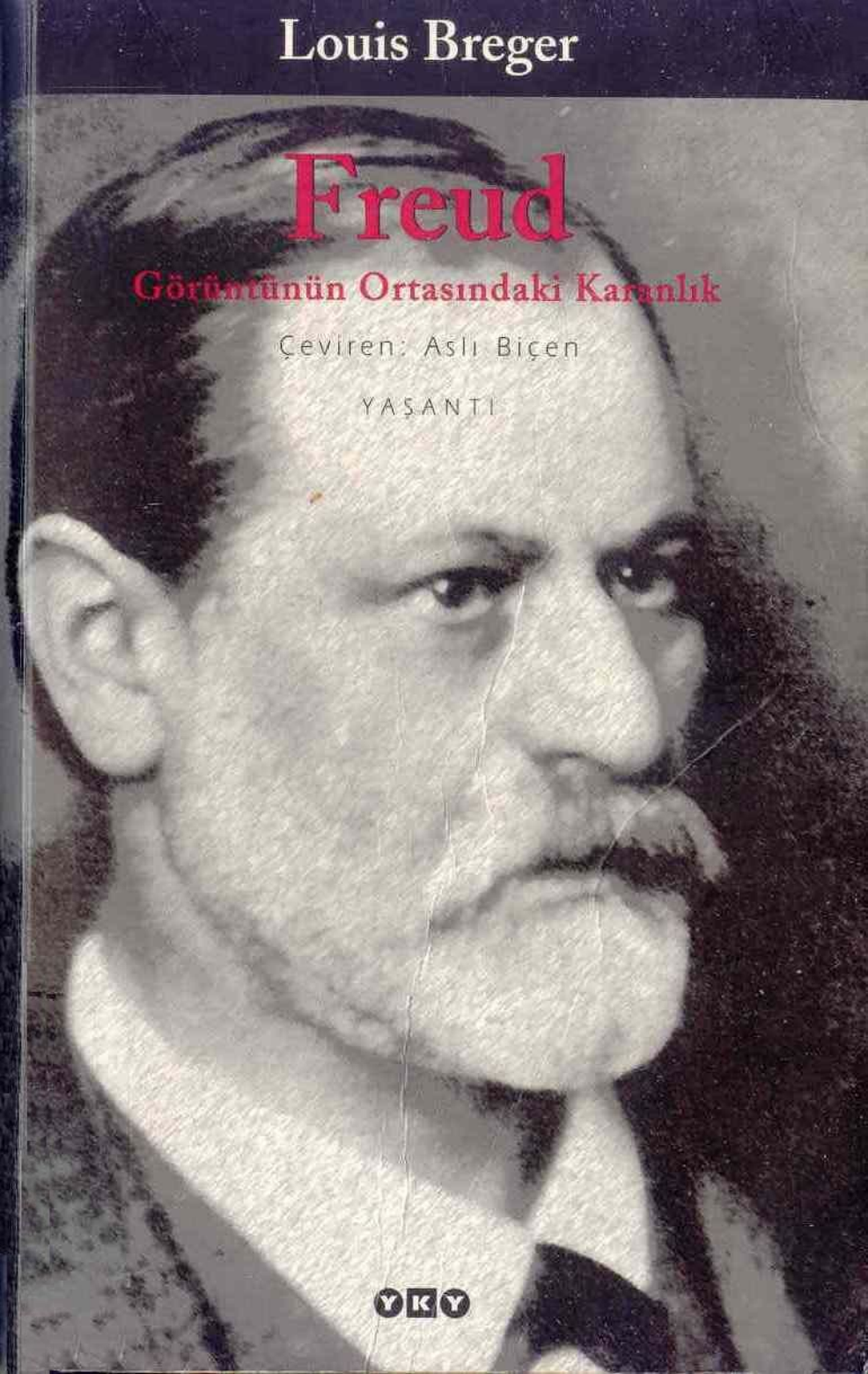
Louis Breger

Freud

Görüntünün Ortasındaki Karanlık

Çeviren: Aslı Biçen

YAŞANTI

YKY

FREUD

Görüntünün Ortasındaki Karanlık

Louis Breger *California Institute of Technology*'de psikanaliz incelemeleri profesörü ve *Institute of Contemporary Psychoanalysis* [*Çağdaş Psikanaliz Enstitüsü*] kurucu başkanıdır. Otuz beş yıldan beri psikoterapist/psikanalist olarak çalışmakta ve çok sayıda mesleki makale ile rüyalar, kişilik gelişimi, edebi yorumlar ve psikanaliz teorisi üzerine kitaplar yazmaktadır. Önceki eserleri arasında *Dostoevsky: Tha Author as Psychanalyst, From Instinct to Identity: The Development of Personality, Freud's Unfinished Journey: Conventional and Critical Perspectives in Psychoanalytic Theory* gibi çalışmalar bulunmaktadır.

Aslı Biçen 1970 yılında Bursa'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi, İngiliz Filolojisi Bölümünü bitirdi. Cortazar'dan *62 Maket Seti*'ni, Barnes'tan *Geceyi Anlat Bana*'yı, Fuantes'ten *Doğmamış Kristof*'u, Rushdie'den *Geceyarısı Çocukları*'nı, Fowles'tan *Fransız Teğmen'in Kadını*'nı dilimize çevirdi. Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan Dickens'ın *Kasvetli Ev* ve Faulkner'in *Absalom, Absalom!* adlı kitapları da dilimize kazandırdı.

LOUIS BREGER

Freud

Görüntünün Ortasındaki Karanlık

ÇEVİREN:
ASLI BİÇEN

YAŞANTI

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 1614
Edebiyat - 434

Freud - Görüntünün Ortasındaki Karanlık / Louis Breger
Özgün Adı: Freud Darkness in the Midst of Vision
İngilizceden Çeviren: Aslı Biçen

Kitap Editörü: Mert Tanaydın
Düzelti: Korkut Tankuter

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M Blok No: 291 İkitelli/İstanbul

Çeviriye temel alınan baskı: Freud Darkness in the Midst of Vision,
John Wiley & Sons, Inc.
1. Baskı: İstanbul, Mart 2002
2. Baskı: İstanbul, Nisan 2005
ISBN 975-08-0367-1

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2001
© Louis Breger, 2000
Bu kitabın telif hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://yky.estore.com.tr
www.teleweb.com.tr

İÇİNDEKİLER

Teşekkürler • 7
Giriş. "Kahramanın Gelişimi" • 9

BİRİNCİ KISIM
Freud'un Hayatı: İlk Otuz Yıl • 15

1 Travmatik Bir Bebeklik • 17
2 Çocukluk ve Ergenlik • 36
3 Yetişkinliğin İlk Yılları: Kimlik Arayışı • 57
4 Açılma: Martha, Kokain, Fleischl • 76
5 Jean-Martin Charcot: "Nevrozların Napoléon'u" • 99
6 Martha: "Bir Yanılsamanın Bozulması" • 115

İKİNCİ KISIM
Psikanalizin Doğuşu • 129

7 Josef Breuer ve Psikoterapinin İcadı • 131
8 Breuer, Freud ve Histeri Üzerine Çalışmalar: 1886-1895 • 146
9 Breuer'le Kopuş • 155
10 Kendi Kendini Analiz ve Oedipus Kompleksinin İcadı • 166
11 Rüyaların Yorumu Ve Fliess Macerasının Sonu • 185
12 Büyük Freud'un Ortaya Çıkışı: 1899-1905 • 201

ÜÇÜNCÜ KISIM
Psikanaliz Hareketi: 1902-1939 • 223

13 Psikanaliz Hareketi: Savaş İmgeleri • 225
14 Alfred Adler: İlk Muhalif • 253
15 Kral ve Şövalyeleri: Komite • 271
16 Carl Gustav Jung: En Gözde Oğulun Kovulması • 282
17 Birinci Dünya Savaşı • 303
18 Travmaya Dönüş: Savaş Nevrozları • 329
19 Freud İş Başında: Savaş Sonrası Yılları • 351
20 Freud Evde • 377
21 Anna Freud: Mükemmel Mürit • 389
22 Otto Rank: "Her Şeyimle İçindeydim" • 404
23 "Bir Kadın Ne İster?" • 427
24 Sándor Ferenczi: Akıllı Bebek • 442
25 Son Yıllar • 462
Ek Bölüm. Bitimsiz Psikanaliz: Terapist Olarak Freud • 476

Arka Plan ve Kaynaklar • 489
Notlar • 509
Kaynakça • 589
Dizin • 611

Teşekkürler

Bu kitap, her açıdan, eşim Barbara'nın katkılarıyla meydana çıkmıştır. Konuşmalarımız sırasında şekillenen metin üzerinde eşim, adeta sonsuz düzeltmeler yapmış, özgün fikirler ilave etmiştir. Çoğu bölüm başlığıyla psikanalitik olmayan kaynaklardan yapılan alıntılar onun engin okumalarından kaynaklanıyor. On dokuzuncu yüzyılda militarizm, Avrupa'da kadın hareketi, Birinci Dünya Savaşı ve savaş nevrozları tedavisinin tarihi gibi konulardaki temel fikirler onun bağımsız araştırmacılığının sonucudur. Freud'un kadınlara karşı tutumunu ve militer eğiliminin etkisini kavramakta, karşılıklı konuşmalarımızın büyük faydası oldu. Birinci Dünya Savaşı ile ilgili olan bölümün esas yazarı odur, *Travma'ya Yeniden Bakmak* bölümünü de benimle birlikte yazmıştır.

Temsilcim John W. Wright bana ve kitaba en baştan beri inandı, kitabın yapısma dair faydalı önerilerde bulundu ve iyi bir temsilcinin yapması gereken her şeyi yaptı, halen de yapmaya devam ediyor. Beni John'a tavsiye eden meslektaşım Robert Dallek'e de teşekkür ediyorum. John Wiley'deki editörüm Hana Umlauf Lane, metnin gelişiminin bütün safhalarında en iyi yönlerini öne çıkartmak için büyük gayret gösteren, eşi bulunmaz bir editördü. Zamanını ve mesleki yeteneklerini cömertçe bu projeye harcadı.

İlk taslaklarda önemli katkılarda bulunan ve başka pek çok açıdan destek olan meslektaşım David Markel'e de özellikle teşekkür ederim. Judith Viorst'a da, benimle heyecanını, eleştirel

yorumlarını ve dostluğunu paylaştığı için müteşekkirim. Polly Young-Eisendrath, Jung bölümünde çok işime yarayan yorumlarda bulundu ve beni Diedre Bair'le tanıştırdı, ki o da bizzat bu bölümü okumaya zaman ayırıp tepkilerini benimle paylaştı. Otto Rank hakkındaki bölümü Jim Lieberman okudu ve yorumlarıyla önerilerini esirgemedi. Kitty Moore daha işin başında beni teşvik etti, ayrıca Freud'un torunu Dr. Sophie Freud'la tanışmamı sağladı, bu hanımefendi zamanını bana ayırma konusunda son derece cömert davranmıştır. Freud ailesi hakkındaki malzemeyi okudu, doğruluğu üzerine yorumlar yaptı ve metin bittiğinde de baştan sona okuyarak çok kıymetli önerilerde bulundu.

Şekillenme aşamasında kitabın değişik bölümlerini okuyan ve zamanlarıyla gayretlerini esirgemeyen diğer meslektaş ve arkadaşlarım şunlar: George Atwood, Arthur Barron, Philip Bromberg, Leslie Brothers, Kristi Clark, Christopher Gelber, Victoria Hamilton, Deborah Lott ve Murray Schwartz. Travmaya uğramış çocuk zihnini kavramamda Carl Utsinger'in büyük yardımları oldu. Caltech sekreterim Helga Galvan'a, bütün yardımları için teşekkür ederim.

Barbara da, UCLA Araştırma Kütüphanesi'nden Jonnie Hargis'e, tavsiyeleri için Linda Gerstein'a ve öğretmenleri, Temma Kaplan, Rose Glickman ve Debora Silverman'a teşekkür etmek istiyor. En çok da, desteği, araştırmacılığı, bu konu bir kadının ilgisini çeker mi diye sormadan "savaş ve kültür" başlıklı bir araştırma yapmaya onu sevketmesi dolayısıyla Hans Rogger'e şükranlarını sunuyor.

Bu kitabın üzerine kurulduğu temelleri oluşturan bütün akademisyen ve çevirmenlere minnettarım. Psikoterapi ve psikanalizi seneler içinde, hayatları ve mücadeleleriyle daha iyi anlamamı sağlayan hastalarıma teşekkür etmeyi de ihmal etmek istemiyorum.

Giriş

"Kahramanın Gelişimi"

General her zaman, hayatta insanın kendi kişisel mitini gerektiği gibi korumasından daha önemli bir şey olmadığında ısrar ederdi. İnsanların başlarına gelenler değil, onların kendi başlarına geldiğini düşündükleri şey önemlidir.

—Anthony Powell, *A Dance to the Music of Time*

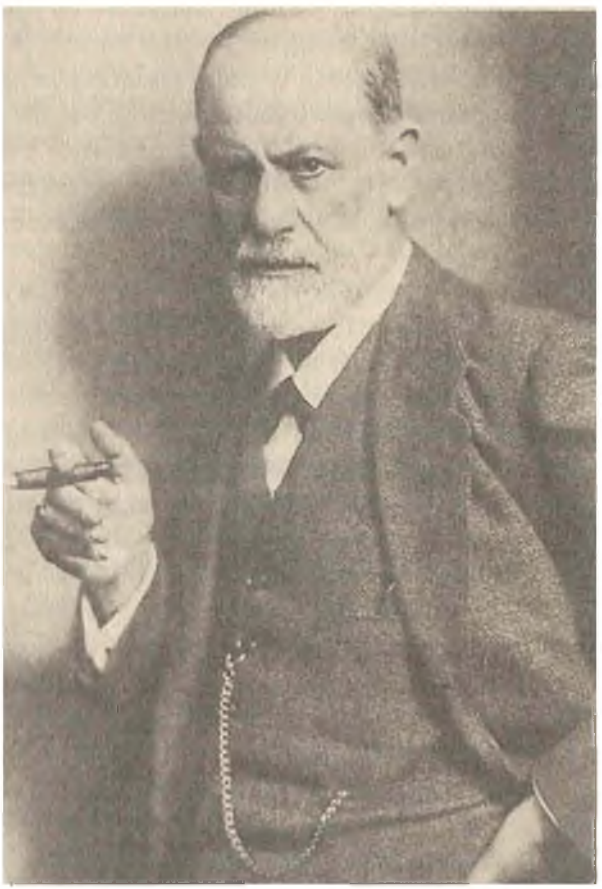
Freud'un yüzü kolay akılda kalır: elinde purosu, bakımlı sakalı ve iyi kesimli takım elbisesiyle görmüş geçirmiş, kır saçlı deha; bakışı adeta insan ruhunun derinliklerine nüfuz eden psikanalist. Bir sonraki sayfadaki resim Freud altmış yaşlarındayken çekilmiş, dünyanın gözünde bir ikona dönüşmüş. Dünyanın bilmediği bir şey var ama, Freud bu imajı yaratmak için çok uğraşmıştır: seneler boyunca geliştirdiği kişisel mitinin ayrılmaz bir parçasıdır bu resim, yarı hakikat yarı sahtetarih, gerçekle hayalin bir karışımı olan hayatının bir görüntüsüdür. O delici bakışlar bile üniversite günlerinin iki kahramanından, akıl hocaları Ernst Brücke ve Jean-Martin Charcot'tan uyarladığı bir şeydir.

Daha 1885'te, Freud yirmi sekiz yaşında tıp tahsilini tamamlamak üzereyken ve dikkate değer herhangi bir şey henüz yapmamışken, hayatının ayrıntılarını gizlemek derdine düşmüştü. Nişanlısı Martha Bernays'a şunları yazıyordu: "Geçmiş on dört yılda aldığım bütün notları, bütün mektupları, bilimsel

pasajları ve el yazmalarımı ortadan kaldırdım...[1] Biyografi yazarları düşünsün artık, onların işini kolaylaştırmaya hiç niyetimiz yok. Her biri 'Kahramanın Gelişimi' konusundaki fikrinde haklı olacak, şimdiden yanlış yollara saptıklarını görmek için can atıyorum". Sonraları da —bir tanesi 1907'de olmak üzre— defalarca yazılarını ayıkladı, hayatının sonlarına doğru da kendini tahlil ederken yazdığı önemli mektupları ortadan kaldırmaya teşebbüs etti.

Freud'un nişanlısına yazdığı mektup, daha kendisini üne kavuşturacak eserleri vermeden, kendini bir kahraman, hayatı biyografi yazarları tarafından kaydedilecek bir adam olarak gördüğünü gösteriyor. Böyle büyük bir hırsta esasen yanlış bir taraf yoktur; her alanda önemli katkılarda bulunan insanların çoğu, kendilerine duydukları inanç sayesinde yükselmişlerdir. Ama Freud'u daha iyi anlayabilmek için onu, arzuladığı kahraman rolüne neyin ittiğini bilmek gerekir. Bilimsel merakın bunda bir payı olsa da, tek başına sebep bu değildir. Onun hayran oldukları —hastalıkların yayılmasını kontrol etme konusunda büyük işler başaran— Louis Pasteur ya da Robert Koch gibi bilim adamları değil, teorileriyle dünyayı tepetaklak eden Kepler ve Darwin gibi bilim adamlarıydı. İnsanların çektiği acıyı hafifletmek uğrunda kendini tedaviye adamış bir doktor olmak da istemiyordu. En derin tutkusu büyük bir adam olmak, ün kazanmak, kendi deyimiyle bir "kahraman" olmaktı.

Freud kendisine korku, güvensizlik ve mutsuzluk mirası bırakan, çok travmatik, yoksul ve zor bir çocukluk geçirmişti. Benzer durumdaki pek çok zeki çocuk gibi hayal gücünün dünyasına kaçmıştı. Romantik romanlar, antik Mısır, Yunanistan ve Roma'daki hayat, generaller ve seferlerinin hikâyeleri, genç Sigmund'un teselli bulduğu dünyalardı; orada kendini çeşitli kılıklarda hayal edebiliyordu. Ona en çok hitap eden kahraman figürü fatihti, yani zaferle sonuçlanan bir muharebede ordusuna komuta eden general. Büyük İskender, Napoléon ve Roma kuvvetlerine saldırmak için Alpler'i aşan Kartacalı Hannibal onu ateşleyen adamlardı. Onu çeken bir diğer figür ise antik Yunan tragedyalarından geliyordu: Kavgada babasını yenen, Sfenks'in bulmacasını çözen ve Teb kralı olan Oedipus.

Altmışlarında Freud...

Genç Freud için, anti-Semitik Viyana'nın kalabalık bir kenar mahallesinde, yoksul bir Yahudi çocuğu olarak yaşamaktansa zihninde bu güçlü adamlardan biri olarak yaşamak çok daha iyiydi.

Freud yetişkin olduğunda ün peşinde koştu, diğer bütün kuramlara üstün geleceğini ve ona dünyada büyük adam mevkiini kazandıracağını umduğu kuramlar yarattı. Bu güdüsü çocukluğundaki kahramanca özdeşleşmelerle aynı kaynaktan geliyordu: hayatının başlarındaki fakirliği, başarısızlıkları ve kayıpları yenme özleminden. Yeni, kahramanca bir benlik yaratmak için kökenlerinin üzerini örtmesi gerekiyordu, bu yüzden de belgeleri yok etti ve sonradan kişisel tarihinin çoğunu yalanladı.

Yeni, kahramanca benliğini yaratırken Freud etkileyici edebi yeteneklerine güveniyordu. Kitap dünyasında yaşayan küçük çocuk ve hayal gücü, usta bir stiliste dönüşmüştü; fikirlerini güçlü bir nesirle sunabiliyor, ikna edici metaforlar ve retorikle savlarını şekillendirebiliyordu. Yazı yazarken çok yoğun şeyler yaşıyordu —en güçlü duyguları su yüzüne çıkıyordu. Bütün eserleri yirmi üç ciltte toplanmıştır, inanılmaz sayıda mektup yazmıştır, yirmi bini aşkın. Freud edebi ve retorik becerilerini, psikanaliz hareketinin tarihi kadar, kendi kişisel efsanesini şekillendirmekte de kullanmıştır. Bu konuda öyle başarılıydı ki günümüzde, ister dost ister düşman olsun pek çok kişi, ancak onun yarattığı bağlamda fikirlerine saldırmakta ya da onları savunmaktadır. Kalemi öyle kuvvetlidir ki bu tartışmaların içeriğini belirlemeyi sürdürmektedir.

Freud, psikanalizi kısmen nevrotik hastalar üzerindeki gözlemlerinden yaratmıştır, ama kuramlarının en güçlü kaynağı otuz yaşlarının sonunda ve kırk yaşlarının başında yürüttüğü, kendi kendisi üzerindeki analiz çalışmalarıdır; bunları Berlinli doktor arkadaşı Wilhelm Fliess'e yazdığı mektuplarda itiraf etmiştir. Kendi kendini, rüyalarını kullanarak analiz etmiş ve bu rüyaların çoğunu eserleri arasında en çok önem verdiği *Rüyaların Yorumu* kitabında kaydetmiştir. Biyografisini yazanların çoğu —ve daha başkaları— kendi kendini analiz etmesini, eşsiz bir kahramanlık olarak betimler. Dürüst ve cesur bir kâşif

olan Freud'un bu şekilde kendi zihninin karanlık bölgelerine indiğini ve insan doğasının, ürkek çağdaşlarının yüzleşmeye cesaret edemedikleri yönleriyle yüzleştiğini düşünürler. Efsaneye göre, kendi içine yaptığı bu yolculukta Freud, yasak arzularıyla karşı karşıya gelmiş, onları açığa çıkarmış ve neticede Viktorya döneminin cinsel ikiyüzlülüğünün maskesini düşürmüştür. Aynı zamanda Oedipus kompleksini de keşfetmiş — daha doğrusu icat etmiş— ve bunu hemen evrensel bir kural olarak öne sürmüştür: Bütün erkek çocuklar annelerine arzu duyar; bu da onları babalarıyla rekabete ve kavgaya sürükler. Bu durumdaki çatışma, korku ve suçluluk, hem kendisinde hem de hastalarında gördüğü yetişkin nevrozlarının semptomları ve kaygılarına getirdiği temel açıklamadır.

Freud'un kendi kendini analiziyle birlikte, erken psikanalitik çalışmaları derinlikli keşifler ve zekice kavrayışlarla neticelendi. Türlü türlü cinsel çatışmaları açığa çıkarttı ve bebeklikle çocukluktaki duygusal olaylara ışık tuttu; rüyaları yorumlamak için yeni bir yöntem geliştirdi ve bilinçdışının çeşitli tezahürlerini —nevrotik semptomlardan günlük hayatın olgularına kadar— ikna edici terimlerle açıkladı. Bu kuramlara ek olarak, Freud, modern psikoterapinin öncüsü olan bir tedavi yöntemi geliştirdi ve bu yöntem çeşitli biçimlere bürünerek olgunlaştı. Bütün bu fikirlerle yöntemleri, on dokuzuncu yüzyılın büyük bilimsel kuramlarını örnek alan kapsayıcı bir sistem içinde topladı.

Bu zekice katkılarla birlikte fazlaca şişirilmiş kuramlar, geniş kapsamlı genellemeler ve doğuşundan itibaren psikanalize musallat olan kişisel önyargılar da geldi: *evrensel* Oedipus kompleksi, *bütün* insan davranışlarının itici gücü olarak cinsellik, bütün kadınların kendilerinde olmayan erkekliği arzuladığı —penis kıskançlığı kuramı— ve erkeğin en büyük korkusunun içlerindeki kadınsılık olduğu inancı —bilinçdışı homoseksüellik kuramı. Bu geniş kapsamlı genellemeler ve şaşaalı kuramları, Freud'un büyüklük arzusu ateşlemişti: bunlar onun güçlü bir bilim adamı-kahraman olma teşebbüsüydü. Bu fikirleri destekleyecek inandırıcı bir kanıt asla olmadı; temelde kendi ihtiyaçlarından ve kişisel kör noktalarından kaynaklanıyorlardı.

Freud'un kendisine uyguladığı analizden meydana getirdiği, çocukluk hikâyesinin kendi versiyonu —küçük oedipal bir savaşçı olduğu, annesini arzuladığı, güçlü babasıyla savaştığı, korku ve semptomlarının kökeninde cinselliğin yattığı— daha sonra ortodoks psikanalize yerleştirdiği bir icattı, kendi hayatının dayanılmaz travma ve kayıplarını örtmeye yarayan bir kendi kendini yorumlama faaliyeti.

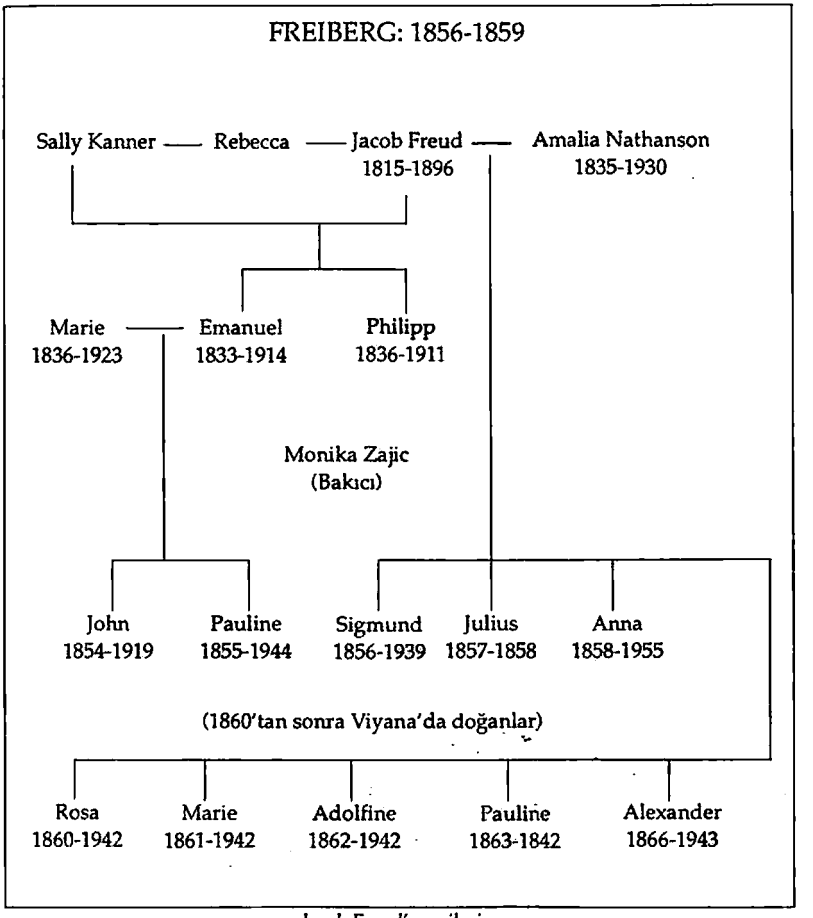
Freud'u mitlerden arındırırken —psikanalitik folklorda kutsal kitap yerine geçen, kendi yarattığı kahraman imgesinin altındaki hakikate nüfuz etmekle— gerçek kişiliği bütün insani karmaşıklığıyla ortaya çıkacaktır. Dikkate değer kusur ve zaafların yanı sıra muazzam başarıları olan bir adamdı; irkiltici özgünlüğü, dogmaya katı bir bağlılıkla kolkolaydı; hayatını başka insanların hayatlarının en mahrem ayrıntılarına gömülmüş vaziyette geçirmişti, yine de kendi içine dönük, başkalarından uzak kalmıştı; derinlikli bir kavrayışı vardı ama başka insanlar üzerinde yarattığı etkiye kördü.

BİRİNCİ KISIM

FREUD'UN HAYATI: İLK OTUZ YIL

Freud 9 yaşındayken babasıyla...

Jacob Freud'un ailesi...

Bölüm 1

Travmatik Bir Bebeklik

Freud, kendi zannettiğinden daha tuhaf, kendi kuramlarıyla açıklanamayan bir kişiliğe sahipti.

—Charles Rycroft[1]

Sigmund Freud 1856'da, yeni evlenmiş Jacob ve Amalia Nathanson Freud çiftinin ilk çocuğu olarak, Viyana'nın iki yüz-iki yüz elli kilometre kuzeyinde, küçük bir pazar kasabası olan, (günümüzde Çek Cumhuriyeti sınırları içinde Pribor adıyla bilinen) Moravia'nın Freiberg kasabasında dünyaya geldi. Freiberg o zamanlar Avusturya-Macaristan yani Habsburg İmparatorluğu'nda yer alıyordu; sonraları imparatorluğun geniş toprakları Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya, Ukrayna, Yugoslavya ve günümüz Avusturyası arasında bölündü. Freiberg'in o zamanki 4500 sakininden sadece 130'u —yaklaşık yüzde 3'ü— Freudlar gibi Yahudiydi; yine onlara eşit sayıda Protestan vardı. Kasabanın geri kalanı —4000 küsur kişi— Katolik Çekler'di.[2] Yeni doğan bebeğe Sigismund Scholomo adı verildi. Sigismund, *Sieg* yani zafer kelimesinden gelen Almanca bir isimdi. Scholomo —bildiğimiz şekliyle Solomon— Jacob'un yeni vefat eden babası anısına verilmiş İbranice bir isimdi. Bu iki isim, geleneksel Yahudi yaşam tarzı ve on dokuzuncu yüzyılda Yahudilerin önünde yeni açılmaya başlayan özgürleşme ve asimilasyon yolu arasında kalmış olan Jacob ve ailesinin tarihi ve kültürel ortamını yansıtıyordu.

Yahudiler, asırlardır Avrupa'da zulme maruz kalmış bir azınlıktı, talihleri değişik zamanlarda ve değişik ülkelerde kâh yaver gitmiş, kâh ters gitmişti. İlerici rejimlerde esnaf, tüccar ve kral danışmanı olarak refaha kavuşuyor, başka zamanlar baskıya, kanuni kısıtlamalara, sürgüne, binlercesinin öldürüldüğü kıyımlara uğruyorlardı. Böylesi zulümler, aileleri bir ülkeden diğerine göçmeye zorluyordu; –tam adıyla– Kallamon Jacob Freud'un babası da Avusturya-Macaristan'ın Galiçya bölgesinde (şimdiki Ukrayna'da) Tysmenitz köyüne yerleşmişti. Jacob'un gençliğinde Tysmenitz nüfusunun yarısı Yahudi'ydi; çoğu esnaf ve tüccardı, kasaba da Yahudiler için bir ilim irfan merkeziydi. Tysmenitz köyündeki (*shtetl*) Yahudiler asırlardır sürüp giden Ortodoks geleneklere bağlıydı; kendi bayramlarını kutlar, Talmud okur, beslenme kurallarına uyar ve aralarında Yidiş konuşurlardı, bütün bunlar onları Hıristiyan komşularından uzaklaştırıyordu. Toprak sahibi olmaları yasak olduğundan esnaflık ve tüccarlık yapabiliyorlardı. Doğu Avrupa *shtetl*'lerinin çoğunda olduğu gibi Yahudiler Hıristiyan komşularıyla ilişki kuruyor ancak farklı dini pratikleri, âdetleri ve dilleriyle kendilerine ait bir dünya kuruyorlardı.

Jacob'un anne tarafından dedesi, Siskind Hofmann, Galiçya ile Moravia arasında gidip gelerek yün, kumaş, bal ve donyağı ticareti yapıyordu; Jacob da ona ortak olmuştu, hayatının sonuna kadar da tüccar ve satıcı olarak çalıştı. Seyahatleri Jacob'u *shtetl*'in dar sınırlarından dışarı çıkarıyor ve onu daha geniş bir dünyayla tanıştırıyordu. Yine bu seyahatlerden birinde Freiberg'e gitti ve 1852'de kasabaya temelli yerleşti. Çok genç yaşta evlendiği Sally Kanner ona seyahatlerinde eşlik etmiyordu; Freiberg'e taşınmadan Tysmenitz'de öldü. İlk evliliğinden olma iki oğlu —Emanuel ve Philipp— babalarıyla birlikte çalışmak üzere Freiberg'e onun yanına geldiler.

On dokuzuncu yüzyıl ilerledikçe Yahudi ayrımcılığı azaldı. Aydınlanmanın doğuşu —bilhassa Almanya'da— dini hoşgörüyü arttırdı. Avusturya İmparatoru II. Joseph, 1781'de, kendi topraklarındaki Yahudiler üzerindeki pek çok kısıtlamayı kaldıran bir Hoşgörü Kanunu çıkarttı ve Prusya, 1812'de Yahudi nüfusunu resmen özgür ilan etti. 1848'de Batı Avrupa'yı sarsan

devrimin tek faydası, artan dinsel özgürlüktü. Freud'un hayatının büyük bölümünde Avusturya-Macaristan İmparatoru olan Franz Joseph, 1849'da Avusturya Yahudilerinin bütün haklardan yararlanmasına imkân sağladı. Jacob, yün tüccarı olarak Freiberg'e yerleştiğinde bu yeni özgürlüklerden yararlanabiliyordu. Tabii eski önyargılar ortadan kaybolmamıştı; Jacob hâlâ, işini sürdürebilmek için her yıl yetkililerden izin alması gereken, "katlanılan bir Yahudi"ydi. Yine de tüm siyasal haklar ve yurttaşlık hakları, ayrıca çoğu kısıtlamanın kaldırılması, Yahudilerin asırlardır içinde bulundukları durumdan çok daha iyi bir durumda olduğunu gösteriyordu.

Yeni özgürlükler ve *shtetl* dışındaki dünyayla temas, Jacob'a Yahudi hayatının pek çok geleneğini boşlayacak cesareti vermişti. Değişim halindeki bir neslin üyesiydi; kendilerini Yahudi oldukları kadar Avusturyalı ya da Alman gören, Ortodoks dini pratiklerden uzaklaşıp yeni ülkelerinin âdetlerini, törelerini ve dillerini benimseyen bir nesildi bu. Ataları Yidiş konuşur, İbranice yazarken, bu dilleri bilen Jacob kendi işlerini Almanca yürütüyordu. Amalia ile evlendiğinde, yeni ailesi de bu asimilasyon yoluna girdi: Purim ve Fısıh bayramlarını kutluyordu ama şenlik kabilinden; atalarının Ortodoks pratikleri ortadan kalkmıştı ve yeni aile dini anlamda olmasa da kültürel anlamda Yahudi olarak yetiştiriliyordu. Yine de, bütün özgürlük ve asimilasyona rağmen zulüm anıları tazeydi; günlük hayatta Yahudi olarak konumlarını onlara hatırlatan pek çok şey vardı; asırlardır süren kötü muamelenin etkisi ve yeniden şiddete maruz kalma olasılığı akıllarından silinemiyordu. Ne de olsa Freiberg'de küçük bir azınlıktılar, kendi tarihlerini ya da dinlerini paylaşmayan insanlarla çevriliydiler.

İlk karısının ölümünün ardından Jacob, muhtemelen, Rebecca adında bir kadınla evlenmişti, anlaşılan o da ölmüştü. Bu kadının gerçekten var olup olmadığı tam olarak bilinmiyor, ama böyle bir şey varsa bile bir yetişkin olarak Freud, onun varlığından haberdar değilmiş gibi davranmıştı; oysa kendisinden büyük olan üvey ağabeyleri ve kuşkusuz annesi onu biliyor olmalıydılar. Jacob ve Amalia Nathanson 1855'te evlendiler; Jacob kırk, Amalia yirmi yaşındaydı. Jacob sarışın biriymiş ve

torunu Martin'in anlattıklarına bakılırsa, uzun boylu, geniş omuzluymuş. Elli yaşlarındayken çektirdiği fotoğraflar yakışıklı ve seçkin görünümlü bir adam olduğunu gösteriyor. Hoş tavırları olan, rahat, espritüel —ne de olsa satıcıydı— bir adammış ve Amalia'yla evlendiği sıralarda işinde başarılıymış.

Amalia Nathanson'ın geçmişi hakkında fazla bir şey bilinmiyor. Doğu Galiçya'da Brody kasabasında doğmuş ve bir müddet, ağabeylerinin yerleşmiş olduğu Odessa'da yaşamış. Ailesi ve küçük kardeşi Julius'la birlikte, küçükken Viyana'ya taşınmış, Jacob'la da orada tanışmış. Babası tüccarmış ve ailesi, en azından son yıllarda, fakir değilmiş. İnce, esmer, çekici bir genç kızmış, son derece canlıymış ve güçlü bir karaktere sahipmiş. Jacob ve Amalia'yı Reform hareketine yakınlık duyan bir rabbi evlendirmişti, bu da atalarının Ortodoks geleneklerinden uzaklaştıklarının bir başka göstergesiydi.

Sigismund Scholomo Freud, Jacob ve Amalia arasındaki yeni evlilikte, doğan ilk erkek evlattı. Çocukluğu boyunca "Sigi" diye çağrılmıştı, yetmiş yaşına geldiğinde bile, annesi ona hâlâ bu isimle hitap ediyordu, ama kendisi ergenliği boyunca Sigismund ismini kullanmış, üniversiteye girdiği sıralarda da bunu Sigmund olarak kısaltmıştı. Jacob, Amalia ve küçük oğullarına çok geçmeden iki bebek daha katıldı. Jacob'un işi ailesine bakmak için yeterliydi ama Zajic soyadlı bir Çek ailesinin, halen Pribor'da bulunan bir binadaki demirci dükkânının üzerindeki bir odanın kirasına ancak yetişebiliyorlardı. Aile çok sıkışık bir alanda yaşıyordu, Viyana'ya taşındıktan sonra da birkaç yıl devam eden bu durum, küçük Sigi'yi anababasının hayatının mahrem ayrıntılarına maruz bırakıyordu; o zamanlar bebekler evde doğar ve onlara karı kocanın yatağında bakılırdı. Tabii aynı zamanda, evde ölürlerdi.

Küçük Freud, Freiberg'de, kendine küçük bir dünya yaratmış geniş bir ailenin bir üyesiydi. Jacob'un ilk evliliğinden olma iki yetişkin oğlu —Sigismund 1856'da doğduğunda Emanuel yirmi dört, Philipp yirmi yaşlarındaydı— babalarıyla birlikte çalışmak için Freiberg'e gelmişlerdi. Emanuel, Marie adında bir kadınla evliydi ve iki çocukları vardı: oğulları John — Sigmund'un yeğeni kendisinden bir yaş büyüktü— ve Sigi'den

yedi ay küçük olan kızları Pauline, çok geçmeden onun ilk oyun arkadaşları olacaktı. Bekâr üvey ağabeyi Philipp, sokağın karşısında oturuyordu; Emanuel'le karısı ise birkaç blok ötede bir apartmanda yaşıyorlardı.

Bütün yetişkin Freudlar, birlikte aile işini yürütüyorlar, yerli köylülerin eğirdiği yünü alıyorlar, boyayıp, sabitliyorlar, başka yerlerdeki imalatçılara satıyorlardı. Başka bir deyişle Jacob, işi başka şehirlerdeki müşterilere ve bağlantılara bağlı bir aracıydı. İş, Amalia dahil aile üyelerinin çoğunun katılımını gerektirdiğinden, Sigi bir dadıya bırakılıyordu; bu Çek kadın, Amalia'nın yokluğunda önemli bir ikâme anne işlevi görüyordu. Küçük Freud'un bakış açısından görünenleri düşünürsek, büyük insanlar ve küçük çocuklardan oluşan bir dünyada yaşadığını görürüz: annesi, babası, üvey ağabeyleri —bunlar amca figürleriydi— yeğenleri —aslında kuzen gibiydiler— ve ona çeşitli şekillerde annelik eden üç kadın —annesi, dadısı ve Emanuel'in karısı Marie. İlginçtir, Freud'un *Rüyaların Yorumu*'nda analiz ettiği, yetişkinlik rüyalarının çoğunda üç annesi vardır.

Jacob, büyük oğulları ve yeni karısı Freiberg'e yeni gelmiş olsalar da muhtemelen Jacob'un daha önce burada çalışırken edindiği bazı tanıdıklar vardı. Yine de, küçük bir azınlığın üyesi olarak yalıtılmış bir konumları vardı herhalde, bu da toplumsal ve duygusal destek için birbirlerine kenetlenmelerine neden oluyordu. En azından bir Yahudi aileyle görüşüyorlardı, Flusslarla; bu ailenin babası da Tysmenitz'den geliyor, Jacob'la aynı işi yapıyordu ve oğlu Emil, Sigmund'la aynı yaştaydı. Aile Viyana'ya taşındıktan sonra da Emil, Sigmund'un arkadaşı olarak kaldı; Fluss klanının diğer üyeleri de Freud'un ergenliğinde önemli roller oynadılar.

Bu büyük ailenin içinde Sigmund'un iki oyun arkadaşı vardı: kendinden büyük olan John, ve küçük olan Pauline. Aile üyeleri onların John'la nasıl oynayıp didiştiklerini, yaptıkları yaramazlıkları, küçük Pauline'i nasıl kızdırdıklarını anlatmışlardı. Sonraları Freud da, kendini analiz ettiği sıralarda sırdaşı Wilhelm Fliess'e şunları yazmıştı: "Bir ile iki yaşlarım arasında, yaramazlık ortağımın kim olduğunu da uzun süredir biliyorum; benden bir yaş büyük olan yeğenimdi... Benden bir yaş

küçük olan diğer yeğenime, birlikte acımasızlıklar yaptığımız sık görülen bir hadiseymiş".[3]

Çocukluk yıllarının, basılmış ender anlatımlarından birinde Freud, Freiberg kırlarında iki çocukla birlikte oynamalarını, bir idil, pastoral bir sahne gibi resmeder.[4] Ama bu mutluluk çok geçmeden yerini, ardı arkası gelmeyen felaketlere bırakmıştır. Daha Sigmund doğmadan önce aile ölümlerle sarsılmıştı. Jacob ilk karısı Sally, ikinci karısı Rebecca ve oğlu doğmadan altı ay önce babası Scholomo'yu kaybetmişti. Emanuel ve Philipp, annelerini, ilk üvey annelerini ve dedelerini kaybetmişlerdi. Bu ölümlerin hemen ardından gelen bir dizi kayıp, küçük çocuk üzerinde güçlü travmatik etkiler bıraktı.

Kayıplar, Sigmund'u doğurduktan hemen sonra hamile kalan Amalia'nın ikinci oğlu Julius'u dünyaya getirmesiyle başladı.[5] Bu yeni erkek kardeş, Freud'un ilk rakibiydi, daha on bir aylıkken annesini ondan ayıran bir müsabıktı. Amalia yeni bebeğine, doğum yapmadan bir ay önce, yirmi yaşında veremden ölen erkek kardeşi Julius'un adını vermişti. Bebek Sigmund'un ölümle ilk karşılaşması, kendisi iki yaşını doldurmak üzereyken, altı ya da sekiz aylık erkek kardeşinin bağırsak iltihabından ölmesiyle gerçekleşti. Bu ölümün o tek odalı apartman dairesinde ve Freud'un yanında meydana geldiği hemen hemen kesindir. Anababasının ve üvey ağabeylerinin bu ölüme nasıl tepki verdiklerine tanıklık etmiş olmalı.

Kardeşinin ve altı aylık bebeğinin ölümlerinin ardından Amalia muhtemelen depresyona girmiş olmalı. Üzüntüsünün doğrudan bir kaydı olmasa da, bir annenin çocuğu öldükten sonra çektikleri neredeyse evrensel bir vaka sayılır. Küçük Freud sadece annesini rakibine kaptırmakla kalmamıştı, kayıpları takip eden mutsuzluk döneminde annesi onun için ulaşılmaz olmuştu. Jacob'un birinci ve ikinci karılarının birkaç yıl önceki ölümlerini ve büyükbaba Scholomo'nun Sigmund'un doğumundan kısa süre önceki ölümünü aile sindirmiş olmalıydı, muhtemelen bunların akut yas dönemi geride kalmıştı. Ama Amalia'nın kardeşinin ve bebeğin ölümleri yeniydi. Diğer ölümler göz önünde bulundurulduğunda bebeğin kaybı ailede bir yas ve depresyon atmosferi yaratmış olmalı. Küçük Sig-

mund da çok erken bir yaşta bu atmosfere maruz kalmıştı; ölümü tam kavrayamadığı için kendini savunmasız hissetmiş, ölmekten, hastalanmaktan ya da kaybolmaktan korkmuş olmalı. Julius'un ölümü ve annesinin üzüntüsü karşısında o kadar küçük bir çocuğun gayet tehditkâr tepkiler —en çok ihtiyaç duyduklarını kaybetme korkusu— geliştirmesi beklenebilir, acılı anababasının, farkına varsalar bile cevap veremeyecekleri tepkilerdir bunlar.

Freud'un iki yaşma kadar yaşadığı kayıplar, annesini kaybetme ve ölüme dair uzun vadeli korkular duymasına neden olmuştur, kırk yaşlarında *Rüyaların Yorumu*'nda kaydettiği, sekiz dokuz yaşlarında görülmüş korkunç bir rüya da bunu gösterir. Rüyayı gördüğü sırada yeni bebekler aileye katılmakta, annesi de on dokuzuncu yüzyılın korkunç hastalığı verem yüzünden sık sık evden uzak kalmaktadır. Rüyasında "sevgili annesini yüzünde gayet huzurlu bir uyku ifadesiyle, kuş gagalı iki üç kişi tarafından odaya taşınıp yatağa yatırılırken" görür. Bu figürler ona cenazeyi hatırlatmış ve "gözyaşları içinde haykırarak uyanıp" annesiyle babasını uyandırmıştır. Şöyle yazar:

> Rüyada, annemin yüz ifadesi, ölümünden birkaç gün önce komada horlayarak yatarken gördüğüm dedemin [annesinin babası] yüz ifadesinden kopyalanmıştı.[6] Bu yüzden de rüyadan çıkarılacak yorum... annemin ölmek üzere olduğuydu; cenaze görünümü de buna uyuyordu. Endişe içinde uyandım ve annemle babam uyanana kadar bu endişe geçmedi. Annemin yüzünü görür görmez sakinleştiğimi hatırlıyorum, sanki ölmediğine ikna edilmem gerekiyordu.

Bu endişe rüyası, Freud'un annesinin ölümü/kaybından duyduğu korkunun bütün gücüyle devam ettiğinin açık bir örneğidir. "Gözyaşları içinde haykırarak" uyanması dehşeti ne kadar yoğun hissettiğini gösterir. Rüyanın yakın tetikçisi, bir diğer aile büyüğü figürünün, annesinin babasının ölümüdür; Amalia'nın yeni bebeklerle meşgul olması ve verem yüzünden evden ayrı kalması, onu ebediyen kaybetme korkusuna dönüşmüştür.

Freud'un annesi ve ölüm teması arasında kurduğu bu uzun vadeli bağlantı, yetişkinliğinde gördüğü bir rüyada da or-

taya çıkar : *Rüyaların Yorumu*'nda kaydedilen bu rüyada, kendini mutfakta yemek ararken görür. Bu onun aklına bazı düşünceler getirir; "insanın kaderini ören üç Kader Tanrıçası, ki bu üç kadından biri —rüyadaki hancı kadın— hayat veren anaydı, dahası —benim durumumda— canlılara ilk besinini veriyordu. Sevgi ve açlık, diye düşündüm, bir kadının memesinde birleşiyor".[7]

Bu düşünce ona bir çocukluk anısını hatırlatmıştı:

> Altı yaşında, annemden ilk derslerimi alırken, hepimizin topraktan yapıldığına ve bu yüzden toprağa dönmemiz gerektiğine inanmam bekleniyordu. Bu benim aklıma pek yatmıyordu, doktrine duyduğum şüpheyi ifade etmiştim. Bunun üzerine annem avuçlarını birbirine sürtmüştü —tıpkı hamur ufalarken yaptığı gibi, ama elinde hamur yoktu— ve topraktan yapıldığımızın kanıtı olarak bana, sürtünmeyle oluşan kara *epidermis* parçalarını göstermişti. Kendi gözlerimle gördüğüm bu kanıt, beni çok büyük bir hayrete gark etmişti ve sonraları "Doğaya bir ölüm borçluyuz" kelimeleriyle ifade edilen inancı benimsemiştim.

Kardeşi Julius'un bebekken ölümü ve annesinin ona olan ilgisini kaybetmesi, küçük Freud'un endişe ve üzüntüsünün kaynaklarıydı. Ancak bir yetişkin olarak bu deneyimleri tespit etmeye, korkusunun ve mutsuzluğunun nedeni olduklarını anlamaya muvaffak olamamıştı. Julius'un ölümü dolayısıyla duyduğu suçluluk hissini geçmişinde bulmayı başarmıştı, çünkü yerine yeni bir bebek gelen hemen hemen bütün küçük çocuklar gibi rakibinden kurtulmak istemişti; sonraları bu olayları aktarırken de bu suçluluğu vurgulamıştı hep. Kendini analiz ederken Fliess'e şunları yazmıştı: "Birkaç ay içinde ölen erkek kardeşimin doğumunu, kötü istekler ve hakiki bir çocukluk kıskançlığıyla karşılamıştım; (...) ölümü, içime, kendi kendimi suçlama tohumunu düşürdü".[8]

Ama Amalia'yı yeni bebeklere karşı kaybetmeye verdiği tepkileri, ihanete uğrama hissini ve onun sevgisine duyduğu özlemi asla göremedi. Küçük bir çocukken bütün bunları hissettiği gayet açık, ama sonraki yazılarında bu duyguları tarif et-

se de tepkileri hep başkalarına yakıştırdı —asla kendine değil. Yetmiş beş yaşında yazdığı *Kadınlık* denemesinde bile şöyle söylüyor:

> Anneden uzaklaşmak düşmanlık getirir; ona bağlı kalmanın sonu nefrettir. Böyle bir nefret çok bariz bir hal alıp bir ömür boyu sürebilir. Bir anneye yöneltilen en eski suçlama, bebeği çok az emzirmesidir —sevgisizliğinin kanıtı olarak yorumlanır. Anneye yöneltilen ikinci suçlama, bir sonraki bebeğin ortaya çıkmasıyla ateşlenir. Mümkünse oral engellemeyle bağlantı korunur: yeni bebeği beslemesi gerektiği için anne, çocuğa süt veremiyor ya da vermiyordur. İki çocuk, ikinci hamilelik süt salgısını bozacak kadar birbirine yakınsa, bu suçlama gerçek bir temel kazanır; sadece 11 aylık yaş farkı olan bir çocuğun bile olanları anlayacak kadar büyük olması, dikkate değer bir gerçektir. Ama çocuğun, istenmeyen işgalci ve rakipten kıskandığı, sadece emzirme değil, anne ilgisinin her türlü şeklidir. Tahtından indirildiğini, haklarından mahrum edildiğini, zarara uğradığını hisseder; yeni bebeğe kıskanç bir nefretle yaklaşır ve sadakatsiz anneye sitem geliştirir... bu kıskançlık itkilerinin gücünü, nasıl yapışkan bir inatları olduğunu ve sonraki gelişimi üzerindeki etkilerinin büyüklüğünü, nadiren doğru anlıyoruz. Çocukluğun sonraki yıllarında, bu kıskançlığın sürekli beslenmesi ve her yeni kardeşin doğumuyla bütün o şokun tekrarlanması da cabası.[9]

Bu pasaj, Freud'un yetmiş küsur yıl sonra, annesi ve onun yerini alan bebeklere karşı duyduğu güçlü hisleri gayet iyi gösteriyor. Amalia, Julius'u doğurduğunda Sigi on bir aylıktı; örneğinde seçtiği yaşın da tam tamına bu olması manidar. Yeni gelen bebek, onu anne sütünden ve "anne ilgisinin her türlü şekli"nden mahrum etmişti. O daha on yaşına gelmeden, Julius'u altı bebek daha takip etti, "bütün o şok" tekrarlandı ve "tahtından indirildiğini, haklarından mahrum edildiğini, zarara uğradığını" hissetti. Bu pasaj, Freud'un, annesine ve yerine gelen bebeklere duyduğu öfke de dahil, annesiyle olan ilk deneyimini son derece isabetli bir biçimde anlatıyor. Ama bunları ne kendisine ne de bir grup olarak erkek bebeklere bağlamıştır; *Kadınlık* denemesinde sadece küçük kızların böyle hisler duyduğu varsayılır.

Julius'un ölümünden sonra Amalia tekrar hamile kaldı ve Freud iki buçuk yaşına geldiğinde, kızı Anna'yı dünyaya getirdi. Freud'un kardeşi Julius'tan kurtulma isteği sonradan uydurduğu bir şey olsa da —böyle bir hatırası yoktu— kız kardeşinden hoşlanmadığını[10] hatırlıyordu ve bu hissi ömür boyu sürdü. Anna'nın ardından dört kız kardeş daha geldi, bunlardan Rosa ve Adolfine'e bir dereceye kadar düşkündü; son çocuk Alexander, o on yaşındayken dünyaya geldi. Tekrar eden bir örüntüydü bu: çocukluğu boyunca annesi hamile kalmış, annesini hep yeni gelen bebeklere kaybetmişti. Annesinin ikinci oğlunun ölümünden duyduğu keder, sonu gelmeyen hamilelikleri ve yeni bebeklerin talepleri, küçük Freud'a çok az zaman ayırabildiği, dikkat ve ilgi gösterebildiği anlamına geliyor. Ama bu ilk yıllarda sadece annesinden göreceği bakımı kaybetmemişti; önemli bir ikâme anne de dahil başka kayıplarla travma iyice şiddetlenmişti.

Freud'a, iki buçuk yaşına kadar, Katolik bir Çek kadını bakılıcık ediyordu —bilim adamları adının Monika Zajic mi, yoksa Resi Willek mi olduğunda hemfikir değiller— bu kadın ona dini hikâyeler anlatıyor, onu kiliseye götürüyor, ilk eğitimini ve benlik duygusunu şekillendiriyordu.[11] Sonraları onu, annesinden işittiği kelimelerle —"geçkin, çirkin ve akıllı"— tarif etse de, kendi kendini analiz ederken ortaya çıkan anıları başka telden çalıyordu. Freiberg yıllarından hatırladığı sahneler arasında Fliess'e dadısının ona "Tanrı, cehennem ve... hakkında pek çok şeyler" anlattığını yazmış, "yeteneklerim konusunda bana iyi fikirler aşıladı",[12] demişti. Bakıcısı, onun önemli biri olma ve vaktinden evvel gelişmiş bir zekâya sahip olma hissini destekleyen, hayati bir anne figürüydü. Sonraları annesi, nasıl dadısıyla birlikte Katolik kilisesinden gelip, aileye "Tanrı'dan havadisler" getirdiğini anlatmış ona. Küçük, zeki çocuk, rahibin Tanrı olduğunu sanıyormuş; Katolik ritüelleri, üzerinde büyük bir etki yaratmış. Fliess'e yazdığı kadarıyla dadısının onda özel bir yeri varmış: "O kadar küçük bir yaşta, yaşamak ve yaşamayı sürdürmek için bana çeşitli vasıtalar sunan bu yaşlı kadının anısına hep minnettar kalacağım. Gördüğün gibi, o eski sevgi, şimdi bile kendini hissettiriyor".[13]

Ölüm ve ölüm korkusunun ailenin iyice içine işlediği zamanlardan kalma bu anı, ona yaşama isteği vermekte dadının ne kadar önemli olduğunu ve Freud'un ona duyduğu sevgiyi gösteriyor; neredeyse kırk yıl sonra hâlâ canlılığını koruyan bir sevgiyi. Böyle açık bir sevgi ifadesi — "o eski sevgi şimdi bile kendini hissettiriyor"— Amalia için hemen hemen hiç sarfedilmemiştir. Ama sonra dadısını da kaybetti. Üvey ağabeyi Philipp, kadını hırsızlık yaparken yakaladı; kadın, küçük çaplı hırsızlıktan tutuklanıp hapse gönderildi. Freud onu bir daha hiç görmedi.

Küçük Freud'un, hem annesinin hem de dadısının travmatik kayıplarını birbiriyle harmanladığı, kendi kendini analiz ederken gün ışığına çıkardığı önemli bir anıdan da bellidir. "Annemi hiçbir yerde bulamıyordum; umutsuzca ağlıyordum",[14] diye aktarır. Üvey ağabeyi Philipp "bana bir sandığı *(Kasten)* açtığında ve annemi onun içinde de bulamadığımda daha beter ağlamaya başladım, derken ince ve güzel bir şekilde kapıdan içeri girdi". Bu anı üzerinde düşünürken bir çözüm yakalamış: "Annemi bulamadığımda, onun da kısa süre önce ortadan kaybolan yaşlı kadın gibi dönmemek üzere gittiğini sanmıştım. Herhalde yaşlı kadının bir yerlere kapatıldığını duymuş olmalıyım, bu yüzden annemin de bir yere kapatıldığını sandım — daha doğrusu 'sandıklandığını': *eingekastelt*".

Bu anı Almanca *Kasten* —sandık— kelimesinin iki anlamlı oluşuyla ilgili, zira bu kelime günlük kullanımda hapis yerine, "sandığa kapatılmak" gibi kullanılırdı. Küçük Freud, ağabeyinin sözlerinden, dadısının gerçekten *Kasten*'e kapatıldığını zannetmişti ve tam da çocuklara has bir davranışla, iyice umutsuzluğa kapıldığında onu —ve kaybettiği diğer annesini— sandıkta bulacağını ümit etmişti. Bu iki kaybın verdiği yıkımın gücü, ısrarla ağlamasından ve bu anıyı yıllar sonra tekrar hatırlamasından anlaşılabilir. *Kasten* hikâyesi, Freud'un kayıplarına nasıl uyum sağladığını da gösteriyor; annesini ideal bir biçimde hatırlıyor —"ince ve güzel", yani çocukluğunun büyük bölümünde olduğu gibi hamile değil—; dadısından ise "yaşlı" olarak söz ediyor —kadın kırk yaşlarında olmalıydı— ve onu hırsızlıkla, suçla özdeşleştiriyor. Aslına bakılırsa, onu tanımlarken

kullandığı kelimeler —"geçkin, çirkin ve akıllı"—, peri masalındaki cadıları çağrıştırıyor.

Dadısı aniden hayatından çıktığında, Freud iki buçuk yaşındaydı; annesini bir diğer bebeğe, kız kardeşi Anna'ya aynı zamanlarda kaybetmişti. Son zamanlarda, bu yaştaki çocukların psikolojik kapasitesinin böyle olayları anlamak, hele etkili bir biçimde mücadele etmek için, yeterli olmadığı düşünülüyor. Bunlar, küçük çocuğun kapasitesini aşan travmalardı. Bu kayıpların hemen ardından Jacob Freud iflas etti.[15] Eski kaynaklar, bu iflası, 1850'lerde Moravia tekstil endüstrisini yerlebir eden ekonomik krize ve anti-Semitizme bağlıyorlar, ama kısa süre önce yapılan araştırmalar bu açıklamaların temelsiz olduğunu ortaya çıkardı; aslına bakılırsa bölgede ekonomi en iyi devrini yaşıyor, Yahudilere karşı da önceki yıllara nazaran daha büyük bir önyargı yokmuş. Jacob'un memleketlisi Ignaz Fluss, aslen odun tüccarlığı yaparken, bu dönemlerde Freiberg'de bir iplik değirmeni alarak çok başarılı olmuş. Belli ki işlerin kötü gitmesi Jacob'un kendi beceriksizliğinden kaynaklanıyordu; bu açıklamayı sonraki çalışma tarihi de destekliyor: bir daha asla bir işte dikiş tutturamamış, ailesinin geçimini doğru düzgün sağlayamamış.

Jacob'un iflası, aileyi Freiberg'den taşınmaya zorladı; Freud, bu döneme yaptığı ender göndermelerden birinde "bütün varlığımı etkileyen önemli bir felaketti"[16] tanımını kullanıyor. Bu taşınma, Sigmund'a üç yaşına kadar belli bir güvenlik sağlayan, o birbirine bağlı, geniş aileyi de dağıttı. Üvey ağabeyleri Emanuel ve Philipp, Emanuel'in karısı Marie, oyun arkadaşı ve en iyi dostu John ve John'un kardeşi Pauline hayatından çıkıp gittiler. Emanuel ve ailesi, Philipp'le birlikte İngiltere'ye gittiler, büyük tekstil merkezi Manchester'da işlerini sürdürdüler. Anneleriyle güvenilir bir bağı olmayan çocuklar, genellikle başka akrabaları ve alışık oldukları ortamlarla güvenlik ihtiyaçlarını karşılar; büyük ailenin diğer üyelerini, oyun arkadaşlarını ve evini kaybetmek, Freud'un travmalarına bir yenisini eklemişti. Jacob, Amalia, Sigmund ve bebek Anna, Freiberg'den, Almanya'ya Leipzig'e taşındılar; burada yaklaşık bir yıl kaldılar ama Jacob bir iş kurmayı başaramadı ve yeniden taşınmak zorunda

kaldılar; bu sefer Amalia'nın ailesinin yaşadığı Viyana'ya gidip oraya temelli yerleştiler.

Freiberg'den ayrılırlarken, üç buçuk yaşındaki Freud'da, trenle seyahat etme korkusu ilk olarak başgösterdi.[17] İstasyonda, aydınlatma için kullanılan gaz alevleri, ona "cehennemde yanan ruhları" düşündürdü; ona "Tanrı ve cehennem" hakkında pek çok şey anlatan, kayıp dadısından bir çağrışımdı bu. Tuhaftır, küçük çocuk, istasyonda karşılaştığı diğer yabancı şeylerden, hatta o yaşta bir çocuğa fazlasıyla büyük görünen lokomotiften korkmamıştı. Özgül bir fobiydi bu; trenin onu almadan kalkacağından, istasyonda unutulacağından, tıpkı bir sene önce dadısını kaybettiği gibi annesiyle babasını da kaybedeceğinden korkuyordu. Bu seyahat korkusu hayatı boyunca sürecek, hatta kendini analiz ederken fobi boyutlarına ulaşacaktı; "Seyahat endişemin doruk noktasını kendi gözlerinle gördün",[18] diye yazmıştı Fliess'e. Küçüklüğünde trenin onu almadan gideceğinden korkmuştu; yetişkinliğinde de zamanından çok önce istasyona gitmekten kendini alamazdı. Seyahat fobisi seneler boyu sürdü, Roma'ya giderken çektiği güçlük de bunu gösteriyor. Yıllar yılı İtalya'nın başkentini görmek için can attı, ama seyahate dair engeller icat edip durdu. Benzer şekilde, 1909'daki meşhur Amerika Birleşik Devletleri seyahatinde, yola çıkmadan hemen önce bayılmıştı; ayrıca sonraki yıllarda da şikâyet ettiği başka endişe semptomları —karınağrısı, ishal— göstermişti.

Freud, dört yaşına kadar, yaşadığı travmatik deneyimlerin farkında değildir.[19] Günümüz anlatımıyla, olaylarla imgeler fiziksel ve duygusal duyumlar olarak depolanmıştı, ama anılar bilincin ulaşamayacağı bir yerdeydi; tutarlı bir benlik hissine katılmamışlar, ondan ayrı duruyorlardı. Kişiliğinin, bu anıların yıkıcı etkilerinden onu koruyan, ayrı bir bölümünde bulunuyorlardı. Dönüp küçüklüğüne baktığında, bu olayları hoş bir imgelem içinde değerlendiriyor, bebekliğinin travmatik olaylarını yumuşatıp, başka şekillere sokuyordu. Küçüklük korkusu ve acısının sahnesi olan Freiberg'i, tıpkı annesi gibi ideal bir biçimde hatırlıyordu; sonunda ailenin daha iyi yaşam koşullarına kavuştuğu Viyana, hem sevgi hem de nefret nesnesiydi. Sadece

Fliess'e yazdığı mektuplarda sözünü ettiği dadısı, bir sevgi ve hoşnutsuzluk karışımıyla hatırlanıyordu. Travmatik kayıplarının çözülmesini mutlu bir Freiberg hayaliyle destekliyordu; olumsuz duygular başka yerden gelmişlerdi. Hayatının sonuna kadar korkuları, mutsuzluğu, hayalkırıklıkları ve nefretleri için çeşitli hedefler bulacaktı.

Freud üç yaşına gelene kadar iki önemli bakıcısını —annesini ve dadısını— kaybetmişti; birincisini bir hastalık, ölüm ve keder atmosferinde, ikincisini ise bir suç ve suçluluk atmosferinde. Ömrü boyunca süren hastalık ve ölüm takıntısı —hem kendisi hem de çevresindekiler için— bundan kaynaklanmıştı. Sonra babasının iflası geniş aileyi dağıtmış, "amcaları"nı, "teyzesi"ni, oyun arkadaşlarını ve bildiği tek evini kaybetmesine yol açmıştı. Jacob, Amalia ve iki bebekleri, iki kere taşınmak zorunda kalmıştı; maddi sıkıntı ve birbiri ardına gelen beş bebek, damgasını vurmuştu bu yıllara. Üç yaşındaki Freud gibi annesiyle babası da yoksulluk, belirsiz gelecek karşısında mahrumiyet ve korku hissetmiş olmalılar. Kendi dertlerinin altında kaldıkları bir dönemde, ona güven ve duygusal destek verebilmeleri mümkün görünmüyor.

Küçücük bir çocukken, Freud'un kendisini kuşatan acı gerçekler konusunda yapabileceği hiçbir şey yoktu; mutlaka korku, çaresizlik, bir kenara atılmışlık hissetmiş, sevgi ve ilgi görmek istemiştir. *Jane Eyre* adlı romanında Charlotte Brontë'nin belirttiği gibi "ancak çocukların hissedebileceği bir dehşet" içindeydi. Onu rahatlatabilecek ya da anlayabilecek kimse yoktu. Her şeyi yetişkinler kontrol ediyordu: bir görünüp bir kayboluyorlardı, Philipp dadısını sepetlemiş, büyük aile üyeleri kaybolmuş, babası işini kaybetmişti ve muhtemelen içinde bulundukları kötü vaziyete kafa yoruyordu —hatta belki ümitsizliğe kapılıyordu. Sonradan Jacob, biraz bahtsız olsa da mülayim, iyi niyetli bir baba olarak çıkıyor karşımıza, ama muhtemelen o yıllarda oğlunu koruyacak türden bir baba değildi.

Freud'un hayatının, küçüklüğünde maruz kaldığı travmatik kayıpları ve yıkımları vurgulayan bu dökümü, ulaşılabilen bütün biyografik ve tarihi delillerden derlenmiştir. Freud, kendi çocukluğunu anlatırken bu olayların bazılarından söz etmiş olsa

da, çatışmalarının ve korkularının en önemli kaynakları olarak, annesine duyduğu cinsel arzuyu ve rakip-babasından duyduğu korkuyu öne çıkarmıştır. Yıllar sonra kendini analiz ederken Freiberg dönemine ait bazı olaylar hatırlamıştır: Julius'un doğumu ve ölümü, John ve Pauline'le oynamaları, yaşlı dadısına duyduğu sevgi ve onun ortadan kaybolması. Kayıplarını yeniden tecrübe etmek, onda muhtemelen aşırı bir endişe ve üzüntü yaratmış, bunlara tahammül etmeyi, kontrol altına almayı başaramamış ve onları bir kenara bırakıp kendisine büyük bir keşif gibi görünen bir şeye dönmüştür. Fliess'e yazdıkları şunlar:

> Genele uygulanabilecek tek bir fikir belirdi kafamda. Kendimde de gördüğüm anneme âşık olma ve babamı kıskanma olgusunun, artık çocukluğun başlarında evrensel bir olay olduğunu düşünüyorum... Sonraları iki, iki buçuk yaşları arası —*matrem*'e karşı libidom uyanmıştı; Leipzig'den Viyana'ya onunla birlikte yaptığımız yolculukta geceleyin birlikte yatmış olmalıyız, herhalde o zaman onu *nudam* görmüştüm... Sen kendin de seyahat endişemi doruk noktasında gördün.[20]

Bu pasajlarda, Freud annesini çıplak görmesinin, seyahat fobisinin ve diğer endişe dışavurumlarının en önemli kaynağı olduğunu iddia etmiş. (Yaşını yanlış hatırlaması ilginçtir, ilk tren yolculuğunu üç buçuk yaşında yapmış, sözünü ettiği yaşta ise dadısını kaybetmişti.) Bu açıklamaya göre, annesine duyduğu cinsel arzular, onu güçlü babasıyla çatışmaya soktuğu için korku duymuştu. Tabii bu fikirler, seneler içinde Oedipus kompleski teorisine dönüşecek ve daha Fliess'e mektup yazdığı zamanlarda, kendi sorunlu duygusal durumlarının yanı sıra, Sophocles'in *Kral Oedipus* ve Shakespeare'in *Hamlet*'ini yorumlamakta kullanılacaktı. Sonuçta, bu yorum, psikanalitik nevroz teorisinin merkezi halini aldı; bu kurama göre, çocuğun endişesinin kaynağı, annesine duyduğu cinsel arzunun cezası olarak babası tarafından hadım edilme korkusuydu. Freud'un Oedipus kompleksine verdiği önem düşünülürse, kendi kendini analiz ederken yaptığı bu keşfin —daha doğrusu icadın— ayrıntıları çok mühimdir.

Freud'un dadısıyla —ya da sekiz dokuz yaşında annesini ölü gördüğü endişe rüyasıyla— ilgili anılarıyla oedipal hislerinin "anısı" arasındaki tezat manidardır. İlkinde, dadısına karşı "o eski sevgi"yi yine hissetmiş ve *Kasten* olayında ağlamasını, çaresizliğini doğrudan hatırlamıştır. Aynı şey annesiyle ilgili korkunç kâbusu için de geçerlidir. Oedipal uyanışının "anısı"nda ise, araya mesafe koyan Latince kelimeler —libido, *matrem, nudam*— kullanılmış, ayrıca "geceleyin birlikte yatmış olmalıyız, herhalde o zaman onu *nudam* görmüştüm" şeklinde tahmin yürütmüştür. Başka bir deyişle, bu oedipal olaya karşılık gelen doğrudan bir imge ya da his yoktur; yeniden inşa edilmiş, icat edilmiş bir şeydir.

Freud hayatının ilk üç buçuk yılını Freiberg'deki tek odalı evde geçirmişti, çocukluğunun sonraki bölümü de Viyana'nın Yahudi gettosunun küçük mahallelerinde geçti. Vaktinden önce kemale eren küçük çocuk, on yaşına kadar gelen bebeklerin doğumları ve bakımları, ölümler, hastalıklar ve anababasının yoksulluğa ve işlerdeki başarısızlıklara verdiği tepkiler dahil, pek çok can sıkıcı olaya tanıklık etmiş olmalı. Bütün bunlara maruz kalmak, kuşkusuz annesini çıplak görmekten daha rahatsız ediciydi. Başka bir deyişle Freud, oedipal kuramını, *kendini* analiz ederken ortaya çıkan travmatik kayıplarının tek başına baş etmesi mümkün olmayan güçlü hisler yaratması üzerine, ortaya atmıştır. Oedipal hikâyeye başvurarak rahatlatıcı bir mit yaratmıştır; bu mit, onun, en çok annesine duyduğu yetişkinlere has cinsel isteğin rahatsız ettiğini düşünmesine, ayrıca zayıf babasını krallar kadar güçlü bir mevkiye terfi ettirmesine imkân tanımıştır.

Freud'un o kadar tehditkâr olmayan oedipal açıklamayı ikame etmesinin çarpıtıcı etkilerine koşut bir gelişme de başka çocukluk olaylarını işlemesidir. Mesela, *Kadınlık* denemesinde sadece kız çocukların "tahtından indirildiğini, haklarından mahrum edildiğini, zarara uğradığını hisseder; yeni bebeğe kıskanç bir nefretle yaklaşır ve sadakatsiz anneye sitem geliştirdiğini" belirtir. Şöyle devam etmiştir: "Anne sınırsız bir doyuma ancak oğluyla ilişkisi sayesinde ulaşabilir; bu, insan ilişkileri arasında en mükemmeli, karmaşadan en uzağıdır".[21] Bu düşünce küçük-

lük yıllarının hüsnükuruntulu hayalini yansıtır, gerçeği değil. Bununla ilintili bir çarpıtma da, sekiz dokuz yaşlarında gördüğü rüyaya getirdiği yorumda ortaya çıkmıştır. Annesinin öldüğünü görünce kapıldığı dehşeti ve ağlayışını tarif ettikten sonra, bu rüyanın cinsel arzularının sonucu olduğu yolunda karmaşık ve zoraki bir yorum getirmiştir: " Rüyamda annemin öldüğünü gördüğüm için kaygılı değildim; zaten kaygının etkisi altında olduğum için, önbilincimde onu tekrar gözden geçirdikten sonra rüyayı o şekilde yorumlamıştım. Baskı hesaba katıldığında, rüyanın görsel içeriğinde ifadesini bulan üzeri örtülü ve açıktan açığa cinsel bir arzuya dayandırılabilir kaygı".[22]

Erkek çocukla babası arasındaki rekabet hissi, Freud'un Oedipus kompleksi kuramının merkezindedir; Freud da kendi semptomlarının kökeninde bu saldırgan çatışmanın yattığına kendini ikna etmiştir. Gerçekte, annesinin sevgisi için çok sayıda rakibi olmasına rağmen, iş gezileri yüzünden muhtemelen evden uzun süre ayrı kalmış olan Jacob bu erken dönemde ciddi bir rakip sayılamazdı; iki yaşındaki çocukların oedipal fantezileri yoktur ve Freud'un babasının, dadının üzücü kaybıyla da alakası yoktu. Küçük Sigmund ve babası arasında, rekabet ve korkuya dayalı doğrudan anılar yoktu; başka her yerde —hastalarında, müritlerinde, edebi karakterlerde, neredeyse herkeste— çatışmalar görse de Freud'un kendine dair sonraki yazılarında böyle bir çatışmadan söz edilmiyordu. Kendini analiz ederken ortaya çıkan duygu yüklü anılarda —kuram temelli yeniden inşa etmelerin aksine— Julius'un doğumuyla küçük Freud'un nasıl öfke ve rekabet hislerine kapıldığı, bebek öldükten sonraki suçluluk duygusunun kaynağı olarak, geri dönüp bakılarak anlatılıyordu. Buna ilaveten, hatırladıkları doğrultusunda, babasına dair bir rekabet ve suçluluk duygusundan söz etmiyor, hayatındaki kafa karıştırıcı pek çok figürün ilki olarak tanımladığı yeğeni John'la rekabete dayalı oyunlarını anlatıyordu. 1925'te şöyle yazmıştı: "Duygusal hayatım için yakın bir dost ve nefret edilen bir düşman her zaman için vazgeçilmez oldu; bunları tekrar tekrar yaratmayı başardım ve sık sık, tıpkı çocukluk idealimde [yeğeni John] olduğu gibi, dost ve düşman aynı kişide birleşti; ama küçüklüğümde olduğu gibi aynı anda değil tabii".[23]

John'dan ve Julius'un ölümünden söz ederken, "Yeğenimle kardeşim, bütün dostluklarımda nevrotik ama derin olan ne varsa, ta o zamandan belirlemişlerdi" diyordu. Freud'un, Julius'un ölümünden sonra kendine atfettiği suçluluk duyguları, iki yaşındaki bir çocuğun psikolojisine pek uymuyor.[24] Kendisinden bir yaş büyük yeğeniyle rekabete dayalı oyunları için de aynı şey geçerli. Freud, John'la ikisinin yaptıkları "yaramazlıkları" ve yeğeni Pauline karşı "zalim" davranışlarını cinsel terimlerle tarif etmiş ve kendisiyle John'un küçük kıza tecavüz etmeye ya da bekâretini bozmaya teşebbüs ettiklerini sanmıştı. Bu da iki yaşındaki bir çocuğun kapasitesini aşıyor. Kuşkusuz küçük oğlanlar yaramazlık edip Pauline'e kötü davranmışlardır ama, bu hareketlerinin ya da Freud'un John'la saldırgan oyunlarının, yakın ilişkilerde ömür boyu süren bir sevgi-nefret örüntüsüne temel teşkil etmeleri pek muhtemel değildir. O yaştaki çocukların, sonradan suçluluk duydukları tecavüz fantezileri olmaz; John'la birlikte gerçekleştirdikleri saldırgan, rekabete dayalı oyunlarının da, onun atfettiği uzun vadeli etkileri yaratması olası görünmüyor.

Freud'un tanımladığı güçlü ve süregelen çelişik duygu — "yakın bir arkadaş ve nefret edilen bir düşmana" duyduğu ihtiyaç—, bu zararsız çocuk oyun ve kavgalarından daha sağlam bir temele oturuyor olmalı. O dönemde annesiyle arasındaki ilişki düşünüldüğünde, Julius, John ve Pauline'e duyduğu hislerin "anıları"nın, Amalia'ya duyduğu daha tehditkâr sevgi ve nefret tepkilerini, çocukluğu boyunca süren tepkileri simgelemesi daha muhtemel. Onu yeni bebeklere kaybetmesi, sonradan hastalıklar yüzünden uzak kalması ve onun ilgisine duyduğu hüsranlı özlem senelerce sürmüştü. Julius ve Anna'nın doğumlarından sonraki duygusal tepkileri, sonradan gelen beş bebekle katlanarak çoğalmıştı. Durmadan tekrar eden bu kayıplarla hüsranlar, ömür boyu süren çelişik duygu örüntüsü için, kırk yaşlarında yeniden inşa ettiği bir görüntü olan küçüklük arkadaşlarına verilen tepkilerden daha sağlam bir temel oluşturuyordu. Ama annesine karşı sevgi ve nefret hissederken, ona çaresizce muhtaç olması, bu hisleri bilinçli olarak kabul etmesine engeldi. Uzun hayatının sonuna kadar Amalia'ya karşı hislerinin gerçek boyutlarından habersiz kaldı.

Freud'un çocukluğunu yeniden inşa çalışmalarının hepsinde ortak bir yan vardır. Kendini hep, tarif ettiği yaşlarda olabileceğinden daha yetenekli, daha becerikli, daha güçlü resmetmiştir. Rekabetçiliğini, öfkesini ve ölüm isteğinin yarattığı suçluluğu vurgulamıştır. Bu tepkileri küçük çocuklarda gözlemlemek mümkün olsa da Freud'un iddia ettiği yaşlarda pek görülmezler. Bir bebeğin ölümüne ve anababasının kederine maruz kalan iki yaşın altındaki bir çocuk; korku, şaşkınlık, ortada kalmışlık ve çaresizlik hisseder. Buna başka kayıplar eklendikçe —ki eklenmiştir— endişe de artar: şimdi kim ortadan kaybolacak/ölecek? Annesi mi? Kendisi mi? Aslında, annesi ve kendisinin ölümlerinden duyduğu endişe, yetişkinliğine kadar devam etmiştir. Psikanalist-bilim adamı Siegfried Bernfeld, dikkatli bir analiz sonucu şunları belirtmiştir: "Yazıları arasına dağılmış itiraflarında Freud, kendini bazen canavar, bazen anababa katili, hırslı, bayağı, intikamcı biri olarak gösterir ama asla bir âşık olarak göstermez —sadece karısına yaptığı birkaç yüzeysel gönderme vardır".[25]

Bebek Freud'un öfkesi, küçüklüğündeki travmatik olaylara verdiği tepkinin bir parçası olsa da özellikle bunun üzerinde durması, duyduğu korku ve çaresizliği es geçmesi, kendini bu güçlü hislerden korumak için geliştirdiği bir yöntemdir. Küçüklüğünü yeniden inşa ederken kendini, kontrolü elinde bulunduran biri gibi resmeder, çaresiz, küçük bir bebek gibi değil. Küçük erkek çocuklar elbette babalarıyla rekabete girerler; iki yaşındaki çocuklar yeni gelen bebeklere öfkelenir, onları rakip görürler, hatta —sınırlı ölüm kavrayışlarıyla— ölmelerini isterler; yine de böyle rekabetçi duygular her zaman ciddi bir çatışmanın kaynağı olmaz. Ama yetişkin Freud için, içine düştüğü dehşet ve çaresizlikten ziyade, bunlar üzerinde odaklanmak daha güvenliydi. Kendi çocukluğunu açıklamak için geliştirdiği yorum, herkesi anlamakta kullandığı bir prototipe, hayatı boyunca güvendiği bir temele dönüştü.

Bölüm 2

Çocukluk ve Ergenlik

Üç yaşındayken, babamın çalıştığı sanayi kolu bir felaketle karşılaştı. Babam neyi var neyi yok kaybetti ve [Freiberg'den] ayrılıp, [Viyana'ya] taşınmak zorunda kaldık. Bunu takip eden uzun ve zorlu yıllarda hatırlamaya değer hiçbir şey yokmuş gibi geliyor bana.

—Freud, *Perdeleyici Anılar*, 1899[1]

Freud ailesi 1860'ta Viyana'ya geldiğinde, Habsburg başkenti hızlı bir ekonomik ve sosyal büyüme devresi geçiriyordu. 1848'deki Alman devrimini takip eden yeni dinsel özgürlüğe, Yahudilerin senelerdir maruz kaldığı kısıtlamaların ve özel vergilerin kaldırılması da eşlik ediyordu. Artık bütün vatandaşlık haklarından yararlanabiliyorlardı; her tür meslek onlara açılmıştı, Hıristiyan hizmetkârlar tutabiliyor, mülk sahibi olabiliyor, gettolar dışında yaşayabiliyorlardı. Bu yeni fırsatlar, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, taşradan başkente Yahudi göçmenlerin akın etmesine neden olmuştu. Viyana'da 1860'ta 6000 Yahudi vardı; 1900'den sonra bu sayı 147.000'e çıktı; Batı Avrupa'daki en büyük Yahudi cemaati buradaydı. Başkentte gelişen ekonomik, eğitimsel ve kültürel alanlar buldular; yüzyıl sonunda bankacılık, sanayi, tıp, hukuk, gazetecilik, edebiyat ve müzikte hatırı sayılır bir yer edinmişlerdi. Tabii bu bir anda olmadı; İmparator Franz Josef ayrımcılığı yasaklamış olsa da Viyanalıların büyük bölümü —Katolik din adamlarının çoğu

dahil— anti-Semitik kalmıştı. Göçmenlerin çoğu pek az parayla geliyor ve bu tuhaf, yabancı, şehir ortamında mücadele veriyordu. Bir kısmı uyum sağlayıp durumlarını düzeltiyor, geri kalanlar ilk baştaki hallerinden fazlaca ileri gidemiyorlardı. Ama Yahudilerin geleneksel eğitim düşkünlüğüyle oğullarını yeni fırsatlardan yararlanmaya teşvik ediyorlardı. Freudlar da öyle yaptı.

Aile Viyana'ya ilk geldiğinde, ortaçağdan beri bir Yahudi gettosunun bulunduğu Leopoldstadt'a yerleşti. Şehirdeki en yoğun Yahudi nüfusu burada bulunuyordu; Freudlar da daha iyi bir yer bulana kadar bu kenar mahalleye yerleşen pek çok aileden biriydi. Apartmanlar bakımsız ve aşırı kalabalıktı, çoğu aileler daireleri başka kiracılarla paylaşmak zorunda kalıyordu, bu durumda kullanım alanlarını topu topu yere tebeşirle çizilmiş bir çizgi ayırıyordu. Fakirlik ve yakın temas yüzünden hastalık çabuk yayılıyordu; özellikle verem yaygındı. Freud ailesi de diğerleri gibi sık sık taşınıyordu ve bu arada en azından zaman zaman Jacob'un akrabalarıyla aynı evi paylaşıyordu.

Leopoldstadt kenar mahallesinde hayat zordu. Fakirlik ve yaşam mücadelesine, salgın hastalıklar ve psikolojik gerilim eşlik ediyordu; zira yeni ve ümit vaadeden fırsatlar yüzünden Yahudiler Viyana'ya akın ediyorlardı ama şehir hayatının onların taşra *shtetl* hayatıyla alakası yoktu. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı hızlı bir sanayileşme ve modernleşme dönemiydi; yeni gelenler düzenlerine aykırı bir ortamla karşılaşıyor, kültür şokuna uğruyorlardı. Jacob ve ailesi gibi çoğu, asimile olma güdüsüyle eski Yahudi âdetlerini bıraktıkları için *shtetl* hayatının en önemli özelliği olan —hem dini hem kültürel— eski geleneklerin güvencesinden yoksundular. Bütün bu zorluklara rağmen Leopoldstadt'taki hayatın avuntuları vardı; bu yeni —hâlâ anti-Semitik— dünyada başarılı olma mücadelesi veren özgürleşmiş, göçmen Yahudiler aynı zorlukları paylaşıyordu. Freud ailesi Ortodoks din anlayışından kopmuş olsa da hemen hemen bütün tanıdıkları, iş arkadaşları ve arkadaşları Yahudi kalmışlardı; bu örüntü Freud'un hayatı boyunca sürdü. En çok onların yanında kendilerini rahat hissediyorlardı.

Viyana'daki bu dönem boyunca, Amalia neredeyse her yıl doğum yapmaya devam etti; Freud on yaşına gelene kadar aileye dört kız bir de erkek kardeş eklenmişti. Aile artık tamamına ermişti: Jacob ve Amalia, Sigmund ve Anna, sonraki dört kız kardeş —Rosa, Marie, Adolfine ve Pauline— ve son çocuk, erkek kardeşi Alexander. Muhtemelen bu doğumlar Sigmund ve anababasına pek mahremiyet alanı tanımayan, küçük, kalabalık dairelerde meydana gelmiş, bebeklere de burada bakılmıştı. Küçük —çoğu kız olan— bebeklerle dolu bir dairede, küçük çocuğun daha okumayı öğrenir öğrenmez kitaplara kaçtığını tahmin etmek zor değil. Sonraları Freud, bebeklik üzerine kuramlarını geliştirirken, kendi çocuklarını incelemeye gerek görmemiş, kuramlarını yetişkin hastalarının analizlerde anlattıkları üzerine kurduğunu söylemişti. Yine de, bütün çocukluğu kalabalık odalarda, büyüyen bebeklerle birlikte geçmişti, onların yaygarasını duymazdan gelmeye çalışsa da bu sahneler kuşkusuz belleğinde iz bırakmış olmalı.

Küçük Sigmund'a okumayı anababası öğretmişti; zekâsının vaktinden önce geliştiği de çok geçmeden fark edilmişti. En eski anılarından biri, babalarının, renkli resimlerini keserek kendilerini eğlendirmeleri için ona ve kardeşi Anna'ya bir kitap vermesidir; Freud bu olayı ömür boyu süren okuma ve kitap toplama tutkusunun başlangıcı olarak görmüştür. Sonradan Jacob ona, içinde "Hayatının yedinci yılında Tanrı'nın ruhu seni irfana yöneltmeye başladı",[2] yazan bir İncil verecekti. Biyografisini yazan Ernest Jones, Freud'un çocukluğunu şöyle tarif ediyor, "Görünüşe göre hayatının büyük bölümünü okumak ve çalışmak dolduruyordu".[3] Düşünsel ve sözel yeteneklerine hem annesi hem de babası büyük değer veriyordu; Jacob zeki oğluna adeta huşuyla yaklaşıyor, Amalia ise ondan "Altın Sigi" diye söz ediyordu. İkisi de ilk çocuklarının, kazanacağı başarılarla, ailenin çektiği zorlukları ve verdiği mücadeleyi telafi edeceğini düşünüyorlardı.

Sigmund dokuz on yaşlarındayken, amcası Josef Freud — Jacob'un küçük kardeşi— bir sahte para skandalına karışmıştı, belki Emanuel ve Philipp'in de bu işte payı vardı zira sahte paralar, iki kardeşin yaşadığı İngiltere'den geliyordu.[4] Bazı kay-

Freud, Annesi ve kız kardeşleri Rosa ve Adolfine'yle birlikte, 9 yaşında

naklar bu olayı önemsiz göstermeye çalışsalar da son zamanlarda ortaya çıkarılan kanıtlar Josef'in tutuklanıp, on yıl hapiste yattığını gösteriyor. Jacob bunu çok kötü karşılamıştı; Freud, babasının "saçlarının birkaç günde üzüntüden kırlaştığını" hatırlıyordu. Bu aile skandalının utancı, kendi işinde zaten başarısızlığa uğramış olan Jacob'a çok ağır gelmişti, sonraki yıllarda da maddi olarak bir türlü toparlanamadı.

Emanuel, ailesi ve kardeşi Philipp, 1859'da Freiberg'den doğrudan doğruya İngiltere'ye, Manchester'a göç etmişlerdi.[5] Fakir Yahudi göçmenler olarak şehre gelen iki kardeş, sonradan başarılı işadamları oldular. Emanuel, beş çocuk büyütecek ve kırda ikinci bir ev edinecek kadar zengin olmuştu; Freud'un oğlu Martin, elli yıl sonra orada onu ziyarete gittiğinde, tavırlarının ve konuşmasının İngilizler'den bile daha İngiliz, tam bir beyefendiye benzediğini gördü. Galiçya'daki bir *shtetl*'de yaşayan fakir bir Yahudi olarak başladığı hayatında epeyce yol katetmişti. Freud, kendisinden yirmi dört yaş bü-

yük üvey ağabeyiyle teması koparmamıştı, görünüşe göre aralarında gerçek bir şefkat ve saygı bağı vardı. Freud'un sonraları İngiltere'ye hayranlık duymasının altında, bu istikrarlı ve başarılı baba figürünün orada yaşamasının da payı vardı. Hem Emanuel hem de Philipp, geride bıraktıkları babalarına ve ailesine para gönderebiliyorlardı, buna bir de Amalia'nın akrabalarından gelen para katılıyordu. Maddi desteğe duyulan ihtiyaç, Jacob ölene kadar devam etti; 1884'te, babası altmış dokuz yaşındayken —kendisi de halen üniversitede okuyan ve para kazanmayan— Freud, nişanlısına şunları yazmıştı: "Dün sokakta babamla karşılaştım, hâlâ bir sürü projesi var, hâlâ umutlu. Babamı içinde bulunduğu bu kötü durumdan kurtarmaları için Emanuel ve Philipp'e mektup yazmayı vazife bildim. Kendisi böyle bir şey yapmak istemiyor çünkü onların bunu hoş karşılamadığını düşünüyor. Ben de dün gece oturup Emanuel'e çok sert bir mektup yazdım".[6]

Bütün bu zorlu tecrübeler —Jacob'un ömrü boyunca aileyi geçindirememesi, aile skandalının getirdiği utanç, yoksulluk ve anti-Semitizm— Freud'un çocukluğuna damgasını vurmuş, bebekliğinin travmatik olaylarının etkisini arttırmıştı. Başkalarının yanında babasından hep saygıyla söz etse de kendisini analiz ederken, ender bir aydınlanma anında Fliess'e: "Pampaların vahşi atları bir kere yakalandılar mı hayatları boyunca endişe içinde yaşarlar, bunu küçüklüğümde öğrenmiştim. Fakirliğin çaresizliğini de aynı şekilde öğrendim ve ondan hep korktum",[7] diye yazmıştı.

Freud babasından söz ederken, gücünü ve sevecenliğini vurgulamış, kusurlarından hiç bahsetmemiştir. Kitaplardaki resimleri kesmelerine izin vermesinden de anlaşıldığı gibi Jacob çocuklarıyla iyi geçinen bir babaydı. Aynı zamanda Freud'un en çok zevk aldığı yetişkinlik iptilâsı olan sigarada da ona örnek olmuştu. Babayla oğul arasında genellikle özenli ve destekleyici bir ilişki vardı, ama aynı zamanda daha ilk yıllardan itibaren baba oğul rollerinde çarpıcı bir değiştokuş da göze çarpıyordu: Sigmund dünyada büyük işler başaracak, erkenden yetişkinleşmiş bir çocuk, Jacob ise yıllar geçtikçe çocuklaşıp, çaresizleşen bir adamdı.

Jacob'un uysal ve sevecen bir adam olarak portresini Freud'un oğlu Martin de güncesi, *Sigmund Freud: Man and Father*'da doğruluyor. Martin küçükken, dedesinin sık sık evlerine geldiğini hatırlıyor: "Ailenin bütün üyeleri Jacob'u sever ve ona büyük saygı gösterirdi. Uzun boylu, geniş omuzluydu, büyüdüğümde ben de hemen hemen onunla aynı kalıpta oldum. Biz çocuklara çok çok iyi davranırdı. Bize küçük hediyeler getirir, hikâyeler anlatırdı; kocaman kahverengi gözlerinde, 'Burada yaptıklarımızın ve söylediklerimizin hepsi çok eğlenceli değil mi?' dercesine bir parıltı olurdu".[8] Freud'un en büyük kız kardeşi Anna'nın kızı Judith Bernays Heller, Jacob'u şöyle tarif etmiş, "uzun boylu, yapılı, uzun sakallı... çok iyi, sakin, üstelik bir de neşeli".[9]

Jacob'un iyiliği ve sevecenliği hakikatin sadece bir kısmıydı; hayatının zorlukları etkisini göstermişti, her zaman mutlu değildi. Oğlunun, nişanlısına yazdığı bir cümle de bunu ele veriyor, "Çoğunlukla yaptığı gibi surat asmadığında, ailedeki gençlerin hepsinden daha iyimserdir".[10] Freud babasını Charles Dickens'ın Bay Micawber'ine benzetirdi, hayatın silleleri karşısında hep "bir çıkar yol" bulunacağına inanan o iflah olmaz iyimsere. Bu benzetme Jacob'un başarısızlıklarına gülünç bir hava veriyor; aslında beceriksizliği aile için ciddi bir yüktü.

Freud, yetmişlerinde, *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda, "Çocuklukta bir babanın himayesine duyulan ihtiyaçtan daha kuvvetlisini düşünemiyorum",[11] diye yazmıştı. Jacob'un bu ihtiyacı karşılamaktaki yetersizliğini, Freud'un *Rüyaların Yorumu*'nda aktardığı, on-on iki yaşlarından kalma bir anısı gayet iyi gösterir. Babayla oğul yürüyüşe çıkmışlar, Jacob kendi gençliğine kıyasla artık her şeyin çok daha iyi olduğunu göstermek için oğluna şu hikâyeyi anlatmış:

> "Ben gençken", dedi, "senin doğduğun yerde bir Pazar günü yürüyüşe çıkmıştım; güzel giyinmiştim, başımda da yeni, kürk bir şapka vardı. Arkamdan bir Hıristiyan gelip, şapkama patlattığı gibi çamura düşürdü ve 'İn kaldırımdan Yahudi!' diye bağırdı". "Peki sen ne yaptın?" diye sordum. "Yola inip şapkamı aldım", dedi. Küçük oğlunu elinden tutan o iriyarı, güçlü adamın bu hareketi hiç de kah-

> ramanca gelmedi bana. Bu durumu benim hislerime daha çok hitap eden bir başka durumla kıyasladım: Hannibal'in babası Hamilcar Barca'nın evdeki mihrap önünde, oğluna Romalılardan intikam almaya yemin ettirmesiyle. O zamandan beri Hannibal'in hayallerimde bir yeri olmuştur.[12]

Bu anı Freud'un zayıf babasıyla değil, kahraman bir asker figürüyle özdeşleştiğini gösterir.

Freud bundan hiç söz etmese de babasının aşağılanmasının anısı, çocukluk kahramanlarından bir diğerinin, Oedipus'un maceralarından da yansır. Sophocles'in oyununda Oedipus, yolda Kral Laius'la karşılaşır ve bir değnekle itilerek yoldan çekilmesi söylenir. Aynı durumda pasif kalan Jacob'un aksine Oedipus öfkelenir, kralın arabasını devirir ve onu öldürür. Freud *Gymnasium* (lisedeki) bitirme sınavı için Yunanca'dan tercüme ettiği oyunu gayet iyi biliyordu; zaten sonradan da hikâyeyi kuramlarının merkezine yerleştirmişti.

Jacob'un aile içindeki otorite eksikliği son çocuğun adının "Aile Konseyinde" seçilmesinden de bellidir. On yaşındaki Sigmund, antik dünyanın büyük generali Alexander'ın (İskender) adını önermiş ve bu seçimini Büyük İskender'in zaferlerinin uzun bir dökümünü yaparak desteklemişti. Onun fikri baskın çıktı. Kardeşine isim vermesi bir alışkanlığın da başlangıcı oldu: Bütün çocuklarının isimlerini Freud seçti; Yahudi geleneğine göre çocuklara ölmüş akrabaların isimlerinin verilmesinden yana olan karısına söz hakkı tanımadı. Oğullarına kendi kahramanlarının —İngiliz general Oliver Cromwell de dahil— isimlerini verdi, kızlarına da kendisi için önemli olan kadınların adlarını koydu; hatta bazı torunlarının isimlerini bile zorla dayattı.

Jacob'un zayıflığı ve başarısızlığı Sigmund'un çok canını sıkıyordu; onu seviyor ama kendine örnek alamıyordu, daha çok küçük yaşta güçlü, baskın erkeklerle —Hannibal, Oedipus, Büyük İskender, Napoléon, Musa— özdeşleşmeye başlamıştı;[13] bu örüntü hayatı boyunca da sürdü. Muhtemelen daha çok küçükken, büyük ve güçlü bir karakter olarak babasına saygı duymuş hatta ondan korkmuştu ama işte tam da bu saygı yü-

zünden, babasının dünyadaki yetersizliklerini fark ettiğinde büyük bir hayalkırıklığına uğramıştı. Annesinin ilgisini tekrar tekrar kaybeden bir çocuk için bu da fazladan bir kayıptı. Küçük Sigmund, babasına ne kadar büyük sevgi duyarsa duysun ona sırtını dönmüş, kendisine başka, güçlü erkek figürleri aramıştı. Freud, kendi çocukluğunun mitolojik versiyonunda, babasını Teb kralı, Oedipus'un babası, Laius olarak resmetmiştir. Aslına bakılırsa Jacob daha ziyade, Arthur Miller'ın *Satıcının Ölümü* adlı oyunundaki Willy Loman'a benziyordu: oğluna müthiş hayalkırıklığı yaşatan başarısız bir satıcıydı.

Freud, Jacob'a karşı burukluğundan hiç açıktan açığa söz etmemiş olsa da, 1914'te yazdığı *Okul Çocuğu Psikolojisi Üzerine Düşünceler* makalesinde hislerini dolaylı olarak açığa vurmuştur:

> Erkek çocuk daha beşiğindeyken dışarıdaki dünyayı incelemeye başlar. Babası hakkında ilk başta sahip olduğu yüksek fikirleri değersizleştirecek ve ilk idealinden kopuşunu hızlandıracak keşifler yapmakta gecikmez. Babasının artık dünyanın en güçlü, en akıllı, en zengin varlığı olmadığını görür; memnuniyetsizliği artar, babasını eleştirmeyi ve toplumdaki yerini değerlendirmeyi öğrenir; sonra da sebep olduğu hayalkırıklığının bedelini ona ağır bir biçimde ödetir.[14]

Sigmund'un Jacob'la ilişkisinde hem sevgi hem hayalkırıklığı dikkati çekerken, annesi ona bambaşka çatışmalar ve sorunlar sunuyordu; bunlar babasıyla ilişkili sorunlara nazaran çok daha zordu. Amalia Freud, evliliğinin ilk yıllarında çok zorluk çekmişti; yedi küçük çocuğun ve belirsiz bir maddi durumun yükünü omuzlarında taşıyan, fakir bir Yahudi kadındı; ona evden ve aileden başka hiçbir seçeneğin tanınmadığı bir çağda yaşıyordu. Rahat, keyfine düşkün ve son derece etkisiz Jacob'un aksine o tam bir dinamoydu. Freud'un oğlu Martin, yılların birikimiyle babaannesini gayet güzel tanımlamıştı. Onu çelik iradeli bir kadın olarak anlatmıştı: saldırgan, başkalarının hislerine duyarsız, kendi bildiğini okuyan bir kadındı —mülayim kızı Adolfine'i (Dolphie) yanında tutmuş, ömrü boyu kendine hemşirelik ettirmişti. Martin, Doğu Galiçya Yahudilerini

tanımlarken, "yol yordam bilmeyen, zarafetten uzak, bir garip ırk, hele kadınlarına 'hanımefendi' demek imkânsız", demiş ve devam etmişti:

> Son derece duygusaldılar, hemen hislerine kapılırlardı... arada bir Yahudilere atfedilen, kötü kaderini bağrına taş basarak kabullenmek ve uysallık yerine şiddete, kavgaya başvuran bir Yahudi görürseniz bilin ki karşınızda Amalia'nın ırkı var. Bu insanlarla yaşamak kolay değildir, ırkının tam bir temsilcisi olan babaannem de istisna değildi. Çok hareketli ve sabırsızdı; hayata karşı bir açlığı, yılmaz bir ruhu vardı. Bütün hayatını, kasırga gibi bir anneye adama bahtsızlığına eren Dolfie halayı kimse kıskanmıyordu. Dolfie hala bir keresinde Amalia'yı yeni bir şapka almaya götürmüş —sonra pek de akıllıca davranmayarak ona "münasip" bir şey önermiş. Şapkayı denemeye razı olan, doksanını çoktan devirmiş Amalia, aynadaki görüntüsüne uzun uzun baktıktan sonra "Bunu almam; beni yaşlı gösteriyor" diye bağırmış.[15]

Martin'in Amalia hakkında anlattıklarını, çocukken yaşlı Freudların yanında kalan Judith Bernays Heller de doğruluyor. Jacob'u severmiş ama "gösterişli olmasına ve güzel giyinmesine" rağmen babaannesinden korkarmış.

> [Jacob] sessiz sakin otururdu, kayıtsız değildi ama huzurunu da bozmazdı, asla sinirlenmez, sesini yükseltmezdi. Öte yandan anneannem fevriydi, hem kızlarını hem hizmetçiyi azarlar, evde oradan oraya koştururdu... Evlerine gitmekten nefret ederdim, orada sadece büyükler bulunurdu, bağırgan ve otoriter anneannem de o büyüklerden biriydi... Yabancılar geldiğinde çok hoş ve güleç bir hal alırdı ama yakınlarına karşı tam bir tirandı, hem de bencil tarafından. Kesinlikle güçlü bir karakteri vardı ve ne istediğini bilirdi... Özel bir davet olduğunda, mesela 1926'da Sigmund dayımın yetmişinci doğumgününde —doksanını çoktan doldurmuştu— evine giderken yeni bir elbise ve ona gidecek bir şapka almak için ısrar etmişti... böylece, Sigmund'a taktığı adla, "altın oğlunun" annesi olarak onurlandırılacak, ağırlanacaktı... Anneaannemin bencilliği konusundaki izleniminı kuvvetlendiren bir olay da artan sağırlığını —özellikle de ailenin her-

hangi bir üyesine fazladan bir sempati duyması ya da teselli etmesini gerektirecek olaylar olduğunda— işine gelmeyen şeyleri duymamak için büyük bir başarıyla kullanmasıydı.[16]

Amalia'nın otoritesi özellikle kızlarına yöneltilmişti; toplumdaki kadın karşıtı önyargıların acısını çektiği halde kendisi de erkeklere kadınlardan fazla değer verir, oğullarını, özellikle ilk erkek evladını kayırırdı. Onun başarısıyla ilişkili olmaktan güç alırdı. Jacob'un zekâsına duyduğu saygı gibi bu da, küçük çocuğa ailede özel bir yer kazandırmıştı; özellikle ironik bir biçimde onun eksikliğini hissettiği anne ilgisinden nasibini alan bebek kız kardeşlerine nazaran yüksek bir konumdaydı. Annesinin altın çocuğu olmak hoşnut ediciydi ama duyarsız ve tahakkümcü tavırlarıyla Amalia fazla yakınlaşmaya gelecek birisi değildi. Freud'un içinde bir yerlerde eski günlerin travmatik kayıplarıyla bağlantılı olduğundan tehlikesi iki kat artıyordu. Sigmund bununla baş edebilmek için annesiyle olan ilişkisinde dışarıdan bakıldığında vazifeşinas bir duruş almıştı, hisleriniyse gayet sıkı kontrol ediyordu. Bu kontrol, çocukluğundaki en belirgin özelliğiydi; özel, başarılı çocuk rolünü üstlenmiş, kendini kitaplarına ve ödevlerine gömmüş, duygusal ilişkilerden —özellikle kızlarla— uzak durmuştu. Son derece "ahlaklı" —aşırı iffetli, kendini ifade etmeyen, sansürcü— bir çocuktu.

Freud, çocukluğundan, sadece 1925'te yayımladığı *Otobiyografik Bir Çalışma* eserinde bahsetmiştir, ama 1899'da yayımladığı *Perdeleyici Anılar* denemesinde de üzeri örtülü anılar vardır. *Otobiyografik Bir Çalışma*, babasının ailesinin Alman Avusturyasına göç etmesiyle başlar ama Freiberg'den söz edilmemesi dikkat çekicidir; orada geçen yıllar tıpkı farkındalığından silinmiş olduğu gibi otobiyografiye de alınmamıştır. Biyografi şöyle devam eder: "Dört yaşında Viyana'ya geldim ve bütün eğitimimi burada tamamladım. *'Gymnasium'*da yedi yıl boyunca sınıf birincisi oldum; orada bazı ayrıcalıklardan faydalandım ve neredeyse hiç sınıfta sınava tabi tutulmadım. Maddi durumumuzun sıkışık olmasına rağmen babam, meslek seçiminde kendi eğilimlerime uymamda ısrar etti".[17]

Freud 1865'te, dokuz yaşında, normal okula başlama yaşından bir sene önce Leopoldstadt'taki yeni kurulan Sperl *Gymnasium*'a yazıldı, bu da onun okul öncesi eğitimde sağlam bir temel edindiğini gösteriyor; bunun kaynağı muhtemelen babasından aldığı eğitim ve kendi çalışmalarıydı. Yahudiler Viyana'da, nüfusun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan bir azınlık olsalar da eğitime verdikleri geleneksel önem onların okullarda ve üniversitede daha büyük yüzdeyle temsil edilmelerini sağlıyordu. Freud'un okula devam ettiği sıralarda Sperl *Gymnasium* öğrencilerinin yarıdan fazlası Yahudiydi.

Gymnasium'da, Freud hem müstesna akademik çalışmaları hem de örnek davranışlarıyla takdir toplamıştı.[18] Sonradan nişanlısına yazdığı mektuplardan birinde, kendisini, sevilmeyen öğretmenlerden birine karşı gelen "muhalif" bir öğrenci olarak tanıtmıştı; ama son zamanlarda edindiğimiz bilgiler bunun tam aksinin doğru olduğunu gösteriyor. Sigmund'un sorun çıkaran bir grup öğrenci karşısında otoritelerin tarafını tuttuğu anlaşılıyor. Bu tutumu, öğrenciliğindeki genel ağırbaşlılığına da sonradan üniversitede sergilediği davranışlara da daha çok yakışıyor; sınıf birincisi olduğu için aldığı ödüllerden gurur duyardı, inanılmaz çalışkandı, öğretmenlerini memnun etmek için çok uğraşırdı ve zerrece isyankâr değildi.

Bütün derslerde mükemmel olsa da Freud'un dile ve edebiyata karşı özel bir yeteneği vardı; seneler geçtikçe bu, onu en tatmin eden özelliklerinden birine dönüştü. Kitap okumaya doyamazdı; kısa sürede Latince, Yunanca, İngilizce, sonra da İtalyanca ve İspanyolca öğrenmişti. Jacob, İbraniceye de Almanca kadar hâkimdi, oğluna da bu dilde eğitim aldırmıştı. Freud'un öğretmeni Samuel Hammerschlag'dı ve onun için önemli bir alternatif baba figürü olmuştu; zeki ama fakir öğrencisine borç para verirdi. Dil konusundaki yeteneğine rağmen, Freud'un bir zamanlar çat pat bildiği İbranice'yi sonradan unuttuğunu iddia etmesi manidardır.[19] Yetişkinliğinde İbranice okuma yeteneğini kaybetmişti. Muhtemelen İbranice'den de, Amalia'nın hayatı boyunca konuştuğu Yidiş'ten de özellikle uzak durdu, çünkü bu iki dil de ona fakir Yahudilerin getto hayatını hatırlatıyordu. Kendi yaşındaki çocukların çoğu gibi romantik edebiyata hayrandı —Schil-

ler'in *Hırsızlar*'ı en sevdiği eserdi—; onları okurken kahramanca şeyler yaptığını hayal edebiliyordu. Sekiz yaşında Shakespeare okumaya başlamıştı —yani söylenenlere bakılırsa— ve bir sürü alıntı ezberlemişti; Goethe'yi de hep sevmiştir.

Geçmişin idealize edilmesi Freud'un çocukluğunda önemli bir rol oynamıştı. Okumaya başladıktan kısa bir süre sonra kendisini antik dünyanın, Mısır'ın, eski Yunan'ın, Roma İmparatorluğu'nun cazibesine kaptırdı. *Okul Çocuğu Psikolojisi Üzerine Düşünceler*'de belirttiği gibi: "Şimdiki zaman belirsizliğe batar, on ila on sekiz yaşlarım bütün tahminleri ve yanılsamaları, acılı yanılmaları ve cesaret verici başarılarıyla belleğimin köşelerinden silinirdi —yokolmuş bir medeniyetle ilk karşılaşmam, bana hayat mücadelesinde her şeyden daha fazla avuntu vermişti".[20]

Antik tarih ve kültüre olan ilgisi, edebiyata olan merakı gibi, ona bir tür estetik-entelektüel zevk getirdi, ama bu güvenli bir zevkti; ailenin zorlu şartlarından çok uzaktı ve kendi kont-

Freud'un çalışma masası ve antik heykelcikleri...

rolü altındaydı. Ofisini dolduran antikaların da tanıklık ettiği gibi bu avutucu faaliyeti ömrünün sonuna kadar sürdürdü.

Kendilerini zor ya da mutsuz ailelerde bulan çoğu zeki çocuk kendini okumaya ve çalışmaya verir ama Freud için bu, hayatının sonuna kadar süren bir örüntü oluşturmuştu. Dışarıdan bakanlar için uyumlu bir öğrenci, kitaplar arasında kaybolmuş bir çocuk, hislerini açık etmeyen biriydi; kısacası duygulardan ve erken dönem anılarından kopmuş, vaktinden önce yetişkinliğe ermiş biri. Ketlediği bütün arzuları ve özlemleri —karşılanmayan sevilme ve rahat etme ihtiyaçları, korku ve çaresizliği, kahraman bir baba isteği, kızgınlığı ve güçlü olma güdüsü— kitapların, okumanın, sonraları da yazmanın dar kanalına sıkıştırılmıştı. Duygusal benliği burada ortaya çıkıyordu: burada Hannibal, Schiller ya da Shakespeare'in eserlerinden fırlama bir kahraman olabiliyordu; burada romantik aşkı tahayyül edebiliyordu.

Freud'un hayal ve dil dünyasındaki hayatı, bir diğer önemli amaca da hizmet ediyordu. Bu alanda güçlü olması bir yana yeteneği ve kendini kontrol edişi, ondaki sözel yeteneklere sahip olmayan kız bebeklerden daha üstün kılıyordu onu. Bebekler kendilerini kontrol edemiyorlardı; dürtülerine teslim olan küçük yaratıklar, medeni büyük ağabeyleriyle kıyaslandığında zevki inkâr etmekten aciz kızlardı onlar. Kardeşi Alexander'ın hatırladığı kadarıyla: "Ben altı yaşındayken Sigmund ağabey on altı yaşındaydı ve bana: 'Bak Alexander, ailemiz bir kitap gibidir. Senle ben ilk ve son çocuklarız, yani biz, benden sonra ve senden önce doğan zayıf kızları koruyup desteklemesi gereken ciltler gibiyiz,' demişti".[21]

Freud'un kız kardeşi Anna, onun bütün kızlara karşı ne kadar yasakçı olduğunu kısa ve öz bir karalamayla anlatmış: "Ağabeyim, Sigmund Freud": "Kendisi sürekli kitap okumakla kalmaz benim okuduklarımı da sıkı denetim altında tutardı. Benim yaşımdaki bir kız için münasip görmediği bir kitap okuyorsam, 'Anna bu kitabı okuman için çok erken' derdi. Hatırlıyorum da, on beşime geldiğimde Balzac ve Dumas okuyamayacağımı düşünüyordu".[22]

Yirmi yaşına geldiğinde, kendisinden dört yaş küçük olan kız kardeşi Rosa'ya yazdığı mektupta, basit bir toplumsal başa-

rıyla başının dönmesini tenkit etmişti. Rosa çok da iyi çalamadığı sitarla bir konser vermişti. Freud ise, gamsız insanların genç kızları nasıl fazlaca övdüğünü, bunun karakterlerini bozduğunu, onları "kendilerini beğenmiş, şımarık ve tahammül edilmez!"[23] yaptığını yazmıştı.

Sigmund sadece kız kardeşlerinin okumalarını ve oyunlarını denetlemekle kalmıyordu; herkesin gözdesi büyük oğul olarak evde müziği de yasaklamıştı. Kız kardeşi Anna o günleri şöyle hatırlıyor:

> Yaşının küçüklüğüne rağmen Sigmund'un sözüne ve isteklerine ailede herkes saygı duyardı. Ben sekiz yaşındayken, müziğe düşkün olan annem, piyano çalmamı istemişti, bunun üzerine ben de çalışmalara başlamıştım. Sigmund'un odası piyanoya yakın olmadığı halde ses onu rahatsız etmişti. Anneme, evden taşınmasını istemiyorsa piyanoyu göndermesi gerektiğini söylemişti. Piyano hemen ortadan kayboldu, onunla birlikte kız kardeşlerinin müzisyen olma şansı da ortadan kalktı. Ağabeyimin kendi çocukları da hiç müzik dersi almamıştır.[24]

Ernest Jones, Freud'un müzikten hoşlanmadığının meslektaşları tarafından gayet iyi bilindiğini söylüyor ve ekliyor: "Ne zaman içinde orkestra çalan bir lokantaya ya da açıkhava birahanesine girsek yüzünde acılı bir ifade belirir, hemen ellerini kulaklarına götürürdü".[25]

Müzik, Viyana kültürel hayatının merkezindeydi, bu yüzden de Freud'un bu nefreti aşırı ve sıradışıydı. Geleneksel olarak, müzik eğitimine Yahudi ailelerde büyük değer verilirdi, ama Freudlar evlerinde piyano olmayan az sayıda aileden biriydi. Freud'un müzikten uzak durması, kısmen hislerini kontrol altında tutma ihtiyacından kaynaklanıyordu; çünkü müzik, dinleyende bazı hisler uyandırma, insanı romantik bir tutkuya sürükleme, üzüntü ya da keder verme gücüne sahiptir, oysa onun bu tepkileri her ne pahasına olursa olsun bastırması gerekiyordu. Amalia kendi duygularını asla ketlemeyen biri olduğundan piyano olayı, onun müziğe olan ilgisini gemlemek için Freud'a fırsat vermişti. Sonraki yıllarda birkaç ope-

radan —Mozart'ın *Don Giovanni* ve *Figaro'nun Düğünü*, Bizet'nin *Carmen* ve Wagner'in *Nürnbergli Usta Şairler*— zevk almıştı, ama daha ziyade dramatik yönlerinden; müziğe olan ilgisi ve takdiri sınırlı kalmıştı.

Aile içindeki bu olaylar; ahlakının temelini zevkin kontrolü ve vazifeyle çalışmanın buyruklarının oluşturduğu bir çocuk portresi çiziyor. Çoğunluk bu aşırı iffetli tavırları tarihe ve toplumsal iklime, sıklıkla bahsedilen Viktorya Çağı ahlakına bağlamıştır. Ama Viktorya Çağı o kadar tek boyutlu olmadığından, bu, tatmin edici bir açıklama değildir. Dönemi; kontrol, tasarruf, düzen, adap ve iş ahlakı gibi burjuva değerlerinin belirlediği doğrudur. Bazı insanlar da bu standartlara göre yaşıyorlardı. Ama Berlin, hatta Londra'ya nazaran, bu insanların sayısı, kendine has bir iklimi olan Viyana'da daha azdı.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun başkenti olan Viyana —1848'de bir delikanlı olarak tahta çıktığından beri— başka pek çok şeyin yanı sıra tereddütsüz Yahudi yanlısı olan Franz Josef tarafından yönetiliyordu. İmparatorluk sınıflara ayrılmıştı, asiller; doktorlar, avukatlar, gazeteciler ve memurlardan —Franz Kafka'nın *Dava* romanındakine benzeyen, muazzam hantal bir bürokrasi vardı— oluşan bir orta ve üst orta sınıf; bir de işçilerle köylülerden oluşan alt sınıf vardı. Toplumda, aynı zamanda, güçlü bir cinsiyet ayrımı, kadınlara karşı eskiye dayanan olumsuz bir önyargı mevcuttu. Orta ve üst-orta sınıfa ait bekâr bir kadın, özellikle bekâr ve Yahudi bir kadın için katı cinsel yasaklar ve tabular söz konusuydu. Öte yandan alt sınıf kadınları, kendilerinden daha yukarı mevkideki erkeklerle ilişkiye girerek fakirlikten kurtulmaya çalışıyordu ve yoksul mahallelerde fahişelik çok yaygındı. Ama erkeklerin böyle katı standartlara uyması gerekmiyordu; evlilik öncesi ilişkiler, metresler, geçici maceralar ve fahişelerle birlikte olmak normal kabul ediliyordu.

Kadınlarla erkeklere uygulanan bu çelişkili standartlar, kuralların uygulanması karşısındaki kayıtsızlığıyla bilinen bir şehirde göze çarpıyordu. Viyana'yı iyi bilenler iki özelliğinden söz ediyorlardı: *Schlamperei* —düzensizlik— ve ikiyüzlülük. Herkes kuralların ne olduğunu biliyordu ama bun-

ların görmezden gelinebileceğini, resmi yasakların uygulamada göz ardı edilebileceğini de biliyorlardı. Viyanalılar aynı zamanda, genellikle kendi faydalarına olan gerçek niyetlerini ve güdülerini saklamaya yarayan cazip dış görünümleri ve davranışlarıyla da tanınıyorlardı. Kısacası, Viyana'yı ve Viyanalıları katı ve cinsel açıdan baskıcı bir cemiyet olarak tarif etmek çok basit olur. Gevşek ve çelişkili alışkanlıklarına ek olarak, şehir, zevkine de düşkündü: Beethoven, Brahms, Schubert, Mahler ve Johann Strauss'a mekân olan şehir, müziğiyle, yemeğe: özellikle tatlıya ve pastaya düşkünlüğüyle, kafe hayatıyla ünlüydü.

Yazar Arthur Schnitzler'in —Freud'dan sadece bir iki yaş küçüktü, orta sınıf Yahudi bir aileden geliyordu ve o da Viyana üniversitesinde tıp okumuştu— hayatı, aydınlatıcı bir tezat teşkil ediyor.[26] Ergenliğinden itibaren Schnitzler, pek çok arkadaşı gibi, bir aşk macerasından bir diğerine koşmuştu. Okulla fazla ilgilenmemiş, derslerde oyunlar ve hikâyeler yazmayı tercih etmiş, profesörleri onu tıptan mezun edince şaşırmıştı. Çoğu Viyanalı erkek gibi vaktini kafelerde arkadaşlarıyla sohbet ederek geçirmişti. Eserleri, yüzyıl sonunda Viyana'ya hâkim olan cinsel özgürlüğü —ve ikiyüzlülüğü— gayet güzel resmeder.

Schnitzler gibi Freud da açık görüşlü, serbest bir Yahudi ailesinden geliyordu; kuşkusuz Jacob, Viktoryen katılığın numunesi sayılmazdı. Freud'un iffeti ve kendisine getirdiği aşırı cinsel kısıtlamalar, güçlü iş ahlakı gibi, onunla aynı geçmişi paylaşan erkeklerin ortak özelliği değildi. Kadınlarla cinsel ilişkiden uzak duruşu —otuz yaşındayken evlendiğinde muhtemelen hâlâ bakirdi ve kendi isteğiyle, evlendikten sonraki cinsel hayatını asgari ölçüde tutmuştu— müziği hayatından çıkartma ihtiyacı ve daha öğrenciyken geliştirdiği delicesine çalışma özelliği, onun kendisine özgüydü.

Yetişkin Freud da çocuk Freud'un yolunda devam etti. Çocukken de çalışma, sevilen kitaplar ve hayal dünyasında yaşıyordu; oyun ve eğlence, sadece düşünce âleminde vardı. Toplumsal ilişkilerden kendini yalıtmamıştı, kendi yaşından erkek çocuklarla arkadaşlık kuruyordu, özellikle de kendi entelektüel ve edebi zevklerini paylaşıyorlarsa. Bir ölçüde sami-

mi olabildiği erkeklerle anlamlı ilişkiler yaşama örüntüsü de böyle başladı.

Heinrich Braun, *Gymnasium* yıllarında Freud'un bağlandığı ilk çocuklardan biriydi. Büyüyünce meşhur bir Sosyal Demokrat politikacı ve editör olan Braun, genç Freud'un ideali, kendine örnek aldığı kişiydi ama üniversiteye girdikten sonra arkadaşlıkları sona ermişti. Freud, 1927'de Braun'un dul kalan eşine şunları yazmış:

> Kısa sürede ayrılmaz iki dost olduk. Okulda geçirmediğim bütün zamanımı onunla, onun evinde geçiriyordum... içimde devrimci hisler uyandırmıştı; birbirimizi teşvik ederek, eleştirel gücümüze ve üstün muhakememize hakettiğinden fazla değer veriyorduk... Onu, enerjik tavırlarını, bağımsız muhakemesini takdir eder, içten içe genç bir aslana benzetirdim ve günün birinde dünyada önemli bir konuma geleceğinden emindim... Onun etkisiyle o sıralarda ben de hukuk bölümüne gitmeye karar vermiştim.[27]

Ergenlik yıllarından bir diğer arkadaşı, hatta en yakın arkadaşı, Eduard Silberstein da *Gymnasium*'da onunla aynı sınıftaydı. Silberstein, Braun gibi takdir edilen bir ideal olmaktan ziyade kendi eşitiydi. Freud, nişanlısı Martha Bernays'a 1884'te yazdığı bir mektupta ilişkilerini şöyle tanımlamış: "Okul sıralarında bulunmadığımız her saati birlikte geçirirdik. İspanyolca'yı birlikte öğrendik; kendi mitolojimiz, büyük Cervantes'in bir diyaloğundan aldığımız gizli isimlerimiz vardı. İkimiz, *Academia Castellana* adında tuhaf bir okul cemiyeti kurmuş, muazzam sayıda mizah eseri biriktirmiştik, hâlâ kâğıtlarımın arasında bir yerlerde duruyorlardır herhalde; sade yemeklerimizi paylaşır, birbirimizden hiç sıkılmazdık".[28]

Freud'un on beş ila yirmi yaşları arasında arkadaşına yazdığı mektuplar Silberstein tarafından saklanmış ve ergenliğinde Sigmund'un nasıl biri olduğuna ışık tutuyorlar. İki arkadaş birlikte İspanyolca öğreniyorlarmış ve sadece kendilerinin üye olduğu bir "İspanyol Akademisi" uydurmuşlar, yazışmalarını da yeni öğrendikleri İspanyolca'yla yapıyorlarmış. Birbirlerine Cervantes'ten alınma köpek isimleriyle hitap ediyorlarmış: Fre-

ud'un —eleştirel, pedagojik, akıllı olanın— adı "Cipion", onun konuşkan ve maceracı arkadaşı Silberstein'in adı "Berganza"ymış. Bu oyuncu mektuplarda Freud, genç bir ahlakçı olarak görülüyor ve Silberstein'e düşüncesizce yapılmış hareketlerin tehlikeleri hakkında nutuk çekiyor. Tıpkı sonradan Fliess'e yazdığı mektuplarda, yazıyla ve yabancı bir dilde olsa bile, açık bir şefkatle sağlığından duyduğu endişeyi dile getirmesi gibi. Silberstein çabuk cevap vermediğinde Freud hemen meraklanırmış, sonraki yıllarda samimi olarak mektuplaştığı pek çok arkadaşı için de aynı endişeyi yaşamış. Bu zekâları çabuk gelişmiş çocukların konuları da muhtelif: ödevler, okudukları kitaplar, felsefe, aile meseleleri, tabii bir de kızlar ve aşk.

Freud ilk olarak, doğum yeri olan Freiberg'e gittiğinde âşık olmuş. Kız, Freudların Freiberg'den tanıdıkları Fluss ailesinin kızı Gisela Fluss'muş. Sigmund, kızın ağabeyi Emil'le arkadaşlığını sürdürmüş, sonra Fluss ailesi Viyana'ya taşınınca Gisela ve kız kardeşi, Freud'un kız kardeşleriyle arkadaş olmuşlar. Olayın iki versiyonunun bulunması manidardır: Freud'un 1899'da yayımlanan geçmişe yönelik anlatımı ve olayların meydana geldiği 1872 senesinde Silberstein'a yazdığı şekli. Freud'un kırk üç yaşındayken yazdıkları, olayı mahcubiyet ve karşılıksız arzularla dolu, tipik bir ergen aşkı olarak gösteriyor: "On yedi yaşındaydım, yanlarında kaldığım ailenin on beş yaşındaki kızına ilk görüşte âşık olmuştum. Bu benim ilk çocukluk aşkımdı ve çok yoğun hislerle seyrediyordu ama tümüyle kendime saklamıştım. Birkaç gün sonra kız kendi okuluna gitti... o kısacık birlikteliğin ardından gelen bu ayrılık benim özlemimi had safhaya getirdi. Yeniden bulduğum o güzel ormanda yalnız başına yürüyüşlere çıkıyor, saatler boyu hayal kuruyordum".[29]

Olaydan yıllar sonra yazılmış bu ifadede, altta yatan duygulara da göndermeler bulunuyor: bir aşk fantezisi —kızla konuşamamıştı—, hüsrana uğramış özlem ve doğanın idealleştirilmiş bir versiyonuna kaçış. Silberstein'a yazılan mektuplar ise Freud'un hafızasının onu yanılttığını gösteriyor. 1872'de Freiberg'de meydana gelen gerçek olayda ise, o sırada aktarıldığı şekliyle, ergen Freud'un doğduğu yere dönüşünde, içinde uya-

nan anne sevgisi özlemi görülüyor. Onun âşık olduğu Gisela'nın *annesiydi*, genç kız değil.

Gerçekler şunlar: Freiberg'e gittiğinde on yedi değil on altı yaşındaydı ve daha da önemlisi, Gisela on beş değil on bir yaşındaydı. On bir yaşında çok güzel bir kız olsa bile çocuktu ve on altı yaşındaki çocuk için olası bir partner değildi. Silberstein'e yazdıklarında kızdan söz etse de —"Gisela'nın imgesi aklımdan çıkmayı reddediyor, Caramba!"— esas tutkusu annesine yönelmişti. Fluss olayı meydana geldiğinde Freud'un Silberstein'e yazdıkları şunlar:

> Annesine duyduğum saygıyı kızın arkadaşlığına aktarmış gibiyim... büyük hayranlık duyduğum bu kadının yerini çocuklarından hiçbiri dolduramaz. Bir zamanlar çok darlık çekmiş, orta sınıftan gelme bir kadının, on dokuzluk bir salon çocuğuna taş çıkaracak kadar iyi bir eğitimi olduğuna inanır mıydın? Klasikler de dahil çok kitap okumuş, okumadıklarına da aşina. Orta sınıflara çok uzak olmayan hiçbir mevzuya yabancı değil; her konuda sağlam bir temele sahip olmasa da gayet sağlam bir muhakemesi var... Politikayla bile ilgilenip küçük kasabanın yönetimine katılıyor ve sanırım, ev halkını modern hayata esas yönlendiren o... Çocuklarından hiçbirinin ondan geniş bir ufku yok. Daha önce hiç böyle bir mükemmellik görmemiştim. Diğer anneler —neden gizlemeli, onlara olan sevgimiz saklı kalmak üzere kendi annelerimiz de— sadece oğullarının fiziksel esenliğiyle ilgileniyorlar; zihinsel gelişimlerini ise tümüyle başkalarına bırakıyorlar. Bayan Fluss her konuya hâkim... Onu hiç kötü bir ruh hali içinde görmedim, daha doğrusu kendi sıkıntısının acısını masumlardan çıkarttığını hiç görmedim.[30]

Kadın kesinlikle Amalia'nın tam zıddıydı; Freud ideal anneyi bulmuştu; fevri değildi, öfkeye kapılmıyordu, onun en derin entelektüel ve edebi meraklarını paylaşıyordu. Dahası da var; Freud feci bir diş ağrısı yüzünden biraz fazla alkol içtiğini ve sızdığını anlatmıştı. Bayan Fluss ona "kendi çocuğu gibi" bakmıştı. Silberstein'e anlattığı kadarıyla ertesi gün uyandığında, "Bana nasıl uyuduğumu sordu. Kötü, dedim, gözümü bile kırpmadım. Belki de bana öyle gelmişti. Gülümseyerek, gecele-

yin iki kere bana bakmaya geldiğini, benim farkına bile varmadığımı söyledi. Utandım. Bana gösterdiği ihtimamı haketmem imkânsız. Konuşmam ya da harekete geçmem için teşvik edilmem gerektiğini biliyor ve beni daima teşvik ediyor. İşte mükemmelliği de böylece ortaya çıkıyor: onun yönlendirmesiyle konuşuyor ve kabuğumdan çıkıyorum".[31]

Sonraki yıllarda bu hikâyeyi Freud'a bir hastası anlatsa, diş ağrısı ve içkinin, gizliden gizliye anne ilgisini kazanmak için bilinçdışında yaratılmış bir şey olup olmadığını merak ederdi. Öyle olsa da olmasa da Freud'un Freiberg'de sevgi dolu ve anlayışlı bir anne bulduğu açık, tam da kendi kayıplarını yaşadığı yerde.

Freud'un Silberstein'le arkadaşlığı ve yazışması yirmi beş yaşına kadar devam etti. Mektuplarında, kızlarla ve kadınlarla hiç ilişkisinin olmadığı çarpıcı bir biçimde görülüyor; aslına bakılırsa sonraki on yıl boyunca hayatına hiç kadın girmemişti ama Gisela Fluss fantezisi bir müddet devam etti; Freud, Silberstein'e, onun yerini kimsenin dolduramayacağını yazmıştı, "o yer boş kalabilir".

Freud kadınlarla arasına duygusal olarak mesafe koymaktan memnundu —hatta bunu tercih ediyordu. Gisela-Bayan Fluss olayı onun yaşadığı zaman ve yerde yaşayan genç bir erkek için olağan bir şey değildi. Yazar Arthur Schnitzler ve pek çok arkadaşı gibi Silberstein'in kendisi de onunla ilginç bir tezat oluşturuyorlar, zira aynı geçmişi paylaşıyorlar. Schnitzler'in otobiyografisinde pek çok flört ve macera görülüyor; Silberstein'in mektuplarından da pek çok romantik ilişkisi olduğu anlaşılıyor. On dokuz yaşındaki Freud'un, arkadaşına karşı da kız kardeşlerine karşı takındığı ahlakçı tavrı takınması manidardır:

> Düşünen bir adam kendi kanunlarını koyar, kendi kendine günah çıkarır ve bunları kendi kendine affeder. Ama bir kadın, hele hele bir kız, içsel bir etik standarda sahip değildir; ancak toplum kurallarına uyarsa doğru hareket edebilir... Bu yüzden de —daha çocuk sayılabilecek— bir kızla, ailesinin bilgisi haricinde buluşmalar ayarlayarak, mektuplaşarak, onun ilk itaatsizliğine sebep olma. Zira onu sevdiğinden başka ne söyleyebilir ya da ne yazabilirsin ona; kendi

kendini bir ihtirasa inandırmaktan, onun da böylesi hayallere kapılmasından başka ne işe yarar bu? Böyle hareket etmeyecek kadar şerefli olduğunu düşünsek bile, onun namusunu gözetmeyen bir yola ilk adımı atmış oluyorsun, şimdi olmasa da daha sonra kendisini mahvetmesine neden olabilecek tehlikeli ve ahlaksız bir özgürlüğü tatmayı öğretiyorsun.[32]

Yazılarında Freud, çocukken kendine ait bir odası olduğu izlenimi vermekten hoşlanırdı ama ancak on dokuz yaşına geldiğinde, aile daha büyük bir eve taşındığı zaman, "kabin" diye adlandırılan, dar, uzun bir özel alana sahip olabilmişti. Freud bu odada çalışır ve uyurdu, zamanla burayı kitaplarla doldurmuştu, çalışmaya devam edebilmek ve kuşkusuz annesiyle kız kardeşlerinden kurtulabilmek için bazen yemeklerini de burada yerdi. Kendi kendine yarattığı bir dünyaydı bu; sekiz yıl sonra stajını yapmak üzere evden ayrılıncaya kadar da burada kaldı.

Sonraları, geçmişe bakan bir yetişkin olarak Freud, çocukluğunun en bariz duygusal boyutlarını gözden kaçırmıştı. Güçlü ve başarılı bir babaya sahip olma arzusunu, Jacob'un ona yaşattığı acı hayalkırıklığını ve bunun hayatı üzerindeki sâptırıcı etkisini fark etmemişti. Amalia'nın ilgisini tekrar tekrar kaybetmesinden kaynaklanan anne ilgisi özleminden de bihaberdi. Fluss olayını belleğinde çarpıtması —aslında anneye duyduğu sevgiyi kızına yansıtması— anne sevgisine duyduğu özlemi nasıl gözden kaçırdığını gösteriyordu. Amalia'nın tahakkümcü, ben-merkezci kişiliğinin onu nasıl etkilediğini de fark etmemişti ama sonraki yıllarda ona çok benzeyecekti.

Bölüm 3

Yetişkinliğin İlk Yılları: Kimlik Arayışı

Yüreğinin derinliklerine nüfuz edilebilse, asla bitmeyecek bir şöhret hayali bulunacaktır; öyle bir hayaldir ki bu, bin gerçekten daha kuvvetlidir.

—Nathaniel Hawthorne, *Fanshawe*

Freud, 1873-1882 yıllarında Viyana Üniversitesi'nde okudu; o zamanlar bu okul, yükseköğrenimde dünyaca ünlü bir kurum halini almıştı. O yıllarda Viyana[1] hızla modernleşen bir şehirdi, aynı zamanda geçmişin kalıntılarıyla da doluydu. Demokrasi yoktu ama soylular, yükselen burjuvalar, kokuşmuş bürokratlar, işçiler, köylüler ve yeni göçmenlerden oluşan bir karışım vardı. Kadınlara karşı hâlâ hatırı sayılır önyargılar ve kısıtlamalar göze çarpıyordu —eğitimleri on dört yaşında son buluyordu ve üniversiteye kabul edilmiyorlardı. İmparatorun Yahudi yanlısı politikalarına rağmen anti-Semitizm de hâlâ mevcuttu.

Freud'un, Almanca-konuşan Avusturya'da bir Yahudi olduğu ve anti-Semitizmin hayatında önemli bir rol oynadığı herkesçe bilinir. Kimileri onun, Nazi Almanyası gibi bir toplumda yaşadığını zannetse de işin aslı öyle değildi. Nazi dehşetinin kökleri on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nda yer yer görülse de Freud'un gençliğinde Yahudilerin durumu, hiç de

1930'lardaki gibi değildi. Freud üniversiteye girdiğinde, eğitimli insanların çoğu Almanya'yı on sekizinci yüzyıl Aydınlanmasıyla, daha büyük bir dini hoşgörü getiren 1848 devrimiyle, düzenli ve akılcı hayat tarzıyla ve dine atfedilen modası geçmiş inançların ötesinde, gelişmeye ancak bilimle ulaşılacağı inancıyla birlikte anıyordu. Bütün bu fikirler ve değerler, o zamanlar hâlâ büyük ölçüde Katolik, kuzey komşusuna oranla daha anti-Semitik, geri kalmış bir imparatorluk olan Avusturya-Macaristan'dan ziyade Almanya'ya yakıştırılıyordu. Almanca, bilimin ve Freud'un sevdiği yazarlarla şairlerin, Schiller'in, Goethe'nin diliydi.

Almanya nasıl bir ilerleme ülkesi olarak görülüyorsa, Avusturya da geçmişin kalıntılarıyla kaplı bir imparatorluk olarak görülüyordu. Avusturya soyluları, ticaret ve finans sektörlerine atılmayı, meslek edinmeyi kendilerine yakıştıramıyorlar, bu alanları girişimci ve eğitimli Yahudilere bırakıyorlardı; onlar da güvenli, paralı ve önemli mevkilere yükselebiliyordu. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında pek çok alan onların egemenliği altındaydı. Rothschild bankacılık imparatorluğu iyi bilinir ama Yahudilerin sahip olduğu çok sayıda Viyana bankasından sadece biriydi. Endüstride, Karl Wittgenstein —filozof Ludwig Wittgenstein'in babası— çelik kralıydı, ayrıca başka sanayi dallarıyla da uğraşıyordu. 1880'e gelindiğinde Viyana nüfusunun yüzde 12'si Yahudiydi ama üniversite öğrencilerinin üçte birini onlar oluşturuyordu; bazı alanlarda bu rakam daha da yükseliyordu: tıpta yüzde 50, hukukta yüzde 60'ı buluyordu. Bütün liberal günlük gazeteler Yahudilere aitti ve gazetecilerin çoğunluğu Yahudiydi. Yüzyıl sonu yaklaşırken Viyana'nın liberal, eğitimli, entelektüel seçkinlerinin büyük bölümü Yahudiydi. Politikacı Victor Adler —Freud'un okul arkadaşı Heinrich Braun'un kayınbiraderi— ve Otto Bauer —meşhur vakası "Dora"nın ağabeyi—; gazeteci Karl Kraus; yazar Arthur Schnitzler, Hugo von Hofmannsthal ve Stefan Zweig; besteci Gustav Mahler, Arnold Schoenberg ve Alban Berg, hep Yahudi ailelerden geliyordu. Hatta en Viyanalı müzisyen Johann Strauss'un bile yarı Yahudi olduğuna inanılıyor.

Yahudilere karşı takınılan tutumda on dokuzuncu yüzyılla yirminci yüzyıl arasındaki en önemli fark, *dini* anti-Semitizmden, *ırkçı* anti-Semitizme geçiştir.[2] On dokuzuncu yüzyılda bütün kanunlar ve ayrımcı uygulamalar Yahudi dini mensuplarına yönelikti; bu kısıtlamalardan kurtulmak isteyen Hıristiyan olabilirdi. Yahudilerin bir ırk —din değiştirseler de değiştirmeseler de kalan ırsi bir kusurun taşıyıcısı— olduğu fikri yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıktı, güçlendikçe güçlendi ve *Holocaust*'la zirveye ulaştı. Ondan önce başarılı Viyana Yahudilerinin çoğu kendilerini Avusturyalı olarak düşünüyor, Alman kültürünü benimsiyor ve egemen topluma asimile oluyordu, tabii bu sırada kendi miraslarını bir kenara bırakıyorlardı; çoğu kendi dinlerinden olmayanlarla evlenmiş, bazıları din değiştirmişti. Wittgenstein ailesi Protestan olmuştu. Politikacı Victor Adler ve psikanalist Alfred Adler, ileride Freud'un müridi Otto Rank'ın da yapacağı gibi Protestanlığı kabul etmişti. Mahler, Schoenberg ve Kraus da din değiştirenler arasındaydı. Din değiştirmek için herkesin kendine göre bir sebebi vardı ama çoğunluğu atalarının maruz kaldığı fakirlik, düşük statü ve kötü muameleyle aralarına bir mesafe koymak için yapıyordu; din değiştirerek ve asimile olarak üst sınıflar arasına karışabiliyorlardı. Başarılı Viyana Yahudilerinin çoğu kendi dinlerini ve tarihlerini reddetmekle kalmamış, bir kısmı aşırı "Yahudilik" sergileyenlere de düşman olmuştu. Baron Maurice de Hirsch —trenyolu yapımcısı, banker, Rothschild'den sonra Viyana'nın en zengin Yahudisi— sırf kendi şehrinde, etrafında dolaşmasınlar diye Yahudilerin Arjantin'e yerleştirilmesi için milyonlar dökmüştü; şöyle buyurmuştu, "Başımıza ne geliyorsa fazla yükselmek isteyen Yahudilerden geliyor". Önce Katolik sonra Protestan olan Kraus, "müthiş Yahudi bir anti-Semit" olarak tanımlanmıştı; bütün Yahudilerden inançlarını, ritüellerini ve davranış tarzlarını terketmelerini istiyordu. Viyana Yahudi cemaatinin, sofistike üst tabakalarından pek çok hayranı vardı.

Bütün başarılı Yahudiler kendi miraslarından kaçmaya uğraşmıyorlardı; o yıllarda Theodor Herzl Viyana'da Siyonist bir hareket başlatmış, etrafında da küçük bir grup toplamayı başarmıştı. Yine de asimilasyon —Yahudiliğin bütün izlerini sil-

me— eğilimi kuvvetliydi. Freud asla din değiştirmedi —Yahudi olduğunu hiç saklamadı— yine de ergenliğinden itibaren *shtetl*'lerden gelen fakir Yahudileri küçümsedi. On altı yaşında arkadaşı Emil Fluss'a yazdığı mektupta, trende gördüğü Doğu Avrupalı bir Yahudi ailenin nasıl gözüne battığını anlatıyordu. Babaları, diye yazmıştı "dolandırıcı... eli çabuk, yalancı biri, sevgili akrabaları onu yetenekli olduğuna inandırmış ama ne prensipleri ne de hayat görüşü var".[3] Evlendikten sonra Freud evinde dine dair hiçbir iz bırakmamıştı; aile Noel'i süslü bir çam ağacı, Paskalya'yı da boyalı yumurtalarla kutlardı. Oğlu Martin bir sinagoga ilk adımını, evlendiğinde atmıştı. Yine de çoğu Viyanalı Yahudi gibi, aile temel olarak kendi kültürel geçmişlerini ve asimile olmuş, özgürleşmiş bugünlerini paylaşan ailelerle görüşürdü; doktorları, avukatları, bütün arkadaşları ve ilk başta harekete katılan bütün psikanalistler Yahudiydi.

Freud yetişirken, Leopoldstadt, Viyana'daki en kalabalık Yahudi nüfusu barındırıyordu; Sperl *Gymnasium*'un yüzde 60'ı Yahudiydi. Zaman zaman Yahudi çocuklarına sokaklarda sataşılmasına ve kavga etmeye zorlanmalarına rağmen çocukken Freud'un başına böyle bir şey geldiğine dair bir kanıt bulunmuyor. Viyana Üniversitesi'nde okurken, Yahudi öğrenci sayısı, özellikle tıpta çok fazlaydı. 1880'de mesleğe atıldığında Viyana'daki doktorların yüzde 60'ı Yahudiydi; 1900'de Yahudi doktorlar Tıbbiye'deki kürsülerin ve şehir hastanelerindeki başhekimliklerin çoğunu ele geçirmişti. İmparatorun şahsi doktoru, kraliyet ailesindeki kadınların jinekoloğu ve ordunun baş cerrahı Yahudiydi. Üniversitede ve seçtiği meslekte, Freud'un Yahudi bir aileden gelmesi bir ayakbağından ziyade, bir avantajdı; zira o da kendisi gibi düşünen, asimile olmuş bu doktorlara katılacaktı.

Yine de on dokuzuncu yüzyıl Viyanası'nda Yahudilerin konumu karmaşıktı. Jacob Freud'un ailesi, şehre gelen göçmen dalgasının bir parçasıydı; Sigmund da yeni özgürlüklerden ve eğitim fırsatlarından yararlanarak anababalarından daha yüksek mevkilere çıkan ilk nesil çocuklarındandı. Aynı zamanda, anti-Semitizm, asırlardır süregelen bir gerçekti ve Freud'un içinde zulüm hissini canlı tutan pek çok şey vardı.

Freud 16 yaşındayken annesiyle...

Kötülüğe ve haksızlığa uğramış bir grubun üyesi olduğunu bilmek, maruz kaldığı haksızlıkları daha şiddetli ve yoğun hissetmesine neden oluyordu. Anti-Semitizme pasif bir biçimde boyun eğen babası yerine kendine Hannibal'i örnek alması, kişiliğinin çok önemli bir yer tutan kavgacılığını nasıl edindiğini göstermektedir. Gençliğinden söz ederken doğrudan anti-Semitik saldırılardan hemen hemen hiç söz etmemiştir ama bunlara maruz kaldığını, bir Yahudi, bir yabancı olduğunu, kendi deyimiyle "yoğun çoğunluk"a karşı savaştığını hep hissettirmiştir; bu tablo kısmen doğru olsa da yoksulluk ve annesinin zor kişiliği gibi başka faktörlerin zulme uğrama duygusuna yaptığı katkıyı dikkate almamıştır.

Freud, *Gymnasium*'dan 1873'te mezun oldu; *Matura*, yani mezuniyet sınavını yüksek notlarla geçti. Her derste başarılıydı: Latince, Yunanca, matematik ve kendisine has yazı üslubuyla övgü topladığı Almanca'da. On yedi yaşında, 1.68 boyunda, ince, yakışıklı, dalgalı siyah saçları, küçük bıyığıyla gayet bakımlı ve temiz giyimliydi. Viyana Üniversitesi'ne yazıldı, burada dokuz yıl geçirdi; önce felsefe ve bilim dersleri aldı sonra tıbbi araştırmalarda çalıştı.

Freud'un okul başarısı, edebiyat tutkusu, antik dünya hakkında kurduğu fanteziler, dostları, babası, annesi ve kardeşleriyle ilişkileri hayatına bir başlangıç olarak yön vermişti; artık dış dünyaya açılıyordu, yetişkin kimliğini sağlamlaştırmaya başladı. Geniş bir ilgi alanına sahip, zeki bir öğrenciydi hep;

üniversitede entelektüel-akademik çalışmalarını sürdürdü, derslerini kaçırmadan takip etti. Hayatının bu dönemi, Erik Erikson'un kavramını kullanırsak, uzatmalı bir *ergenlik moratoryumu*'ydu; yani bazı yetişkinlik hedeflerinin —cinsellik, bütün yetişkin sorumluluklarının üstlenilmesi—, kişi bir sonraki gelişim seviyesine çıkmaya hazır olana kadar askıda tutulması. Bu moratoryum döneminde, Freud, düşüncelerine ve okuluna kendini adamış çalışkan öğrenci rolünden çok memnundu. Şöhret hırsıyla yanıp tutuşuyordu ama ailesinin dar gelirli olmasına rağmen para kazanmaya uğraşmıyordu. Bu konuda babasına benzemişti: Jacob gibi az kazanıyor, arkadaşlarından gelen "borçlara" güveniyordu.

Üniversitedeki ilk altı yılında Freud, ailesiyle birlikte oturmaya devam etti. Hayatı çalışmaktan, okumaktan, kendi zihninin ürünleriyle uğraşmaktan ibaretti; bunu, genç erkeklerden oluşan seçilmiş bir grupla yaptığı arkadaşlık dengeliyordu. Eduard Silberstein'e şöyle yazmıştı, "Her ay, sevgili küçük kütüphanemi geliştirme ümidi bana sonsuz bir zevk veriyor".[4] O yıllarda Silberstein hâlâ en iyi arkadaşıydı; Freud'un ona yazdığı mektuplar tutkularını, fikirlerini ve hayat tarzını açıkça ortaya koyuyor. Heinrich Braun —*Gymnasium* yıllarında örnek aldığı arkadaşı— Silberstein'a yazdığı mektuplarda yer yer göze çarpıyor ama bir iki yıl içinde bu arkadaşlığın bittiği anlaşılıyor: "Braun burada ama onu görmedim. Eski arkadaşlıkların nasıl buhar olup uçtuğunun güzel bir örneği".[5] Emil Fluss'la arkadaşlık etmeyi ve yazışmayı sürdürdü; ayrıca birlikte dersler aldığı, felsefe tartıştığı ve sonradan Ernst Brücke'nin fizyoloji laboratuvarında birlikte çalıştığı Joseph Panteh diye bir arkadaşı vardı. Ama aralarında en çok Silberstein'ı seviyordu.

Eduard Silberstein Romanya'nın Bralia kasabasından gelmişti, babası oğlunu Viyana'ya okumaya yollayabilecek kadar iyi para kazanan bir iş adamıydı.[6] Amalia Freud hastalığı nedeniyle Roznau kasabasındaki bir dispansere gitmiş, orada Bayan Silberstein'la tanışmıştı; mektuplarda annelerin bu tanışıklığından söz ediliyordu. Eduard Sperl *Gymnasium*'a gidiyordu, Sigmund'la orada tanışmış, arkadaş olmuş ve "İspanyol Akademisi"ni kurmuştu. Mezun olduktan sonra evine döndü ve sonra-

dan Leipzig Üniversitesi'nde hukuk okudu. Parçaları birleştirince, Silberstein'ın, Freud'un dil —İspanyolca ve başka dillerde mektuplaşırlardı—, felsefe, edebiyat, şiir, toplum ve güncel sorunlar gibi ilgi alanlarını paylaşan genç bir entelektüel olduğu anlaşılıyor. Seneler sonra torununun yazdığı kısa bir tanıtma yazısı şöyle:

> İş dünyasına hiç uymayan tam bir entelektüeldi [ama ailenin hububat ticareti işini sürdürmek zorunda kalmıştı]. İşçi haklarından ve sıradan insandan yana bir sosyalistti... Yidiş dilini severdi ve Shalom Aleichem'le yazışırdı... Assisili Aziz Francis'e özel bir hayranlığı vardı... Mütevazı, tahsilli, pratik, aristokrat, tatlı bir adamdı. Onunla olan çocukluk anılarım beni çok mutlu eder. Bana olan sevgisi, benim için uydurduğu sevimli İspanyolca tekerlemeler ve bana anlattığı hikâyeler hiç aklımdan çıkmayacak.[7]

Silberstein, hırsları olmayan, sevimli birine benziyor; yakın dostu Sigmund'dan çok farklı. Yidiş sevgisi, Yahudi mirasını reddetme ihtiyacı hissetmediğini gösteriyor —görünüşe göre Freud gibi kendisini sıradan insanlardan da uzaklaştırmamış—; İspanyolca tekerlemeler uydurması ise büyükbaba olduktan sonra bile, ergenlik mektuplarındaki dil oyunlarından zevk aldığını gösteriyor. İngiltere'ye gittiğinde Quakerlar'ın* yanında kalır, toplantılarına katılırmış; yumuşak huylu, Assisili Aziz Francis'e büyük hayranlık duyarmış. Quakerlar ve Aziz Francis, Freud'un generalleri ve fatihleriyle tam bir tezat oluşturuyor.

Freud'un Silberstein'a yazdığı mektuplar onun iki uç arasında bocaladığını gösteriyor: bir yanda, duygusal ifade ve samimiyet olasılığı, öte yanda çalışma ve bilimin iyice düzenlenmiş dünyası. Aralarındaki yakınlık, Sigmund'un arkadaşı Eduard'a yazdığı şefkatli ifadelerde iyice ortaya çıkıyor: "Viyana'ya gel, seni hasretle bekliyorum... iyice endişelendim... neden yaz-

* Quakerlar, 17. yüzyılın ortalarında İngiltere'de ve Amerikan kolonilerinde ortaya çıkan itikadnamelere, din adamlarına ya da başka bir kilise kurumuna gerek olmaksızın Tanrı'yı doğrudan içsel bir deneyimle kavramayı vurgulayan Hıristiyan grubu. Toplumsal reformlar yönündeki çabalarıyla tanınır. (*AnaBritannica*) (Ed.N.)

mıyorsun?... İşte bu yüzden sana dört beş gün yazamadım, ama bunu bana sen yapsan dehşete kapılırdım... Mektubunu yine yanımda taşıdım çünkü ondan bütün bir gün daha ayrı kalmak istemedim".[8] Bir başka pasajda Freud hislerini daha da fazla açığa vurmuş: "Viyana'da senden nadiren duyduğum sevgi dolu sözleri tekrar duyabilmemi hüzünlü ruh haline borçluyum...Yokluğunun sosyal hayatımda açtığı boşluk dolmadı, zaten dolduracak birini de aramadım. Ne kadar uğraşsam bir düzine arkadaş edinemezdim ama her biçimde ve ebatta —tam bir kalıp kitabı— düzinelerce düşmanım var".[9]

Freud'un Silberstein'a olan sevgisi ve mektuplarına olan ihtiyacı çok aşikâr. On sekiz yaşındayken bile kendisini "düşmanlarla" çevrili hissetmesi de manidar. Bu kitap kurdu, sessiz, genç adamın düşmanları kimlerdi? Hiçbirinin adını vermediğine göre, bunun dünyayı genel olarak düşmanca bir yer, diğer insanları da potansiyel rakipler olarak hissetmesinin bir yansıması olması muhtemel. Bu doğrudan özlem ve sevgi ifadelerine ek olarak —sevgi nesnesi ona hemen cevap vermeyince duyduğu endişe— mektuplarda tipik ahlakçı üslûpla kadınlardan uzak durması için yapılan uyarılar da vardı. Sigmund, Eduard'ı sadece kendisine saklama ihtiyacı içindeydi.

İki genç adam arasındaki sıcak dostluk, paylaştıkları entelektüel meraklarına, dil ve kelime oyunu sevgilerine ve oyuncul mizah duygularına dayanıyordu. Freud hem romanlarla şiirleri, hem de günün önemli meselelerini tartışırken çok tutkuluydu: Yeni bilimsel bulgularla Tanrı inancını bağdaştırmak mümkün müydü? İnsan dinden vazgeçtiğinde ahlak için neyi temel alacaktı? Bu ciddi tartışmaların yanı sıra, ortak tanıdıkları hakkındaki dedikodular ve Freud'un ev hayatından enstantaneler vardı. Freud kız kardeşlerinden söz ediyordu ama babasından hemen hemen hiç bahsetmiyor, Amalia'dan sadece hastalıkları ve iyileşmeleri bağlamında söz ediyor ve Eduard'ı ona bilgi vermemesi konusunda uyarıyordu. İngiltere'ye yapmayı düşündüğü bir gezi hakkında Sigmund şöyle yazmıştı, "Bu iş kesinleşene kadar, duymasını istediğim son kişi annem".[10] Kolera salgını için de "rica ederim anneme söyleme" demişti. Amalia hakkında olumsuz bir yoruma rastlanmıyor ama Bayan

Fluss'un aksine "oğlunun sadece fiziksel esenliğiyle ilgileniyor" türünden dolaylı bir anlatım mevcut. Annesine yaptığı bu göndermeler Freud'un ona karşı hissettiği, özellikle hastalıkları ve yokluklarından kaynaklanan karışık duygularının farkında olmadığının küçük işaretleri. Kendisini onun endişeyle işlerine burnunu sokmasından korumaya çalıştığı da aşikâr.

Bu iki genç adamın zihinlerinde kızlar ve aşk da vardı; Freud da Freiberg'e dönüşünü ve Fluss kadınlarına olan aşkını Silberstein'e bir mektupta anlatmıştı. Edebi oyunlarının bir parçası olarak Freud, Gisela Fluss'a "Ichthyosaura" adını takmıştı, soyu tükenmiş bir nehir yaratığının adıydı bu —*Fluss* Almanca'da "nehir" anlamına gelir— ve yazdığı mektuplarda pek çok kereler bu ismi şakayla kullanmıştı. Gerçek Gisela yakınındaydı — Flusslar Viyana'ya taşınmıştı ve aileler görüşüyordu— ama Freud ona gerçek bir ilgi göstermedi. Ona Ichthyosaura adını takması kadınlar hakkındaki gizli hislerini de açık ediyordu; kadınlar hakkındaki başka yorumları bu tutumunu daha çıplak gözler önüne seriyor. Eduard'ı, "gözleri masumiyetle parlayan dişi yaratıklara"[11] karşı uyarmıştı, genç kızların —herhalde latife olsun diye— "zehirli dişleri, pullu derileri ve Şeytani fikirleri olan sürüngenlere" dönüştüğünü yazmıştı. Başka bir mektupta ise "iltifatın insanlar üzerinde zararlı bir etkisi var, özellikle de dengesiz, kendilerinin ne kadar önemsiz olduğunu kavrayamayan, dahası doğanın kibirli olmaya meylettirdiği insanlara çok zararlı, bu karışıma da özellikle kızlarda rastlanıyor" demişti.[12] Son olarak da şöyle yazmıştı: "Genç hanımlar çok sıkıcı, *ergo* sıkıntıya iyi geliyorlar, zira en iyi panzehir zehirin kendisidir. Ama insan zaten sağlıklıysa, zehir sadece zehirdir, insan kendi kendine sıkılmıyorsa, o zaman genç hanımlar bir panzehirden ziyade kristalize olmuş sıkıntı zehiri değiller midir?"[13] Soyu tükenmiş su yaratıkları, sürüngenler, kibirli küçük şeyler ve zehir —kadın cinsi için kullanılan bu imgeler pek de hoş sayılmaz.

Freud biraz utangaçtı, kadınlardan da korkardı; başka bir mektupta: "Kadınların yanında kendimi tuhaf hissetmekten hiç kurtulamayacağım".[14] diye yazıyordu. Yirmi yaşında Trieste şehrinde araştırma yaparken, çekici İtalyan kadınları fark etmişti ama mektuplarında alaycı, yarı bilimsel göndermelere sapmıştı;

Eduard Silberstein ve ilk karısı, 1890'larda...

şehirde yürürken "İtalyan tanrıçalar"ı görüyordu ama onlarla konuşmuyordu, "numunelik"tiler; Silberstein'a "insanları teşrih etmeye izin olmadığına göre onlarla hiç işim olmaz" diye yazmıştı.[15] Ömrü boyunca kadınlardan hazzetmedi ve şüphelendi; kadınları ahlaken düşük, penis kıskançlığından mustarip yaratıklar olarak tanımladığı sonraki kuramları da ergenlikte geliştirdiği bu tavrının ürünüdür. Bu inançların Viktorya çağına özgü olduğu söylenemez; bazı erkeklerin benzer fikirleri vardı ama arkadaşı Silberstein da dahil, benzer bir geçmişi paylaşan, özgürleşmiş, iyi eğitimli erkekler kadınları Freud gibi görmüyordu.

Freud'un, Eduard Silberstein'la ilişkisi on yıldan fazla sürdü ve hayatının bu döneminde hissettiği, aşka en yakın duygu buydu. Bu ilişkide Freud'un kendi kendine duygusal bir yakınlık kurma izni vermesi için elzem olan bileşenler mevcuttu: karşısındaki kişi erkekti, uzak bir şehirde yaşıyordu ve iletişimin çoğu mektupla yapılıyordu, böylece ilişkiyi dile olan hâkimiyetiyle kontrol altında tutabiliyordu. Bu örüntü, bir iki yıl sonra Fliess'le, daha ileride Carl Jung ve Sándor Ferenczi'yle tekrar edecekti.

Eduard Silberstein'ın hayatının geri kalanı hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Memleketi Braila'da yaşamış ve çalışmış, ticari başarı kazanmış, Yahudiler arasında dinen olmasa da kültürel açıdan faal olmuştu. Doğu'dan Amerika'ya göç eden Yahudilere barınacak yer ve para temin etmişti. Arkadaşı Sigmund'un psikanalist olarak yaptıklarından haberdardı ve ilk karısı 1891'de depresyona girdiğinde, tedavi olsun diye eski arkadaşına yollamıştı. Kadın, Freud'un muayenehanesinin bulunduğu binanın dördüncü katından atlayarak intihar etti. Silberstein'ın torununa bakılırsa "Freud tarafından başarısızca tedavi edilmişti"[16] ama yazışmaları yayımlayan editör Walter Boehlich, kadının "Freud'u görmeden kendisini pencereden attığını"[17] söylüyor. Hangisi doğrudur bilinmez ama Freud bu korkunç olaydan asla söz etmedi. Silberstein yeniden evlendi, bir kızı oldu ve 1925'te öldü.

Freud'un, Eduard Silberstein'la dostluğu, üniversitenin ilk yıllarında ne tür bir kişisel yakınlığa açık olduğunu ortaya koyuyor ama bu tür ilişkiler yoğun çalışma temposunda kısa soluklanmalardı sadece. Genellikle vazifeşinas bir öğrenci hayatı sürüyordu Freud, elinden gelenin en iyisini yapmak, profesörlerini memnun etmek, akademik mükemmeliyetiyle takdir toplamak için deli oluyordu. Kendine çok yükleniyordu; kendi deyimiyle "yarı-gececiyim, genellikle saat ondan ikiye kadar çalışıyorum, sık sık enerjimi sabahın dördüne, beşine kadar yayıyorum".[18]

Freud'un meslek olarak tıbbı seçmesi, onun yeteneklerine sahip bir çocuktan beklenmeyecek bir şeydi. Kendisinin de söylediği gibi, insanları iyileştirmeye, acılarını dindirmeye hevesi yoktu, insanı bilimi seçmeye yönelten merakları da yoktu; matematikte çok başarılı değildi, hekimlerde genellikle rastlanan mekanik ya da pratik dehadan da yoksundu. Doğadan hoşlansa da biyolojiye giriş mahiyetinde kendini hayvanlara, doğaya adayan çocuklardan da değildi. Esas becerisi dil ve edebiyat alanındaydı, yazar ya da filozof olabilirdi. Aslında ilk başta bu alana yönelmişti. Freud, 1925'te yazdığı *Otobiyografik Bir Çalışma*'da neden tıbbı seçtiğini şöyle anlatıyor:

> Sonradan ünlü bir siyasetçi olan [Heinrich Braun] benden biraz büyük bir okul arkadaşımın etkisiyle onun gibi hukuk okumak ve sosyal faaliyetlere karışmak isteğine kapılmıştım. Aynı zamanda, o sıralarda

> çok tartışılan, Darwin'in kuramları da bana çekici gelmişti çünkü dünyayı kavramakta muazzam bir ilerleme kaydetmemizi sağlıyorlardı; bir konferansta Goethe'nin Doğa üzerine o güzel denemesinin yüksek sesle okunduğunu duyduktan sonra... tam [*Gymnasium*'dan] mezun olmak üzereyken tıp öğrencisi olmaya karar verdim.[19]

Freud'un otobiyografik yorumlarının çoğu gibi bu da hakikatle mitin bir karışımıydı. Kendini tıbba çeken iki bileşenden söz ediyordu: bilimdeki büyük ilerleme vaadi ve doğa üzerine yazılmış denemenin çekiciliği. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında bilim konusundaki iyimserlik doruklardaydı; Freud'un sözünü ettiği "dünyayı kavramakta muazzam bir ilerleme" bu umutların ifadesiydi. Böyle yaygın inançlar, büyük ya da kahramanca çalışmalara katılma arzusuna hitap ediyordu. İkinci etken —doğa üzerine yazılmış denemeyi dinlemek— özellikle ilgi çekicidir. Freud, popüler bir konferansa gitmişti ve Goethe'ye atfedilen pasaj burada, anatomist Carl Brühl tarafından okunmuştu. Daima kendinden veren bir anne olarak doğaya romantik bir övgüydü bu, sevecen bir himaye, sarmalayan bir sıcaklık ve sonsuz bir bakım imgeleriyle dolu bir denemeydi. Doğa sevimli, doyurgan bir anaydı, sevgili çocuklarına kendi sırlarını keşfetme ayrıcalığı tanıyordu; bu imgeler kuşkusuz Freud'un en derin özlemlerini depreştirmişti.

Tıbbı seçmek, şöhret umuduyla —olağanüstü keşifler vaadiyle—, altta yatan anne sevgisi özlemini biraraya getiriyordu. Freud, "o yıllarda, hatta daha sonra, bir doktorun konumuna ya da yaptıklarına özel bir merakım yoktu. Daha ziyade bilgiye duyduğum hırsla bu alana atıldım"[20] diyordu. Bilimi ve tıbbı tercih etse de hâlâ kararsızdı, Silberstein'a şöyle yazmıştı: "Üniversitede ilk yılımı tümüyle beşeri bilimlere adayacağımı söyleyeyim; bunların sonradan atılacağım alanla alakası olmasa da faydası olacaktır... Bu yüzden ilk senemde felsefe fakültesine gideceğim".[21]

Dediği gibi de yaptı; arkadaşı Joseph Paneth'le birlikte, filozof Franz Brentano'dan dersler aldılar; Brentano'nun iddia ettiği gibi modern bilimin keşifleri göz önünde bulundurulduğunda Tanrı inancını sürdürmenin mümkün olup olma-

dığını tartıştılar. Freud özellikle Ludwig Feuerbach'ı beğeniyordu; kavgacı, eleştirel üslubu ve dinin "son derece habis yanılsamalarının" maskesini düşürme teşebbüsüyle ona "bütün filozoflardan daha fazla saygı ve hayranlık"[22] duyuyordu. Ama Freud'un üniversitedeki ikinci yılında bilim baskın çıkmıştı; "tanrısız bir tıp adamı ve ampirist"e[23] dönüşürken —insani, ahlaki ve duygusal meseleler üzerinde yoğunlaşan— felsefe ve beşeri bilimler geride bırakılmıştı. Bilim, büyük ilerlemeler —bir Newton, Kepler ya da Darwin olma— vaadine ek olarak, duygusal açıdan kaotik geçen çocukluğunu dengelemek için Freud'un ihtiyaç duyduğu düzen ve kontrolü de vaat ediyordu. Aşırı dozdaki çalışkanlığı —çok yoğun çalıştığının aşikâr olduğu durumlarda bile "tembelliğinden" söz ederdi— ona sadece işini iyi yaptığı için övgü getirmekle kalmamış, yıkıcılığa meyilli duygusal hallerini kontrol altında tutmasına da yardım etmişti. Bilim adamı olmayı seçmesine rağmen, Silberstein'a yazdığı mektuplarda, esas tutkusu şiirleri, romanları, ahlaki meseleleri ve insanları tartışırken ortaya çıkıyordu; bilime olan ilgisinden de bahsediyordu ama büyük bilim adamlarına has, yakıcı bir merakla hareket etmiyordu. Daha ziyade, bilimsel çalışmalar onun için bir sığınak, dünyanın karmaşasından kaçabileceği güvenli bir korunaktı.

Onun yazıldığı yıllarda Viyana Üniversitesi, bilim ve tıp alanında dünyaca ünlü bir fakülteye sahipti.[24] Profesörlerin bir kısmı Almanya'dan gelmişti: Freud'un daha sonra Fizyoloji Enstitüsü'nde çalışacağı, Berlin'de yetişmiş Ernst Brücke; Kıyaslamalı Anatomi Enstitüsü başkanı Carl Claus —Göttingen Üniversitesi'nden—; Brücke gibi Berlin'de yetişmiş, Dahiliye Bölümü başkanı Hermann Nothnagel; Almanya ve İsviçre'de çalıştıktan sonra Viyana'ya davet edilmiş ünlü cerrah Theodor Billroth. Bu doktorlar, bilimsel başarılarına ek olarak, başka alanlarda da bilgili ve faaldiler: Brücke amatör bir ressamdı; Nothnagel birkaç liberal harekette yer almış, 1891'de Anti-Semitizmle Savaş Derneği'ni kurmuştu; Billroth ise müzisyendi ve Johannes Brahms'ın yakın dostuydu. Fre-

ud tam bir bilimsel müfredat gördü: anatomi, botanik, kimya, mikroskopi, fizik, fizyoloji ve zooloji; Almanya'da yetişmiş bütün bu seçkin profesörlerden ders aldı ve çeşitli derecelerde etkilendi.

1875'te aile, *Gymnasium*'dan mezun oluşunu kutlamak için Sigmund'u, ertelenip duran İngiltere yolculuğuna, Manchester'a gönderecek parayı sonunda buldu.[25] Üvey ağabeyleri Emanuel ve Philipp'i gördü, Freiberg'deki oyun arkadaşları John ve Pauline'le, ayrıca Emanuel'in yeni çocukları, Bertha ve Samuel'le karşılaştı. Freud, Emanuel'den çok olumlu bir izlenim almıştı; kendi ailesinden birisi fakirlikten kurtulmuş, başarı kazanmış ve toplumda saygın bir yer edinmişti. Aynı zamanda İngiltere'yi de çok beğenmişti: "İngiliz karakterinin ve memleketinin, Kıtalılara tahammül edilmez gelebilecek pek çok özelliği bana gayet uygun geldi" diye yazmıştı Silberstein'a. Muhtemelen İngilizlerin mesafeliliği ve duygusal kontrolleri hoşuna gitmişti; Akdeniz —ve tabii ki Galiçya— fevriliğiyle tam bir tezat oluşturuyordu bu.

Üniversitedeki üçüncü yılında, Freud, Carl Claus'un Kıyaslamalı Anatomi Enstitüsü'nde çalışmaya başladı. Claus, Trieste'de bir deniz biyolojisi araştırma istasyonu kurmuştu; Freud burada özenli bir anatomi çalışması yürüttü, dört yüzden fazla su yılanını teşrih edip yumurtalıklarını inceledi ve ilk eserlerini bunun üzerine verdi. Mikroskobik araştırmalar "bilimsel çilecilik ve kendini-inkâr ekolü"ydü, uzun ve zorlu bir eğitim gerektirirdi. Öğrenciler özgün keşiflerde bulunana kadar mikroskopları üzerine eğilmiş vaziyette yıllarını geçirirlerdi. Freud bu araştırma tekniklerini Claus'un enstitüsünde öğrendi ama profesörüne pek ısınmamıştı ve çok da açık olmayan sebeplerden onunla çalışmaktan memnun değildi, bunun üzerine çıraklık edebileceği birini aramaya koyuldu.

Freud, üniversite eğitimini sürdürürken çocukluğundaki kahramanları da ergenliğindeki Braun gibi idolleri de bir kenara bırakıp, kendisine bilim adamı profesörlerini örnek aldı. Claus'un grubundan ayrıldıktan sonra, Ernst Brücke'nin yanında mikroskopla araştırmalara devam etti. Halinden memnundu:

"Sonunda, Ernst Brücke'nin fizyoloji laboratuvarında, huzura ve tam bir doyuma —ayrıca saygı duyabileceğim ve kendime örnek alabileceğim insanlara kavuştum: başta büyük Brücke, ayrıca asistanları Sigmund Exner ve Ernst Fleisch von Marxow".[26]

Ernst Brücke

Brücke'yle özdeşleşmesi, çalışma, bilimsel başarı ve duygusal kontrol ideallerini destekliyordu; profesörü, özlem duyduğu güçlü ve koruyucu babaya dönüşmüştü. Brücke'nin etkisi yaygın oldu ve Freud onun Fizyoloji Enstitüsü'nde senelerce kaldı. Profesörünün sert "sevgi"sine mazhardı: yani yüksek standartlara uygun çalıştığı için takdir topluyordu ama bu çok büyük anlam ifade etse de derinlerdeki ilgi ve samimiyet özlemini tatmin etmiyordu.

Freud, öğretmeninden hep "büyük Brücke" diye söz ederdi, onu "karşılaştığım en büyük otorite" diye tarif etmişti, bu fikri hiç değişmedi. Üçüncü oğluna, onun şerefine Ernst adını verdi; Fizyoloji Enstitüsü'nde geçirdiği altı yıldan ise "gençliğimin en mutlu yılları" diye söz etmişti. Doğa üzerine yazılmış denemenin anaç-romantik imgeleriyle tıbbı seçtikten sonra bu laboratuvarda kendisini evinde hissetmesi çok ironiktir; zira Brücke bütün hayatını, biyolojiyi böyle fikirlerden kurtarmaya adamıştı. Brücke'nin, Freud'un güçlü baba ihtiyacını tatmin ettiği açıktır. Kullandığı dil — "büyük", "en büyük otorite", "Üstat Brücke"— duygularının ne kadar yoğun olduğunu gösterir.

Bu yıllarda Freud bilimin pek çok alanını, mükemmel öğretmenler eşliğinde tanıma fırsatı bulmuştu; bütün bunlar arasında Brücke'yi seçmiş ve onun alanında çalışmaya başlamıştı. Freud'dan kırk yaş büyük olan —neredeyse Jacob'la aynı yaşta— Brücke, Freud onunla ilk tanıştığında saygın ve ünlü bir bilim adamıydı. Bilime yaklaşımı, laboratuvarındaki çalışma

tarzı ve kişiliği, genç yardımcısı üzerinde güçlü bir etki uyandırmıştı; Freud'un, kendine güçlü bir model arayan yanına hitap etmişti; amacına ulaşmakta kararlı, bu amaçlara ulaşmayı engelleyebilecek duygulardan uzak duran —hatta onları yasaklayan— bir modeldi bu.

Ernst Brücke, Helmholtz Tıp Okulu diye bilinen, müstesna bir Alman bilim adamları grubuna mensuptu. Fizikteki ilerlemeden etkilenen bu okulun üyeleri, fizğin yöntemlerini, insanlar dahil, yaşayan organizmalara uygulamaya adamışlardı kendilerini. Kendilerini, yeni bir bilimsel yaklaşımın haçlı ordusu olarak görüyorlar, bilimdeki batıl inanç ve gizemcilik kalıntılarına; yani, doğa tapınmasına, romantizme, "Dirimselcilik"e karşı çıkıyorlardı. Helmholtz grubunun bir üyesi olan Emil Du Bois-Reymond'un belirttiği gibi: "Brücke ve ben, şu gerçeği kanıtlamak için yemin ettik: organizma içinde sıradan fiziksel-kimyasal güçlerden başka bir güç yoktur. Bu güçlerle açıklanamayan vakalarda, ya fizik-matematik yöntemleriyle bu güçlerin bu durumlardaki özel işleyişleri veya biçimleri bulunmalı ya da maddenin bünyesindeki kimyasal-fiziksel güçlerle eşit ağırlıkta, itme ve çekme güçlerine indirgenebilecek yeni güçler bulunmalıdır".[27]

Helmholtz programı —şimdiki adıyla pozitivizm— fizik ve matematiğin yöntemlerini, insan hayatını incelemenin tek kabul edilebilir yolu olarak benimsiyordu. Öznellik yerine nesnellik, duygular yerine "maddenin bünyesindeki kimyasal-fiziksel güçler", belirsiz düşünceler ve fikirler yerine kesin ve yinelenebilir ölçümlerle çalışma —bütün bunlar, büyük ilerleme vaat eden bir yaklaşımı tanımlıyordu.

Freud'un Fizyoloji Enstitüsü'ndeki araştırmaları, sonra psikanalist olarak yapacağı çalışmalardan çok farklıydı, zira o zaman hastalarının hayatlarındaki duygusal kaosa gömülecekti. Brücke, onu ilk olarak, çok eski bir balık türünün sinir hücrelerini inceleme işine vermişti; Claus'un enstitüsünde olduğu gibi burada da saatlerini mikroskop başında geçiriyordu. Bunu, yine ilintili araştırma biçimleri takip etti: sinir tellerinin takibi, lekeleme yöntemleri geliştirme, yakın ve ezalı gözlemler, dikkatli

literatür yazıları, temkinli sonuçlar. Yazdığı makalelerin başlıkları bir fikir veriyor: "Petromizon'da Yer Alan Artkökler", "Karavidenin Sinir Hücreleri", "Merkezi Sinir Sisteminin Anatomik Preparasyonları İçin Yeni Bir Yöntem", "Beyin Bölgelerinin İncelenmesi İçin Dokubilimsel Bir Yöntem" ve "Bir Beyin Kanaması Vakası". Hocasının gözünde harika bir araştırmacıydı, güzel makaleler yazıyordu, müstesna bir öğretmen olmuştu. Brücke'nin zorlu standartlarını karşılamak için çok çalıştığı ve başarılı olduğu anlaşılıyor.

Pozitivist bilimin ve bizzat çalışmanın çağrısıyla birlikte Brücke'nin kişiliği de Freud'u çekmişti. Endamı, şöhreti, kararlılığı ve kendisini rasyonalitenin vücut bulduğu bir alana adamış olması, daha derinlere işleyen bazı kişisel özellikleriyle birlikte onu bir kahraman yapıyordu. Ernest Jones, büyük adamı şöyle tanımlamış:

> Büyük, etkileyici bir başı, dengeli bir yürüyüşü, sakin, kontrollü hareketleri olan ufak tefek bir adamdı; ince dudaklıydı, "korkunç mavi gözleri"yle ün salmıştı, biraz utangaçtı ama sert ve son derece sessizdi. Prusya aksanlı bir Protestan olarak, gevşek, Katolik Viyana'da çok yadırganmış olmalı, bambaşka, hoşgörüsüz bir dünyadan gelme —ki öyleydi— bir elçi gibi. Kendisi de bıkmadan usanmadan çalışır, asistanlarıyla öğrencilerinden aynı şeyi beklerdi... Genellikle soğuk, safi rasyonel bir adam olarak bilinirdi. Kendine ve duygularına karşı bu istihkamı kurmak için nasıl muazzam bir gayret sarfettiği, sevgili oğlunun 1873'te ölümüyle su yüzüne çıkmıştı. Ailesi ve dostlarının oğlunun adını anmalarını yasaklamış, bütün resimlerini kaldırmış ve eskisinden de daha fazla çalışmaya başlamıştı. Ama bu adam kibir, düzenbazlık ve iktidar hırsı nedir bilmezdi. Yeteneğini kanıtlayan öğrencilerine karşı adeta sevgi dolu bir baba kesilir, bilimsel meselelerin de ötesinde onlara akıl verir, himaye ederdi. Öğrencinin fikirlerine saygı duyar, özgün çalışmaları teşvik eder, kendi fikirlerinin aksini savunsalar bile yetenekli öğrencilere maddi destek sağlardı.[28]

Bu tanımda, Freud'un Brücke'den hoşlanmasını açıklayan pek çok şey var: bilimsel duruşu, kendine güveni, "sevgi dolu",

"himaye eden" babacan özellikleri. Brücke'nin güvenilirliği ve duygularını kontrol edişi de duygularını pek dizginlemeyen, fevri annesinden onu ayırıyordu. Dahası, Brücke bilim ve rasyonaliteden ibaret değildi; resimle ilgileniyor ve kendisini öğrencileri karşısında bir kültür elçisi addediyordu; Freud'un klasik dünyaya olan ilgisiyle gayet uyumlu, hoş görülebilir estetik bir zevki temsil ediyordu.

Brücke'nin duygularını kontrol etmekteki büyük kapasitesi, 1873'te ölen oğluna karşı hissettiklerini tümüyle göz ardı etmesinden de bellidir; aynı yıl üniversiteye giren Freud'un onu model almasının sebeplerinden biri de budur. Freud'un, Brücke'nin oğlunun ölümünden haberdar olup olmadığı bilinmiyor ama profesörünün, duygularını baskı altında tutan biri olduğunu görebiliyordu kuşkusuz. Brücke'nin ölümle yüzleşme tarzı, başedememe olasılığı olan duygu durumlarını kontrol altında tutmaya yarayan yoğun çalışma programı ve zorlu iş ahlakı, kendi ölüm ve kayıp korkusunu gömmek isteyen Freud'a hitap ediyordu. Profesörüyle özdeşleşmesi — Freud'un sonradan kendisine malettiği delici bakışların bir modeli de Brücke'nin "korkunç mavi gözleri"ydi— kendi arzularını ve korkularını inkâr etmekte ona destek olmuştu. Bu modeli takip ettiği müddetçe, profesörünün övgü ve desteğini kazanıyor, büyüklüğüyle özdeşleşiyor ve kendi zaptedilmez tutkularını dizginliyordu. Freud, Fizyoloji Enstitüsünden ayrıldıktan on beş yıl sonra —*Non vixit* adını verdiği— bir rüya gördü, rüyada Brücke'nin bakışları ölümü ortadan kaldırma gücüne sahipti.

Freud'un Fizyoloji Enstitüsü'ndeki asistanlığı ve Brücke'yle özdeşleşmesi, kişiliği ve psikanaliz üzerinde pek çok iz bıraktı. Kuramlarını pozitivist terimlerle formüle etme gayreti, "güç", "enerji", "dürtü" gibi kavramları tercih etmesi bunu gösterir. İlk yazılarından *Bilimsel Bir Psikoloji Projesi* —el yazması olarak Fliess'e gönderilmiş ama hiç basılmamıştır— yeni yeni belirmeye başlayan psikanalitik fikirlerini, Brücke'nin takdirini toplayacak bir dille aktarma girişimiydi. *Haz İlkesinin Ötesinde* denemesinde —seneler sonra, Birinci Dünya Sava-

şı'nın hayaletiyle, saldırganlık, kayıp ve ölüm meseleleriyle boğuşurken yazılmıştır— yarı-biyolojik bir doğa gibi "tabii olmayan bir spekülasyona" sığınmıştır: "Biyoloji gerçekten de sınırsız olasılıklar âlemidir. Bize en şaşırtıcı bilgileri vermesini bekleyebiliriz, ona sorduğumuz sorulara on, on beş yıl sonra ne gibi cevaplar vereceğiniyse kestiremeyiz".[29]

Brücke'nin laboratuvarındaki güvenli sığınakta yaptığı fizyoloji araştırmalarına nostaljik bir bakıştı bu. Muhabbetle hatırladığı o günlerdeki gibi hissedebilse ve o zaman inandıklarına inanabilse, hayatının sükûna kavuşacağını zannediyordu.

1876'da Freud ailesi...
Arka sıra: *Pauline, Anna, Sigmund, üvey ağabey Emanuel, Rosa, Marie ve Amalia'nın kuzeni Simon Nathanson;* orta sıra: *Adolfine, bilinmeyen bir kız, Amalia ve Jacob;* en önde oturanlar: *bilinmeyen bir oğlan ve Alexander...*

Bölüm 4

Açılma: Martha, Kokain, Fleischl

İçindeki adam, ona düşünce ve his alanındaki bir devrimin başka ipuçlarını da veriyordu. Aslında bu, içerideki o krallıkta hanedanın ve ahlaki kodun toptan değişmesiden aşağı kalır bir şey değildi.

—Nathaniel Hawthorne, *The Scarlet Letter*

Brücke'nin laboratuvarındaki Freud'la, on yıl sonra psikanalizi icat eden adam arasında dağlar kadar fark vardır. İlki, kendini nörolojik araştırmalara adamış, dikkatli, pozitivist bir bilim adamıdır; ikincisi, sorunlu insanlarla radikal yöntemler kullanarak çalışan, muazzam duyguların ve kendisininki de dahil rüyaların içine dalan birisidir. Laboratuvarda geçirdiği yıllar boyunca kadınlarla teması olmamıştı: sonra 1882'de sırılsıklam âşık oldu. Fizyoloji Enstitüsü'nü bırakması ve tıbbi çalışmalara başlaması arasında geçen süre, bu iki aşırı uç arasındaki geçiş dönemidir. Mikroskobuna zincirlenmiş çalışkan öğrenciden ve tam bir bekârlık durumundan Martha Bernays'a olan aşkına geçmiş, kendi üzerinde —güçlü psikolojik etkileri olan bir uyuşturucu— kokain deneyleri yapmaya başlamış ve kendisinden büyük, çekici, Ernst Fleischl von Marxow'la özel bir yakınlık geliştirmişti. Bu yeni ilişkilerin potasında, yeni, daha az düzenli ve kontrollü varoluş biçimleri üzerinde deney yapma fırsatı bulmuştu. Derinlere gömdüğü yönleri gittikçe daha fazla gün ışığına çıkıyordu.

1882'de Freud, yirmi altı yaşında bir tıp öğrencisiydi, yoğun fizyolojik araştırmalar yapıyordu, kitaplarına gömülmüştü ve boş zamanını kendi entelektüel meraklarını paylaşan bir grup erkek arkadaşıyla geçiriyordu. Dışarıdan göründüğü kadarıyla, kadınlara karşı hiç romantik bir alaka sergilemiyordu. Ergenliğinde Gisela Fluss'a tutulması aslında annesini arzulamasından ibaretti. Ailesinin küçük dairesinde, beş kız kardeşiyle birlikte oturuyordu ve onların arkadaşları sürekli eve gelip gidiyordu, ama Sigmund'la arkadaşları onları adeta hiç fark etmiyordu. En büyük kız kardeşi Anna sonradan şöyle yazmıştı: "Evde beş genç kadının varlığının bu genç erkekleri çektiği zannedilebilir ama onlar eğlenceden ziyade bizim tahsilli ağabeyimizle bilimsel tartışmalara girmeye meraklıydılar, bize gözlerinin ucuyla bile bakmadan onun odasına dalarlardı!"[1]

Bu durum, Freud'un bir akşam eve geldiğinde, kız kardeşleriyle sohbet eden güzel genç bir kadını, yirmi bir yaşındaki Martha Bernays'ı fark etmesiyle son buldu. Muhabbete katılır katılmaz ona tutuldu. İlk bakışta aşktı bu, daha bir iki hafta geçmeden evlenmek için ona baskı yapmaya başladı; iki ay sonra gizlice nişanlandılar. Sonraları böyle olaylardan söz ederken şunları söylemişti: "Fazla önemli olmayan bir karar verirken, lehte ve aleyhte her şeyi gözden geçirmeyi faydalı bulmuşumdur. Ama eş ya da meslek seçimi gibi hayati konularda, karar bilinç dışından gelir, içimizde bir yerlerden. Özel hayatımızın önemli kararlarında, sanırım, mizacımızın derinlerindeki ihtiyaçlara göre davranmak en iyisidir".[2] Derinlerdeki bu ihtiyaçlar o noktaya kadar ketlenmişti; artık kendilerini açığa çıkarmaya başlıyorlardı.

Martha Bernays, seçkin bir Alman-Yahudi ailesinden geliyordu; dedesi Isaac Bernays, Hamburg'un başrabbisiydi, Reform hareketi karşısındaki Yahudi Ortodoksisinin ateşli bir savunucusuydu. Büyük şair Heinrich Heine ile akrabaydı ve Heine'nin mektuplarında çok zeki biri olarak zikrediliyordu. Isaac'ın üç oğlu vardı; ilk ikisi Münih ve Heidelberg üniversitelerinde dil profesörü olmuştu, üçüncüsü ise —Martha'nın babası Berman Bernays— ticarete atılmıştı. Berman, İskandinavya kökenli, zeki ve eğitimli bir kadın olan Emmeline Phi-

lipp'le evlenmişti ve ikisi de Ortodoks Yahudiliğin katı kurallarına uyuyorlardı. Üç çocukları vardı: oğulları Eli, ondan bir yaş küçük olan kızları Martha ve ondan dört yaş küçük olan kızları Minna. Berman, tanınmış bir ekonomistle birlikte çalışmak için ailesiyle 1869'da, Martha sekiz yaşındayken Viyana'ya taşınmıştı ama Almanya'da bıraktığı ailesine özlem duyan karısı bu taşınmadan hiç memnun kalmamıştı. On yıl sonra, Martha on sekizine geldiğinde, babası, karısını ve çocuklarını maddi açından zor bir durumda bırakarak aniden öldü. Oğlu Eli işini sürdürmeyi başarabildiği için Bernayslar, Jacob Freud'un ailesi kadar sıkıntıya düşmediler; yine de Martha ve Minna'nın evlenme yaşları geldiğinde kendilerine maddi bir destek bulacak durumda değillerdi.

Berman Bernays'ın ölümüyle ailenin yönetimi Emmeline'in eline geçmişti; bu güçlü iradeli kadın Ortodoks inançlarına sadık, iki kızının refahını kollayan biriydi. Küçük Minna, sözünü sakınmayan, bağımsız bir kızdı ama Martha annesine çok bağlı ve itaatkârdı. Bernay kardeşler, Jane Austen, Charles Dickens ve Charlotte Brontë'nin romanlarında rastlanan türden, aileleri para sıkıntısı çeken, asil ve eğitimli genç kadınlardı; Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sındaki Raskolnikov'un kız kardeşi Dunia da böyle bir tiptir, Arthur Schnitzler'in *Fräulein Else* kitabı ise, tam bir nüfuz ve sempatiyle, Viyana'da yüzyıl sonunda böyle bir kızın içinde bulunduğu kötü durumu anlatır. Bu kadınlar hassas bir konumdaydılar: yapabilecekleri işler, hizmetçilik, dadılık ya da mürebbiyelikti, ki bunlar evlenme şanslarını azaltıyordu; öte yandan ailede, gerekli orta sınıf görünümünü temin etmeye yetecek kadar para yoktu. Bernays kardeşler —ağabeyleri Eli'nin işi sayesinde— zevahiri kurtarmaya yetecek kaynaklara sahiptiler ama sonradan Minna bir "hanımefendiye eşlikçi" olmak durumunda kalacaktı. Öte yandan Freud'un kız kardeşleri, sürekli bir alt sınıfa düşme tehlikesi içindeydiler; Marie mürebbiye olarak iş bulmuştu, ötekilerin evlenme beklentileri de biraz düşüktü. Martha, Freud'la karşılaşmadan önce kendinden çok daha yaşlı bir işadamıyla nişanlanmak üzereydi; bu tipik bir maddiyat evliliği olacaktı ama Eli, sevmediği biriyle evlenmesinin aptallık olacağını söyleyerek, onu bu işten vazgeçir-

mişti. Martha'nın ağabeyine olan sevgisini pekiştiren çok sayıda düşünceli hareketten biriydi bu.

Freud, Eli Bernays'ı Martha'yla tanışmadan önce tanıyordu[3]; iki genç adam, Fluss kardeşleri, Sanskritçe uzmanı Ignaz Schönberg'i ve Wahle soyadlı üç kardeşi kapsayan, samimi bir gruba mensuptu. Freud en çok Schönberg'le samimiydi; Freud'un Martha'yla nişanlanmasından önce o da Minna Bernays'la nişanlanmıştı. Ne yazık ki Schönberg verem oldu ve evlenmeden önce öldü, Minna da asla evlenmedi. Sigmund'la Martha'nın nişanlanmasından kısa süre sonra Eli, Freud'un en büyük kız kardeşi Anna'yla nişanlandı; maddi durumu biraz daha iyi olduğundan Anna'yla 1883'te evlenebildiler. Dokuz yıl sonra New York'a göç ettiler, kızları Judith Bernays Heller sonradan bir gençkız olarak Viyana'ya döndü ve Jacob'la Amalia'nın yanındaki hayatını yazdı. Nişandan önceki yıllarda Eli, Freud'un iyi arkadaşıydı; Freud'un sonradan ona yönelttiği yoğun kıskançlık ve öfke ışığında akılda tutulması gereken bir şey bu.

1882'de tanıştıklarında, Martha Freud'dan beş yaş küçüktü; yoksulluk eşiğinin kıyısındaki bir aileye mensup ince, solgun bir kadındı. Freud'la Martha nişanlandıklarını gizlediler çünkü Freud'un maddi durumu nedeniyle Martha'nın annesinin evlenmelerine izin vermeyeceğinden korkuyorlardı. İlk dokuz ay boyunca Viyana'da birlikteydiler, yürüyüşe çıkabiliyorlar, nadiren buluştukça öpüşüp koklaşıyorlardı. Ama sonra, Viyana'ya hiç ısınamamış olan Emmeline, kızlarını da alıp, memleketi olan Hamburg yakınlarındaki Wandsbek'e geri döndü ve nişanlılarından ayrı kalan Freud'la Schönberg'i kedere boğdu. Freud evlenemeyecek kadar fakir olduğundan, Martha'yla ikisi üç buçuk yıl boyunca nişanlı kaldılar ve bu süre zarfında fiziksel olarak birbirleriyle ancak birkaç ay birlikte olabildiler. Freud trene verecek para bulamadığından onu Wandsbek'te sadece bir iki kere ziyaret edebilmişti. Bu uzun nişanlılık boyunca ilişkileri, neredeyse her gün yazdıkları mektuplarla sürdü. Martha'nın mektuplarının saklanmamış olması biyografi yazarları açısından üzücüdür ama Freud'un mektupları —Freud Arşivi'nde bulunan dokuz yüzden fazla mektubun okunmasına

izin verilen sadece onda birlik bölümü olsa da— mevcuttur ve Martha'ya duyduğu karmaşık hislerin yanı sıra bu dönemdeki kişiliği hakkında zengin bir kaynak oluşturmaktadır.

Freud'un kafasındaki Martha, fantezileriyle renklendirilmiş biridir. Kuşkusuz buna, kadınlar konusundaki deneyimsizliği ve sevgili nişanlısıyla nadiren görüşebilmesi neden olmuştur; ama başka insanları kendi kişisel merceğinden algılaması sabit bir özelliğiydi: güçlü duygulara kapıldığında, başkalarına kendi yarattığı bir dramanın oyuncuları gibi rol biçerdi.

Martha, özlemlerinin, umutlarının, korkularının, hayalkırıklıklarının ve öfkelerinin alıcısı konumundaydı; bütün bunlar arasında gerçek bir genç kadın vardı ama seçilmesi zordu. Freud'un gözünde imgesi çok boyutluydu: romantik aşk nesnesi, "Küçük Prenses"i; hastalık ya da bir rakip yüzünden kaybedebileceği, delice ihtiyaç duyulan kadın; ve yenilmesi, fethedilmesi, kendi isteklerine boyun eğdirilmesi gereken bağımsız kadın. Freud'un romantik Martha imgesi çok çarpıcıydı: "Biricik, sevgili yavrucuğum... Güzeller güzeli, tatlı sevgilim... Küçük, tatlı kadınım... En kıymetli hazinem", mektuplarının her zamanki giriş cümleleriydi. Böylesi duygular mektup boyunca devam ederdi:

> Bugün nişanlanmamızın on altıncı ay dönümü, mektupları daima daha güzel, akıllı ve soylu olan, zaten bu özellikleri oldum olası kendinde bulunduran biricik yavrum, bu günün şerefine özel bir selamı hak ediyor.[4]

> Böyle masumiyet, böyle iyi huyluluk görülmüş şey mi, küçük kadınım![5]

> Üç buçuk yıl önce, sana, o gafil kıza yaptığım ilk iltifatı hâlâ hatırlıyor musun? Peri masalındaki prenses gibi senin de ağzından güllerle incilerin döküldüğünü, iyiliğinin mi yoksa zekânın mı ağır bastığını insanın bir türlü bulamadığını söylemiştim. Küçük Prenses adını da böyle almıştın işte.[6]

Bu romantik imge, bir bakıma ilk aşka özgüydü zira Freud nişanlandığında yirmi altısını geçmiş olmasına rağmen, tecrü-

besizliği onu on altı yaşında birinin ayarına getiriyordu. Kadınlar hakkındaki fikirlerini romanlar, oyunlar, şiirler belirlemişti; aşkı bunlardan tanıyordu ama gerçek kadınlar onun için sırdı. Bu imgeye kişisel bir eklemede bulunmuştu; Martha'yı belli bir tür kadın gibi görmek zorundaydı: "tatlı", "masum" küçük bir kız, pasif, erkeğine itaat eden, saldırgan ya da tahakkümcü, sonradan bulduğu terimle "erkeksi" olmayan bir kadın gibi. Bu istek kısmen, içinde yaşadığı toplumun ve dönemin kadınlara olan tavrından kaynaklanıyordu. Ama tamamen değil. Bu stereotiplere meydan okuyan eserler vardı; feminizmin kökleri önceki yüzyıla dayanır. Freud hiç mi hiç dindar değildi, zekâsı ve geniş bir yelpazede okudukları onu bu alternatif fikirlerle karşılaştırmıştı. Aslında John Stuart Mill'in —ilk kadın hakları savunucularından— bazı denemelerini tercüme etmişti; Mill'in fikirleri üzerine Martha'ya yaptığı yorumlar, "kadın meselesi" hakkmdaki tavrını da açığa çıkartıyor:

> [Mill] pek çok konuda kantarın topuzunu kaçırmış, kadınların özgürleşmesi ve kadın meselesi de buna örnek. Benim çevirdiğim risaledeki başlıca savlardan biri, evli bir kadının kocası kadar para kazanabileceğiydi... Yazılarının hiçbirinde kadının erkekten farklı olduğuna değinmiyor, benim farktan kastım bir eksiğinin olması değil, hatta fazlası var. Mesela kadınlara uygulanan baskıyı, zencilere uygulanan baskıya benzetiyor. Oy kullanma ve kanuni hakları olmasa bile her şeyini onun uğruna feda etmeye hazır bir erkek tarafından eli öpülmüş her kadın bu konuda ona cevabını verebilir.

> Kadınları da erkeklerle aynı yaşam mücadelesine sokmak hiç mi hiç gerçekçi görünmüyor. Benim tatlı, narin yavrumu benimle rekabet halinde nasıl düşünebilirim? Ama öyle bile olsa müsabaka, tıpkı on yedi ay önce olduğu gibi, onu sevdiğimi söylememle sona ererdi; onu o rekabetçi rolden, evimin sakin ve huzurlu faaliyetlerine çekmek için elimden geleni yapardım. Başka türlü bir eğitimle kadınların bütün narin özelliklerini —bunlar korunmaya ne kadar muhtaç ama ne kadar güçlü— bastırmak mümkündür, böylece erkekler gibi hayatlarını kazanabilirler. Bu durumda dünyanın bize sunduğu en hoş şeyin: kadınlık idealimizin, ortadan kaybolmasına da üzülmeme-

miz gerekecektir. Ama ben inanıyorum ki reform hareketleri, kanunlar ve eğitim bir noktada başarısızlığa mahkûmdur, o da toplumumuzda bir meslek sahibi olmak için gelinmesi gereken yaştan çok önce doğanın kadına, güzellik, cazibe ve iyilik vererek onu başka bir işe tayin etmesidir.

Hayır, bu konuda ben eskiye sadığım, Martha'mı eski haliyle özlüyorum, o da başka türlü olmak istemez; kanunlar ve âdetler, kadınlardan esirgenen pek çok hakkı onlara vermek zorundadır ama kadının konumu şimdikinden farklı olamaz: gençlikte tapılan bir sevgili, olgunlukta ise sevilen bir eş.[7]

Martha'nın kırılgan, dişi bir mahluk olduğu, kendisinin de onu koruyup kollaması gereken güçlü erkek olduğu imgesi, onun aşkına ve vereceği güvenceye duyduğu muazzam ihtiyaçla çelişiyordu. Nişanlılıkları boyunca, mektuplarına anında cevap vermezse endişeye kapılırdı, Silberstein'la gençliğinde yaptığı yazışmalarda ve sonradan yakın erkek arkadaşlarıyla mektuplaşmalarında hep görülen bir tepkidir bu. Birisi, sevilen kişi rolüne yükseltildiğinde, kaybetme korkusu ve acil bağlantı kurma isteği güçlü bir biçimde harekete geçiyordu. Nişanlılıkları boyunca Martha'ya yazdığı mektuplar, onsuz nasıl kendini bilmediğini ve onun sevgi dolu sözlerinin Freud'u nasıl hüzünden kurtardığını göstermektedir.

Freud'un Martha'ya olan bağlılığı ve onu kaybetme korkusu, her türlü hastalığa karşı aşırı bir hassasiyet geliştirmesine neden olmuştu; "Freud sürekli, onun sağlığı için gereksiz yere endişe edip duruyordu ve ona sık sık hayatta iki görevi olduğunu, birincisinin sıhhatine dikkat etmek ikincisinin ise onu sevmek olduğunu tekrarlıyordu" demiş Jones.[8] Schönberg veremden ölmek üzereyken, Freud, Martha'nın gözlerinin altındaki mavi halkaların onu arkadaşının hastalığından daha fazla telaşlandırdığını yazmıştı. Ayrıca Freud'un cinselliğiyle ilişki kurmasının Martha'yı yaralayacağına inanıyordu. Jones'un da dediği gibi: "Freud, Martha'nın sağlıksızlığının, yanaklarının solgunluğunun ve gözlerinin altındaki mavi halkaların, kendi ateşli kucaklamalarından kaynaklanmasından işkilleniyordu...

Sonradan nişanlı çiftlerde endişe nevrozu olarak tanımlayacağı şeyin ilk ipuçlarıydı bu".[9]

Cinsel ifadenin, hatta sarılmalarla öpüşmelerin hastalık yapmaya muktedir olduğu fikri çok tuhaftı. Uzun ayrılıklar yüzünden güçleşen bir nişanlılıkta ortaya çıktığında insan daha iyi anlayabiliyor: ihtiyaç duyduğu kadının yokluğundan ya da kaybından duyduğu o eski endişenin bir ifadesiydi bu, ayrıca özleminin —sonradan "cinsellik" bunun için kod kelime halini alacaktı— hastalık ve ölümle ilintili olduğu korkusu vardı. Nişanlılığı sırasında duygusal ve cinsel yasaklarla dolu varlığının koruyucu kabuğundan çıkıyordu, bunu yaparken de o eski hastalık, kayıp ve ölüm korkusu derinlerden yüzeye çıkıyordu.

Bir diğer tepki —ki çok kuvvetliydi— Martha'yı bir rakibe kaptırma korkusuydu; kıskanç bir öfkeye ve şiddetli bir sahiplenmeye neden oluyordu. İlk rakiplerinden biri Fritz Wahle'ydi; Eli, Schönberg ve Fluss kardeşleri kapsayan gruba üye olan Wahle, Freud'un da arkadaşıydı. Fritz, Martha'nın kuzenlerinden biriyle nişanlıydı ve ona bir ağabey sevgisiyle yaklaşıyordu; ondan gerçekten hoşlandığı ve iyiliğini düşündüğü anlaşılıyor. Belki tümüyle suçsuz sayılmaz —o sırada, Freud'un Martha'yı mutlu edemeyeceğinden endişe ettiğini söylemişti— fakat bu durum Freud'u kıskançlıktan deliye döndürmüştü. Wahle'ye gereken dersi vereceğine yemin etmiş ve onun eski bir dosttan başka bir şey olmadığında ısrar eden Martha'yı, Fritz'e karşı cephe almaya zorlamıştı. Fritz olası bir erkek arkadaş olduğundan Freud'un kıskançlığı anlaşılabilir ama onu en çok kızdıran diğer iki "rakip" için aynı şey geçerli değildi: Eli ve Emmeline Bernays.

Dostu ve müstakbel kayınbiraderi Freud'la araları bozulduğunda Eli oldukça gençti. On dokuz yaşında baba mesleğinin başına geçmiş başarılı bir işadamıydı ve kendini adadığı annesiyle iki kız kardeşinin yegâne geçim kaynağıydı. 1883'te Freud'un kız kardeşi Anna'yla evlendikten sonra Jacob, Amalia ve çocuklarının geçimine katkıda bulunmuş, cömertliğini ve sorumluluk duygusunu kanıtlamıştı. Kavga etmeden önce Freud, Eli'nin kolayca daha zengin bir kız bulabilecekken, beş parasız Anna'yı seçmesinden etkilenmişti. Eli'yi tanıyanlar —ilk

başlarda Freud da dahil— onu açık yürekli, yumuşak başlı, dost canlısı ve sevimli buluyorlardı. Dostluklarına ve Eli'nin takdire şayan özelliklerine rağmen, Martha'yla nişanlanmalarından topu topu iki hafta sonra Freud, Eli'nin "en tehlikeli rakibi" olcağını söylemiş ve birkaç hafta içinde eski arkadaşı onun için "tahammül edilmez" bir hal almıştı.[10]

Freud'un Eli'ye olan düşmanlığı, Martha'nın ağabeyine olan sevgisinin, kendisinin Martha üzerinde hak iddia etmesini engelleyeceği korkusundan kaynaklanıyordu. Ayrıca Eli'nin, ailenin çeşitli üyelerine katkıda bulunabilecek parası vardı, bu da muhtaç durumdaki Freud'un hınç duymasına sebep oluyordu; kavga çıkartmak için bahane arıyordu, Eli de annesinin Wandsbek'e dönme planını destekleyince öfkeye kapıldı, bütün ilişkisini kopardı, Eli'yle Anna'nın düğününe gitmeyi reddetti ve eski arkadaşıyla iki yıl boyunca konuşmadı. Sonraları, Freud evlenebilmek için umutsuzca para biriktirmeye uğraşırken, Eli'nin Martha'ya ait bazı kaynakları kendi yararına kullandığını iddia etti ama bunun doğru olmadığı ortaya çıktı. Freud yine öfkelendi ve Martha'dan kendi tarafını tutmasını talep etti, "Eli'yle bütün ilişkisini koparmaya söz verene kadar kendisine bir daha mektup yazmamasını istedi".[11] Belli ki bu olaylar, Freud'un, Martha'yla olan ilişkisinin rakipler —"düşmanlar"— yüzünden tehlike altında olduğunu zannetmesinden kaynaklanıyordu; onları yenmek, Martha'yı bütünüyle kendine mal etmek ihtiyacı içindeydi. Kayınbiraderine olan düşmanlığı yıllarca sürdü, Eli'yle Anna Amerika'ya taşındıktan sonra zamanla azaldı ama asla tümüyle ortadan kalkmadı.

Vazifeşinas ve itaatkâr bir kız olan Martha annesine çok bağlıydı ve bir bakıma onun etkisi altındaydı. Başlangıçtan itibaren, bu durum Emmeline'i Freud'un zihnine tehlikeli bir rakip haline getirmişti. Nişanlılığın başlarında Martha'ya şöyle yazmıştı: "Harika bir kadın ama yabancı, benim için hep de öyle kalacak. Seninle bir benzerlik arıyorum ama pek bulamıyorum. Sıcak kanlılığında bile bir tenezzül havası var, insanı kendisini takdir etmeye mecbur bırakıyor. Onunla zıtlaşmamıza neden olabilecek birkaç şey var, bunları göz ardı etmek niyetinde değilim. Birincisi, çok sevdiğim erkek kardeşime kötü dav-

Sigmund ve Martha, nişanlandıklarında...

ranmaya başlıyor; ikincisi, Martha'mın sağlığının, çılgınca bir dindarlık ve oruçlarla bozulmasına izin vermemekte kararlıyım".[12]

Emmeline ilk başlarda kızının erkek arkadaşına karşı soğuk davranıyordu çünkü hem maddi durumu iyi değildi hem de derin dini inançlarına karşı saldırgandı. Freud, Emmeline'e karşı Schönberg'le ikisinin tarafını tutması için Minna'yı zorlamıştı; ona karşı "düşmanlık" hissetmediği iddiasında bulunmuştu; "onu büyük zihinsel ve ahlaki güçleri olan birisi olarak görüyorum, çok yüksek özellikleri var, hem yaşlı kadınların saçma zayıflıklarından hiçbiri onda yok" demişti. Yine de ona öyle geliyordu ki Emmeline "hepimize cephe alıyor. Cazibesi ve canlılığı hâlâ devam ettiği için hayattan —yaşlıların yetindiklerinden— fazlasını bekliyor, merkezde olmak, hükmetmek, her şeyi belirlemek istiyor. Şerefiyle yaşlılığa ermiş her *erkek* ister bunu ama bir kadının istemesi pek alışılmış bir şey değil".[13]

Elbette Freud "merkezde olmak, hükmetmek, her şeyi belirlemek" isteyen bir kadına, yani Amalia'ya fazlasıyla alışıktı. Seneler boyunca despot bir anneyle yaşadıktan sonra yine aynı konuma düşmek istemiyordu; bu sefer zaferi o kazanacaktı, konrolü ele geçirip müstakbel kayınvalidesini kenara itecekti. Evlilikten önce çok rastlanan, aile üyeleri arasındaki sadakat bağını savaş olarak görüyordu; Eli'yle Emmeline yenilmesi gereken düşmanlardı. İşbirliğine izin yoktu; Martha'nın Freud'a ait bütün sevgi ve nefretleri paylaşmasını talep ediyordu. Jones'un da belirttiği gibi Freud'un amacı "birleşmeden çok, karışmaydı".[14]

Freud'un "Martha'mın sağlığının, çılgınca bir dindarlık ve oruçlarla bozulmasına izin vermemekte" kararlı olması, Bernaysların Ortodoks Yahudiliği karşısındaki inatçı muhalefetini açığa çıkarıyor. Kuşkusuz Freud'un Martha'dan beklediği itaatkâr kadın konumunu öğütleyen tam da bu Ortodoksluktu; istese kendine serbest, özgür düşünceli bir eş seçebilirdi. Ama eşidi olabilecek bir kadın asla ilgisini çekmedi. Martha gibi, kendisine hizmet edecek bir eşe ihtiyacı vardı, bu yüzden de tıpkı annesi ve ağabeyi ile olan bağlarını kopartmak istediği gibi onu

dinden de kopartmak istiyordu —günün birinde onu "zındık" yapacağından söz ediyordu.

Freud'la Martha, onun Eli, Emmeline ve Yahudiliğe olan bağlılığı yüzünden çatıştılar; bu çatışmaların had safhaya çıktığı mektupların yayımlanan yazışmalar arasında yer almadığını düşünüyor insan. Bütün mektupları okumuş olan Jones da bunu ima etmişti. Martha ilk başta ona karşı koydu ama sonunda Freud'un —güçlü ve sahici olduğu açık olan— sevgisini ve ona olan ihtiyacını ifade etmesi, güçlü karakteri ve belagati birleşerek onu ele geçirdi. Onun isteklerine boyun eğdi; annesine olan bağlılığı ve itaati, geleneksel değerleri sorgulamayan "iyi" biri olması, Freud'un ortak hayatlarına çizdiği programa uymasını kolaylaştırmıştı, zamanla silahları bırakıp, itaatkâr eş konumunu kabullendi.

Freud'un Martha'ya karşı hissettiği ani aşk patlaması, açıldığının, duygusal açıdan sınırlanmış konumundan kurtulduğunun göstergesiydi. Nişanlanıp evlilik planları yapmaya başlayınca, müstakbel eşini ve kurmayı arzuladıkları aileyi geçindirmek için çalışma hayatına atılması gerekti. Fizyoloji Enstitüsü'nden aldığı maaş çok düşüktü, daha yüksek mevkiye gelme, mesela bir asistan olma şansı da uzak görünüyordu. Brücke genç öğrencisiyle açık konuştu ve ona araştırma işlerini bırakmasını, bir muayenehane açabilmek için gerekli eğitimi almasını tavsiye etti. Profesörünün öğüdünü tutan Freud, evinden ilk olarak ayrıldı, Viyana Hastanesi yakınlarına taşındı ve hayatının sonraki üç yılını tıbbi deneyim kazanmaya vakfetti.

Otobiyografik Bir Çalışma'da Freud, fizyoloji araştırmalarını bırakıp nasıl tıbbi uygulamaya geçtiğini anlatır: "1882 benim için dönüm noktası oldu; çok büyük saygı duyduğum hocam, maddi durumumun kötülüğünü göz önünde bulundurarak bana teorik kariyerimi bırakmamı şiddetle tavsiye etti; böylece babamın cömert ihtiyatsızlığını da telafi etmiş oldu. Öğüdünü tutup fizyoloji laboratuvarından ayrıldım ve Hastane'ye girdim".[15] Freud'un bu anlatımı dışarıdan bakıldığında doğru olsa da derinlerdeki güdülerini gölgede bırakıyordu. Hayatına hiç kadın girmemişken neden birdenbire âşık olduğunu ya da Fizyoloji Enstitüsü'nde o kadar mutluyken neden bu tür araş-

tırmaları sürdürmenin bir yolunu bulmadığını açıklamıyordu. Paraya gerçekten de çok ihtiyacı vardı ama son on yıldır durumu zaten böyleydi; ayrılmasını bu kadar zaruri kılan başka bir sebep vardı.

Freud'un Brücke'nin laboratuvarındaki çalışması, inkâr ettiği özlemlerine ve onlara eşlik eden korkularla üzüntülere tek yönlü bir çözümdü. Nöroloji araştırmaları, psikolojik sıkıntılarını geçirmek şöyle dursun, anlamasına bile imkân tanımıyordu; ayrıca büyük emek isteyen mikroskobik çalışmalar ona arzuladığı başarıyı ve şöhreti getirecek gibi durmuyordu. Brücke'yle geçirdiği zamanı "öğrencilik hayatımın en mutlu yılları" diye tarif etmesi, kulağa ideal bir fantezi gibi geliyor, "büyük üstada" yaptığı başka göndermeler de. Bilimsel çalışmalar onda bir başarı duygusu yaratmış, takdir toplamasını sağlamış, hayatına nizam, intizam vermişti —Brücke'yle özdeşleşmesi ona güç ve huzur temin etmişti— ama neticede daha derin duygusal ihtiyaçları ihmal edilmişti.

Freud, Brücke'nin yanında geçirdiği yılları mutlu, "musibet arzulardan" uzak yıllar olarak tanımlasa da işin esası pek öyle değildi. Martha'ya yazdığı mektuplar kadar sonradan çeşitli vesilelerle anlattıkları da mustarip olduğu gayet ciddi psikolojik semptomları açığa çıkarıyordu; seyahat fobisi, mide rahatsızlığı ve "migren" ağrıları da dahil pek çok endişe göstergesi söz konusuydu.[16] Aynı zamanda ruh halinde ani değişimler oluyor; kendine güvenli, rahat, hevesli olduğu dönemleri depresyon, şüphe ve değersizlik hisleri takip ediyordu. Depresyona girdiğinde çalışamıyor, zihnin alacakaranlık bölgelerinde dolanıyordu. Freud'u araştırmacı bir bilim adamı olarak sürdürdüğü dar hayattan çıkarıp, yeni ilişkilere ve faaliyetlere yönelten, her şeyden ziyade bu duygusal sıkıntılar olmuştu.

Freud'un hastane eğitimi, şimdiki uzmanlık eğitiminin eşdeğeriydi. Çeşitli bölümler —cerrahi, dahiliye, dermatoloji, oftalmoloji, psikiyatri ve sinir hastalıkları— arasında dolaşmış, değişik durumlar ve tedavi yöntemleriyle tanışmıştı. Bu onu, çok sayıda hastayla yüzyüze getirmişti, bilimsel eğitiminin önceki yıllarında böyle bir şeyle karşılaşmamıştı. Hermann Nothnagel'in Dahiliye Bölümü'nde çalıştı, Theodor Meynert'in Psi-

kiyatri Kliniği'nde de altı aydan fazla kaldı ama orada gördüklerinden etkilenmedi. Tarihin o noktasında, psikiyatri akıl sağlığını tümüyle yitirmiş kişilerle ilgileniyor, fiziksel sebepler ve tedavi yöntemleri üzerinde duruyordu. Dışarıdan bakıldığında uysal bir öğrenci olsa da Martha'ya yazdığı mektuplar Freud'un rekabetçiliğini ve şöhret dürtüsünü açığa çıkarıyordu: "Nothnagel'den çok daha iyi şeyler yapabilirim, zaten kendimi ondan üstün görüyorum, muhtemelen Charcot'un seviyesine de ulaşabilirim".[17]

Freud'un, Brücke'nin laboratuvarında karşılaştığı en önemli kişilerden biri Josef Breuer'di, daha yeni palazlanan doktordan on dört yaş büyük, parlak bir araştırmacı bilim adamı ve başarılı bir pratisyen hekimdi. 1870'in sonlarında tanışmış, kısa sürede yakın ve karşılıklı tatminkâr bir ilişki geliştirmişlerdi. Kendi açısmdan Breuer bu zeki, genç adamın gelecek vaat ettiğini düşünüyor, onu bir oğul-meslektaş olarak görüyordu. Breuer, başkalarının yeteneğini kıskanmak bir yana, geliştirmekten zevk alan biriydi. Sonraları histeriklerin tedavisi üzerinde çalışırlarken Breuer şu yorumda bulunacaktı: "Freud'un zekâsı çok yükseklerde. Bir tavuğun bir şahine bakması gibi bakıyorum ona".[18] Freud ise kendinden büyük bir erkek ideal arıyordu ve Breuer'in ona sundukları beklediğinden de fazlaydı: maddi yardım, kişisel bilgi paylaşımı, bilimsel ve mesleki işbirliği. 1881'den başlayarak altı küsur yıl, Breuer her ay, parasız Freud'un geri ödemesini beklemediği bir "borç", bir maaş verdi ona. Freud zaman zaman parayı kabul etmekten rahatsız olduğunu ifade ettiğinde, Breuer ona bu paranın bütçesini hiç sarsmadığını, kendine olan saygısını kaybetmek yerine bu hediyeyi dünyadaki kıymetinin bir göstergesi olarak kabul etmesi gerektiğini söylüyordu.

Bu yıllar boyunca, kendine bir yer edinmeye çalışan Freud, bir doktor olarak yeteneğinden hep şüphe etti; daha meyvesini vermemiş büyük hırslarla doluydu ve ruh halindeki değişikliklerden, endişe ve fiziksel semptomlardan mustaripti. Genç doktorun çok ihtiyaç duyduğu takdir, destek ve açıklık konularında Breuer cömertti. Breuer'le tanıştıktan birkaç yıl sonra, Martha'ya yazdığı bir mektupta Freud şöyle demişti: "Bil bakalım,

bir akşam Breuer bana ne dedi... yüzeydeki çekingenliğimin altında son derece cüretkâr ve korkusuz bir insan yattığını keşfetmiş".[19] Yakınlıkları, Martha'ya 1883'te yazdığı bir mektupta daha iyi anlaşılıyor:

> Biraz canlanmaya çok feci ihtiyacım olduğunu fark edince, daha yeni yanından ayrıldığım Breuer'i görmeye gittim, biraz geç olmuştu... İlk iş beni banyo küvetine soktu, çıktığımda adeta gençleşmiştim... sonra ahlaki delilik, sinir hastalıkları ve ilginç vaka hikâyeleri —arkadaşın Bertha Pappenheim'ın da lafı geçti— üzerine uzun bir tıp muhabbetine girdik, derken daha şahsi ve mahrem mevzulara geçtik, bana karısı ve çocukları hakkında bazı şeyler anlattı ve bunları "ancak Martha'yla evlendikten sonra" sana anlatmamı rica etti. Bunun üzerine ben de içimi döktüm ve "O dediğin Martha... aslında tatlı Cordelia'dır, biz şimdiden birbirimize çok yakınız ve birbirimize her şeyi anlatabiliyoruz", dedim. Bunun üzerine o da, karısına hep bu isimle hitap ettiğini söyledi... biz onları ciddi bir hassasiyetle düşünürken, biri otuz yedi, diğeri yirmi iki yaşında olan iki Cordelia'nın kulakları da çınlamıştır herhalde.[20]

Bertha Pappenheim —sonraları "Anna O". olarak ün yapan, Breuer ve Freud'un *Histeri Üzerine Çalışmalar*'daki ilk vakası— 1880-1882'de, Freud tıp eğitimini bitirmeden önce Breuer tarafından tedavi edilmişti. Martha'nın da arkadaşı olan bu genç kadın üzerindeki çalışmasını Breuer, eğitimini sürdüren genç meslektaşına anlatmıştı, bir iki yıl içinde Freud da kendi muayenehanesinde benzer hastalara bakmaya başladığında bu malzemeye geri dönecekti. Breuer'in Bertha üzerindeki çalışması, Freud'la ilişkisinde açık olan özeni, duyarlılığı ve insanlığı taşır. O sıralarda başka doktorlar histerik hastalarına bilimsel araştırma nesnesi muamelesi yaparken Breuer, Bertha'yla şahsen ilgilenmiştir. Breuer'in Freud'a kazandırdığı bütün yetenekler arasında en kıymetlisi, Bertha Pappenheim'la çalışırken geliştirdiği, histeriyi anlama ve tedavi etme yöntemidir.

Breuer'in sıcak, empatik ve anlayışlı mizacı, Freud için muazzam değer taşıyordu. Mesafeli bir otorite gibi davranmıyor; meslektaşıyla dost, yardımcı ve sırdaş olarak ilişki kuruyordu.

Josef ve Mathilde Breuer...

Öğüt vermiyor, kendi yolunu bulması, eğilimlerini açığa çıkarması için Freud'u teşvik ediyordu. Breuer'le konuşmak, demişti Freud, "güneşte oturmak gibi... ışık ve sıcaklık yayıyor... öyle güneşli bir insan ki bende ne görüyor da bana bu kadar düşünceli davranıyor bilemiyorum... Karşısındaki daima anlayan bir adam".[21]

Breuer, Freud'un bilim ve tıp bilgisini olduğu kadar felsefe, edebiyat ve sanat bilgisini geliştirmesine de yardımcı olmuştu. Muayeneye giderken eğitimini sürdüren genç doktoru da yanında götürürdü; bazen uzak şehirlere gider, geceleri aynı odada kalırlardı. Bu gezilerden birinde Breuer, Freud bahşiş vermek zorunda kalmasın diye, otel defterine onu kardeşi olarak kaydettirmişti; bu onun hem cömertliğini hem de Freud'un fakirliğinden duyabileceği utanca karşı duyarlılığını gösteriyor. İki erkek arasındaki yakınlığa ilaveten Freud, Breuer ailesinin yarı-evlat edinilmiş bir üyesi haline gelmişti. Breuer'in karısı Mathilde onun için şefkatli bir dost olmuştu; Freud sonradan ilk çocuğuna onun adını koydu. Onların evinde Freud sevgi dolu aile ortamını ve özlemini çektiği entelektüel açıdan uyumlu anababayı buluyordu.

Brücke, Freud'un çalışmalarına destek oluyor, akademik ve bilimsel başarılarını takdir ediyordu ama onunla olan bağı görece uzak ve gayrişahsiydi; hayran olunacak ve gıpta edilecek "büyük adam"dı. Freud'la Breuer'in ilişkisi çok farklıydı. Övgünün yanı sıra duyguların, sırların ve günlük sıkıntıların paylaşımı da söz konusuydu. Çok ortak noktaları vardı. Brücke Protestan bir Almandı, oysa Breuer özgürleşmiş bir Viyana Yahudisiydi; anti-Semitizme maruz kaldığı için Freud'la aynı şeyleri yaşıyordu. Freud'un eski İbranice öğretmeni ve destekçisi Samuel Hammerschlag'la komşuydu, hatta sonradan Breuer'in kızı, Hammerschlag'ın oğlu Paul'le evlendi. Bu kişisel bağlara ek olarak, iki adam birlikte doktorluk yapıyor, acı çeken hastalara birlikte bakıyorlardı; ortak arkadaşları ve meslektaşları Ernst Fleischl von Marxow uyuşturucu bağımlılığının son safhasına geldiğinde, doktoru olan Breuer, Freud'a göre "Fleischl meselesinde yine muhteşem" hareket etmişti.[22]

Martha'ya âşık olmak, fizyolojik araştırmadan tıbbi uygulamaya geçmek ve Breuer'le yakınlığının artması o yıllarda Freud'u duygusal sınırlamalarından kurtaran etkenlerdi. Bir diğer etken de kokainle deneyler yapmaya başlamasıydı; bir ayağı laboratuvarda, diğeri duygu ve psikoloji âlemindeydi. Bu olaylara sonradan getirdiği açıklama her yerde sık sık tekrarlanır ama kokainin onu çekmesindeki en önemli nedeni gizlemektedir. Sonraki açıklamasında, bir bilim adamı olarak isim yapmak istediğini söylemiştir; bu hikâye gittikçe bariz bir hal almış olan hırsıyla da uyumludur. Ama sözleri, neden güçlü psikolojik etkileri olan bir uyuşturucu seçtiğini açıklamaz. O dönemde Martha'ya yazdığı mektuplarda, depresyonunu ve endişesini azaltacağına inandığı için kokain kullandığını açıkça belirtmişti, nitekim öyle de oldu.

Freud'un kokain üzerine yazdığı makaleler, Peru yerlilerinin koka yapraklarını nasıl kullandığını ve Alman ordusundaki doktorlardan birinin, askerlerin enerji ve dayanıklılığını artırmak için onlara kokain verdiğini bildiğini gösteriyordu.[23] Kızılderililer "bu kutsal bitkinin... açları doyurduğunu, zayıfları güçlendirdiğini ve onlara bahtsızlıklarını unutturduğunu" biliyordu.[24] Başka bir deyişle, kokainin kendi cansızlığını ve enerji-

sizliğini azaltabilecek bir karamsarlık giderici olduğunu biliyordu. Uyuşturucu numuneleri temin etmiş, kullanmaya başlamış ve depresyonunu giderdiğini, neşelendirdiğini, "harika bir yemek yedim artık sırtım yere gelmez"[25] hissi verdiğini, aynı zamanda onu çalışmak ve idman yapmak için enerjiyle doldurduğunu görmüştü.

Martha'ya yazdığı mektuplar gittikçe daha coşkulu bir hal alıyordu: "harika bir ilaç... depresyona ve hazımsızlığa karşı düzenli olarak çok küçük dozlar alıyorum, sonuç mükemmel". Nişanlısını "güçlendirmek ve yanaklarına kırmızı bir renk vermek" için ona da bir miktar kokain yollamıştı; hastalarına, dostlarına hatta kız kardeşlerine bile veriyordu. Martha'ya şöyle yazmıştı: "Geldiğimde başına gelecekler var, prensesim. Seni kıpkırmızı olana kadar öpeceğim sonra da tombik tombik olana kadar besleyeceğim. O zaman... yeterince beslenmeyen uysal, küçük bir kızın mı yoksa *kanında kokain dolaşan* büyük, vahşi bir adamın mı daha güçlü olduğunu göreceksin. Son ciddi depresyonumda yine koka aldım, küçük bir dozu bile beni harika bir biçimde kendime getirmeye yetti".[26]

Freud'un, bu uyuşturucuya, mutsuzluğunu giderdiği için bağlandığı açıktır ama 1925'te geri dönüp bakarak yazdığı *Otobiyografik Bir Çalışma*'da, psikolojik sıkıntılarından hiç söz etmemiş, uyuşturucunun lokal anestezi için kullanıldığını keşfederek meşhur olmasını neyin engellediği üzerinde durmuştur.[27]

> Burada biraz daha geriye gidip, nişanlım yüzünden neden genç yaşta meşhur olamadığımı anlatacağım. Tali ama derin bir merak sonucu 1884'te... kokain temin edip fizyolojik etkisini araştırmaya başladım. Bu çalışmanın orta yerinde, iki yıldır görmediğim nişanlımı görmek için yolculuk yapma fırsatı doğdu. Kokain araştırmamı aceleyle devşirdim, konu üzerine bir monografla [Über Coca] yetindim ve yakında başka kullanım alanlarının bulunacağı kehanetini savurdum. [Oftalmolojist bir arkadaşına nasıl bu uyuşturucudan söz ettiğini ve bir diğer arkadaşı olan Karl Koller'in kokainin, göz cerrahisinde lokal anestezi için kullanılabileceğini nasıl keşfettiğini anlatır.] Bu yüzden de Koller, haklı olarak, kokainle lokal anestezinin mucidi olarak görüldü... ama bu müdahalesinden dolayı nişanlıma hiç sitem etmiyorum.[28]

Heinrich Braun
"Ona hayrandım, enerjik davranışlarına, bağımsız muhakemesine; gizlice onu genç bir aslanla karşılaştırırdım... Onun etkisiyle üniversitede hukuk okumaya karar verdim".

Kokaine duyduğu aşkla, Freud bu yeni harika ilacı, dinmeyen ağrıları yüzünden almaya başladığı morfine müptela olan arkadaşı Fleischl'a tavsiye etmişti. Freud, arkadaşını müptelalıktan kurtaracağına inanarak ona kokain vermeye başladı. Maalesef düşündüğü gibi olmadı ve Fleischl yeni uyuşturucuya da eskisi kadar müptela oldu. Freud'un gördüğü çok sayıda olumsuz etkiden ilki buydu. Kokaine verilen kişisel tepkinin değiştiğini öğrendi ilk olarak. Kendi deyimiyle: "Kokanın alınmasından sonra nesnel olgular kişiden kişiye değişiyor, sadece birkaç kişi benim gibi hiçbir değişiklik olmaksızın, saf bir keyif hissediyor. Aynı miktarda kokain alan başkaları hafif sarhoşluk, hiperkinezi ve konuşkanlık tecrübe ediyor".[29]

Fleischl "hafif sarhoşluk"tan da öte geçmişti; dozu arttırdıkça sanrılara kapılıyor, teninde gezinen beyaz yılanlar görüyordu. Freud, arkadaşını müptelalıktan kurtarma umuduyla ona kokain vermişti ama onun daha da kötüleştiğini gördü. O zaman kokain tıp otoritelerinin saldırısına uğradı ve afyon türü bir musibet olarak lanetlendi. Uyuşturucuya karşı toplumda uyanan tepki ve Fleischl'la olan talihsiz tecrübesi yüzünden Freud kendi uyuşturucu kullanımını azalttı ve adına leke gelmemesi için açıktan açığa kokain propagandası yapmayı kesti. Aradığı şöhreti bulmak yerine toplum ahlakını bozan biri olarak yaftalanabilirdi. Yine de, on yıl sonra, kokainin iyileştirici gücüne inanan arkadaşı Fliess'in reçetesiyle uyuşturucuyu kullanmaya hâlâ devam ediyordu.

Martha'ya olan aşkı ve kokain kullanımı, ayrıca Fleischl'la özel yakınlığı, duygusal hayatındaki ketlenmeyi aştığının işaretleridir. Silberstein'la ergenliğinde kurduğu dostluk, Freud'un hayatı boyunca devam eden samimi erkekler zincirinin

ilk halkasıydı; şimdi sıra Fleischl'a gelmişti. Brücke'nin laboratuvarında birlikte çalışıyorlardı; zengin bir aileden gelen Fleischl, başka pek çok arkadaşı gibi, fakir, genç meslektaşına maddi destek sağlıyordu. Ama yakınlıklarının esas nedeni paylaştıkları acıydı; ikisi de acılarını dindirme umuduyla narkotik maddelere yönelmişti. Freud 1882 ve 1883'te arkadaşını Martha'ya tarif etmişti:

Ernst Fleischl von Marxow "Enikonu mükemmel bir insandır... gündelik davranışlarında dehanın izleri gözüken, iyi görünüşlü, ince... Her zaman benim idolümdü".

Tam anlamıyla mükemmel bir insan, doğayla eğitim birleşip ellerinden gelenin en iyisini yapmışlar. Zengin, oyunlarda ve sporda usta, erkeksi yüz hatlarında deha damgası var, yakışıklı, kibar, pek çok yetenekle donanmış, hemen her konuda kendine özgü bir fikir öne sürebiliyor, oldum olası idealimdi, arkadaş olana, onun değerleri ve yeteneklerinin keyfini bütünüyle çıkarana kadar rahat edemedim.[30]

Onu entelektüel bir tutkuyla takdir ediyor ve seviyorum, tabii böyle bir tabiri hoşgörebilirsen. Kutsal ve meşhur bir tapınağın yıkılması, eski bir Yunanlıyı nasıl üzerse, onun yıkılması da beni öyle üzecek. Onu bir insanoğlundan ziyade Hilkatın kıymetli başarılarından biri olarak görüyorum. Senin kıskanacağın bir şey yok yani.[31]

Martha'yı, sevgisinin "entelektüel" olduğuna inandırmaya çalışsa da arkadaşının fiziksel cazibesine karşı hassastı. Eski Yunan'da, erkeklerle oğlanlar arasındaki aşkın geniş bir yelpazede kabul gördüğünü biliyordu. Fleischl, Freud'un okuldayken kendine model aldığı arkadaşı Heinrich Braun'a şaşırtıcı ölçüde benziyordu.[32] Freud'un Fleischl'a olan sevgisi özel ve uzun vadeli bir sevgiydi. 1938'de —Fleischl'ın ölümüden kırk beş küsur yıl sonra— Freud'un muayenehanesinde çekilen fotoğraflarda, saatlerini geçirdiği bu odadaki tek fotoğrafın ona

ait olduğu görülmektedir. Fotoğraf, divanın üzerinde, bir Oedipus kabartmasının yanında duruyordu, etrafı da eski Roma ve Yunanistan'a ait antikalar ve resimlerle çevriliydi.

Freud'un mektubunda Martha'ya sözünü ettiği "yıkılma" Fleischl'ın fiziksel durumuyla ilgiliydi; sinirler hasar gördüğünde, bazen sinir uçlarında büyüyen urlar olan nöromalar yüzünden sürekli ağrı çekiyordu. Birkaç yıl önce bir kadavra üzerinde inceleme yaparken eli enfeksiyon kapmış, başparmağının kesilmesi gerekmişti. Maalesef nöromalar meydana gelmiş, operasyonlar tekrarlanıp durmuştu. Jones'a göre "hayatı sonsuz bir işkenceye dönüşmüş, ağır ağır ölüme yaklaşmaya başlamıştı. Bu; parmağı kesilmiş, ağrılı el, teknik açıdan mükemmel deneysel çalışmalar çıkarıyordu. Uykusuz gecelerde fizik, matematik (ve sonradan) Sanskritçe çalışırdı".[33] Freud'la yakınlaştıklarında bu durumdaydı —fiziksel acılar içinde bir morfin bağımlısı. Freud Martha'ya şöyle yazmış: "Sanırım kendi yaşında bir kızla on on iki senedir nişanlıymış, kız da onu sonsuza kadar beklemeye hazırmış ama şimdi bilmediğim nedenlerle ondan ayrıldı".[34]

Jones onun Fleischl'la geçirdiği zamanı şöyle anlatmış:

> [Freud] ona bütün bunların sonunun ne olacağını kederle sordu. O da anababasının onu büyük bir *savant*[bilge] olarak gördüğünü, yaşadıkları müddetçe çalışmayı sürdüreceğini söyledi. Onlar öldükten sonra kendini vuracaktı zira uzun süre tahammül etmesinin imkânsız olduğunu düşünüyordu. Kendi durumunu bütün netliğiyle gören bir adamı teselli etmeye çalışmak manasız olacaktı... "Her şeyi yaparken başkalarının üç katı gayret harcamaya dayanamıyorum", demişti "halbuki ben her şeyi onlardan çok daha kolay halletmeye alışmıştım. Benden başka kimse bütün bunlara tahammül edemezdi".[35]

Arkadaşlıkları geliştikçe, Freud'la Fleischl'ın yakınlıkları iyice artıyordu; bütün gece uyumazlar, Fleischl sürekli ılık su dolu bir küvetin içinde dururdu. Freud (Jones'un alıntıladığı, yayınlanmamış bir mektupta) hiç buna benzer bir tecrübe yaşamadığını söylemişti: "En koyu umutsuzluğun çalınmadık tek notası

kalmadı. [Aylar sonra böylesi gecelerin ilkiydi.] Bu geceler kadar insanı altüst eden, heyecanlandıran bir şey tecrübe eder miyim bilmiyorum... Konuşması, gizemli şeylere getirdiği açıklamalar, muhitimizdeki insanlara dair yargıları, müthiş bitkinliğinin morfin ve kokainle ortadan kalkmasıyla patlak veren muhtelif faaliyetler: bütün bunlar tarif edilmez bir bütün oluşturuyor".[36]

Çok güçlü, duygu yüklü bir tecrübeydi bu. Nişanlıları uzaklarda olan iki zeki adam acılarını paylaşıyorlardı. Doktor rolünde Freud, arkadaşının vücuduyla yakın temas halindeydi, ona iğne yapıyor, muhtemelen çıplak bir vaziyette küvette otururken yanında duruyordu. Bütün gece konuşuyorlardı. Önemli ortak özellikleri vardı: ikisi de uzun bir nişanlılık geçiriyordu —görünüşe göre Fleischl hiç evlenmemişti— ve ikisi de anababalarının yüksek beklentilerini karşılama arzusundaydı: "savant" Fleischl, "Altın Sigi"ye göreydi. Çalışmalarından aldıkları bütün entelektüel ve estetik tatmine rağmen derinlerde hâlâ mutsuzluk alanları vardı; ikisi de depresyonla mücadele ediyordu. Freud duyumsamazlığını ve ajitasyonunu tedavi etmek için kokain kullanıyor, Fleischl ağrılarını dindirmek için morfin alıyordu. Bütün bunlar birlikte geçirdikleri gecelerde yaşadıkları yakınlığa katkıda bulunuyordu.

O zamana kadar —çocukluk ve Silberstein'la oyuncul entelektüel yazışmalar hariç— Freud'un hayatında açıktan açığa duygusal olan pek az şey olmuştu. Kendine Brücke'yi örnek almıştı ve yoğun araştırmalarıyla duygusal kontrolü için ödüllendirilmişti. Fizyoloji Enstitüsü'nde geçirdiği günlerle, Fleischl'la geçirdiği geceler arasındaki fark muazzamdı; acılara batmış iki arkadaş güçlü uyuşturucuların etkisi altında bütün gece konuşur, havada intihar kokusu olurdu. Neticedeki trajediye rağmen, bir hayata açılma deneyimiydi bu, yasaklı laboratuvar yıllarından, yeni bir kişisel heyecan dünyasına uzanan bir diğer köprüydü.

Trajedi, Fleischl'ın ancak böyle tehlikeli bir biçimde ağrılarının dinmesiydi. Altı yıl daha yaşadıktan sonra 1891'de öldü. Sonradan Freud, müridi Marie Bonaparte'a, hayatında bir kadının elini sadece bir kere öptüğünü söyledi, o da Fleischl'ın, ölen oğlunun yatağı başındaki annesinin eliydi.

"En koyu umutsuzluğun çalınmadık tek notasının" kalmadığı, "gizemli şeylerin açıklamalarıyla" dolu, Fleischl'la geçen uzun geceler, Freud için bir bakıma, Brücke'nin yanında geçirdiği moratoryum yıllarında ketlediği duygu dünyasına dalmaktı. Muazzam bir ferahlama deneyimiydi, katarsis ve çok yakında yaşlı meslektaşı Breuer'den ödünç alacağı "konuşma kürü" yöntemlerinin başlangıcıydı. Hayatının bir sonraki safhasına geçiyordu, bu safha onu hastalarla yeni çalışma yöntemlerine ve birkaç yıl sonra da kendi kendini analize götürecekti.

Freud'un meşhur divanı ve Fleischl'ın fotoğrafı, 1938...

Bölüm 5

Jean-Martin Charcot: "Nevrozların Napoléon'u"

Deliliğin bile kuralları vardır.
—Leo Tolstoy, *Kröyçer Sonat*

1885'te, Freud'un Martha Bernays'la nişanlılığı üç yılı geçmişti, uzmanlığını tamamlamak üzereydi ve hâlâ Brücke'nin laboratuvarında fizyoloji araştırmaları yapıyordu ki Paris'te, zamanın en ünlü nöroloğu Jean-Martin Charcot'yla çalışmak için verilen bursa başvurma kararı aldı. Altı aylık bursa küçük bir cep harçlığı da dahildi ama Freud'un bu ödülü kazanması Brücke'nin desteğine bağlıydı; ama o, akıl hocasının yardımına fazla güvenmiyordu; nişanlısına, Brücke "çok saygıdeğer bir adam ama pek enerjik bir avukat sayılmaz"[1] diye yazmıştı. Profesörünün ona ne kadar değer verdiğini tam ölçememiş olmalı, zira Fleischl'ın mektubunda, Brücke'nin üniversite komitesinde dilekçesini nasıl kuvvetle savunduğu ve "hararetli desteğinin büyük etki yarattığı" yazıyordu.[2]

Freud'un Paris'e gitmesindeki resmi amaç, beyin anatomisi çalışmalarına devam etmekti ama hem bilim adamı hem de insan olarak Charcot'yla karşılaşması, onda zaten filizlenmeye başlamış olan değişimi iyice hızlandırdı. Paris'e bir nöroanatomi öğrencisi olarak gitti, döndüğündeyse nörolojist olarak muayenehanesini açtı ve sorunlu insanları tedavi etmeye başladı.

Bu dönüşümün temellerini, Martha'ya hararetle kur yapması, Brücke'nin Fizyoloji Enstitüsü'nden tıp eğitimine geçmesi, kokain deneyleri ve Fleischl'a yakınlığı atmıştı. Bu yolculuğun bir önemli etabı da Charcot'nun yanında geçirdiği zamandı.

Freud Ağustos sonunda Viyana'dan ayrıldı; annesi ve kız kardeşi Minna'yla oturan Martha'yı görmek için Wandsbek'e uğradı. Son görüşmelerinin üzerinden bir yılı aşkın süre geçmişti. Wandsbek'te altı hafta geçirdikten sonra Paris'e gitti ve oradan da sevgili nişanlısına her gün yazmayı sürdürdü; orada geçirdiği dört buçuk ay boyunca tecrübe ettiklerinin ayrıntılı bir dökümünü veriyor bu mektuplar.

Freud, Paris'e dünyevi meselelerle ilgilenmeyen genç bir adam olarak gitti, orada genellikle yalnızdı —kendi deyişiyle "melankolik"— ve dost özlemi çekiyordu. Brücke'nin de hararetle desteklediği ilk planı, bebeklerin beyin dokusunu araştırmaktı. Brücke'nin laboratuvarında geçen yıllar, eziyetli, nöroanatomik araştırmaların verdiği tatmini tüketmiş olsa da yerine koyacak bir şey bulamamıştı. Mikroskobunun başında olmadığında, şehirde dolaşıyor, görülmeye değer yerlere gidiyordu. Orada gördüklerinden çok etkilenmişti, özellikle defalarca gittiği Notre Dame katedralinden ve antik eserleriyle onu heyecanlandıran Louvre'dan: "İnanılmaz sayıda Yunan ve Roma heykeli, mezartaşı, yazıtı ve kalıntısı var... muhteşem şeyler, tekrar tekrar yapılmış antik tanrı heykelleri, şu meşhur, kolsuz Milo Venüs'ü de dahil... Benim en çok ilgimi çeken, çok sayıdaki imparator büstleri oldu... ağaç kadar yüksek Asur kralları, kucaklarında köpek yerine aslanlar, kanatlı insan hayvanlar... çeşitli kral heykelleri, gerçek sfenksler, rüya gibi bir dünya".[3]

Molière'in oyunlarına, Beaumarchais'nin *Figaro'nun Düğünü*'ne gittiği de oluyordu, müthiş Sarah Bernhardt'ı da görme fırsatı bulmuştu, "samimi, tatlı sesi... ufak tefek vücudunun her santimi hareketli ve büyüleyiciydi... okşamaları, yalvarması, sarılışı, aldığı pozlar, kendini bir erkeğe dolayışı" onu hayran bırakmıştı.[4] Ama bu keyif ona pahalıya patlamıştı: "Bu keyfin bedelini yine bir migren ağrısıyla ödedim" diye yazmıştı nişanlısına.

Freud'un Paris ve Parisliler hakkındaki hisleri karışıktı; şehir "büyülü"ydü ve sanatsal hazinelerinin çoğundan zevk

alıyordu, yine de ona "bilmecelerini çözmeyi başaramayan bütün yabancıları yutan, fazlaca süslü bir sfenks" gibi göründüğü oluyordu.[5] Sanat ve mimariden zevk alsa da, Fransızlar —özellikle kadınlar— tehdit oluşturuyordu. Onları "küstah... ulaşılmaz... kibar ama saldırgan" buluyor, kendini "yalıtılmış" hissettirdiklerini söylüyordu.[6] Bu şehrin sakinleri, diye yazmıştı, "bana tekinsiz geliyor; sanki bizden başka bir türe mensup gibiler; hepsine binlerce iblis musallat olmuş gibi hissediyorum... Utanç ya da korku nedir bilmiyorlar; erkekler kadar kadınlar da çıplaklık etrafında toplanıyor, tıpkı morgdaki cesetler etrafında toplandıkları gibi... salgın ruhsal hastalıklara, tarihi toplu ihtilaçlara müptelalar".[7] Fransızca'yı rahat konuşamadığı için bu iblisimsi yaratıkların hiçbiriyle konuşmuyordu, hele kadınlara hiç yanaşmıyordu: "Paris kadınlarının çirkinliğini abartmak mümkün değil: gerçekten güzel denebilecek tek çehre görmüyorum".[8] Paris'e giden herkesin Fransız kadınlarını böyle görmediğini söylemeye gerek yok. Bu izlenimler, gerçek insanlarla kurulan ilişkilerden değil kendini güvende hissetmeyen, ahlakçı ve yalnız genç adamın hayal gücünden kaynaklanmışa benziyor.

Paris'te geçirdiği günler Freud'un sonraki çalışmalarını şekillendirmekte önemli bir rol oynamış olsa da ilk başta çok mutsuzdu, hatta iki ayın sonunda eve dönmesine ramak kalmıştı. Üniversitenin verdiği harçlık yetersizdi, bu yüzden Viyana'daki arkadaşlarından para istemeye mecbur olmuştu. Daha uygun maddi imkânlara sahip, Freud gibi bir öğrenci ve Brücke'nin enstitüsünden bir meslektaşı olan Joseph Paneth, Freud'un kullanabileceği bir "fon" oluşturmuştu; bir rica üzerine Breuer 300 frank göndermişti; Fleischl'a da yazmıştı ama arkadaşının uyuşturucu bağımlılığı ona cevap veremeyecek kadar artmıştı. Martha'ya yazdığı mektuplar, günlük hayatın küçük gerekliliklerinin maliyetinden kaynaklanan kaygılarla doluydu: "[bazı tuvalet malzemeleri için] 3.5 frank ödedim, tasarruf etmem nasıl beklenebilir! ... Yeni ayakkabılarım bugün geldi, bağcıklı ve İngiliz ökçeli, ama yirmi iki frank!"[9] Bir ara, mektup kâğıdından tasarruf edebilmek için ince uçlu bir kalem almıştı, böylece her sayfaya daha fazla yazı sığdırabilecekti.

Kendi sıkıntılı maddi durumuna ek olarak, Freud Viyana'daki ailesinin muhtaç haline de üzülüyordu. Jacob hâlâ para kazanamıyordu, kız kardeşlerinin de evlilik ihtimalini tehlikeye atmadan kendilerine uygun bir iş bulabilmeleri çok zordu. Sefil bir durumdaydılar; yakıt ya da yiyecek almak için yeterli paraları yoktu, Freud da Martha'ya bir mektubunda, arkadaşının daveti üzerine gittiği öğle yemeğinde, kız kardeşlerinin ne kadar aç olduğunu düşündüğü için kızarmış etin boğazından geçmediğini yazmıştı. Jacob'un sağlayamadığı geçimi başkalarının üstlenmesiyle sorun sonunda çözüldü. Emanuel İngiltere'den para gönderdi, Anna'yla kocası Eli yardımcı oldular, odalardan biri kiraya verildi, Freud da Paris'teki sıkıntılı durumuna rağmen annesine üç beş kuruş gönderdi. Ailenin fakirliği, çocukluğunun —maddi ve duygusal— fakirliğini sürekli hatırlatıyordu.

Freud'un mutsuzluğu ve memnuniyetsizliği, değişken ruh hallerinde ifadesini buluyordu: "migren" ağrıları, "melankoli" nöbetleri, türlü türlü fiziksel şikâyetler ve onun "nevrasteni" adını verdiği günümüzdeki kaygı depresyonu. Gözü yükseklerde olsa da kimsenin onu kendisi olarak sevmediğine inanıyordu. Martha'ya şöyle yazmıştı: "Beni her zamanki kadar şefkatle düşünmediğin fikri bana tuhaf bir hüzün verdi, uzun süre tahammül edemeyeceğim bir duygu... Doğanın bana, insanların hoşuna giden o belirsiz şeyi vermemiş olmasını büyük talihsizlik addediyorum. Beni güllük gülistanlık bir hayat sürmekten men eden, her şeyden çok bunun eksikliği sanırım".[10]

Freud mutsuzluğu ve semptomlarıyla çeşitli şekillerde mücadele edebiliyordu. Bunlardan biri Martha'yla mektuplaşmaktı; sevgisini yineleyen mektuplara muhtaçtı: "Öyle hoş, öyle makul yazıyorsun ki ne zaman aklındakileri söylesen kendimi yatışmış hissediyorum".[11] İlk iki aydan sonra çok sayıda erkek meslektaşıyla da temasa geçmişti; bunlardan biri "melankoliye eğilimli", Darkschewitsch adında bir Rustu, onunla yemek yemek, çay içmek, ortak araştırma konuları hakkında konuşmak yalnızlığını hafifletiyordu, sonunda ortaklaşa bir nöroloji makalesi de yazmışlardı. Freud kendini "daha az yalıtılmış" hissetmeye başlamıştı.[12] Martha'nın iki kuzeni ziyaretine gitmişti;

birlikte tiyatroya gittikten sonra geç bir akşam yemeği yediler, "bira içtik, saat 2'de yattık. Bugün migren yok". Hem kokain de vardı. Charcot'nun evine gitmeden önce "dilimi çözsün diye biraz kokain aldım" ve "küçük bir doz kokain sayesinde sükûnetimi korudum... Başarılarım bunlar, yoksa kokainin başarıları mı demeli?"[13] Bir ay sonra: "Biraz önce aldığım azıcık kokain çenemi düşürdü, küçüğüm" diye yazmıştı; Charcot'yla geçirdiği bir akşamı ise şöyle anlatıyordu: "Öyle sıkıcıydı ki neredeyse patlayacaktım; ama kokain sayesinde patlamaktan kurtuldum".[14] Belli ki yeni ve gerilimli durumlarda korkusunu bastırmak —aynı zamanda depresyonunu kontrol altında tutmak— için bu güçlü uyuşturucuyu kullanıyordu.

Martha'dan gelen mektuplar, estetik zevkler, erkek arkadaşlar ve kokain onun için teselli oluyordu, tabii ilk göz ağrısı kitaplarla birlikte; o sıkıntılı maddi koşullarda bile, Charcot'nun bütün eserlerinden oluşan bir seti almak için 80 frank harcamıştı. Ama esas memnuniyetsizliği —hayatını ve kariyerini yeni bir doğrultuya çevirme ihtiyacı— devam ediyordu. Temasa geçebileceği büyük bir adam, yeni bir kahraman arıyordu, yakında bulacaktı da: "Charcot, lafın gelişi söyler gibi bir sürü zekice şey ortaya atıyor, sürekli sorular soruyor ve berbat Fransızca'mı düzelterek bana yardımcı oluyor. O etrafta olduğunda, yakınında bulunmaya çalışıyorum, kendimi şimdiden rahat hissetmeye başladım bile".[15]

Paris'teki ilk aylarda, Freud, ünlü nörologla çalışmaya gelen yabancı öğrenci kalabalığında kaybolmuştu. Sonra Charcot'nun bazı eserlerini Almanca'ya çevirmeyi düşündü; planının ana hatlarını belirten hürmetkâr bir mektup yazdı, istediği izni kopardı ve hocaya yakınlaştı. Bu büyük adamın yanındaki konumunu garanti altına alınca Paris de şenlendi. Martha'ya şöyle yazmıştı:

> Sanırım büyük bir değişime uğruyorum... Dünyanın en büyük doktorlarından, sağduyusunu dehayla kuvvetlendirmiş Charcot, amaçlarımı ve fikirlerimi yerlebir ediyor. Arada bir onun konferanslarından çıkarken Notre Dame'dan çıkar gibi oluyorum, mükemmel ne demekmiş anlıyorum. Ama beni yoruyor; onun yanından geldi-

ğimde kendi saçma sapan işlerimi yapacak hevesim kalmıyor; üç koca gündür elimi hiçbir şeye sürmedim, hiç de suçluluk hissetmiyorum... kimse beni böyle etkilememiştir.[16]

1885'te, Freud'la karşılaştığında, Jean-Martin Charcot gücünün ve şöhretinin doruklarındaydı. Seneler boyunca binbir emekle doktorlukta ilerlemiş, araştırmalar yapıp şöhretini arttırmış, nihayet Paris'teki Salpêtrière Hastanesi'nin büyük bir bölümünün, binlerce kadına bedava hizmet veren bir bölümün başına geçmişti. Salpêtrière kendi içinde küçük bir toplumdu, binalardan, caddelerden, bahçelerden —içinde eski bir kilise bile vardı— oluşan, devasa, tarihi bir kompleksti; binaları kâh fahişelere, kâh dilencilere, kâh delilere ayrılmış, Fransız Devriminde katliamlara sahne olmuş, şiirler ve romanlara ilham vermişti. Charcot, Salpêtrière'deki kadınların çoğunun bilinmez nörolojik dertleri olduğunu fark etmiş, burada büyük bir araştırma potansiyeli görmüştü. Büyük bir enerji ve çelik iradeyle laboratuvarlar, klinikler, eğitim binaları kurmuş, etrafına kendini bu işe vakfetmiş bir öğrenciler ve asistanlar grubu toplamış, ona şöhret kazandıran araştırmalarını sürdürmüştü. Nörolojiye geçmeden önce akciğer, böbrek ve ihtiyarlık hastalıkları üzerine önemli işler başarmıştı. Nörolojide, çok sayıda klasik durumu —amiotropik lateral skleroz, lokomotor dengesizlik, afazi— tanımlamış, beyincik ve medullanın işlevleri üzerinde kaydadeğer çalışmalar yapmıştı. Fransa'nın en iyi nörologlarının hepsini Charcot yetiştirmişti; nörolojinin her alanına hâkim, büyüleyici bir konuşmacıydı, fikirlerini yaratıcılık ve şevkle sunma kabiliyetine de sahipti. Şöhreti hem sağlam araştırma katkılarından hem de bir öğretmen olarak karizmasından geliyordu.

Charcot iyi bir bilim adamı ve doktor olduğu kadar, etkileyici bir karakterdi de. İlk karşılaşmalarından sonra Freud şöyle yazmıştı: "Charcot geldi, elli sekiz yaşında, uzun boylu bir adam, başında bir silindir şapka, koyu renk gözlerinde tuhaf bir yumuşaklık var —daha doğrusu birinde; öteki ifadesiz ve biraz içe kaçık— uzun saçlarını kulaklarının arkasına atmış, temiz traşlı, dolgun, çıkık dudaklı yüzü çok etkileyici —kısacası insanın hazır bilgelik ve güzel hayat öğütleri beklediği görmüş geçirmiş bir rahip gibi".[17]

Jean-Martin Charcot

Freud hocasının boyunu abartmıştı; Charcot kısa, tıknaz, yapılı bir adamdı, Napoléon'a olan benzerliğini vurgulamaktan da hoşlanırdı. Gerçekten de görmüş geçirmişti; anadili Fransızca'ya ek olarak İngilizce, Almanca, İspanyolca ve İtalyanca bilirdi; Dante ve Shakespeare'den kendi dillerinde alıntılar yapmaktan hoşlanırdı; sanat ve edebiyat konusunda zevk sahibiydi. Muazzam zengin bir dulla evliydi; özel hizmetleri için yüksek ücret talep ederdi ve bütün Avrupa'da asillerin doktoruydu. Rönesans mobilyaları, goblen duvar halıları, güzel sanat eserleri, nadide kitaplarla doldurduğu malikanesinde lüks bir hayat sürer, her hafta evinde dünya politikası, bilimi ve sanatının önde gelen isimlerini ağırlardı. Charcot, Fransızların deyimiyle *prince de la science*[bilimin prensi] olmuştu; milli hazine gibi bir şeydi —gerçi düşmanları da yok değildi— vatandaşları onunla çok gururlanırdı, Louis Pasteur ve Charcot'nun başarılarını Fransa'nın da Almanların bilimdeki üstünlüklerine meydan okuyabilecek dehalar yetiştirdiği şeklinde yorumlarlardı; on dört yıl önce Fran-

sa'nın Fransız-Rus savaşında küçük düşürücü bir biçimde yenilmesinin ardından önemli bir rekabetti bu.

Charcot'nun başarıları ve şöhreti, Salpêtrière Okulu'nu tümüyle kendi isteği gibi yönetmesiyle paraleldi; dışarıdan görünen cazibenin ve görmüş geçirmişliğin altında demir-yumruklu bir karakter vardı. Charcot'nun yakın arkadaşı romancı Alphonse Daudet'nin Salpêtrière'de öğrenim gören oğlu Léon Daudet şöyle demişti: "Ondan daha otoriter, etrafındakilerin boynuna despotça bir boyunduruk bağlayan bir adam daha görmedim... kürsüsünden öğrencilerine nasıl delici ve şüpheci bakışlar fırlattığını görmek, onların sözlerini nasıl kısa ve buyurgan müdahalelerle kestiğini duymak lazım... Önemsiz bir konuda bile olsa kendine karşı çıkılmasına tahammülü yok. Birisi teorilerine karşı çıkmaya cesaret edecek olsa, öfkeden çıldırıp kabalaşıyor, eğer karşısındaki ihtiyatsız adam lafını yutup özür dilemezse, meslek hayatını sona erdiriyor".[18] Gayet iyi bilinen *Günlükler*'inde dönemin olaylarını kaydetmiş olan Goncourt kardeşler onu "hırslı bir adam, kendinden üstün olanları kıskanır, davetini kabul etmeyenlere muazzam hınçlı davranır, üniversitede tam bir despottur, hastalara karşı serttir... Bir bilim adamı olarak Charcot dehayla şarlatanın karışımıdır",[19] diye tarif etmişlerdi.

Charcot'nun karizması kısmen hassas gözlem gücünde yatıyordu, otopsiler sırasında nörolojik semptomlar ve beyin dokusuna getirdiği incelikli tanımlar üzerine kurulu ilk çalışmalarında bu gözlem gücü ona çok yardımcı olmuştu. Gençliğinde resme yeteneği vardı —hobi olarak kara kalem yapmayı sürdürmüştü— ve anlaşılan gözlerinin gücüne çok güveniyordu. Freud'un belirttiği gibi: "Bir tefekkür adamı, bir düşünür değildi: sanatçı mizacına sahipti —kendi deyimiyle bir *'visuel'*, gören bir adamdı. Bize çalışma yöntemini şöyle anlatmıştı. Anlamadığı şeylere tekrar tekrar bakıyor, onlar hakkındaki izlenimini derinleştiriyor, sonunda bir an geliyor ne olduklarını anlayıveriyordu".[20]

Bu yaklaşım tıbbi araştırmalarda üretici olmuştu ama mahut histerik hastalara uygulandığında şarlatanlıkla iç içe geçmişti. Bu alanda da önemli katkılarda bulunmuştu ama görsel

gücünü etkileyici gösteriler yapmakta da kullanmıştı ki bunların bilimsel değeri pek azdı. Asistanları onun incelemesi için ofisine hastaları getirirlerdi; odanın duvarları, tavanı ve mobilyaları dramatik bir etki yaratmak için siyahtı. Bu mekânda Charcot hastaya dikkatle bakar sonra da teşhisini koyardı. Bu hadiseye şahitlik eden pek çok kişi üzerinde bir yetkinlik izlenimi doğmuştu; genç doktorlardan birinin sonradan söylediği gibi: "Soğuk, kartal gözleriyle hastaya şöyle bir baktıktan sonra, illetin kökenine inivermesinde tekinsiz bir şey vardı".[21] Aslında bu ufak gösterilerin, hastaları anlamaya ya da onlara yardımcı olmaya yaradığı söylenemez. Bu gösterilere şahitlik edenlerden bazıları şüpheci yaklaşmışlarsa da Freud, yeni yol göstericisinin içe işleyen bakışlarının gücünden etkilenmişti.

1880'lerde Charcot dikkatini histeri üzerine toplamıştı, güç ve denetim ihtiyacı, bilimsel amaçlarıyla en çok bu alanda çatışıyordu. Histeri —Yunanca "rahim" kelimesinden gelir— pek iyi anlaşılmayan bir durumdu, bazen sahte bir hastalıktan başka bir şey olmadığı düşünülüyordu. Tıp kurumu tarafından damgalanmıştı; cadılık ve ortaçağdaki cin çarpması olaylarıyla bir tutuluyordu. Histeri hastaları bellek kaybı, felç, spazm, istem dışı hareketler ve baygınlık gibi çeşitli semptomlar sergiliyorlardı. Nevrasteni adı verilen vakalar da bunlarla ilintilendiriliyor, güçsüzlük ve halsizlikle tanımlanıyordu. Charcot'nun daha önce incelediği nörolojik durumların aksine bu sendromlar için anatomik bir temel bulunamıyordu. Günümüzden dönüp bakarsak, histeri olarak tanımlanmış tek bir şey olduğu bile şüphelidir. Teşhis için, ortak noktaları "psikolojik" olmaları olan çeşitli durumlar arasından piyango çekiliyor, bunları meydana getiren fiziksel bir neden bulunamıyordu. Modern bir bakış açısından, histerik adı verilenler geniş bir grup oluşturuyordu; bazıları mutemelen o zamanlar teşhis konulamayan durumdaydılar, bazıları psikotik ve *borderline* bozukluklarından mustaripti; çoğunluğunda —betimlemeler bunu açıkça gösteriyor— ciddi kaygı, depresyon, çeşitli travmaların etkileri ve bağlantılı durumlar gözleniyordu.

Histerinin anlaşılması yolunda Charcot'nun çok önemli katkıları olmuştur, semptomların psikolojik-travmatik yapısına

açıklık getirmiş, ikna edici hipnotik gösteriler yapmıştır. Salpêtrière'in koğuşlarındaki mahut histerik kadınlara ek olarak, iki cinsiyetten de kazalara —mesela tren kazasına— uğramış insanlar da vardı, bunlar kazadan sonra felç gibi semptomlar gösteriyorlardı. Bazıları "demiryolu omurgası" ya da "demiryolu beyni" vakaları olarak sınıflandırılmıştı çünkü semptomları, omurilik ya da beyin yaralanmalarından sonra ortaya çıkan semptomların aynısıydı. Doktorlar, hararetli hararetli bu durumların fiziksel bir temeli olup olmadığını tartışıyordu. Charcot bu tip hastalar üzerinde çok sayıda araştırma yaptıktan sonra sinir sisteminde bir hasar olmadığını göstermeyi başarmış, böylece semptomların psikolojik olduğunu kanıtlamıştı. En inandırıcı gösterilerinin belkemiğini hipnoz oluşturuyordu, ıslah ettiği ve bilimsel bir saygınlık kazandırdığı bir uygulamaydı bu. Bazı denekleri hipnotize ediyor ve transtan uyandıklarında kollarıyla bacaklarının felç olmasını sağlıyordu. Hipnozla yaratılan bu semptomlar, hem histerik hastaların hem de kaza kurbanlarının semptomlarıyla tıpa tıp aynıydı. Aynı zamanda böyle semptomları hipnozla gidermeyi de başarıyordu. Bunlarla ilintili bir gösteride, histerik ve organik bellek kaybını ayırt etmişti; elbette ki bellek kaybının nedeni beyin dokusundaki hasar olduğunda hastaların hipnozla geçmişlerini yeniden hatırlaması mümkün olmuyordu. Bu gösteriler histerik semptomların psikolojik olduğunu kanıtlasa da bilinçli bir psikolojiye işaret etmiyordu. Hastalar, ne semptomlarının kökeni ve doğasından —rol filan yaptıkları yoktu— ne de hipnotik telkinlere kendi tepkilerinden haberdar olabiliyordu. Charcot travma sonrası "hipnoz hali" diye bir şeyden söz ediyordu — günümüzde buna çözülme deniyor— travmayla ilintili olayların ve hislerin bilinçten silinmesiydi bu.

Charcot'nun çok sayıda samimi katkısı olmuştur. Histeriyi saygın bir bilimsel araştırma konusu haline getirmiş, sendromları semptomlar temelinde tanımlamış ve sınıflandırmış, bu durumu bilinen nörolojik hastalıklardan ayırmıştır. Bir grup erkek histerisi vakasını belgeleyerek, bu durumla kadın cinsel organları arasında kurulan eski bağı çürütmüştür. Hipnotizmayı bir araştırma vasıtası olarak yeniden dolaşıma sokmuş, histeri ve

travma sonrası semptomlarını yaratmak ya da gidermek için nasıl kullanılabileceğini göstermiştir. Son olarak, uzun vadede bütün bu buluntuların ve gösterilerin Freud için belki de en önemli yanı, bilinçdışı zihnin varlığına dair ipucu vermeleriydi. Çok sonraları Freud'un da belirttiği gibi:

> Charcot'nun yanındayken beni en çok etkileyen, histeri üzerindeki son araştırmalarıydı, bunların bir kısmını gözlerimin önünde yaptı. Mesela, histerik olguların sahiciliğini ve bazı kanunları olduğunu... erkeklerde histeriye sık sık rastlandığını, hipnotik telkinle histerik felç ve kasılmaların üretildiğini ve böyle yapay belirtilerin en küçük ayrıntısına kadar, travma sonucu kendiliğinden oluşan nöbetlerle aynı özellikleri gösterdiğini kanıtladı.[22]

Sağlam nöroloji altyapısıyla Freud, bu hipnotik gösterilerin önemini kavramaya hazırlıklıydı; gözlemlediklerinin, sinir sistemindeki fiziksel hasarla açıklanamayacağını ve bilinçli farkındalıktan yoksun bir psikolojik işleyişin varlığını kabul etmeyi gerektirdiğini biliyordu.

Charcot, mutlak otorite ve şovmen bir bilim adamıydı.[23] Hipnotizma, kişilik yarılması, uyurgezerlikle özdeşleştirilmiş, "Nevrozların Napoléonu" unvanını almıştı, inceleyici bakışları insan zihninin derinliklerine nüfuz eden bir kâhindi. Bu kimliğiyle sanat eserleri yorumluyor, eski tablolardaki hastalara nörolojik tanılar koyuyor, böylece dehasını geçmişe de yansıtıyordu. Haftada bir düzenlediği histeri ve hipnoz seminerlerine Paris'in seçkinleri akın ediyordu; hayaller, rüyalar ve imgelemle ilgilenen yazarlarla sanatçılar, bilinçdışı zihni sergileyen gösterilerine geliyorlar, Salpêtrière'de tanıklık ettikleri şeyler üzerine romanlar, oyunlar yazıp, resimler yapıyorlardı. Performansları sırasında aldığı abartılı övgüler onu bir arif, buluntuları sorgulanamayacak bir bilim adamı olduğuna inandırmıştı. Asistanları —teorilerine karşı çıkılması halinde gazap püskürteceğinden korkarak— ona, bilgisi dışında, daha önce koğuşlarda hipnotize edilmiş hastalar getiriyorlardı. Bu hastalar, keşfettiğine inandığı özel histeri türleri ve hipnoz safhalarını sergilemek için hazır malzeme teşkil ediyorlardı.

Charcot, katılımın yüksek olduğu gösterilerinde hastalara mikroskop altındaki bir sinir hücresi muamelesi yapardı. Kişilikleri ya da içinde yaşadıkları sosyal koşullarla ve —Freud'la Breuer'in kısa süre sonra yapacakları gibi— hayatlarının ayrıntılarıyla ilgilenmezdi. Onun gözünde, şu ya da bu histerik patolojinin numuneleriydiler. Onları hastane koğuşlarında görmez, sadece eğitim kiliniğine getirildiklerinde görürdü; klinikte, sanki hastalar duyduklarından hiç etkilenmiyorlarmış gibi sergilemeleri beklenen histeri "nöbetleri"nin safhaları —ve kendilerine uygulanacak hipnozun aşamaları— hakkında konferans verirdi. Tabii bu hastalar, hastalık numuneleri değillerdi, kendi gayeleri ve merakları olan insanlardı; Salpêtrière'in mini-toplumunda yaşayan kadınlar birbirleriyle konuşuyorlardı ve onun şovlarındaki rollerinin farkındaydılar. Bunlardan en ünlüsü olan Blanche Wittmann, "histeri kraliçesi" adını almıştı; çünkü "klasik" büyük histeri nöbetini büyük bir rahatlıkla sergileyebiliyordu. Pierre Brouillet'nin, Charcot'yu kliniğinde resmettiği meşhur tablosunda, bir asistanın kollarında bayılmış, bluzu omzundan sıyrılmış kadın odur. Sonradan bu gösteriler sırasında en azından kısmen bilincinin yerinde olduğunu açıklamıştı; diğer hastalar gibi, gereken semptomları ve tepkileri sergilerse, haftalık gösterilerin yıldızı olma şansını ele geçireceğini hissetmişti. Tıpkı işbirliğine hazır hastalar gibi Charcot'nun asistanları da onun ne istediğini biliyor ve ona göre davranıyorlardı. Büyük doktor, hastalar ve asistanlar arasındaki bu üçlü, sözsüz anlaşma yüzünden hakiki travmatik ve bilinçdışı olgular, onun teorilerini kanıtlayan ve mesleki başarısını büyüten, aşırı basitleştirilmiş vakalara dönüşüyordu. Charcot'nun Salpêtrière dünyası içinde muazzam bir gücü vardı, onu bir bilim adamı olarak bozan da her şeyden çok bu olmuştu.

Charcot'nun histeri üzerindeki çalışmaları, onu, yaşadığı müddetçe meşhur kıldı ama kişiliğinin gücü ve Salpêtrière üzerindeki denetimi ortadan kalkınca kuramları da silindi gitti. 1893'te ölmesinden topu topu birkaç yıl sonra kimse onu ciddiye almıyordu. Dahası faydalı bir tedavi biçimi de geliştirmemişti. Histerikleri elektrikle, demir yedirerek ve demir bir koşumla tavandan sarkıtarak iyileştirme girişimleri işe yaramadı-

ğı gibi tanımladığı koşulların tatminkâr açıklamaları da yoktu. Histerik yaftası koyduğu hastalara baktığında travmanın rolünü müşahede etmiş olsa da içinde bulundukları durumu kalıtımla açıklamıştı. Freud'un da sonradan belirttiği gibi: "Basit bir formül geliştirmişti: kalıtım tek sebepti. Dolayısıyla, histeri bir dejenerasyon türüydü... Etiolojik olmayan diğer bütün etkenler, rastlantısal sebep, *agents provocateurs*[kışkırtıcı etmenler] olarak değerlendiriliyordu".[24]

Travma ve histeri semptomları arasındaki bağ, Charcot'nun izleyicisini etkileme ihtiyacı yüzünden gürültüye gitmişti. Kuşkusuz kadın hastalarının insani perişanlıklarıyla empati kuramayışının da bunda rolü vardı; zira ciddi travmayı takip eden çaresizlik, korku ve şahsi karmaşayı değerlendirebilmek için insanın bunu bir nebze olsun hissetmesi gerekir. Napoléon rolüyle bağdaşacak bir şey değildi bu. Charcot'nun gösterilerini izlediği sıralarda Freud, belli ki histeride travmanın rolünü biliyordu. Bir ara, "travmadan kaynaklanan nevrozları da —'demiryolu omurgası'— histeri olarak kabul etme önerisinde" bulunmuştu; "has-

Charcot, kliniğinde bir gösteride...

tanın hayat hikâyesine girip de, duyguların tam da o şekilde ifade edilmesine neden olabilecek bir vesile, bir travma bulursak",[25] diye bir şart belirtmişti sonradan.

Freud Paris'ten 1886'nın başlarında ayrıldı, Berlin'de, çocuk hastalıkları üzerine tanınmış bir uzman olan, Alman Adolf Baginski'nin yanında bir ay pediatriyle ilgilendi; Nisanda Viyana'ya döndü ve bursunu ne şekilde değerlendirdiğini üniversitedeki profesörlerine bir rapor halinde sundu.[26] Özel muayenehanesini açtı, çocuk hastalıklarında uzmanlaşmış özel bir hastane olan Kassowitz Enstitüsü'nde kendine iş buldu ve orada on yıl boyunca yarı-zamanlı danışmanlık yaptı. Sonbaharda, itibarlı Viyana Doktorlar Cemiyeti'ne "Erkek Histerisi" üzerine, Charcot'nun fikirlerini hararetle destekleyen bir bildiri sundu. Bu olaydan hemen hemen kırk yıl sonra 1925'te yazdığı *Otobiyografik Bir Çalışma*'da, meslektaşlarının soğuk ve şaşkın tepkilerinden söz edecekti; bu hadise —ya da Freud'un sonradan anlattığı hali— psikanalitik folklorün bir parçası ve fikirlerini açıkladığında karşılaştığı yanlış anlama ve düşmanlığın ilk örneği oldu: "Çok kötü karşılandım. Otorite sahibi insanlar, mesela başkan... söylediklerimin inanılmaz olduğunu belirtti... Yüksek otoritelerin yeniliklerimi reddettiği izlenimi değişmedi; erkeklerde histeri ve telkinle histerik felç zuhura getirme konusunda söylediklerimle kendimi Muhalefet konumuna yerleştirilmiş buldum".[27]

Tarihi kayıtlar bu anlatımın doğru olmadığını göstermektedir. Erkek histerisi vakaları Viyanalı doktorlarca gayet iyi biliniyordu, şaşırmak bir yana, Freud'un onlara yeni bir şey söylemediğini düşünmüşlerdi. Charcot'nun histeriye dair bazı fikirlerini kabul etseler de bazı fikirlerine şüpheyle yaklaşmışlardı —sonraki deneyimler de bunda haksız olmadıklarını göstermişti. Anlaşılan, yeni kahramanına duyduğu hayranlığın etkisinde olan —ve onun gücüyle özdeşleşen— Freud; meslektaşlarından, üstadın Paris'te topladığı abartılı övgülere benzer bir övgü beklemişti. Dengeli, şüpheci bir tepkiyle karşılaşınca da hayalkırıklığına uğramıştı. Sonradan da olayı bambaşka anlatmıştı: kendisi yenilikçi bir dâhi, Viyanalı doktorlarsa onun heyecan verici yeni fikirlerine direnen, dar kafalı, tutucu, tiplerdi.

Paris'te geçirdiği zaman zarfında kendini Brücke'nin laboratuvarının kısıtlı dünyasından kurtarmakta olan ve enerjisini yöneltebileceği yeni bir alan arayan Freud üzerinde Charcot büyük bir etki yaratmıştır. Ünlü nörolog, Freud'un onu idol olarak kabul etmesini sağlayan bazı özelliklere sahipti. Bir kere, kendini klinik çalışmalara adamıştı ve teoriye pek yakınlık duymuyordu. Öğrencilerinden biri, klinik bir yeniliğin "Young-Helmholtz kuramıyla çeliştiğini" söylediğinde, "Teori iyidir ama bazı şeylerin vuku bulmasını engellemez"[28] demişti. Helmholtz, Brücke'nin hocasıydı; bu açıdan, Charcot, Freud'un daha önceki yol göstericisinden çok farklı, daha ziyade sezgisel-sanatçı yönüyle iş gören bir büyük adamdı. Ayrıca, Freud'un, ilk başta Paris'e incelemek için geldiği ölü sinir dokusuyla alakası olmayan histerik kadınlar üzerinde çalışıyordu. Histeri ve hipnoz gösterilerinde insanların karşısında gayet gösterişli bir üslûp takınıyordu; bu haliyle de kendini çok sıkı kontrol altında tutan Brücke'yle tezat oluşturuyordu. Son olarak, Charcot en yıkıcı duygu durumlarının incelenmesini güvenli bir hale getirmişti; "kanunları" olabileceğini iddia etmişti. Freud, 1893'te Charcot'nun ölümünden sonra yazdığı kısa biyografide, "Birisini, acı çektiğini gösteren bütün belirtileri —ağlama, bağırma, saldırma— sergilerken görürsem, bu fiziksel olgularda doğru ifadesini bulan bir zihinsel sürecin işlerlikte olduğu sonucuna varırım" cümlesi yer alıyordu.[29] Tomurcuklanmaya başlayan, kendi duygusal hayatıyla birlikte yankılanıp duran bir konuydu bu.

Aşırı duygu durumlarıyla bilimsel olarak ilgilenme olasılığını gündeme getirmesine ek olarak Charcot, Freud'un hayallerini kurduğu o heybetli figürdü. Fransız doktor ünlü bir bilim adamı, ayrıca zengin ve güçlü bir adamdı. Freud'un, Charcot'nun malikânesindeki gece toplantılarına katıldığında hissettiği tezatı düşünün; bir tarafta hoş yemekler yiyen, resmi elbiseli, zengin misafirler, öte tarafta zaman zaman açlık sınırına dayanan Viyana'daki ailesinin sefil hali. Charcot aynı zamanda, hastaları ve meslektaşları karşısında buyurgan bir otorite kurardı, en aşırı duygusal durumlardaki insanları, bilimsel sükûnetini koruyarak istediği gibi idare ederdi. Hatta bir fatihin adı-

nı taşıyordu: "Nevrozların Napoléonu". Hiç kimse Jacob Freud'a bu kadar tezat teşkil edemezdi. Brücke'ye olduğu gibi bu yeni kahramanına da tekinsiz bir görme gücü atfetmişti Freud. Brücke'yi yakıcı bakışları ölümü ortadan kaldıran biri olarak görmüştü rüyasında; Charcot ise hipnotik gözleriyle, adeta sihir yaparcasına histeri semptomlarını ortaya çıkarıp yok edebiliyordu. Freud ondan hep saygıyla bahsetti, ilk oğluna onun adını verdi —Jean Martin'e sonraları hep Martin dendi— hayatı boyunca resmini ofisinde tuttu ve Charcot'nun gözden düşmesine, kendi histeri tedavisinin bambaşka bir yön tutmasına rağmen bu idealleştirilmiş imgeyi hiç sorgulamadı.

Bölüm 6

Martha: "Bir Yanılsamanın Bozulması"

Evlilik, üzerinde sağlıklı bilgi toplamanın zor olduğu bir konuydu. Doğal olarak sırları büyük kıskançlıkla korunuyordu; görünüşe göre en fazla ortalığa döküldüğü zamanlarda aslında en sıkı koruma altındaydı.

—Anthony Powell, *A Dance to the Music of Time*

Freud, Charcot'nun yanından döndükten sonra yeni muayenehanesini açtığını 1886 Paskalyası'nda, Pazar günü, günlük gazeteler ve tıp dergilerinde ilanla duyurdu: "Viyana Üniversitesi'nde Nöropatoloji doçenti Dr. Sigmund Freud, Paris'te geçirdiği altı ayın ardından geri döndü ve Rathausstrasse 7 numaraya yerleşti".[1] Josef Breuer'in karısı Mathilde, en iyi doktorların muayenehanelerinin bulunduğu bir bölgede yer alan yeni ofisin dekorasyonunda ona yardım etti. Artık başarısı, ücretini ödeyebilecek hastalara bağlıydı.

Freud bir an önce mesleğinde ilerlemek —henüz şöhret kazanmasa bile—, tanınmak, yıllardır süren fakirliği yenmek ve Martha'yla evlenebilecek kadar para biriktirmek istiyordu. Kokain araştırmalarının adını dünyaya duyuracağı umudu boş çıkmıştı zira tanınmak şöyle dursun, bu uyuşturucunun ona mal edilmesi şöhretini bile tehlikeye sokabilirdi. Eski profesörü Meynert'in ona kullanma imkânı tanıdığı laboratuvarda anatomi araştırmalarına devam ediyordu; bir ara doku örnek-

lerini boyamak için geliştirdiği bir yöntemin konumunu yükselteceğini zannetti ama ondan da bir şey çıkmadı. Böylece yeni tıbbi mesleğinin icrasıyla mücadeleye başladı. Çoğu hastası Breuer'in tavsiyesiyle geliyordu, geri kalanları da Fleischl, Meynert ve yine eski bir profesörü olan Nothnagel yolluyordu. Ama işler kesattı; sadece buna güvenecek olsa evlenmesi yıllar alırdı. Charcot'nun kitaplarını Almanca'ya çevirerek biraz para kazanmıştı; Kassowitz Enstitüsü'ndeki yarım günlük işi de küçük ama sürekli bir gelir getiriyordu ama hasta çocuklarla ilgilenmenin ona ün kazandıracağına ihtimal vermiyordu. Bütün bunlara rağmen 1890'lara kadar darlık çekti ve daha zengin arkadaşlarının —Breuer, Paneth, Fleischl— hatta pek zengin olmayan eski İbranice öğretmeni Samuel Hammerschlag'ın hibelerine ve borçlarına muhtaç yaşadı. 1886'da, Freud evlenmesine yetecek parayı biriktirmek için ümitsizce çalışıyordu. Bir ay Avusturya ordusunda mecburi hizmete gitti, bunun üzerine Martha'nın annesi Emmeline ona bir mektup yazıp düğünü ertelemesini rica etti, bu ricayı hiç dikkate almadı. Sonunda Martha'yla ikisi, onun kıt kazancı, Martha'nın akrabalarının hediyeleri ve Paneth'ten gelen fazladan bir hibeyle gerekli parayı kotarabildiler. Uzun nişanlılık artık bitmişti, evlilik gerçekleşebilirdi. Freud, düğünün Wandsbek'te aile arasında, küçük, resmi bir tören olmasında ısrar etmişti. Ama Almanya'da meşru olan resmi nikâhın Avusturya'da geçerli olmadığı ortaya çıkınca Martha'nın dayısından gerekli İbranice duaları öğrenmek için hızlı bir kurs almış, iki gün sonra 15 Eylül'de bir Yahudi nikâhı kıyılmıştı. Çıktıkları kısa balayından Freud, kayınvalidesine —herhalde şaka olsun diye— "Sigmund'la Martha arasında Otuz Yıl Savaşlarına dönüşmesini umduğumuz şeyin ilk günü" diye yazmıştı.[2]

Yeni evli Freudlar balayından Viyana'ya döndüler ve Maria Theresienstrasse'de dört odalı bir daire tuttular. Apartmanları Kefaret Evi diye biliniyordu, 1881'de içindeki pek çok kişiyle birlikte yanan Ring Tiyatrosu'nun bulunduğu yere yapılmıştı. Rasyonel bir bilim adamı olan Freud, binanın lanetli olduğu yoludaki batıl inançları ciddiye almıyordu —muhtemelen bu sayede kiralar da biraz düşüktü— binaya ilk yerleşenler arasın-

daydılar. Mistisizm ve din karşıtı fikirlerinin kendini gösterdiği tek alan bu değildi; evinde bütün Yahudi âdetlerini yasaklamıştı —ünlü bir rabbinin, katı bir Ortodokslukla yetiştirilmiş torunu olan— Martha, "evlendikten sonraki ilk Cuma gecesi Sebt ışıklarını yakmasına izin verilmemesini hayatının en üzücü deneyimlerinden biri" olarak anmıştı.[3]

Bir yıl içinde ilk çocukları, Breuer'in karısı onuruna Mathilde adı konulan kızları dünyaya geldi. Freud kayınvalidesine kızı hakkında şunları yazmıştı: "feci çirkin, daha doğduğu andan itibaren sağ elini emmeye başladı, onun dışında gayet mülayim görünüyor ve kendini rahat hissettiği her halinden belli oluyor".[4] Birkaç gün sonra herkesin "fevkalade *bana* benziyor ve şimdiden güzelleşmeye başladı" diye söylediklerini yazmıştı. Martha bebeği sadece bir iki gün emzirdikten sonra bir süt annesi tuttular. İlk defa baba olanların çoğu gibi Freud da zamanla, bebek kızının gülüşlerinden ve oyunculuğundan hoşlanmaya başladı.

Freud'un tıp fakültesinden arkadaşı olan, Kassowitz Enstitüsü'nde de onunla birlikte çalışan Oscar Rie, ailenin çocuk doktoru ve çocukların şefkatli arkadaşı oldu, bu rolünü de senelerce sürdürdü. Rie aynı zamanda, psikanaliz dünyası dışında, Freud'un az sayıda uzun süreli arkadaşından biri olarak kaldı; bu bağlarını sağlamlaştıran başka bağlantılar da vardı: Rie'ın karısı, sonradan Wilhelm Fliess'le evlenen Ida Bondy'nin kız kardeşiydi. Rie, Freud, göz hekimi Leopold Königstein ve başka bir iki arkadaşları, her Cumartesi gecesi toplanıp, o zamanlar Viyana'da çok tutulan bir kâğıt oyunu olan Tarok oynarlardı. Erkek arkadaşlarıyla bu gece eğlenceleri, Amalialarda yediği mecburi Pazar yemekleriyle birlikte, yoğun iş programındaki üç beş aradan biriydi.

1887'de, evlendikten topu topu bir yıl sonra Freud, Wilhelm Fliess'le tanıştı. Breuer, Fliess'e genç nöroloğun verdiği bir konferansa katılmasını tavsiye etmiş, bunun ardından da tanıştırılmışlardı. Bu ilk yıllarda da birbirlerine birkaç mektup yazdılar ama ilişkileri 1890'larda, Fliess'in Freud'un en yakın arkadaşı olmasıyla gelişti.

Çoğu Yahudi ailesinde, anababa dine fazla meraklı olmasa bile, çocuklara son zamanlarda ölmüş akrabaların adı verilirdi;

Freud'a da büyükbabasının adı verilmişti. Freudların ilk oğullarına, Martha'nın Sigmund'la tanışmadan üç yıl önce ölen babası Berman'ın adını vermeleri çok doğal olurdu. Ama öyle olmadı. Mathilde adını Breuer'in karısından almıştı; 1889'da doğan oğullarınaysa, Charcot onuruna Jean Martin adı kondu. Martin'den on dört ay sonra doğan ikinci oğullarına Freud, İngiliz general Oliver Cromwell'den esinlenerek Oliver adını verdi; Viyanalı fakir bir Yahudi çocuk için alışılmadık bir isimdi bu ama Freud'un asker-kahraman özdeşleşimlerine uygundu. Bütün çocuklarının, sonradan da bazı torunlarının isimlerini Freud seçti, on yaşındayken küçük kardeşi Alexander'ın adını koymasıyla başlayan bir alışkanlıktı bu. Bu uygulaması da dini yasaklaması gibi yeni ailesindeki mutlak hâkimiyetini gösteriyordu.

Freud'un kontrolü, oturacakları yeni evi seçmesinden de bellidir. Üç çocukla daha geniş bir alana ihtiyaçları vardı. Sigmund'la Martha daha geniş bir ev bulmaya karar verdiler ve bir gereklilikler listesi çıkarttılar: oda sayısı, hasta girişi, okullara yakınlık vs. Sonra günün birinde Freud yürüyüş yaparken kendini, dairelerinden biri kiralık olan bir apartmanın önünde buldu. Jones şöyle anlatıyor:

> Aniden eve kanı ısındı; boş daireyi gezdi, ailenin ihtiyaçlarını karşıladığına karar verdi ve işi fazla uzatmadan sözleşmeyi imzaladı. Eve dönüp Martha'ya kendileri için ideal olan evi bulduğunu söyledi, Berggasse 19; ve o akşam onu evi görmeye götürdü. Martha neye uğradığını şaşırmıştı. Fakir bir muhitti, binanın merdivenleri karanlık, dik ve taştı, daire de pek geniş değildi. Ama karşı çıkmadı. Kocasının sözleşmeyi imzalamakla kalmayıp eve de iyice ısındığını anlamıştı.[5]

Freud'un bu daireyi seçmesinin nedeni, üniversite öğrencisiyken arkadaşı Heinrich Braun'u burada ziyaret etmiş olmasıydı. Senelerdir görmediği Braun, Freud'un ideal erkek olarak gördüğü —edebi kahramanlar hariç— ilk erkekti. Geçen zamana rağmen eski arkadaşının anısı canlıydı ve Freud, Martha'yla çocukların ihtiyaçlarını gözönünde bulundurmadan,

onu çağrıştıran bu apartmanda oturmak istemişti, tıpkı Berggasse 19'da geçirdiği uzun yıllar boyunca divanının üzerinde —Braun'a çarpıcı bir benzerliği olan— Fleischl'ın fotoğrafını bulundurması gibi.

1892'de doğan üçüncü oğluna büyük Brücke onuruna Ernst ismini verdi. İkinci kızı Sophie, Ernst'ten bir yıl sonra doğmuş; ona da Freud'un dostu ve hamisi Paneth'in karısının adı verilmişti. Bu kız annesinin gözbebeği oldu, babasının kalbinde de yeri ayrıydı. 1895'te doğan son çocuğa, Freud'un en sevdiği hastalarından; eski, cömert ve sevecen İbranice öğretmeni Samuel Hammerschlag'ın kızı Anna Hammerschlag Lichtheim'ın adı verildi. (Sophie Paneth de Hammerschlag'ın yeğeniydi.) Oğullarının üçüne de Freud'un idolü ve yol göstericisi olan güçlü adamların isimleri verilmişti, üç kızının isimleri ise, ona fakir zamanlarında maddi destek veren ailelerin kadınlarından geliyordu. Onların bakımından sorumlu olsa da Martha'ya bu konuda söz hakkı tanınmadığı anlaşılıyor; altı çocuğunun biri bile o ya da ailesiyle bağlantılı bir isim taşımıyordu.

Martha'nın kız kardeşi Minna Bernays Freud'un arkadaşı Schönberg'le nişanlanmış ama nişanlısı evlenemeden, 1886'da ölmüştü. Freud kendi nişanlılığı sırasında onunla dostluk kurmuştu, mektuplarını da "Ağabeyin Sigmund" diye imzalıyordu.[6] Nişanlısı öldükten sonra Minna yeni bir talip bulamamıştı ve bir alt sınıfa düşme, müşebbiye ya da hizmetçi olma tehlikesi altındaydı —bir müddet bir "hanıma eşlikçilik" etmişti— ama Sigmund'la Martha onu kurtardılar. 1895'te Anna'nın doğmasının ardından onların yanına yerleşti ve hayatının sonuna kadar onlarla kaldı. Ablasının aksine entelektüel ve dikbaşlıydı, espriliydi, zekice çıkışlarıyla tanınırdı; Freud dışarıdaki insanların ilgisini çekmeye başlamadan önce planlarını ve teorilerini onunla tartışırdı. Arada bir birlikte İtalya şehirlerine, İsviçre tatil merkezlerine giderlerdi ama muhtemelen —son zamanlarda rivayet edildiği gibi— bir ilişkileri yoktu, zira böyle bir şey ikisinin de kişiliğine aykırıydı. Tante Minna'nın sert bir görünümü vardı ve kilo almıştı; fotoğraflarda, dört yaş küçük olduğu ablası Martha'dan daha yaşlı görünüyordu. Yeğeni Martin'in sonradan yazdıklarına bakılır-

sa, ailenin tatile çıktığı en sıcak yaz günlerinde bile Minna sıkı sıkı giyinirmiş: "Hayatımın büyük bölümünde Minna Teyzem yanımdaydı... ama bacakları olduğunu hiç bilmezdim".[7] 1900'den sonra psikanalitik hareketin gelişmesiyle Freud'un Minna'yla arkadaşlığı tavsayınca o da ablası, çocukları ve evin idaresi üzerine odaklanmıştı; "Siyam ikizleri" adıyla anılan kardeşler, alışverişe daima birlikte çıkarlardı. İki kardeş — birinin kendine ait bir ailesi yoktu, diğerininse kocası mesleğiyle evliydi— arasında güçlü bir bağ vardı.

Freud ailesi sıradan bir hayat sürerdi. Minna, çocuklar, dadıları, yemek ve temizlik işlerini yapan başka hizmetkârlarla birlikte ev ahalisi epeyce kalabalıktı. Martha her şeyi büyük bir beceriyle yönetiyordu ve —dışarıdan bakıldığında— şikâyetçi değildi. Elalemin gözünde sakin burjuva saygınlığının resmiydiler; evlilik sevgi ve saygıya dayanan uyumlu bir evliliğe benziyordu. Ama iş sadece dışarıdan öyle görünüyordu; içeride başka bir dram vardı. Freud bu konudan alenen kimseye söz etmese de kendi evliliğinin görünümünü, 1908'de yazdığı *"Medeni" Cinsel Ahlak ve Modern Sinir Hastalığı* denemesinde bazı genellemelerle ortaya koymuştu:

> Bu da bizi, yasal evliliklerdeki cinsel ilişkinin, evlilikten önceki mecburi yasaklamaları tümüyle telafi edip etmediği meselesine getiriyor. Bu soruya olumsuz cevap veren öyle çok malzeme var ki bunların kısa bir özetini yapmaktan başka elden bir şey gelmiyor. Her şeyden önce kültürel, cinsel ahlakımızın cinsel ilişkiyi evlilikte bile kısıtladığını aklımızda bulundurmalıyız, zira evli çiftleri çok sınırlı sayıda üreme edimiyle yetinmeye mecbur etmektedir. Bu endişenin sonucunda, evlilikte tatminkâr bir cinsel ilişki sadece birkaç yıl vuku bulmaktadır; elbette bu süreden, eşin sıhhatine duyulan saygı sonucu yapılan perhizleri çıkartmak lazım. Bu üç, dört ya da beş yılın ardından evlilik, cinsel ihtiyaçları karşılama vaadi düşünüldüğünde tam bir hezimete uğrar. Zira şimdiye kadar gebeliği önlemek için icat edilmiş bütün yöntemler cinsel zevki azaltır, çiftin hassas duygularını incitir, hatta hastalığa sebep olur. Cinsel birleşmenin sonuçlarından duyulan korku öncelikle evli çiftin fiziksel yakınlığını sona erdirir; sonra da uzun vadede, ilk baştaki ihtiraslı aşkın yerini alabilecek

zihinsel yakınlığı sona erdirir. Çoğu evliliklerin yazgılı olduğu ruhsal hayalkırıklığı ve bedensel yoksunluk çifti evlenmeden önceki vaziyetlerine geri döndürür, ama bu sefer bir yanılsamanın bozulması yüzünden daha fakirleşmişlerdir ve cinsel içgüdülerini zaptetme ve başka şeylere yönlendirme azmini yeniden kazanmışlardır.[8]

Bu yorumlar, Freud'un, Martha'yla ilişkisinin üstü örtülü bir tarifinden ziyade evlilikte mutluluğu yakalamanın zorluklarına dair karamsar görüşleri olarak algılandı. Bu görüşlerinin hastaları üzerindeki çalışmalarından kaynaklandığı tahmin edildi ama vaka raporlarında, çizdiği bu tabloyu destekleyecek bir şeye rastlanmıyor. Öte yandan kendi evliliğinde, yazdıklarına uyan çok şey var.

Freud'un Martha'ya duyduğu cinsel alaka evliliğin ilk yıllarında zayıflamıştı; o tutkulu sarılışlar ve öpüşler bile kaybolmuştu. Arkadaşlarına yazdığı mektupların çoğunda, cinsel etkinlikte bulunamayışından, iktidarsızlığından, daha doğrusu keyif alamamaktan şikâyet ediyordu. 1897'de, kırk bir yaşında, Fliess'e "Cinsel heyecan da artık benim gibi birinin işine yaramıyor" diye yazmıştı.[9] On üç yıl sonra Jung'a, "Seyahatte konuştuğumuz, erotik hayatımın pastırma yazı, maalesef iş hayatımın baskısı altında un ufak oldu"[10] ve daha sonra Amerikalı meslektaşı nörolog James Jackson Putnam'a, "Ben cinsel hayatın tümüyle serbest olmasından yanayım, gerçi kendim böyle bir özgürlükten yararlandığımı söyleyemem"[11] diye yazacaktı. İlk birkaç yılın ardından cinselliğe olan ilgisini kaybetmesinin bir nedeni hamilelikler ve birbiri ardına büyük bir hızla gelen bebeklerdi. Kur yaptığı ince, narin kız, hamile bir anne adayına dönüşünce, belki de annesinin hamileliklerini çağrıştıran bilinç dışı bir kaybetme korkusuna kapılmış, onun sevgisi ve ilgisine mazhar olacak rakiplerin, yerine geçmesine kızmıştı. Evlenmeden iki yıl önce Martha'ya şöyle yazmıştı: "İnsan bir kere evlendi mi artık — çoğu durumda— eskisi gibi sadece sevgilisi için yaşamayı sürdürmez bence. Üçüncü bir şey uğruna eşiyle birlikte yaşar ve çok geçmeden kocanın karşısına tehlikeli rakipler dikilir: ev ahalisi ve bebek odası".[12]

Sigmund'la Martha evlendikten sonra paylaştıkları sırların ve yakınlığın azaldığı açıktır; Freud'un sözünü ettiği "zihinsel yakınlığın" sonuydu bu. Kendini işine gittikçe daha fazla vermeye başladı ve ilk olarak erkek meslektaşlarıyla temasa geçti, geliştirdiği psikanalizse başına "despot"[13] kesildi; tutkusunu, zamanını ve enerjisini hep kendine aldı. İlk yıllarda bazı ilgi alanlarını Martha'ya açsa da uzaklaşmaları fazla uzun sürmedi; Martha ya ilgilenmiyor, ya anlayamıyordu, ya da kafasını ev işleriyle çocuklar meşgul ediyordu, belki de onun tahakkümünden ev işlerine kaçıyordu. Sebep ne olursa olsun, birlikte geçirdikleri yıllar boyunca Freud'un varlığının merkezini oluşturan işini ne anladı ne de sempati duydu. Bir keresinde şöyle demişti: "Sence gerçekten de çocuklara psikanaliz uygulanabilir mi? İtiraf edeyim, kocamın tedavilerini ne kadar ciddiye aldığını bilmesem psikanalizin bir tür pornografi olduğunu düşünürdüm!"[14] Birkaç yıl sonra kızları Anna, Martha'dan söz ederken şunları söylemişti: "Psikanaliz konusunda annem asla işbirliğine yanaşmadı... Annem babama inanırdı, psikanalize değil".[15]

Psikanalitik kavrayışının keskinliğine rağmen Freud evliliğinde karşılaştığı hayalkırıklıklarının, kendisiyle Martha'nın bu ilişkiye taşıdıkları özelliklerinden kaynaklandığını asla anlayamadı. *"Medeni" Cinsel Ahlak ve Modern Sinir Hastalığı* denemesinde, yakınlığın sağlanamamasını "kültürel cinsel ahlak" gibi dış faktörlere bağlamıştı. Cinsel zevki ketleyen sosyal tabular kuşkusuz vardı, hâlâ da var: utanç duygusu ya da vicdan azabıyla karışık bir suçluluk duygusu. Freud'un bu etkenleri bütün açıklığıyla ortaya çıkartması pek çok kişi için özgürleştirici olmuştu, bunlar arasında hastaları da vardı ama Putnam'a yazdıklarından anlaşıldığı kadarıyla kendisi yoktu. Ama toplumundaki herkes bu kısıtlamalara boyun eğmiyordu ve tartışmayı yaygın tabularla sınırlı tutmakla Freud, Martha'yla ikisinin mustarip olduğu güçlü duygusal ketlemeleri görmekten kaçınmıştı.

Viktorya dönemi toplumunun bazı kesimlerinde cinsel sınırlamalar mevcut olsa da Freud'un geçmişini, eğitimini ve din karşıtı fikirlerini paylaşan çoğu erkek bunlara itibar etmiyordu. Ama o, kadınlar karşısında çok utangaçtı ve Martha'yla nişan-

lıyken, bir keresinde yürüyüşe çıktıklarında, onun çoraplarını çekişini nasıl izlediğini itiraf etmişti: "Bundan söz etmem cüretkârlık ama senin kötü bir şey düşünmeyeceğini tahmin ediyorum".[16] Sonra Martha ona, yeni evlenmiş eski bir arkadaşında kalmak istediğini söylemişti ama bu kadın "düğünden önce evlenmişti" yani evlenmeden cinsel ilişkide bulunmuştu. Jones'un belirttiği gibi, "Böyle bir ahlaki kirlilik kaynağıyla ilişki kurması Freud tarafından şiddetle yasaklanmıştı". Martha'ya yazdığı mektuplarda okuduğu romanlardan söz ederdi, Henry Fielding'in açık saçık romanı *Tom Jones*'dan da söz etmişti ama "Martha'nın zihniyetine uygun olduğunu" düşünmüyordu.[17]

Ketlemeleri sadece cinsellikle sınırlı değildi, başka duyguları da kapsıyordu. Çocukluğunda ve ergenliğinde, heyecanını, müziğin onda uyandırdığı sevinç ya da hüznü kontrol altında tutmak istemiş, yakınlarına, mesela kız kardeşlerine de bu tutumunu dayatmıştı. *Carmen* operasını gördükten sonra Martha'ya, kendilerinin sıradan insanlardan nasıl farklı olduğunu yazmıştı: "Avam, iştah duyduğu her şeyi ele geçirmek istiyor ama biz bunlardan kendimizi men ediyoruz. Aklı selimimizi korumak için men ediyoruz kendimizi, sağlığımızdan, keyfimizden, duygularımızdan iktisat ediyoruz; kendimizi bilmediğimiz bir şeye saklıyoruz. Doğal güdüleri böyle sürekli bastırma alışkanlığı da bize rafine bir özellik kazandırıyor".[18]

Ortodoks bir Yahudi ailesinden gelme itaatkâr bir kadın olan Martha da cinsel ve duygusal açıdan Sigmund kadar ketlenmişti; saflığı, iffeti ve —Freud'un deyimiyle— "iyiliği", onu Martha'ya çeken özellikleri olmuştu. Evlendikten sonra evi, çocukları ve kız kardeşiyle kendine ayrı bir alan yaratmayı başarmıştı; sorgusuz sualsiz kendini vazifelerine vakfetti ve kocasının otoritesine asla açıktan açığa meydan okumadı. Çocukluğundan beri Viyana'da yaşasa da Viyanalıların rahat tavırlarını hiç benimsememişti, ölene kadar da Hamburg aksanını muhafaza etti. Bütün bunlar ne kadar katı bir vicdanı olduğunu, Freud'unkinden aşağı kalmayan bir iffetliliğe ve kontrole sahip olduğunu gösteriyor. Evin içinde gayet becerikli bir yöneticiydi, son derece ketum, dakik ve düzenliydi, böylece kocası ve çocukları için istikrarlı bir ortam hazırlıyordu. Güçlü bir suçluluk

duygusu vardı, kendini bazı şeylere mecbur hissediyordu, evliliğinde eksik olan yakınlığın yerine vazife ve çalışmayı koymuştu. Kendine hiç önem vermez, kendisi için para harcamazdı; kitap okumayı sevmesine rağmen bu "zevki"ni ciddi ölçüde kısıtlardı. Evi tertemiz tutmaya kendini öyle vakfetmişti ki sofraya bir sürahi sıcak su ve özel bir peçeteyle oturur, masa örtüsündeki lekeleri anında silerdi. Bir keresinde genç bir analiste, çiçekleri her gün aynı saatte sulamanın ne kadar önemli olduğunu anlatmıştı. Yaşlılığında, Londra'da, okumanın tek "eğlencesi" olduğunu söylemiş ama özür dilercesine hemen eklemişti, "ama sadece gece yatarken".[19] Bu zevki kendisinden gündüzleri esirgerdi, tam bir "iyi aile kızı" gibi.

"Medeni" Cinsel Ahlak ve Modern Sinir Hastalığı denemesinin en çarpıcı bölümü, Freud'un, bilinen bütün doğum kontrol yöntemlerinin cinsel zevki azalttığı ve gebelik engelleyici aletlerin "hastalığa neden olduğu" yolundaki kendine has inancıdır.[20] Gebeliği önleyici önlemlere rağmen seksten zevk alabilen günümüz okuyucuları bunun sebebinin on dokuzuncu yüzyılda doğum kontrol yöntemlerinin yetersizliği olduğunu zannedebilirler. Aslında, daha 1850'lerde bile kadınlarla erkeklerin gebeliği kontrol altında tutarak keyif alabilmelerini sağlayan, görece etkili yöntemler vardı. Freud 1880'de evlendiğinde, Viyana gibi kozmopolit bir şehirde yaşayan, eğitimli bir doktorun bunları bilmemesi imkânsızdı. Hayvan bağırsağından, ipekten ya da lastikten yapılan "koruyucu kılıflar" —kondom—; "rahim duvakları" ya da "rahim koruyucular" —ilk diyafram örnekleri— ve sperm öldürücü sıvılara batırılıp vajinaya sokulan süngerler vardı. Günümüzdeki muadilleri kadar etkili olmasalar da bütün bu aletler gebeliği kontrol ediyordu; ayrıca birleşmeyi âdet döngüsünün daha az üretken bir dönemine denk getirmek, karşılık mastürbasyon ve boşalmadan geri çekme, Freud'un terimiyle "coitus interruptus" gibi şeyler de uygulanıyordu. Bu yöntemlerin farkında olduğu, 1909'da hastası Albert Hirst'e, sevgilisiyle rahatça sevişebilmesi için vajina sürgerini tavsiye etmesinden anlaşılmaktadır.[21]

Gebelik önleyici yöntemler bilinse de Katolikler ve başka dini gruplar bunlara karşı çıkıyordu. Aynı zamanda bazı insan-

ların kafalarında sefahat ve günahkârlıkla bir tutuluyordu. İlk olarak fahişelerle düşüp kalkan erkeklerin, frengiden korunmak için kullanmaya başladığı kondom, Avrupa'da yüz yılı aşkın süredir dolaşımdaydı. Bu tarihleri nedeniyle genelevleri hatırlatıyor ve Sigmund'la Martha gibilerin "ince hassasiyetlerini" tahkir ediyordu. Diğer aygıtlar için de aynı şey üç aşağı beş yukarı geçerliydi; diyaframların, duşların ve vajina süngerlerinin kullanımı, karşılıklı olarak cinsel keyif almaya açıklık anlamına geliyordu ki bu iki utangaç, ketlenmiş birey için böyle bir şeyi hayal etmek bile zordu. Martha'nın bebeklerini emzirememesi ya da emzirmek istememesi de onu doğal bir gebelik önleyiciden mahrum bırakmış, kısa aralıklarla hamile kalmasına neden olmuştu. Ama Freud'un, gebelik önleyici önlemlerin hastalık yapabileceğine dair tuhaf fikri çok şaşırtıcıdır.

Freud'un, cinsel tatminin zararlı olduğu inancı, Martha'ya nişanlıyken yazdığı mektuplardan da bellidir; tutkulu sarılışlarının onu hasta etmesinden korktuğunu yazmıştır. Sonradan geliştirdiği "bilimsel" bir teoride, kaygının, uygun bir biçimde ifade edilmeyen libidodan kaynaklandığını iddia etmiştir; ona göre cinsel enerjinin, bir şekilde "önü tıkanıyor" ve kaygıya "dönüşüyor"du. Fikirleri tutarlı değildi; kaygı yaratan kimi zaman cinsel "boşalma" eksikliği, kimi zaman mastürbasyon, gebeliği önleyici aygıtların "araya girmesi" veya dışarı boşalma, kimi zaman çok fazla, çok az ya da "yanlış" ilişkide bulunmaydı. Cinselliğin patolojik olduğuna dair bu inançlar on dokuzuncu yüzyıl din ve sözde-tıp otoritelerinden geldiği halde Freud, bunların temelsiz olduğu kanıtlandıktan sonra bile vazgeçmekte zorlanmıştı. Bazı hastalarına —ve sonradan yazdığı yazılarda— cinselliğin zararlı olmadığını söylüyordu —gerçekten o semptomlar aşırı suçluluk duygusundan ve cezalandırıcı bir vicdandan kaynaklanabilirdi— ama aynı zamanda pek çok cinsel uygulamanın zararlı olduğu inancına sadık kalıyor, çocuklarını mastürbasyonun kötü etkileri konusunda uyarıyor ve bebeklerin "fazlaca" sevilip okşanmasının tehlikeli bir cinsel simulasyon olduğunu düşünüyordu. 1890'larda bir "hakiki nevroz" teorisi öne sürdü, buna göre "zararlı" cinsellik sözde doğrudan doğruya kaygı semptomlarına neden oluyordu. Başka

bir deyişle, bunun psikolojik bir çatışmadan kaynaklanmayan bir tür nevroz olduğunu, hastalığa doğrudan doğruya önü tıkanmış ya da başka yere yönlendirilmiş cinsel enerji neden olduğu için tedavinin imkânsız olduğunu iddia ediyordu. Bu durumu hiç örneklememiş olmasına —*Otobiyografik Bir Çalışma*'da, sözde bu durumu gözlediği vakaları bile hatırlayamamış olmasına— rağmen 1925'e kadar bu inanca sadık kalmıştı.

Freud'un cinsellik ve kaygı bağlantısına dair fikirleri çelişkili —kâh özgürleştirici, kâh yasaklayıcı— biçimlere bürünse de, sonradan libidonun kaygıya dönüştüğü teorisindeki kuramsal inceliğiyle birlikte, gebelik önleyici önlemlerin hastalığa yol açabileceği fikrinin, basit ve kişisel bir açıklaması vardır. Freud fiziksel bir yakınlığı çılgınca arzuluyordu, Martha'ya yazdığı mektuplar onun bu ihtiraslı özlemiyle doluydu ama bu arzusuna, özellikle de bir kadınla boyun eğerse, olabileceklerden çok korkuyordu. Martha —ufak tefek, utangaç, itaakâr— olabildiğince emniyetli bir kadın olsa da tehlike yine mevcuttu. Ama kendisi bu çatışmanın farkında değildi, bu yüzden de evliliğin cinsel başarısızlığını dış kaynaklara yormak ihtiyacındaydı; yani kültürel tabular ve gebelik önleyici önlemlere. Böylece onu kaygılandıran şeyin kendi aşk özlemi değil, doğum kontrolü ya da yanlış cinsel edimler olduğunu düşünmek durumunda kalıyordu. Sonuçta, farkına varılmayan bu çatışmalar kişisel bir trajediye yol açtı: cinsel açıdan zevkli bir evlilik "yanılsaması bozuldu" ve canlı, yakın bir eş kazanamadı.

Sigmund'la Martha'nın nişanlılık yılları romantik heyecanlar ve büyük umutlarla doluydu; ayrıca insanlara, edebiyata —Cervantes, Dickens, Shakespeare— karşı ortak bir merakları; bir yuva kurma, aile sahibi olma hayalleri vardı. Freud'un kıskançlığı, sahiplenmesi, bütün tercihlerini ve öfkelerini Martha'ya dayatması yüzünden fırtınalı zamanlar da atlatmışlardı. Annesinden kopmasını, ağabeyini ve dinini reddetmesini istediği için ilişkileri neredeyse bitme noktasına gelmişti. Bütün bu zor günleri atlatmışlardı ama evlendikten, birlikte yaşamaya —ve yatmaya— başladıktan sonra Freud'un ihtirası kısa sürede sona ermişti. Nişanlılıklarında, tek bağlan-

tıları mektuplarken, çeşitli hislerini ifade edebilmişti. Aralarındaki koruyucu mesafe ve sahip olduğu edebi ustalığıyla, güçlü aşk arzularını serbest bırakmıştı. Ama edebi bir biçimde devam eden kur ve nişanlılık onun fantezileriyle doluydu ve mektuplardaki romantizm, hayatın —özellikle cinsel hayatın— gerçeklerine dayanamamıştı.

Sonraki yıllarda, Freud'la Martha dışarıdan uyumlu görünseler de çok farklı yollar takip ettiler. Freud kendini gittikçe işine, Martha da evine ve çocuklarına adadı. Dokuz yılda altı hamilelik ve doğum meydana geldi; Freud gerçekten de doğum kontrolüne karşıydı ve bu kadar çok çocuk doğurmanın Martha'yı nasıl etkileyeceğini bilmiyormuş gibi bir hali vardı. Nişanlı, incecik gençkızı, on yıl sonraki anaç kadında görmek neredeyse imkânsız. Freud, hızla büyüyen ailesini —ayrıca maddi yardıma ihtiyaç duyan Jacob, Amalia ve dört bekâr kız kardeşini— geçindirmek, ayrıca her şeyden çok arzuladığı şöhrete kavuşabilmek için çok çalışıyordu.

İlk karşılaştıklarında Martha çok tecrübesizdi, sonra da onun tahakkümü yüzünden itaatkâr bir kız olmaktan öteye geçemedi. Daha bağımsız bir insan olup olamayacağını kestirmek zor. Onun geçmişinden gelen birisi için daha yüksek bir eğitim yapmak ya da bir meslek sahibi olmak söz konusu değildi, babası ve çeyizi olmadığı için de önüne çıkabilecek fırsatlar çok sınırlıydı. Kız kardeşi Minna'nın kaderinden de anlaşılacağı gibi hassas bir sosyal konumdaydı. Martha sonunda çocuklarını yetiştirebilecek ve kız kardeşini yanına alabilecek emniyete ve paraya kavuşmuştu, sonraki yıllarda da hizmetçileri olan, tatillere çıkan "Bayan Profesör" olacaktı. Ne de olsa rahat ve ayrıcalıklı bir hayat yaşıyordu ama bunun bedeli; bağımsız, duygusal açıdan canlı kimliğini hiçe saymasıydı.

Sonuçta, Freud'un evliliği ona güvenli bir sığınak temin etti; Martha'nın kişiliğini silip onu bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenen bir kadın haline getirdi.[22] Martha, sonu gelmez çocukların annesi, becerikli bir kâhya-yönetici ve hiç şikâyet etmeyen bir eş, bir eşlikçiydi. Yine de içindeki çalkantı dinmemişti, hatta kaygısı, depresyonu ve fiziksel şikâyetleri, evlendikten sonra

daha da artmıştı. Derinlerdeki özlemleri baki kalmıştı ve huzuru başka yerde araması gerekiyordu. Evlendikten bir yıl sonra Fliess'le başlayan ortaklığı onu rahatlatan şeylerden biriydi. Bir diğeri de Josef Breuer'le olan arkadaşlığıydı. Aslında tanışalı birkaç yıl olmuştu ama Freud'un evliliğinin ilk yıllarında muayenehane açmasıyla ilişkileri daha büyük önem kazanmıştı. Breuer'in çalışmaları psikanalize doğru giden yolu işaret ediyordu; 1880'lerin ikinci yarısından itibaren nevrozu tedavi etmek için yeni yöntemler geliştirmekle uğraştılar ve çalışmalarını ortak yazdıkları, 1895 tarihli *Histeri Üzerine Çalışmalar*'la noktaladılar.

İKİNCİ KISIM

PSİKANALİZİN DOĞUŞU

1890'larda Freud...

Bölüm 7

Josef Breuer ve Psikoterapinin İcadı

Histerik semptomların her biri, kendilerini yaratan olayın anısını ve ona eşlik eden duygulanımı açıkça gün ışığına çıkarmayı başardığımızda ve hasta bu olayı bütün ayrıntısıyla tarif edip duygulanımı kelimelere döktüğünde, anında ve daimi olarak ortadan kayboldu.[1]

—Breuer ve Freud, *Histeri Üzerine Çalışmalar*, 1895

1886'da Viyana'ya döndüğünde Freud'u ilk karşılayanlardan biri Josef Breuer olmuş, ona sıcakkanlılıkla sarılıp öperek hoşgeldin demişti. Freud'un Paris'te bulunduğu süre zarfında bağlantılarını koparmamışlardı, şimdi de yeni muayeneharesini açarken Freud kendinden büyük meslektaşından yardım bekliyordu. Freud, Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde önceki araştırmaları sayesinde *Privatdozent* —maaş almayan öğretmen— unvanını almış; birkaç yıl sürecek konferanslar vermiş ve bu sayede, nörolog olarak mesleğe atılmasına yardımcı olacak belli bir prestij kazanmıştı. Ama unvanı hastların ona gelmesini garanti etmiyordu.

İlk baştaki bu belirsiz dönemde, Freud, ona para veren, hasta gönderen, aynı zamanda korkuları, depresyonları, tuhaf fiziksel rahatsızlıklarıyla gerçek bir nöroloji uzmanına ihtyaç duyan, sersemletici çeşitlilikte hastalar konusunda ona akıl veren Breuer'e çok bağımlıydı. Acemi doktora gelen hastaların bir

kısmının gerçek nörolojik hastalıkları vardı, ama çoğu fizyolojik bir temeli olmayan nevrozlardan, "histeri", "nevrasteni" ya da benzer durumlardan mustaripti. Doktorluğa başladığı ilk iki yıl içinde Freud bu hastaları iki yöntemle tedavi etmişti: birincisi Erb'in elektroterapisiydi; Alman nörolog Heinrich Erb tarafından geliştirilmişti, ikincisi ise Amerikalı bir doktorun geliştirdiği ve onun adıyla anılan Weir Mitchell sistemiydi. İlkinde, gövdenin sorunlu bölgelerine uygulanan hafif bir elektrik akımı söz konusuydu; karıncalanma ve kaslarda spazma neden oluyordu. Weir Mitchell sisteminde ise, yatak istirahati, yalnızlık, beslenme, masaj ve elektroterapiden oluşan düzenli bir rejim uygulanıyordu. Kuşkusuz bu iki tekniğin faydasının görülebilmesi, plasebo etkisine ve güvenilir, otoriter bir doktorla ilişkiye bağlıydı. Bu tedaviler kısaydı da; bir dinlenme kürü için birilerini bir kaplıcaya göndermek sürekli bir gelir getirmiyordu.

Hem elektroterapi hem de dinlenme kürleri Freud'un pek hoşuna gitmemişti; 1887'nin sonunda hipnoz deneyleri yapmaya başladı; bu yöntemi hem Charcot'dan hem de Fransız doktor Hippolyte Bernheim'ın çalışmalarından biliyordu. Ertesi yıl, Bernheim'ın, *Telkin ve Terapiye Uygulanması Üzerine* adlı kitabını Almanca'ya çevirdi, sonra da onu Nancy'de ziyaret ederek hipnotik telkinin kullanımı hakkında daha fazla malumat edindi. İlk başta hipnotizmayı, semptomları ortadan kaldırmak için kullanıyordu; hastaları transa sokuyor, uyandıklarında görme ya da işitme duyularını tekrar kazanacaklarını veya felçli uzuvlarını oynatacaklarını söylüyordu. Bu hipnotik telkinler, ilk başta elektroterapi ve dinlenme kürlerine oranla daha iyi sonuçlar veriyormuş gibi görünse de yine de kusursuz değildi. Her hasta hipnotize edilemiyordu ve bu teknikle ortadan kaldırılan semptomlar, genelde tekrar ortaya çıkıyordu. Freud çok geçmeden, hipnotizmanın histerinin sebebini açıklığa kavuşturmadığını fark etti; yeni keşiflere yol açabilecek bir yöntem değildi.

Daha etkili tedaviler arayan Freud, duygusal boşalma yöntemini kullanmaya başladı; daha Paris'e gitmeden önce Breuer'in Bertha Pappenheim'a ("Anna O".) uyguladığı bu yöntemi kendisinden dinlemişti.[2] Duygusal boşalma yönte-

minde hastalar hipnotize ediliyor ve transtayken, semptomlarının ilk olarak ortaya çıktığı zamanki koşulları mümkün olduğunca hatırlamaları ve ifade etmeleri talimatı veriliyordu. Freud 1909'da Clark Üniversitesi'nde verdiği konferanslarda şöyle demişti: "Eğer psikanalizi var etmek bir başarıysa, bu başarı bana ait değil. Başlangıcında benim hiç payım yok. Benim gibi Viyanalı bir doktor olan Josef Breuer, bu usulü, histeriden mustarip bir kıza ilk uyguladığında —1880-1882— ben mezuniyet sınavlarını vermeye uğraşan bir öğrenciydim".[3] Sonradan *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine*'de (1914) Breuer'in katkısını biraz arka plana itse de aslında tedavi yöntemini icat edip, psikanalizin gerçek başlangıcını oluşturan fikirler üreten meslektaşıydı.

Josef Breuer zekiydi, maddi durumu iyiydi ve 1870'lerin sonunda Freud onunla karşılaştığında, enerjisinin çoğunu hastalarla doğrudan ilgilenmeye vakfediyordu. Çağdaş bilimsel bilgiyi, kişisel sıcaklığıyla kaynaştırmıştı, bu da onu Viyana'nın en tutulan doktorlarından biri yapmıştı.

Breuer'in çocukluğu ve geçmişi hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. 1842'de, sosyal ve ekonomik yelpazenin Freud'la tam aksi ucundaki bir ailede dünyaya gelmişti. Babası hayata fakir bir rabbilik öğrencisi olarak başlamış, sonra zengin, tüccar bir ailenin kızıyla evlenmiş, modern değerleri benimsemiş ve tanınmış bir din öğretmeni olmuştu. Hem annesiyle babası hem de diğer akrabaları, varlıklı, rahat Viyana-Yahudi cemiyetine mensuplardı; iyi eğitim görmüşlerdi, kültür ve sanatla ilgiliydiler.

Breuer'in annesi Bertha, ikinci doğumun ardından ölmüştü. Kendi sözleriyle "[Annem, 22 yaşında] ölmüş, ikinci oğlunun, erkek kardeşimin doğumundan hemen sonra, mezar taşına bakılırsa 'gençliğinin ve güzelliğinin baharında'ymış. Bir müddet sonra zeki ve becerikli bir kadın olan anneannem yanımıza yerleşti. Evi o idare edecek, iki annesiz çocuğa annelik yapacaktı".[4] Breuer'in, annesini hiç hatırlamadığını ve mutlu bir çocukluk geçirdiğini iddia etmesine rağmen, onun da küçüklüğüne Freud gibi annesinin kaybı damgasını vurmuştu. İki yaşında bir çocuk annesine çok bağlıdır ve onun ölümü gayet travmatik bir olaydır.

Freud gibi Breuer'in zekâsı vaktinden erken gelişmişti, okumayı dört yaşında sökmüştü, okulda da çok başarılıydı. Breuer'in babası başarılı ve tahsilli bir adamdı, oğlu sekiz yaşında *Gymnasium*'a girene kadar eğitimini o üstlenmişti. Tutarlı ve takdire şayan bir figürdü, bu yüzden de Freud'un aksine Breuer, babasının başarısızlıklarını ve yetersizliklerini telafi etmek için "büyük adamlar"la özdeşleşme yoluna gitmemişti. Anneannesi, onun için anne yerine geçmiş, Freud'un çocukluğunun aksine, bir dizi yeni bebek, annesinin sevgisini ondan çalmamıştı.

Geniş bilimsel ve felsefi merakları, özgün araştırmalara karşı hakiki bir yeteneği olmasına rağmen Breuer daha genç yaşta doktor olmak istemişti. Üniversitede tam günlük bir iş bulmak zordu, zaten bulsa bile içindeki hizmet aşkı onu tatbikata yönlendirirdi. Dahiliye uzmanı oldu ve etrafında, doktorluktaki üstün kabiliyetinin yanı sıra düşünceliliğine, sıcaklığına, bencil olmayışına, anlayışlılığına ve ilgi alanının genişliğine değer veren, bir arkadaş, meslektaş ve hasta muhiti oluşturdu. Tıp Fakültesinin çoğu seçkin mensubunun —Brücke ve Fleischl de dahil— kendilerine doktor olarak onu seçmelerinin nedeni de bu özellikleriydi.

Breuer yirmi altı yaşında —kendisi gibi köklü ve varlıklı bir aileden gelen— Mathilde Altmann'la evlendi; beş çocukları oldu. Evliliğini ve ailesini, neşe ve mutluluk kaynağı olarak gördüğünü söylemişti. Ama Breuer'in güneşli sathının altında başka hisler yatıyordu, üniversitede karşılaştığı anti-Semitizm konusundaki düşünceleri de bunu gösteriyor:

> Bizim gibilerin bu meselelerden ne kadar kötü etkilendiğini hiçbiriniz fark etmiyorsunuz. Yine de bu sorunla arkadaşlarımın "canını sıkmamayı" tercih ediyorum. Ömrüm boyunca haksızlığa sadece iki kere "isyan ettim", o da "ritüel cinayetlerin" hunharlığı yüzünden. [1883'te Macaristan'da, Yahudilerin anti-Semitik bir yargılamaya maruz kalışına gönderme yapıyor] Yine de arkadaşlarım "fanatikliğime" şaşıyor! Bu yüzden de gelecekte hislerimi kendime saklayacağım. Ama beni üzen, beni üzdüğünü herkesin gördüğü konulardaki genel sessizlik, herkesin bunları tartışmaktan kaçınmak için şekilden şekle girmesi, üzerimde gerçekten de çok bunaltıcı bir etki yaratıyor.[5]

Breuer güçlü ahlaki kanaatlere ve derin hislere sahip bir adamdı; mesleğine engel teşkil etmediği halde, Freud gibi o da anti-Semitik zulmün acısını hissediyordu.

Breuer, özel çalışmalarına ek olarak, ilgi duyduğu alanlarda araştırma da yapıyordu ve pek çok alanda önemli katkılarda bulunmuştu. Ateşin kaynakları, solunum düzeni —"Hering-Breuer refleksi" hâlâ kullanılan bir terimdir— ve denge üzerinde salyangozun (içkulağın) etkisi, araştırmalarının bazılarıdır. Bütün bu alanlarda kaliteli bir bilim adamı olduğu gayet açık görülmektedir. Seçtiği sorunlarda, cevap bekleyen önemli sorular vardı; konuya nüfuz eden deneyler yaptı ve bulduklarını yaratıcı, incelikli bir tarzda yorumladı. Biyoloji konusundaki fikirleri çağının ilerisindeydi; dikkatliydi, gözleme ve ipuçlarına önem verirdi, her şeyi kapsayan spekülasyonlara değil. Bilimsel çalışmaları kendi kendine düşünen biri olduğunu gösteriyor; Breuer otoriteye tapmazdı ve kendini, kabul görmüş doktrinlere bağlı hissetmezdi.

Her türden, çok sayıda hastaya bakan Breuer, başka psikolojik bozuklukların yanı sıra kuşkusuz histeri vakalarına da rastlamıştı. O zamanlar bu durumların etkili tedavileri yoktu; daha yeni yeni bir uzmanlık dalı halini almaya başlayan psikiyatri, akıl sağlığını tümüyle kaybetmiş hastalarla büyük ölçüde nörolojik bir bakış açısından ilgileniyordu. Psikolojik bir sıkıntısı olan herkes, önüne çıkan ilk doktora, belki nöroloji alanında uzmanlaşmış birine gidiyordu. Histeri ve ilintili durumlar sınırlı ölçüde anlaşılıyordu ama sinir sisteminin anormallikleri hakkında çeşitli teoriler, ırsi dejeneratif eğilimler hakkında da spekülasyonlar vardı.

Tedavinin de durumu pek iç açıcı değildi. Çeşitli yöntenler tavsiye ediliyordu, özel diyetler ve çeşitli ilaçların kullanım bu yöntemlerdendi; ilaçların bazıları görece zararsızdı, bazılarıysa morfin, kloralhidrat, kloroform gibi güçlü ilaçlardı. Hastaara elektrik uyarımı, hidroterapi, kaplıca ve sanatoryumlarda dinlenme kürleri uygulanıyordu. Charcot hastalarına demir yutturuyor, onları demir koşumlarla tavandan aşağı asıyordu.

Araştırmacı bir bilim adamı olarak engin tecrübesi, bağımsız düşünme kabiliyeti ve iyileştirme arzusu sayesinde Breuer

varolan kuramların ve tedavi yöntemlerinin yetersiz olduğunu görüyordu. Hem acı çeken insanlara yardımcı olmak, hem onları neyin bu hale getirdiğini anlamak için yeni bir şeye ihtiyaç vardı. 1880'de Bertha Pappenheim'm tedavisini üstlendiğinde bu tip şeyler düşünüyordu.

Bertha'ya bakması istendiğinde, Breuer muhtemelen Pappenheimların aile doktoruydu;[6] yirmi bir yaşındaki Bertha çok ciddi semptomlardan mustaripti. Breuer onu sık sık görüyordu; genelde her gün, hatta bazen günde iki kere. Hipnoz kullanıyor, ayrıca pek de anlaşılır olmayan konuşmalarıyla fantezilerini dinliyordu; zaman içinde semptomların ve ruh hallerinin çoğunun hayatındaki olaylarla, özellikle de babasının hastalığı ve ölümüyle ilgili olduğunu anlamaya başladı. Aynı zamanda, Bertha'nın da işbirliğiyle, "duygusal boşaltma yöntemi"ni — Bertha'nın "konuşma kürü" ya da "baca temizliği" dediği şeyi— geliştirdi; bu yöntemde doktor, hastayı anılarını ve onlarla bağlantılı duygularını ifade etmeye teşvik ederek, onu semptomlardan kurtarmaya çalışır.

Breuer'in bilimsel merakı —histeri büyük bir sırdı, o da bunu daha iyi anlamak arzusundaydı— ve iyileştirme isteği onu Bertha Pappenheim'a itmiş, eşsiz yaklaşımını geliştirmesine yol açmıştı. Viyana'da histerik hastaları tedavi etmeye çalışan, zeki ve iyi eğitimli doktorların hiçbiri, durumu Breuer kadar iyi anlayamamıştı çünkü ondaki güçlü kişisel motivasyon öbürlerinde yoktu. Breuer'in Bertha'ya kişisel bir yakınlık duymasının nedeni, muhtemelen annesinin ölümüyle ilintili, nicedir uykuda olan hislerini yeniden canlandırmasıydı. Annesinin adı da Bertha'ydı ve onu muayene etmeye gittiğinde tam da annesinin öldüğü yaştaydı. Buna ilaveten, Bertha'nın çöküntüsünün nedeni babasını kısa süre önce kaybetmiş olmasıydı ve ölüm fikriyle doluydu. Breuer bu ikincisiyle karşılaşmış ve muhtemelen genç Bertha, kendisi iki yaşındayken ölen annesinin anısını yansıtmıştı. Hastasına olan ilgisi her zamanki dozunu çok aşmıştı; Breuer'in biyografisini yazan Albrecht Hirschmüller şöyle demiş: "Breuer'in hastasıyla çok özel bir ilişkisi vardı. Bu vakaya... kendini her zamankinden daha fazla vakfetmişti... raporu o dönemde yazılanların on, hatta yirmi

katı uzunluktadır... olağanüstü bir empatiye sahipti".[7]

Bertha Pappenheim (Anna O.)

Breuer hastasını, "son derece zeki bir kadın, şaşırtıcı bir kavrama kabiliyeti, derin bir sezgisi var... güçlü bir zekâ ve şiire, hayal gücüne müthiş bir yatkınlığı var" diye tanımlıyor. İlk başta hastasının iradesinin "enerjik, sağlam ve dirençli" olduğunu not etmiş, "bazen son derece inatçı oluyordu ama sonra karşısındakini düşünerek, ona duyduğu saygıdan, inadı bir kenara bırakıyordu". Bütün bu özelliklerin yanı sıra "düşünceliydi, hastalığı sırasında bile fakir, hasta insanlara bakmak onu rahatlatıyordu çünkü ancak bu sayede güçlü içgüdüsünü tatmin etmeyi başarıyordu". Son olarak ve psikanalizde sonraki gelişmeler açısından en önemlisi, "cinsellik unsuru şaşırtıcı ölçüde güdük kalmış" diye yazmıştı Breuer. Bertha hiç âşık olmamıştı ve cinsel fantezileri ya da düşünceleri yokmuş gibi görünüyordu. Ama histeriye yakanlandığı sırada, bir akciğer hastalığı yüzünden ölmekte olan babasına "tutkuyla bağlıydı".[8]

Hastalığı, yani histerisi çarpıcı fiziksel semptomlar, değişken bilinç halleri ve duygusal fırtınalarla belirleniyordu. Çok sayıdaki bedensel semptom arasında, kollarda, bacaklarda, boyun kaslarında ("kilitlenme") kısmi felç, başını döndürememesi, kollarını kullanamaması; belirgin bir şaşılık ve buna bağlı görme bozuklukları, tıkanmaya yol açan sinirsel öksürük, konuşma zorluğu ve şiddetli başağrıları vardı. Anadili olan Almanca'yı konuşamıyor, dört dilin karışımından oluşan anlaşılmaz sesler çıkarıyordu. Bir müddet sadece İngilizce konuşabilmişti.

En çarpıcısı da bilinçteki değişikliklerdi; Breuer şöyle anlatıyor: "Tümüyle farklı iki bilinç durumu... sık sık, hiçbir belirti olmaksızın birbirinin yerini alıyordu... bu durumlardan

birinde çevresini tanıyordu; hüzünlü ve endişeliydi ama görece normaldi. Diğer duruma geçince halüsinasyonlar görüyordu ve "yaramazlık" yapıyordu —yani saldırganlaşıyor, insanlara yastıklar fırlatıyor, kasılmaların izin verdiği ölçüde kımıldatabildiği parmaklarıyla nevresiminin düğmelerini kopartıyordu". Bertha, "biri gerçek, biri kötü iki benliği olduğundan, ikincisinin onu kötü şeyler yapmaya zorladığından"[9] bahsediyordu, ayrıca kısa ya da uzun "boşluk" —bellek kaybı— dönemleri vardı.

Duygusal durumlarındaki değişim de aynı ölçüde çarpıcıydı: "Ruh halindeki son derece hızlı değişimler, bazen aşırı ama kısa süreli bir neşeye, bazen ciddi kaygılara, her türlü terapi girişimini inatla reddetmeye ve korkutucu halüsinasyonlara dönüşüyordu; saçlarını, kordelaları ya da benzer şeyleri kara yılanlar gibi görüyordu".[10] Çeşitli kılıklardaki güçlü kaygı, hastalığının daimi bir unsuruydu, ayrıca intihar etme isteği ve depresyon da vardı.

Breuer'in karşılaştığı şaşırtıcı semptomlar ve psikolojik durumlar yığını bunlardı; hastasına yardımcı olabilmek için bütün bunları doğru yorumlaması gerekiyordu. İşe başlamak için olası iki nokta vardı: travma ve hipnoz. Bazı histeri vakalarının, tren kazası gibi travmatik olaylardan kaynaklandığı biliniyordu —Freud bunu Charcot'nun yanında öğrendiğinden söz etmişti. Aynı zamanda hipnoz altında insanların bazı şeyleri hatırlamaya ya da unutmaya ikna edilebilecekleri, histeri semptomlarının yaratılıp yok edilebileceği biliniyordu. Aklında kendine kılavuzluk eden bu gerçeklerle Breuer, Bertha'yı her gün ziyaret etmeye başladı; onu semptomlarıyla ilgili olaylar hakkında konuşmaya teşvik ediyor, bunları ortaya çıkarabilecek travmaları araştırıyordu. Onun "mırıltılarını" ona tekrarlıyor; onu konuşmaya, hikâye anlatmaya ya da fantezi kurmaya teşvik ediyordu. Onu hipnotize etmeyi de denemiş, hastalığının başlangıcında meydana gelen olayları hatırlaması için telkinde bulunmuştu. Aralarında işbirliğine dayanan bir ilişki gelişti; Breuer şöyle yazmıştı, *"telkine tümüyle* kapalıydı; sadece delillerden etkileniyordu, iddialardan değil".[11] Ona karşı büyülü hipnozcu rolünü oynayarak semptomlarını gideremiyordu;

hastalığın nedenini bulmak ve semptomları ortadan kaldırmak için birlikte çalışıyorlardı. Bertha son derece zeki ve yaratıcı bir kadındı, psikoterapinin icadına da hakiki katkıları oldu; "konuşma kürü" ve "baca temizliği" onun terimleriydi. Otorite rolünden pek hazzetmeyen Breuer bu işbirliğine açıktı ve ona duygusal boşaltma yöntemini kendisiyle birlikte bulduğunu açıklayarak ona şeref payı vermişti.

Bu çalışmadan, psikanalitik teori ve terapinin iki temel özelliği ortaya çıktı. Semptomları geçmişteki olaylara bağlayan Breuer, bunları travmatik anıları ifade eden *simgeler* olarak görmeye başladı. Mesela, hastalığı başladığı sıralarda bir gece Bertha ağır hasta babasının yatağı yanında oturmuş, doktorun gelmesini bekliyormuş:

> Sağ kolunu sandalyenin arkasına atmış. Bir gündüz düşü görmüş; siyah bir yılan, hasta adamı sokmak için duvardan aşağı iniyormuş... Yılanı kovmaya çalışmış ama felce uğramış gibiymiş. Sandalyenin arkalığına attığı sağ kolu uyuşmuş, hissizleşmiş, felç olmuş; dönüp eline baktığında parmaklarının küçük yılanlara dönüştüğünü görmüş, başları kafatası şeklindeymiş... Yılan ortadan kaybolduktan sonra, korku içinde dua etmeye çalışmış. Ama lisanını unutmuş; hiçbir dili hatırlamıyormuş, sonunda İngilizce çocuk şiirleri gelmiş aklına ve bu dilde düşünebildiğini ve konuşabildiğini fark etmiş.[12]

Kolunun felç olması ve İngilizce dışında hiçbir dilde düşünüp konuşamaması ilk olarak bu korku ve ölüm bağlamında ortaya çıkmış. Sonra bu semptomlar dizginleri ele almış, ilintili motor ve dil bozukluklarına yol açmış ama Bertha bu sürecin bilincinde değilmiş ve semptomlarını o ilk dehşet ve ölüm imgesiyle bağdaştırmamış. O sırada Breuer bunları ortaya çıkarabilmişti. Bertha üzerindeki iki yıllık çalışması, her semptomun travmatik kökenini bulmak ve ketlenmiş duygularla anıların ifade edilmesini sağlamaktan ibaretti. Bunu başardığında semptomlar da ortadan kalkar gibi oldu. Tedavinin sonlarına doğru, odayı babasının öldüğü zamanki gibi düzenlediler ve Bertha bir yıl önceki olayları günbegün gözden geçirdi.

Bu çalışma sırasında Breuer, Bertha'nın değişik bilinç durumlarını tanımladı, özellikle de "boşluk", "çifte vicdan" ve "bilinçdışı"nı. Histerisinin sebebinin, zapt edilmiş, bilinçdışı, travmatik anılar ve hislerin dışavurumu olduğu sonucuna vardı. Başka bir deyişle Bertha korkusuyla baş etmek için —babasının yatağının yanında oturduğu zaman olanlardan da anlaşıldığı gibi— korkutucu imgeleri otomatik olarak siliyordu; zihnini bilinçli ve bilinçdışı olmak üzere ikiye bölünmek durumunda bırakıyordu. Ama sildiği malzemeler, semptomlar, farklı zihin durumları ve ruh halindeki değişmeler olarak onu rahatsız etmeyi sürdürüyordu. Bu kavramlar psikanalitik nevroz teorisinin temelini oluşturacak, ileriki yıllarda Freud tarafından geliştirilecekti.

Breuer'in çalışmasının da sınırları yok değildi. Bertha'nın ölmekte olan babasına bakmasının ve adamın sonunda ölmesinin travmatik olduğunu görebiliyordu ama bu olaylara neden böyle çarpık bir tepki verdiğini açıklayamıyordu. Başka genç kadınlar da benzeri tecrübeler yaşıyor ama böyle neredeyse psikotik bir hastalık geliştirmiyorlardı. Açıklama denebilecek tek düşüncesi, "entelektüel bir canlılıkla kaynayan bu kızın, tutucu ailesi yanında son derece tekdüze bir hayat sürmesiydi".[13] Bu yüzden kendini hayal kurmaya vermişti, bu da bilincinin bölünmesine önayak olmuştu. Bu açıklama aile atmosferini işaret etse de iddia olmaktan öte gidemiyor. Aslına bakılırsa Pappenheim ailesinin geçmişinde —ölüm ve kaybın yanı sıra— bariz bir baskı, bastırılmış öfke ve suçluluk vardı, bu da Bertha'nın babasının ölümünün neden böyle olağanüstü bir etki yarattığını kısmen açıklıyordu.

Breuer, daimi doktor ve terapist olarak Bertha üzerinde yarattığı etkinin mahiyetini de anlamamıştı. Kendini yürekten bu tedaviye vermişti; kendisi gittiğinde ya da düzenli seanslardan birini kaçırdığında Bertha'nın durumunun nasıl kötüleştiğini —semptomlarının geri geldiğini, kaygılandığını, depresyona girdiğini— anlatmıştı. Ama bu gözlemlerin ne anlama gelebileceği üzerinde durmamıştı. Günümüz perspektifinden bakıldığında, babasına duyduğu hisleri doktorunda yeniden yaşadığı anlaşılıyor. Babasının ölümüne verdiği tepkide

çok merkezi bir yeri olan terkedilme acısı, Breuer yanındayken dinse de o gittiğinde yeniden ortaya çıkıyordu. Freud sonradan bu tepkinin ne anlama geldiğini fark edecek ve buna "aktarım" adını verecekti.

Breuer, Bertha Pappenheim hakkındaki raporunu, büyük ölçüde tedavi edildiği izlenimiyle sona erdirmişti.[14] Hastalığının ne kadar ağır olduğu düşünülürse bu saptamasının doğru olmaması hiç şaşırtıcı değil. İlerleme kaydedilmiş olsa da hastalığın en az altı yıl daha sürdüğünü gösteren kanıtlar var. Hatta Breuer onu bir sanatoryuma yatırmış, uyusun diye kloralhidrat, rahatsızlığı için de morfin vermiş. Bertha bu ilaçlara bağımlı hale gelmiş ve kurtarılması da epeyce uzun sürmüş. Kocasını yeni kaybetmiş olan annesi sonradan kızının bakımını üstlenmiş, destek olan geniş bir akraba grubunun da yardımları ve anlamlı bir işin de katkılarıyla, Bertha zaman içinde rahatsızlığının en kötü yönlerinden kurtulmuş. Breuer'in saptadığı işlek hayal gücü sayesinde şiirler, peri masalları ve çocuk hikâyeleri yazmaya başlamış.

Sonraki yıllarda Bertha Pappenheim uzun ve üretken bir hayat sürdürdü. Almanya'da öncü bir feminist ve sosyal hizmetlerde bulunan birisi oldu; daha hastalığı sırasında bile hasta ve talihsiz insanlara yardım etmekten duyduğu memnuniyet zaten bunu ve yazılarını önceden haber vermişti. Asla evlenmedi, erkeklerle yakın ilişkiye de girmedi. Hayatının sonuna kadar ahlaki katılığı, işine adanmışlığı ve çelik iradesi devam etti. 1911'de yazdığı bir şiirde bu özellikleri bulmak mümkün:

Aşk gelmedi bana—
Öylece yaşadım bir mahzendeki
Bitkiler gibi, ışıksız.

Aşk gelmedi bana—
Yayı kırık bir keman gibi
İnledim durdum.

Aşk gelmedi bana—
Kendimi işe gömdüm
Görev uğruna yaşadım, sade.

Aşk gelmedi bana—
Ölümü düşündüm hep
Dost bir yüz gibi.[15]

Bertha Pappenheim eşsiz bir birey olarak görülmeli: gayet zeki, yaratıcıydı; hayal gücü ve iradesi sağlamdı; kuşkusuz "histerik Viktorya dönemi kadınları" kategorisine fırlatılacak bir kadın değildi. Viktorya döneminde cinsel baskıların histeri sebebi olarak rolü konusunda çok şeyler yazılmış olsa da Bertha, çağının —belki hiçbir çağın— tipik kadınlarından değildi ve cinsellik, dar anlamda, hastalığının önemli etkenlerinden sayılmazdı.

Yıkıcı hislerinin yoğunluğu, korku, hareket kabiliyetini engelleyen fiziksel semptomlar, depresyon, ruh halindeki aşırı değişmeler, iki ya da daha fazla benliğin varlığı, ciddi çözülme bozukluğuna işaret ediyor. Günümüzdeki travmaya ya da istismara uğramış, travma sonrası stres bozukluğundan mustarip hastalara benzer yönleri var; bu sendromlar şimdi olduğu gibi on dokuzuncu yüzyılda da vardı.

George Eliot'ın —Freud'un da okuduğu ve sevdiği— *Daniel Deronda* romanında, Bertha'nın vaziyetinin özü yakalanmıştır: "Sen kadın değilsin, erkek dehasının gücüne sahip olup da kız olmanın esaretine katlanmak nedir hayal bile edemezsin. Senin için biçilmiş bir kalıp vardır —"Yahudi kadını işte budur"— ona mecbursundur; sadece onun için istenirsin; bir kadının yüreği sadece belli bir büyüklükte olmalıdır, daha fazla değil, yoksa küçük kalsın diye Çinlilerin ayakları gibi ezilir; mutluluğu kek hamuru gibi kotarılır, sabit bir tarife göre".

Bertha'nın hayatına modern bir perspektiften bakıldığında, içinde bulunduğu durumun kötülüğü daha rahat değerlendirilebilir. Pappenheimlar hem baba hem de anne tarafından zengindiler ve genç kız, maddi açıdan çok rahattı. Babası Viyana'da bir sinagog yaptırmış olan Ortodoks bir Yahudiydi. Kızının, bu dinin ağır kurallarını yerine getirmesini ve bir kadın olarak kendini vazifeşinas Yahudi evhanımı rolüne adamasını istiyordu. Breuer'in de belirttiği gibi, "son derece sistematik dersleri, doğal canlılığına çıkacak delik bırakmıyordu, tümüyle

olaysız bir hayat da zihinsel faaliyetlerini tatmin etmiyordu".[16] Dışarıdan bakıldığında bu taleplere boyun eğmişti ama içeride, hayal gücünün "özel tiyatrosu"nda yalnız bir hayat sürdürerek isyan ediyordu.

Bertha sadece baskı altında yetiştirilmekle kalmamış, ailedeki ölümlerle kayıplar da üzerinde derin bir iz bırakmıştı. Dört kardeşin üçüncüsüydü, iki ablasından ikincisi o doğmadan iki yıl önce, ikisi de o sekiz yaşındayken, on sekizinde hayatını kaybetmişti. Erkek olan dördüncü çocuk hayattaydı. Ablalarının ikisi de veremden ölmüştü, o çöküntüye girdiği sırada babası da akciğer hastalığından, multemelen veremden ölüyordu.

Breuer, Bertha'nın neşesinin "çok ciddi bir insan olan annesinin" hoşuna gitmediğini saptamıştı.[17] Başka bir deyişle, anne iki çocuğunun ölümü yüzünden, beklineceği üzre depresyona girdiğinden, sağ olan kızı ona ulaşamyordu, Bertha mümkün olan tek sevgi kaynağı olarak babasına dönmüştü. Tutkulu mizacı yüzünden, babasının onu denetin altında tutma talebine rağmen, bütün arzularını, başka yetişkin ilişkilerini dışlama pahasına onun üzerinde odaklamıştı. Ana bu onu, babasıyla ve kendisine dayattığı kimlikle, çocuklığa has bir sevgi-nefret mücadelesine hapsetmişti. Dışarıdan onun kurallarına uyuyor, içeriden isyan ediyordu. Bütün bunlar babasının hastalığıyla bir kriz halini almıştı. Aile, bir üyesini daha verem yüzünden kaybetmek üzereydi, Bertha da en sevdiği insanı kaybedecekti.

Aile, onun içinde yaşadıklarına —en büyük umutlarına, özlemlerine ve hayalkırıklıklarına— tepki vermek bir yana, bunlardan haberdar bile değildi. Hasalığı başladıktan sonra, semptomlarını ve ruh hallerini bile aylarca fark etmemişlerdi. Annesiyle kardeşi, babasını ölürken görmesine izin vermemişlerdi; bunu bir ihanet, en derin duygularının hiçe sayılması, dayanılmaz "yalanlar" olarak algılamıştı Küçüklüğünde vazifelerini tümüyle ayrı, gizli bir benlikle yerine getirdiği ve kimsenin bunu fark etmediği anlaşılıyor. Kısacası ölümlerle sarsılan ailesinde duygusal olarak yalıtılmış —terkedilmişti. Çöküntüye uğramadan çok önce bile bölünmüş bir kişiliği vardı, sahte bir dış benlik —uysal, vazifeşinas ama hisiz— ve hakiki hislerinin

fantezilerle canlı tutulduğu bir iç benlik. Bunlar, hastalığının "iyi" ve "kötü" benlikleri olarak açığa çıkmıştı. Çöküntüye uğradığında parçalanmıştı; kişiliğinin parçaları ayrılmıştı.

Bertha'nın yazı yazması ve çalışması, sonunda iyileşmesini sağlayan en önemli etkenlerdi. Çocukluğunun "özel tiyatrosu" yetişkinlik yıllarının edebi kompozisyonlarının öncülüydü. Şiirlerine ve masallarına ek olarak bir tercüme yapmış, Mary Wollstonecraft'ın *Vindication of the Rights of Women* [*Kadın Hakları'nın Savunması*] kitabına önsöz, oyunlar, gazete makaleleri ve polemik yazıları yazmıştı. Önce, feminist hareketin öncüsü Mary Wollstonecraft'ı, sonra da aynı özelliklere sahip bir akrabası olan Gluckel von Hameln'i kendine örnek aldı. Bu kadının giysileri içinde bir portresini yaptırarak, resme "Gluckel olarak Bertha Pappenheim" adını verdi. Bu özdeşleşmeler, eski hayatının parçaları arasında kendine yeni bir benlik inşa etmesini sağladı.

Feminist modellerinin izinden giderek, Almanya'da Ulusal Yahudi Kadınları Birliği'ni kurdu; gençler, evlenmemiş anneler ve bebekleriyle çalıştı; sonra Frankfurt yakınlarında bir kasabada, terkedilmiş ve istismara uğramış kızlar için bir sığınma evi kurup, senelerce işletti. Hayatını "risk altındaki kızlar" ve evli olmayan annelere, evsizlerin bakımına, veremle savaşa, "beyaz kölelik"le (Doğu Avrupalı kızların kaçırılıp fahişe yapılmasıyla) mücadeleye adadı. Hem eserlerinde hem kariyerinde, çöküntüsünü hızlandıran temalar üzerinde durdu: istismara ya da kötü muameleye maruz kalan kızlar, haklarından mahrum edilen kadınlar. Duygusal boşaltma tedavisinde Breuer'le ortak çalışması, iyileşmesinin ardından gelecek üretken, yaratıcı hayatı adeta önceden haber vermişti. Sonraki hayatında, hastalığında görülen çatışmaları uyumlu ve üretken bir biçimde kontrol altında tuttu.

Yine de Bertha asla evlenmedi, erkeklerle asla yakınlaşmadı ve çok kontrollüydü; bütün hislerini yazılarına ve gençkızlara kanalize etti. Kendisinin de —yukarıda alıntılanan şiirde— belirttiği gibi, aşkı asla bulamadı. Bu onun cinsel duygulardan yoksun olduğu anlamına gelmiyor; cinsel olsun olmasın, o duygusal yakınlık eski günlerdeki o çözümsüz çatışmalarla —

öfke, suçluluk, kayıp ve dehşetle— öyle iç içe geçmişti ki yanına bile yaklaşmıyordu. Onun hastalığında olduğu gibi korkunç bir acı ve korkuyla dolu yıllar geçiren insanlar genellikle bu tip şeyleri bir daha asla hissetmemeye kararlı olurlar. Duygularını kontrol etme ihtiyacındaydı; işinin ve çalışmalarının verdiği tatmin onun için yeterli kazanımlardı.

Breuer, Bertha Pappenheim'la 1880-1882 yılları arasında ilgilendi, sonra birkaç yıl daha bir sanatoryumda ve sanatoryumdan çıktıktan sonra yeniden tedavi etti. Başka psikiyatrik vakalarla da karşılaştı ama bir daha asla tam bir duygusal boşaltma tedavisine kalkışmadı. Ama muayenehanesini yeni açmış olan ve paraya müthiş ihtiyaç duyan genç meslektaşı Freud, böyle hastaları kabul etmek için can atıyordu. Breuer şöyle demiş: "Artık analizle tedavi edildiği takdirde iyi netice vereceğini düşündüğüm vakalar karşıma çıktığında... onları Dr. Freud'a gösteriyordum... Dost ve bilim adamı olarak çok yakın bir ilişkimiz vardı. Vakalar, gelişimleri, tedavi ve bütün bunlardan çıkarılabilecek teoriler, doğal olarak aramızda hep tartışılırdı".[18]

Bölüm 8

Breuer, Freud ve Histeri Üzerine Çalışmalar: 1886-1895

Diğer melekelerden daha şaşılası bir meleke varsa o da bellektir bence. Belleğin güçleri, zaafları, eşitsizlikleri, diğer zihinsel faaliyetlerimizle kıyaslandığında çok anlaşılmaz görünür. Bellek bazen çok iyi saklar, faydalıdır, itaatkârdır —bazen çok şaşkın ve zayıftır— bazen çok despot, çok kontrol dışı bir hal alır! Kuşkusuz her açıdan tam bir mucizeyiz ama hatırlama ve unutma gücümüz, her türlü keşfin ötesinde sanki.

—Jane Austen, *Mansfield Park*

Freud, Breuer'in ona gönderdiği histerik hastalar üzerinde çalışırken, zamanla hipnoz ve telkinden, duygusal boşaltma yöntemine geçti; 1889'dan itibaren asıl terapi gereci bu yöntem oldu. Semptomları ve duygu durumları kendi içindeki rahatsızlığı yankılayan bu hastaları tedavi ede ede sonunda düzenli bir gelire ve uzun zamandır beklediği önemli, yeni keşifleri yapma imkânına kavuştu. Sonraki birkaç yıl zarfında bir dizi kadın üzerinde çalıştı; 1892'de bulduklarını ortaklaşa yayımlamak için Breuer'i sıkıştırmaya başlamıştı. İstediği oldu, önce 1893'te *Histerik Olguların Psişik Mekanizması Üzerine Bir Giriş Yazısı*, başlıklı bir dergi makalesi, sonra 1895'te *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ı yayımladılar. "Giriş Yazısı", *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın ilk bölümü olarak yeniden yayımlandı ve Breuer'in, Bertha Pappen-

heim —şimdi bilinen haliyle "Anna O".— vakası ikinci bölümde yer aldı; bunu Freud'un dört vakası[1] takip ediyordu — Emmy von N., Lucy R., Katharina ve Elisabeth von R.— ayrıca başka hastalar üzerine kısa yorumlar da vardı. Bu vakaları, Breuer'in tek başına yazdığı teorik bir bölüm takip ediyordu, teori ve tedavi üzerine olan son bölümü de Freud tek başına yazmıştı.

Bu kitapta yer alan, Freud'un Bayan Emmy von N. adını verdiği ilk vakası, aslen kırk yaşında dul bir kadın olan Barones Fanny Moser'di.[2] Derinlere gömülmüş anıları bilinç düzeyine çıkartmak için bu hastaya duygusal boşaltma yöntemi, hipnotik telkin ve "basınç tekniği" adını verdiği bir yöntem uyguluyordu; elini hastanın alnına bastırıp anıları ve duygu durumlarını hatırlamasını buyuruyordu. Bayan Emmy de Bertha Pappenheim'mkilere benzeyen ciddi histerik semptomlardan mustaripti. Spazmlar, "tuhaf bir çatırtı sesi", uykusuzluk, çeşitli fiziksel ağrılar, kaygı, korkunç halüsinasyonlar, ölüm imgelemiyle birlikte depresyon ve ani bağırmalar: "Kıpırdama!—Bir şey söyleme!—Bana dokunma!"[3] söz konusuydu. Günümüz terapistleri, Bertha vakası gibi bunu da ciddi travmaya uğramış bir bireyin semptomları olarak göreceklerdir; Bayan Emmy'nin tarihinin de onayladığı bir görüştür bu.

Bayan Emmy on dört kardeşin on üçüncüsüydü, ama sadece dört kardeşi hayatta kalabilmişti. Freud'un anlattıklarına bakılırsa, "fazlasıyla enerjik, sert bir anne tarafından özenle ama katı bir disiplinle"[4] yetiştirilmişti ve annesi o on dokuz yaşındayken ölmüştü. Yirmi üç yaşında kendinden büyük, zengin bir sanayiciyle evlenmiş, adam birkaç yıl sonra onun yanında aniden ölmüştü. Kocasının ölümü, onu on dört yıl sonra Freud'a getiren semptomları başlatmıştı. Tedavi sırasında ortaya çıkan anılar arasında şunlar vardı: " 'Beş yaşındayken... ablamla ağabeyim bana ölü hayvanlar atarlardı... yedi yaşındayken yine çok korktum, beklemediğim bir anda ablamı tabutta gördüm... dokuz yaşında, teyzemi tabutta gördüğümde ve birden çenesi açıldığında çok korktum...' Bu korkunç anılar listesini sürdürdü. On beş yaşında, inme inen annesini yerde yatarken bulmuştu... on dokuz yaşında, bir

gün eve döndüğünde, annesinin, yüzü çarpılmış vaziyetteki ölüsüyle karşılaşmıştı". [5]

Kocasının ölümü de ani ve korkunç olmuş. İkinci kızının doğumunun ardından lohusa yatağında yatıyormuş; kocası yanında oturmuş gazetesini okuyormuş, "birden ayağa kalkmış, ona tuhaf tuhaf bakmış, birkaç adım attıktan sonra yere düşüp ölmüş".[6] Bu olaydan sonra kocasının ailesi ona cephe almış, kocasının ölümünden onu suçlamış ve kızlarıyla arasına girmişler. Çocukluğundaki ölümlerle kayıpların çokluğu ve kocasının akrabalarının ona karşı düşmanca tavırları düşünüldüğünde, kocasının ölümünün aşırı bir kaygı ve depresyon halini ortaya çıkarması şaşırtıcı değil. Freud onu yedi hafta gördü ve hipnotik telkini, duygusal boşaltma yöntemiyle birleştirerek, onu korku ve acılarından kurtardığını iddia etti. Ama sonraki raporlar, "kürünün" bekleneceği üzre, sona ermediğini gösteriyor. Bu tedavinin kısalığı manidardır; zira Freud, Breuer'in, Bertha Pappenheim'ı iki yıl boyunca tedavi ettiğini biliyordu.

Freud'un bu vaka malzemesini, nevroz teorisini geliştirmekte kullanışı, ileriki yıllarda psikanalitik çalışmalarını belirleyecek iki unsuru ortaya koyuyordu. Öncelikle, Bayan Emmy'nin semptomlarıyla, hayatındaki travmatik ölümler ve kayıplar arasındaki ilişkiyi tanımlamıştı. Böyle bir bağlantı şimdi çok aşikâr görünebilir ama o zamanlar çoğu doktor için o kadar açık değildi. Bu gözlemlerden "nevrozun travma, ölüm ve kayıp teorisine" mantıklı bir biçimde varılabilir. Freud bu açıklamanın kanıtlarını da sunmuştu ama bu noktada bile cinselliğin rolünü daha fazla vurgulamıştı. Başka bir deyişle, bazı yorumları Bayan Emmy'nin hayatındaki travmalara yaklaşsa da vaka hikâyesinin sonlarına doğru malzemeyi, kendi cinsel nedensellik teorisine uyacak şekilde yeniden formüle etmiştir, hastadan şöyle söz eder:

> Yıllarca cinsel perhiz altında yaşamıştır. Bu koşullar kaygı eğiliminin en sık görülen sebepleri arasındadır... Aynı zamanda hastanın bana verdiği bütün mahrem bilgiler arasında cinsel unsurun hiçbir şekilde bulunmaması dikkatimi çekti, oysa cinsel unsur travmalar

için uygun zemin hazırlamaya çok daha müsattir... Çok tutkulu, duyguları çok güçlü olan bu kadının, cinsel ihtiyaçlarını bastırmak için ciddi bir mücadele verdiğini ve zaman zaman bu en güçlü içgüdünün bastırılmasının onu ciddi bir zihinsel bitkinliğe sevkettiğini düşünmeden edemiyorum.[7]

Bu pasajda Freud, Bayan Emmy'nin travmatik kayıplarını geri plana iterek, bunların yerine cinselliği üzerine yaptığı spekülasyonları koymuştu.[8] Semptomlarının direngenliğini açıklamakta, maruz kaldığı ölümlerle korkular yeterli değilmiş gibi, "cinsel unsuru delil olarak" göstermişti. Hastanın kendisi bu yorumunu doğrulamadığı halde cinsellik mevcut olmadığı için önemli olduğunu tahmin etmişti. Daha da önemlisi, kaygıyı yaratan şeyin boşalmamış cinsellik —"perhiz"— olduğu yolunda bir teori ortaya atmış, böylece sebep sonuç ilişkisini tersine çevirmişti. Aslında Bayan Emmy, hayatındaki kayıpların neden olduğu korkuya yenik düşmüştü, aynı zamanda suçluluk ve utanç duyuyordu ve bütün bunlar kocasının ailesinden gördüğü kötü muamele sonucu daha da ağırlaşmıştı. Başka birisiyle cinsel açıdan olsun olmasın, yeniden yakınlaşmak daha fazla kayıp, daha fazla saldırıya uğrama riskini de beraberinde getiriyordu. İçinde bulunduğu duruma bu şekilde yaklaşınca, cinsellikten uzak durmasının nedeninin, yinelenen travma korkusu olduğu ve kaygısının "perhiz"den kaynaklanmadığı açıkça görülüyor.

Histeri Üzerine Çalışmalar'da Freud'un ikinci vakası, zengin, dul bir adamın çocuklarına bakması için tuttuğu İngiliz bir mürebbiye olan Bayan Lucy R.'ydi. Bertha Pappenheim ve Bayan Emmy'yle kıyaslandığında semptomları görece hafifti: depresyon, bitkinlik ve koku duyusunda bozukluk; burnuna sürekli "yanık puding" kokusu geliyordu. Freud bu semptomları, kadının hayatındaki olaylar ve duygulara bağlayarak başarılı bir biçimde açıklayabildi. Kadın gizliden gizliye işverenine âşık olmuştu ve adamın bazı sözlerinden yola çıkarak sevgisine karşılık vereceği umudunu taşıyordu. Bu da onu, haddini bilmediğini düşünen diğer hizmetkârlarla çatışmaya sokuyordu. Sonunda aşkının karşılıklı olmadığını anlamış ve işten çıkmaya karar vermişti ama bu sefer de adamın çok sevdiği iki küçük kızın-

dan ayrı kalacaktı. Yanık puding kokusu semptomu, çocuklarla bağlantısının kopma ihtimalinin doğduğu bir anda gerçekten de evde pudingin yanmış olmasından kaynaklanıyordu.

Freud, Bayan Lucy'nin semptomlarını simgeleyen sıkıntılı olayları ve hisleri ortaya çıkartmak için duygusal boşaltma, telkin ve baskı tekniklerinin bir karışımını uygulamıştı. Durumu, travma, duygusal çatışma ve "bilinç yarılması" olarak açıklamıştı. Hastanın içinde bulunduğu çatışma —işverenine duyduğu karşılıksız sevgi— "cinsellik" adı altında tanımlansa da Bayan Lucy, Freud'un "Bir erkeğe âşık olmaktan utanıyor muydunuz?" sorusuna, "Hayır, mantıksız bir namus anlayışım yoktur. Zaten hislerimizden sorumlu tutulamayız. Beni sıkan onun işverenim olması, hizmetinde olmam ve evinde yaşamamdı" diye cevap vermişti.[9] Günümüzde olsa, semptomları, efendi-hizmetkâr ilişkilerinin çetrefil ağına, başka hizmetkârlara olan bağlılığa, umutlarla özlemlerin hüsrana uğramasına bağlanırdı.

Sonraki vaka incelemesi Katharina'ydı; Freud onunla, dağlarda yaptığı bir tatil sırasında karşılaşmış ve tek bir görüşmede "histeri"sini yorumlamıştı. Doktor olduğunu bilen kadın ona gelip semptomlarını tarif etmişti: nefes darlığı, başağrısı, göğsünde bir sıkışma hissi ve korkutucu, bir öfkeli erkek yüzü imgesi. Freud, bu semptomların başladığı zamana ait anıların izini sürmüş ve bazı travmatik cinsel deneyimleri ortaya çıkarmıştı. Semptomları ilk olarak "amcasıyla kuzeninin" (Freud sonradan bunların gerçekte babasıyla ablası olduğunu açıklamıştı) cinsel ilişkiye girdiğini görmesiyle başlamıştı. Bu olay onu korkutmuştu çünkü iki yıl önce, on dördündeyken, babasının ona yaptığı cinsel tacizleri hatırlatmıştı. Bu ensest saldırılarının yarattığı korku, semptomlarda ortaya çıkmıştı: nefes darlığı, başının zonklaması ve göğsünün sıkışması, üzerine abanan babasının gövdesini simgeliyordu. Sonunda annesine bu olanları anlatmış, şiddetli kavgalar çıkmış, annesi babasından boşanmış, babası da "müthiş öfkesini ona yöneltmiş".[10] Öfkeli erkek yüzü imgesini de bu sonuncu olay açıklıyordu.

Freud, açıklamasında cinsel saldırılar ve Katharina'nın semptomları arasında açık bir bağlantı kurmuştu. Ama böylesi bir cinsel tacizin on dört yaşındaki bir kız üzerinde yaratacağı

travmatik etkinin büyüklüğünü değerlendirememiş, sadece "cinsel ilişki şüphesi bile bakire bireylerde kaygı etkisi yaratır"[11] iddiasında bulunmuştu. Ancak bu "şüphe"den ibaret değildi, ablasını da istismar eden sarhoş babasının tecavüz girişimiydi.

Freud'un kitaptaki dördüncü vakası, hayat koşulları ve semptomları Bertha Pappenheim'a benzeyen, Bayan Elisabeth von R. —gerçek hayatta Ilona Weiss— idi. Kadın olduğu için kendisine getirilen kısıtlamalara karşı mücadele etmiş, ölümcül bir hastalığa yakalanan babasına bakmış ve ablasının ölümünü görmüştü. Freud'a ilk geldiğinde bacaklarında ağrılar, yürüme zorluğu, bitkinlik ve depresyon gibi semptomları vardı. Freud'un not ettiği kadarıyla, "hastanın önce babası ölmüş, sonra annesi ciddi bir göz ameliyatı geçirmiş, sonra evli olan ablası loğusalığı sırasında eskiden beri süregelen kalp hastalığına yenik düşmüş. Bütün bu dertlerde ve hastaların bakımında en büyük yükü hastamız omuzlamış".[12]

Daha önceleri, hasta annesiyle yakınlık kuramayan Elisabeth babasına yaklaşmış; babasıyla ilişki kurarak ve onunla özdeşleşerek, kadınlara dayatılan sınırlamalardan kurtulmaya ve zihinsel tatmin bulmaya çalışan, zeki bir genç kadınmış. Babası kâh onu teşvik eder, " 'bilmiş', 'fırlama' gibi laflarla ona takılırmış, kâh yargılarının hep olumlu olması, her koşulda insanlara doğruyu söyleme alışkanlığı konusunda onu uyarır, kendine asla koca bulamayacağını söylermiş".[13]

Babasının takılmalarına rağmen Elisabeth ona çok yakınmış ve kalp hastalığına yakalanmasından ölene kadar on sekiz ay ona bakmış. Bu ölüm aileye zor günler yaşatmış —toplumsal yalıtılmışlık, başka bağlantıların kopması— ayrıca annesinin sağlık durumundaki bozulma da durumu iyice güçleştirmiş. Elisabeth her şeyi eski haline getirmek için çok uğraşmış ama Freud'un yorumuyla "çaresizliğini bütün keskinliğiyle hissetmiş, annesine kaybettiği mutluluğun yerine koyacak bir şey sunmaktan acizmiş, babasının ölümünden sonra niyetlendiği şeyi [aileyi eski haline döndürmek] gerçekleştirmesi de imkânsızmış".[14]

Bu üzücü ölümler ve hastalıkların ardından, evli ablası da —babası gibi— kalpten ölmüş. Elisabeth'i ailenin hastalıklısı yapan semptomlar da o sırada ortaya çıkmış. Çelişkili hisleri yüzünden ablasının ölümü Elisabeth için iyice zor olmuş. Abla-

sım hem çok seviyormuş hem de eniştesinin sevgisi konusunda ona rakipmiş. İşte bu aşk ve ablasının ölümünden sonra duyduğu suçluluk üzerine odaklanmıştı Freud. Ablası öldüğü anda aklına "Artık eniştem serbest, onunla evlenebilirim"[15] fikrinin geldiğini itiraf etmesi için onu çok zorlamıştı Freud; "Bu kız, eniştesine duyduğu sevgiyi bilincine kabul ettirmeye bütün ahlaki varlığıyla direniyordu" saptamasında bulunmuştu.

Bütün bu vakalarda olduğu gibi Elisabeth'in durumunda da çeşitli etkenler söz konusuydu: sevilen insanların ölümü ve kaybı, "düğümlenme etkisi" —bu ölümlerin yasını gerektiği gibi tutamama— ve kadınlara büyük baskılar yapan bir toplumda anlamlı bir kadın kimliği kazanma mücadelesi.[16] Vazifeşinas bir hemşire ve bakıcı haline gelerek durumunu kısmen çözmüştü ama babasıyla ablasının ölümleri ve ailenin içine düştüğü kötü durumu değiştirmekte elinin kolunun bağlı kalması, bu çözümden kazandığı gücü ve değerli olma hissini yerlebir etmişti. Ayrıca vazife hissiyle eniştesine duyduğu arzu arasındaki çatışma, suçluluk duygusuna yol açmıştı. Freud bütün bu etkenleri tanımlamış olsa da sonunda erotik arzu ve vicdan arasındaki çatışmaya özel bir ağırlık vermişti.

Anna O. ve Freud'un dört vakasına ek olarak *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da kısaca değinilen altı hasta daha vardı. Çeşitli semptomlar sergiliyorlardı, "ağlama krizleri", "felç", "tıkanma hissi ve gırtlakta daralma" ve "asabi bir öksürük"[17] bunlardan bazılarıydı. Altı kişiden üçü ölümlere ya da sevdiklerini kaybetmeye, diğer üçüyse cinsel saldırılara ve tecavüzlere maruz kalmıştı. Freud ayrıca, "analizleri, cinsel nevroz [tabir edilen] histerik olguların psişik mekanizmasını doğrulayan" on iki vakadan daha söz ediyordu. Bu grup hakkında hiç bilgi vermemişti, bu da tarif ettiği vakalara benzediklerini düşündürüyor. "Psişik mekanizmalar" tutarlı bir biçimde desteklenmişti, hastaların bazıları da cinsel istismara uğramıştı ama bütüne bakıldığında Freud'un vaka materyali, histerinin kökeninde daima cinsel etkenlerin bulunduğu teorisini desteklemiyordu.

Günümüz bakış açısından, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da sunulan vakalar —Anna O., Bayan Emmy, Miss Lucy, Katharina,

Bayan Elisabeth ve kısaca tarif edilmiş altı kişi— histerik-duygusal çöküntülerle ilintili etkenlerin çeşitliliğini gösterir. Bu kadınlar cinsel tacize, yakınlarının ve aile üyelerinin ihanetine, umut kırıklığına, sevgililerini kaybetmeye, ölümlere, çeşitli çarpık ilişkilere ve zorlu kimlik mücadelelerine maruz kalmıştır. Bu ailelerin çoğunda, duygulardan söz etmek mümkün değildi, asgari düzeydeydi ya da yasaktı. Babasının tacizine uğrayan Katharina'nın vakasında ve diğer üç kısa vaka hikâyesinde özel cinsel travmalar mevcuttu. Aşkın bir parçası olarak cinsellik, geniş anlamda, işvereni aşkına karşılık vermeyen Bayan Lucy vakasında göze çarpıyordu. Bayan Elisabeth vakasında, ölen ablasının kocasına duyduğu tutku suçluluk duygusuyla bağlantılıydı. Kısa vaka hikâyelerinin üçünde ölüm ve sevginin kaybı vardı. Son olarak, Anna O., Bayan Emmy ve diğer bazı vakalarda, Freud, hastalar hiç sözünü etmediği için cinselliğin önemli olduğu hükmünü vermişti.

Histeri Üzerine Çalışmalar'daki vaka malzemesi, Freud'un gittikçe daha fazla ön plana çıkarttığı kapsayıcı, cinsellik teorisini desteklemez.[18] Bu vakalarda, ölümlerle kayıplar, Freud'un "cinsel işlev" tabir ettiği şeyin sekteye uğramasından çok daha belirgindir. Anna O.'nun semptomları ilk olarak ölmekte olan babasına bakarken ortaya çıkmıştır, ayrıca üç kardeşinin ikisini çocukluğunda kaybetmiştir. Bayan Emmy'nin aile tarihiyse kardeşlerinin, annesinin ve başka akrabalarının ölümleriyle doluydu, histerisi de kocasının ani ölümünden sonra meydana çıkmıştı. Bayan Lucy'nin hüsrana uğrayan aşk özlemi, çok sevdiği dostlarını ve baktığı küçük kızları kaybetme tehdidiyle bağlantılıydı. Bayan Elisabeth'in çöküntüsü ise, Anna O. gibi babasıyla ablasının ölümüne ve annesinin hastalığına verdiği bir tepkiydi. Kısa vakaların üçünde de bu etkenler söz konusuydu. Bu hastaların semptomlarının altında yatan tek bir sebep söylenecek olsa, akla cinsellikten önce ölüm ve kayıp gelecektir.

Ama daha bu ilk kitapta bile Freud —hastalarının karmaşık duygu durumları, hikâyeleri ve kimlik arayışlarıyla dolu— kendi vaka malzemesini görmezden geliyor, nevrozun altında yatan sebebin cinsellik olduğunda ısrar ediyordu. 1898'e gelindiğinde, *Nevrozun Etiolojisinde Cinsellik* makalesinde bu teorisi katılaşarak bir doktrin halini almıştı:

> Son birkaç yıldır sürdürülen kapsamlı araştırmalar, bütün nörotik hastalıklarda en dolaysız ve pratik açıdan en önemli sebeplerin, cinsel hayattan kaynaklanan etkenlerde bulunabileceğini kabul etmeme yol açtı... İlk baştaki inkârlar bizi yolumuzdan döndürmemeli. Sezgilerimize sıkı sıkı bağlı kalırsak, inançlarımızın sarsılmaz mahiyette olduğunu vurgulayarak her türlü direnişi kırabiliriz... İnsan hastaları üzerinde böyle bir yol takip ederse, nevrasteninin cinsel Etiolojisi teorisi söz konusu olduğu müddetçe olumsuz vaka diye bir şey olmadığına kanaat getirecektir. En azından benim zihnimde bu kanı öyle kesinleşmiştir ki sorularıma olumsuz cevap aldığımda bile bunu tanı amacıyla kullanırım.[19]

Bu ifade, Freud'un bu kadınların karmaşık tarihlerini ve hayat koşullarını nasıl karşı çıkılamayacak, kapsayıcı, tek bir ilkeye indirgediğini gösterir. "Bütün nörotik hastalıklar... olumsuz vaka diye bir şey olmadığına... inançlarımızın sarsılmaz mahiyette olduğu" sözleri buna işaret eder. Aynı zamanda, kariyerinin sonuna kadar sadık kalacağı, direniş iddiasını da dile getirmiştir; bir hastanın teorisini doğrulamaması halinde bile —"sorularıma olumsuz cevap aldığımda bile"— kendisinin haklı olduğuna inanması bunu kanıtlar.

Histeriyi yaratan tek bir sebep aramak bir hata olmuştur. Bir kere histeri bütüncül bir hastalık değildir, ayrıca bu hastaların her birinin kendilerine özgü hayatlarında bir dizi etken, belli bir zamanda bir araya gelerek psikolojik bir çöküntü yaratmıştır. Bu kadınların hayatlarındaki ölümler ve kayıplar, çocukluklarındaki bağlılıkları, ayrılıkları ve kayıplarından ayrı düşünülemez, tıpkı yetişkin cinselliklerinin, çocukluklarındaki sevgi, şefkat ve fiziksel bakım deneyimlerinden, ayrıca o zamanlar kadınların toplumdaki konumundan ayrı düşünülemeyeceği gibi. Freud kendisini üne kavuşturacak tek bir teorik ilke ararken bütün bunlar zayi olmuştu.

Histeri Üzerine Çalışmalar'ın yazılışı sırasında, Freud Breuer'den uzaklaşmıştır; Freud'un nevrozun evrensel, cinsel sebebini bulduğu iddiasıyla birlikte, artık ilişkilerini bozacak bir çarpışmaya doğru ilerlemektedirler.

Bölüm 9

Breuer'le Kopuş

Bir akşam Breuer bana ne dedi biliyor musun? Söylediği şey beni o kadar duygulandırdı ki nişanlandığımız sırrını ona açtım. Yüzeydeki çekingenliğimin altında son derece cesaretli ve korkusuz bir insan yattığını söyledi.

—Freud'un Martha'ya 1886'da yazdığı bir mektuptan[1]

Sadaka gibi övgüler dağıtmasındaki sinsiliği düşünüyorum da... peki ya esaslar hakkındaki sivri itirazlarını, düşüncelilikten başka insanlara anlatmasına, benim de onlardan duymama ne demeli. Ondan kurtulduğuma çok seviniyorum doğrusu.

—Freud'un 1898'de Wilhelm Fliess'e yazdığı bir mektuptan[2]

Yıllarca süren yakınlığın, desteğin ve yaratıcı işbirliğinin ardından Freud, Breuer'e hiddetle sırt çevirdi ve *Histeri Üzerine Çalışmalar* 1895'te yayımlandıktan sonra onu hayatından tümüyle çıkarttı. İlişkilerinin ilk yıllarıyla son yılları arasındaki tezat çarpıcıdır. Freud'un Breuer'le bozuşması, Wilhelm Fliess'le yakınlaşmasıyla aynı zamana denk gelmiştir; Berlinli meslektaşı sevdiği ve güvendiği kişi olmuş, eski dostuysa nefret nesnesine dönüşmüştü. Breuer'le selamı sabahı kesmiş, bir talep gelmediği halde aldığı parayı geri ödemiş ve senelerdir kendisi için hayati bir önem taşıyan bağı kopartmıştı.

Freud'un histeriyi, kapsayıcı cinsellik ilkesiyle açıklama girişimi Breuer'le yollarının ayrılmasında bir dönüm noktası oldu. Birlikte yazdıkları makalede, travmanın önemini kabul ederek konuya girmiş, hastalarda gözlemledikleri çeşitli tepkileri tartışmışlardı: "Acı hissi, ahlaki tiksinti, korku, kaygı, utanç, fiziksel acı, keder, çile çekme, eza veren sırlar ve itiraflar, sevilen birinin dönüşsüzce kaybı, korku gibi felç etkisi yaratan etkenler, düğümlenme etkisi, gözyaşlarından intikama çeşitli tepkiler, bitkin düşene kadar ağlama".[3] Breuer, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'daki kendi bölümünde, cinselliğin çeşitli etkenlerden sadece biri olduğunu belirtmiş ve iki vaka örneği vermişti. Birincisinde on iki yaşında bir erkek çocuğunun, yemek yememe, kusma ve tiksinme semptomlarının, bir tacizden, umumi tuvalette adamın birinin çocuğa penisini emdirme teşebbüsünden kaynaklandığını ortaya çıkartmıştı. Diğer vaka ise kaygıdan mustarip on yedi yaşında bir kızdı. Birkaç "vahşi [cinsel] girişime"[4] maruz kalmıştı, bunlar arasında bir tecavüz teşebbüsü de vardı. Breuer, cinsel istekle vicdan arasında çıkabilecek çatışmaları da tartışmıştı ama bunları evrensel bir kural olarak görmemişti. Sonra, Freud'un cinselliğe karşı "savunmaya" geçmenin önemi üzerindeki fikirlerine katıldıktan sonra eklemiştir: "Cinsel histerinin yanı sıra korkudan kaynaklanan histeriyi — yani esas travmatik histeriyi— de aklımızda bulundurmalıyız; bu tür, en iyi bilinen ve tanınan histeri türlerinden biridir".[5]

1895'in Kasımında meslektaşlarına yaptıkları bir sunum sırasında Breuer, birlikte yaptıkları çalışmalarda aslan payını Freud'a vermiş, keşiflerini ve kazanımlarını övmüştü. Ancak bir noktada itirazda bulunmuştu: "Konuşmacının Freud'la aynı fikirde olmadığı tek konu cinselliğe aşırı değer biçilmesidir; Freud muhtemelen bütün histerik semptomların cinsel bir arkaplanı olduğunu değil, histerinin kökeninin cinselliğe dayandığını söylemek istemiştir. Şimdilik bunu pek açıklıkla göremiyoruz; bu sorunu tümüyle açıklığa kavuşturmak gelecekte, çok sayıda gözlem yapmakla mümkün olacaktır; yine de bize verdiği teorik ipuçları için Freud'a minnettarız".[6] Freud sonradan bunu dayanılmaz bir muhalefet, "sivri itirazlar" olarak görecekti.

İkisi arasındaki bir diğer önemli farklılık, Breuer'in —"hipnoid durumlar" adını verdiği— çözülmenin önemine olan inancıydı, buna karşılık Freud "savunma nevrozu"nu vurguluyordu, bu sonradan psikanalitik direnç ve bastırma teorisine dönüşecekti. Bilim adamları Freud'u ateşleyen çeşitli anlaşmazlıklardan birinin de bu olduğunu belirtmişler ama nereden çıktığını yakından incelememişlerdir. Oysa Breuer'in "hipnoid durum" diye tabir ettiği şeye, günümüzde ağır travmaya verilen çözülme tepkisi denmektedir.

Histeri Üzerine Çalışmalar'daki kendi bölümünde Breuer hislerle yüklü fikirlerin bilinçdışına çıkarken izlediği iki yolu birbirinden ayırt etmişti: birincisi Freud'un savunma teorisiydi, "sıkıntı veren fikirler, mutluluğu ya da özsaygıyı" tehdit ediyor ve farkındalıktan dışlanıyorlardı. İkincisi "hipnoid durum" olarak tabir ettiği şeydi, yıkıcı ya da travmatik bir tecrübe sırasında "zihin yarıldığı" için fikirler asla bilince aktarılmıyordu. Bu ikinci durumda anı, duygusal ve bedensel olarak kaydedildiği halde bilince kaydedilmiyordu; insanın daimi benlik hissinin bir parçası halini almıyordu. Breuer, bu hipnoid durumların, "ağır histeri"ye özgü olduğunu belirtmişti. Kitapta sunulan vakalar, bu hastaların çoğunun istismar, taciz, ani ölüm ve kayıp gibi olaylara maruz kaldığını gösteriyor; günümüzde bütün bunların, kişiliğin çözülerek yarılmasını hızlandırdığı biliniyor.

Freud'un bu iki teorinin de —Breuer'in hipnoid durum teorisi ve kendi bastırma-savunma teorisinin— gayet iyi farkında olduğunu, kitaptaki yorumları gösteriyor:

> Breuer hiproid histeri vakalarında, savunmadan biraz farklı bir psişik mekanizma ileri sürmüştür... Bu bakış açısından, hipnoid histeride bir fikrin hastalığa dönüşmesinin nedeni özel bir fiziksel durumda edinilmiş olması ve ilk andan itibaden egonun dışında kalmasıdır... Bu ayrımı çok önemli addediyorum ve hipnoid histeri diye bir şey olduğu savına canı yürekten katılıyorum. Ama her nedense ben hiç gerçek bir hipnoid histeriyle karşılaşmadım. Hangisini ele alacak olsam savunma histerisine dönüştü... Kısacası, hipnoid histeri ve savunma histerisinin kökeninin bir yerde birleştiğini ve orada asıl etkenin savunma olduğunu düşünmeden edemiyorum.[7]

İlk başta Breuer'in hipnoid durum fikrine şeref payı vermiş olsa da sonradan kıymetini azımsamış ve kendi savunma teorisinin daha kapsayıcı olduğunu iddia etmiştir.

Freud'la Breuer arasındaki bir diğer önemli fark, tedavi yöntemleriydi. Breuer'in bir terapist olarak nasıl çalıştığı, kuşkusuz sadece Bertha Pappenheim vakasından biliniyordu, yine de bu tek vakada bile Freud'dan farklı bir yaklaşım görülmektedir. Duygusal boşaltma tekniği bile başlı başına hislerin ve düşüncelerin tamamiyle ifade edilmesini sağlamak üzerinde durmaktadır. Breuer'in sıcak ve anlayışlı kişiliği düşünüldüğünde, böyle bir duygusal boşalımın ifadesini mümkün kılan bir ilişki kurduğunu tahmin etmek yerinde olacaktır. Bertha'nın "konuşma kürü" dediği yöntemin icadını ona atfetmiş, böylece tedavinin doğasındaki işbirliğine işaret etmişti. Her şeyi bilen bir otorite olmanın —fikirlerini ona zorla kabul ettirmenin— ötesinde, hastasından bir şeyler öğrenmeye açıktı.

Daha 1889'da Freud'un psikoterapik yönteminin farklı bir havası vardı: sempati duyan bir işbirlikçiden çok zorlayıcı bir otoriteydi. *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da şöyle demişti, "Hastalarımın, hastalığı ortaya çıkartan sebeplere dair bütün önemli şeyleri bildikleri varsayımıyla işe başlamayı tercih ettim, tek mesele onları, bu bildiklerini anlatmaya zorlamaktı".[8] Daha ileriki satırlarda ise "belleğin daha derin katmanlarına nüfuz etmek"[9] ve "terapik cephanedeki silahları"[10] kullanmaktan; "bütün direnişi kırarak içerideki tabakaya zorla girmek"ten dem vurmuş; ve psikoterapiyi "irinle dolu bir oyuğu açmak, çürümüş bölgeyi kesip atmak" türünden bir "cerrahi müdahale"[11] olarak tanımlamıştı. Bu imgeler ve metaforlar, Freud'un, hemen hemen hepsi kadın olan hastalarına nasıl yaklaştığı konusunda bir fikir veriyor. İçlerinde hastalıklı, mikroplu bir şeylerin — irin, ölü doku— bulunduğunu ve onu oradan çıkarması gerektiğini düşünüyordu. Evliliğinde ve sonradan meslektaşlarıyla ilişkilerinde göze çarpan, denetim altında tutma ve tahakküm etme ihtiyacı çok belirgindi.

Freud'un saldırganlığı, meslek hayatının sonuna kadar terapiye olan yaklaşımını belirlemiştir; bu, nevrozun sebebi ve biçimine dair teorilerinde de kendini belli eder. Zira nevroz,

gizli cinsel tatmin biçimleri yüzünden duyulan suçluluktan kaynaklanıyorsa, bunu itiraf etmek için hastaların zorlanması gerekecektir. İtiraf ettikleri anda da rahatlayacaklardır. Ama semptomları yıkıcı korku, acı ve mutsuzluk durumlarına bağlı olduğundan sıkıntılarının kaynağının bilincinde değillerse, bu malzemeyi bilince çıkmaya zorlamak hastayı yeniden travmaya uğratmak anlamına gelecektir. Yani her şey terapistin hastasına empati duymasına bağlıdır. Breuer'in Bertha Pappenheim hakkında anlamadığı çok şey olsa da onun çektiği acıları ve duygularını kavrıyordu. Oysa Freud, teorilerinin doğruluğuna gittikçe daha fazla ikna olmuş ve hastaları onun bakış açısını onaylamadığında direnç gösterdiklerine kanaat getirmiş, bunu bile haklı olduğunun kanıtı kabul etmişti. 1898'de yazdığı bir makalede şu sözler vardı: "Kanaatlerimizin sarsılmaz mahiyette olduğunu vurgulayarak sonunda her türlü direnişi kırmalıyız".[12]

Breuer'le Freud arasındaki son bir farklılık ise hastalarını tedavi etmek için ayırdıkları süreydi. Breuer, iki yılı aşkın bir süre Bertha Pappenheim'ı her gün görmüştü, ilerleme kaydedilse de Bertha'nın iyileşmesi yıllar sürmüştü. Freud, Emmy von N.'yi yedi hafta —Katharina'yı bir seans— görmüş ve iyileştiklerini iddia etmişti. Günümüzde, böyle hastalara yardım edebilmek için terapistin çok zaman ve emek harcaması gerektiği, etkili bir terapide Breuer'in yaklaşımının Freud'unkinden daha sağlıklı olduğu gayet açıktır. Kuşkusuz Freud bizim şimdiki bilgilerimizden yoksundu, yine de Breuer'in Bertha Pappenheim üzerindeki çalışmasını, ne kadar zaman harcadığı da dahil olmak üzere bütün ayrıntısıyla biliyordu —ayrıca karısı Martha'da ona akadaşı Bertha'dan söz etmişti. Breuer'in onunla iki yılı aşkın süre çalıştığını bildiği halde kendisinin çok daha kısa sürede sonuca gidebileceğini düşünmüştü. Fliess'e yazdığı mektuplarda onu şöhret tutkusunun, çarpıcı yeni bir keşifte bulunma ve güçlü bir tedavi yöntemi geliştirme isteğinin bu yola sevkettiği açıktır Teorilerini kanıtlamak için "iyileşmeler" üretmek zorundaydı, bu da hem hastalarının sağlığını ayaklar altına almasına, hem de tedavisinin sonuçlarını özenle değerlendirmemesine neden olmuştu. Ciddi sorunları olan, travmaya

uğramış bu kadınlar, Freud'un görece kısa, yorumlama terapisi sayesinde iyileşmiyordu; sonraki hayatları hakkında edinilen bilgiler bu kadınların iyileştiği iddiasını yalanlıyor, zaten bu iddia böyle durumların tedavisine dair günümüz bilgilerine de uygunluk göstermiyor.

Breuer'in duygusal boşaltma yöntemiyle çalışmak Freud'u kendi çözülmüş kişiliğinin merkezindeki kaybın, kaygının ve çaresizliğin çok yakınına getirdi. Kendi tehditkâr anılarını ve hislerini serbest bıraktığı için bu şekilde çalışmayı bıraktı. İlk başta Breuer'in duygusal boşaltma yöntemi ona cazip gelse de kendi cinsellik teorisi ve herşeyi-bilen terapist-otorite konumu uğruna bunu reddetti; çünkü hastalarının anlattığı üzücü kayıp ve acı anılarını dinlemek, kendi rahatsızlık veren anılarını yeniden canlandırıyordu. Onlarla empati kurmak, kayıplarıyla korkularını hissetmek Freud için güvenli bir yer değildi; cinsel içgüdüleriyle fantezilerini yorumlamak, travmalarını azımsamak çok daha rahattı.

Hastalarının uyandırdığı duygulara ek olarak, Freud, Breuer'le ilişkisini kopartmaya da kendini mecbur hissediyordu, zira Breuer'in sevgisi ve cömertliği onda tehditkâr bir bağımlılık yaratmaya başlamıştı. Breuer'in önceki yıllarda para yardımı yaptığı gibi şimdi de ona hasta göndermesi, Freud'a fakir ve muhtaç olduğu yılları hatırlatıyordu, bu da arkadaşından uzaklaşmasının bir başka nedeniydi. Ayrıca *Histeri Üzerine Çalışmalar* yayımlanmadan önceki yıl, 1894'te Freud ciddi bir kalp sorunu yaşamış, muhtemelen korku ve çaresizlik hissetmişti. Tıp eğitimi aldığından hayatının risk altında olduğunu biliyordu; hatta dört beş yıl içinde öleceği kehanetinde bulunmuştu. Bu vaziyette, Viyana'nın en saygın teşhis uzmanlarından Breuer'e başvurmuş, böylece meslektaşına iyice bağımlı bir hal almıştı. Doktorundan yardım bekleyen hasta oydu artık.

Freud'un ömrüne biçtiği karamsar süre doğruydu zira 1890'larda kalp hastalığı semptomları gayet iyi biliniyordu ve etkili bir tedavisi yoktu.[13] Breuer, Freud'un koroner semptomlarını —kalp çevresinde ağrı, hızlı ve düzensiz kalp atışı, sol kolda ağrı, nefes darlığı— dikkatle değerlendirdikten sonra genç arkadaşına kalp krizi tehlikesiyle yüzyüze olduğunu söy-

ledi. Bunun doğru olduğunu bilen ama kabullenmek istemeyen Freud, bu sefer Fliess'e başvurdu ve daha umut verici öğütler aldı. Fliess ona semptomlarının sigara içmekten kaynaklandığını —kuşkusuz nikotin bu semptomları arttırıyor olabilirdi ama akut kroner tıkanıklığının nedeni değildi— ve etkili bir tedavinin mümkün olduğunu söyledi. Fliess'in tedavisi, Freud'a onu tatmin eden, bu zararlı alışkanlığından "uzak durmasını" tembihlemekten ibaretti. Freud'un nevrozda cinselliğin rolü teorisine —hastaların aşırı tatmin oldukları için hastalandıkları kanaatine— de kısmen uyan bir şeydi bu ve Fliess'in tavsiyesine uymak için büyük gayret gösterdi. Freud içten içe, Breuer'in kalbi konusunda haklı olduğunu bilse de bu moral bozucu bilgiyi hazmedememiş, Fliess'in bilimsellikten uzak ama umut verici fikirlerine sarılmıştı, böylece Breuer'e daha bağımlı hale gelmekten de kurtulmuştu. Freud'un kalp semptomları bir iki yılda sona erdi —anlaşılan küçük koroner arterlerden birinde alışılmışın dışında bir tıkanma vardı— sonra da senelerce bir daha ortaya çıkmadı.

Breuer'e sırt çevirmesinden senelerce sonra, 1914'te yazdığı *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine*'de, tarihi yeniden şekillendirip, arkadaşını reddetmesini kendini haklı çıkaracak şekilde anlatmıştı. Bu versiyon Ernest Jones'un biyografisinde ayrıntısıyla ele alınmış ve psikanalitik folklorun bir parçası haline gelmiştir. Freud-Jones hikâyesine göre, Bertha Pappenheim'ın tedavisinin sonlarına doğru Breuer eve çağırılmış ve onu histerik bir hamilelik vaziyetinde, "Dr. Breuer'in bebeğini doğurduğunu" haykırırken bulmuştu. Bu erotik aktarım tezahürü sözde Breuer'in, Bertha'dan ve bütün nörotik hastalardan uzak durmasına neden olmuştu. Hikâye bu ya, Freud hastaları ona cinsel hislerini sergilediklerinde korkmuyordu; azimle devam edecek cesareti vardı, hatta sonunda cinselliği ve aktarımı teorilerinin merkezine yerleştirmişti. Olayların bu versiyonu sıkça tekrar edilmiştir ama gerçekten çok uzaktır.

Gerçek şudur ki Freud, fikirlerini, özellikle de cinsellik teorisini Breuer'in tümüyle desteklememesini içine sindirememişti. Arkadaşıyla bozuştuğu sırada, Fliess'e yazdığı mektuplardan da anlaşılacağı üzre, Breuer'in teorilerine dair azıcık ol-

sun şüphe ifade etmesi onu çileden çıkartmıştır; Bertha Pappenheim'ın erotik hislerinden ya da Breuer'in korku tepkisinden hiç söz etmemiştir. 1909'daki Clark konferanslarında, Freud psikanalizdeki ilk keşifler için hâlâ Breuer'e paye veriyordu ama 1914'te hikâyesini değiştirecekti, yine de bu konferansların ilkinde Bertha'nın tedavisine dair anlattıkları, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da anlatılanlarla aynıdır. Breuer'le aralarındaki anlaşmazlığı seks korkusuna gönderme yaparak açıklaması çok sonraya rastlar. 1914'te yayımlattığı *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine* denemesine şöyle yazmıştır: "Bertha'nın bütün semptomları ortadan kalktıktan sonra, Breuer'in başka belirtilerden bu aktarımın cinsel motivasyonunu keşfetmiş olması gerektiğinden şüphelenmek için güçlü sebeplerim var ama bu beklenmedik olgunun evrensel mahiyette olduğunu gözden kaçırmıştı, sonuçta da 'uygunsuz bir olayla' karşılaşmış gibi bütün incelemeleri yarıda kesti. Bana bunu asla açık açık anlatmadı ama zaman zaman söylediği bazı şeyler göz önünde bulundurulduğunda olayların bu şekilde yeniden kurgulanmasının yerinde olacağını düşünüyorum".[14] 1925'teki *Otobiyografik Bir Çalışma*'da da benzer ifadeler kullanmıştı.

Son olarak da 1932'de Stefan Zweig'a yazdığı bir mektupta, Freud aynı hikâyeyi anlatmış ve Bertha'nın erotik aktarımının histerik bir doğum fantezisinde kendini dışa vurduğunu eklemişti. Jones, Freud'un hikâyesini sorgusuz sualsiz kabul etmiş, biraz da kendisi süslemişti. Onun versiyonunda cinsel aktarım ortaya çıktığında Breuer, Bertha'nın tedavisini kesmekle kalmaz, karısının kıskançlığı yüzünden bir de suçluluk duygusuna kapılır. Hastasından "dehşet içinde" kaçar, ikinci bir balayı için Venedik'e gider, karısı da kızı Dora'ya burada hamile kalır. Seneler sonra bu kız New York'ta intihar eder, böylece Breuer'in, Bertha Pappenheim vakasındaki başarısızlığı da kendine yaraşır şekilde taçlanır.

Bu hikâyenin gerçek bir dayanağı yoktur. Freud'un kendi anlatımı bile "şüphe", "yorum", "yeniden kurgulama" gibi laflarla doludur; kendi cinsellik ve aktarım teorileri bunu gerektirdiği için olayların böyle geliştiğini tahmin ettiğini ima etmektedir. Seneler geçtikçe hikâyenin dallanıp budaklandığı da an-

laşılmaktadır. *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine* denemesi, Breuer'in Bertha'ya uyguladığı tedaviden otuz iki yıl sonra, 1914'te yazılmıştır; Freud'un Zweig'a sözde doğum fantezisini anlattığı mektup ise 1932 yılında, olaydan elli yıl sonra yazılmıştır.

Freud'un hikâyesine Jones'un yaptığı katkıyı destekeyen bir kanıt da yoktur.[15] Jones'un sözünü ettiği zamanlarda Breuerler Venedik'e tatile gitmemişlerdir; kızları Dora da, Bertha Pappenheim'ın tedavisi bitmeden önce doğmuştur. Ayrıca Dora New York'ta intihar etmemiş, 1936'da Gestapo onu almaya geldiğinde zehir içmiş ve Viyana'da bir hastanede vefat etmiştir. Hem Freud'un hem de Jones'un, Breuer'in Bertha vakasını sona erdirme hikâyeleri kendi teorilerini destekleyen yeniden kurgulama faaliyetleridir; Breuer'i harcamak pahasına Freud'u kahramanlaştırırlar.

Breuer'le Bertha Pappenheim arasında meydana gelenler aslında çok farklıdır. İlk olarak, Breuer, Bertha'dan kaçmamış, duygusal boşaltma tedavisi sona erdikten sonra yıllarca onun doktoru olarak kalmıştı. Breuer'in biyografisini yazan Hirschmüller, onun Bertha'yla olan ilişkisini, ileriki yıllarda ele aldığı başka psikiyatrik vakalarla birlikte belgelemiştir. Daha da önemlisi, Bertha vakasını dikkatlice inceleyince cinsselliğin önemli bir rol oynamadığı da görülüyor: rahatsızlığının çekeninde, kişisel ve düşünsel bunalma, ihmal, baskı, ölüm, kayıp ve terkedilme yatmaktadır. Aslına bakılırsa, Breuer'in, Freud'un cinsel teorisine tam destek vermesini engelleyen, erotik aktarım korkusundan ziyade bire bir gözlemleridir.

İleriki yıllarda Breuer, Bertha Pappenheim ve başka nevrotik hastaları tedavi etmeyi sürdürse de 1880'lerin ilk yıllarından itibaren tam bir duygusal boşaltma yöntemi uygulamamıştır. Ama bunun sebepleri Freud'un ileri sürdüklerinden çok farklıdır. Bertha'yla çalışırken, Breuer'i kişisel olarak tehdit eden, uzak durmak istediği bir şey varsa o da ölüm ve kayıpmış onda uyandırdığı hislerdi. Yine de bunu kanıtlayacak bir delil yoktur. Histerik hastalarla yoğun bir biçimde çalışmaktan vazgeçmesinin daha basit bir açıklaması vardır: çünkü duygusal açıdan onu yiyip bitiriyordu. 1907'de İsviçreli psikiyatr Auguste

Forel'e şöyle yazmıştı: "Çok şey öğrendim, bilimsel açıdan değerli şeyler ama aynı zamanda... bir doktorun... böyle bir vakayı mesleğini ve özel hayatını tümüyle mahvetmeden ele almasının imkânsız olduğunu da öğrendim. O sıralarda, böyle bir ateşten gömleği *bir daha asla* giymemeye yemin ettim".[16]

Ağır travmaya bağlı çözülme bozukluğundan mustarip hastaları tedavi etmek son derece zordur. Çeşitli yıkıcı hisler sergilerler: korku, intihara yönelik depresyon, ayrıca benlik parçalanması, gerçeklik hissinin kaybı gibi tekinsiz semptomlar görülebilir; bunlar da bir terapistin büyük zaman ayırması ve yakından ilgilenmesi gereken şeylerdir. Bu durumlara dair şimdiki bilgilerimize rağmen, böyle tehditkâr bir malzemeyle etkili olarak uğraşabilmek çoğu terapist için çok zordur; hem Breuer şimdiki deneyimlere de sahip değildi. İşi başından aşkın, başarılı bir doktor olarak, bu hastaları Freud'a aktarmasında şaşılacak bir şey yoktu.

Freud'un cinsellik teorisi kendi travmalarını ve kaygısını yeniden düzenlemesini sağlayan bir yarı-doğruydu, aynı zamanda dünyayı sarsacak bir keşif teşebbüsü, zihnin Newton'u olma hamlesiydi. Breuer'in teorisine tümüyle katılmaktan kaçınması, bu büyük iddialara vurulmuş bir darbeydi ve Freud'da yoğun bir düşmanlık uyandırmıştı. Breuer'in cinsellikten ve erotik aktarımdan kaçışı hikâyesi, Freud'un arkadaşıyla konumlarını değiş-tokuş etme, güç ve bağımlılık ilişkisini tersine çevirme gayretidir. İnsan doğal olarak Freud'u kendine güvenen, dünyaca ünlü biri olarak düşünüyor ama o yıllarda mesleğe yeni atılmış genç bir doktordu ve kariyeri, maddi geleceği, sağlığı onu endişelendiriyordu. Breuer'in düşünceli ve verici biri olması, belirsizlik, fakirlik, mücadele döneminde sevgi dolu baba rolünü üstlenmesi, dünyada bağımsız bir yer edinmeye çalışan Freud'un onu reddetmesini iyice mecbur kılmıştı. Sonra Freud'un kalp hastalığı konusundaki düşünceleri de önemliydi. Bir doktor olarak, Freud'u kabullenmek istemediği korkunç gerçekle yüzyüze getirmişti; Freud, Breuer'in histerik hastalarda travmanın önemini vurgulamasını nasıl reddettiyse, bu teşhisi de öyle reddetmişti.

Freud'un Breuer'den kurtulmak istemesinin bir başka nedeni de kendi kafasında, karizmatik "büyük adam" sınıfına gir-

memesiydi.[17] Yıllarca süren işbirliğine ve dostluğa rağmen Freud ondan söz ederken hiç bu kelimeleri kullanmadı. Breuer'in bilime yaptığı katkılar da Brücke ya da Charcot'dan aşağı kalmıyordu, yine de Freud'un gözünde "üstat", ünlü bir otorite değildi, bakışlarının gücüne de bir göndermede bulunmamıştı. Daha ziyade dikkatli bir bilim adamı, büyük hırsları olmayan mütevazı bir insandı; tarihte yer edinmek için teoriler icat etmiyordu, hastalarının bakımı ve iyileşmeleri onu daha çok ilgilendiriyordu; bu da Freud'un onu diğer yol göstericilerine yaptığı, Fliess'e de yapacağı gibi idolleştirmesini engelliyordu.

Freud'un yetişkin kişiliğinin gelişiminde Breuer'le bozuşması önemli bir dönüm noktasıdır. O zamana kadar iki seviyede yaşamıştı: dışarıdan bakıldığında Brücke, Charcot ve —bir ölçüde— Breuer'in yanında itaatkâr, hürmetkâr bir yardımcıydı ama içten içe güç ve şöhret hayalleri kuruyordu. Ama *Histeri Üzerine Çalışmalar*'la birlikte, beklemede olan, kahraman Freud öne çıkıyordu; artık Breuer'le huzurlu, ver-al ilişkisine devam edemezdi, ortaklardan birinin baskın çıkacağı, diğerinin boyun eğeceği yeni bir duruma geçmişti.

Seneler sonra Breuer'in gelini olan Hanna Breuer, Freud biyografisinin ilk cildinin yayımlanmasından sonra Jones'a şöyle yazacaktı: "Kayınpederimin ağzından, Freud'la ilişkisine dair tek bir kelime bile duymadığımı söylemeden geçemeyeceğim. Doğrudur, ben 1906'da aileye katıldığımda bu iş çoktan geçmişte kalmıştı. Ama bu ayrılışın Breuer'i ne kadar yaraladığı, yaşlılığında başına gelen küçük, manidar bir olaydan da tahmin edilebilir: Viyana'da sokakta yürürken, birden Freud'un ona doğru geldiğini görmüş. Gayri ihtiyari kollarını açmış. Freud onu görmemiş gibi yaparak yanından geçip gitmiş".[18]

Breuer'den Fliess'e geçiş, Freud'un hem teorisyen hem de terapist olarak çalışmalarının takip edeceği yönü belirleyecekti, çünkü Breuer'le birlikte yazdıkları *Giriş* makalesindeki açık, çok yönlü yaklaşımdan, sonraki psikanaliz tecrübesini belirleyen doktriner duruşa bu noktada geçecekti.

Bölüm 10

Kendi Kendini Analiz ve Oedipus Kompleksinin İcadı

Genele uygulanabilecek tek bir fikir belirdi kafamda. Bir vaka olarak kendime baktığımda da anneme âşık olduğumu ve babamı kıskandığımı fark ettim, şimdi bunun çocuklukta rastlanan evrensel bir olay olduğunu düşünüyorum.

— Freud'dan Wilhelm Fliess'e mektup.[1]

On dokuzuncu yüzyılın son onyılmda Viyana bir çelişkiler şehriydi. Milletlerin, dillerin ve kültürlerin bir araya geldiği Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın gölgesinde kalmıştı, yine de hükümet ve bürokrasi, yaşlı Franz Josef'in hükümdarlığı altında, tutucu Katolik Kilisesiyle birlikte ülkeyi yönetmeyi hasbelkader sürdürüyordu. Çok yönlü bir toplum yapısı vardı: hâlâ gösterişli kraliyet baloları veren, çürümeye yüz tutmuş imparatorluk, gelişmekte olan bir orta sınıf ve hem krallığı hem de burjuvaziyi sorgulayan entelektüel gruplarıyla aynı anda varlıklarını sürdürüyordu. Yeni, küçük bir Siyonist hareketin yanı sıra anti-Semitizm de yaygındı. Yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan sosyalizm, mevcut ekonomi ve sınıf sistemine meydan okuyor, aktif feministler, kadınlar üzerindeki boğucu kısıtlamalara karşı mücadele veriyordu.

Gustav Klimt'in Fishblood *adlı tablosu, 1898...*

Bilimdeki gelişme ve sanayileşme o sıralarda Avrupa'nın büyük bir kesimini değişime uğratıyordu ama sosyal ve ekonomik isyanlar, sanat dallarının her cephesinde ortaya çıkan yeni biçimler en çok Viyana'da görülüyordu. Uzun zamandır büyük bir müzik merkezi olan şehir, artık Gustav Mahler'in senfonileri gibi deneysel eserlerin çıkış noktasıydı. Edebiyatta, Hugo von Hofmannsthal'ın şiirleriyle romanlarında, Arthur Schnitzler'in oyunlarıyla romanlarında da benzer yenilikler vardı; mimaride Otto Wagner modernist akımının öncülüğünü yapıyordu; resimde, Gustav Klimt, sonraları da Oskar Kokoschka ve Egon Schiele gibi isimler farklı işler çıkartıyordu. Bu ortamda bütün sanatçılar birbirlerini tanıyor ve etkiliyorlardı. Yüzyıl sonunda, ikisi de kamu binası olan Burgtheater ve üniversitenin duvarlarına sipariş edilen şehvani-cinsel resimlerin yaratıcısı Klimt, Mahler'in 1896'da bestelediği Üçüncü Senfoni'nin onun için ilham kaynağı olduğunu söylemişti.

Bazı tarihçiler, yüzyıl sonu Viyanası'nın, çeşitli biçimlerde modernizmin doğuşunda, Paris, Berlin ya da Londra'dan daha büyük rol oynadığını ileri sürmüşlerdir.[2] Bu heyecan verici, yeni gelişmelerin ortasında Freud, kendini bilime, arkeolojiye ve antik eserlere vermişti; kendi çağının devrim yaratan sanatı onu pek etkilememişti, tabii farkına varmışsa. İşin ironik tarafı, fikirleri zaman içinde modern bilincin merkezi haline gelirken, kendisi bu bilincin diğer tezahürlerinden büyük ölçüde kopuktu. Zihni, hastaları üzerindeki çalışmalarına ve kendi iblisleriyle hesaplaşmaya yoğunlaşmıştı. Kafasını dağıtmak istediğinde antik Yunan ve Roma'ya dönüyordu; müzik onu hiç etkilememişti; mimari ve sanatsal zevkleri tam anlamıyla burjuvaydı; o dönemin edebiyatını kısmen takip etse de düşünce tarzını etkilediğine dair bir kanıt yoktur. Viyana'nın canlı kültürel hayatını ıskalamıştı; 1895'te Fliess'e "Dünyayı gördüğüm yok, pek duyduğum da söylenemez" diye yazmıştı.[3]

On yılı aşkın bir süre Freud'un en yakın dostu ve sırdaşı, Berlinli burun-boğaz doktoru Wilhelm Fliess oldu. Fliess, Freud'un, Martha'yla evlendikten bir yıl sonra verdiği bir konferansa gitmiş, böylece tanışmışlardı; Freud Breuer'den uzaklaştıkça, Fliess'e yazdığı mektupların sıklığı ve duygusal yoğunluğu da artmıştı. 1890'larda samimiyetlerinin doruğunda, Freud kişisel hayatının ayrıntılarını Fliess'e açmış; geliştirdiği teorilerin taslakları ve ilk versiyonları hakkında onun fikirlerine güvenmişti. Kendi kendini analiz ettiğini bilen tek kişi Berlinli arkadaşıydı, bu sırada Fliess'e çocukluğu hakkında pek çok ayrıntıyı da anlatmıştı. Semptomlarıyla korkularını açıklamış, rüyalarını, çağrışımlarını, yorumlarını aktarmış ve sağlık sorunları yaşadığında, güvenilir bir doktor olarak Fliess'i tercih etmişti. Fliess, kokainin ilaç olarak kullanılması gerektiğine kuvvetle inanıyordu, bu da Freud'un hem arkadaşına hem de onun tavsiye ettiği uyuşturucuya olan bağımlılığını iyice arttırmıştı.

Freud günlük hayatının ayrıntılarını Fliess'le paylaşıyor, genişleyen ailesinden gururla söz ediyordu. "Annerl bugün ilk dişini çıkarttı, hem de hiç huysuzlanmadan, Mathilda okuldan alındığından beri kendini çok daha iyi hissediyor. Oliver, daha yakınlarda yaptığımız bir bahar gezintisinde, büyük bir ciddi-

yetle, guguk kuşunun neden hep kendi adını bağırdığını sordu" diye yazmıştı 1896'nın baharında.[4] 1897 Mayısı'nda, Martin'in şairliğe heves ettiğini müjdelemiş —sonraları en büyük oğlunun pek çok şiirini Berlinli arkadaşına gönderdi— Oli'nin zekâsının vaktinden önce geliştiğini gözlemlemiş ve Mathilda'nın Yunan mitolojisine duyduğu hayranlıktan memnuniyetle söz etmişti. "Haydutlar"ının sağlığından duyduğu endişe — bilinen bütün çocuk hastalıklarına yakalanıyorlardı— mektuplarında nakarat halini almıştı: "İnsanı bu kadar korkutmasalar bu ufaklıklar pek keyifli şeyler olurdu".[5]

Fliess'le tanıştıktan sonra ilk mektubu, o zaman kırk bir yaşında olan Freud yazmıştı; bu karşılaşmada aralarında ne geçtiği bilinmese de Freud'un ilk mektubu, sonraki mektupların da vazgeçilmez bir parçası haline gelecek iltifatlarla doluydu: "Aziz dostum ve meslektaşım: Doğrusu bu mektubu yazmamın gayesi iştir; ama daha başta, sizinle olan ilişkimi sürdürme umudunda olduğumu da itiraf etmeliyim, zira üzerimde öyle güçlü bir izlenim bıraktınız ki sizi nasıl bir kategoriye koyduğumu belirtmekten geri durmayacağım".[6]

Bir ay sonra Freud şöyle yazmıştı: "İnce mektubunuz ve muhteşem hediyeniz, o hoş anıları bana tekrar yaşattı, iki Noel hediyesinde de hissettiğim düşüncelilik, gelecekte aramızda canlı ve karşılıklı olarak tatminkâr bir ilişkinin doğacağı beklentisiyle doldurdu beni. Sizi nasıl kazandığımı hâlâ bilmiyorum; o spekülatif beyin anatomisi meselesi [Freud'un 1887'de verdiği konferansın başlığı] kusursuz muhakemenizi uzun süre işgal etmiş olamaz".[7]

Freud 1888'de Fliess'e sadece üç mektup yazdı, 1889'da hiç yazmadı, 1890 ve 1891'de de üçer tane yazdı. Ama 1892'den itibaren mektuplaşma sıklığı ayda biri geçti, yüzyılın sonuna kadar da birbirlerine ortalama ayda üç mektup yazdılar. Üç yüzü aşkın mektuba —bunların içinde teori taslakları ve projeler de vardı— ek olarak, Freud'un "kongre" adını verdiği buluşmalar da gerçekleşmişti, bunların bazıları Fliess'in karısının ailesinin yaşadığı Viyana'da, zaman zaman da yanlarında aileleri olmadan birkaç günlüğüne gittikleri başka şehirlerde vuku bulmuştu. 1890 Ağustosu'nda Salzburg'da, 1894'te Münih'te, 1896 Ni-

Sigmund Freud ve Wilhelm Fliess 1890'ların başlarında...

sanı'nda Dresden'de, son olarak da 1900 sonbaharında, Innsbruck yakınlarındaki Achensee'de buluştular. Freud, mektuplarında arkadaşını görmek için duyduğu büyük istekten söz ederdi: "Açlığımı, susuzluğumu gidermek için nasıl sabırsızlanıyorsam kongremizi de öyle sabırsızlıkla bekliyorum... kongre... benim için büyük keyifti, adeta yenilendim. O zamandan beri öyle bir zindelik içindeyim ki genç bir adam gibi çalışıyorum".[8] Yine de "yegâne öteki"yle birlikte olmak için duyduğu büyük özleme rağmen Freud buluşmaları ertelemek ya da iptal etmek için bahaneler bulup duruyordu; ilişkilerinin sürdüğü on üç küsur yıl boyunca sadece on yedi kongre gerçekleşmişti, yani senede bir kongreden biraz fazla.

Yıllar geçtikçe Freud'un Fliess'e yönelik sevgi ifadeleri de arttı: "Aziz dostum ve meslektaşım", "Sevgili dostum"a, sonra "Biricik dostum"a ve nihayet "Biricik Wilhelm"e, derken "Can dostum"a dönüştü. Başlardaki resmi siz hitabının yerini, sonraları daha samimi olan sen hitabı aldı ve mektuplar entelektüel mevzuların yanı sıra kişisel ayrıntıları da kapsamaya başladı. 1892 Ocağı'nda Freud şöyle yazmıştı, "Seni gördüğüm o güzel akşama dönmek için anılarımdan başka elimde hiçbir şey yok".[9] 1893 Eylülü'nde, "Eleştiri kabiliyetimi öylesine yerlebir ettin ki ne söylesen inanıyorum" yazmıştı.[10] 1894 Mayısı: "Ye-

gâne öteki, *alter*, sensin".[11] 1895 Martı: "Seni çok özlüyorum. Sen yakınımda olduğunda fikirler ve projelerle dolup taşan o insan ben miyim gerçekten?"[12]

Freud'un sevgisi 1896 Ocağı'nda doruğa ulaşmıştı:

> Senin gibiler ölmemeli dostum; bizim gibiler senin gibilere öyle muhtaç ki. Sana ne çok şey borçluyum: avuntu, anlayış, yalnızlığımda teşvik, hayatıma kattığın anlam ve son olarak da kimsenin bana geri veremeyeceği sağlığım. Seni örnek alarak, düşünsel açıdan, yalnız bırakılsam bile —ama senin beni yalnız bırakmayacağını biliyorum— muhakememe güvenme ve senin gibi, geleceğin bana getireceği zorluklara mağrur bir tevazuyla karşı koyma gücünü kazandım. Bütün bunlar için naçiz teşekkürlerimi kabul et! Benim sana ihtiyaç duyduğum kadar senin bana ihtiyaç duymadığını biliyorum ama kalbinde sağlam bir yerim olduğuna da eminim.[13]

Karşısındakinin değerini abartma, sürekli temas halinde olma isteği —ve *yegâne öteki* yakınında olmayınca duyulan mutsuzluk— ve kendini değerli hissetmesinin Fliess'in mutlak kabulü ve övgüsüne bağlı olması— hep aşk işaretleri. Yazışmalar ilerledikçe Freud gittikçe daha samimileşiyordu. Evliliğinin ve cinsel hayatının durumundan söz ediyordu —"artık perhiz yapıyoruz; bunun sebeplerini sen de gayet iyi biliyorsun"[14]— ayrıca birbirlerinin sağlığıyla haddinden fazla ilgiliydiler, bu da bu iki saygın adamın birbirlerinin fiziksel ve duygusal durumları üzerine odaklanmalarına imkân veriyordu. Fliess, Freud'u iki kere burnundan ameliyat etmişti, mektuplarda da ağrıları ve ruh hallerindeki değişiklikler üzerine çok şey vardı; ikisi de migren ağrıları çekiyordu. Fliess'in kendi sağlığı hakkında ne yazdığı bilinmese de Freud'un mektuplarındaki yorumlardan, doktorluk rollerinden faydalanarak birbirlerinin vücutlarına şefkatli bir ilgi gösterdikleri anlaşılıyor. Freud açısından bu durum, kalp hastalığı sırasında doruk noktasına çıkmıştı, Fliess'i "büyülü sağaltıcı"sı yapmak için yanıp tutuşuyordu. 1894 Nisanı'nda, kalpten öleceğini düşündüğü sıralarda, "[çocuklar] ve karım iyiler; karımın ölüm hezeyanlarımdan haberi yok" diye yazmıştı.[15] Bu kritik dönemde, hayatındaki en büyük korku-

dan sevgili dostuna bahsetmiş ama bu konuyu Martha'yla konuşmamıştı.

Freud'un hayranlığını ve sevgisini uyandıran, kısmen Fliess'in zekâsı ve karizmasıydı. Freud'dan iki yaş küçük olan Wilhelm Fliess'in ilgi alanları çok genişti ve onu tanıyan pek çok kişi tarafından "büyüleyici" biri olarak tarif edilmişti. Doktorluğuna ek olarak çeşitli alanlarda biyoloji teorileri ortaya atıyordu; bazı doktorlarla bilim adamları bunları büyük keşifler olarak görürken bazıları şarlatanlık deyip geçiyordu. Fikirlerindeki yenilik, tıp kurumu tarafından şüpheyle karşılanmaları ve Yahudi olması Freud'la paylaştığı özellikleriydi. Fliess'in teorileri iki varsayım üzerine kurulmuştu, birincisi buruna, ikincisi "erkek ve dişi dönemleri" tabir ettiği şeye dayanıyordu. Burun dokusuyla jenital doku arasındaki anatomik benzerlikle işe başlamış, "burun refleksi nevrozu" diye bir teori geliştirmişti. Burun zarları ve kemikleriyle ilgili sorunlar, bütün vücuttaki semptomların ve hastalıkların sorumlusu kabul ediliyordu: migren ağrıları; karın, kol ve bacaklardaki ağrılar; kalp semptomları; astım; sindirim sistemi sorunları; ve Freud'un da en çok ilgisini çeken, cinsellikle ilgili bozukluklar —düşük, sancılı aybaşı, kramplar ve benzeri şeyler bunlar arasındaydı. Teori basit tedaviler öneriyordu; cinsel zorluklar ya da kalp semptomları, burun zarlarına kokain tatbik ederek ya da burun ameliyatıyla iyileştiriliyordu.

Fliess'in ikinci fikri de bir gerçekten, yirmi sekiz günlük âdet döngüsünden çıkmıştı. Buradan yola çıkarak yirmi üç günlük bir "erkek döngüsü" ortaya atmış, "kritik günler" teorisi geliştirmişti. Yirmi sekiz ve yirmi üç günlük dönemler kafasındaki "biseksüellik" kavramının da bir parçasıydı; ilki "dişi dönemi" ikincisi "erkek dönemi" belirliyordu. Teorisine göre, bu cinsel dönemler insan gelişiminin safhalarını, hastalıkları ve ölümü belirliyordu; hayvanlar âleminde de geçerliydiler ve biyolojik olguları güneşin, ayın ve yıldızların hareketlerine bağlıyorlardı. Bir insanın doğumgünü ve diğer önemli günlerini bildin mi görünüşte büyük matematik kesinlikle pek çok şey önceden bilinebiliyordu; yirmi sekiz ve yirmi üç sayılarına sonradan ölçümleri uygun düşürmek için beş (yirmi sekiz eksi yirmi üç) sayısı da gerektiğinde toplanıp çıkarmak için eklenmişti.

Fliess'in teorileri küçük olasılıklarla başlıyor —burun dokusu ve jenital doku arasındaki benzerlik, bazı biyolojik olguların dönemselliği— sonra hesapsızca genişliyordu. O zamanki bilimsel tıbbın durumu, fikirlerini şimdi göründüğünden biraz daha makul gösteriyordu ama fazla da değil. Esas mesele debdebeye olan düşkünlüğü, küçük bir gözlemden en geniş kapsamlı iddialara atlama ihtiyacıydı. Tıbbi ve psikolojik sorunları olan pek çok hasta böyle fikirleri benimsemeye teşneydi, hele karizmatik bir doktor tarafından ikna edildiklerinde bu fikirlerin gerektirdiği tedavileri de kolayca kabulleniyorlardı. Belki burunlarını ameliyat ettiği hastaların bir kısmı, güçlü bir doktor tarafından tedavi edilme hissi sayesinde kendilerini daha iyi hissediyordu; kuşkusuz Fliess'in sık sık tavsiye ettiği "lokal kokain uygulaması" da ağrılarını dindiriyor, morallerini düzeltiyordu. Ama hastaların en azından biri, Fliess'in pek de ustalıklı olmayan burun ameliyatı yüzünden ciddi bir enfeksiyon kapmıştı.

Freud'un arkadaşını ideal biri olarak görme ihtiyacı, Emma Eckstein adında genç bir kadına uyguladıkları ortak tedavide kendini bütün çıplaklığıyla göstermektedir. Emma, 1894'ün sonlarında Freud'un hastası olmuştu, o sırada Freud'un kalp krizi geçirip ölme korkusu had safhadaydı. 1895'in Ocak ya da Şubat ayında Fliess Viyana'ya gelmiş ve ikisini de burunlarından ameliyat etmişti —Freud'u kalp semptomları için, Emma'yı da cinsel-histerik sorunları için. Emma'nın ameliyatı ciddi bir enfeksiyon ve Mart ayına kadar iyileşmeyen bir burun kanamasına yol açmıştı. Başka doktorlar çağırılmış, enfeksiyonun nedeninin, Fliess'in kadının burnunda unuttuğu bir gazlı bez parçası olduğu ortaya çıkmıştı. Freud olup bitenleri, arkadaşına bir mektubunda şöyle anlatmıştı:

> Burundan ve ağızdan hâlâ bir miktar kan geliyordu; taaffün kokusu çok kötüydü. [Doktor] birden ip gibi bir şey buldu, çekmeye başladı. Daha bu nedir diye düşünmeye başlayamadan burundan dışarı yarım metrelik bir gazlı bez parçası çıkmıştı bile. Sonra kan boşandı. Hasta bembeyaz oldu, gözleri dışarı fırladı, nabzı kesildi. [Kendine getirildi]... Yabancı cisim dışarı çıkarıldığı ve her şey netli-

ğe kavuştuğu anda —bunun hemen ardından hastanın görünüşüyle yüzyüze geldim— midem bulandı. Bandaj yapıldıktan sonra, yandaki odaya kaçtım, bir şişe su içtim ve kendimi çok kötü hissettim... İçimi fenalaştıran kan değildi bence —o anda içimde güçlü hisler uyanmıştı. Ona haksızlık etmiştik demek; kadının bir anormalliği yoktu, sen burnundaki tamponu çıkarırken bir parça tentürdüyotlu gazlı bez kopup içeride kalmış, iyileşmeyi engellemişti; sonunda olduğu yerden çekilince kanamaya neden oldu. Bir anda kafama bir sürü şey üşüştü: bu talihsizliğin gele gele senin başına gelmesi; bunu duyduğunda nasıl bir tepki vereceğin; başkalarının bunu nasıl kullanacağı; vakayı takip edemeyeceğin yabancı bir şehirde seni ameliyat yapmaya zorlayarak ne büyük hata ettiğim; bu zavallı kız için elimden gelenin en iyisini yapma niyetimin nasıl uğursuzca tersine dönüp onun hayatını tehlikeye attığı gibi şeyler.[16]

Freud talihsiz Emma için üzülse de endişeleri hemen Fliess'e yönelmişti: onu en çok tasalandıran, arkadaşının şöhretinin tehlikeye girmesiydi. Mektubu, idolünü temize çıkartma gayretiyle devam ediyordu: "Kimse senden iyisini yapamazdı... Tabii kimse seni suçlamıyor, zaten bunun için bir neden de yok. Umarım sen de benim gibi büyük bir hızla sempati hissine geçiş yaparsın; sana olan güvenimi bir kez daha dile getirmeme ise gerek bile yok".[17]

Sonraki aylarda Emma'nın durumu ciddiyetini korudu. Ölüme çok yaklaştığı anlar oldu ama Freud, Fliess'e olan güvenini ifade etmeyi sürdürdü: "Benim gözümde sen gerçek bir doktorsun, insanın kendi hayatını ve ailesinin hayatını rahatlıkla ellerine teslim edebileceği bir adamsın... Üzüntümü sana açmak, hatta Emma'yla ilgili bir tavsiyen olur mu öğrenmek istedim, bunda sitem filan yoktu. Zaten bütün hislerime tümüyle aykırı olan böylesi bir davranış hem aptalca hem de haksız olurdu".[18]

Sonraki aylarda Freud'un Fliess'e olan sevgisi ve güveni hiç azalmadı. Emma sonunda iyileşti ve Freud bir yıl sonra Berlin'deki arkadaşına şu çarpıcı mektubu yazdı: "İlk önce Ecksteın. Haklı olduğunu kanıtlayabileceğim artık, kadının kanama hadiseleri histerikti, *özlemden* kaynaklanıyordu ve muhtemelen

cinsel açıdan müsait zamanlarda meydana geliyordu [Fliess'in erkek ve dişi dönemleri teorisine gönderme]. Kadın hâlâ direnç gösterdiği için bana tarihleri daha vermedi".[19]

Eckstein olayı, Freud'un Fliess'i yüce bir varlık olarak görme ihtiyacı yüzünden gerçeği nasıl tahrif ettiğini gösterir.[20] Emma üzerindeki başarısız ameliyat —enfeksiyon ve hayatını tehdit eden kanama— uzak çocukluk travmaları değildi; kendi gözlerinin önünde vuku bulmuştu. Yine de bir yıl sonra bunlara "histerik" diyor, Emma'yı "direnmekle" suçluyordu. Bu psikanalitik yoruma olsa olsa gülünç denir.

Emma Eckstein, 1895'te Fliess'in operasyonu öncesinde...

Geriye bakıldığında, Fliess, şöhret kazanmak ihtiyacıyla bütünlükçü teoriler ve tedaviler yaratan uzun bir terapist-şarlatanlar zincirinin bir halkasıydı. Zamanının uzak görüşlü eleştirmenleri tarafından da öyle görülmüştü. Fliess'in 1897'de yayımlanan *Burun ve Kadın Cinsel Organları Arasındaki İlişki* kitabını, Ry takma adıyla tanıtan bir eleştirmen, bütün kitapta işe yarar tek bir bulgu tespit etmişti: doğum sancıları burna kokain uygulanarak hafifletilebilirdi. Bu bulgu bile Fliess'in teorisini desteklemez, zira esas önemli olan burun değildir; kokaini ağızdan alan Freud'un da gayet iyi bileceği gibi, bu uyuşturucu kan dolaşımına nasıl girerse girsin etkili olacaktır. Ry, kitabı "tıpla ya da tabiat bilimleriyle alakası bile olmayan mistik saçmalık", "iğrenç martaval" olarak tanımlar.[21] Arkadaşına olan sadakati yüzünden Freud, yazıyı yayımlayan derginin yönetim kurulundan çekilmişti.

Fliess'in teorilerinin bu değerlendirmesi onların gerçek yüzünü ortaya koyar: gözlem temeli olmayan, şişirme spekülasyonlardır bunlar; tedavi açısından değerleri olmadığı gibi, zararları bile vardır. Yine de kusurlarına rağmen Freud bunları cesur ve devrimci fikirler olarak görüyordu. Fliess'in teorileri, Freud'un eski nöroanatomik araştırmalarıyla, yeni atıldığı psikoloji arasında bir köprü oluşturuyor gibiydi; uçucu düşünce-

ler, anılar, hisler ve psikolojik terapinin aksine dokular, kemikler, ilaçlar, sayılar ve cerrahiyle bağlantılıydılar. Yeni psikanalitik yaklaşımının belirsizliğiyle mücadele eden Freud, Fliess'in teorilerindeki sözde sağlamlıktan güç alıyordu. 1896 Haziranı'nda yazdığı bir mektupta şöyle demişti: "Bastırma teorisi konusunda şüphelerim var, özellikle de aynı bireyde hem erkek hem de dişi âdet dönemlerinin bulunması konusunda; ama senin birkaç kelimenle dağılabilirler. Kaygı, kimyasal etkenler, vesaire —belki senin yardımınla, psikolojik açıklamalar yapmayı bırakıp fizyolojik bir temel bulacağım sağlam zemine kavuşabilirim".[22]

Fliess'in bir diğer cazibesi, Freud'a hitap eden iki konuyla ilgilenmesiydi —cinsellik ve biseksüellik. Görünüşte bilimsel araştırma alanları olarak, bu meseleler mektuplarında geniş bir yer tutuyordu. Freud, hâlâ tabularla çevrili oldukları bir dönemde bu konularla ilgilenmekten korkmayan meslektaşını, cesur bir müttefik gibi görüyordu. Ayrıca "evrensel biyolojik biseksüellik" fikri onun Fliess'e olan düşkünlüğünü meşrulaştırıyordu. Ama Fliess'in teorilerinin en çekici yönü görünürdeki genişlikleri ve güçleriydi; arkadaşı ona, keşifleriyle dünyayı sarsacak büyük bir adam gibi görünüyordu.

Fliess'in bu aşırı kapsamlı spekülasyonlarına verilebilecek en iyi ad *teorik emperyalizmdir*; son derece geniş bir olgular yelpazesini açıklamak için gayet sınırlı sayıda fikir kullanır —burundan kaynaklandığını iddia ettiği çeşitli hastalıklar, erkek ve dişi dönemlerinden yola çıkarak savrulan kehanetler hep bunu gösterir. Gerçekler ve gözlemler teoriye uymadığında görmezden gelinir ya da zorla uydurulmaya çalışılırdı. Önemli olan, gerçeğe ulaşmak değil teorinin kapsamını kanıtlamaktı zira teorisyenin konumunu güçlendiren buydu. Freud ona şöyle yazmıştı: "Umarım tuttuğun yol seni daha ilerilere ve derinlere taşır ve yeni bir Kepler gibi biyolojik mekânizmanın zırhlara bürünmüş kurallarını açıklığa kavuşturursun. Gerçekten de tam sana uyan mesleği bulmuşsun".[23]

Fliess'in teorik emperyalizmi, Freud'un onu tercih etmesinin ve temkinli, bilimsel Breuer'den uzaklaşmasının başlıca sebebidir.[24] Fliess, cesur bir bilim fatihi, "yeni bir Kepler" gibi gö-

rünüyordu, Freud'un kendine onu örnek almasının nedeni buydu; kendisi de zihnin yeni Darwin'i ya da Newton'u olacaktı. Bu ikiz ortaklıkta, birisi büyük biyolog, diğeri de büyük psikolog olacaktı. Böylece Fliess, erkek idoller zincirine eklendi; Freud, onun başarılarını fazla büyüttü, gayet açık olan kusurlarınıysa görmezden geldi çünkü güven ve güç yayan birine yakın olmak ihtiyacındaydı. Brücke ve Charcot'nun yanında topu topu bir çıraktı ama Fliess'le şöhrete el ele koşacaklardı. Fliess'le ilişkisini garanti altına alan Freud artık kendi kendini analize başlamaya hazırdı.

1895'e gelindiğinde, Freud'un kalp hastalığı, beraberindeki ölüm korkusuyla birlikte kaybolmuştu. 1896'da, babası Jacob seksen iki yaşında öldü. O zaman Fliess'e şu satırları yazdı: "Öldüğü zaman hayatı zaten çoktan sona ermişti, ama derinlerde bir yerlerde, bu olay bütün geçmişimi yeniden uyandırdı. Kendimi adeta köklerim sökülmüş gibi hissediyorum".[25] Birkaç yıl sonra, *Rüyaların Yorumu*'nun ikinci baskısına yazdığı önsözde, babasının ölümünden "bir erkeğin hayatındaki en önemli olay, en büyük kayıp" diye söz edecekti.[26] Freud, kendi kendini analiz etmesine Jacob'un ölümünün neden olduğunu iddia etmişti —çoğu biyografi yazarları ve yorumcular da bu fikri benimsemişlerdir— ama kendisinin de belirttiği gibi Jacob'un hayatı "çoktan sona ermişti" ve 1896'ya gelindiğinde Freud'un onunla pek ilişkisi kalmamıştı. Yine de bu ölümün etkisi çok kuvvetli olmuştu çünkü o sıralarda bu ölüm, geçmişi canlandıran pek çok olaydan biriydi.

Babasının ölümünden hemen önce Freud için son derece önemli olan pek çok kişi ölmüştü.[27] Üniversitenin birinci sınıfından beri arkadaşı, Brücke'nin laboratuvarında meslektaşı, maddi açıdan hamisi olan Joseph Paneth 1890'da genç yaşta öldü. Maddi destekçisi, 1880'lerin başlarında sabahlara kadar süren, uyuşturucu-ilhamlı felsefe tartışmaları yaptığı Ernst Fleischl von Marxow, uzun yıllar süren fiziksel ve zihinsel bir çöküşün ardından 1891'de öldü. Brücke 1892'de, Freud'un üzerinde çok etkili olan diğer yol göstericisi Charcot ise 1893'te vefat ettiler. Belki de onu en çok altüst eden, ölmese de 1890'ların başlarında Freud tarafından dışlanan Breuer'in kaybıydı. Fre-

ud'un yetişkin hayatında ona en çok destek olan, onu en çok besleyen figür Breuer'di ve Freud ondan kurtulduğuna memnun olduğunu iddia etse de bu kayıp onun için çok vahimdi.

Bütün bu insanları kaybetmek iç benliğindeki bütün geçmişi yeniden uyandırdı. Paneth, Fleischl, Brücke, Charcot ve babasının ölümleri —Breuer'i kaybetmesiyle birlikte— çocukluğunun başlangıcından beri zihninin yalıtılmış bir bölümünde varlığını sürdürmüş olan kaygıları ve depresif hisleri yoğunlaştırdı. Eski korkular ve semptomlar yeni bir güçle geri dönmüştü. Ernest Jones şöyle anlatıyor:

> Yaklaşık on yıl boyunca —doksanlarda— gayet ciddi bir psikonevrozdan mustarip olduğunu gösteren bol miktarda kanıt vardır... zaman zaman rahatsızlığı çok artıyordu, o on yıl boyunca hayatın yaşamaya değer göründüğü topu topu üç beş fasıla olmalı... Ruh halinde aşırı değişiklikler meydana geliyordu, ölüm korkusu nöbetlerine kapıldığında kaygısı odaklanıyordu... trenle yolculuk etmekten kaygılanıyordu... Taşkınlık, heyecan ve kendine güven dönemlerini, ciddi depresyon, kuşku ve ketleme dönemleri takip ediyordu. Depresyona girdiğinde yazı yazamıyor, düşüncelerini yoğunlaştıramıyordu... Boş zamanlarını büyük bir sıkıntı içinde geçiriyor, ne yapacağını bilemiyor, kitapların sayfalarını kesip açıyor, antik Pompey'in haritalarına bakıyor, tek kişilik kâğıt oyunları ya da satranç oynuyor, ama hiçbir şeye fazla uzun süre devam edemiyordu —huzursuz bir felç durumundaydı. Arada bir bilincin büyük ölçüde daraldığı nöbetler oluyordu: bu tanımlanması zor durumlarda, zihnine alaca karanlığı getiren bir tül örtülüyordu.[28]

Freud oldukça ciddi bir kaygı ve depresyondan mustaripti, özel semptomları da ölüm korkusu ve seyahat fobisiydi; bunların ikisi de çocukluğundaki travmatik kayıplarla ilgiliydi. İşte bu sıralarda ve bu durumdayken, histerik hastalarına uyguladığı yöntemle kendi içindeki çalkantıyı anlamaya ve tedavi etmeye karar verdi; kendini analiz etmeye başladı, bunun için kullandığı vasıta rüyaları, aksettirdiği kişi ise Fliess'ti.

1896'nın sonlarından başlayarak Fliess'e yazdığı mektuplar, Freud'un kendini analiz ederken keşfettiklerini, çocuklu-

ğundaki olaylarla birlikte bütün ayrıntısıyla yansıtır: kardeşi Julius'un ölümü, annesinin ilgi ve bakımını kaybetmesi, dadısına duyduğu sevgi, onun aniden ortadan kayboluşu, çocukluğundaki oyun arkadaşı John'la ilişkisine yerleştirdiği çelişik duyguları —hem seveceği hem de nefret edeceği birine duyduğu ihtiyaç—, Freiberg'den taşınmaya mecbur kalan ailenin kopuşundan kaynaklanan seyahat fobisi. Aynı dönemde histerik hastaları da tedavi ediyor ve dadıların, mürebbiyelerin, büyük kardeşlerin çocukları ve de sıklıkla babalarının kızlarını ayartması gibi gerçek cinsel olaylara büyük önem veriyordu.

1896 ve 1897'de kendini analiz etmeyi sürdürürken, cinsel ayartma teorisini kendi nevrozunu açıklamakta kullanmış olmalı, böylece kendi babası da işin içine karışmıştı. 1897 Eylülü'nde, Fliess'e "artık *neurotica*'ya [cinsel ayartma teorisi] inanmıyorum" diye yazmıştı, buna gerekçe olarak, bu teori üzerine temellendirilmiş yorumlarla hastalarını tedavi edemeyişini, "bilinçdışında gerçekliği gösteren bir şey bulunmayışını" ve pek çok saygın babanın —"benimki de dahil"— sapıklıkla suçlanabileceğini göstermişti.[29] Sonraki haftalarda yazdığı mektuplarda, travmatik kayıpları da dahil, çocukluk yıllarının en önemli olaylarını ifşa etti. İşte tam bu sırada, dadısıyla annesinin kaybını yeniden yaşarken, bu olaylarla ilintili tahammül edilmez çağrışımlara sırtını dönüp, Oedipus kompleksi teorisini geliştirdi. Sadece ayartma teorisini değil, çeşitli şekilleriyle çocukluk travmasının gerçekliğini de terketmesine neden olan esas olay buydu. Fliess'e şöyle yazmıştı: "Genele uygulanabilecek tek bir fikir belirdi aklımda. Kendimde de anneme âşık olma ve babamı kıskanma olgusunu gördüm, artık bunu çocukluğun başlarında evrensel bir olay olarak kabul ediyorum".[30]

Freud iki zıt gücün etkisi altındaydı. Bir taraftan kendi geçmişiyle ilgili hakikati keşfetmek istiyordu, ama kendini analiz etmeyi sürdürürken, çocukluğundaki tehditkâr anılara ve hislere maruz kalmıştı; onun geçmişinde ayartma yoktu ama yıkıcı kayıplar vardı. Öte taraftan kendi gücünü doğrulayacak bir keşifle bu travmatik hislere karşı koyabilecekti. Aynı mektupta şu satırlar da vardı: "Ebedi bir şöhret beklentisi çok güzeldi, tıpkı belli ölçüde zengin olmak, tümüyle bağımsız olmak, seyahate

çıkmak, bana gençliğimi yaşatmayan endişelerden çocukları uzak tutmak gibi. Her şey histeri meselesinin tutup tutmayacağına bağlıydı".[31]

Freud'un evrensel Oedipal teorisini ikame edişi bir uzlaşmaydı: annesinin sevgisini kazanma isteğini ve onu bir rakibe kaptırmasını ortaya koyuyordu. Aynı zamanda, onu bir savaşçı yapıyordu: güçlü, kralvari bir babayla dövüşen genç Oedipus. Aynı zamanda cinsel olsun olmasın, gerçek travmaları safdışı bırakıyor, esasen dürtüleri ve fantezileri vurguluyordu. Bu yeni teoride, korkunun, depresyonun ve semptomların nedeni gerçekte çocuğun başına gelenler değil, mastürbasyon, çocukluk hazları, Oedipal fanteziler ve ahlaki standartlarla çelişen cinsel isteklerdi. Bir çırpıda "evrensel"liğe terfi ettirilen teori de onun "ebedi şöhret" teşebbüsü halini almıştı; onu büyük ve güçlü bir bilim adamı yapacaktı.

Ayartma teorisi zaten kısmen doğruydu, onu bırakması için öne sürdüğü sebeplerin de iler tutar yanı yoktur. Hastalarının, ayartılmalarını yorumladığında iyileşmemeleri gerçeği, çocukluk travması teorisinin yanlış olduğunu göstermiyordu, sadece onun etkili bir tedavi yöntemi bulamadığını gösteriyordu. "Bilinçdışında gerçekliği gösteren bir şey yok" inancı da yanlıştı; rüyaların ve fantezilerin bilinçdışı dünyası çeşitli yaratıcı alanlarda gelişir ama başlangıç noktası hep gerçekliktedir. Son olarak da Freud, nevrotik hastalarının ailelerinde cinsel istismarın bulunduğuna inanmak istemese de *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da yer alan kendi vakaları bile bunun ne kadar yaygın olduğunu gösteriyordu.

Modern araştırmalar, çocuk istismarının, çoğu kimsenin düşündüğünden daha yaygın olduğunu göstermiştir. Freud'un, çocukluktaki gerçek travmaların yerine kendi cinsel dürtüler ve fanteziler teorisini koymasından sadece iki yıl sonra, Viyana'da çocuk istismarının kanıtlarına rastlanır. 1899 Kasımı'nda gazeteler, çocuk istismarıyla ilgili iki sansasyonel davayla doluydu.[32] Birincisinde Hummel adında fakir bir aile, beş yaşındaki kızlarına öldürene kadar işkence etmişlerdi; ikincisinde Kutschera adındaki bir devlet memurunun karısı, yedi üvey evladına işkence etmiş, çeşitli uzuvlarını kesmiş, birini de

öldürmüştü. Büyük yankı uyandıran bu olaylarda cinsel istismar söz konusu olmasa da Freud'u çocukluk travmalarının önemini yeniden düşünmeye sevkedebilirlerdi kuşkusuz. O sıralarda, yeni yayımlanan *Rüyaların Yorumu* hakkında çıkan yorumları okumak için gazeteleri didik didik ediyordu, yine de bu olayların hiç farkında değilmiş gibiydi; mektuplarında bunlara hiç gönderme yapmamıştı. Dürtü-fantezi teorisini değiştirmeye de kalkışmamıştı.

Freud'un ayartma teorisinin sözde başarısızlığı hakkında yazdıkları, 1914'te yayımladığı *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine* denemesinde de yer alır, burada hayalkırıklığını bir zafere dönüştürmüştür: "Histerik özneler semptomlarını uydurma travmalara dayandırıyorlarsa, bu sahneleri fantezilerinde yarattıkları gibi yeni bir gerçek ortaya çıkar ve bu psişik gerçekliğin de hakiki gerçeklikle birlikte değerlendirmeye alınması gerekir. Çok geçmeden bu düşünceleri şöyle bir keşif takip etti: bu fanteziler, çocukluğun ilk yıllarındaki otoerotik faaliyeti örtmeye, güzelleştirmeye ve daha yüksek bir düzeye çıkartmaya yarıyorlardı".[33]

Burada önemli bir gerçek vardır ama ciddi bir saptırmayla karışmıştır. Freud, bir yandan travmanın gerçekliğinden kaçıyor, bir yandan fantezi ve "psişik gerçekliği" keşfediyordu, çok geçmeden *Rüyaların Yorumu*'nda bundan ayrıntısıyla söz edecekti. Tecrübelerin çoğunun yeniden işlendiği bir rüyalar ve hayaller dünyası vardır; bunun psikolojik önemini gün ışığına çıkartmak da Freud'un en özgün katkılarından biridir. Çocukların fantezi-hayal dünyası, gerçeklik anlayışlarını şekillendirdikleri, karşılaştıkları şaşırtıcı-heyecan verici-korkutucu olaylara çözüm bulmak için deneyler yaptıkları bir yerdir. Ama bu dünyanın varlığı, gerçek olayların yıkıcı etkilerini hükümsüz kılmaz. Bu meseleyi ya şöyledir/ya da böyledir diye ortaya koymak —çocuklar ya ayartılmıştır ya da böyle olaylara dair anıları cinsel içgüdülerinin harekete geçirdiği fantezilerinden kaynaklanır— yanıltıcı olabilir. Fantezi insan deneyimlerinin hayati bir alanıdır ama fanteziler hep bir şeyler üzerine kurulur. Aslına bakılırsa korku ve çaresizlik yaratan, olayların kendisidir; çocuklar dünyada çeşitli eylemlerle

kontrol edemedikleri olayları oyunlarında ve muhayyilelerinde kontrol etmeye çalışırlar.

Sonradan *Rüyaların Yorumu*'nda kullanılan önemli bir rüya, Freud'un kendini analizi sırasında ortaya çıkan baskın ölüm temasını, ayrıca onun bununla başetmek için kullandığı karakteristik araçları gösterecektir. Rüyaya, Latince "yaşamıyordu" anlamına gelen, *Non vixit* başlığını atmıştı. Rüyanın kaynağı, Freud'un, bir ameliyat geçirecek olan Fliess'in öleceğinden korkması ve bu korkuyu, çok yakın zaman önce ölmüş olan, sevdiği ve güvendiği bir dizi insanın kaybıyla bağdaştırmasıydı. Küçükken kaybettiği oyun arkadaşları John ve Pauline de işin içine girmişti. Rüya şöyle:

> Geceleyin Brücke'nin laboratuvarına gidiyorum, kapı hafifçe çalınıyor, açtığımda karşımda müteveffa Profesör Fleischl'ı görüyorum, yanında birkaç yabancı var, benimle bir iki kelime ettikten sonra masasına oturuyor... Dostum Fliess, beklenmedik bir biçimde Temmuz'da Viyana'ya geliyor. Onu sokakta, müteveffa dostum Paneth'le konuşurken görüyorum... Fliess kız kardeşinden söz ediyor [adı Pauline'di] ve kırk beş dakikada öldüğünü söylüyor, sonra "eşik bu" gibilerinden birtakım laflar ediyor. Paneth onu anlamadığı için Fliess bana dönüp, Paneth'e onun çalışmalarının ne kadarını anlattığımı soruyor. Bunun üzerine tuhaf duygulara kapılıyorum ve Paneth'in ölü olduğu için hiçbir şeyi anlayamayacağım Fliess'e anlatmaya çalışıyorum. Ama ağzımdan sadece "Non vixit" sözleri dökülüyor —kendim de hata yaptığımı fark ediyorum. Sonra Paneth'e sert sert bakıyorum. Bakışlarımı görünce sararıyor; vücudu belirsizleşiyor, gözleri sağlıksız mavi bir renk alıyor —sonunda eriyip yok oluyor. Buna çok memnun oluyorum ve Ernst Fleischl'ın de bir görüntüden ibaret olduğunu fark ediyorum, bir "hayalet" –bir hortlak ya da "geri dönen biri–"; böyle insanların, insan istediği müddetçe varolması, başka biri istediğinde yok olması bana oldukça mümkün görünüyor.[34]

Freud'un çağrışımları onu "rüya düşüncelerinin bu bölgesinde etkili olan duygusal bir fırtınaya"[35] sürüklemişti; Paneth ve Fleischl'm ölümleri, Fliess'i kaybetme korkusuyla ilintiliydi. Paneth'i büyülü bir biçimde safdışı etmesini sağlayan "sert ba-

kışlar" —onu bir hayalete, hiç yaşamamış, *Non vixit* birine dönüştürmüştü— güçlü yol göstericisi Brücke'nin "korkunç mavi gözleri"yle bağlantılıydı, hocası da derse iyi hazırlanmayan öğrencileri yakıcı bakışıyla cezalandırırdı.

Freud'a göre rüyanın kaynağı, dostu olmalarının yanı sıra Brücke'nin laboratuvarındaki akademik mevkii açısından rakipleri de olan Paneth ve Fleischl'a duyduğu sevgiyle aynı anda varolan "düşmanca akım"dı. Düşmanlığını ve suçluluk duygusunu merkeze yerleştirmişti; onun açısından, rekabet duyguları, duygusal çalkantısının ana sebebiydi. Bu yorum yanlış değildi; Freud gerçekten de çok hırslı biriydi ve yakın arkadaşlarının ölmesini istediğini kabul etmek onun için cesaret meselesiydi. Klinik deneyimler, anababaya, kardeşlere, başkalarına, özellikle onlar öldükten sonra duyulan düşmanlıkla bağlantılı suçluluk duygularını sergileyen kanıtlar sunmaya devam ediyor. Ama bu, gerçeğin bir bölümüydü, bir tecrübe seviyesini gözler önüne sererken, çok daha önemli olan ölüm ve kayıp tehdidini gizliyordu.

Non vixit rüyası zamanında, Fliess; Freud'un en yakın arkadaşı, çaresizce muhtaç olduğu ötekisiydi. Freud onu, sevgi, anlayış, güç özleminin nesnesi haline getirmişti, ama aynı zamanda açıktan açığa yaşayamadığı büyük bir dehşet ve öfke payı da vardı. Fliess'in sağlığının tehdit altında oluşu, rüyayı tetiklemişti; en çok ihtiyacı olan insanı kaybedeceği yolunda büyük bir korku uyandırmıştı Freud'da. Rüyada sevdiği, yakın olduğu, güvendiği ve rekabet ettiği başka insanlar da vardı. Bütün bu sebeplerle, bu hamilerinin ölümleri ve Fliess'in ölme ihtimali onun için çok korkunçtu.

Non vixit rüyası Freud'un ölüm korkusunu bastırmak için, çocukluğundaki kayıplarla başetmek üzere geliştirdiği prototipik çözümü kullandığını gösteriyordu. Kendisini ve küçük çocuk-benliğini güçlü bir aktör kılan bir yorum geliştirmişti —rekabetten doğan suçluluk, Oedipus kompleksinin bir versiyonu— rakipleriyle savaşıyor, kendinden büyük oyun arkadaşı John'la başa çıkıyor, arkadaşları Paneth ve Fleischl'ın ölümleri ona zafer duygusu yaşatıyordu. Bunların yanı sıra güçlü Brücke figürüyle bir özdeşleşme de vardı. Rüyada görülen arkadaş-

lar, "hayalet"tiler, yani "geri dönmüşlerdi"; Freud'un içindeki korkutucu duyguları temsil ediyorlardı. Rüyada onları büyülü bir biçimde kovalamış, yok etmişti; artık *Non vixit* olmuşlar, yani hiç yaşamamışlardı, *Non vivit* yani yaşamış ve ölmüş insanlar değillerdi. Hiç yaşamadıkları için kedere kapılmasına da gerek yoktu. Bu büyülü yok etme numarasını, Brücke'nin delici bakışlarını onlara çevirerek başarmıştı, bir öğrenci olarak "günah işlediği" zamanlarda karşılaştığı bakışların aynısını. Son derece kontrollü olan Brücke'nin, bir başka deyişle, ölümü ortadan kaldırma gücü vardı, tıpkı kendi oğlunun ölümünde yaptığı gibi. Freud da onun gibi olabilirse kendini bu korkunç hayaletlerden kurtarabilirdi; güçlü bakışlı bir Brücke olabilirdi.

Freud'un Oedipus kompleksini icadı, insanların cinsel içgüdülerin harekete geçirdiği fantezilerle hareket ettiği inancıyla birlikte, hem travmanın hem de gerçek deneyimlerin rolünün önemini azımsamıştı. Düşüncesindeki bu hayati dönüm noktasını, kendi kendini analiz etmesi ve Wilhelm Fliess'le yakın ilişkisi hazırlamıştı.[36] Bu yaklaşımı, o yılların ürünü olan kitabı, *Rüyaların Yorumu*'nda da sürdü.

Bölüm 11

Rüyaların Yorumu Ve Fliess Macerasının Sonu

Otobiyografi bütün kitapların en doğrusudur, zira kaçınılmaz olarak saklanan bazı doğrulardan, atlanan bazı doğrulardan, kısmen açıklanan bazı doğrulardan oluşur, dolaysız çıplak doğru içinde hiç yoktur, yine de amansız; doğru tam oradadır, satırların arasında.

— Mark Twain

Freud, kendini yazıyormuş gibi göründüğü *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine* ya da *Otobiyografik Bir Çalışma* gibi denemelerinden ziyade başka eserlerinin —Mark Twain'in dediği gibi— "satır aralarında" kendini açığa vurmuştur. Annesine duyduğu sevgi-nefret karışımına açıktan açığa hiç göndermede bulunmuş olmasa da *Kadınlık* üzerine verdiği konferansta, küçük kızların annelerine verdikleri tepkileri tartışırken, bu hisleri ayrıntısıyla ifade etmiştir. Çocukluğunda babasının ona yaşattığı hayalkırıklığına dair en dokunaklı mütalaaları, *Okul Çocuğu Psikolojisi Üzerine Düşünceler*'de babalar ve oğullar üzerine genel yorumlar olarak karşımıza çıkar, yine de bunları Jacob Freud'la bağdaştırmamıştır. Martha'yla ilişkisinin en manidar dökümünü de *"Medeni" Cinsel Ahlak ve Modern Sinir Hastalıkları* yazısında bulabiliriz ama, yine kend evliliğine bir gönderme yapmaz. Ama Freud'un bütün eserler arasında *Rüyaların Yoru-*

mu —ve bir yıl sonra yayımlanan kısa versiyonu olan *Rüyalar Üzerine*— kendini en çok ortaya koyduğu eserlerdir, zira çağrışımlar ve yorumların yanı sıra çok sayıda rüyasını da içerirler. *Rüyaların Yorumu* Freud'un bilinçdışı zihnine açılan bir pencere, çeşitli seviyelerde zengin bir eserdir. Yine de bu bile, "doğruların saklanması... atlanması... ve kısmen açıklanması"yla tanımlanır.

Histerik hastalarla çalışmalarının başlarında, Freud'la Breuer semptomlarla rüyalar arasındaki bağlantıyı fark etmişlerdi: ikisi de bilinçdışı çatışmaları sembolik olarak ifade ediyordu. Freud kendi rüyalarıyla da ilgiliydi, 1890'larda kendisi için önemli olan insanların ölümlerinden sonra kendini usulünce analiz etmeye daha başlamadan rüyalarını, ilişkili düşünceler, anılar ve anlamlarına dair yorumlarla birlikte not ediyordu. Kendini analiz ederken büyük ölçüde rüyalara ve çağrışımlara dayanıyordu, atlamalar, hatalar ve yanlış hatırlamalara da dikkat ediyordu —sonradan bunlara "günlük hayatın psikopatolojisi" adını verecekti. Freud sonraki yıllarda, bu analiz sırasında kendi kendine yettiği izlenimi vermekten hoşlanmıştı. Aslında sadece, onu destekleyen, teşvik eden, öven ve yorumlarıyla katkıda bulunan Wilhelm Fliess'le ilişkisinin sığınağında zihninin derinliklerine dalabiliyordu. Öneriler, eleştiriler ve düzeltmeler için *Rüyaların Yorumu*'nu, rüya rüya, bölüm bölüm arkadaşına postalamıştı.

Freud kendini analize 1896 Ekimi'nde başladı; ertesi yıl Mayıs ayında Fliess'e şunları yazıyordu "rüya üzerinde çalışmaya kendimi mecbur hissediyorum, zira bu konuda kendimden eminim —senin değerlendirmelerine göre buna yetkiliyim de".[1] 1898'in Şubatına gelindiğinde, "rüya kitabına iyice gömüldüm, çok rahat yazıyorum, içindeki cüretkâr ve sağgörüsüz şeylere nasıl 'kafa sallanacağını' düşünmek de pek hoşuma gidiyor" diyordu.[2] Aynı yılın Mayıs ayında ise arkadaşına şunları yazmıştı: "Neyi istersen değiştirebilirim, katkılarını da minnettarlıkla kabul ederim. Bana —hem de senin kalitende— bir Öteki, bir eleştirmen, bir okuyucu bahşettiğin için o kadar mutluyum ki. Büsbütün izleyici olmadan yazamam, ama senin için yazdığımı da aklımdan çıkarmıyorum. "[3]

Rüyaların Yorumu'ndaki rüyaların çoğunda, doğrudan ya da çağrışımla Fliess de vardı. *Non vixit* rüyasında gördüğümüz gibi, Freud'un kendi çıkarları uğruna yolundan kaldırmak istediği birkaç rakipten biriydi; Freud — Fliess'e karşı görünürdeki sevgi ve ihtiyaç duygularına tam bir tezat oluşturan— bu bilinçdışı arzusunu arkadaşına itiraf etmişti. Ama kitaptaki bütün rüyalar arasında Fliess en çok "Rüyaları Yorumlama Yöntemi: Örnek Bir Rüya Analizi", 2. bölümde sunulan rüyada ön plana çıkıyordu. Burada Freud, kendi "örneklerinden" birini — "Irma'nın enjeksiyonu" diye bilinen rüyayı— uzun ve derinlemesine bir analize tabi tutuyordu. Irma'nın enjeksiyonu, bol miktarda çağrışımlarıyla, kitaptaki en uzun analizin konusuydu —on altı sayfa— sonradan da pek çok başka yazar tarafından analiz edilip yeniden yorumlandı.[4]

Irma rüyasından önce, o geceki dramanın karakterlerini belirleyen, duygusal açıdan kışkırtıcı bir dizi olay meydana gelmişti. "Irma" aslında Fliess'in hatalı burun ameliyatının kurbanı, Freud'la hâlâ analize devam eden Emma Eckstein'dı. Rüyada "Otto" ve "Dr. M". olarak sözü edilen Freud'un meslektaşları, sırasıyla ailenin çocuk doktoru Oscar Rie ve Josef Breuer'di.[5] Rüyadan önceki gece Rie, Emma'yı muayene etmiş, sonradan durumunu Freud'la tartışırken "daha iyi ama tam da iyileşmedi"[6] demişti. Bunu bir paylama —psikanalitik çalışmalarının eleştirisi— olarak alan Freud, tedavisini haklı çıkartma amacıyla Breuer'e göndermek için uzun bir vaka hikâyesi yazmıştı. Rüyada, kamuya açık bir yerde Irma/Emma'yla karşılaşıyor, onu bir kenara çekiyor ve "çözümünü" —nevrozuna getirdiği yorumu— kabul etmediği için sitem ediyordu. Irma ağrısının devam ettiğinden şikâyetçi olunca, organik bir hastalığı atlamış olabileceğini düşünerek paniğe kapılıyor ve boğazına bakıyordu, orada "burnun türbinal kemiklerine benzeyen... büyük beyaz bir leke... ve geniş gri-beyaz yara kabukları" görüyordu.[7] Rüya, Breuer'in tıbbi açıdan bir anlam ifade etmeyen bir şeyler söylemesiyle ve Rie'ın Emma'ya kirli bir şırıngayla "trimethylamin" enjekte ettiğinin anlaşılmasıyla devam ediyordu.

Çok sayıda çağrışımı gözden geçirdikten sonra Freud, yorumuna ulaşmıştı. Rüya, tıbbi hata konusunda masum olduğu-

nu "müdafaa" mahiyetindeydi; onu aklıyor, diğer bütün doktorların aksine vicdanı olduğunu gösteriyordu. Emma'nın devam eden ağrılarından kendisi suçlu değildi rüyada, suç başkalarına atılıyordu: kendi yorumunu kabul etmeyen hastaya, kirli bir iğneyle enjeksiyon yapan Rie'a ve tıptan en az ötekiler kadar habersiz olan Breuer'e. Rüya aynı zamanda, ona destek olmayan Rie ve Breuer'den de intikam alıyordu. Freud'un çağrışımlarında, Fliess diğerlerinin aksine gerçek dostu olarak boy gösteriyor, onun tarafını tutuyor, suçluluk hissetmesine neden olmuyordu. Freud yorumunu, rüya "bir isteğin gerçekleşmesiydi, güdüsü de bir istekti"[8] diyerek sona erdirmişti; bu belirleme bir sonraki bölümde genele yayılan bir ilkeye dönüşmüştü: "bütün rüyalar isteklerin gerçekleştirilmesinden ibarettir" ve 4. bölümün sonunda "bir rüya (bastırılmış veya bilinçaltına atılmış) bir isteğin (gizlice) gerçekleşmesidir" ibaresi vardı.[9] *Bütün* rüyaları yorumlamanın anahtarını bulduğunu düşünüyordu —Oedipus kompleksinin "evrensel" olduğu inancına benzer bir şeydi bu da—; onu şöhrete kavuşturacak tek ilkeyi bulmuştu. Fliess'e şöyle yazdı: "Sence günün birinde birileri [Irma rüyasını gördüğü] bu evin üzerindeki mermer bir plakette şöyle bir yazı okuyacak mı?:

> 24 Temmuz 1895'te burada
> Rüyanın sırrı
> Kendini Dr. Sigm. Freud'a ifşa etti".[10]

Freud'un Fliess'e yazdığı bütün mektupların yayımlanması, Irma rüyasının kaynağının, Fliess'in, Emma Eckstein'in burnunun türbinal kemiklerine yaptığı hatalı ameliyat olduğunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla rüya Freud'dan ziyade Fliess'i temize çıkartmaya çalışıyordu. Freud rüyada Irma/Emma'nın boğazına baktığında, Fliess'in ameliyat ettiği kemiklere benzeyen türbinal kemiği şeklinde oluşumlar görmüştü. Enfeksiyona neden olan "trimethylamin"di, kısa süre önce Fliess'le bu maddeyi "cinsel süreçlerle" ilişkili olarak tartışmışlardı. Dolayısıyla, rüyayı gerçekte tetikleyen, Rie'ın, Freud'un psikanalitik tedavisinden ziyade Fliess'in acemi ameliyatını sorgulamasıydı. Gazlı

bez Emma'nın burnundan çıkarıldığı ve Freud arkadaşının ne yaptığını gördüğü anda Fliess'i büyülü bir sağaltıcı ve kendisi gibi bir dâhi olarak görme ihtiyacı tehlikeye düşmüştü. Hemen, Emma da dâhil olmak üzere başkalarını suçlamaya başladı, bunu Irma rüyasında da sürdürdü. Başka bir deyişle, rüyada etkili olan bir istek vardı ama bu her şeyden çok, müthiş ihtiyaç duyduğu ötekisine olan inancını koruma isteğiydi.

Freud, rüya teorisinin temelinde, kendisi ve hastaları üzerinde yaptığı gözlemler ve topladığı verilerin bulunduğu izlenimini verse de aslında teori, tümüyle kendi kendini analiziyle —kendisiyle ilgili görebildikleri ve göremedikleriyle— ve Fliess'le olan karmaşık bağıyla iç içe geçmiştir. "Bütün rüyalar isteklerin gerçekleştirilmesidir" beyanı, daha doğrusu gizli bilinçdışı istekleri tatmin etmeye yaradıkları iddiası, evrensel bir ilke bulmak için Fliess-vari bir girişimdi. *Bütün* semptomların hastanın bilinçdışı cinsel çatışmalarından kaynaklandığını ileri süren Freud'un histeri-nevroz teorisine paraleldi. Oysa rüyalar çeşitli amaçlara hizmet eder; Freud'un isteklerin gerçekleşmesi üzerine odaklanması ise rüyanın en önemli işlevlerinden birinin —travmatik, tehditkâr ve üzücü olaylarla ilintili rahatsız edici duygularla baş etme işlevinin— göz ardı edilmesine neden olmuştur. Freud, Irma rüyasının yorumunda, Emma'nın maruz kaldığı korkunç travmadan söz etmez —hayatını kurtarmak için kadının yanağına bir delik açılmıştır. Ameliyattan bir yıl sonra Freud, hastanın kanamasına "histerik" diyor ve bunu "özlemlerine" bağlıyordu. Irma rüyası, gerçek bir suç yüzünden —hem Freud hem Fliess tarafından— hissedilen gerçek bir suçluluk duygusundan kaynaklanmıştır; Freud ise Emma'ya yaşatılan travmaya tanık olmanın içinde uyandırdığı çelişkili hisleri bastırmak için bunu kendine göre yorumlamıştır.

Bilinçdışının doğruluğunu ifşa etmekle ün kazanmış *Rüyaların Yorumu* gibi bir eserin, Freud ve Fliess'in Emma Eckstein'e yaptıklarının örtülmesiyle başlaması ironiktir. Buna rağmen eser —daha rahat okunan *Rüyalar Üzerine*'yle birlikte— son derece verimli bir kitap olma özelliğini korumaktadır. Irma rüyası, pek çok şeyin üzerini örtse de, okuyucu üzerinde güçlü bir izlenim bırakır. Zengin bir simgeselliği vardır ve ilk başta saç-

ma bir hayal ürünü gibi görünen bir şeyden ne kadar çok anlam çıkarılabileceğini gösterir. Freud'un kitaptaki ilk cümlesi şudur: "İleriki sayfalarda, rüyaları yorumlamayı mümkün kılan bir tekniğin varolduğunu; bunun uygulanması halinde her rüyanın kendini anlamlı psişik bir yapı olarak ortaya koyduğunu ve seçilen herhangi bir noktadan uyanık hayatın zihinsel faaliyetlerine nasıl sokulabileceğini kanıtlayacağım".[11]

Rüyaların Yorumu'nun büyük başarısı buydu; Freud, rüyaların anlamı olduğunu ve sıradan insanların günlük hayatıyla ilintili olduklarını ikna edici bir biçimde göstermişti. Kitap, sadece histeriklerin ve nevrotiklerin değil herkesin bilinçdışı güdüleri olduğunu ileri sürüyordu. Gizli şahsi anlamların —bilinçdışının, sembolizmin, savuşturulmuş deneyimlerin, inkâr edilmiş kişisel gerçeklerin— dünyasının kapılarını aralıyordu, Freud'un meşhur "Rüyalar bilinçdışına giden kral yoludur" sözü, bu durumu iyi özetlemişti. *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da ve onu izleyen makalelerde sunulan fikirlerin çoğu, burada genişletilip ayrıntılandırılıyor, yeni teoriler geliştiriliyordu.

Freud, rüyaları "günün kalıntıları"nın —uyumadan önceki dönemde kuvvetle hissedilen olayların— tetiklediğini belirtmişti, bu olaylar daha sonra sembolik olarak kişiye özel, görsel bir biçime dönüştürülüyordu. Yorumları, bu görsel dramları anlaşılır lisana tercüme etmesi, kitabın büyük bölümünü kaplıyordu ve bu kadar tutulmasının ve etkili olmasının da müsebbibiydi. Çok sayıda örneklerle rüyaları okuyucunun anlamasını sağlıyordu; buna insana çok aşina gelen rüyalar da dahildi: herkesin içinde yerin dibine geçmek, bir sınavdan ya da performanstan önce kaygı duymak ya da bir yere "kök salmış gibi" hissetmek —tehlikeyle karşılaşınca kaçamamak bunlardandı.

Sık rastlanan hazırlanılmamış bir sınava girme rüyasını tartışırken, Freud, insanın gireceği bir testin verdiği kaygıyı bertaraf etmek için kaldığı değil geçtiği sınavların rüyasını gördüğünü tahmin etmişti. Tehlike karşısında hareket edememe rüyalarını, bir istekler çatışmasına, zıt güdüler arasında kalmaya bağlamıştı. *Rüyalar Üzerine*'de, çocukların sık sık "büyük olma", ağabeylerinin, ablalarının, anababalarının gücüne sahip olma isteklerini simgeleyen rüyalar gördüklerini belirtmişti.

Aynı zamanda bütün rüyalar "egoist" olduğundan, zaman zaman başka insanların da rüyayı görenin benliğinin parçalarını temsil ettiği gibi zekice bir gözlemde bulunmuştu. Yorumlarının çoğunda altta yatan cinsel dürtüleri ortaya koysa da bu örnekler, korkuyu bastırma ve güç özlemi gibi cinsel olmayan güdülerin de farkında olduğunu gösteriyordu. *Rüyaların Yorumu* pek çok yeni konu başlığını tartışmaya açtı ve ardından gelen araştırmacıların teoriyi, Freud'un kitabın son bölümünde belirlediği dar cinsel odağın ötesine taşımasını sağlayacak bir yöntem sundu.

Rüyaların Yorumu'nun başka cazip özellikleri de vardı. Freud, bir rüyadaki aktörlerin nasıl birleşik figürler, duygusal bir bağlantıları olduğu için birbirine katılmış farklı insanlar olduğunu da ortaya koymuştu. Rüya "dilinin", kelimeler ve görsel imgeler arasında gidip gelmesi, bu iki ilkeyi söz oyunları ve şakalar yapmak için kullandırtması da ilginçti. Freud'un verdiği örneklerin çoğu Almanca söz oyunlarına dayandığı için tercüme edilmesi çok zordur, ama bazıları aktarılabilir; mesela bir kadın kendini arabada öpülürken görmüştür, sonradan bunun "otoerotizm"i, yani mastürbasyonu temsil ettiği anlaşılmıştır; ya da Freud, tanıdıklarından Dr. "Gärtner" ile kızı "Flora"yı bir dizi botanik çağrışımla rüyasında görmüştür .*

Freud kendi rüyalarının çoğunu, anlamlarına göre ayrı ayrı çözmüş, belli hayat koşulları ve eşsiz çağrışımlarla ilişkili olduklarını idrak etmiştir. İkinci bölümde şöyle der: "Benim usulüm, bir rüya içeriğinin her bölümünü tek bir anahtarla tercüme eden popüler çözme yöntemi kadar kullanışlı değil. Ben, aynı içerik bölümünün çeşitli insanlarda ya da çeşitli bağlamlarda farklı bir anlamı gizleyebileceğini bulmaya hazırlıklıyım".[12]

Ama rüya yorumuna yönelik bu tekilleştirilmiş yaklaşıma, "Rüya Çalışması" adlı uzun 6. bölümde eklemede bulunmuş, iyi bilinen Freudcu simgeleri ayrıntısıyla açıklamıştı: "Sopalar, ağaç gövdeleri ve şemsiyeler gibi bütün uzun nesneler... erkeklik organını temsil edebilir, tıpkı bıçak, hançer, kılıç türü uzun ve keskin silahlar gibi... Kutular, bavullar, sandıklar, dolaplar

* Almanca'da *Gärtner* bahçıvan, *Flora* da bitki örtüsü anlamına gelir. (Ed.N.)

ve fırınlar, ayrıca gemi, her türlü kap ve içi boş nesneler rahmi simgeler... Merdivenler... onlardan inip çıkmak, cinsel edimin temsilleridir".[13]

Freud, zaman zaman, bu simgelerin sabit anlamlarla dolu bir şifre kitabı olarak değil kılavuz olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuştu: "Rüya yorumunda simgelere aşırı bir değer yüklemeye, rüyaları tercüme etme işini sadece simgeleri çevirmeye indirgemeye ve rüyayı görenin çağrışımlarını kullanma tekniğini ihmal etmeye karşı herkesi uyarmak isterim".[14]

Maalesef, Freud'un, rüyaların, rüyayı görenin kendine has tecrübeleri doğrultusunda yorumlanması gerektiği tavsiyesinin uygulanması zordur. Freudcu simgelerin hatırlanmasının sağladığı kolaylık ve gizli cinsel anlamları ortaya çıkarmanın verdiği küçük iç gıcıklanması, rüya yorumunu karşı konmaz bir salon oyunu haline getirmişti. Freud'un kendisi de bireysel çağrışımları savunmasına rağmen, sık sık cinsel simgelere evrensel muamelesi yapmaktan kendini alamamıştır. *Rüyaların Yorumu*'ndaki uyarısına rağmen, 1915'te yayımlanan *Giriş Konferansları*'nda, "Simgeler bazı durumlarda, bize rüyayı göreni sorgulamadan rüyayı yorumlama imkânı verir, zaten bu kişinin bize simgeler hakkında bir şey söylemesi de mümkün değildir" diye yazmıştır.[15] Sonraki denemesi *Musa ve Tektanrıcılık*'ta şöyle der: "Dahası, simgesellik dil farklarını dikkate almaz; araştırmalar muhtemelen simgeselliğin her koşulda —bütün insanlar için— geçerli olduğunu gösterecektir".[16]

Rüyaların Yorumu aynı zamanda yeri teoriler sunmuş, eski yayınlarda değinilen fikirleri geliştirmiştir. Freud kitapta, Oedipus kompleksini tartışarak Shakespeare'in *Hamlet*'ini de içine alacak şekilde genişletmiş; çocukluk deneyimlerini yetişkin kişiliğine bağlayan fikirler keşfetmiş; rüya malzemesinden çıkarak kısa yorumlarda ve anlamlı spekülasyonlarda bulunmuş; gelecekteki psikanalitik gelişmelere işaret etmişti. İd-ego-süperego teorisini geliştirmesine daha yirmi yılı aşkın zaman olmasına rağmen, *Rüyaların Yorumu* önemli insanlarla ilişkilerin benliğin nasıl bir parçası haline geldiğinin, egonun başkalarıyla özdeşleşerek nasıl geliştiğinin erken bir versiyonunu içerir. Freud, psikolojik işleyişin iki modu: "birincil" ve "ikincil süreçler"

üzerine teorisini de ilk bu kitapta ortaya koymuştur; birincil süreçleri fantezi, görsel imgelem ve bilinçdışı; ikincil süreçleri bilinç, gerçeklik ve dil olarak belirlemiştir.

Freud rüyaları, büyük ölçüde, nörotik semptomlarla benzer addediyordu; bu görüşünü fantezi, muhayyile ve birincil sürece de yansıtmıştı. Sonraki eserlerinin çoğunda, zihinsel hayatın, haz peşinde koşan bu alanını "çocuksu" olarak tanımlamıştı; antisosyal içgüdüler de burada toplanıyordu. Freud rüyalara dair ilk fikirlerini, histerik semptomlar üzerindeki çalışmaları sonucu edindiğinden, rüyaları ve muhayyileyi patolojik bir şey olarak görmesi, teorinin doğal gidişatının eseriydi. Pozitivist bilim karşısındaki savunmasızlığı, tıbbi araştırmaları ve eğitimi sırasında içine sindirdiği rasyonaliteye verdiği değer, onu "normalliği" mantık, fanteziyi hastalıkla bir tutmaya itmişti.

Günümüzde, rüyalar ve fantezilerin, uyanıklık zamanındaki düşüncelerde bulunmayan ya da susturulan hislerle dolu olabileceğini düşünüyoruz; güçlü, genellikle tehditkâr deneyimlere temas ediyorlar ve çeşitli anıları uyandırıyorlar. Rüyayı gören kişi, ilham gelmiş bir sanatçı gibi, pasif bir durumdadır; imgeler ve hisler ona öylece geliverir, kontrolü elden bırakıp zihnini ve hislerini kendi haline bırakmalıdır. Freud hem böylesi durumların cazibesine kapılıyor hem de kendini tehlikede hissediyordu. Bilinçaltına teslim olarak zamanla travmaları ve rahatsız edici hisleriyle başedebilirdi. Ama bunu yapabilmek için kontrol ve hâkimiyetinden vazgeçmesi gerekiyordu. Fliess'e yaptığı bazı yorumlardan, kendi yaratıcılığının kaynağının bilinçaltı olduğunu bildiği anlaşılıyor. Mesela 1899'da şöyle yazmıştı:

> Garip ama, en alt katta bir şeyler işleyip duruyor. Rüya kitabından hemen sonra bir cinsellik teorisi gelebilir. Bugün başıma bir sürü tuhaf şey geldi, daha tam manasıyla ne olduklarını anlayamadım. Benim açımdan yapılmış kasıtlı bir şey yok. Bu çalışma yöntemi adeta spazmlarla ilerliyor. Bir sonraki spazmın ne zaman gerçekleşeceğini ancak Tanrı bilir... Bazılarını üretkenliğin ilk fırtınalı aşamasında tahmin ettiğim çılgın şeyler bunlar. [Goethe'den alıntı yapıyor:] "Tekrar geldiniz işte, ey uçuşan şekiller".[17]

Çeşitli şekillerde kendini yazarlar ve şairlerle özdeşleştiren Freud, kendi yaratıcılığının kökeninin, bilinçaltında olduğunun farkındaydı. Bilinçdışı zihin —kendi tabiriyle birincil süreç— edebiyat, sanat ve bilimde yaratıcılık açısından vazgeçilmezdir— Freud da bunu çeşitli alanlarda ve farklı zamanlarda görmüştü ama sonra birincil ve ikincil süreç üzerine genel teorisinde, rüyaların ve muhayyilenin nevrotik ve çocuksu bir şey olduğu kavrayışına geri dönmüştü.

Freud daha *Rüyaların Yorumu*'nu yazarken bunun saldırgan bir tutumla karşılanacağını tahmin ediyordu. 1899'un sonbaharında, kitap bitmiş ama henüz basılmamışken, Fliess'e şunları yazmıştı: "Psikologlar her halükârda sövecek bir şeyler bulacaklar... Sonra da beni doğduğuma pişman edecekler! Fırtına tepemde patladığında, senin misafir odana kaçacağım. Sen nasıl olsa övecek bir şeyler bulursun çünkü ötekiler ne kadar karşımdaysa sen de o kadar yanımdasın".[18]

Kitap yayımlandıktan sonra satışını ve eleştirileri yakından takip etti. Aslında hem iyi hem de kötü tepkiler olmasına rağmen, eleştirmenlerin yorumlarıyla kendisini mahkûm ettiğini düşündü. Kitabın yayımlanmasından sonra Fliess'e şu satırları yazmıştı: "Kitabın bu şekilde karşılanması neşemi kaçırdı. Anlayanı pek kıt; övgüler sadaka gibi; pek çok kişi besbelli nefret etmiş. En önemli kısmını biraz olsun kavrayana rastlamadım".[19]

Birkaç yıl sonra, *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine* yazısında rüya kitabının nasıl karşılandığını şöyle anlatacaktı:

> Tıp dergilerinde yazılarım hakkında eleştiri çıkmıyordu, nadiren çıktığında da küçümseyen ya da acıyan üstünlük ifadeleriyle geçiştiriliyorlardı. Arada bir, bir meslektaşımın yayınlarından birinde bana gönderme yaptığı olurdu; genelde pek kısa olan bu göndermelerin pek gurur okşayıcı olduğunu söyleyemem —"egzantrik", "aşırı" ya da "kendine has" gibi kelimeler kullanılırdı... [bir öğrenci kliniktel önce *Rüyaların Yorumu*'nu okusam daha iyi olmaz mı diye sorduğunda, kitabı okumanın zahmete değmeyeceği cevabını almış.[20]

Bu hisler 1925'teki *Otobiyografik Bir Çalışma*'da da yineleniyordu: "Breuer'den ayrıldıktan sonra on yıl kadar hiç destekleye-

nim olmadı. Tümüyle yalıtılmıştım. Viyana'da herkes benden uzak duruyordu; dışarıda kimse varlığımın farkında değildi. 1900'de yayımlanan *Rüyaların Yorumu* teknik dergilerde neredeyse hiç yer bulmadı".[21]

Bu ifadeler Freud'un mit-yaratıcılığının tipik örnekleridir, sonraları eleştirel olmayan çoğu biyografi yazarı tarafından olduğu gibi kabul edilmiştir. Jones "[*Rüyaların Yorumu*] senelerce neredeyse hiç satmadı... Bu kadar önemli bir kitabın hiç yankı uyandırmaması sık rastlanan bir şey değildir" diye yazmıştı.[22] Bu anlatımlarda Freud kendini, düşmanlarla dolu bir dünyaya karşı savaşıp zafer kazanan, yanlış anlaşılmış dâhi-kahraman olarak göstermiştir. Ama bunlar doğru değildir. Tıp kurumu tarafından dışlandığı için yalnız kalmış değildi; aslında histeri üzerine ilk eseri meslektaşları tarafından ilgi, takdir ve şüphe karışımı bir tepki görmüştü. Ama kendisi onlara sırt çevirmiş, hatta onu destekleyen Breuer'i bile kendinden uzaklaştırmıştı çünkü teorilerini tümüyle doğrulamıyorlardı. Kendi eşitleriyle bilimsel bir cemaat içinde çalışmak yerine, Fliess'le bağlantı kurmuş, ikisinin de birbirini yücelttiği bir ortaklığa girmişti.

Rüya kitabının başlarda fazla satmadığı doğrudur: ilk yıl sadece 351 adet satmıştır. 600 nüshalık birinci baskının bitmesi altı yıl sürmüştür ama, genel okuyucu için daha müsait olan *Rüyalar Üzerine*, 1901'de basıldığında daha fazla satmıştı. Oysa Darwin'in, 1859'da basılan *Türlerin Kökeni* kitabının, daha ilk günde, 1250 nüshalık birinci baskısı sona ermişti. Ama bu kıyaslama yersizdir; Darwin'in kitabı İngiltere'de, insan doğası ve dinin bilimle ilişkisi üzerine şiddetli bir tartışmanın tam merkezindeydi. 1900'de Freud, çalışmalarını sadece küçük bir grup tıp uzmanının bildiği bir nörologdu; şöhret hayalleri kursa da dar bir muhit dışında tanınmıyordu. *Rüyaların Yorumu*'nun satışı, basıldığı zaman, başlığı ve Freud'un konumu düşünüldüğünde hiç de az sayılmazdı, iki üç yılda oldukça geniş bir okuyucu topluluğuna ulaşmıştı.

Rüyaların Yorumu'nun küçümsemeyle geçiştirildiği ya da teknik dergiler tarafından göz ardı edildiği de doğru değildi. Aslında *Rüyaların Yorumu* ve *Rüyalar Üzerine*, basılmalarını takip eden iki yıl içinde en az otuz yazıya konu olmuştu, bunla-

rın bazıları da oldukça uzundu. Çoğu gayet iltifatkârdı; 1899'da Berlin'de yayımlanan bir eleştiri, kitabı "çığır açıcı" diye niteliyordu; ünlü bir psikiyatr olan Paul Näcke ise "Psikolojik açıdan bu kitap, rüya psikolojisinin ürettiği en derinlikli kitaptır" yorumunda bulunmuştu.[23] Diğer eleştirmenlerin çoğu gibi Näcke de, Freud'un bazı yorumlarıyla hemfikir değildi yine de "eser baştan sona bütünlük içinde tasarlanmış ve dâhiyane bir biçimde düşünülmüş" demişti.

Kuşkusuz olumsuz eleştiriler de vardı —bu fikri tümüyle Freud uydurmamıştı— bunların bazıları, sonradan bakıldığında, haklı eleştirilerdi; bazılarıysa haksızca bir savuşturmadan ibaretti. Ama eleştirilerin çoğu iltifatkâr, dengeli ve adildi. Yine de Freud küçümsendiğini, yalıtıldığını, acımasızca saldırıya uğradığını hissetmişti. Bunun gerçeği kasti olarak saptırmaktan ziyade kendi tecrübesinin bir ifadesi olduğu hissediliyor. Fliess'le olan ortaklığında, kendini büyük bir bilimsel keşfin yazarı olarak hayal etmişti; kafasında *Rüyaların Yorumu* dâhiyane bir eser olarak karşılanmalıydı, bundan aşağısı ona reddedilmek gibi gelmişti. Kitap aynı zamanda, bilinçdışının ürünlerinin de bir ifadesiydi; bu da en ufak bir eleştiri karşısında aşırı hassasiyet göstermesine neden olmuştu. "Eserlerimin hiçbiri bu kadar benim olmamıştır, benim kendi pislik yığınım, kendi fidanım" diyecekti.[24] *Psyche*'sinin mahrem yönlerini ortaya dökmek Freud'u, koşulsuz bir kabul ve onaylama gerektiren hassas bir durumda bırakmıştı. Bu kitabın büyük olay yaratmasını istemişti. Altın Sigi olmaya alışıktı, "yeni Kepler" olmaya hazırlanıyordu. "Müritleri" olacağını umuyordu. Bu gayeleri boşa çıkaran her şey "küçümseyen ya da acıyan üstünlük"tü.[25]

Rüyaların Yorumu yayımlandıktan ve kendi kendini analiz büyük ölçüde tamamlandıktan sonra, Freud'un Fliess'e yazdığı mektuplarda bazı sorunların ipuçları görünmeye başladı. 1900'ün Şubatı'nda "Böylece bize en çok ait olan şey yüzünden yabancılaşıyoruz"[26] diye yazmıştı Freud, muhtemelen teorilerindeki farklılıklara gönderme yapıyordu. Fliess, kendi hesabına, işi iyice büyütmüştü; artık bir sürü tıbbi-biyolojik olguyu sağ ya da sol eli kullanmak açısından açıklamaya başlamıştı, gerçi Freud bunu sorun etmemiş gibi görünüyordu. Sonunda

ayrılmalarına neden olacak şey başkaydı. Fliess ona hemen cevap vermediğinde Freud hâlâ çok bozuluyordu: "Mektupların zamanında gelmeyince içimde büyük bir sıkıntıyla beklediğimi unutma sakın".[27] Aynı yılın Mart ayında şu satırları yazmıştı: "Seninle aynı yerde yaşamaya böyle sürekli ve şiddetle özlem duyduğum altı aylık bir dönem hiç olmamıştı"; ama mektubun devamında "derin bir iç kriz"den, "içten içe fakirleşmiş" olmaktan ve "gökyüzünde kurduğu bütün kaleleri" yıkmaktan söz etmişti.[28] Bu özleme ve depresyon içindeki haline rağmen Fliess'in buluşma teklifini "senden uzak dursam daha iyi olacak" diyerek reddetmişti. Yine aynı mektupta, Freud birini aynı anda hem sevmeye hem de ondan nefret etmeye üstü örtülü bir göndermede bulunmuştu; "içindeki kriz" esnasında, annesine duyduğu yoğun, karışık duyguları Fliess'e yönelttiği anlaşılıyor.

Sonra mektuplaşma birkaç ay dostane bir üslûpta devam etti. Ağustosun başlarında Achensee'de son kongreleri —hatta son buluşmaları gerçekleşti. Bu buluşmada aralarında ne geçtiği çok net değildir, Freud da geride bunu anlatan bir belge bırakmamıştır ama Fliess'in kendi versiyonu şöyledir:

> Freud bana karşı, anlamakta güçlük çektiğim bir saldırganlık gösterdi. Bunun sebebi Freud'un hastaları üzerinde yaptığı gözlemleri tartışırken dönemsel süreçlerin her yerde olduğu gibi psişe üzerinde de kesinlikle etkili olduğunu iddia etmemdi; özellikle, Freud'un terapi amacıyla analiz ettiği psikopatik olgular üzerinde büyük bir etkileri olduğunu söylemiştim. Bu yüzden de ne ani gerilemeler ne de ani düzelmeler sadece analize ve onun etkisine atfedilemezdi... Tartışmanın geri kalanında, Freud'da sanırım kıskançlıktan kaynaklanan kişisel bir düşmanlık hissettim... Achensee'de meydana gelen bu olayın ardından yavaş yavaş Freud'dan uzaklaştım ve düzenli mektuplaşmamızı tavsattım. O olaydan sonra Freud'a bilimsel bulgularıma dair hiçbir şey söylemedim.[29]

Fliess şoka uğramıştı çünkü senelerce Freud'dan saygı ve takdir gördükten sonra, karşısında fikirlerini dikkate almayan öfkeli bir adam duruyordu. Muhtemelen Freud artık, rüyalarında ve dil sürçmelerinde ipuçları görülen çelişkili duygularını

—arkadaşına ilan ettiği aşırı sevgiye eşlik eden nefreti— açıktan açığa gösteriyordu. Son buluşmaları hakkında Fliess'in anlattıkları inandırıcı görünüyor zira Freud'un erkeklerle olan ilişkilerinde tekrar eden kalıba uyuyor; ne de olsa birkaç yıl önce aynı şekilde Breuer'e sırt çevirmişti. Derinlerde yatan, "kahraman" Freud su yüzüne çıktıkça, sadece bir *tek* büyük adama yer olacaktı.

Teorilerinin çatışması hiç de şaşırtıcı değildi; aralarındaki farklara bunca zaman Freud'un gözlerini kapamasına neden olan sadece bir idole duyduğu ihtiyaçtı. Freud nevrozları bilinçdışı çatışmalar olarak açıklıyor, terapisini bunun üzerine kuruyordu, oysa Fliess, "gerilemeler" ve "ani düzelmeler"i "dönemsel süreçlere", belirli tarihlere, doğumgünlerine, yirmi üç ve yirmi sekiz günlük erkek ve kadın âdet dönemlerine bağlıyordu. İki teorinin bağdaşması imkânsızdı, baştan beri de öyleydi. Mektuplaşmanın başlarından itibaren Freud'un yorumlarında aşırı bir iltifatkârlık vardı, zaman zaman arkadaşının teorilerini uygulamaya geçirmeye çalışırdı, aynı zamanda matematik işlemlerinin kendisini aştığını itiraf eder, arkadaşının uzmanlığına hürmet ederdi. Fliess'e duyduğu büyük kişisel ihtiyaç yüzünden fikirlerinin uyuşmazlığı konusunda kendini kandırmıştı. Ama kendi kendini analiz etmeyi bitirip rüya kitabını da yayımlattıktan sonra kendini güçlü ve bağımsız hissetmeye başlamıştı, artık farklarını görmezden gelemeyecekti. Achensee buluşmasında hepsi ortaya döküldü. Fliess de teorilerinin eleştirilmesi konusunda Freud kadar hassastı; sonuçta kendi deyimiyle "yavaş yavaş" ilişkiden elini eteğini çekti.

Freud, aralarında bazı şeylerin değiştiğini kabullenmek istemiyordu; bu yüzden de yazışmalar bir yıl daha devam etti ama mektupların arası uzadı; çalışmaları üzerine yaptıkları tartışmalar yerini hastalar üzerine yorumlara ve aile meselelerine bıraktı. Freud bu sırada hem *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'ni hem de Dora vakasını tamamına erdirmek üzereydi, *Gündelik Hayat*'taki sürçmelerin ve hataların nasıl kendini ilgilendirdiğini anlatarak, bu çalışmalarından Fliess'e söz etse de *Rüyaların Yorumu*'nda olduğu gibi, yorumlarını almak için arkadaşına bu malzemeleri göndermemişti. Anlaşılan ilişkiyi önce Fliess bitir-

miş, sonu hazırlayan kendisi olmasına rağmen Freud bunu kabullenmekte güçlük çekmişti.

Ertesi yılın Ağustos ayında Freud, Fliess'e yazdığı uzun mektupta şöyle diyordu: "Birbirimizden bir miktar uzaklaştığımız gerçeğinin gizlenecek tarafı yok... Sen de anlayışının sınırına geldin; bana karşı cephe aldın, bana 'insanların düşüncelerini okuyan, sadece kendi düşüncelerini başkalarına yüklüyordur' diyorsun ki bu benim bütün gayretlerimi boşa çıkarıyor. Benim hakkımda böyle düşünüyorsan, *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'ni çöpe at daha iyi".[30] Mektupta ayrıca Freud'un Breuer'i bir dost olarak yeniden bağrına basma isteği dile getiriliyordu —ama bu istek fazla uzun sürmemişti— ayrıca "erkekler arasındaki dostluğu hor görmen, benim paylaştığım bir his değil, muhtemelen kendim de böyle bir dostluktan büyük ölçüde pay aldığım için. Bildiğin gibi benim hayatımda kadın, asla yoldaşın, dostun yerini tutmamıştır"[31] satırları göze çarpıyordu. Birkaç ay önce "dostumla olan ilişkimin yerini, özel birinin — muhtemelen bir kadının— talep ettiği bir yakınlık asla dolduramaz" diye yazmıştı.[32] Breuer, Fliess'in eşi Ida'ya, Freud Berlin'de oturmadığı için şanslı olduğunu söylemişti, yoksa evliliklerine karışabilirdi. Freud'un Ida'dan hoşlanmadığı, 1911'de müridi Karl Abraham'a yazdığı bir mektuptan anlaşılmaktadır: "Seni özellikle karısına karşı uyarmak isterim, akıllı-aptal, kötücül, düpedüz histerik; kısacası: nevroz değil, sapkınlık".[33]

Mektuplaşma sonraki yıllarda seyrekleşmiş, nihayet biseksüellik kavramının kime ait olduğu yolunda öfkeli bir atışmayla sona ermişti. Bu fikirle Freud'u ilk tanıştıran Fliess'ti, ilk başta buna şüpheyle yaklaşan Freud sonraları fikri benimsedi ve kendi doktrinlerinin merkezine yerleştirdi. İlk tartışmalar sırasında Freud fikri tümüyle arkadaşına atfetmektedir. Ama sonradan "unutmuş" ve kendisine ait gibi davranmıştır. Karşılıklı suçlamaların ardından Freud önceliğin arkadaşında olduğunu kabul etmiş ve hırsı yüzünden bir bellek kaybı yaşadığını itiraf etmiştir. Ama eski arkadaşı bununla yetinmediğinden terim üzerinde kimin hak iddia edeceği tartışması sürüp gitti. Kavga gerçekler ya da teorinin geçerliliği üzerine değil, önceliğin kimde olduğu —kavramı ilk kimin kullandığı, kavramın kime ait

olduğu— üzerineydi. Freud'un Fliess'e duyduğu — biseksüel ya da kendi deyimiyle "homoseksüel"— sevginin merkez teşkil ettiği ilişkilerinin, biseksüellik üzerine bir kavgayla son bulması ne ironik.

Fliess macerasına baştan sona bakıldığında —Martha'yla evliliğinde aradığını bulamayan, mütevazı ve bilime sadık Breuer'le karşılıklı işbirliği içinde bir ilişki sürdürmek istemeyen— mahrumiyet ve mutsuzluk içindeki Freud, en derin özlemleri ve hırslarıyla karizmatik Berlinli doktora yönelmişti. Kafasında Fliess, seven-ilgilenen bir anne, güçlü bir baba-modeli ve büyüklük iddiasını onaylayan, sorgusuz sualsiz bir takdir ve destek kaynağıydı. Ona olan sevgisinin ve ihtiyacının yoğunluğundan, sonra kendisi de korkmuştu. Fleischl, Fliess'in öncülüydü ama genç meslektaşına karşılık veremeyecek kadar hasta ve uyuşturucu bağımlısıydı. Fliess, Freud'un yetişkinlik hayatının büyük aşkıydı; ta 1920'de, *Haz İlkesinin Ötesinde*'de şunları yazacaktı: "Wilhelm Fliess'in geniş kavrayışına göre, organizmaların sergilediği bütün hayat olguları —ayrıca, kuşkusuz, ölümleri—, iki canlı türünün —erkek ve dişi— güneş yılına olan bağımlılığını ifade eden, sabit dönemlerin tamamlanmasıyla bağlantılıdır".[34]

1902'de temasları kopsa da Freud kaybettiği "yegâne öteki"sini düşlemeye daha senelerce devam etmişti.

Bölüm 12

Büyük Freud'un Ortaya Çıkışı: 1899-1905

Dünya ileriye doğru yapılmış bütün atılımları huzursuz adamlara borçludur; mutlu insan ister istemez kendini eski sınırların içine hapseder.

—Nathaniel Hawthorne, *The House of the Seven Gables*

Freud'un katkılarının öyle büyük bölümü benimsenmiştir ki onlarsız bir dünya tahayyül etmek çok zordur. Eskiden nevroz pek iyi anlaşılmıyordu, acı çeken pek çok kimseye yardım etmek için hemen hemen hiç faydalı bir tedavi yöntemi yoktu. Yazarlar, şairler ve sanatçılar rüyalarla muhayyileye değer veriyordu ama bu olguları anlamlandırmaya yarayacak genel bir çerçeve yoktu. Çoğunluk "çocuk insanın babasıdır" lafını biliyordu ama bunun nasıl meydana geldiğini açıklayan bilimsel bir teori yoktu. Freud'dan önce, bilinç sathının altına nüfuz eden çok sayıda olguyu —günlük dil sürçmeleri, hatalar, rüyalar, fanteziler, semptomlar, nevrozlar— yorumlayan yok gibiydi.

Freud günlük hayatta yapılan hatalarla ilgilendiğini ilk olarak Fliess'e 1898 Ağustosu'nda yazdığı bir mektupta belirtmişti: "Hani birinin adını unuturuz da onun yerine başka bir isim koyarız; bu ismin doğru olduğuna yemin edebiliriz ama sonunda hep yanlış çıkar".[1] Şair Julius Mosen'in soyadını nasıl hatır-

layamadığını, yerine başka başka soyadları koyduğunu anlatmıştı sonra: "Julius ismi belleğimden çıkmamıştı. Böylece (1) bazı bağlantılar yüzünden Mosen'in soyadını bastırdığımı; (2) çocukluk hadiselerinin bunda bir rol oynadığını [kuşkusuz kardeşi Julius'un ölümüne gönderme yapıyordu]; (3) ön plana çıkan diğer soyadlarının, semptomlar gibi bu iki malzemeden oluştuğunu kanıtlayabilecektim".[2] Bir ay sonra Fliess'e başka bir örnekten söz etmişti, Rönesans ressamı *Signorelli*'nin adını yanlış hatırlamıştı, bu da Mosen'in unutulması gibi, kendi kendini analizde ortaya çıkan malzemeyle yakından ilintiliydi. *Signorelli* olayının bir versiyonunu aynı yıl bir dergide yayımladı, bu olay *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'nin de ilk örneği oldu.

Freud kendi kendini analiz ederken, kendi dil sürçmeleri ve hataları üzerinde durmuş, bunları semptomlar ya da rüyalar gibi çözümlemişti. Hastalarının hatalarını da aynı şekilde yorumlardı ve *Rüyaların Yorumu*'nun tamamlanmasıyla birlikte bütün bu malzemeyi bir kitapta toplamaya başladı. 1900 Eylülü'nde, "ağır ağır 'Gündelik Hayatın Psikolojisi'ni yazıyorum"[3] diyordu, ertesi yılın Ocak ayında ise "yarı yarıya biten 'Gündelik Hayat' şimdi biraz dinleniyor ama yakında devamı gelecek" yorumunda bulunmuştu. Freud kitaptaki örnekler için Almanca *Fehlleistung* kelimesini kullanmıştı —tam olarak "hatalı işleyiş" anlamına gelir— en iyi karşılığı "hata" ya da "gaf"tır ama kulağa daha bilimsel geldiği için olsa gerek "parapraksi" diye çevrilmiştir. Freud şöyle yazmıştı: "Hatadan anladığım, sağlıklı ve normal insanların, aşina oldukları kelimeleri ve isimleri unutmaları, yapmaya niyetlendikleri işi unutmaları, dil ve kalem sürçmeleri yapmaları, yanlış okumaları, nesneleri yanlış yere koyup sonra bulamamaları, bir şeyleri kaybetmeleri, doğru bildikleri şeyleri yanlış yapmaları, alışkanlık haline gelmiş belli jestler ve hareketler gibi şeylerdir".[4]

Freud'a göre bütün bu hataların altında yatan bir sebep vardı; kazara meydana gelmiyorlar, alttan alta ifade ettikleri bilinçdışı çatışmalardan kaynaklanıyorlardı, tıpkı nörotik semptomlar ve rüyalar gibi. 1901'de bir Berlin dergisinde yayımlanan *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*, bu tezi kanıtlayacak çok sayıda örnek ileri sürüyordu. "Y" adında bir adam, aşkına cevap

vermeyen genç bir hanıma âşıktı; kadın Y'nin arkadaşı ve iş ortağı olan "X" adında bir adamla evlenmişti. Uzun zamandır tanışıyor olmalarına ve devam eden iş ilişkilerine rağmen Y, X'in adını sürekli unutuyordu, bunun altında yatan belirgin sebep "daha talihli rakibine duyduğu antipati"ydi;[5] onun varlığını ortadan kaldırmak istiyordu. Genç bir kadın, içeriğini, kapağını hatta başlığının nasıl yazıldığını hatırladığı bir kitabın adını bir türlü hatırlayamıyordu. Analizde kitabın adının *Ben Hur* olduğu ortaya çıkmıştı, Almanca *bin Hure* —"ben fahişeyim"— sözünü hatırlatan bu kelimeler "özellikle de genç erkeklerin yanında ağzına almayacağı"[6] sözlerdi. Hoş bir dil sürçmesi örneği ise bir oturumu *açan* Avusturya parlamentosunun başkanından gelmişti: "Beyler: gördüğüm kadarıyla yeterli sayı sağlanmış durumda, ben de oturumu *kapatıyorum*".[7] Belli ki oturumun bir an önce bitmesini istiyordu. Fazla milliyetçi olmayan bir adam ise kardeşi için milliyetçidir (patriot) demek yerine budaladır (idiot) demişti, kardeşine ve inançlarına olan hoşnutsuzluğunu böylece dile getirmişti.[8]

Daha karmaşık bir örnekte, Yahudi bir erkek Hıristiyan bir kadınla evlenmişti, iki oğlu olmuş, ikisi de Hıristiyan olarak yetiştirilmiş ama belli bir yaşa geldiklerinde babaları tarafından Yahudi geçmişlerinden haberdar edilmişlerdi. Bir yaz günü, bir sayfiye yerinde, ailenin Yahudi kökeninden haberdar olmayan ev sahipleri "Yahudilere çok amansız saldırılarda" bulunmuştu. Sorun yaratmak istemeyen baba, "konuşmanın daha fazla devam etmesi halinde açık yürekli ve masum oğullarının gerçeği açığa çıkaracaklarından korkarak onları uzaklaştırmaya çalışmış... 'Bahçeye çıkın, *Juden* (Yahudiler),' dedikten sonra hemen *Jungen* (gençler) diye değiştirmiş".[9] Bu örnekte dil sürçmesi babanın çatışan hislerini açığa vuruyordu: Yahudi mirasına duyduğu sadakat ve "inançlarını savunma cesaretine" sahip olması gerektiği fikri, Yahudi olmayan biri zannedilme ve dertlerden kaçma isteğiyle çelişiyordu.

Gündelik Hayatın Psikopatolojisi, yukarıdaki gibi pek çok örneği kapsıyordu; bu örneklerde —bazısı bilince yakın bazısı derinlerde gömülü— güdüler ve niyetlerin günlük hatalarla kendilerini göstermesi gayet ikna edici bir biçimde anlatılıyordu.

Freud kendi kişisel hayatının önemli alanlarına da göndermede bulunmuştu —mesela biseksüellikten kendisine ilk bahsedenin Fliess olduğunu "unutuşunu" anlatırken, "İnsanın orijinalliğinden vazgeçmesinin böyle istenmesi çok acı verici" ifadesini kullanmıştı.[10] İlişkilerinin acı verici bir biçimde sona ermesine neden olan bu olay üzerinde fazla durmamıştı. Ama *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'ndeki örneklerden hiçbiri *Signorelli* örneğinde olduğu kadar hem kendini ifşa edip hem de gizlemez.[11]

Freud bir trende yabancı biriyle İtalya seyahati üzerine konuşuyormuş, adama Orvieto kasabasındaki meşhur freskleri, "Dört Son Şey"i —Ölüm, Kıyamet, Cennet ve Cehennem— görüp görmediğini sormuş, tam bunları kimin yaptığını da söyleyecekmiş ki *Signorelli* adını hatırlayamamış. Doğru isim yerine aklına *Botticelli* ve *Boltraffio* isimleri gelmiş ama bunların yanlış olduğunu biliyormuş. Freud bu hatayı çözmek için, sanatçıların isimlerinin izini sürmüş, birisi kısa süre önce intihar eden bir hastayla, diğeri de "cinsel zevki her şeyin üzerinde tutan ve cinsel sorunlarda... ölüm tehdidi karşısındaki tevekkülleriyle çelişen büyük bir ümitsizliğe kapılan" bazı Türklerle bağlantılıymış. Signorelli freskleri üzerine konuşurken bu düşünceler kafasından geçiyormuş ama onları bastırmış, "zira bir yabancıyla konuşurken bu hassas konuya [cinsellik] değinmek" istemiyormuş. Bu düşüncelerin her biri üç Rönesans sanatçısının adıyla ilintiliymiş. Freud, Signorelli yerine diğer isimlerin aklına gelmesini, "ölüm ve cinsellik" temasını çağrıştırmalarına bağlıyordu. Bu örneği yanlış hatırlamanın bir sebebi olduğunu —rastlantısal ya da anlaşılmaz olmadığını— rüyalar ve semptomlar gibi bilinçdışı çatışmalardan kaynaklandığını göstermek için vermişti.

Freud, Signorelli örneğinde "ölüm ve cinselliğe" dair çatışması üzerine başka bir şey yazmamıştı ama diğer yazılarından yola çıkarak bunların babasına yönelik cinsel rekabet ve ölüm istekleriyle ilgili olduğu varsayılabilir. *Signorelli*'yi unutmasının küçüklüğündeki travmalarla ilgili olduğuna dair bir yorumda bulunmamıştı —bunu kendine bile itiraf etmekten kaçındığını düşünüyor insan. Kopuk bağlantılar, bizzat kendisinin temin ettiği malzemelerden çıkarılabilir.

Signorelli hadisesi meydana geldiğinde Freud kendi kendini analiz etmekle meşguldü; bir sene önce, bebekliğindeki bazı korku ve kayıp anılarını bulup çıkartmıştı. Tren yolculuğu, seyahat fobisini harekete geçirdi, geçmişi canlandıran bir kaygı durumu yarattı ve ölüm, kıyamet, cennet ve cehennemi gösteren freskleri hatırlamasına neden oldu. İtalya'daki bütün o muazzam sanat eserleri arasından bunu seçmesinin nedeni, kaygı durumuyla ilintili olmasından başka ne olabilirdi? Ayrıca kısa süre önce, büyük emek verdiği bir hastanın "tedavisi olmayan cinsel bir bozukluk yüzünden hayatına son verdiğini" haber almıştı. Bir terapist için bir hastanın intiharı korkunç bir hayalkırıklığı ve kayıp olabilir.

Bütün bu etkenler Freud'un bebekliğindeki olaylar ve travmalarla birlikte düşünülebilir. Tren yolculuğu korkusu ilk olarak, ailenin o yıllardaki kayıpların ortasında Freiberg'den ayrılmaları sırasında ortaya çıkmıştı. Gaz alevlerini ilk görüşünde korkmuş, bunları "cehennemde yanan ruhlar" zannetmişti. Ölüm, kıyamet, cennet ve cehennem, kendi kendini analizi sırasında, kendisini Katolik kilisesine götürdüğünü hatırladığı dadısıyla da ilintiliydi. Peki cinsellik çağrışımları neydi? İnsanlar, hatta "Türkler", cinselliğin onlar için özel bir önemi yoksa "cinsel bozukluklar" yüzünden ümitsizliğe kapılmaz, hastası gibi kendilerini öldürmezler. Oysa Freud için cinselliğin, aşka olan güçlü özlemini ve buna bağlı tehlikeleri simgeleyen, fazladan, yüklü bir anlamı vardı. Bu yüzden cinsel zevk olasılığını kaybetmek, ilk yıllardaki yıkıcı kayıpları yeniden yaşamaktı, bu da onu büyük bir ümitsizliğe gömebilirdi.

Freud *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'ne karmaşık *Signorelli* örneğiyle başlamış olsa da kitabın geri kalanı, o kadar karmaşık olmayan çok sayıda sürçme, hata, unutma ve yanlış hatırlama örneğiyle doluydu; hepsi bir araya geldiğinde, görünüşte kasıtlı olmayan hareketlerin bilindışındaki güdülerden kaynaklandığı teorisini gayet inandırıcı bir biçimde destekliyordu. Bu güdüler arasında "ahlaki eğitimin üzerinde ağır bir baskı oluşturduğu, bencillik, kıskançlık, düşmanlık gibi hisler ve itkiler", kardeşlere duyulan öfke, utanç verici sırlar, tembellik, gizli rekabet, başarısızlık korkusu ve çeşitli kabahatlerden duyulan

suçluluk vardı.[12] *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'nde Freud'un soyut teori inşasıyla uğraşmaması, örneklerinin normal hayattan geniş bir güdüler yelpazesini kapsaması, başka eserlerinde olduğu gibi her örneği cinselliğe indirgememesi kitabın çok tutmasına neden oldu. Kitabın, belki de en çok okunan eseri haline gelmesinin bir nedeni de uzman olmayan okur kitlesini, bilinçdışı güdülerin varlığına ikna etmesiydi. Kitabın 1901'de yayımlanmasının ardından, Freud psikanaliz yapan meslektaşlarının temin ettiği örnekleri ekleyerek kitabı genişletmeye başladı ama özde değişiklik yapmadı. Kitap 1904'te ikinci baskı yaptı, bunu dokuz baskı daha takip etti, Freud hayattayken on iki dile çevrildi. "Freudcu sürçme" gündelik hayata taşındı.

Gündelik Hayatın Psikopatolojisi'ni tamamlamadan önce Freud uzun vaka hikâyelerinden biri üzerinde çalışıyordu. 1900 sonbaharında Fliess'e "geçirdiğim hareketli günler bana bir de yeni hasta getirdi, on sekiz yaşında bir kız, elimdeki maymuncuk koleksiyonuyla kolayca açılan bir vaka" diye yazmıştı.[13] Freud'un ona verdiği isimle *Dora* diye bilinen Ida Bauer'di bu. Freud vakaya ilk olarak "Rüyalar ve Histeri: Bir Analizden Bölümler" başlığını atmıştı; bu vaka hem rüya teorisini hem de nevrozda cinselliğin —ve biseksüelliğin— rolünü kanıtlayacaktı. Daha araları bozulmadan önce Fliess'e şunları yazmıştı: "Tussis nevrosa ve ses kaybıyla birlikte seyreden bir histeri, çocuğun meme emmesinin mahiyetine kadar izi sürülebilir, çatışan düşünce süreçlerindeki en önemli mesele erkeklere ve kadınlara duyulan eğilim arasındaki çelişkidir".[14] Vaka, Dora'nın iki rüyası etrafında gelişiyordu ve genç hastasının bilinçdışı cinsel niyetleri üzerine yorumlarında ısrar eden Freud'un bir terapist olarak nasıl çalıştığını gayet iyi gözler önüne seriyordu. Ama geri dönüp bakıldığında vakanın en önemli yanı, Freud'un en özgün ve uzun vadeli katkılarından biri olan *aktarım* kavramını ilk olarak bu vesileyle açıklamasıdır.

"Gençliğinin baharında, zeki ve güzel bir kız olan"[15] Dora, babasının ısrarıyla tedaviye gönderilmişti. Bazı "histerik" semptomlardan mustaripti: başağrısı, tıkanma, arada bir ses kaybına neden olan asabi öksürük, intihar eğilimi ve depres-

yon. Babası ve evli bir çift olan, Bay ve Bayan K.'yla karışık ilişkilere girmişti. Adeta psikotik temizlik hastalığıyla evdekilere hayatı yaşanmaz bir hale getiren annesine karşı saldırgan ve mesafeliydi. Geçmişinde sağlık sorunları yaşamış zengin bir manifaturacı olan babasına eskiden yakın olan Dora şimdi öfke besliyordu. Babası Bayan K.'yla ilişkiye girmişti. Babası yaşlarındaki Bay K. ise Dora on üç ve on beş yaşlarındayken iki kere cinsel teşebbüste bulunmuştu ama Freud kendi vaka hikâyesinde kızı, olduğundan bir yaş büyük göstermiştir. İkinci teşebbüs sırasında Bay K. kızı sıkıca tutup zorla dudaklarından öpmüştü, "korkunç bir iğrenme duygusu" hisseden Dora'nın bu tepkisini Freud tipik bir "histerik" davranış olarak tanımlamıştı.[16] Freud'un analizi Dora'nın nevrozunu çatışan cinsel isteklerine bağlıyordu, ona göre bunların kökeni çocukluktaki duyumsal tatminlerdi: kız "küçük bir parmak-emici"ydi, yatağını ıslatıyor ve mastürbasyon yapıyordu. Freud, normal —nevrotik ve histerik olmayan— bir kızın Bay K.'nın teşebbüslerine memnuniyetle karşılık vereceğini varsayıyordu.

Freud'un, Dora'nın semptomları, anıları ve rüyalarını analiz etmekteki amacı kendi histeri teorisinin doğruluğunu, özellikle bilinçdışı oedipal-cinsel çatışmaların rolünü kanıtlamaktı. Kızın semptomlarını, aşırı cinsel arzular ve karşılarındaki tiksinti ve utanç gibi baskıcı güçlerin çatışması olarak görmüştü. Babasına karşı oedipal isteklerinin Bay K.'ya olan aşkında kendilerini gösterdiğini; Bayan K.'ya homoseksüel bir arzu duyduğunu ve bu arzuların çocukluğundaki kökenlerini bulup buluşturmuştu. Mesela, asabi öksürüğünü —boğazında bir gıcıklanma— Bay K.'yla oral seks yapma yolundaki "sapkın" fantezisine bağlamıştı. Dora'nın iki rüyası da aynı doğrultuda, yani yasak cinsel arzularının gizli ifadeleri olarak yorumlanmıştı.

Terapist Freud'un nasıl çalıştığını, Sherlock Holmes yaklaşımını, sırları çözmek için ipuçlarını kullanan dedektif rolünü oynayışını bu vaka gayet iyi gözler önüne serer. Dora'nın nevrozunu çözülmesi gereken bir bulmaca gibi görmüştü; çözüm ise çağrışımlardan yararlanarak hayatında ve çocukluğunda semptomları yaratan olayların bulunmasında yatıyordu. Bu semptomların anlamlarını dolaysız ve ısrarcı bir tavırla yorum-

lamıştı; Dora kendi cinsel istekleri konusundaki fikirlerine katılmayınca bunu da direnç göstermesine yormuştu. Dora'nın kendisinden büyük evli bir adamın, istemediği cinsel teşebbüslerine verdiği tepkiyi, empati ya da anlayışla değerlendirememişti Freud. Bu adamın karısının eskiden Dora'nın dostu ve sırdaşı, artık babasının metresi olduğunu da göz önünde bulundurmamıştı.

Freud'un Dora'ya uyguladığı tedavinin kıza büyük hasar verdiği açıktır; günümüzde bu vakayı okumak, babasının ve hayatındaki önemli yetişkinlerin bencil oyunlarına alet olmuş bu genç kadına uygulanan saldırgan ve anlayışsız tedaviye şahitlik etmek üzücüdür. Freud'un tekniğinin yanı sıra, Dora ve hayat koşullarını kavrayışı da eleştiriye açıktır; bu vaka sonraki yazarlar tarafından da enine boyuna tartışılmıştır. Tedavi açısından başarısız olmasına rağmen, Dora'nın üç ay sonra ona kızarak tedaviyi bırakmasını ve kendisini tedavi etmediği iddiasını anlamlandırmak için Freud *aktarım* teorisini geliştirmiştir. Daha önce, kendine göre kızın Bay K.'nın öpüşünden duyduğu zevki yorumlarken "bazı ipuçları... bana bir aktarımda bulunulduğuna işaret ediyor... muhtemelen bir seans sırasında benim onu öpmemin hoşuna gideceğini düşünmüş olmalı" tahmininde bulunmuştu.[17] Dora tedaviyi bıraktığında, tıpkı babasından ve Bay K.'dan intikam almak istediği gibi kendisinden de intikam aldığını düşündü. Aynı zamanda bu aktarımı fark etmediği ve bununla uğraşmadığı için kızın hislerini ortaya koymasına imkân tanıdığını da kabul etti. Dora'nın yaşadıkları konusunda kuşkusuz yanlış düşünmesine rağmen, bu vaka malzemesini, bu yeni ve önemli kavramı ilk olarak enine boyuna tanımlamak için kullanabildi:

> Aktarım nedir? Analiz sırasında yeniden canlanan ve bilince çıkan eğilimlerle fantezilerin yeni biçimleri ya da tıpkılarıdır; ama şöyle bir karakteristik özellikleri vardır: önceki bir kişinin yerine doktoru koyarlar. Başka bir deyişle: bir dizi psikolojik deneyim, geçmişe ait değilmiş de o anda doktorun kişiliğinde toplanmış gibi görünür... aktarımdan kaçınılamaz, zira malzemeyi tedaviye kapatan bütün engellerin ortaya çıkarılmasında kullanılabilir, ve ancak

aktarımın çözülmesinden sonra bir hasta, analiz sırasında inşa edilmiş olan bağlantıların değerli olduğuna ikna olur.[18]

Freud, Dora vakasını yazmayı 1901 Ocağı'nda bitirdi ama o zaman yayımlamadı. Bitirdikten bir ay sonra arkadaşı Oscar Rie'a gösterdi ama çocuk ve ergen hastalıklarında deneyimli bir çocuk doktoru olan Rie yazıdan hoşlanmadı. Fliess'le yakınlıkları açıkça sona erdiği sıralarda ona yazdığı bir mektupta "son çalışmamı yayımlatmaktan çekiniyorum çünkü kısa bir süre önce seninle birlikte son okuyucumu da kaybettim" diyordu.[19] Belki de sonuç üzerine olumlu bir cila çeken bir sonsöz yazmış olmasına rağmen, başarısız olmuş bir vakayı yayımlatmaya pek istekli değildi. Sebep ya da sebepler ne olursa olsun, metni bir kenara kaldırdı ve ancak 1905'te *Bir Histeri Vakasının Analizinden Bölümler* adı altında bastırdı.[20]

Aktarım kavramı sonradan psikanalitik psikoterapide çok büyük değer kazandı. Bilinçdışı güdüler sadece nevrozlarda, rüyalarda, cinsel tercihlerde, sürçmeler ve hatalarda bulunmakla kalmaz, geniş anlamda ilişkilerin yapısını da belirler. Bir analiz sırasında, analist hastanın aktarımının alıcısı konumuna gelir; başka anahtar ilişkiler karşısındaki tepkiler ve duygular terapide bütün canlılığıyla yaşanır. Bu da hastaya, anıların, rüyaların ya da çağrışımların yorumlanmasından daha büyük bir itimat hissi verir. Aktarım, nevrozu canlı canlı odaya getirir; böylece terapistle hasta, vuku bulmakta olan nevroz üzerinde çalışabilirler.

Freud bütün dikkatini çalışmaları üzerinde yoğunlaştırmış olsa da geniş ailesindeki olayları yakından takip ediyordu, 1896'da en sevdiği kız kardeşi olan Rosa'nın düğününe katılmış ve kocasından övgüyle söz etmişti. Sonraki iki yıl içinde Rosa'nın oğlunun ve kızının doğumları da gerektiği gibi kaydedilmişti. En küçük kız kardeşi Pauline'in evliliğinden ve kocasının 1900'de ölümünden de bahsetmişti. 1900'ün Haziran'ında üvey ağabeyi Emanuel, oğlu Sam'le birlikte İngiltere'den ziyaretlerine gelmişti. Freud bu ziyaret hakkında şunları yazıyordu: "kendisiyle birlikte taptaze bir hava getirdi çünkü muhteşem bir adam, altmış sekiz-altmış dokuz yaşlarında olmasına

rağmen zinde ve zihinsel açıdan en ufak bir yorgunluk belirtisi göstermiyor, benim için oldum olası büyük bir anlam taşımıştır".[21] Sigmund'dan yirmi dört yaş büyük olan Emanuel, Jacob'un aksine hep takdire şayan bir baba figürü olarak kalmıştı. Freud —Avusturya hükümeti adına çalışan bir nakliye uzmanı olan— kardeşi Alexander'ın kariyerini de ilgiyle takip ediyordu, ara sıra birlikte tatile çıkıyorlardı; çok tartışılan Roma gezisine de birlikte çıkmışlardı.

Rüyaların Yorumu yayımlanmış, *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi* ve *Dora* tamamlanmıştı, Fliess ilişkisi de sona eriyordu. İşte tam bu sırada Freud "Roma nevrozu" adını verdiği şeyi sonunda kırmayı başardı. Yıllardır, gençlik hayallerinde önemli bir yer tutan antik dünyanın temsilcisi olan Ölümsüz Şehri görmek istiyordu. Oraya gitme isteği "gittikçe eziyet halini alan bir özlem"di.[22] Yüzyılın bitimine kadar epeyce yolculuk yapmış ama rüyalarının şehrine bir türlü gidememişti. Kendi kendini analiz ederken bu ketlemenin ardında ne yattığını da anlamaya başladı. 1897'nin Aralığı'nda şunları yazmıştı: "Laf aramızda Roma'ya duyduğum özlem oldukça nevrotik. Lisedeki kahramanım Semitik Hannibal'e tapmamla bağlantılı bir şey; o nasıl Roma'ya Trasimeno Gölü'nden daha fazla yaklaşamadıysa, bu sene ben de hemen hemen aynı mesafede kaldım".[23] (Hannibal Roma İmparatorluğu'yla savaşırken Trasimeno Gölü'nden ileri geçememişti.) Freud da Roma'ya topu topu altmış yetmiş kilometre mesafedeki Orvieto'da kalmış, orada *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'nde anlatılan yanlış hatırlama olayını yaratan *Signorelli* fresklerini görmüştü. *Rüyaların Yorumu*'nda Roma nevrozunu daha ayrıntılı anlatmış, Hannibal'i "okul yıllarımda en sevdiğim kahraman" diye tanımlamış ve "Hannibal'le Roma'nın, Yahudiliğin direngenliğiyle Katolik kilisesinin organizasyonu arasındaki çatışmayı simgelediği" açıklamasını yapmıştı.[24] Yine aynı bölümde, Jacob Freud'un bir Yahudi karşıtı tarafından aşağılanışına dair çocukluk anısını aktarmış ve babası yerine kendine Hannibal'i örnek almaya yemin ettiğinden bahsetmişti.

Önceki yıllarda Freud defalarca İtalya'nın başkentini Fliess'le birlikte ziyaret etme özlemini dile getirmiş, ama sürekli

orada buluşmalarını engelleyen bahaneler bulmuştu. 1900'ün yazında Martha, Minna, kardeşi Alexander, kız kardeşi Rosa ve kocasıyla birlikte Kuzey İtalya'da altı haftalık bir tatil yapmış ama Roma'ya kalan o kısacık yola çıkmaya bir türlü cesaret edememişti. Ertesi yılın Eylülü'nde, sonunda korkusunu yendi ve "hayatımın dönüm noktalarından biri"[25] dediği seyahati gerçekleştirdi. Fliess'e Roma seyahatini anlattığı mektubun, yakınlıklarının bittiğini ilan eden 7 Ağustos 1901 tarihli mektuptan hemen sonra yazılmış olması manidardır.

Freud ve kardeşi Alexander Roma'da on iki gün kaldılar; Martha'ya yolladığı kartpostallar nasıl coşkulu bir ruh hali içinde olduğunu gösteriyordu. Roma'yı "kutsal bir şehir" olarak bulmuştu; "burası hem iş hem de keyif için bulunmaz bir yer, insan hem kendini hem de başka şeyleri unutuyor... Bu ikindinin üzerimde yarattığı etki, ömrümü birkaç yıl uzattı" diyordu kartpostalda.[26] Roma'da geçirdiği günler sıradan bir turistinkinden farklı olmasa da —Vatikan müzesine gitmek, Trevi Çeşmesi'ne para atmak, Raphael'in resimlerine bakmak— ve onun için özel bir önemi olan —sonradan üzerine bir deneme yazacağı Michelangelo'nun Musa heykelini görmek gibi— bu seyahat ona, eski bir korkuyu yenmesi sayesinde büyük bir neşe vermişti. Daha önce Freud'un biyografisini yazanlar onun dilini kullanarak, bu sıradan turistik faaliyeti muazzam bir başarı olarak sunmuşlardır: Jones, Freud'un nasıl "içindeki isyanı yenip zaferle Roma'ya girdiğini"[27], Gay ise "Roma fethini"[28] süsleyerek anlatır.

Freud'un fobisinin, Roma'yı görmek için duyduğu büyük arzuyu neden bu kadar uzun zaman dizginlediğini açıklayan birkaç yorum mevcuttur. Kendi açıklaması, çocukluğunda Hannibal'le özdeşleşmesi ve korkunun oedipal bir kökeni olduğu imasıydı; Hannibal'i yenmek —Freud'un tabiriyle— "Şehirlerin Anası"nı ele geçirmek demekti, yani korku babanın ona vereceği karşılıktan kaynaklanıyordu. Ama Freud'un kendi çağrışımlarında babasından bu şekilde korktuğunu gösteren bir kanıt yoktur. Çocukluğundaki yoksulluk ve mahrumiyet günlerinde Roma'nın başlıca teselli vasıtalarından biri olduğu, antik dünyaya kaçmasını sağladığı ise açıktır. Bu dünyayı ideal-

leştirmeyi ve kendini teselli etmek için böyle fantezilere başvurmayı ömrü boyunca sürdürmüştür. Eski uygarlıkları ortaya çıkaran kazı alanlarında kendinden geçerdi; Truva'yı keşfetmesi haber olan bilim adamı-kahraman Heinrich Schliemann olarak hayal ederdi kendini; Dora vakasının önsözünde "hasar görmüş olmalarına rağmen paha biçilmez antik çağ kalıntılarını, uzun yıllar toprak altında kaldıktan sonra gün ışığına çıkartma bahtına ermiş kaşifler"den bahsetmişti.[29] Geçmişten gelen bu harikaları severdi, Bergasse 19'daki ofisi antik Mısır, Yunan, Çin ve Roma eserleriyle dolmuştu.

Freud'un fantezilerinin merkezinde güçlü asker kahramanlarla olan özdeşleşmesi yatardı. *Rüyaların Yorumu*'nda Roma nevrozunu analiz ederken "Yahudi" olduğu için Hannibal'i seçtiği imasında bulunmuştu. Anti-Semitik Avusturya'da Yahudi olmak, kuşkusuz Freud'un çocukken çektiği sıkıntılarla ilintiliydi. Ama diğer kahramanlarının çoğunun —Büyük İskender, Oedipus, Napoléon, Oliver Cromwell— Yahudilikle hiç alakası yoktu: bu özdeşleşmelerin nedeni, zayıf ve başarısız bir babası olan fakir bir aileden gelme bir Yahudi çocuğu olmama isteğiydi. Daha da önemlisi bütün bu adamlar kendilerinden üstün güçlerle savaşmışlardı: İskender, İran İmparatorluğu'na meydan okuyan Makedonyalı bir prensti; Hannibal güçlü Roma'ya saldıran bir Kartacalıydı; Napoléon bütün Avrupa'nın imparatoru olan Korsikalı bir onbaşıydı; Cromwell ise ordusuyla zafer kazandıktan sonra İngilere'nin Koruyucu Lord'u olan bir çiftçiydi. Freud'un bu adamlarla özdeşleşmesinin Yahudiliğiyle —Yahudi olmasının kendisini onlar gibi yabancı kılmasından başka— bir bağlantısı yoktu, onu esas çeken, büyük, egemen güçleri yenen, küçük, dışlanmış gruplardan gelmiş olmalarıydı.

Freud, Roma'ya gitme fobisini yenmekle, zihninde, Roma'ya kısa mesafe kala duran çocukluk idolü Hannibal'i yenmişti. Bu "zafer", yüzyıl sonunda inşa etmekte olduğu yeni personanın bir bölümüydü. Fliess'le ilişkisi boyunca, muazzam hırsların yanı sıra yücelttiği arkadaşına kölemsi bir bağımlılık sergilemişti. Kendini analiz ederken ve *Rüyaların Yorumu*'nu yazarken Fliess'in daimi desteğine, güvenine ve sevgisine ihti-

yaç duyuyordu ama bu bağımlılığın tehditkâr bir tarafı da vardı; Freud'un kendi deyimiyle "homoseksüel"di. Bunu içten içe kötü bir dişilik, erkeksi güç eksikliği olarak algılıyordu. Berlin'deki destekçisinden fazla yardım almadan *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'ni ve *Dora*'yı tamamladığında kuşatıcı aşk fantezisini kaybetmenin acısını yaşadı ama aynı zamanda kendini daha az muhtaç, daha korkusuz, daha az zayıf hissetti ve uzun zamandır bağlı olduğu adamdan kendini koparabildi, kendi gücünü hissetti ve Roma'yı "fethetti". Freud, Hannibal'den "Başkomutan" diye söz ediyordu, artık kendisi de böyle bir komutan olma yolundaydı.

Roma'dan muzaffer bir ruh hali içinde dönen Freud üniversitedeki terfisini garantiye almak için çalışmalara başladı. 1885'ten beri *Privatdozent* (okutman) olarak görev yapıyordu, Profesör Nothnagel ve Richard von Krafft-Ebing'in tavsiyelerine rağmen *Professor Extraordinarius* mevkiine terfi etmesi senelerdir geçiştiriliyordu. Eski kayıtlar bunu anti-Semitizme atfediyordu ama böyle bir etken söz konusu olsa da tek başına yeterli değildir; arkadaşı Leopold Königstein da dahil başka Yahudiler o yıllarda terfi etmişlerdi. Mühim olan "Protektion"du; yani iktidardaki birileriyle alakalı birisinin nüfuzu. Kendine güveni gelen Freud bunun üzerine iki kadın hastasının yardımını rica etti; bunlardan birisi olan Barones Ferstel, eğitim bakanına rüşvet olarak bir tablo verdi, böylece 1902'de terfi garantilenmiş oldu. Freud artık rahatça kendisini *Herr Professor* olarak tanıtabilirdi, sonraki yıllarda öğrencileri ve müritleri de ondan hep "Profesör" diye söz ettiler.[30]

Rüyaların Yorumu'nun pek çok yerinde Freud, rüyalarda şakalar, nükteler ve söz oyunları olduğunu belirtmişti. 1890'ların sonunda Yahudi hikâyeleri ve başka fıkralar toplamaya başladı ama ancak seneler sonra bunları *Şakalar ve Bilinçdışıyla İlişkileri* adlı kitabında toplayacaktı. Kitabı, 1900'lerin başında *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'yle birlikte yazdı; hatta iki metni yanyana duran iki masaya koyar, içinden hangisi üzerinde çalışmak gelirse onunla uğraşırmış. İkisi de 1905'te yayımlandı.

Freud şakalar ve mizahın, sürçmeler ve hatalarla aynı kökenden geldiğini açıklamıştı. Kabul edilemez istekleri ve itkile-

ri üstü örtülü ifade eden simgesel yaratımlardı bunlar. *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'ndeki örnekler gibi, Freud'un analiz ettiği şakaların da ardında çeşitli güdüler vardı; bazıları cinseldi ama çoğunluğu otoriteye saldırı, gizli rekabetçilik, büyüklenme, saçmalıklar ve basit oyunculluk üzerine kuruluydu. Freud aynı zamanda, değişik mizah biçimleri için karmaşık bir kategori sistemi de oluşturmaya teşebbüs etmişti ama devamını getirmedi. Aslında, o devrede yazılmış diğer kitapların aksine Freud, bunun üzerinde pek fazla değişiklik yapmadı, sonraki yazılarında da bu kitaba pek göndermede bulunmadı. Yine de psikanalitik yöntemin yaratıcı-estetik ürünlere uygulanması açısından önemli bir eserdir. Esas katkısı yeni inceleme alanlarını, edebiyatı, sanatı, genel olarak yaratıcı çalışmaları incelemeye açmış olmasıdır. Dostoyevski, Michelangelo, Leonardo da Vinci üzerine yazılacak denemelerin ve şimdi uygulamalı psikanaliz denilen koca bir alanın öncülüğünü yapmıştır.

Freud'un sonunda *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* adını vereceği kitabında yer alacak düşünceler, *Rüyaların Yorumu*'nu bitirirken yaratıcı bilinçdışında belirmeye başlamıştı. Fliess'e: "Sonraki çalışmamın adı *Cinsel Teori ve Kaygı* olacak, ben farkına varmadan alttan alta gelişimini tamamlamış olmalı çünkü kendimi çok güvenli hissediyorum" diye yazmıştı.[31] Düşünceler filizlenmeye devam ediyordu; önce *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi* ve *Dora*'yı yazdı, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'yi ancak 1904'ün ortalarında bitirdi, 1905'te de yayımlattı.

Freud'un çağının cinsel baskıları ve ikiyüzlülüğünü gözler önüne serdiğine dair yaygın bir inanç vardır; buna göre, en açık ifadesini *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de bulan keşifleri, yirminci yüzyılı Viktorya döneminin baskılarından ve kısıtlamalarından kurtarmıştır. Bu bakış açısı, Freud'un cinsel baskının patolojik etkilerini açıklığa kavuşturduğunu ve çocuk cinselliğini keşfettiğini ileri sürer. Edebiyat eleştirmeni ve Freud uzmanı Steven Marcus'un deyimiyle: "*Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*, bebeklik ve çocukluk cinselliğinin, bütün o çokbiçimli sapkın itkiselliğiyle, evrensel ve normal olduğunu dünyaya ilan etmiş, böylece bebeklik ve çocukluğun masum addedildiği kültürel masumiyeti sona erdirmiştir... Doğruluk ve ger-

çeklik adına, Batı kültürünü kutsal mitlerinin birinden mahrum etmeyi üzerine almıştır".[32]

Bu bakış açısı kısmen doğru, kısmen mittir; yine de Freud'un, cinselliğin anlaşılması yolunda yaptığı zengin katkıların önemini azaltmaz. Freud'un teorileri karmaşıktı, bağlantılı pek çok alana uzanıyordu ve sonraki pek çok araştırmacının çalışmalarına temel oluşturmuştu. Ama yaratıcı kazanımlarının çoğuna, kaygı konusunda süregiden bir körlük ve kadınlara dair çarpık bir bakış açısı eşlik ediyordu.

1890'ların sonunda Freud'un cinsel çatışma teorisi iyice yerine oturmuştu. Nevrozların, cinsellik kökenli fanteziler ve utanç, suçluluk ve ahlak gibi baskıcı güçler arasındaki bilinçdışı çatışmanın sonucu olduklarını iddia ediyordu. 1905'te yayımlanan *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*, bu erken teorinin çeşitli yaratıcı yönlere saçılmasıyla oluşmuştu. Başkalarının doğru kabul ettiği inançları inceleyen, bunları parçalayıp yeni şekillerde birleştiren, karmaşık ve çok katmanlı bir kitaptı. Sanki Freud yeni bir dünyaya ayak basmış, keşfedilmemiş toprakların haritasını çıkartıyordu. Bazı haritaları doğruydu, bazıları kısmen doğruydu, bazıları yanlış yönleri işaret ediyordu ama hepsi son derece anlamlıydı. Hatalı olduğunda bile, kendisinden sonra gelip teorilerini rafine eden ve düzelten araştırmacılara yol açmıştır.

Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme'de incelenen belli başlı alanlar arasında, çeşitli cinsel pratiklerin, tercihlerin ve rollerin yeniden gözden geçirilmesi; erkek ve kadın cinselliğinin ve kimliğinin gelişimine dair varsayımlar; bebeklik ve çocukluk cinselliğinin gelişimi üzerine bir teori; ve çift değerlilik, biseksüellik, mazohizm ve sadizm üzerine fikirler vardı. Nevrozu ve rüyaları anlamakta kullanılan genel teori kişilik ve karakteri kapsayacak şekilde genişletilmişti; sevgi nesnesinin seçimi, cinsel zevki tatmin etmekte tercih edilen yollar, simgesel anlam ve erken deneyimlerin dönüşümü açısından özel pratikler ve örüntüler üzerinde durulmuştu.

Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme'nin merkezinde gelişimsel ve evrimsel bir yaklaşım vardı; Darwin'in etkisi en çok burada görülüyordu. Darwin gibi Freud da olguları şimdiki du-

rumlarında incelemiş ve zaman içinde nasıl geliştiklerinin, erken biçimlerden nasıl büyüyüp dönüştüklerinin izini sürerek yeni bir anlayış tarzı sunmuştu. Darwin'den önce insanların öylece türeyiverdiklerine ya da şimdiki durumlarında yaratıldıklarına inanılıyordu. Oysa Darwin, türlerin bizim bildiğimiz hallerine, milyonlarca süren bir evrim ve değişim süreci sonucunda geldiğini göstermişti. Freud da aynısını, cinselliğin ve insan kişiliğinin gelişmesi kavramsallaştırmasına uyguladı. Cinselliğin buluğ çağında ortaya çıktığı zannediliyordu ama Freud, cinselliğin, bebeklik ve çocukluktaki gelişim ve değişimin sonucu olduğunu gösterdi. Sadece cinsellik değil yetişkin kişiliği de erken safhalardan evrilmesi bakımından değerlendiriliyordu. Freud'dan önce yetişkinlerin cinsel kimliği veya farklı cinsel pratik ya da partner tercihleri, ahlaklı —ya da ahlaksız— seçimler veya doğuştan gelen "dejenere" eğilimler olarak görülüyordu. Oysa Freud bunları yaratılıştan gelen eğilimler ve hayattaki olayların karşılıklı etkileşimi sonucu oluşan, yıllar içinde gelişip değişen olgular olarak tanımlamıştı. *Rüyaların Yorumu*'nda şu ifadelere yer vermişti bile: "Bence çocuk psikolojisi, yetişkin psikolojisi için, aşağı sınıflardaki hayvanların, yüksek sınıflardaki hayvanların yapısının ya da gelişiminin araştırılmasında verdiği faydalı hizmetleri vermeye yazgılıdır. Şimdiye kadar çocuk psikolojisini bu amaçla kullanmak için fazla bir girişimde bulunulmamıştır".[33]

Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme'ye gelişimsel yaklaşım hâkimdi. Freud, "cinsel içgüdü" dediği şeyin, bir dizi "dönüşüme" tabi olduğunu ve deneyimlerle farklı şekiller alabileceğini göstermişti. Bu arada Freud saf bir çevreci değildi; tanımladığı olguların, kalıtımsal ve çevresel etkenlerin etkileşimi sonucu oluştuğunu biliyordu.

Freud'un çocukluktaki gelişim üzerine odaklanması, yetişkin kişiliğinin farklı yönelimlerini açıklamasına imkân tanımıştı. Neden bir erkek belli türde bir kadına âşık olur? Neden birisi karşı cins mensuplarından tahrik olurken, bir başkası iç çamaşırlardan, bir başkası da kendi cinsinin mensuplarından tahrik olur? Neden bazı bireyler cinselliğe aşırı düşkündür de başkaları görece tepkisizdir? Bu türden soruların cevaplarının o kişi-

nin geçmişinde, çocukluğundaki cinsel ve kişisel deneyimlerinde bulunacağını ileri sürmüştü. Burada "prototip" fikri merkezdeydi. İlk deneyimler imgeleri, duygusal eğilimleri ve yetişkinlik tercihlerini ve eylemlerini belirleyen beklentileri oluşturuyordu. Freud'un gözlemleri şöyleydi:

> Genellikle bir delikanlı ciddi anlamda ilk olarak olgun bir kadına âşık oluyor ya da bir genç kız otorite konumunda olgun bir erkeğe âşık oluyor; bunun tartıştığımız gelişim safhasının bir yansıması olduğu açıktır zira bu figürler anne ya da babalarının resimlerini yeniden canlandırır. Her türlü nesne-seçiminin, tam tamına örtüşmese de, bu prototipler üzerine temellendiğine şüphe yoktur... Bir çocuğun ilerideki cinsel nesnesini seçiminde, ana babasıyla ilişkilerinin ne kadar önemli olduğu düşünülürse, bu ilişkilerdeki bir bozukluğun, yetişkinlikteki cinsel hayatı üzerinde kötü etkiler yaratacağı da kolayca tahmin edilebilir. Bir sevgilinin kıskançlığının kökeni, mutlaka bebeklikte ya da en azından çocukça bir pekiştirmede yatar. Anne baba arasında kavga varsa ya da evlilikleri mutsuzsa, çocuklarında bir cinsel gelişim bozukluğu ya da nevrotik bir hastalık görülme olasılığı yüksektir.[34]

Çocukluk prototiplerine dair bu fikirler, gündelik hayata geçmiş psikanalitik teoriye örnek teşkil eder; Freud'dan önce bilinmediklerini hatırlamakta fayda vardır.

Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme homoseksüellik —Freud buna "ters dönme" diyordu— tartışmasıyla başlıyordu, sonra çeşitli cinsel tercihleri ya da pratikleri ele alıyordu: biseksüellik, fetişizm, belirli vücut kısımları ya da pratikler üzerindeki saplantılar, sadizm, mazohizm ve nevrotiklerin cinsel hayatı bunlar arasındaydı.[35] Böylesi durumları "sapıklık" olarak tanımlayan çağdaşlarının çoğunun tersine, Freud bunları psikolojik gelişimin anlaşılabilir tezahürleri olarak görüyordu. Freud, başka yerlerde "homoseksüel libido"nun insanlar için bir iç tehlike oluşturduğunu düşünmüş olsa da *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de konuyu dengeli ve kabullenici bir biçimde ele almıştı. Yüksek bir uygarlık olan eski Yunan'da homoseksüelliğin değer verilen bir uygulama olduğunu belirtmiş, bu başlık altın-

da toplanabilecek değişik türleri ve pratikleri gözden geçirmiş, yetişkin cinsel kimliğini çocukluk ilişkilerinin karmaşık rotasında arayan bir model geliştirmişti.

Cinselliğin bebeklikte ortaya çıktığı ve çocuklukta gelişimini sürdürdüğü fikri Freud'un en yaratıcı kazanımlarmdandır. Kişisel tarih ve prototipler anlayışı doğal olarak onu bebeklik cinselliği üzerinde durmaya yöneltmişti, bu konu kitaptaki ikinci denemede ele alınıyordu. "Çocukluk dönemine yönelik bellek kaybı"nı tartışarak giriyordu denemeye, neredeyse hiç kimsenin hayatının ilk yıllarında cinsel deneyimlerini hatırlamadığını öne sürüyordu. "Psiko-seksüel" gelişimin (oral, anal, oedipal ve gizlilik) safhalarına dair meşhur teorisiyle devam ediyordu. Bebek bakımı ve emzirmenin duyumsal-cinsel doğasına işaret etmiş, bunu yetişkinlikteki oral hadiselere: öpüşme, içki, sigara ve histerik kusmaya bağlamıştı. Anal safhadan söz ederken bu dönemdeki çatışmaları uysallık ve asiliğe bağlamıştı. Bunları anlatırken, erken bedensel ve fiziksel duyumları, keyif ve acı deneyimlerini özellikle vurgulamıştı. Beden dilinin, bir fiziksel ve duygusal simgeler lehçesinin tanınmasıydı bu.

Freud'un bebeklik cinselliği üzerine teorileri çok etkili olmuştur: günümüzde çocuklarına karşı davranışlarında bu fikirleri biraz olsun dikkate almayan anababa yok gibidir. Aynı zamanda, Feud'un özel kavramlarının çoğu sadece kısmen doğru ya da yanlıştı. "Erojen bölgeler" —ağız, anüs ve cinsel organlar— üzerine odaklanması çok kısıtlayıcıydı. Bebekler dünyayı sadece meme emerek değil, bakarak, dokunarak, sıkı sıkı tutunarak ve bağlantı kurarak da tanırlar. Modern araştırmaların çoğu bu ilk safhayı oluşturan etkenleri Freud'un "orallık" kavramından öteye taşımıştır. Aynı şey "anal" kavramı için de geçerlidir; bu safhanın çatışmaları "erojenik bir bölge"nin zevkleri ve hüsranlarından ziyade küçük çocuğun gelişmekte olan anatomisini yetişkin otoritesiyle karşı karşıya getiren savaşlardır. Yine de, sonradan ortaya çıkan bu fikirler Freud'un katkılarının zemini üzerinde yükselir.

Freud'un çocuk cinselliğinin farklı biçimleri tartışması, bilinçdışı çatışma teorisiyle iç içe geçmişti. Ona göre, meme emmekten başlayarak hissedilen cinsel arzu, uygarlığın gerekleri-

ne, cinsel zevki tiksinti, utanç ve ahlakçılıkla kısıtlayan buyruklarına aykırıydı. Sözde bu çatışma Oedipus kompleksiyle doruk noktasına ulaşıyordu, oğlan çocuğu "hadım edilme kaygısı", kız çocuğu "penis kıskançlığı" yaşıyordu. *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'ye 1920'de eklenmiş bir dipnotta şunları yazmıştı:

> Oedipus kompleksinin, nevrozların çekirdek kompleksi olduğu ve içeriklerinin asıl bölümünü teşkil ettiği doğrudur. Sonradan ortaya çıkan etkileriyle yetişkin cinselliğinde belirleyici bir etkisi olan çocuk cinselliğinin doruk noktasını temsil eder. Bu gezegene her yeni gelen, Oedipus kompleksiyle başa çıkmak zorundadır; bunu başaramayan, nevroza kurban düşer. Psikanalitik çalışmaların gelişmesiyle Oedipus kompleksinin önemi gittikçe daha belirginleşmektedir; kabulü, psikanaliz yandaşlarını karşıtlarından ayıran bir parola halini almıştır.[36]

Teorinin ne kadar kapsayıcı olduğuna dikkat edin. "Bu gezegene her yeni gelen", Oedipus kompleksiyle başa çıkmak zorunda: yani kişisel deneyimleri hesaba katılmaksızın, tarih boyunca bütün toplumlardaki herkes. Freud'un deyimiyle Oedipus kompleksi "psikanaliz yandaşlarını karşıtlarından ayıran bir *Shibboleth*"tir. Eski Ahit'te Shibboleth[parola] kelimesi, müminlerle zındıkları birbirinden ayırmak için kullanılan bir ölçüt ya da sınav anlamına gelir, Freud'un kafasında da tam olarak bu vardır; bu dogmayı sorgulayan hiç kimse psikanaliz içinde barınamaz.

Freud'un Oedipus kompleksini icadı ve bunu evrensel bir kanun mertebesine yükseltmesi, çocukluğundaki travmatik kayıpları yenme stratejisi olduğu için kaygı teorisinde en fazla hadım edilme korkusunu vurgulaması şaşırtıcı değildir. Çocukluk kaygısının başka biçimlerinin farkında olsa da bu bilgiden uzak durmuş, kaygıyı sadece cinsel terimlerle yeniden formüle etmiştir: "Çocuklarda kaygı, esasen sevdikleri insanı kaybetme hissinin ifadesinden başka bir şey değildir. Bu nedenle bütün yabancılardan korkarlar. Karanlıktan korkarlar çünkü karanlıkta sevdikleri insanı göremezler; ama o insanın elini tutarlarsa korkuları diner".[37] Bu ifade, günümüz bağlılık ve ayrılık kaygısı anlayışına

uygundur. Ama Freud bunu bu haliyle bırakamamıştır; sonraki bölümde kaygı ve cinsellik ilişkisini tersine çevirmiştir: "Sadece cinsel içgüdüsü aşırı olan veya vaktinden önce gelişen veya aşırı sevilip okşanmaktan mızmız olan çocuklar, ürkekliğe meyillidir. Bu açıdan bakıldığında, tatmin edemediği libidosunu kaygıya dönüştüren çocuk, yetişkin gibi davranır".[38] İkinci bölüm durumu ters yüz eder, zira Freud'un zamanında "aşırı sevip okşama" olarak görülen şey günümüzde bebek ve onunla ilgilenen arasında güvenli bir bağlılık oluşturmak için gerekli olan temas olarak görülmektedir. Kaygıyı —sevilen insanı kaybetme korkusunu— yaratan, aşırı cinsellik değil böylesi bir temasın yokluğudur.

Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme'de bununla ilintili birkaç sorun vardır. Freud, çeşitli yerlerde —sevilen birini kaybetmenin neden olduğu kaygı gibi— gerçek travmalardan söz ediyordu ama sondaki teorik formülasyonlarda bunları bir kenara itmiş, her şeyi kapsayan bir açıklama olarak cinselliği sahnenin ortasına yerleştirmişti. Bazı bölümlerde çeşitli faaliyetleri cinsel temellerine indirgemiş, bakmayı, dokunmayı, "bilgilenme içgüdüsünü", uyku bozukluklarını ve başka çeşitli çocukluk semptomlarını cinsel içgüdülerin dönüşümleri şeklinde açıklamaya çalışmıştı. Mesela şöyle bir bölüm vardı: "Bütün o, nispeten daha yoğun duygulanım süreçlerinin, korkunç olanlar da dahil, cinsellik alanına girdiği kolayca söylenebilir —ayrıca bu tür hislerin patojenik etkilerini de açıklamaya yardımcı olabilecek bir gerçektir bu. Okul çocuklarının sınava girme korkusu ya da zor bir işle karşılaştığında hissettiği gerginlik, sadece çocuğun okuldaki ilişkilerini etkilemekle kalmaz, bir cinsel tezahürler akınım da birlikte getirir".[39]

Bu fikirleri destekleyen veri yoktur. Ergenlikte cinselliğin ortaya çıkışı bazıları için sorun yaratsa da "korkunç" deneyimler ve okul "korkusu" cinsel içgüdünün gücüyle açıklanamaz. Çocukluğunda cinsel tacize ya da başka bir travmaya maruz kalmış olan insanlar elbette ergenliklerinde korku ve dehşet yaşayabilirler ama bu Freud'un iddia ettiği şey değildir.

Bu kapsayıcı oedipal teoriye ve kaygının yanlış ele alınmasına ek olarak, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* Freud'un kadınlara karşı önyargılarıyla doludur. Şüpheye yer bırakmaya-

cak şekilde kadınlığı "pasiflikle" bir tutmuş ve bunu "mazohizme" bağlamış, erkekliği ise "aktiflik" ve "sadizm"le bir tutmuştu. Bu da kadınların biyolojik olarak mazohizme yatkın oldukları gibi bir kanıya varmasına neden olmuştu. Aynı zamanda, bütün kadınların, cinsiyetler arasındaki anatomik farkı keşfettiklerinde "penis kıskançlığı" yaşadıklarını ileri sürmüştü. Kadınların erotik hayatından söz ederken şunları yazmıştı:

> Ayartma etkisi altında çocukların çokbiçimli bir sapıklığa yönelebileceği ve her türlü cinsel sapkınlığa sürüklenebileceği gerçeği çok eğiticidir... Bu açıdan çocuklar, aynı çokbiçimli sapıklık eğilimini koruyan, ortalama cahil bir kadın gibi davranır. Sıradan koşullarda böyle bir kadın cinsel açıdan normal kalabilir ama kurnaz bir ayartıcı tarafından yönlendirildiğinde her türlü sapıklıktan zevk alır ve bunları kendi cinsel faaliyetlerinin bir parçası olarak korur.[40]

Freud'un kaygı, cinsellik ve kadınlara dair fikirleri, inkâr ettiği travmaları ile çatışmalarının teorilerine müdahale ettiği en çarpıcı alanlardı. Freud için cinselliğin altta yatan anlamı, *cinsel içgüdü* yerine *küçüklükteki sevgi özlemi* kelimeleri konulduğunda açıklığa kavuşur. Cinsellikle sevgi bağlantısız değildir elbette, bu fikirlerin bu kadar tutulmasının bir sebebi de budur; cinsel içgüdü teorisi kısmi ya da gizli bir doğruluk içerir zira bu ilk bağlanma deneyimlerinde fiziksel temas, bakım, haz duyguları ve anneyle yakınlık vardır. Freud'un bebekliğindeki travmatik kayıplar, onda bu ilk, hazlı, "bebek-cinselliği" deneyimlerine güçlü bir özlem uyandırmış, ayrıca onlarla ilintili çaresizlik ve dehşeti yeniden yaşama korkusu yaratmıştır. Bu korkuyu bastırmak için o kadar ahlakçı, vazifeşinas, çalışkan bir delikanlı olmuştur. Haz isteğini önce kız kardeşlerine sonra da genel olarak kadınlara yansıtmıştır; "medeni" ve itkilerini kontrol altında tutan biri olarak kalmıştır. Ama cinselliği en güçlü —en tehlikeli ve yıkıcı— dürtü olarak kavramasının ardında yatan da özlemle korku arasındaki bu aynı yoğun çatışmadır. Kısacası bebeklik arzularına teslim olma korkusu, teorilerinde kötücül cinsel içgüdü imgesine dönüşmüştür.

Freud için cinsellik, bağımlılık yapan maddeler gibi bir tuzaktı. Daima akıl çelerdi; çünkü ona kendini bırakanı esir alırdı,

kontrol edilmesi, dizginlenmesi, yüceltilmesi ve toplumda kabul gören faaliyetlere kanalize edilmesi gerekirdi. Bu görüş Freud'un bireysel deneyimini yansıtır; baştan çıkarıcı ve tehlikeli bir cinsellik, yoksunluk hissetmiş, hâlâ da hissetmekte olan birinin fantezisidir. Freud'un cinselliğe bakışı, kaygısı ve yoksunluğuyla baş etmek için kullandığı bağımlılık yapıcı maddelerle birlikte düşünülmelidir. 1890'larda hâlâ kokain —kaygı önleyici, antidepresan ilacını— alıyordu ve kendisinin de kabul ettiği gibi nikotin müptelasıydı, ölene kadar günde yaklaşık yirmi sigara içmişti. 1898'de yayınladığı *Nevrozun Etiolojisinde Cinsellik*'te, bağımlılık ve cinsellik arasındaki bağlantıyı şöyle anlatmıştı:

> Başına, onu sıkıntıya boğan bir şey gelen mastürbasyoncu, kendi başına kalınca, her zamanki tatmin aracına başvurur... Çünkü cinsel ihtiyaç bir kere uyandı mı ve tatmin edildi mi artık susturulamaz; sadece yerine başka bir şey konabilir... Morfin, kokain, kloralhidrat almış olan herkes onlara karşı bir "bağımlılık" geliştirmez. Derinlemesine araştırıldığında bu narkotiklerin —doğrudan ya da dolaylı olarak— cinsel tatmin eksikliğini telafi etmeye yaradığı görülür.[41]

Cinsellik yerine, geniş anlamıyla küçüklükteki özlemi ya da sevgisini koymak bu bölümde ifade edilen fikirlere daha net bir anlam kazandırır. Mastürbasyon, yoksunluk hisleriyle baş etmenin, günümüzdeki tanımıyla "kendi kendini yatıştırmanın" bir yolu olabilir. Ama Freud bu hazdan uzak durmuştu, gençliğinde kız kardeşleri ve arkadaşlarına, yasaklanmış tatmin yollarını kontrol altında tutmaları gerektiğini söylemesi de bunu gösteriyor. Kokainle nikotin de tatmin yollarıydı, acıyı ve yoksunluğu azaltıyorlardı.

1905'e gelindiğinde, Freud, şöhretini borçlu olduğu psikanalitik fikirlerin çekirdeğini formüle etmişti. İlk çalışma arkadaşı Josef Breuer'den kurtulmuş, Wilhelm Fliess'ten ayrılmış, fobisini yenip Roma'ya gitmiş ve profesör olmak için girişimde bulunmuştu. Yeni ufuklar açan yayınları, yüzyıl başından itibaren dikkatleri üzerinde toplamaya başladı, artık imparatorluk rüyasını gerçekleştirmeye, uzun zamandır beklediği "yandaşları"nı karşılamaya hazırdı.

ÜÇÜNCÜ KISIM

PSİKANALİZ HAREKETİ
1902-1939

1920'lerde Freud...

Bölüm 13

Psikanaliz Hareketi: Savaş İmgeleri

Güç sahibi adamlar kendi etkilerini dizginleyecek bir güç oluşturan her şeyi, okumuş adamlar hatalarını bulup otoritelerini azaltan her şeyi zor hazmederler.

—Thomas Hobbes, *Leviathan*

Yüzyılın ilk senelerinden itibaren, Freud'un kitapları ve üniversitede verdiği dersler, küçük bir doktor ve entelektüel grubunun ilgilisini çekmeye başladı. Gazeteciliğe meraklı bir pratisyen hekim olan Wilhelm Stekel *Rüyaların Yorumu*'nu okumuş ve bir Viyana gazetesine kitabı öven bir tanıtım yazısı yazmıştı; 1902'de Freud'la tanıştı ve psikanalizi tartışmak için küçük bir grup kurmayı önerdi. Freud derslerine katılan iki doktoru, Max Kahane ve Rudolf Reitler'i, ayrıca pratisyen hekim olan Alfred Adler'i, Çarşamba akşamları psikanaliz tartışmaları için ofisine gelmeye davet etti; böylece "Çarşamba Cemiyeti" doğmuş oldu.[1]

İlk toplantıların heyecanını tahmin etmek hiç de zor değil. Stekel'in anlatımıyla: "O ilk akşamlar ilham vericiydi. Hakkında konuşmak için rastgele bir konu seçerdik ve herkes gerçek anlamda tartışmaya katılırdı. İlk gece, sigara içmenin psikolojik olarak neyi ima ettiğini konuşmuştuk. Beşimiz arasında mutlak bir uyum vardı, hiçbir aykırılık yoktu; yeni keşfedilmiş topraklardaki öncüler gibiydik, Freud da kılavuzumuzdu. Sanki zi-

hinden zihne bir kıvılcım sıçrıyordu, her akşam bir vahiy gibiydi".[2] Stekel çeşitli Viyana gazetelerine popüler yazılar yazıyordu; *Neue Weiner Tagblatt*'ta Pazar günleri kendine ait sütunu vardı, psikanalitik fikirleri daha geniş bir kitleye bu sütun sayesinde açmıştı. Hatta Çarşamba Cemiyeti'nin ilk toplantısını 1903 Ocağı'nda *Prager Tagblatt*'ta, katılanları gizleyerek, anlatmıştı: Freud "Usta"ydı, Adler "Sosyalist", Kahane "Rahat", Reitler "Suskun" ve Stekel'in kendisi "Sabırsız".[3]

Küçük cemiyete çok geçmeden yeni üyeler katıldı: sonradan Freud'un meşhur vakalarından biri olacak "Küçük Hans"ın babası müzikolog Max Graf ve yayıncı Hugo Heller 1902'de girdiler. Viyanalı hekim bir aileden gelen pratisyen Paul Federn 1903'te katıldı ve ölene kadar Freud'a sadık kaldı. Sonraki yıl, Eduard Hitschmann adında bir başka doktoru tavsiye etti, o da Federn gibi sonraki yıllarda daima hareketin yanında yer aldı. Hitschmann, ilk popüler psikanaliz kitabını 1911'de yazdı, *Freud'un Nevroz Teorileri* başlıklı eser onu profesörün gözdesi yaptı. Sonradan Freud'un ilk biyografisini yazacak olan Fritz Wittels 1906'da katıldı; aynı yıl Adler, kendi kendini eğitmiş, fakir bir fabrika işçisi olan Otto Rank'ı tavsiye etti; Rank, grubun ilk sekreteri, seneler geçtikçe de Freud'un sağ kolu oldu ve onunla ortak yazılar yazdı.

Cemiyet, Freud'un dairesinde toplanıyordu; kahve, kek, sigara ve puro ikram ediliyor, büyük miktarlarda tüketiliyordu. Freud'un oğlu Martin, toplantılardan sonra odaya girdiğinde adamların nasıl nefes alabildiğine şaştığını söylemişti; o kadar yoğun bir duman oluyordu. Baştan itibaren toplantılarda başkalarının özgün katkılarının teşvik edildiği bir ortam vardı ama sadece bir noktaya kadar. Graf'ın anlatımıyla:

> Toplantılarda belli bir ritüel vardı. Önce üyelerden biri bir bildiri sunardı... Yaklaşık on beş dakikalık hoşbeşten sonra tartışma başlardı. Belirleyici son sözü mutlaka Freud söylerdi. O odada bir dinin kuruluşu atmosferi vardı. Freud bu dinin, o zamana kadarki psikolojik inceleme yöntemlerini yüzeysel kılan peygamberiydi... Freud'un öğrencileri —ona hep "Profesör" diye hitap edilirdi— havarileriydi... Özel hayatında iyi yürekli ve düşünceli olan Freud, fikirlerini sunar-

ken katı ve amansız kesilirdi... Freud'un —bana yönelik— "olur", "olmaz"larına boyun eğemediğim, eğmek istemediğim için bu muhitten çekilmekten başka çarem kalmamıştı.[4]

Graf'ın sözlerini, seneler sonra Freud'un en sadık taraftarlarından Helene Deutsch da yineleyecekti: "Öğrencileri her şeyden ziyade pasif, anlayan dinleyiciler olmak zorundaydı... kendi fikirlerini —bazen düzeltmek ya da geri almak için— gözden geçirmesine yarayan yansıtma nesneleriydiler".[5]

Freud 1906'da ellinci yaşgününü kutlamıştı; öğrencileri ona bu günün anısına, üzerinde Oedipus oyması olan bir madalyon hediye etmişlerdi. Çarşamba Cemiyeti artık hemen hemen yirmi kişiyi bulmuştu, hemen hemen hepsi Yahudiydi, on iki tanesi bütün toplantılara katılmıştı. Bunlar arasında Freud'un yeni yöntemlerini hastalarına uygulamak isteyen doktorların yanı sıra sanat, müzik, edebiyat ve yayın alanından az sayıda entelektüel de vardı. Başka şehirlerden gelen ziyaretçiler de Freud'u aramaya başlamıştı.

Bunlardan biri, Zürih'teki dünyaca ünlü Burghölzli Akıl Hastanesi'nin doktorlarından genç psikiyatr Carl Jung'du, başhekim, meşhur şizofreni uzmanı Eugen Bleuler'in yardımcısıydı. Bleuler genç meslektaşını *Rüyaların Yorumu*'na yönlendirmiş, Jung da kitabı ilgiyle incelemişti. İlk eserlerinin çoğunda Freud'dan övgüyle söz ediyordu; üçüncü kitabı *Erken Bunamanın Psikolojisi*'nde, "histeri, zorgu, nevroz ve rüyalar üzerine çalışmalarıyla meselenin esasını ortaya koyan Freud'un zekice kavramları" ifadesi yer alıyordu.[6] Psikiyatrinin, hastalarının hayatlarına ya da zihinlerine fazla bir katkısı olmadığını görmüştü; ama Freud'un yazılarında, özellikle rüya kitabında, başlıca ilgi alanlarıyla bağlantılı fikirlerle karşılaşmıştı. Buna ilaveten, Jung, mesafeli ve ılımlı Bleuler'de bulamadığı bir erkek idealin özlemini çekiyordu. Freud ise ona mesleki anlamda kışkırtıcı ve duygusal olarak samimi bir ilişki vaat ediyordu; en derin kişisel alakalarıyla bağlantılı teorileri, Jung'un, kendisine akıl hocası ve örnek olacak olgun bir erkek bulma umudunu depreştiriyordu.

1906 Nisanı'nda mektuplaşmaya başladılar, ertesi yıl Jung, Freud'la görüşmek için Viyana'ya geldi, yanında meslektaşı

Ludwig Binswanger'i de getirmişti. Bu ilk buluşmada Freud'un hali tavrı ve zekâsı onu çok etkiledi. Psikanalizi Viyana dışına yaymaya kararlı olan Freud, Jung'a ve onun vasıtasıyla Bleuler'e kur yapmaya başladı. "İsviçreliler"i işin içine sokmak çok önemliydi; zira Jung, Bleuler, Binswager ve Zürih'teki diğer doktorlar Hıristiyandı —Freud psikanalitik çocuğunun Yahudi damgası yemesini istemiyordu— ve kurumsal psikiyatrinin prestijini taşıyorlardı.

Jung'un, Freud'a ilgi göstermesinde hem kişisel hem mesleki unsurlar vardı, Freud açısından da ilişki karmaşıktı: politik çıkarlar ve kişisel hayranlığın bir karışımı. Jung, Freud'u fiziksel ve duygusal olarak cezbeden erkekler zincirinin —Braun, Fleischl ve Fliess'ten sonra— bir diğer halkasıydı. Bu adamların her biriyle arasında, sonradan "zaptedilmez homoseksüel libido"nun titreşimleri diyeceği şey vardı.

1907'de, Toronto'da doktorluk yapan Ernest Jones Avrupa'ya geldi. Tanıştırıldıklarında Freud'un ilk sözü, Jones'un kafa yapısından İngiliz değil Galli olduğunu anladığıydı.[7] Genç adam hayrete düşmüştü, zira Orta Avrupalı birinin Galler diye bir yerin varlığından haberdar olması pek rastlanan bir durum değildi, bu yüzden de bu ilk karşılaşmadan sonra Freud'u sihirli bir zihin okuyucu olarak gördü ve ona bağlandı. Ancak seneler sonra, tanıştırılmalarından önce Jung'un Freud'a milliyeti hakkında bilgi verdiğini öğrenecekti.

İlk yandaşlardan bir diğeri, Max Eitingon'du; zengin bir Yahudi-Rus ailesinden geliyordu ve Almanya'da tıp eğitimi görmüştü. O da Freud'la 1907'de tanışmış ve Viyana'daki hızlı yürüyüşlerin birkaçında onun tarafından "analiz" edildikten sonra, Freud'un etkisi altında kalarak sadık bir takipçiye dönüşmüştü. Yine aynı yıl (on beş yaşındayken göç eden, bir Macar Yahudisi) Amerikalı genç bir psikiyatr olan Abraham A. Brill, Jung vasıtasıyla Freud'la temasa geçmişti. Sonradan Freud'u İngilizce'ye çeviren ilk çevirmen olacaktı ve tabii New York'taki psikanaliz hareketinin lideri.

Eski bir Alman-Yahudi aileden gelen Karl Abraham, 1907'de Berlin'den Viyana'ya giderek Freud'la tanışmıştı.[8] Dile ve filolojiye karşı ilgisi ve yeteneği vardı ama meslek olarak tıb-

bı seçmiş ve psikiyatri üzerine uzmanlaşmıştı. Daha önce, Zürih'te psikiyatri eğitimi alırken, Jung'la Bleuler psikanalize ilgi duymasına neden olmuştu. Freud'la olan buluşmasından etkilenmiş olarak dönmüş, bir yılın sonunda kendi psikiyatri merkezini açmıştı Daha ilk karşılaşmadan itibaren psikanalize sorgusuz sualsiz kendini vakfettiği anlaşılıyor; 1907'de kurduğu Freudcular Derneği zamanla büyüyerek Berlin Psikanaliz Cemiyeti adını aldı; ilk eğitim enstitülerinin en düzenli ve örgütlüsüydü.

Muhite katılan ilk Macar, Budapeşte'de doktorluk yaparken Freud'un yayınlarını keşfeden Sándor Ferenczi'ydi. Profesör'le tanıştırılmayı garantiledikten sonra 1908'de Viyana'ya gitmiş ve aralarında hemen bir bağ kurulmuştu. Freud onu, ailesiyle yaptığı yaz tatiline katılmaya davet etmiş ve ertesi yıl Jung'la yapacakları Amerika yolculuğuna çağırmıştı. Ferenczi uzun yıllar yakın bir sırdaş ve hareketin sadık bir üyesi olarak kaldı.

Freud'un takipçilerinin çoğu doktordu ama başka alanlardan kimseler de konuya ilgi duymuştu.[9] Hanns Sachs da ilk psikanalistlerin çoğu gibi kitap kurdu bir edebiyatseverdi. Kalın gözlükleriyle baykuşa benzerdi, kültürlü bir Yahudi-Viyana ailesinden geliyordu ve babasıyla amcaları tarafından avukat olmaya zorlanmıştı. Avukatlık ona uygun bir meslek değildi, *Rüyaların Yorumu*'nu okuyunca farklı bir yola gitme imkânı gördü. 1909'da, kendi deyimiyle hayatının en önemli olayı gerçekleşti: Freud'la tanıştı ve ilk psikanalistlerin oluşturduğu gruba katıldı. Kendine bir akıl hocası ve kişiliğine uygun bir iş bulmuştu; birçokları gibi hayatının sonuna kadar sadık bir takipçi olarak kaldı.

Zürihli Protestan bir papaz olan Oskar Pfister de o sıralarda psikanalizin çekim alanına giren, tıp mesleği dışından gelme kişilerden biriydi.[10] Pfister, cemaat mensuplarının "ruhlarını iyileştirme" gayretleri sayesinde zaten uzun zamandır psikolojiyle iştigal ediyordu. İlk analistlerin hepsi gibi onun için de Freud'un eserlerini keşfetmek tam bir aydınlanma olmuştu; 1909'da Freud'la yazışmaya başlamış, ilk papaz-psikanalist olmuş, Profesör'le uzun yıllar dostluğunu ve yazışmayı sürdürmüştü.

Başlangıçtan itibaren, Freud etrafında gelişen psikanaliz hareketi, benzersiz özellikleri olan bir gruptu. Diğer bilimsel ve entelektüel çalışmalarla bazı benzerlikleri olsa da kuvvetli kişisel güçlerin etkileriyle onlardan ayrılıyordu. Avrupa tarihinde, eski toplumsal bağların çözüldüğü bir zamandı; Freud'un ilk yandaşları, hayatın büyük sorularının cevaplarını dinde bulamıyordu. Bilim ve tıp mesleki açıdan tatmin sağlasa da bu zeki adamların derinlerde yatan arzularını tatmin etmekten acizdi. Bastırılmış hisler ve gizli anlamların açığa çıkarılması üzerine odaklanan psikanaliz, özel bir cemaat deneyimi sunuyordu. Hareket, savaşa hazırlanan bir dayanışma grubu olarak tanımlandıkça, üyeler de kendilerini, soylu bir dava uğruna sefere çıkan silah arkadaşları gibi hissetmeye başladılar; özel bir bilgi ve kendi mahrem dillerini paylaşıyorlardı. Viyana Cemiyeti'ne 1909'da katılan Karl Furtmüller ortamı şöyle tarif etmişti, "bir nevi katakomp romantizmi, küçük ve cüretkâr bir grup, şimdi yerin dibine batırılsalar da o zaman dünyayı fethetmeye hazırdılar".[11] Freud'un ilk keşiflerinin yarattığı heyecanla, katılımcılar, kendilerini içinde bulundukları toplumun üzerine çıkaran, başkalarına kapalı sırların sahibi olduklarını hissediyorlardı: nevrozun ve rüyaların bilinçdışı anlamlarını sadece onlar biliyordu, her türlü kişisel özelliğin gizli köklerini sadece onlar ortaya çıkarabilirdi.

Takipçilerle, karizmatik liderleri arasında güçlü duygusal bağlar vardı; Freud, Çarşamba Cemiyeti'nin ilk üyesi olmaktan daha ötede bir anlam taşıyordu. Stekel'in anlatımıyla: "benim İsam olan Freud'un havarisiydim!"[12] Freud'un üstünlüğü, birbiri içine geçmiş çeşitli bileşenler üzerinde duruyordu. Bunların en önemlileri dehası ve gerçek başarılarıydı. İlk psikanalistler yayımlanmış eserlerini okuyup, bilinçdışı çatışma, nevroz, terapi, rüyalar, sembolizm ve cinsel gelişim gibi konularda aydınlandıktan sonra onun çekim alanına girmişlerdi. Bu teorileri alıp çeşitli yönlerde geliştirmişlerdi. Bu ilk grubun çoğu üyesi zeki ve yaratıcı olsa da Freud bu meseleler üzerine çok daha uzun zamandır çalışıyordu ve malzemeye çok hâkimdi. Zekâsı ve başarılarının yanı sıra başka çeşitli etkenler de —onun kişiliği, diğer pek çok üyenin çatışmaları ve nevrozları— diğerlerinin gözünde lider konumunda olmasını sağlamıştı.

Onu yüzyılın ilk yıllarında tanıyan bu adamlar için Freud, hem kişiliği hem de zekâsı açısından çok etkileyiciydi. Fiziksel olarak pek azametli sayılmazdı —elli yaşında, yaklaşık 1.65 boyunda, 63 kilo ağırlığındaydı— tok sesli bir hitabet ustası da değildi. Ama iyi bir öğretmendi; doğaçlama konuşurdu; mizah duygusu gelişmişti, geniş bir Yahudi fıkraları repertuarı vardı; fikirlerini çarpıcı imgeler ve örneklerle açıklardı; bir tartışmanın farklı yönlerini toparlayıp, onu düzene ve açıklığa kavuşturabilirdi. Bütün konferanslarını tek bir not bile hazırlamadan vermişti. Onu 1890'ların sonlarında üniversitede dinleyen, Amerikalı radikal Emma Goldman hislerini şöyle anlatmıştı: "Sadeliği, dürüstlüğü ve zekâsının parlaklığı bana karanlık bir mahzenden gün ışığına çıktığım hissini verdi. Cinsel bastırma ve bunun insan düşüncesi ve davranışları üzerindeki etkisinin ne anlama geldiğini ilk olarak tam manasıyla kavrıyordum. Kendimi, kendi isteklerimi anlamama yardımcı oldu; Freud gibi büyük ve hoş bir şahsiyetin saiklerini karalamak ya da onu 'murdar' bulmak bence ancak gerizekâlılara yaraşır bir şey".[13] İnsan, yazdığı gibi konuştuğu izlenimine kapılıyor: açık, ikna edici ve kendine son derece güvenli. Söyledikleri dinleyicilerini büyülerdi, onu saatlerce dinleyebilirlerdi. Hep son sözü söylemek istese de aynı zamanda iyi bir dinleyici olduğu anlaşılıyor.

Freud disiplinli bir güç havasına, tek bir amaca, psikanalize yönlendirilmiş muazzam bir enerjiye sahipti. Kendini davaya adamış Hanns Sachs'ın da dediği gibi: "Tek bir despotça fikrin hükmü altındaydı".[14] Onu tanıyanların çoğu, derinlere nüfuz eden, insanın içini okuyan bakışlarından söz etmişti. Fritz Wittels Freud'un gözlerini "kahverengi ve parlak" diye tarif etmişti, "sorgulayıcı bir ifadeleri vardı";[15] analiz ettiği, sonradan da çevirmen ve analist olan İngiliz Joan Riviere "zeki, delici gözlerinin, tahlil eden, araştırıcı bakışları"ndan söz etmişti;[16] Sachs ise "derin, delici bakışları" olduğunu söylüyordu.[17] 1920'lerde Freud'un hastası olan Amerikalı Mark Brunswick gözlerinin "adeta melodramatik" olduğu yorumunda bulunmuştu.[18] Freud, eski yol göstericilerinin sihirli bakışlarını, Brücke'nin ölümü ortadan kaldıran korkunç mavi gözlerini, Charcot'nun hipnotize eden görsel güçlerini kendine mal etmişti.

Bütün bu özellikler, ilk psikanalist olma konumuyla biraraya geliyor ve onu güçlü bir şahsiyet, hâkim bir figür ve doğal bir lider yapıyordu.

Başlarda Freud'un çekimine kapılan adamların çoğu kendi psikolojik sorunlarıyla gelmişlerdi. Hastalarını anlamak ve tedavi etmek için yeni yollar, edebiyat, biyografi ve sanatta yeni yaklaşımlar aramalarının yanı sıra, öyle ya da böyle kendi korkularına, semptomlarına ve mutsuzluklarına da çare arıyorlardı. *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society*'nin editörü Herman Nunberg şuna dikkat çekiyordu: "Cemiyetin toplantılarında sadece başkalarının sorunlarını tartışmakla kalmıyorlar, kendi çektikleri zorlukları da tartışıyorlardı; iç çatışmalarını ifşa ediyorlar, mastürbasyon yaptıklarını, fantezilerini itiraf ediyorlar anababaları, dostları, karıları ve çocuklarına dair hatıralarını anlatıyorlardı".[19]

Stekel, ilk başta Freud'a cinsel bir sorun için başvurmuş ve yaklaşık sekiz seanslık bir "analiz"e tabi tutulmuştu. Başarılı, genç bir psikiyatr görüntüsü veren Jung, Freud'la ilk tanıştığında uçarı ve bölünmüş bir kişiliğe sahipti. Rank, zorlu ve fakir bir maziden geliyordu, benliğinin çözülmesinin dehşetiyle mücadele ediyordu ve feci bir biçimde yalıtılmıştı. Freud onu adeta evlat edindi, eğitim masraflarını karşıladı, ona yeni bir hayat ve meslek kazandırdı. On bir çocuklu bir aileden gelen Ferenczi ömrü boyunca duygusal mahrumiyetin acısını çekmiş ve sevgiye, kabullenilmeye özlem duymuştu. Adı öyle konmasa da bu adamların hepsini Freud analiz ediyordu. Psikanaliz kendilerini anlama vasıtası, aynı zamanda onları iyileştirmeyi vaat eden bir tedavi yöntemiydi. Bunlara ilaveten, Freud'dan en az bir kuşak gençtiler; onunla ve psikanalizle kurdukları bağlar, kendilerinden yaşça büyük Profesör'e duydukları hürmetle iyice kuvvetleniyordu.

Freud'un dışarıdan görülen personası, fikirleri ve yöntemleriyle çakışıyor, böylece onu takipçilerinin gözünde ideal bir figür haline getiriyordu. Hiç sahip olmadıkları bir babayı arıyorlarsa —Jung ve Rank gibi— ya da özlemini çektikleri sevgiyi bekliyorlarsa —Ferenczi gibi— ya da yeni bir kimlik, kahramanca bir model, meslek ya da uğraş peşindelerse —çoğunlu-

ğunda olduğu gibi— Freud ve kamçılayıcı hareket onlar için çok vaatkârdı. Sürekli birbirlerini analiz edip, semptomları, rüyaları ve dil sürçmelerini yorumladıkça bağları iyice kuvvetlendi. Freud bunlara katılıyordu ama aynı zamanda araya bir mesafe de koyuyor, kendi bilinçdışı çatışmalarını kendi kendini analiz ederken çözdüğünü sezdiriyordu. Onlar onu değil o onları analiz ediyordu. Dahası, psikanalizi bir meslek olarak yapmaya başladıklarında hastalarının çoğu, Freud'un tavsiyesiyle geliyordu. Stekel'e göre, "Bütün grup... artık onun sayesinde doyuyordu... Belli başlı takipçilerinin çoğu onun lütfuyla geçimini sağlıyordu... Bizim kartvizitlerimizden almıştı ve uygun gördüğü şekilde bize hastalar yolluyordu".[20] Bu adamların geçimleri bile Freud'un âlicenaplığına bağlıydı. Bütün bunlar, hemen hemen bütün cemiyet üyelerinin, Profesör'le güçlü duygusal bağlar geliştirmesine neden olmuştu. Onlar için güçlü ve bilge bir baba figürüydü.

1908'de Çarşamba Cemiyeti'nin adı Viyana Psikanaliz Cemiyeti olarak değiştirildi. Avrupa ve Amerika bağlantılarıyla, artık ilk uluslararası toplantı, yani "kongre" için zemin hazırdı; kongre, Nisan ayında, Viyana'yla Zürih'in arasındaki Salzburg'da toplandı. Seçilen bu yer iki büyük psikanaliz merkezini yansıtıyordu: kongreye katılanların yarısını oluşturan, daha büyük ve çoğunluğu Yahudi olan Viyana Cemiyeti ve Jung'un başını çektiği İsviçreliler. Aslında, toplantıyı düzenleme işini Freud, Jung'a vermişti ve onu halefi olarak göstermeye başlamıştı, bu da Viyanalı takipçilerinin hınçlanmasına neden olmuştu. Salzburg'a kırk iki psikanalist geldi; en büyük katılım Avusturya ve İsviçre'den olmuştu ama A.B.D., İngiltere, Almanya ve Macaristan'dan da küçük gruplar gelmişti.

Salzburg kongresinde Abraham, "Histeri ve Erken Bunama Arasındaki Psikoseksüel Farklılıklar" başlıklı bir bildiri sundu; Jones "Gündelik Hayatta Rasyonalizasyon", Adler "Hayatta ve Nevrozda Sadizm" ve Jung "Erken Bunama" üzerine konuştu. Ama en büyük etkiyi Freud'un sunuşu yarattı: her zamanki gibi hiçbir nota başvurmadan, üç saat boyunca, "Sıçan Adam" vakası hakkında konuştu. Konuşmasını sona erdirmek istediğindeyse, dinleyicilerin zorlamasıyla iki saat daha konuştu. Bu

vakayı o yaz kâğıda dökecek ve 1909'da *Bir Obsesif Nevroz Vakası Üzerine Notlar* adı altında yayımlayacaktı; *Dora*'dan ve yine 1909'da yayımladığı *Küçük Hans*'tan sonra üçüncü uzun vaka hikâyesiydi bu.

Gerçek adı Ernst Lanzer olan genç hastaya "Sıçan Adam" denmesinin nedeni, askeri eğitim manevraları sırasında, sıçan saplantısının, başka eza verici obsesif-kompulsif semptomlarıyla birlikte patlak vermesiydi. "Zulüm etmekten belli ki zevk alan" bir yüzbaşının, sıçanlara yapılacak sadistçe bir işkenceyi anlatışını duymasıyla başlamıştı her şey. Ernst, bu işkencenin sevdiği kadına ve babasına uygulanacağı düşüncesinden kendini bir türlü kurtaramıyordu, bu korkunç düşünceleri aklından çıkartabilmek için kendini bazı ritüellere vermişti.

Sıçan Adam, zorlayıcı ritüeller, saplantılı fikirler, fanteziler, ayrıca işinde ve cinsel hayatında korkular ve ketlemelerden mustaripti; Freud bunları anlamak için sabırla emek harcamıştı. Ernst, düşüncelerinin başkalarına zarar verebileceğini, onları öldürebileceğini zannediyordu, özellikle de zaten ölmüş olan babasını ve sevdiği kadını. Freud'a göre nevrozun esas sebebi, Ernst'in hem kadınlardan hem de erkeklerden hoşlanması ve babasına karşı sevgiyle nefret karışımı şeyler hissetmesiydi. Hasta, bilincinde babasını takdire şayan ve sevecen bir adam olarak görse de sıçan işkencesinin ona uygulanacağı fikriyle sembolik olarak ortaya çıkan gizli nefretine, yoğun bir korku ve suçluluk duygusu eşlik ediyordu. Bu suçluluk duygusu cinselliğiyle de ilintiliydi çünkü babası çocukluğundaki cinsel oyunlarına müdahale etmişti. Sıçan işkencesinin babasına uygulanacağı fikri zihnini işgal ettiğinde, onu kovalamak için çeşitli kelime oyunları ve dualar mırıldanması gerekiyordu; Freud bunu kullanarak, obsesif-kompulsif nevrozlarında büyüsel düşünmenin rolünü göstermişti.

Analiz sırasında Freud koca bir sıçanlar sözlüğü ortaya çıkartmıştı. Sıçan, kumarbaz olan babayı temsil ediyordu (Almanca, *Spielratte*, kelimesi kelimesine "kumarbaz sıçan" anlamına gelir); parayı; penisi; hastalık, özellikle de cinsel göndermeleriyle frengi yayan pis mahlukları; çocukları —Ernst'in, çocukluğundaki cinsel oyunlarına karışmış üç ablası, bir erkek bir

de kız kardeşi vardı— ve nihayet hastanın kendisini temsil ediyordu; analizin en canalıcı noktasında, Ernst, bir dadıyı ısırdığı, yaramaz küçük bir fare gibi davrandığı için babasının onu nasıl acımasızca cezalandırdığını hatırlamıştı.

Salzburg Kongresi'nde, Freud'un sunuşunu dinleyenler, Sıçan Adam nevrozunun gizemini çözmek için psikanalitik yorumları ustalıkla kullanması karşısında büyülenmişlerdi. Freud'un anlamsız şeylerde bir anlam görebilmesi, hastanın kaotik zihinsel ürünlerini düzene sokması son derece etkili olmuştu. Freud da bu vakayı çok severdi, konuşmalarında en çok bu vakadan söz etmiştir. Ama her zamanki gibi analizi tam olarak yansıtmamıştı. Tedavinin "hastanın kişiliğinin tümüyle yeniden yapılandırılması ve ketlemelerinin ortadan kalkması"yla sona erdiğini iddia etmişti ama kanıtlar bunun sadece kısmen doğru olduğunu gösteriyor.[21] Yazışmalarında da açıkça görüldüğü gibi Freud'un uluslararası takipçilerini etkilemek için başarılı bir vakaya ihtiyacı vardı, bu yüzden de Ernst'in iyileşme derecesini biraz abartmıştı.

Büyük sorunları olan bu genç adamın hayatındaki bazı önemli etkenlerden söz etmemişti. Freud'un yayımlanan raporunda Ernst'in annesinden hiç söz edilmiyordu, babası merkezi figür olarak görülüyordu, oysa Freud'un günlük notlarında (bu vakada bunlara ulaşmak mümkün olmuştur) anneye sık sık rastlanıyordu ve Ernst'in yetişkin hayatında tahakkümcü bir varlığı vardı. Mesela Freud'a gitmek için annesinin iznini alması gerekmişti; yirmi dokuz yaşında bir noter olmasına rağmen parasını da o kontrol ediyordu. Ernst'in kayıp ve terk edilmeyle ilintili travmalarına fazla önem vermemişti Freud, özellikle de çok yakın olduğu ablasının, o üç buçuk yaşındayken ölümüne.

Freud analizin başarıyla sonuçlanmasını kendi yorumlarına ve yeniden inşa faaliyetine yorsa da başka etkenlerin de söz konusu olduğu açıktır. Dora'nın aksine Freud belli ki kitaplarını okumuş olan ve "berrak zihinli ve kurnaz" diye tanımladığı bu genç adamı sevmişti.[22] Saygısını ve ilgisini yansıtmış, genç adama korkunç ve iğrenç gelen düşünceleri ve fantezileri — Freud'a yönelttiği saldırgan düşünceler de dahil— yüzünden

kötü bir insan olmadığını açıklamış, hatta bir keresinde yemek bile yedirmişti. Birlikte bütün saplantıların ve zorlayıcı eylemlerin karmaşık anlamını çözme işine girişmişlerdi; Freud'un ustalığını gösterebileceği, en rahat olduğu alandı bu. Hastanın Freud'a karşı çatışmalı hislerini açıkça ifade ettiği ilk yayımlanmış vaka buydu —aktarım, tedavinin merkezinde yer alıyordu. Bir keresinde, Ernst, fena düşünceleri yüzünden Freud'un onu döveceğinden korkarak kanepeden kalkmıştı ama onu saldırganlığı ve iddiacılığı yüzünden cezalandıran babasının aksine Freud, bu tepkisini kabullenmişti.

Freud'un kör noktaları, hastasının semptomlarıyla ilintili çok sayıda olayı yanlış yorumlamasına ya da dikkate almamasına neden olmuştu. Annesinin diğer beş çocuğu muhtemelen oğlunun küçükken ona ulaşmasını engelliyordu, o da sevgi ve teselli için kendisinden altı yaş büyük ablası Camilla'ya dönmüştü. Aynı zamanda ablasıyla cinsel oyunlar da oynuyordu; o üç buçuk yaşındayken ablasının ölmesi, ısırma vakası ve cezayla çakışınca nevrozun oluşumunda kritik bir travmatik olay rolü oynamıştı. Freud, bütün bunların farkında olsa da, babayı açıkça göremeyişinden dolayı, bu etkenlerin hastası üzerindeki etkisine gözlerini kapatmıştı.

Ernst'in babası askerdi ve oğlu küçükken, sinirlendiği zaman onu döverdi. Freud onun hakkında şunları yazmıştı:

> Hastamızın babası her açıdan mükemmel bir adamdı. Evlenmeden önce düşük rütbeli bir askerdi, hayatının o döneminden kalma, dobra dobra, askersi tavırları ve dolaysız bir dil kullanma *temayülünü* muhafaza etmişti. Her mezartaşında övgüyle anılabilecek bu erdemlerinin yanı sıra içten mizah duygusu ve dostlarına karşı hoşgörüsü de müstesna özellikleriydi. Sabırsızlığı ve şiddet uygulayabilmesi diğer özellikleriyle çelişmek şöyle dursun, onların ayrılmaz bir tamamlayıcısıydı; ama zaman zaman, küçük ve yaramaz çocuklara aşırı sert cezalar vermesine neden oluyordu.[23]

Freud, tipik retorik vasıtalarından birini kullanarak —babanın "sabırsızlığı" ve çocuklarına karşı "şiddet" uygulamasını, "mizah duygusunun" ve "hoşgörüsünün", "ayrılmaz ta-

mamlayıcıları" olarak göstererek— adamı sevecen bir figür gibi resmetmiş ve oğluna uyguladığı şiddeti "dobra dobra" ve "içten" askersi tavırlarının bir kalıntısı olarak açıklamıştı. Şöyle devam ediyordu:

> Çok küçükken [üç ila dört yaşlarında] —ablasının [Camilla] ölümcül hastalığıyla çakıştığı için zamanı üç aşağı beş yukarı doğru hesaplamak mümkün oldu— bir yaramazlık yapmış [ısırma olayı], bunun üzerine babasından dayak yemişti. Küçük oğlan müthiş bir öfkeye kapılmış, kendisine vurmakta olan babasına demediğini bırakmamıştı... Hasta bu sahnenin, kendisi kadar babası üzerinde de kalıcı bir iz bıraktığına inanıyordu. Dediğine göre babası onu bir daha hiç dövmemiş; karakterindeki değişikliği de bu deneyime yoruyordu. O zamandan itibaren korkaklaşmış —kendi öfkesinin şiddetinden korktuğu için. Dahası, ömrü boyunca tokattan korkmuş, kardeşlerinden birisi dövüldüğünde korku ve nefretle hemen kaçıp saklanırmış.[24]

Üç yaşında bir çocuğun dövüldüğünde hissettiği dehşetin "kendi öfkesinin şiddetinden" korkmasından kaynaklandığı Freud'un yorumuydu. Küçük çocuğun korku, aşağılanma, babasına karşı hayalkırıklığı ve suçluluğun yanı sıra öfke de hissettiği şüphesizdir. Ama çocukluktaki fiziksel istismar üzerine yapılan çalışmalar, üç yaşındaki çocukların yetişkin erkekler tarafından dövüldükleri zaman dehşete kapıldıklarını göstermektedir. Yine de Freud, olayları çocuğun bakış açısından görmeyi başaramamıştır; babanın otoritesini sorgusuz sualsiz kabul edişi ve "askersi" tavırları konusundaki olumlu bakış açısı onu böyle basit bir açıklama yapmaya sevketmiştir. Hastanın semptomlarını yorumlarken, "acımasız yüzbaşı"nın babayla bağlantılı olduğunu bulmuş ama fiziksel istismarı göz ardı edip, hastanın cinsel ve saldırgan dürtüleri üzerinde odaklanmıştır. Ernst'in saplantısındaki sıçanlar, Freud'a göre, en derin seviyede harisliğini ve oral saldırganlığını simgelemektedir

Ernst'in çocukken duyduğu korkunun bir başka kaynağı daha vardı. "Yaramazlık" —yani cinsellikle ilgili şeyler— yaptığında babası onu öldürmekle ya da hadım etmekle tehdit eder-

di. O sıralarda birlikte cinsellikle ilgili oyunlar oynadığı Camilla'nın ölümü, babasının vereceği cezadan duyduğu müthiş korkuyu iyice arttırmıştı. Cinsellikle ilgilenirse ya da saldırganlaşırsa dayak yiyeceğine ya da öleceğine ikna olmuştu. Analizde "hayatının en büyük korkusu"nu anlatmıştı; ablasının ölümünden kısa süre sonra ölü bir kuşla oynuyormuş, kıpırdadığını zannetmiş ve dirildiğini düşünerek korkmuş.[25] Freud bunun, ellerinin hareketinin neden olduğu bir ereksiyonu simgelediği yorumunda bulunmuştu; yani hastanın ölüm korkusundan uzaklaşıp bu anıyı cinsellikle açıklamıştı. Freud'un, Ernst Lanzer'e, onu çaresiz bırakan semptomlarını anlamakta çok yardımı olsa da annesinin rolünü ihmal edişi, yorumlarında cinsellikte ısrar edişi, ölüm ve babanın uyguladığı şiddetin yarattığı korkuları göz ardı edişi Sıçan Adam'ı kavrayışını ciddi biçimde çarpıtmıştı.

1908'deki Salzburg Kongresi çok başarılı oldu ve ilk psikanaliz dergisinin kurulmasını sağladı, editörü Jung olan derginin adı, *Jahrbuch für Psychoanalytische und Psychopathologische Forschungen*'di. Freud'un takipçileri memleketlerine geri döndüler ve yerel psikanaliz derneklerini kurmaya koyuldular, bunlar yeni hareketin uç karakolları olacaktı: Berlin'de Abraham, Amerika'da Brill ve Jones, Budapeşte'de Ferenczi ve Zürih'te Jung.

Toplantının bitiminde, Freud'un üvey ağabeyi, yetmiş beş yaşında olmasına rağmen hâlâ dinç olan, Emanuel çıkageldi, bir müddet aile meselelerini konuştular, sonra da şehrin turistik yerlerini gezdiler. Sonbaharda, Freud, üvey ağabeyleri ve ailelerini görmek için İngiltere'ye ne zamandır özlemini çektiği bir ziyarette bulundu. Orada, Emanuel'in kızı Pauline'le olan arkadaşlığını tazeledi ama anlaşılan, Freud'un ilk oyun arkadaşı John ortalarda yoktu. Senelerce önce, Jacob'un Freiberg'deki işi battığında İngiltere'ye göç eden bu aile üyelerine Freud uzun zamandır ayrı bir şefkat besliyordu. Emanuel'in Manchester'daki işinin başına geçen oğlu Sam, sonraki yıllarda Freud'un kendi ailesi için önemli bir destek kaynağı olacaktı.

İngiltere'den dönüşünde, Freud, Jung'u görmek için Zürih'te dört gün kaldı. Günde hemen hemen sekiz saat konuşu-

yor, yürüyorlardı; Freud İsviçreli takipçisini, psikozların incelenmesinde psikanalitik doktrinleri kullanmaya ikna etmeye çalışıyor ve onu yeni tomurcuklanan hareketin ikinci yetkilisi yapma sözleri veriyordu.

Freud'un meşhur *Beş Yaşında Bir Çocuğun Fobisinin Analizi*, "Sıçan Adam" çalışmasıyla aynı yıl yayımlandı ama aslında tedavi daha eskiye dayanıyordu.[26] "Küçük Hans" vakasıydı bu (gerçek adı Herbert Graf'tı; sonradan New York Metropolitan Operasının sahne direktörü olacaktı), ilerleyen yıllarda Oedipus kompleksini desteklemek için kanıt olarak gösterilecekti. Hans, Çarşamba Cemiyeti'nin üyesi, müzik eleştirmeni Max Graf'ın oğluydu, Graf sonradan, hem psikanalizden hem de kısa süreliğine Freud'un hastası olan karısından soğuyacaktı. Freud, küçük çocuğu sadece bir kere gördü, tedavinin geri kalanını danışmanlık ettiği baba yürüttü ve Profesör'e rapor verdi. Freud bu raporları, yayımladığı vaka hikâyesine temel aldı.

Hans at fobisinden mustaripti, onu ısıracaklarından ya da sokakta düşüp "bağıracaklarından" korkuyordu. Freud, atların babayı; ısırılmanınsa, Hans'ın annesine duyduğu cinsel arzu yüzünden hadım edilme korkusunu simgelediği yorumunda bulundu. Freud'un talimatları doğrultusunda oğlunun analisti rolünü üstlenen Hans'ın babası, küçük çocuğun cinsel merakını, bebeklerin nereden geldiğiyle ilgilenmesini, anababasına karşı hislerini ve oedipal açıdan korkularını tekrar tekrar yorumladı. Freud'un kendi versiyonunda bile Hans'ın bu yorumları doğrulamadığı; hayatında, çatışmalarını ve kaygılarını daha ikna edici bir biçimde açıklayan başka etkenler olduğu açıkça görülmektedir.

Hans babasından çok annesinden korkuyordu çünkü annesi onu hadım etmekle tehdit etmişti, "Bir daha yaparsan [penisini ellersen] seni Dr. A.'ya gönderip pipini kestiririm" demişti.[27] Aşağıdaki diyaloğun da açıkça ortaya koyduğu gibi onu terk etmekle de tehdit etmişti. Baba: "Eve dönmeyeceğim diye seni ben mi tehdit ettim peki?" Hans: "Sen değil, annem. Annem bir daha dönmeyecekmiş".[28] Aslında, vakada belirtilen olaylardan sonra Hans'm annesiyle babası boşanmıştı, Freud bu önemli hadiseden söz etmemiş. Hans, annesinin bebek kız

kardeşine fiziksel ceza verdiğini görmüş ve bebeğin çığlıklarını "bağıran" atların korkusuyla bağdaştırmıştı. Aynı zamanda, annesi, yaramazlık yaparsa onu halı tokacıyla döveceği konusunda da uyarmıştı. Fobisi ortaya çıkmadan kısa süre önce bademcik ameliyatı olmuştu, böylesi bir ameliyatın küçük bir çocukta uyandırdığı karakteristik korkuları yaşamıştı. Sonra kız kardeşi doğmuş ve içinde rekabetçi ölüm istekleri uyanmıştı, ama oedipal-bir-rakip-olarak-babasına karşı değil annesiyle olan bağını iyice tehdit eden kardeşine karşı. Geriye dönüp bakıldığında vaka, Freud'un oedipal teorisini pek desteklemiyor. Hans'ın fobisi, fiziksel zarar —bademcik ameliyatı, gerçek hadım etme tehditleri, dayaklar— ve terkedilme korkusuyla daha iyi açıklanıyor.

Freud, 1908'de genel bir psikanaliz tekniği dökümü üzerinde çalışmaya başlamış ama Salzburg Kongresi için "Sıçan Adam" vakasını hazırlamak uğruna onu bir kenara bırakmıştı. Başka ertelemeler de oldu ama niyahet 1911'le 1915 arasında altı bildiri yayımladı; bunlar açık seçik bir dille, sonradan standart ya da "klasik" psikanaliz yöntemi olarak bilinegelen yöntemi tanımlıyorlardı.[29] Hastalarla belirli bir ücret karşılığı, belirli saatler —ilk başta haftada altı saat, sonraları beş saat— için anlaşılır. Hastalara serbest çağrışımın "temel kuralı" konusunda bilgi verilir: analist "tarafsız ve mesafeli bir dikkatle" dinlerken, akıllarına gelen her şeyi, hiç sansürlemeden anlatmaları gerekir. Böyle açık bir iletişime karşı direnç hemen kendini gösterir, analistin başlıca görevi bunu yorumlamaktır. Hastanın aktarım tepkileri de kendini açığa vurur; Freud'a göre bunlar da başedilmesi gereken dirençlerdi. Analist "bir cerrah gibi bütün hislerini, hatta insani sempatisini bir kenara bırakmalı ve zihinsel gücünü, sadece operasyonu olabildiğince başarıyla yerine getirme amacı üzerine odaklamalıdır".

Klasik analist, popüler bir ikon halini almıştır: neredeyse hiçbir şey söylemeden divanın yanında oturan sakallı adam: Freud'un savunduğu yöntemle tutarlı bir imge. Divanı önermesinin nedeni, bir keresinde dediği gibi, günde sekiz saat suratına bakılmasından hoşlanmamasıydı; bunun bütün hastalar ya da bütün terapistler için iyi olup olmadığı hiç sınanmadı ama

dil vasıtasıyla iletişim kurmak ve doğrudan duygusal teması en aza indirmek ona rahat geliyordu. Analist "hastalarına karşı şeffaf olmamalıdır ve bir ayna gibi, onların kendisine gösterdiklerinden başka bir şey yansıtmamalıdır". Ayrıca "tarafsız' "kimliksiz" ve "perhizkâr" olmalıdır. Freud'un sonradan belirteceği şekliyle, *"Analiz tedavisi, mümkün olduğunca mahremiyet içinde —tam bir perhiz durumunda yürütülmelidir"*.[30] Normal sosyal ilişki, sorulara cevap vermek, kendisi hakkında bazı şeyler açıklamak, tedaviyi kirlettiği varsayılan potansiyel "tatmin" biçimleridir. Bunun en aşırı ucu, merhaba ya da güle güle bile demeyen karikatürize Freudcudur. Eğer püristse, görevi hastanın bilinçdışı ürünlerini yorumlamaktır, hepsi bu.

Freud'un teknik tavsiyeleri, sonraki psikanaliz uygulamaları üzerinde uzun vadeli bir etki yaratmış olsa da kendisinin hastalar üzerindeki çalışmaları çeşitlilik gösterirdi ve kendi tavsiyelerine pek uymazdı. Bazen kendi kurallarına uyar, bazen kaale almazdı. 1910'daki bir vakada, o zaman Viyana Operasının şefi Bruno Walter, sağ kolundaki "mesleki bir kramp" yüzünden Freud'a başvurmuştu, bunun felcin habercisi olmasından ve mesleğini tehlikeye sokmasından korkuyordu.[31] Uzun bir psikanaliz tedavisi beklerken, Freud ona birkaç haftalığına İtalya'ya gitmesini, kolunu unutup gözlerini kullanmasını söyleyince çok şaşırdı. Walter, kolu biraz daha düzelmiş bir vaziyette geri döndüğünde, Freud ondan tekrar mesleğini icra etmeye başlamasını istedi. Bunun üzerine şu aşağıdaki diyalog geçti:

> WALTER: "Ama kolumu kımıldatamıyorum".
>
> FREUD: "Yine de gayret edin".
>
> WALTER: "Ya durmak zorunda kalırsam?"
>
> FREUD: "Durmanıza gerek yok".
>
> WALTER: "Bir performansı mahvetme sorumluluğunu nasıl üstlenirim?"
>
> FREUD: "Bu sorumluluğu ben üstleniyorum".

Freud'un kendine güvenli önerileri semptomları gidermekte etkili olmuştu ama ikisi sonradan, Walter'in "mesleğe geri dö-

nüş yolunu bulmakta" çok faydalı bulduğu, uzun bir kendi kendini keşif sürecine girdiler. Yine de bu örnek, Freud'un teknik tavsiyeleriyle çelişen büyülü sağaltıcı rolünü nasıl oynadığını gösteriyor.

1909'un sonbaharında, psikanaliz gücünün doruğundaki Freud, Albert Hirst adında bir delikanlıyı analiz etmişti.[32] Büyük bir başarıyla sonuçlanan tedaviden Freud alenen hiç söz etmedi, biyografilerinde de bu vaka yer almaz; sadece hastanın seneler sonra anlattıkları bilinmektedir. Albert, Freud'un eski hastası Emma Eckstein'ın yeğeniydi; aileye göre büyük bir başarıyla sonuçlanmış olan, teyzesinin tedavisinden haberdardı, bu da Freud'un büyük bir adam, bir dahi olduğu inancını pekiştirmişti. İlk olarak 1903'te on altı yaşında tedavi olmaya başladı ama ailesi tedaviyi iki hafta sonra kesti. 1909'un sonbaharında başlayan analiz ise on küsur ay sürdü, o zaman yirmi üç yaşındaydı.

Albert zengin bir ailenin üçüncü çocuğuydu, iki ablası vardı, bunlardan biri o bir veya iki yaşındayken ölmüştü. Ondan iki yaş büyük olan diğer ablası çocukluğu boyunca ona hükmetmiş ve onu yermişti. Annesinin katı, soğuk, haz karşıtı bir kadın olduğunu ve kendisini sevmediğini düşünüyordu. Çocukken çok zeki olmasına rağmen okulda zorluk çekmiş, kendini etik açmazlara ve beyniyle vücuduna zarar vereceğinden korktuğu mastürbasyona vermişti. İyice kötü zamanlarında kendi varlığının gerçekliğinden bile şüphe eder olmuştu. *Gymnasium*'da onunla hiç ilgilenmeyen bir kıza saplantılı bir biçimde âşık olmuş ve senelerce kendini bundan kurtaramamıştı. Hayatı ona öyle ümitsiz geliyordu ki on altı yaşında intihara teşebbüs etti, bunun sonucunda da Freud tarafından kısa süreli tedavi edildi.

Albert aynı değersizlik, kendinden nefret etme, zekâsından şüphe etme, onu kesinlikle reddetmiş olan aynı genç kadın üzerinde saplantılı odaklanma ve mastürbasyonunun aşırı ve zararlı olduğu endişeleriyle, yirmi üç yaşında analize geri döndü. Cinsel çatışmaları özel bir semptom biçimi almıştı: bir kadının içine boşalamayacağını düşünüyordu. Freud, Albert'i haftada altı kere görüyordu ve aile, seans başına, günümüz parasıyla 190 dolar gibi yüksek bir ücret ödüyordu.[33] Genç adama serbest çağrışımda bulunması talimatı verilmişti; Freud, söylediği her şey üzerin-

de titizlikle durmuştu. Bu analizin en önemli tarafı, Freud'un kendi teknik tavsiyelerine hemen hemen hiç uymamasıdır.

Albert ilk seansların hepsine on beş dakika geç geliyordu ama Freud bunu fazla büyütmemişti. Freud, genç adamı sık sık övüp cesaretlendiriyor, hislerinin samimi olduğu konusunda onu temin ediyor, kendi rüyalarını yorumlamakta yetenekli olduğunu söylüyor ve roman tartışmalarına değer veriyordu. Bir ara Freud ona ablasından daha zeki olduğunu söylemiş, müthiş bir zihin yapısı olduğundan bahsetmiş ve "Zayıf biri değilsin, çok güçlüsün" demişti.[34] Albert, Freud'un övgüsünün kendisine çok büyük faydası olduğunu çünkü bunun bir dâhinin sözleri olduğuna inandığını söylemişti. Freud'un hastasının cinsel korkularını ve ketlemelerini tedavisi, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'daki kadınlar ve Dora gibi diğer vakalarının çoğunda ön plana çıkan teori-temelli yorumlardan uzaktır. Albert'i, mastürbasyonun zararlı olmadığına ikna etmiş ve onu kadınlarla cinsel temas kurmaya teşvik etmişti. Analiz sırasında, Albert genç bir kadınla karşılaşmış, onu bu tip maceralar için oda kiralamakla ünlü bir Viyana oteline götürmüş ve cinsel ilişkide bulunmaya teşebbüs etmişti. Boşalma sorunu yaşamıştı ama Freud, sonraki seanslarda, başarılı olacağını söyleyerek onu cesaretlendirmişti. Başardığındaysa, Freud, Albert'in aldığı zevki arttırmak için gebelik önleyici vajinal bir supozituar tavsiye etmişti. Albert'in bir müddet bu kadınla çok faal bir cinsel hayatı oldu. Sonra bir kadınla daha tanıştı ve onunla ilgilendiğinden pek emin olmasa da Freud, Albert'in onunla yatmasında ısrar etti, o da bunu yaptı.

Albert, analiz sonucunda eski bir travmanın keşfedileceğini düşünüyordu. Freud bunun üzerinde fazla durmasa da, genç adam küçüklüğünden bir sahne hatırlamıştı; bağırsakları bozukmuş, geceyarısı annesiyle babasını uyandırmış, babasının büyük bir sinirle "Piçkurusunu gırtlaklayabilirim" dediğini duymuş.[35] Travmanın bundan kaynaklandığına inanmıştı, Freud da ona katılmıştı. Analizde bu olayı anlatmasından kısa süre sonra cinsel engelini aşmıştı. Babası on ay sonra analize son vermiş, ertesi yıl Albert New York'a göç etmiş, iki yıl sonra evlenmiş, iki yıl sonra da bir oğlu olmuştu.

Albert'in analizinde meydana gelen her şeyi bilemesek de kendi ayrıntılı anlatımı ona neyin yardımcı olduğunu gözler önüne seriyor.[36] Her şeyden önce idolleştirdiği büyük bir adamla ilişkisi söz konusuydu. Freud hastasına yakın ilgi göstermiş, onu sevdiğini ve ona değer verdiğini açıkça hissettirmiş, cinsel hayatta ve iş hayatında karşısına çıkan zorluklarla nasıl başa çıkacağı konusunda ona öğüt vermiş —kısacası ilgili ve yönlendirici ebeveyn rolünü üstlenmişti; Albert'in ailesinde eksik olan da buydu. Freud'un aldığı tavır, oğlunun zevklerine karşı olan, soğuk anneyle tam bir tezat oluşturuyordu, çocuğa gösterdiği ilgi ise babasının duyarsızlığının tam aksiydi. Freud kesinlikle tarafsız, perhizkâr, boş bir ekran ya da ayna değildi; gayet faal ve yönlendirici bir rol oynamıştı. Kişiliğini de saklamamıştı; hisleri, önyargıları ve deneyimlerinden açık açık bahsetmişti. Aynı zamanda Freud'un analistlere uzak durmalarını tavsiye ettiği bazı kişisel ilişkiler de cereyan etmişti. Hirst'in teyzesini analiz etmiş, ablasına kısa süreli bir tedavi uygulamıştı.

Freud, ailesinin sevgi ve kabulünden yoksun olan Hirst'e karşı destekleyici ve cömert bir tutum takınmıştı, yine de bu çalışmanın başarısı, bir analizin nasıl yapılacağına dair teknik kurallarını değiştirmesine neden olmadı. Bir sapma olan bu vaka —gerçi bir iki tane daha vardı— muhtemelen iki etkenden kaynaklanmıştı. Albert, Freud'a ihtiyaç duyduğu şeyi sunmuştu — konumuna ve dehasına sorgusuz sualsiz saygı— bu da Profesör'ün rahat ve açık olmasına imkân tanımıştı. Ayrıca bu genç adamın cinsel mücadeleleriyle bir özdeşleşme de söz konusu olabilir; Freud, kendisinin kadınlarla yaşayamadığı bir zevk ve yakınlığı onun yaşayabilmesine yardımcı olmuştu. Ama bu deneyimden genel bir ders çıkartmadı. Bu başarılı tedaviyi asla yazmadı, alenen anlatmadı ama yine o sıralarda tedavi ettiği Sıçan Adam üzerine, diğer vakalarından çok daha fazla sunuşta bulundu. "Sıçan Adam" vakası, Freud'un çok sevdiği bilinçdışı sembolizminin, karmaşık şifre çözümüne müsaitti, hem de cinsel nedensellik teorilerini doğrulaması sağlanabiliyordu. Hirst vakası çok daha dolaysızdı. Destek, övgü, teşvik ve idolleştirecek birini arayan, sevilmemiş genç bir adamdı; ama bu etkenle-

rin hiçbiri Freud'un nevroz teorilerine ya da klasik tedavi yöntemine uymuyordu. Yayınlarında, terapiden bahsederken 1890'lardaki askeri-mücadele terimlerini kullanmaya devam etti: hasta, analistin saldırması gereken "dirençler" ve "savunmalar" kuruyordu; terapi cerrahi gibiydi, analist nevroza neşter vurmalı, onu kesip atmalıydı; "analizin saf altını", "dolaysız önermelerin bakırıyla" değerinden düşürülmemeliydi.[37] Albert Hirst vakası, hem diğer hastalarla, hem de örgütlenme cephesinde sürdürülen psikanaliz savaşlarından alınmış bir molaydı.

1909'da Freud ve Jung, Amerikalı psikolog G. Stanley Hall tarafından, Massachusetts, Worcester'daki Clark Üniversitesi'nde konferans vermeye davet edildi. Freud'un Macar takipçisi Sándor Ferenczi de yolculuk için onlara katıldı. Almanya'da, Bremen'den yola çıkmalarının arifesinde, yemekten sonra konuşurlarken Freud aniden bayıldı, Jung'un iki kere şahit olacağı olaylardan ilkiydi bu. O sıralarda Freud'la Jung çok samimiydi; bu dönemdeki yazışmaları kişisel ifşaatlar açısından zengindir, özellikle Jung tarafında. Tam bayılma hadisesinden önce, arkeolojiye ilgi duyan Jung, "bataklık cesetleri"nden, kısa süre önce gayet iyi korunmuş bir vaziyette bir bataklıktan çıkarılan tarihöncesi insan bedenlerinden söz ediyormuş. Jung'a göre, bu mevzu, defalarca "Neden bu cesetler bu kadar ilgini çekiyor?" diye soran Freud'un sinirine dokunmuş.[38]

Freud ise bayılma hadisesini, Jung'un onu öldürüp yerine geçmek istediği inancıyla açıklamıştı, buna kanıt olarak da Jung'un ölülerden söz etmesini göstermişti; Jung'un ona üç yıl önce anlattığı rüyaya da aynı oedipal yorumu getirmişti. Ama bu yorumlar için öne sürdüğü kanıtlar inandırıcı değildir; Jung, Freud'u öldürmeyi istemek şöyle dursun, ona fazlasıyla bağlıydı ve hiç sahip olmadığı bilge ve koruyucu baba figürü olarak ona ihtiyaç duyuyordu. Freud'un bayılmasının, zihninde ölüm imgeleriyle bağlantılı olan, küçüklük kayıplarıyla açıklanması daha akla yatkındır. Ne de olsa, bayılma hadisesi bir yolculuk arifesinde meydana gelmiştir, Freud da ömrü boyunca yolculuğa çıkmasını engelleyen, ilk yuvasını kaybettiğinde başlamış olan bir fobiden mustariptir. Beş yaşından itibaren Viyana'da yaşamıştır ve sık sık şehirden şikâyet etse de hiç taşınmayı dü-

şünmemiştir. Uzun zaman hayalini kurduğu Roma gezisini gerçekleştirmesi yıllar sürmüştür. Kısacası, yola çıkmalarının arifesinde, Jung ve Ferenczi'yle birlikte yedikleri yemek sırasında kaygılıydı çünkü ömrü boyunca yakasını bırakmayan yolculuk fobisi çok canlıydı. Ayrıca başka etkenler de vardı.

Freud, Viyana'da çok kontrollü bir hayat sürüyordu, Martha her şeyi onun istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda düzenliyor, günler hep aynı sabit şemayı takip ediyordu. Amerika yolculuğu onu, fazlasıyla belirlenmiş hayatının emniyetinden çekip alıyordu. Ailesinden ve aile rutininden ayrılmasına ilaveten, kendini en yakın hissettiği iki erkekle yola çıkıyordu. Jung'un da belirttiği gibi: "1909'da Bremen'den başlayan Amerika yolculuğu yedi hafta sürdü. Her gün birlikteydik ve birbirimizin rüyalarını analiz ediyorduk".[39] Jung ve Ferenczi'yle birlikte olmak, birbirlerinin rüyalarını ve kişiliklerini analiz etmek, ondaki yakınlık özlemini uyandırmıştı. Ama aynı zamanda böyle bir yakınlığın kayıp ve çaresizlikle son bulacağı korkusunu da beraberinde getirmişti. Küçüklüğündeki kayıplar ölüm imgeleriyle temsil edildiğinden, Jung'un ceset muhabbeti —seyahat fobisinin, evin güvenli yapısının yokluğunun ve erkek arkadaşlarla yakınlığın geniş bağlamı içinde— özel bir uyaran olmuş ve bayılmasına yol açmıştı, elli üç yaşında, sağlıklı bir adam için çok olağandışı bir şeydir bayılmak.

Amerika yolculuğunun arifesinde meydana gelen bayılma hadisesi, Freud'un yolculuk sırasındaki kaygısının göstergelerinden sadece biriydi. Clark konferansları çok başarılı geçti; psikolog-filozof William James ve Harvardlı nörolog James Jackson Putnam'ın da aralarında bulunduğu çok sayıda itibarlı Amerikalı tarafından büyük bir sıcakkanlılıkla karşılandı. Konferanslar, psikanalizin açık, net, güzel kurgulanmış sunuşları olarak hâlâ okunurlar. Kendisi onurlandırılmış, çalışmaları ve fikirleri daima arzuladığı şekilde kabul görmüştü. Yine de bu onu mutlu etmeye yetmedi; yolculuktan kaynaklandığını düşündüğü çeşitli fiziksel şikâyetlerini dile getirmiş ve ateşli bir Amerika karşıtı kesilmişti. Yolculuktan geriye kalan izlenimleri, hayalkırıklığı ve bedensel rahatsızlıklardı.

Freud'un Amerika yolculuğundaki fiziksel şikâyetleri daha ziyade sindirim sistemiyle ilgiliydi: midesinde yanma, ishal ve idrar sorunları. Geri döndükten birkaç ay sonra "New York'ta edindiğim kolit" diye tanımladığı rahatsızlığı yüzünden kaplıcaya gitmişti.[40] Seneler sonra bile Ferenczi'ye "tıpkı on yıl önce Amerika'da olduğu gibi beni müşkül durumda bırakan [tuvalet bulma zorluğu] prostat sorunu"ndan şikâyet ediyordu. Diğer fiziksel şikâyetleriyle birlikte sindirim sorununu, kaygı semptomları olarak görürsek, Freud'un bunların "kendi alışık olduğundan çok farklı yiyeceklerden" kaynaklandığı yorumunu daha doğru kabul edebiliriz.[41] "Alışık olduğu" şeylerin emniyetinden yoksun kalmıştı —sadece yemek değil, Viyana'daki bütün hayat tarzından. Ayrıca yine bu aynı adamın, her Pazar günü annesine öğle yemeğine gittiğinde midesinin kaynadığını hatırlamakta fayda var, bu şikâyetini bir gece önce yediği yemeğe yorardı hep. Annesiyle ilintili korkusunu ve öfkesini açıkça kabullenemediği gibi sindirim sorunlarından da Amerika'yı —yemeklerini, doğru düzgün tuvaletin olmayışını— sorumlu tutmuştu.

Clark'taki konferanslardan sonra Freud, Ferenczi ve Jung, Putnam'ın dağlardaki kampına davet edildi, orada bir kamp ateşi etrafına oturup, kömür ateşinde pişmiş biftek yediler. Freud'un yeğeni Edward Bernays'a bakılırsa, bu durum dayısına bir tür "vahşilik" gibi görünmüştü.[42] Profesör, resmiyetten hoşlanmayan Amerikalıların ona adıyla hitap etmesinden ve teorilerini sorgulamasından da hoşlanmamıştı. Otoriteye bu saygı eksikliği, demokratik ev sahiplerini, Avrupalı öğrencileri gibi kontrol altında tutmasını engelliyordu. Freud'un, o sırada başlayan Amerika nefreti ömrünün sonuna kadar sürdü. Aşağıdaki yorumlar çok tipiktir: "Amerika muazzam, ama muazzam bir hata"; "Amerika para temin etmekten başka hiçbir işe yaramaz"; "insanoğlunun pek de muteber bir sınıfına dahil olmayan bu vahşilere muhtaç olmak ne acı değil mi?"[43] Freud Amerika ziyaretinden şahsen memnun kalmasa da, oraya gitmiş olması hareket için yeni bir fetihin başlangıcı olmuştu. Brill ve Jones, Yeni Dünya için psikanaliz cemiyetleri planlamaya başladılar —1911'de Brill, New York; Jones, Amerikan Psikanaliz Cemiyetini kurdu— Freud ise 1910'da Almanya, Nuremberg'de

toplanan ikinci Uluslararası Kongre'yle birlikte imparatorluğunu Viyana dışına genişletme planlarına devam etti. Freud toplantıyı Ferenczi'nin, Jung'un daimi başkanlığını sürdüreceği, Zürih merkezli bir Uluslararası Dernek kurmalarını teklif ederek açmasını istedi. Başkan analistleri tayin edebilecek, bütün yayınlar ve konferanslar üzerinde sansür uygulayabilecekti. Jung artık açıktan açığa gözdesiydi ve genç İsviçreli psikiyatrın davayı yükseltecek ideal adam olduğuna inanıyordu. Amerika yolculuğundan önce de sonra da bıkmadan usanmadan ona iltifatlar yağdırdı ve 1909 Martı'nda onu resmen "halefi ve Veliahtı" ilan etti —tabii kendisi kral olarak kalma şartıyla— ayrıca onu Uluslararası Nuremberg Kongresi'nin lideri olarak kabul ettirmeye çalıştı.

Nuremberg teklifi, bütün gücü elinde bulunduran otokrat Freud'u gözler önüne sermişti. Kendi icadı olduğunu düşündüğü psikanalize karşı zaten koruyucu bir tavır içindeydi, pek çok kereler kimlerin kendine psikanalist deyip kimlerin diyemeyeceğini; hareketin, kendi deyimiyle "parolasının" kimlere açıklanabileceğini ancak kendisinin belirleyebileceğini söylemişti. Aynı zamanda dünyayı, ona saldırmak ya da onu yanlış anlamak için pusuya yatmış, düşmanca bir yer olarak görüyordu ve onunla mücadele etmek için, güçlü bir liderin komuta ettiği bir sadık destekçiler ordusuna sahip olmak gerektiğine inanıyordu. Yeni Uluslararası Dernek, kafasında böyle bir şeydi işte. İlginçtir, Burghölzli'de Jung'un şefi olan, Freud'la yazışan ve psikanaliz konusundaki pek çok fikrine değer veren Eugen Bleuler bağımsızlığını ve bilimsel şüpheciliğini korumuştu. Freud'un Uluslararası Dernek'i ne hale getirmeye çalıştığını görünce, Freud'a çok sezgili bir mektup yazarak oluşumdan ayrılmıştı: "Aramızda bir fark var... Sizin için, teorinizi sağlam bir yere oturtmak ve kabul görmesini garantilemek, bütün hayatınızın gayesi halini almış... Benim için, bu teori diğer gerçekler arasında yeni bir gerçek sadece... Bu yüzden de bütün kişiliğimi davanın ilerlemesi uğruna feda etmeye sizin kadar yatkın değilim... 'ya hep ya hiç' prensibi, mezhepler ve siyasi partiler için geçerlidir... bence bilim söz konusu olduğunda zararlıdır".[44]

Freud'un planına başka bir cepheden de güçlü bir muhalefet yükseldi: Viyanalı psikanalistlerden. Uluslararası Kongre'de en büyük grubu teşkil eden ve Freud'un ilk destekçileri olan Viyanalılar, onun kendilerini görmezden gelip Jung'u ve İsviçrelileri ön plana çıkartmasından tedirgin olmuşlardı. Stekel, itiraz ettikleri noktaları tartışmak üzere Viyana grubunu toplantıya çağırdığında, Freud da geldi ve duygusal bir konuşma yaptı: "Çoğunuz Yahudisiniz, bu yüzden de yeni öğretiye dost kazandırmaktan acizsiniz. Yahudiler, zemin hazırlamak gibi mütevazı bir rolle yetinmelidir. Genel bilim dünyasıyla bağ kurmak benim için son derece önemli. Artık yaşımı başımı aldım [elli dördündeydi] ve sürekli saldırıya uğramaktan bıktım. Hepimiz tehlike altındayız... Sırtımda paltomu bile bırakmazlar. İsviçreliler bizi kurtaracak —beni kurtaracaklar, tabii sizi de".[45]

Freud'un konuşmasının Viyanalıları ne kadar etkilediği bilinmez ama şahsen tehlike altında olduğu hissini ve hareket için duyduğu hırsı yansıttığı kesin. Sonunda bir uzlaşma yolu bulundu. Jung ömür boyu değil, sadece iki yıllığına başkan olacaktı ve yayınları sansürleyemeyecekti. Ayrıca, *Zentralblatt für Psychoanalyse* adında yeni bir dergi yayımlanacaktı, editörleri Adler ve Stekel olacaktı, Freud ise redaktördü, üçünün de yayınları veto etme yetkisi vardı. Aynı zamanda Adler, Viyana Cemiyeti'nin başkanı yapılmıştı ama burada da Freud, perde arkasından bilimsel seansların başkanı yetkisini koruyordu. Bu tavizler ortalığı yatıştırmıştı ama sadece geçici olarak.

Freud'un otokratik eylemleri, kendine karşı bir dünyada yaşadığı inancından temelleniyordu. Psikanalizin genelgeçer toplumsal inançlara meydan okuduğu, bu yüzden de kurumlaşmış bilim, tıp, psikiyatri ve diğer dalların temsilcilerinin onun yarattığı şeyi küçümsediği ya da ona saldırdığı kanaatindeydi. Tarihin bu versiyonu, kendi anlatımıyla "müthiş yalıtılmışlık" yılları da dahil, psikanalize sempatiyle yaklaşan pek çok biyografi yazarı ve yorumcunun da benimsediği bir mit halini almıştır. Ama gerçek daha karmaşıktı. Baştan beri Freud'un çalışmalarına farklı tepkiler verilmişti. Önyargılı ve eleştirel yaklaşımlar vardı kuşkusuz ama fikir içeren, övgü dolu tanıtım yazıları da vardı; ayrıca Freud'un kanıtlarla desteklediği fikirle-

rini, desteklemediği fikirlerinden ayıran —Breuer ve Bleuler'inkiler gibi— dengeli değerlendirmeler de söz konusuydu. Nuremberg Kongresi'ne gelindiğinde, farklı alanlardan pek çok zeki yazar, çalışmalarını son derece özgün ve önemli buluyordu. Ama Freud için orta yol diye bir şey yoktu. Psikanalizi olduğu gibi kabul etmezsen düşmandan sayılıyordun.

Hareketi yönlendiren metaforlar da Freud'un kişiliğindeki kökenlerine uygun olarak, bir mücadele ve savaş dilinde, askeri metaforlarla dolu bir dilde ifadesini buluyordu. Freud kendini, bir alay düşmanla savaşan, dışlanmış biri gibi hissediyordu ve o sıralarda Avrupa'da yaygın kabul gören askeri değerler de bu inancını meşrulaştırıp güçlendiriyordu. Freud'un biyografisini yazan Roland Clark, psikanaliz haraketini anlatan bölüme "Başkomutan" başlığını atmıştı; Peter Gay ise "Cephe Alınmış Bir Kurucunun Skeci" başlığını tercih etmişti. Freud'un kendi yazılarında, özellikle yazışmalarında da benzer kelimeler, imgeler ve metaforlar vardı. Bir "savunma" olan "dirence saldırmak" gerekliydi. Psikanaliz "düşmanlar" ve "muhalifler"le —fikirlerini kabul etmeyen herkesle— kuşatılmış bir hareketti ve kendi yandaşlarından oluşan ordu onlara karşı koymak zorundaydı. Takipçileri "davaya", "sadakatlerini" göstermeleri gereken "partizanlar" ve "silah arkadaşları"ydı. Aynı fikirleri paylaşmayanlara "dönek" ya da "hain" deniyor, dışlanarak disipline ediliyorlardı. 1911 Ocağı'nda, Jung'u mitoloji çalışmalarını sürdürmeye teşvik etmek için şunları yazmıştı: "libido ve baskının bayrağını o topraklara dikip, muzaffer bir fatih olarak anavatanımız tıbba döndüğünde çok mutlu olacağım".[46] 1911'de Stekel şöyle yazmıştı: "Freud'un öğretisi olan öğretimizin günbegün daha fazla destekçi kazandığını ve sürekli ileriye gittiğini gururla söyleyebiliriz... Bugünlerde, herkesin yararı için tek tek bireylerden fedakârlık bekleyen bir tarikatın üyeleri gibi hissediyoruz kendimizi".[47] Savaş, muharebe ve askeri sefer imgeleri sapkınlık boyutundaydı.

Freud'un biyografisini yazan bütün yazarlar, Viktorya döneminde cinsel baskının ve bunun teorileri üzerindeki etkisinin altını çizseler de Freud'un kendisine ve psikanaliz hareketine bakışında çok baskın olan savaş ve muharebe imgeleminin tarihi ve kültürel arkaplanı üzerinde durmamışlardır. Oysa Birinci

Dünya Savaşı öncesi yıllarda Avrupalıların bilinçlerine nüfuz eden bu inançlarla tavırların Freud'un düşüncesi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur.

Yüzyıl sonunda, Avrupa'nın önde gelen ülkeleri, gazetelerde büyük yer tutan bir silahlanma yarışına girmişlerdi; yoğun bir ulusal rekabet ve dünyayı çatışmaya sürükleyebilecek uluslararası krizler zamanıydı. Alman sosyalisti Eduard Bernstein 1893'te şöyle yazmıştı: "Diğer ülkeleri Almanya'dan aşağı kalmamaya zorlayan bu daimi silahlanmanın kendisi de bir nevi savaş... buna soğuk savaş da denebilir. Ateş edilmiyor ama kan akıyor".[48] Yeni kurulan imparatorluklar ve hâkimiyetlerini yabancı topraklara yaymak isteyen büyük güçler arasında rekabet de sıkça zikrediliyordu. Avrupa silahlanma yarışı, ona eşlik eden, savaş ve imparatorluk kutsamasıyla birlikte, Freud ve bazı takipçilerinde kendine bir yankı bulmuştu.

Avrupa'da yirminci yüzyılın başları olağanüstü bir dinamizm ve değişime sahne oluyordu; yeni toplumsal ve siyasi hareketler, Freud'un psikanalizi şekillendirirken kullanabileceği, imge ve metafor dağarcıkları sunuyordu ama o bütün bunları göz ardı ederek, tarihçi Alfred Vagts'ın militarizm olarak tanımladığı bir inançlar ve uygulamalar sistemini tercih etmişti: "Ordular ve savaşlarla ilintili ama gerçek askeri amaçları aşan, geniş bir âdetler, çıkarlar, prestij, eylemler ve düşünceler yelpazesidir... etkisi sınır tanımaz, bütün topluma nüfuz edebilir; sanayiye ve sanatlara hâkim olabilir".[49] Freud bazı arkeoloji metaforları kullansa da savaş ve askeri sefer imgeleri çok daha güçlüydü; Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bile bu inançlara olan bağlılığı azalmadı.

Savaşın, fetihin ve imparatorluğun kutsanması, psikanaliz hareketinde, Freud'un kahraman bir kimlik edinme dürtüsüyle birleşti. Edebiyatla hitabet konusundaki yeteneği, sonradan belgelerle kanıtların, kendisine sadık olanlar tarafından kontrol edilmesi, hareketin tarihine dair anlattıklarına fazlaca karşı çıkılmamasını sağladı. Kendini bilim, tıp ya da terapi olarak tanımlayan bir meslekte, savaş ve muharebe imgeleminin uygunluğunu pek tartışan çıkmadı. Buna ilaveten, psikanaliz tarihi üzerine yazanların çoğu, Freud'un kendi teorilerine katılmayanları, çözülmemiş kişilik çatışmaları ya da dirençten mustarip insanlar olarak tanımlamasını benimsedi.

Freud'un, hareketin başlangıcından itibaren varolan muhalif duruşu, psikanalizin büyük trajedisini önceden haber vermişti; Freud'un —yeni bir kavrayış ve terapi dünyasının kapılarını aralayan— yaratıcı kazanımları, fikirlerini tümüyle kabul etmeyen herkesin düşman olduğu yönündeki inancı yüzünden zarar görecekti. Kazanmak, muhaliflerini yenmek zorundaydı ve bu misyon, büyüyüp gelişen bu alana, yeni fikirler ve uygulamalar katmaktan daha önemliydi. Freud'un başkalarının fikirlerine karşı hoşgörüsüzlüğü çok geçmeden içlerindeki ilk büyük savaşta patlak verecekti; Nuremberg Kongresi'nden sadece bir yıl sonra Alfred Adler'le yapılacaktı bu savaş.

Clark Üniversitesi, 1909. Arka sıra: *A. A. Brill, Ernest Jones ve Sándor Ferenczi.* Ön sıra: *Freud, Stanley Hall ve C. G. Jung...*

Bölüm 14

Alfred Adler: İlk Muhalif

En büyük uluslar konfederasyonundan, bir kasaba hatta kilise toplantısına kadar hiçbir insan topluluğunun, birbirleriyle kavga etmediğine hiç rastlanmamıştır.

—Thomas Jefferson

Freud'un 1910'daki Nuremberg Kongresi'ndeki davranışları, Viyana Psikanaliz Cemiyeti'nde çatışmalara yol açtı; Alfred Adler ve Wilhelm Stekel haksız uygulamalardan söz ediyorlardı. Bütün Viyanalılar, Freud'un kendilerini es geçip, Jung'u ve İsviçrelileri yüceltmesine kızmıştı. Freud'un, doktrinlerine meydan okuyan fikirlere karşı tahammülsüzlüğü de durumu ağırlaştırıyordu. Kişisel çekişmeler, öncelik üzerine tartışmalar, uygulamalardan duyulan memnuniyetsizlik ve Freud'un yeni Uluslararası Psikanaliz Derneği'ni tek elden idare etmesi, çok geçmeden patlak verecek daha büyük ve önemli farklılıkların habercisiydi. Freud, Viyana grubunu kendi fikirlerini tartışabileceği bir forum olarak kurmuştu ama diğer üyelerin katkılarına açık olsa da aşılamayacak bir sınır çiziyordu. Yeni fikirleri, ancak, varolan teorilerinin içine sindirebiliyorsa hoşgörülü yaklaşıyordu. Adler, kuruluşundan itibaren dernek içinde gayet uyumlu çalışmıştı ama kendi fikirlerini geliştirdikçe, bir "öğrenci" ve "takipçi" olmaktan çıkıp, bağımsız bir teorisyen halini aldıkça Freud'dan kopması kaçınılmazdı.

Freud'dan on dört yaş küçük bir pratisyen hekim olan Alfred Adler, *Rüyaların Yorumu*'nu okuduktan sonra psikanalizle ilgilenmeye başlamıştı. Özel yetenekleri ve yetileri kabul görmüş ve senelerce hareketin içinde rahat bir konumu olmuştu. Freud, Adler'in Viyanalı psikanalistlerin en iyisi olduğunu söylemiş, hatta kardeşi Alexander'ın eşini tedavi için ona göndermişti.[1] Ama Adler'in kendisi ne Freud ne de bir başkası tarafından analiz edilmemişti; başka pek çokları gibi bir baba, bir kahraman ya da örnek alacak birini de aramıyordu. Yine de ilk yıllarda bariz Freudcuydu, fikirlerini daha çok cinsel çatışmalar üzerine kuruyordu.

Adler, 1870'te Viyana'nın dış mahallelerinde yaşayan Yahudi bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmişti. Babası mısır tüccarıydı, küçüklüğünde ailesi rahat bir orta sınıf hayatı sürüyordu. Alfred biraz büyüdüğünde babasının işleri kötü gitmiş ve aile dara düşmüştü. Alfred dört erkek kardeşin ikincisiydi —ondan küçük iki de kız kardeşi vardı— ve annesinin gözdesi olan ağabeyine yetişmeye çalışırdı. İlginçtir, ağabeyinin adı da Sigmund'du. Alfred küçükken raşitizme yakalanmıştı, bu da senelerce yürümesini çok zorlaştırmıştı, aynı zamanda arada bir onu neredeyse boğacak kadar şiddetlenen larenjitten mustaripti. Beş yaşındayken zatürreeden ölmesine ramak kalmıştı. Kendisine göre, hayatını kurtaran ve onu tıp okumaya yönlendiren, doktorlarla özdeşleşmesiydi. Böyle erken bir yaşta doktorlarla özdeşleşmesi Freud'a tezat oluşturur: Adler kendine örnek olarak sağaltıcıları almıştır, Freud gibi silahlı generalleri ve fatihleri değil.

Adler'in küçüklüğündeki hastalıkları ve eksiklikleri, sonuçta onu "telafilere" yönlendirmişti, sonraki teorilerinin temelinde bu kavramın merkezi bir yeri vardır. Çocukluğunun ileriki bölümlerinde fiziksel açıdan çok faal olmuştu, sonradan da dolu dolu, üretken bir yaşam sürdürdü. Çocukken hastalıkları yüzünden yalıtılmış olması daha sonraları kalabalıkta bulunmayı sevmesine yol açmıştı; kolejden itibaren Viyana kafelerinin büyük patronuydu, bütün gece arkadaşlarıyla sohbet etmeye bayılırdı.

Adler çocukluğunu, mutsuz bir çocukluk olarak tanımlamıştı. Küçüklüğündeki hastalıklar onda sonradan "aşağılık

duygusu" adını vereceği hisler yaratmıştı; yani kendine kıymet vermeme ve bunu aşma gayreti. Hem Adler hem de Freud gençliklerinde fakirlik çekmiş olsalar da, Adler yoksunluklarla dolu mazisinden işçi sınıfı ve fakirlerle, kötü durumdaki çocuklarla, aşağı toplumsal konumlarıyla mücadele eden kadınlarla özdeşleşerek çıkmıştı. Psikanalizle ilgili yayınlarından önce 1898'de *Terziler İçin Sağlık Kitabı* adlı bir broşür yazmıştı, amacı bu meslek grubunun sefil hayatlarını biraz olsun ıslah etmekti. Sosyalistti —Viyana Psikanaliz Cemiyeti'ndeki tartışmalarda Marx'tan söz ederdi— sonradan Sosyal Demokrat olmuştu; mesleğe ilk başladığı yıllarda daha ziyade orta sınıf ve işçi sınıfından gelme hastalara bakıyordu. Psikanalist olduktan sonra da bu gruplarla çalışmaya devam etti. Bir kıyaslama yapıldığında, Freud'un hastalarının yüzde 74'ünün zengin, yüzde 33'ünün orta sınıf ve sadece yüzde 3'ünün işçi sınıfı olduğu görülüyor, oysa Adler yüzde 25 üst sınıf, yüzde 39 orta sınıf ve yüzde 35 işçi sınıfından hastalara bakıyordu.[2]

Alfred Adler

İki insan Freud'la Adler kadar birbirine zıt olamazdı. Profesör resmi ve mesafeliydi, şahsi ve duygusal ifadelerini yazılarına ve birkaç sırdaşına saklıyordu; Adler topluluğa bayılırdı, dışarıda gezmeyi severdi ve konuşkandı. Freud'un müzik nefretinin aksine Adler müzisyen bir aileden geliyordu, güzel, tenor bir sesi vardı ve genellikle içinden şarkılar söylerdi. İkisinin de Yahudi olmasına rağmen, Adler bir Hıristiyan mahallesinde büyümüştü; ailesi tam anlamıyla laikti, çocukken anti-Semitizme maruz kalmamıştı; kendini Yahudi olarak da görmemiş, yetişkinliğinde Hıristiyanlığı kabul etmişti. Ama hiçbir dinin gereklerini yerine getirmezdi ve kendini sadece Viyanalı olarak düşünürdü. Freud, şiddetli bir din karşıtı olmasına rağmen, Yahudi kimliğini asla inkâr etmemişti ve zulme uğrayan bir yabancı olma hissini hep muhafaza etmişti.

Kıyafeti ve görünüşü konusunda çok titiz olan Freud'un aksine Adler dikkatsiz ve sallapatiydi; yazılarında ve düşüncelerini sunuşlarında da görülen bir zıtlıktı bu. Freud, hayatı boyunca kendi amaçlarına uygun argümanlar ve tarih dökümleri şekillendirmekte ustaydı, Adler'le ayrılmalarını kendi açısından anlatırken de bu ustalığını kullanmıştı. Dahası, fikirlerini ifade etmek için farklı söz dağarcıkları kullanırlardı: Adler "aşağılık", "telafi", "sevgi" ve "güç" gibi gündelik kelimelerle konuşur ve yazar; Freud ise "libidinal enerji", "metapsikoloji" ve "ölüm içgüdüsü" gibi terimler kullanır, psikolojik gözlemlerini yarı-biyolojik spekülasyonlarla karıştırarak teorilerine bir derinlik halesi katardı.

Adler sonunda bir okutman, popüler bir filozof, ıslah etmeyi vazife edinmiş biri oldu. Yazmaya sabrı yoktu; çalışmaları pek iyi kotarılmamıştı, sonraki kitaplarının çoğunu da öğrencileri konuşmalarından derleyerek hazırladılar. Fikirlerini yazıyla sunmanın fazla ilgisini çekmemesi, Freud'un teorilerinin onunkilerden çok daha etkili olmasının nedenlerinden biridir. Günümüzde Adler'i okurken psikanalizin sonradan alacağı yönü haber veren pek çok değerli kavram bulmak mümkün ama bunlar konuşur gibi sunulmuş. Kavramlar abartılı, iyi geliştirilmemiş, karmaşıklık ve incelikten de yoksun. Dahası Adler, kanıt namına da pek bir şey ileri sürmemiş.

Adler geleceğe bakıyordu, modern çağa ayak uydurmuş, araba kullanmayı öğrenmişti, sinemaya gitmeyi severdi; oysa Freud geçmişe dönüktü, özellikle de antik geçmişe; 1880'den itibaren Avrupa'da kullanılmaya başlayan telefona bir türlü ısınamamıştı.[3] Sosyalizme ve yeni eğitim yöntemlerine ilgi duyan Adler, psikanalizin toplumu yeniden yapılandırmak için kullanılabileceğine inanıyordu. Freud'dan koptuktan çok sonra 1919'da Viyana okullarında, Çocuk Yönlendirme Klinikleri kurdu; 1930'larda bu kliniklerin sayısı otuzu geçmişti ama Naziler tarafından kapatıldı.[4] Öte yandan Freud'un siyasete hemen hemen hiç ilgisi yoktu, nadiren açıkladığı fikirleri de gayet muhafazakârdı —kadınlarla ilgili fikirleri ve askeri değerlere bağlı oluşu gibi. Kesinlikle Sosyalist, hatta Sosyal Demokrat değildi, gerek Silberstein'a yazdığı ergenlik mektuplarında gerekse

Martha ve Fliess'e yazdığı mektuplarda siyasi konulara neredeyse hiç gönderme yoktu.

Freud'la Adler çok farklı eşler seçmişlerdi. Martha, çocuklarına ve evine düşkün, kocasının otoritesini sorgulamayan, geleneksel bir burjuva kadınıydı. Adler, delikanlılığında, Raissa Timofeyevna Epstein adında bir Rus kadına âşık olmuş, onun peşinden Moskova'ya gitmiş ve onu kendisiyle evlenmeye ikna etmişti. Raissa zengin bir aileden geliyordu ama kendi konumundaki genç kadınlardan beklenen içi boş hayata isyan etmişti. Eğitimi için Viyana'ya gelmiş, çok geçmeden siyasi davalara katılmıştı. Kişisel özgürlük arayışı, çarın baskısıyla mücadele eden yurttaşlarına yardım etmeye sevketmişti onu. Adler onun göçmen arkadaşlarıyla ahbaplık ediyordu ve 1914'te Rusya'ya dönmeden önce Viyana'da kalan, müstakbel devrimci lider Leon Troçki'yle tanışmıştı.

Seneler geçtikçe Raissa, toplumsal meselelerle ilgilense de psikolojiyi daha ön planda tutan kocasının aksine iyice radikalleşti. İki güçlü kişiliğin evliliğiydi bu ve çatışması da boldu. Adler biyografisi övgülerle dolu olan Phyllis Bottome bile, milliyetleri, geçmişleri, farklı ilgi alanları ve güçlü kişiliklerinden kaynaklanan "aralarındaki uzun süreli, büyük yabancılaşmadan" söz etmişti.[5]

Adler ve Viyana Cemiyeti'nin diğer üyeleri, ilk yıllarda psikanaliz konusunda aynı görüşleri paylaşıp, Freud'a saygılarını ifade etseler de toplantılar, zaman zaman sert kişisel eleştirilere ve öncelik üzerine çekişmelere sahne oluyordu; buna savlardan ve güdülerin yorumlanmasından oluşan o eşsiz psikanalitik saldırı da eşlik ediyordu. 1907'deki bir toplantıda, Rudolf Reitler, Stekel'in bir bildirisini "nevrotik bir semptom —yazarda bir aseksüellik dalgası kabarmış" diye tanımlamıştı.[6] Stekel, Wittels'in bir bildirisi tartışılırken "konuşmacı, kendi manasız histerisinin nahoş öz-bilgisini, zararsız insanlara yansıtmıştır" demişti;[7] aynı bildiriyi tartışan Eduard Hitschmann ise "savların yüzeyselliğini kınadığını" söylemişti.[8] Yedi ay sonra, Wittels mukabele etmişti; "sürekli gerçekleri göz ardı edip meselelerin sadece teorik-psikolojik yönüyle ilgile-

nen bazı beyefendileri —Hitschmann, Stekel— kınıyorum" demişti.[9] Daha ileri bir tarihte, Isidor Sadger'in bir bildirisi tartışılırken Stekel, "dehşete kapıldım, bu çalışmanın davamıza zarar vereceğinden korkarım" yorumunda bulunmuş,[10] Paul Federn ise "hayrete düştüm. Sadger şairin cinsel gelişimi hakkında tek kelime bile etmedi" demişti. Wittels ise onlara cevaben, "Stekel ve Federn'in öfke ve hayret patlamalarına" itiraz ettiğini belirtmişti.[11]

Freud, beklenebileceği üzre, bu çekişmelerin üzerinde duruyordu ama tepesi attı mı yıkıcı bir teorik hücumla aralarına dalabiliyordu.[12] Adler eleştirilerini övgülerle yumuşatır, genellikle sunuşu yapanın kişiliğinden ziyade sunuşların içeriğini tartışırdı. İşler öyle bir noktaya gelmişti ki başkana şahsi saldırıları ve hakaretleri engelleme yetkisi verilmesi teklif edilmişti ama başkan olan Freud bu rolü üstlenmemişti. Baştan itibaren toplantılar düzenli bir yapı edinmişti: her hafta kimin bildiri sunacağını belirlemek için kura çekiliyor, herkes tartışmaya katılmaya zorlanıyor ve yeni üyeler ancak açık bir tartışma ve gizli oylama sonucu kabul ediliyordu. 1908'in başlarına gelindiğinde, hem kişisel çatışmalar hem de toplantıların yapısı yüzünden epeyce memnuniyetsizlik başgöstermişti; bunun üzerine Adler, yeni bir düzenlemeye giderek daha fazla seansın serbest ve açık tartışmaya ayrılmasını, herkesin konuşması kuralının kaldırılmasını ve yeni üyelerin gizli oylamayla ve çoğunluk oyuyla seçilmesini teklif etti. Bütün bu tekliflerin amacı cemiyeti daha açık ve demokratik bir hale getirmekti. Hararetli bir tartışmadan sonra bir uzlaşmaya varıldı. Herkesin konuşması kuralından vazgeçildi, değerlendirme ve genel tartışmaya daha fazla toplantı ayrılmasına karar verildi ama Freud'a veto hakkı tanıyan kapalı oylama korundu. Korunma sebebi ise çoğu üyenin hislerini ortaya koyuyordu ve Adler, Hitschmann ve Wittels'ten oluşan bir komite tarafından dile getirilmişti: "Dernek, Profesör Freud'un davet ettiği bir grupla bir cemiyet arası bir şeydir; bu yüzden de Profesör'ün kabul ettiği herkes diğerleri için de kabul edilebilir olmak zorundadır".[13] Adler kısmi bir bölünme teklif etmişti, üçte ikilik çoğunluğun kabul ettiği herkesle, baş-

ka bir mekânda aylık toplantılar yapılacaktı. Bu da başka bir tartışmaya yol açtı, sonunda Freud'un daha geniş bir grup oluşturulması halinde bunun kendi Psikanaliz Cemiyeti'yle hiçbir alakası olmayacağını söylemesi üzerine Adler bu teklifini geri çekti.

Daha 1906'da, Adler "organ yetersizliği" teorisini sunmuştu; bu teori, organları ya da fiziksel işlevleri yetersiz —gözleri bozuk, lokomotif sistemleri hasarlı, sağır, konuşma bozukluğu— olan insanların, bunları yenmeye, telafi etmeye yönlendiği, bunun da hem sağlıklı gelişmeyi hem de nevrozu açıkladığı üzerine temellenmişti. Bu teorinin Adler'in çocukluğuyla bağlantısı aşikârdı. Adler, "şarkıcılar, oyuncular ve Demosthenes, Musa [gibi] hatiplerde konuşma bozuklukları olduğu kanıtlanabilir. Meslek, yetersiz organın talepleri doğrultusunda seçilir; mesela ahçılar, genellikle anormal damak refleksleri gösterirler" diyordu.[14] Cemiyetin bazı üyeleri, Adler'in bu teorisinin aşırı kapsayıcı olmasını —*her* oyuncu ya da hatibin konuşma bozukluğu, *her* şairin görme bozukluğu olduğu iddiasını— eleştirseler de Freud genel olarak hoşgörüyle yaklaşıyordu, hatta "ahçıların sıklıkla psikonörotik bozukluklara meyli vardır, özellikle paranoyaya ve iyi ahçılar mutlaka ciddi anormallikler gösterir"[15] yorumunda bulunmuştu.

Adler'in, *Organ Yetersizliği ve Fiziksel Telafisi* kitabı 1907'de yayımlandığında, Freud genelde hoşgörüyle karşılamış, Adler'in bu kavramı neredeyse herkes hakkındaki her şeyi açıklayacak şekilde genişletmesine karşı çıkan Stekel gibi üyelerin eleştirilerine katılmamıştı. Kısa sürede, Adler organ yetersizliği teorisini "aşağılık duygusu" adı altında genişletti, en iyi bilinen kavramı olan "aşağılık kompleksi"nin öncüsüydü bu. Aşağılık duygusunu çocukluğun vazgeçilmez bir parçası olarak tanımladı; zira çocuklar, yetişkinlere kıyasla küçük, zayıf ve görece güçsüzdüler. Bu duyguların onları yenme arzusu yaratması Adler'in "saldırganlık dürtüsü"nü[16] ortaya atmasına neden oldu ve bunu şöyle tanımladı: "Kavga, boğuşma, dövme, ısırma ve zalimlik saldırganlık dürtüsünün en saf halidir. Rafine edilip, uzmanlığa döküldüğünde, spor, müsabaka, düello, savaş,

egemenlik arzusu ve din, toplum, ulus, ırk kavgaları olarak kendini gösterir... Saldırganlık dürtüsü özneye yöneldiğinde, alttan alma, boyun eğme, kendini adama, itaat, yağcılık ve mazohizm gibi durumlarla karşılaşırız".[17]

Saldırganlığa ek olarak, Adler 1908'de yazdığı bir bildiride "şefkat ihtiyacı"ndan da temel bir dürtü olarak söz etmişti: "Çocuklar kucaklanmak, sevilmek ve övülmek isterler. Sevdikleri insanlara sokulma, hep onların yakınında olma eğilimleri vardır, hatta onlarla birlikte yatmak isterler. Sonradan bu arzu sevgi ilişkilerine yönlenir, akrabalara, arkadaşlara duyulan sevgi, sosyal hisler ve sevgi bundan kaynaklanır".[18] Freud'un da kendi sisteminde bir sevgi kavramı vardı ama cinsel içgüdü teorisiyle tümüyle iç içe geçmişti. "Libido"yu bazen sadece cinselliğin dar açısından veya boşalmamış içgüdüsel enerjinin baskısı olarak tanımlasa da başka zamanlarda kişilerin biribirine olan sevgisine gönderme yapmakta kullanıyordu. Adler'in sevgi ve şefkat kavramları, bağlılığı ve başkalarıyla ilişki kurma ihtiyacını vurgulayan günümüz yaklaşımlarına daha yakındır.

Freud'dan kopmadan kısa süre önce Adler, "erkeksi protesto" kavramını ortaya atmıştı, bu da ikisi arasındaki çatışmayı arttırmıştı. Eksiklikleri telafi etmek için saldırganlığa başvurma fikrinin daha da geliştirilmiş hali olan bu kavram, insanı "erkeklikten uzaklaştıran" şeylere tepki olarak güçlü ve nüfuzlu olma isteğiydi. Kendini erkeklikten uzaklaşmış hissetmek, aşağılık duygusunun bir biçimiydi: "erkeklik" güç, kuvvet ve saldırganlıkla, "kadınlık" ise zayıflıkla bir tutuluyordu. Adler meseleyi cinsel, daha doğrusu cinsiyet terimleriyle açıklamıştı çünkü hâlâ Freudcu grubun bir parçasıydı ama bunların sabit biyolojik özellikler olmadığını açıkça belirtmişti; Avrupa toplumunda kadınlarla erkeklere belli şekillerde davranılmasından kaynaklanıyorlardı. 1910'da belirttiği gibi: "Buna kültürümüzün baş şeytanı, erkeksiliğin aşırı üstün tutulması eklenir. Cinsel rollerinden şüpheli olan bütün çocuklar, erkeksi buldukları özelliklerini abartırlar".[19]

Sakar, hasta, ufak tefek oldukları ya da organ yetersizlikleri olduğu için kendilerini zayıf ve aşağı hisseden çocuklar bunları

erkekliğe yakışmayan özellikler olarak algılar. "Bütün nevrotiklerin, tam bir erkekliğe ulaştıkları konusunda şüphe içinde kıvrandıkları bir çocuklukları vardır. Erkeksiliğin reddedilmesi ise çocuğa kadınsılıkla eş görünür, bu sadece çocuğun değil kültürümüzün büyük bölümünün fikridir".[20] Adler, "erkeksiliğin aşırı üstünlüğünü", "kültürümüzün baş şeytanı" olarak adlandırmakla Freud'un aksine, toplumun erkeksiliği yüceltmesini, dolayısıyla kadınları aşağılamasını onaylamadığını açıklamıştı.

Teorideki farklılıklara ek olarak, Adler'in terapiye yaklaşımı da Freud'un klasik yöntemine benzemiyordu. Adler önce kişinin "hayat planını" ya da "kişisel mitini", kişisel tarzını, çatışmalarını ve "hatalı" nevrotik yolunu teşhis ediyor, sonra da hastanın bu durumu anlayabilmesi için teşhisini ona anlatıyordu. Bu iş itina ve nezaketle yapılsa da hastaya hatalı davranışları konusunda ders veren, bunlardan nasıl kurtulup "cemiyet hissi"nin hâkim olduğu bir hayata nasıl geçileceğini gösteren terapisti bir otorite konumuna yerleştiriyordu. Tedavi kısaydı, üç ayda sonuç alınması bekleniyordu; anekdotlara bakılırsa Adler akıllıca şaşırtma hamleleri, mizah ve mesellerle, hastalarına hatalı sanılarını gösteriyordu. Her ne kadar teori pek çok parlak kavrayış içerse de, terapi çabuk ve yüzeyseldi.

Adler bir toplumsal eylemciydi, mesajları olan bir adamdı; geniş bir dinleyiciye ulaşabilmek isterdi. Bu yüzden de sonraki yayınlarının bir kesinlik havası, ilhamlı bir niteliği vardır. Freud'un teorik çalışmaları, gizliden gizliye kendini analiz ettiği alan olmaları bakımından daha karmaşıktır. Okuyucu bunların altında yatan gerilimi ve çatışmaları hisseder; yüzeydeki olay örgüsünün, yardımcı alt metinlerle zenginleştirildiği güzel edebiyat eserlerine benzerler. Paradoks da budur: Adler'in fikirleri pek çok açıdan moderndir ama kişisel çatışma ve hislerin derinliğini ortaya koyacak şekilde sunulmamışlardır. Freud'un teorileri sıkça yanlıştır ama yazılarında insan deneyiminin zenginliği vardır.

1910'un sonlarına doğru, Adler'in ortaya attığı yeni kavramlar öyle bir hal almıştı ki Viyana Cemiyeti'nin pek çok üyesi, onu Profesör'ün teorilerinden fazlaca uzaklaşmakla eleştirir

olmuştu. Hitschmann, Adler'in fikirleriyle Freud'unkiler arasındaki farkı netleştirmek için enine boyuna tartışılmalarını önermişti. Freud, Adler'e karşı dostça bir tavır takınarak bu öneriyi kabul etti; açık ve adil bir fikir alışverişi istediği izlenimi verdi. Ama görünürdeki bu tavrını, Jung, Jones ve Ferenczi'ye yazdığı saldırgan mektuplar yalanlıyordu. Mektuplarda Adler'den "paranoyak", "nevrotik" diye söz ediyor ve psikanaliz için bir tehlike olduğunu söylüyordu.

Adler'in teorilerini tartışmaya ayrılan dört toplantı 1911'in Ocak ve Şubat aylarında yapıldı. Adler sunuşuna, Freud'un temel ilkelerini açıktan açığa tartışarak başladı. Sadece dürtüleri dikkate alan, aile ve toplumsal bağlamı göz ardı eden yorumları eleştirdi: "Bizim için değişmez etken kültür, toplum ve kurumlarıdır".[21] Cinsel dürtü yorumlarını, şahsi ilişkilerdeki mücadelelere, özellikle aşağılık duyguları ve erkeksi itiraz yanında ikincil buluyordu. "Freud'un tanımladığı cinsel göndermeler gerçekten de nevrozlarda mevcuttur. Ama benim gözlemlerim, cinsellikle ilgili görünen şeylerin altında çok daha önemli bağlantıların, yani cinsellik altında gizlenmiş erkeksi itirazın bulunduğunu gösterdi" demişti.[22] Oedipus kompleksini de yeniden yorumlamıştı: "Oedipus Kompleksleri'ni gayet iyi anladıkları halde, hiçbir düzelme hissetmeyen çok hasta gördüm".[23]

Freud güçlü bir karşı saldırıyla cevap verdi. Bazı küçük eleştirilerin yanı sıra —"soyutluğu yüzünden anlaşılması zor oluyor... Şahsen, yazarın kendilerine verilmiş isimleri kullanmadan aynı şeylerden söz etmesini hoş karşılamıyorum"[24]— esasen, Adler'in cinselliği yeniden yorumlamasına ve günümüzde benlik deneyimi denebilecek şeyi vurgulamasına saldırmıştı. 1911 toplantılarında Freud şunları söylemişti:

> Adler'in çalışmalarında iki eğilim göze çarpıyor: (1) cinsellik karşıtlığı... aseksüel bir bebeklik tarihinden söz ediyor (2) nevrozların fenomenolojisinin ayrıntılarının değerine karşı çıkması... Bu Adlerci doktrinleri hiç de önemsiz addetmiyorum, tahminim büyük bir etki yaratacaklar, ilk başta da psikanalize büyük zarar verecekler... yazmaya karşı büyük yeteneği olan, dikkate değer bir zekânın bu mese-

leler üzerinde çalıştığı açıktır... [ama] doktrin bir bütün olarak tepkisel ve gerici bir karaktere sahiptir, bu da onun daha fazla hoşa gitmesini sağlamaktadır. Genelde psikolojiden ziyade biyolojiyle uğraşmaktadır ve bilinçdışı psikolojisi yerine yüzeysel olgular, yani ego psikolojisi üzerinde durmaktadır. Nihayet libido psikolojisi —cinsellik— yerine genel psikolojiyle uğraşmaktadır. Dolayısıyla bu doktrin, üstünlüğü ele almak için, her psikanalistin içinde varolan gizli dirençlerden faydalanmaktadır.[25]

Adler'in "nevrozların fenomenolojisi"yle ilgilenmediği, teorilerinin genele yayıldığı, kanıtlarla ve ayrıntılarla desteklenmediği eleştirisi herkesçe kabul görmüştü. Adler'in "psikoloji yerine biyoloji"yle uğraştığı iddiası temelsizdi zira aile ve toplumun etkisi üzerine odaklanarak, aslında biyolojiden Freud'a nazaran daha fazla uzaklaşmıştı. Ama Freud'un esas itirazı Adler'in egoyu, yani benliği vurgulamasından ve başka itkileri cinsellik yerine koymasından kaynaklanıyordu. Freud'un hitabetçi yönü de işin içine karışmış, Adler'in fikirlerini yıkıcı, psikanaliz hareketini tahrip edici olarak tanımlamış ve bildik direnç savını yinelemişti.

Freud'un eleştirileri daha uzatılmış ve kişisel hakaretler de eklenmiş vaziyette 1914'te yayımlanan *Psikanaliz Hareketinin Tarihi Üzerine*'de tekrarlanmıştı: "Viyana grubu üyelerinin küçük topluluğu önünde dile getirildiğine göre, çalışmalarının ardında yatan kişisel güdüyü de alenen açıklayabilirim: 'Hayatım boyunca sizin gölgenizde kalmak sizce çok mu hoşuma gidiyor?' ... yazılarını çirkinleştiren küçük kötülük patlamaları ve kontrol altına alınamayan bir öncelik kazanma arzusunu açığa vuran imalar da cabası".[26] Freud, Adler'in fikirlerini kıymetten düşürmek için bunları hırs semptomları olarak yorumlamıştı, tıpkı başka zamanlarda teorilerine yöneltilen itirazları cinselliğe direnç olarak yorumladığı gibi.

Freud ve yandaşları, özellikle de o sırada Viyana'da bulunmayan Jones, yakın zamana kadar Viyana Cemiyeti'ndeki Adler çatışmasının tarihi versiyonlarını kontrolleri altında tutmuşlardır. Freud 1914'te yayımlanan *Psikanaliz Hareketinin Tarihi Üzerine* denemesinin yüzde 20'sini (altmış sayfanın on

iki sayfasını) Adler'le olan çatışmasına ayırmıştı. Bu denemede Freud kendisini, istemeye istemeye nankör bir meslektaşının küçük hırsları ve hıncıyla uğraşan, açık fikirli ve makul bir adam olarak göstermişti. Adler ve onun tarafını tutanlar olayları kendi açılarından anlatmış olsalar da bu versiyona pek kulak asan olmadı. Çatışma esnasında, Adler bunu karşıt fikirlerin yarattığı hoşgörüsüzlüğe ve Freud'la hareketin en temel özelliği olan ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalara bağlamıştı.

Freud ve ona sadık kalanlar, Adler'i zor bir adam olarak tanımlamışlardı; oysa Adler'in meslektaşları ve onu senelerdir tanıyan ahbapları, çok daha farklı bir tablo çizdiler. Jones, Adler için "suratsız ve geçimsiz bir insandı, davranışları kavgacılıkla somurtma arasında gidip geliyordu. Çok hırslı olduğu aşikârdı ve kendi fikirlerinin canalıcı noktaları üzerine sürekli başkalarıyla kavga ediyordu" demişti.[27] Bu tanım da Freud'un nevroz ve paranoya teşhisleri gibi, Adler'in Viyana Cemiyeti'nin toplantı kayıtlarında görülen katkılarını yansıtmıyordu, ayrıca onun dost canlısı, cemiyet hayatını seven, anlattığı fıkraların ve eğitici anekdotların sonu gelmeyen bir insan olduğunu söyleyen arkadaşlarının ve meslektaşlarının anlattıklarıyla da çelişiyordu. Onun kavgacı bir insan olduğunu gösteren tek bir kanıt yok belki ama psikanaliz hareketinin tarihi Freud'un meslektaşlarıyla yaptığı kavgalarla dolu.

Freud'un, Adler'e saldırdığı son nokta teorik fikirlerin önceliğiydi.[28] Bazı önemli kavramlar ilk olarak Adler tarafından telaffuz edilmişti: benlik, ya da egonun vurgulanması; aşağılık kompleksi; kardeş rekabeti; insanın aile içindeki konumunun etkisi —tek çocuk, ilk çocuk, son çocuk olmanın ne manaya geldiği— ve saldırganlığın, gücün ve rekabet arzusunun önemi gibi. Aynı zamanda Freud'un sonradan "ego savunması" adını vereceği şeyi de "kendini koruma" olarak tanımlamıştı. Freud bu fikirlerin bazılarını kendi teorilerine dahil etmişti, diğer fikirlerse Freud sonrası psikanalizde kendilerine yer buldular. Bu da Freud'un, Adler'in "kavgacı" olduğu ve "kontrolsüz bir öncelik arzusuyla" hareket ettiği iddiasının temelsiz olduğunu gözler önüne seriyor. Adler de Freud ve harekettekilerin çoğu

gibi hırslıydı ama bu hırsının içini dolduran hakiki katkıları vardı ve bunların kabul görmesini istiyordu.

Viyana Cemiyeti toplantılarının atmosferine dair de farklı şeyler anlatılmıştı. Freud sonradan kendini sakin ve biraz gönülsüz bir savaşçı olarak tarif etmişti. Bu toplantılara katılan ve Freud'a sadakati su götürmeyen Hanns Sachs şöyle demişti: "Freud tartışmalarda baskın bir rol oynardı; karşısındakine acımaz, sert kelimeler ve içe işleyen sözler sarfetmekten kaçınmazdı ama asla kişilik seviyesine inmezdi... Freud'un sert ve keskin eleştirilerinin bazı hassas kimseleri [Adler'le birlikte cemiyetten ayrılanları] incitmiş olması ve onları, Adler'in hoşgörüsüzlük şikâyetinin doğru olduğunu düşünmeye sevketmiş olması muhtemeledir".[29]

Wittels, toplantıyı Stekel'den dinlemiş ve şunları anlatmıştı: "Freud'un önünde bir tomar not varmış ve sıkıntılı bir çehreyle, hasmını yok etmeye hazırlıklı görünüyormuş. [Freud'un yandaşları] Adler'e toplu saldırıda bulunmuşlar, psikanaliz çekişmeleri alanının vahşi rekabet ortamında bile rastlanmadık şiddette bir saldırıymış bu".[30]

Viyana Cemiyeti üyelerinin tepkileri ikiye bölünmüştü; Stekel, Federn ve daha başka birkaç kişi Adler'in fikirlerinin Freud'unkilerle uyumlu olduğunu ve psikanalize önemli, yeni katkılarda bulunduğunu düşünüyorlardı ama onlar azınlıktaydı. Adler'in fikirlerini "hatalı ve tehlikeli"[31] olarak tanımlayan ve cemiyette yeri olmadığını bildiren bir önerge sunuldu ve çoğunluğun oyuyla kabul edildi. Adler başkanlıktan, onu destekleyen Stekel de başkan yardımcılığından istifa ettiler. Freud, Adler'i, *Zentralblatt*'daki editörlük görevinden ayrılmak zorunda bırakmayı da başardı, onun ayrılmaması halinde kendisi istifa etmekle tehdit etmişti yayıncıyı.

Adler'in cemiyetten ayrılıp yeni bir grup kurması dört ayını aldı; bu gruba önce "Serbest Psikanaliz Araştırmaları Cemiyeti", sonra da "Bireysel Psikoloji" adı verildi. Viyana Cemiyeti'nin, altısı aktif, üçü toplantılara nadiren katılan dokuz üyesi, Adler'i destekleyerek istifa ettiler ve bu yeni gruba katıldılar.[32] Stekel, Adler'in tarafını tutmuştu ama iki yıl daha eski dernekte kaldı, sonra o da kovuldu.

Arbede sona erdiğinde Freud, Jung'a şöyle yazdı: "Savaş ve zaferin ardından biraz yorgun düştüm, hemen müjdeyi vereyim, dün bütün Adler çetesini Cemiyet'ten istifa etmek zorunda bıraktım".[33] Aynı zamanda, Jones'a da Adler'e duyduğu öfkenin neredeyse elle tutulur olduğu pek çok mektup yazmıştı, onun "marazi duyarlılığı... yanlış ve psikanalize zararlı olan kurnaz fikirleri... bütün güdülerinin nörotik kaynağı olduğu" üzerine yorumlarda bulunmuş ve "hırstan deliye dönmüş anormal bir bireyin isyanı, diğerleri üzerindeki etkisi güçlü terörizmi ve sadizminden kaynaklanıyor" diye yazmıştı.[34] İki adamın birbirlerine duyduğu öfke ölene kadar sürdü; Freud 1937'de yazdığı *Bitimli ve Bitimsiz Analiz* denemesinde hâlâ Adler'le tartışmaya devam ediyordu.

Freud'un, Adler'e duyduğu güçlü antipati iki bileşenden oluşuyordu: psikanalize hükmetme ve denetleme ihtiyacı ve Adler'in fikirlerinin ortaya çıkarttığı kişisel tehdit. Freud'un, Profesör, her şeyi denetleyen kişi olması gerekiyordu. Kendi doktrinlerinin herkesinkinden üstün olduğunda ısrarlıydı ve konumuna yönelik meydan okumaları hep güçlü bir karşı saldırıyla karşılardı. Breuer'le aralarındaki sevgi dolu ilişkiye bu yüzden son vermişti; Adler, zındık damgası yiyecek ikinci önemli meslektaşıydı.

Freud'un Adler'e duyduğu nefretin diğer sebebi daha karmaşıktı. Adler'in fikirleri, Freud'un bilinçdışının yorumları olarak görülebilir; bunlar Freud'un duymak istemediği, hele hele kendinden aşağı bir konumda tutmak istediği birinden hiç kabul edemeyeceği fikirlerdi. Sonunda, dolambaçlı yollardan Adler'in bazı fikirlerini kısmen de olsa benimsemişti ama bunu kendi yöntemiyle, soyut teori kılıfı altında yapmıştı. Adler'in "erkeksi protesto" ve "aşağılık hislerinin telafisi olarak güç" kavramları Freud'un personasının canalıcı bir noktasına temas ediyordu. Erkeksi protesto kavramı —insanın kadınsı olarak görülen, tehditkâr zayıflık ve çaresizlik hislerini ortadan kaldırmak için kültürel olarak tanımlanmış bazı erkeksi özellikleri abartması— Freud'a çok uyuyordu. Adler'e göre, "Çocuğun, çok uzun süren ve hayatın altından kalkamayacağı izlenimi doğuran küçüklüğü ve çaresizliği üzerinde odaklanır-

sak, her psikolojik hayatın başlangıcında, az ya da çok bir aşağılık duygusu olduğunu varsaymamız gerekir".[35] Her çocuk kendini aynı ölçüde aşağı hissetmez; bunu çocuğun özel deneyimleri belirler. Adler'in ifadesiyle: "Hayattaki zorlu meseleler, tehlikeler, acil durumlar, hayalkırıklıkları, endişeler, kayıplar, özellikle sevilen insanların kaybedilmesi, her türlü toplumsal baskı, daima aşağılık duygusu çerçevesi içinde değerlendirilebilir, çoğunlukla kaygı, üzüntü, ümitsizlik, utanç, mahcubiyet, sıkıntı ve tiksinme gibi evrensel hisler ve zihinsel durumlar biçiminde görülür".[36]

Adler farkında değildi belki ama Freud'un hayatını yorumluyordu. Freud "sevdiği insanları" travmatik bir biçimde kaybetmiş, ölüm "tehlikesi", fakirlik ve başarısızlık "kaygıları" içinde yaşamış ve her şeyi kontrol altında tutan, talepkâr annesinin "toplumsal baskısıyla" mücadele etmişti. Belli ki sevgiye duyduğu özlemin "erkeklikten uzak" olduğunu hissetmişti; kendi sözleriyle "zaptedilmez homoseksüel libido" patlamaları tecrübe etmişti. Freud'un çocukluğu ona tam da Adler'in tarif ettiği türden aşağılık duyguları yaşatmıştı, buna "kaygı [ve] üzüntü gibi evrensel hisler ve zihinsel durumlar" da dahildi. Çocukluğunda aşırı erkeksi kahramanlarla özdeşleşmesi, kendini bir "fatih" olarak görmesi ve psikanaliz ordusunun komutanı kimliği, çocukluğundaki zayıf ve çaresiz konumunun yarattığı, onda "kadınsılık" ve "pasiflik" çağrışımları yaratan tehdide karşı geliştirdiği erkeksi protesto tepkileri olarak görülebilir.

Adler'in teorileri sadece Freud'un kişiliğine yönelik bir tehdit değildi, psikanaliz hareketinin başka üyelerinde de benzer tepkiler yaratmıştı; zaten psikanaliz hareketinin kendisi de Baba-Freud'un denetiminde muazzam bir güç mücadelesi gibi görünüyordu; onun başarısını ve ününü paylaşmak isteyen çocuklar ona yakın olabilmek için sürekli itişip kakışıyorlardı. Adler'in kardeş rekabeti üzerine gözlemleri Viyana Cemiyeti içindeki anlaşmazlıklara olduğu kadar, sonradan Jones ve Ferenczi, Abraham ve Jung, Abraham ve Rank, Jones ve Rank ve daha pek çokları arasında başgösterecek anlaşmazlıklara da uyar. Freud nasıl, Adler'in kendi kişiliğinin derinlerine temas

eden fikirlerini inkâr etmişse, bazı takipçileri de bu kavramların adeta kanlı canlı versiyonları oldukları için Adler'in fikirlerini kabul edememişlerdi. Yaptıkları şeyleri akılcılaştırmalarla örtmeye çalışıyorlardı: *onlar* öbür yufka yürekli tipler gibi cinselliğe direnç göstermiyorlardı; *onlar* psikanalizi düşmanlardan koruyorlar, bu alanı bilim saflarına sokmaya çalışıyorlardı. Adler'in güç merakı konusunda fikirlerini, Freud'un ve hareketin serbest tartışmaya kapalı olduğu şikâyetleriyle birlikte kabul etmek, kendi taktiklerinin farkına varmalarını gerektirecekti.

Adler'in kovulmasından hemen sonra 1911-1912'de Viyana Cemiyeti'nde, mastürbasyonun etkileri üzerine bir tartışma gerçekleşti. Çeşitli fikirlerin dile getirildiği bu toplantılarda, Stekel'le Freud karşı uçlardaydılar. Stekel, mastürbasyonun normal bir faaliyet olduğunu, kendi başına bir zararı olmadığını savunuyordu. Kendi ifadesiyle:

> Mastürbasyon faaliyetlerinin hiçbiri zararlı değildir; hatta genellikle sıhhat üzerinde iyi bir etki yaratır. Zihinsel ve fiziksel açıdan bozulmaya uğramış, tipik mastürbasyon yapan kişi imgesi, sadece korkutma amaçlı dış etkilerin ürünüdür... kadınlar mastürbasyon yaptıkları için duyum yitimine uğramazlar; aksine, kendileri için münasip bir tatmin edimi onlara kapalı olduğu için mastürbasyon yapmışlardır... Freud bebeklik cinselliği zararlıysa, mastürbasyon da zararlıdır diye düşünmekle yanlış bir sonuca varmıştır.[37]

Sosyal etkenlerin önemini, çocuk dünyasında cinsellik ve mastürbasyonun kişiler tarafından belirleniş tarzını dikkate alan Stekel'in duruşu Adler'e yakındır. Bu tartışmalar süregiderken, Freud özel yazışmalarında bu iki meslektaşına "paranoyak" diyerek onları yerin dibine geçirmekle meşguldü. Mastürbasyon tartışmalarında Freud, 1890'daki konumunu korumuştu: nevrozun kaynağı cinselliğin ta kendisiydi; mastürbasyon, perhiz ve "normal" olmayan diğer cinsellik biçimleri kaygıya ve semptomlara neden oluyordu. "Mastürbasyonun zararları"ndan söz etmiş, bu fikrin kültürel önyargılardan kaynaklandığına inanan Stekel'e karşı çıkmıştı.[38] Freud mastürbasyonun, nevrozlarda bir "patojenik etkiler vasıtası" olduğunu söy-

lüyor, "zararı dokunmuştur" diyor ve "mastürbasyonun sebep olduğu *dolaysız* zararları... ve egonun cinsel edimlere karşı direnci ve tiksintisinden kaynaklanan *dolaylı* zararları tanımlayabiliriz" yorumunu yapıyordu. Aynı zamanda, mastürbasyona fantezinin eşlik etmesi halinde zararının iyice artacağını düşünüyordu.

Mastürbasyon tartışmasında Stekel'le Freud arasındaki farklılıklar, Freud'un meslektaşına duyduğu öfkeyi iyice arttırdı. Freud'un Viyana'daki ilk savunucusu ve Viyana Cemiyeti'nin baştan beri sözünü sakınmayan bir üyesi olan Stekel, Adler'in toplantıları demokratikleştirme önerilerini de desteklemişti. Dahası 1911'deki tartışmalarda, Adler'in fikirlerinin psikanaliz için bir tehdit oluşturmak şöyle dursun onu zenginleştireceğini savunmuştu. Stekel'in cemiyet toplantılarındaki sunuşları ve yorumları, Freud'a bağlı olduğu halde kendi kendine düşünebilen zeki ve duygusal bir adam olduğunu gösteriyor. Hekim ve psikanalist olmasının yanı sıra, gazeteci, şair ve yetenekli bir amatör müzisyendi; bilinçdışını sezgisel olarak kavrayışı ve rüya sembolizmindeki hüneriyle tanınırdı. Freud, rüyaların simgesel dilini tüm anlamıyla değerlendirmekte gecikmişti —bu konu üzerine yazdığı bölüm *Rüyaların Yorumu*'na ancak 1914'teki dördüncü basımda eklenmişti— *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine*'de, Stekel'in katkılarından bahsetmiş ama sonraki basımlarda ondan adıyla söz etmek yerine "bir meslektaş" ifadesini kullanmıştı. Günümüzde Stekel hakkında bir şeyler hatırlanıyorsa, o da muhtemelen Freud'un ortaya attığı ve Jones'un yaydığı, Viyana Cemiyeti'ne sunduğu vakaların uydurma olduğu söylentisidir. Yazdıklarından ve cemiyet tartışmalarına katılımından anlaşıldığı kadarıyla, bir psikanalist olarak çalışmaları, gerçekte bu hikâyeyi doğrulamaz.

Diğer Viyanalı analistlerin çoğu Stekel'e karşı Freud'un tarafını tutmuşlardır ya da Profesör'e katılmasalar bile açık açık söylemekten korktukları için Stekel'i yalnız bırakmışlardır.[39] Ama Stekel *Zentralblatt*'ın editörü olarak kalmıştı ve Freud onu bu konumundan uzaklaştırmaya kararlıydı. Adler'e yaptığı gibi, Stekel'i de yayıncıyı ikna ederek uzaklaştırmaya çalışmıştı; bu işe yaramayınca başka bir plan kurdu. Dergiyi hazırlayan

bütün analistlerin istifa etmesini sağladı, böylece Stekel tek başına kaldı, sonra da yeni bir dergi çıkartamaya başladı —böylece *Internationale Zeitschrift* (Uluslararası Dergi), eski *Zentralblatt*'ın yerini almış oldu. *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine*'de Freud rüya sembolizmini değerlendirmeye almasını "önceleri çok kıymetli çalışmalarda bulunan ama sonra tümüyle zıvanadan çıkan Stekel'in etkisine kısmen" borçlu olduğunu yazmıştı.[40] Özel yazışmalarında bu kadar ölçülü değildi, Abraham'a Stekel'in "ihaneti"nden,[41] Jones'a ise "şu domuz Stekel"den bahsetmişti.[42]

Josef Breuer gibi Stekel de senelerce Viyana'da yaşadı ve Freud'un ona yönelttiği nefrete asla karşılık vermedi.[43] Psikanalize meyilli bir terapist olarak çalışmayı sürdürdü ve arkadaşlıklarını yeniden sürdürmek için pek çok girişimde bulundu. 1923'te Profesör'ün kansere yakalandığını öğrenince düşünceli bir mektup yazmıştı, 1931'de Freud'un yetmiş beşinci doğumgünü şerefine içten bir kutlama mektubu yollamıştı ve 1938'de kendisinden sonra Londra'ya gelen Freud ailesine bir hoşgeldin mektubu göndermişti. Bütün bu dostane girişimleri Freud tarafından öfkeyle geri çevrildi.

Adler ve Stekel kavgaları, psikanaliz siyasetinin aldığı özel biçimi ortaya koyar. Siyasi mekanizmalar pek çok alanda hareket halindedir, farklı hizipler gücü ele geçirmek istediğinde kişisel saldırılar da olağandır ama başka hiçbir alanda —bilim, tıp, sosyal bilimler— böylesi saldırılar teorinin bir parçası halini almamıştır. Yorum ve teşhisle kavga, psikanalizin kendine has bir özelliğidir; farklı teorisyenlerin fikirleri faydalarına göre değerlendirilmek yerine teorisyenin kişisel çatışmalarına atfedilir.

Adler'le Stekel'in Viyana Psikanaliz Cemiyeti'nden atılması, Freud ve yandaşlarını hareketin ve dergilerinin tek hâkimi konumuna getirmiştir. Adler ve onun yanında yer alanların başına gelenler geri kalanlara ders olmuştur; Profesör'ün doktrinlerine karşı çıkmaları halinde neler olacağını açıkça anlamışlardır. Hareket gittikçe, kendi inançları ötesinde gelişmeyi başaramayan kapalı bir sistem halini almıştır.

Bölüm 15

Kral ve Şövalyeleri: Komite

Bilim ustaları krallar gibi,
etraflarında, hakikati renklendiren maiyetleri.
—Alfred Binet (Freud'un idolü Charcot'yu tanımlıyor)

Adler ve onu destekleyenlerin Viyana Cemiyeti'nden atılması, Stekel'in ayrılması ve eski *Zentralblatt*'ın yerini —editörlüğünü Ferenczi, Rank ve Jones'un yaptığı— yeni *Internationale Zeitschrift*'in almasıyla, Freud ve yandaşları kendi sahalarında, psikanalizin denetimi için verilen savaşı kazanmışlardı. Ama ufukta yeni memnuniyetsizlik dalgaları kabarıyordu. Uluslararası Dernek'in başkanı ve *Jahrbuch*'un editörü tayin edilen Jung, en önemli psikanalitik çalışması olan *Wandlungen und Symbole der Libido (Libidonun Dönüşümleri ve Simgeleri)*'ni yazıyordu. 1911 ve 1912'de iki cilt halinde yayımlanan kitap, Freud'un cinsellik teorisini sorgulayacaktı. Dahası Jung, Freud'un kendisine karşı şahsi muamelesine tepki duymaya başlamıştı, bu da gelecekteki çekişmeleri haber veriyordu.

Adler'den kopuşun hemen ardından, Jung'un sadakatinin de şüpheli bir hal almasıyla, her zaman zındıklık bekçiliği yapan militan bir destekçi olan Jones 1912'de, Ferenczi ve Rank'ın yardımlarıyla, Freud'u ve hareketi koruyacak gizli bir grup kurmayı önerdi, bu grup sonradan "Komite" adıyla anılacaktı. Jones'un isteği şuydu, "Freud'un etrafını güvenilir saray muha-

fızları gibi saracak, sadık adamlardan oluşan küçük, kapalı bir örgüt, gizli bir 'Komite'. Komite üyeleri, haberleri ve fikirleri birbirleriyle paylaşacaklar; psikanaliz teorisinin temel doktrinlerinden —baskı, bilinçdışı ya da bebeklik cinselliği— sapma arzusunun başgöstermesi halinde büyük bir mahremiyet içinde sadece birbirleriyle konuşacaklar".[1] Freud bu fikre bayılmıştı, karşılığında şunları yazdı: "En iyi ve en güvenilir adamlarımızdan oluşacak gizli bir konsey fikrin çok aklıma yattı, böylece ben artık bu dünyada olmadığımda, psikanalizin ileride gelişmesi için gayret gösterecek ve davayı bazı şahıslarla kazalara karşı savunacak birileri olacak... Öncelikle: Bu komite *kesinlikle gizli* olmalı".[2]

İlk başta Komite, Freud'un kesinlikle sadık olduğunu düşündüğü Jones, Ferenczi, Rank, Abraham ve Sachs'tan ibaretti. 1919'da bunlara, yine kendini adamış bir takipçi olan Max Eitingon eklenecekti. Seneler içinde kimileri ayrılacak ya da ölecek, Freud'un kızı Anna da dahil kimileri katılacaktı. Freud, bütün komite üyelerine antik Yunan mühürleri vermişti —kıymetli taşlar üzerine oyulmuş figürlerden oluşan bu mühürler geleneksel olarak anlaşmaları mühürlemek için kullanılırdı— ve "bu fikrin çocuksu, hatta romantik bir yanı var"[3] yorumunda bulunmuştu, Jones ise "krallığı ve efendilerinin hükümdarlığını korumak için kurulmuş, Charlemagne'in Paladinleri gibi birbirine kenetlenmiş küçük bir topluluk"tan söz etmişti.[4] (Charlemagne dokuzuncu yüzyıl Kutsal Roma İmparatoru'ydu, Paladinler de onun şövalyeleriydi.) Komitenin romantik halesinin farkında olsalar da Freud ve destekçilerinin kendilerini kutsal savaşa girmiş militanlar olarak düşündükleri aşikârdır.

Ancak Komite'nin kurulması zararsız, çocuksu bir oyun değil, psikanaliz hareketinin en hoşgörüsüz yüzünü ortaya koyan bir gelişmeydi. Adler, Stekel ve diğerlerinin oluşturduğu tehlike, aslında açıkça tartışılabilecek, sınanabilecek ya da en azından hoşgörüyle karşılanabilecek yeni teorik fikirler ve terapi yöntemleriydi. Ama öyle olmadı. Freud'un bu çekirdek grubu, en iyi fikirlere sahip oldukları ya da en yetenekli terapistler oldukları için değil, davaya sadık oldukları ve kendilerini ada-

dıkları için seçilmişlerdi. Komitenin amacı tartışmaları boğmak ve sansür getirmekti.

Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* romanındaki "Büyük Engizitör" bölümünde yazdığı gibi insanların çoğu özgürlükten rahatsız olur, "mucize, gizem ve otorite" arar. Pek çok kişi, hayatın belirsizliklerine cevaplar sunan ve kendilerine kılavuzluk eden güçlü bir liderin başını çektiği inanç sistemleri ve davalara katılırlar. İlk psikanalistler açısından, büyük bir dava olarak gördükleri psikanalizin cazibesini, Freud'un güçlü kişiliği ve onunla olan duygusal bağları iyice arttırıyordu. Ordusunun sadık üyeleri olarak onun gücünü paylaşıyorlardı; buna, yenme ve karşıtları ihraç etme gücü de dahildi.

Komite 1936'ya kadar etkinliğini sürdürdü, birbirlerini teorik ve politik gelişmelerden haberdar ettikleri *Rundbriefe* (sirküler mektuplar) ile haberleşiyorlardı. Uluslararası Psikanaliz Derneği ve yan kuruluşlara kimlerin üye olacağını denetliyorlar, psikanaliz dergilerinde hangi yazıların çıkacağını belirliyor-

Komite, 1922. Arka sıra: *Rank, Abraham, Eitingon ve Jones.* Ön sıra: *Freud, Ferenczi ve Sachs.*

lar ve Freud'un çalışmalarının İngilizce'ye tercümesinde etkili oluyorlardı. Grup, Freud'un en itaatkâr takipçilerinden oluşuyordu: Rank ve Ferenczi hariç, ileride ortodoks psikanaliz hareketinin çekirdeğini de onlar oluşturacaktı.

Komiteyi oluşturan müminlerden Ernest Jones, Freud'un sözleriyle, şevkli, enerjik, mücadeleci ve kendini davaya adamış biriydi. Sadık bir takipçi olan Jones, konferanslar ve yazılarla Freud'un kelamını yayıyor, psikanaliz doktrinlerini sorgulamaya cesaret edenlere saldırıyordu. Hareketin askeri özellikleri Jones'un karakterine çok uygundu; tarihçi Paul Roazen'in ifadesiyle "ufak tefek, ateşli bir adamdı, kesik kesik, askeri bir tavrı vardı, tepesi attı mı hınçlı, kıskanç ve kavgacı olurdu".[5] İngiltere'de Jones'un meslektaşı ve senelerce görünürde arkadaşı olan James ve Alix Strachey, özel mektuplarında ondan "k.h". harfleriyle söz ediyorlardı, "küçük hayvan"ın kısaltmasıydı bu.[6] Bu kişilik özelliklerinden bekleneceği üzre katı ve her şeyi kitabına göre yapan bir terapistti; ileriki yıllarda İngiliz Psikanaliz Derneği'ni demir yumrukla yönetmiş, "eklektik" —yani fikirleri Freudcu ortodoksiden ayrılan— bireyleri ve grupları ihraç etmişti. Senelerce *International Journal of Psychoanalysis* üzerinde de benzer bir otorite ve denetim kurdu. Jones'un, Freud'la özdeşleşmesinde güç arayışı vardı; kendi istekleri ve otoritesini İngiliz Psikanaliz Cemiyeti üyelerine, *International Journal*'da yazılarını yayımlatmak isteyenlere, öğrencilerle hastalara dayatıyordu.

İlk yandaşların çoğu gibi Freud'la şahsi ilişkisi, bir psikanalist olarak çalışmalarına etki ediyordu. Freud, kısa bir analiz için Jones'u Ferenczi'ye yollamıştı; Freud'un onu bir öğrenciye göndererek başından savuşturduğunu düşünen Jones buna çok alınmıştı çünkü Ferenczi'yi bizzat ustanın kendisi analiz ediyordu. Bu sırada Freud, Jones'un metresini analiz ediyordu; uyuşturucu müptelası, güzel Loe Kann işleri iyice karıştırmıştı. Jones'un Freud'a yazdığı mektuplar ve sonraki hareketleri, yoğun rekabet duygularına meyilli bir adam olduğunu ortaya koyuyor; Freud biyografisinde, eski analisti ve rakibi Ferenczi hakkında yalanlar uydurarak onunla da ödeşmişti. Jones, yoldan ayrılanları sezmekte hızlıydı, sadakatlerinden şüphe edilenlere karşı Freud'u kışkırtırdı.

Yine de Jones zeki bir adam ve yetenekli bir yazardı. Oedipal açıdan *Hamlet*'i yorumladığı denemesi gibi diğer eserleri de ortodoks psikanaliz çizgisinden asla sapmazdı; ama adeta bir aziz tapınmasını andıran Freud biyografisinde bile farklı düşünce parıltıları vardı. Yine de idolüne halel getirecek herhangi bir şeyin basılmasını engelleyen arketipik bir müritti. Hayatının son dönemlerinde üzerinde çalıştığı otobiyografisi, *Free Associations*'da hâlâ tarihi yeniden yazıyor, Freud'un Berlinli arkadaşına olan bağımlılığını örtmek için Fliess'in yerine Oscar Rie'ı koyuyor; Adler, Jung ve Ferenczi'yi yerin dibine batırıyordu.

Bir diğer sadakat timsali ve komite üyesi olan Hanns Sachs, Viyana Cemiyeti'ne 1909'da katılmıştı; hayatının sonuna kadar da Freud'a ve psikanalize kendini tam manasıyla vakfetti. Onun kişiliği Jones'un —aynı sebeple Freud'un da— zıttıydı. Gençliğinde başından mutsuz bir evlilik geçmişti, bundan pek söz etmezdi; sonra da hazlarına âşık bir müzmin bekâr olarak kalmıştı: iyi yemeklere, kaliteli şaraplara, kadınlara ve Viyana'nın kafe hayatına düşkündü. Profesör'de hiç bulunmayan, bitmek tükenmek bilmez iyimserliği yüzünden Freud ona çok takılırdı.

1911'de, Komite vücuda gelmeden önce, Sachs, Otto Rank'la birlikte, psikanalizin edebiyata ve sanata uygulanmasına adanmış bir dergi olan *Imago*'yu çıkarmaya başlamıştı. Sachs, hareketin politik ya da örgütsel yanıyla pek ilgilenmiyordu ama onun kendini kayıtsız şartsız davaya vakfettiğini hisseden Freud, bir mühür de ona vererek onu Komite'nin kurucu üyeleri arasına almıştı. 1920'de Sachs, yeni Berlin Psikanaliz Enstitüsü'nde Abraham ve Eitingon'a katıldı ve müstakbel analistleri eğitmek üzerine uzmanlaştı. Nazizm'in yükselişini çabuk fark etti ve 1932'de Boston'a iltica etti, orada da mesleğini sürdürdü. Psikanaliz ortodoksisini hiç sorgulamasa da rekabetçi ve tahakkümcü bir insan olan Jones'a hiç benzemeyen iyimserliği, yaratıcı ve sanatsal çalışmalara duyduğu ilgi ve hastalarının "olumlu" özellikleri üzerinde durması onu daha az katı, daha duyarlı ve etkili bir terapist yapmış olmalı. Sachs'ın Berlin'deyken analiz ettiği pek çok kişi hareketten ayrılıp, önemli, özgün katkılarda bulunmuştu: Erich Fromm, Karen Horney ve Franz Alexander gibi.

Bilim adamı ya da eleştirel bir düşünür olmayan Sachs, Freud'da bir kahraman, psikanalizde ise bir meslek, bir kimlik ve kendini adayabileceği bir inanç sistemi bulmuştu. Hayatının sonlarına doğru "Freud: Ustam ve Dostum" başlığını vermekten yüksünmediği bir biyografi yazdı. Cazibesi ve duyarlılığı bu kitapta da devam ediyordu, Freud'a duyduğu hürmetle birlikte; onun başkalarından, hatta deha sahibi başka adamlardan "farklı" olduğunu yazmıştı, "Onun da ötekilerle aynı hamurdan yapıldığına inanamıyordum. Ona özel bir madde katılmış olmalıydı, ortaya çıkan ürüne çok daha büyük bir mükemmellik katan özel bir madde. Bu yüzden de aramızda büyük bir uçurum vardı ve ben onu hiç aşmaya kalkışmadım. Benden dostum diye söz etse de ben kendimi hiç öyle hissetmedim; temelde, onunla konferans salonunda ilk karşılaştığım anki kadar uzak kaldı bana".[7] Sachs'ın Freud'a duyduğu hürmet ve onunla özdeşleşmesi çok açıktı. Analiz divanının ayak ucunda, kendisinin ve hastalarının görebileceği bir yerde Profesör'ün bir portresini koymuştu; takipçilerin pek çoğu gibi puro içmeye başlamıştı; hatta Freud'un yolculuk fobisini bile benimsediği söylenir.

Sachs ne kadar anlayışlı olsa da gözlemlerinden çıkarttığı sonuçlar hep Freud lehineydi. Anı kitabında idolünü şöyle tarif ediyordu:

> (...) düşman ruhların içine girmesine izin verilmeyen büyülü bir halkanın içinde duran bir savaşçı... Rakibini öldürdükten sonra sessiz sedasız işine döner, ayaklanmış kalabalıkla hiç ilgilenmezdi. Kendi beyninin evladını [psikanaliz] savunurken... hiçbir şeyden yılmaz, yorulmazdı, çelik gibi sert ve keskin olurdu, intikamcılık sınırına yakın "iyi bir kindardı". [Birisi davadan ayrılınca]... şiddetli bir sitem değil küçümseme tepkisi gösterirdi. Küçümseme karşısında yakarmak faydasızdır, sessizliği daha beter içe işler, en hoyrat lanetlemeden daha fena iz bırakır. Kırılma noktasına gelindiğinde ilişkiyi devam ettirmeyi imkânsız kılıyordu bu. Freud'un hayatında eski bir arkadaşıyla her çatışması nihai olmuştur. Onun, bir kriz içinde olanlara karşı sabır ve tahammül sınırına gittiğini defalarca gördüm ama uzlaşma için adım attığını asla görmedim.[8]

"İyi bir kindar", "çelik gibi sert ve keskin" bir katil, "küçümseme", "intikamcılık", dostlarla uzlaşmaya imkân tanımayan kopmalar —bunlar pek cazip özellikler değil. Yine de Sachs, hürmeti yüzünden, bunları savaş halindeki bir ordunun kumandanının vazgeçilmez özellikleri olarak görüyordu. Askeri imgeleri çekip alınca, Freud'un en adanmış takipçilerinden birinin çizdiği, tüyler ürpertici portresiyle karşı karşıya kalıyoruz.

Kutsal mühürlerden bir diğeri de Karl Abraham'a verilmişti. Seneler içinde hareketin politik yanında etkinlik gösterdi; Uluslararası Dernek'in başkanlığını yaptı; sonraki psikanalist kuşağı içinde öne çıkan bir grup öğrenciyi analiz etti. Belki de en tanınmış öğrencisi olan Melanie Klein İngiltere'ye taşındı ve kendi etkili okulunu kurdu. Abraham, Birinci Dünya Savaşı sırasında dört yıl Alman ordusunda psikiyatr olarak çalıştı ve 1925'te kırk sekiz yaşında öldü.

Abraham'ı tanıyanlar onun şu özelliklerini sayarlardı: yılmaz iyimserlik, çocuksu heyecan, zekâ, güvenilirlik, sükunet, serinkanlılık ve tutarlılık. Jones onu, o ilk grup içindeki en "normal" insan olarak tanımlamıştı. Freud, sadakatinden ve davaya adanmışlığından çok etkilenmiş, sadık bir teğmen gibi ona güvenmişti ama anlattıklarına bakılırsa onu biraz sıkıcı buluyordu; tatillerini daha duygusal ve yaratıcı olan Ferenczi'yle geçirmeyi tercih ediyordu. Abraham'ın karısı, evliliklerini "mutlu, sakin, mükemmel"[9] diye tanımlamıştı. Onu öven anlatımlarda bile bu niteliklere biraz alaycı bir yaklaşım vardır. Peter Gay, "belki biraz soğuk"[10] olduğunu yazmıştı; Jones ise "duygularını kendine sakladığını" düşünüyordu. Sachs ve —Freud'un ilk takipçilerinden— Theodor Reik katılığından hoşlanmıyorlar, "bilinçaltına düzenli, yöntemli, cerrahi yaklaşımına" itiraz ediyorlardı.[11]

Abraham'ın ölümünden kısa süre sonra yazılan bir biyografi yazısında, Jones çok açıklayıcı bir olayı aktarmıştı. Abraham "zaman zaman başka insanlardaki düşmanca duyguların gücünün hiç farkında değilmiş gibi davranırdı; alınmış ve öfkelenmiş birisiyle, bu hissini görünüşte tümüyle göz ardı ederek, sakin bir açıklamanın durumu değiştireceği umuduyla, neşeyle tartışmaya devam ettiğini görmüştüm bir keresinde".[12]

Karl Abraham, karısı ve çocuklarıyla....

Abraham'ın "normal" özellikleri ve yukarıdaki olayda görülen aymazlık, kendi hislerinden ciddi şekilde kopuk bir adam olduğunu gösteriyor. Onu psikanalize iten kişisel sebepler her neyse, yılmaz neşesi ve görev aşkı altında gömülü kalmışlardı. Birinci Dünya Savaşı dehşetinin kurbanlarını dört yıl boyunca tedavi etmiş bir adamdı bu; pek çok kişiyi darmadağın edecek bu deneyimden, iyimserliği en ufak bir yara almadan çıkmıştı. Mağdur askerlerle temas halinde olmak bile, nevrozların oluşmasında travmaların önemi olmadığı inancını değiştirmesine yetmemişti.

Abraham'ın bir diğer yönünü de psikanaliz hareketi içinde çalışmaları ortaya koyar; o da Jones gibi atik bir bekçi köpeği konumunu üstlenmiş, sapma emarelerini hiç gözden kaçırmamıştı. Rank, *Doğum Travması*'nı 1924'te yayımladığında, Freud en eski ve yakın destekçilerinden birinin yazdığı bu kitabı övmekte kararsızken, Abraham devreye girerek Rank'ı Uluslararası Dernek'ten dışlamıştı. Analist Martin Grotjahn, Abraham'ın biyografik bir karalamasında şunları yazmış: "Rank'ın kişisel ve bilimsel gelişimini yakından izlemişti ve Otto Rank'ın son kitabı *Doğum Travması*'nda, on iki yıl önce Jung'un yaptığına benzer bir bilimsel gerileme görmüştü".[13] Onun yönetimi al-

tındaki Berlin Cemiyeti, piskanaliz eğitimini katı bir biçimde kodlayan ilk dernek olmuştu.

Abraham'ın bir tür duygusal geçirimsizliği vardı; hayatın korkuları, acıları ve travmalarına zihniyle, teoriyle tepki verirdi. Bu kişisel özellikleri, Freud'a ve davaya adanmışlığıyla birleşince, yazılarında kendilerini açıkça ortaya koyuyorlardı. Sonradan psikanaliz üzerine yapılan yayınların çoğunda görüleceği üzre Abraham hep Kurucu'ya teşekkür ederek yazısına başlıyor, ancak ondan sonra Freud'un çalışmalarının bir yönünü incelemeye geçiyordu. Teorinin varsayımlarını, Freud'un otoritesini ya da "psikanalizin bildiklerini" asla sorgulamıyordu. Kanıtların neredeyse tümü, kısa klinik anekdotlardı ve insanlar, kişisel deneyimleri saptırılarak ya da yok sayılarak karakter kategorilerine sokuluyorlardı —oral-erotik kişilik, anal-sadist gibi.

Abraham'ın psikanalize ilk katkılarından biri olan *The Experiencing of Sexual Traumas as a Form of Sexual Activity* [*Cinsel Aktivite Biçimi Olarak Cinsel Travmaların Yaşanması*] 1907'de yayımlandı. Başka bir yazarın elinden çıkıp da Freud'un övdüğü az sayıda bildiriden biriydi bu. Bu denemede, Abraham, nevrozun oluşumunda, cinsel travmaya karşı güdü ve fantezinin rolü konusuna geri dönmüş, travmaların pek önemi olmadığını kanıtlamaya teşebbüs etmişti: "Çoğu vakada travmanın çocuk tarafından bilinçdışı olarak arzu edildiği ve bunu bebeklik cinsel faaliyetinin bir türü olarak kabul etmemiz gerektiği görüşü üzerinde duracağım. Çocuk psikolojisiyle ilgilenen herkes, kimi çocukların ayartılmaya ya da baştan çıkarılmaya direnirken, kimilerinin buna kolayca boyun eğdiğini bilir... Dahası, yetişkinleri cinsel açıdan tahrik eden çocuklar da vardır".[14] Sonra da şunları eklemişti: "Eğer buna karşı alttan alta, bilinçdışı bir istek varsa, çocuklukta cinsel travma deneyimi cinsel içgüdünün mazoşistik bir ifadesidir... Ben, cinsel açıdan vaktinden önce geliştikleri, libidolarının niceliksel olarak anormal olduğu, muhayyilelerinin de anormal derecede, cinsel meselelerle dolu olduğu sonucuna vardım".[15]

Abraham'ın örnekleri arasında, yetişkin bir adamın dokuz yaşındaki bir kıza tecavüz girişimi vardı. Bu yaştaki bir çocuğun cinsel saldırıya uğradığı halde ailesine bundan söz etmeyişinin, tacizden duyduğu zevkin ve bilinçaltında bunu isteyişinin kanıtı

olduğuna inanıyordu. "Çocukluktaki cinsel travmalar histeri ve erken bunamada Etiolojik bir rol oynamaz" sonucuna varmıştı; çocukların böyle travmalar yaşadıkları iddiası ise "nevroza ya da psikoza" bir eğilimleri olduğunu gösteriyordu.[16]

Abraham, Birinci Dünya Savaşı'na katılmış pek çok askerle çalışacaktı, onların ciddi sorunlarına bakışı da çocuk istismarı semptomlarına dair görüşüne paraleldi: ikisi de yeterince denetim altına alınmamış cinsel içgüdülerden kaynaklanıyordu. Mesela ona göre, askerlerin dehşet ve semptomları, sürekli ölümle, öldürmeyle ve sakat kalmayla yüzyüze olmaktan değil, siperlerde başka erkeklere fazla yakın olmanın uyandırdığı "homoseksüel libido"dan kaynaklanıyordu.

Abraham'ın hem çocuk istismarı hem de savaş nevrozları konusundaki görüşlerinden de anlaşılacağı gibi, nevrozların oluşumunda gerçek travmaların değil cinsel dürtülerin ve fantezilerin etkili olduğu tezinin, yılmaz bir sözcüsüydü. Onun için bilinçdışı —cinsel, sadist, mazohist, kıskançlığa dayalı— içgüdüler her şeyi açıklıyordu.

Jones ve diğerleri Abraham'ı psikanalistlerin en "bilimseli" ve "biyoloji odaklısı" olarak görüyorlardı ama kanıtlar her ikisi de olmadığını gösteriyor. Teorik fikirlerini kanıtlarla desteklemiyordu, alternatif olasılıkları asla gözönüne almıyordu ve "biyoloji"si Freud'un *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'sinin en geçersiz kısımlarının açımlanmasından ibaretti. Abraham da, ortodoksların çoğu gibi kendi teori dünyasına kapanmıştı, hastalarına doktrinlerini aşılıyordu, insanların acılarına karşı hissizdi. Hem teorik yazılarında hem de terapist olarak yaptığı çalışmalarda neredeyse tam bir empati yoksunluğu sergilemişti. Kendini cinsel tacize uğramış bir çocuğun, Birinci Dünya Savaşı'nda siperlerde bulunmuş bir askerin, toplumsal baskıya maruz kalmış bir kadının ya da sevdiği birini kaybetmenin yasını tutan depresyondaki bir insanın yerine koyamıyordu.

Jones'la Abraham, psikanalizin gelişiminde hem politik açıdan —eğitim enstitülerini ve dergileri kontrol altında tutuyorlardı— hem de fikirlerin yayılması açısından etkili olmuşlardı ama bir diğer sadık parti üyesi olan Max Eitingon, çok küçük katkılar yapmış müphem bir figürdü. Jones'un ifadesiyle: "Kendini tümüyle Freud'a adamıştı, en küçük isteği ya da fikri

onun için emirdi. Bunun haricinde biraz çabuk etki altında kalırdı, bu yüzden de insan gerçek fikrinin ne olduğundan emin olamazdı".[17]

Eitingon, Komite'ye sonradan katılmıştı. Özel kaynaklarıyla psikanalizi destekleyen zengin bir Macar olan Anton von Feund'un ölümünden sonra hareket, maddi ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma düşmüştü. Bunun üzerine Freud şahsi serveti olan Eitingon'dan elit gruba girmesini rica etmişti. Eitingon psikanalizle ilgili yayınlar için para temin ediyordu; sonradan, Abraham'm Berlin Cemiyeti'ne girdiğinde servetini bir psikanaliz kliniği kurmak için harcamıştı.

Eitingon hareketin militan ve otoriteryen yapısı içinde rahat görünüyordu; 1927'deki Psikanaliz Kongresi'nde söyledikleri de bunu doğruluyor:

> Bu seneki Kongremiz özel bir kongre. Bu onuncu Kongre'yle bir onyılı tamamına erdirdik, insanın, insanlığın fethi için çıktığımız yolda sessiz ama sürekli artan kilometre taşlarından biri daha. Nuremberg, Weimar, Münih, Budapeşte, Lahey, Berlin, Salzburg, Hamburg ve Innsbruck isimleri, Freud ve psikanalizin gerçek savaş alanlarını temsil etmeseler bile, en azından kazanılanları ve başarılanları gözlerimizin önüne seriyorlar, onlar hep aklımızda tutmamız gereken ilerleyişimizin marş borusu.[18]

Komite ilk resmi toplantısını 1913 Mayısı'nda yaptı. Jones henüz Toronto'dan dönmüştü, Abraham Berlin'den, Ferenczi Budapeşte'den geldiler ve Viyana'daki Rank ve Sachs'la buluştular. Freud bu beş adama Yunan mühürleri verdi, sonradan bunları altın yüzüklere dönüştüreceklerdi. Freud Babaydı, onlar da kendi deyimiyle "evlatlık oğulları". İlk gündem maddesi, Jung'un yeni *Symbols of Transformations* kitabı üzerine Ferenczi'nin tenkit dolu eleştiri yazısını tartışmaktı, bu yazıyı yazmaya onu Freud teşvik etmişti. Saray muhafızları Jung'a karşı konumlarını almışlardı; Freud'un eski gözdesi, veliahtı, Adler'in yolunu takip etmek üzereydi.

Bölüm 16

Carl Gustav Jung: En Gözde Oğulun Kovulması

Saldırganın, saldırılmak üzere olanı küçümsemek için kullandığı istismar terimleri daima değişir.

—Malcolm Lowry, *Under the Volcano*

Jung, Freud'dan kopuşunun arifesinde, hâlâ en gözde müritti; Profesör'ün ona gösterdiği özel sevgi bir yana, önde gelen bir psikanaliz dergisinin editörü, Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin başkanıydı. Yine de sekiz yıllik yakın işbiliğine rağmen, ortodoks kanondan ayrılan fikirlerini yayımlamaya başlayınca, —artık saray muhafızlarıyla çevrilmiş olan— Freud çileden çıktı; dostluklarını mahveden, Jung'un kendisini de mahvetmesine ramak kalan güçleri harekete geçirdi.

Freud'dan on dokuz yaş küçük olan Carl Jung, İsviçre'de bir köyde, köy papazı ve onun mistik karısının oğulları olarak, dokuz yaşına kadar tek çocuk olarak büyümüştü. Jung'u anlamak için kendine has mizacını da bilmek lazım. Yalnız, korku dolu ve duygusal açıdan fakir bir çocukluk geçirmişti, aynı zamanda izlenimlere, duyumlara ve hislere karşı çok açıktı. Küçük Carl'ın canlı ve faal bir hayal gücü vardı; küçüklüğünden itibaren zamanının çoğunu hayal âleminde, kendine özel oyunlarını oynayarak geçirmişti.

Jung'un en eski anıları ve deneyimleri yoğun bir sevinç ve korku arasında gidip geliyordu. Sonradan ilk anısını şöyle an-

latmıştı, "güzel, ılık bir yaz günü, gökyüzü masmavi, altın güneş ışığı yeşil yapraklar arasından süzülüyor... tarif edilmez bir huzur hissediyorum".[1] Sütün "hoş tadını" ve "kendine has kokusunu" ve ona "mukayese kabul etmez ihtişamıyla muazzam bir keyif veren" Constance Gölü'nü hatırlıyordu. Doğayla ilintili bu hoş anılar, dehşet verici olmasa da korkutucu olan ölümle ilgili diğer anıların tam zıttıydı:

> Geceleri belli belirsiz korkardım. Evin içinde bir şeylerin yürüdüğünü duyardım. Rhine Şelalesi'nin boğuk uğultusu hep duyulurdu, onun etrafı tehlikeli bölgeydi. İnsanlar boğulur, bedenleri kayalara vururdu. Yakındaki bir mezarlıkta zangoç mezar kazardı —kahverengi kesekler yığılırdı. Uzun, siyah fraklar giymiş, üzüntülü adamlar... Bana *topraktaki bu çukura birinin gömüldüğünü* söylemişlerdi. Etrafta gördüğüm bazı insanlar birdenbire ortadan kaybolurdu. Sonra gömüldüklerini, Tanrı'nın onları yanına aldığını duyardım.[2]

Carl üç yaşlarında, ölümle ilintili bu korkuları duyarken annesi bir akıl hastanesine kaldırılmıştı. Ayrılık, küçük oğlanda "genel egzema"ya neden olmuştu; "annemin evde olmayışına çok üzülüyordum. O zamandan beri ne zaman 'sevgi' kelimesini duysam şüpheyle yaklaşırım. 'Kadınlar' bana uzun süre doğuştan gelen bir güvenilmezlik hissi verdi. Öte yandan 'baba' güvenilirlik ve —güçsüzlüktü".[3]

Jung'un babası, dini vazifelerini yerine getirse de derin bir inanç taşımayan bir köy papazıydı. Hayatının sonlarına doğru inancını hepten kaybetmiş ve senelerdir yüzeyin hemen altında bekleyen depresyona gömülmüştü. Kocasından memnun olmayan bir annenin, dokuz yaşına kadar tek çocuğu olan Carl muhtemelen onun ilgi odağı haline gelmişti ve mistik özelliklerinden çok etkilenmişti. Annesi ve akrabaları ispiritizmayla ilgileniyor, hayaletler görüp, ölülerle konuşuyorlardı. Oğlu onu, iki farklı kişiliği olan "tekinsiz" bir yaratık olarak görüyordu: gündüzleri sıradan bir köylü kadın gibi davranıyor, geceleri "tuhaf ve gizemli" bir yaratık oluyordu. Bir keresinde onu başı gövdesinden ayrılmış, önünde havada dururken görmüş ya da gördüğünü hayal etmişti. Bazen ağzından yabancı bir ses çıkar, kehanetler savururdu.

Jung'un annesinin tekinsiz kişiliği, babası, din ve İsa'yla bağlantılı ölüm imgeleriyle birleşince son derece korkutucu deneyimlere, kaygı rüyalarına ve "ilk bilinçli travma"sına neden olmuştu.[4] Evinin yanındaki sokakta oynarken, kadın kıyafetleri giymiş bir erkeğe benzeyen birinin yaklaştığını görmüş. Bu kişi iyice yakınlaşınca uzun, siyah bir elbise giymiş bir erkek olduğunu fark etmiş ve korkuyla "Cizvit" olduğunu düşünmüş. Babasının "Cizvitler'in aşağılık faaliyetleri"nden söz ettiğini duymuştu, aynı zamanda bu figürü insanları yanma alan İsa'yla, ölüm, gömülme ve babasının bile onu koruyamayacağı tehlikelerle özdeşleştirmiş. Sonradan adamın zararsız bir Katolik rahip olduğunu fark etmiş; yine de bu olay, otuzlarına kadar Katolik kiliselerine girmesini engelleyen bir fobiye dönüşmüştü. Ama muhtemelen Freud'la ilk buluşmasından sonra, nihayet bu korkusunu yenip Viyana'da bir kiliseye girdi.

Çocukluğunda Jung, kâbusları ve ölüm korkularıyla özdeşleştirdiği annesine karşı güvensizdi; yardım ve korunma için babasına da başvuramıyordu. Aile atmosferi ona öyle boğucu geliyordu ki tıkanma nöbetleri geçiriyordu. Bir taşın üzerine oturup acaba ben mi taşın üzerindeyim, yoksa üzerinde bir şey olan taş ben miyim diye düşünürdü. Tahta bir cetvelden, frak ceketi, melon şapkası ve botları olan bir figür oymuş, mürekkeple boyamış ve nehirden aldığı, pürüzsüz, siyah bir taşla birlikte kalem kutusuna koymuştu. Sonra "dostunu" tavanarasına sakladı, anababasıyla arası ne zaman bozulsa bu nesneyi sakladığı yerde ziyaret ediyor ya da özel bir kodla ona mesajlar yolluyordu. Bu oyun, kendini rahatlatmasının, yalnızlık ve ölümle ilintili korkularını yenme teşebbüsünün somut bir aracıydı. Otuzlu yaşlarının sonlarında, Freud'la onu yıkıp geçen ayrılışından sonra, tahta bebeğine, taşlar ve minyatür binalarla oynadığı özel oyununa geri dönmüştü.

Jung köy çocuklarıyla birlikte okula gitmiş ve garip, mutsuz ailesinin dışındaki dünyaya uyum sağlamaya çalışmıştı. Bu kolay olmadı. Eski bir çocukluk arkadaşı olan Alert Oeri, onun için "daha önce hiç bu kadar asosyal bir canavarla karşılaşmamıştım" demişti.[5] Jung oyunlara ve diğer çocukların başka faaliyetlerine katılıyordu ama bu onu "olduğumu düşündüğüm

şeyden farklı olmaya" zorluyordu; bu da içinde ömrü boyunca sürecek bir bölünmeye neden olmuştu: "Sanki içimde bir yarılma hissetmiş ve bundan korkmuştum. İç güvenliğim tehdit altındaydı".[6] Bütün bunlar sırdı. Sırrını açabileceği tek bir arkadaşı bile yoktu, çok yalnızdı.

Annesi iki kişilikliydi, şimdi de Carl bir okul çocuğu olarak aynı şeyi yaşıyordu. Sonradan şöyle yazacaktı: "Gerilerde bir yerde hep iki kişi olduğumu biliyordum. Birincisi, okula giden ve diğer çocukların çoğundan daha az zeki, dikkatli, çalışkan, terbiyeli ve temiz olan, annemle babamın oğluydu. İkincisi büyük —hatta yaşlı— şüpheci, güvensiz, insanların dünyasından uzak, doğaya, toprağa, güneşe, aya, havaya, bütün canlılara ve her şeyden çok geceye, rüyalara ve 'Tanrı'nın' doğrudan içine koyduğu şeylere yakın biriydi".[7]

Jung'un çocukluğu ve ergenliğine dair anlattıklarında, iki aşırı uç olan aşağılık ve yücelik görülüyor.[8] Kendisinin "1 numaralı kişilik" dediği dış ya da sosyal benliği yalnız, yalıtılmış, depresif ve akademik performansı düzensiz biriydi. "2 numaralı" kişiliğinin içinde daha fazla, daha büyük bir şeyler olduğunu ama açığa çıkma fırsatı bulamadığını biliyordu. On altı ve on dokuz yaşları arasında, "açmazın sisi yavaş yavaş dağıldı ve zihin durumları düzeldi. 1 numaralı kişilik gittikçe daha netleşiyordu". Babasıyla dini meseleleri tartışıyor ve onun maalesef çok yetersiz olduğunu görüyordu, bundan kaynaklanan etkili bir gündüz düşünde, Carl, Tanrı'nın, Basel Katedrali üzerine "muazzam bir tezek" fırlatıp onu yerle bir ettiğini görmüştü. Bu fanteziyi savuşturmaya çalıştı ama sonunda bir rahatlama ve mutluluk duygusuyla kabul etti. Tanrı'ya giden yolu, babasının örgütlü dini dışında kendi kendine bulacaktı. Bundan otobiyografisinde —*Anılar, Düşler, Düşünceler*— söz etmese de Freud'a yazdığı mektuplarda, ergenlik çağının sonlarına doğru "bir zamanlar taptığı" bir adam tarafından cinsel tacize uğradığını yazmıştı, bu adam muhtemelen din adamı olan bir aile dostuydu. Carl'ın hem bu adamda hem de babasında bir erkek ideal bulma girişimi acılı bir hayalkırıklığıyla sonuçlanmıştı.

Jung, Basel Üniversitesi'ne girdiğinde hem içe kapanık hem şamatacı, hem etkileyici hem de utangaçtı. Arkadaşları

ona "Fıçı" lakabını takmıştı, hem iri yapılı olduğu hem de içkiyi iyi kaldırdığı için. O da fakirdi. Tipik bir papaz çocuğuydu: üstün bir eğitimle —babası daha altı yaşındayken ona Latince öğretmeye başlamıştı— ekonomik yoksunlukların karışımı. Çocukluğu boyunca eski püskü giysiler, delik ayakkabılarla gezdiğini, üşüdüğünü hatırlıyordu, üniversiteye gittiğinde de burs ve akrabalarından yardım alması gerekmişti. Meslek olarak arkeolojiyi seçmek istese de fakirliği yüzünden geçimini sağlamasına yetecek bir işi tercih etmiş; tıp okumaya karar vermişti.

Ama bilim ve tıp Jung'un kendini bilme arayışına cevap vermemişti, o da annesi ve akrabalarıyla birlikte ispiritizma seanslarına katılmaya başlamıştı. Bu konuda okunabilecek her şeyi okumuş, sonradan da bu deneyiminden faydalanmıştı; "doğa üstü" olguları inceleyen ilk kitabının temelini bunlar oluşturuyordu.[10] Krafft-Ebing'in *Deliliğin Kitabı* adlı eserini de okumuştu, bu kitap onu psikiyatri üzerinde uzmanlaşmaya sevketti, öznel deneyimleri bilimsel araştırma konusu yapmaya müsait bir alandı bu. Psikiyatr olma kararı hayatının kafa karıştırıcı yönlerini; değişken, korkutucu halleriyle annesini, çocukluk korkuları ve fantezilerini, bölünmüş kişiliğini anlama teşebbüsüydü. Eugen Bleuler'in denetimi altında şizofren hastalarla çalışmayı tercih etmesi tesadüf değildi.

Yetişkin Jung, bir seksen beş boyunda, yapılı, gayet zeki, müthiş enerjik, çok çalışkan ve iştahlı bir adamdı. Davudi sesiyle sürekli konuşur, otoriteyle dalga geçme fırsatını kaçırmazdı. Aynı zamanda tam bir kitap kurduydu, erken bunama üzerine yazdığı kitapta, çağının en kapsamlı edebiyat eleştirilerinden biri vardı. Jung, Freud'un kendisiyle aynı yaşlardayken yaşadığı cinsel ketlemelere maruz kalmamıştı; kadınlar onu çok çekici bulurdu, sonraki maceralarından anlaşıldığı kadarıyla cinsel açıdan gayet serbestti. Bu dışa dönük özelliklerinin yanı sıra, kendi deyimiyle sezgiselliği ve yoğun duygusal duyarlılığı vardı. Başka insanların iç dünyalarıyla doğrudan bağlantı kurabildiğini hissederdi.

Jung 1903'te zengin Emma Rauschenbach'la evlendi ve beş çocukları oldu. Evlilik uzun ömürlü olmuştu; sıcakkanlı ve düşünceli bir kadın olan Emma, kocasını ve çalışmalarını gayet iyi

C. G. Jung, karısı ve çocuklarıyla...

tahlil etmişti. Ama Jung, kendi deyimiyle "çokeşli mizacını" da tatmin etmekten geri durmuyordu; hastası olan iki kadınla yaşadığı aşk maceraları belgelerde yer alıyor —muhtemelen başkaları da olmuştu. Belli ki Carl, bir eş olarak fazla kolay bir adam değildi.

Jung ömrü boyunca, onu kendinden geçiren hazların dengelediği güçlü korkular, fobiler ve çözülme tehlikesiyle mücadele etti. Hem bu derin meraklarıyla iştigal eden bir meslek hem de bunların ete kemiğe bürünmüş hali olan bir adam arıyordu. Freud tam da ihtiyacı olan kişiydi. Oldum olası onu meşgul eden şeylerle —rüyalar, fanteziler, zihin dünyasıyla— uğraşan biri mevcuttu. Eserlerini okuduğunda Freud'un kendinden büyük, zeki bir adam olduğunu, çocukluğundan beri içinde biriken zihinsel durumlar ve hisleri açıkça konuşabileceği ideal baba olduğunu düşündü.

Jung, 1906 Nisanı'nda, Freud'a *Diagnostic Association Studies*'in bir nüshasını göndererek yazışmayı başlattı ve ondan coşkulu bir cevap aldı.[11] Neredeyse bir yıl boyunca ilişkileri mek-

tuplarla sınırlı kaldı, Freud'un en ikna edici olduğu ortamdı bu. Jung'a övgü dolu ve açık mektuplar yazdı. İlk mektubunda Freud yeni yazışma arkadaşına, "eminim genellikle beni destekler konumda olacaksınız ama düzeltmeleri de memnuniyetle kabul edebilirim"[12] diye yazdı.

Jung teşekkürlerle karşılık vermiş ve Freud'u, çalışmalarına düşmanca yaklaşanlara karşı savunmuştu. Psikanalizi anlamayan ya da eleştirenlere duydukları öfke baştan itibaren aralarında güçlü bir bağ oluşturdu. Jung, Bleuler'in ilk başta, psikanalize gösterdiği "güçlü direnç"ten söz etmiş ama artık "tümüyle saflara çekildiğini" eklemişti. Ama ilk mektubunda, daha sonra ihtilaf konuları halini alacak eleştirilerini de yazmıştı: "Terapiniz sadece ertelenmiş tepkinin açığa çıkarttığı duygulanımlara değil bazı kişisel münasebetlere de dayanıyormuş gibi geliyor bana; bence histerinin başlangıcı büyük ölçüde cinsellikten kaynaklansa da tümüyle öyle olduğu söylenemez".[13]

Bu kısa yorumda Jung, Freud'un yaklaşımında varlığını sürdüren iki zorluğa işaret etmişti: terapik ilişkilerin —"kişisel münasebetlerin"— iyileştirici gücünü göz ardı etmesi ve temelde cinselliği vurgulaması. Freud'la ilişkisinin ilk yıllarında bu çekinceler geriplanda kalmıştı ama Jung bağımsız muhakemesinden asla vazgeçmedi ve sonunda kendi fikirlerini yeniden dile getirdi. Ama ilişkilerinin bu noktasında Freud'a ve psikanalize inanma ihtiyacı ön plandaydı.

Freud, Jung'un mektubuna hemen karşılık verdi, "Bleuler'i saflara katmanız beni özellikle çok memnun etti" diye yazmıştı.[14] Sonra Jung'un eleştirilerini görünüşte açık bir tavırla ele almış ve genç adamı da kendine çekmeye başlamıştı: "Umarım seneler geçtikçe, şimdi tahayyül edemeyeceğiniz kadar yaklaşırsınız bana". Yeni tomurcuklanan bu yazışma çeşitli alanları kapsıyordu. Cinsellik teorisini tartışıyorlardı, Jung vaka malzemeleri sunmuştu, kendi rüyalarından birini aktarmış, Freud da iltifatlarına devam etmişti: "Gördüğünüz gibi beni hiç sıkmadınız. Mektuplarınıza bayılıyorum".[15] Jung, Freud'un cevabından gurur duymuştu, yine de psikanaliz teorisinin, hastalarında gözlediği şeyleri yeterince açıkladığından emin değildi, zira hastaneye kapatılmış şizofrenlerle çalışıyordu: "Benim malze-

mem sizinkinden tümüyle farklı. Son derece güç şartlar altında, çoğu cahil delilerle uğraşıyorum".[16] Freud, Jung'un sorularına cevap vermiş ve iltifatlarını sürdürmüştü:

> Erken bunama üzerine yazdığınız kitabın beni heyecanlandırmadığını zannetmekte haksızsınız... şimdiye kadar bana katılmış en yetenekli yardımcı sizsiniz. Aslında sizin erken bunama üzerine yazdığınız deneme, şimdiye kadar çalışmalarıma yapılan katkılar arasında en zengin ve en anlamlı olanı; burada benimle yüzyüze görüşme gibi bir üstünlükleri olan Viyanalı öğrencilerin arasında, sizin kadar kavrayışlı sadece bir kişi tanıyorum, dava için sizin kadar çok şey yapabilecek ve yapmak isteyen bir kişi bile yok... hazır bana bu kadar yakınken fazla uzaklara savrulmayın zira bunu yaparsanız günün birinde bizi birbirimize karşı kullanabilirler. İçten içe, bu özel durumda mutlak açıklığın en iyi diplomasi olacağını düşünüyorum.[17]

Bu mektup Freud'u en ayartıcı haliyle gösteriyor; güçlenen bağlarından söz ederek genç adamı pohpohluyor ve yakınlıklarını bozabilecek potansiyel düşmanlar olabileceğini çıtlatıyor. Bundan duygulanan Jung, Freud'un "son derece dostane ve ayrıntılı mektubuna" cevaben, kendisinin de saflara katıldığını yazmıştı: "İçinizi rahat tutun: Teorinizin benim için vazgeçilmez olan hiçbir bölümünden asla ayrılmayacağım çünkü ona çok inanıyorum".[18] Freud'a onunla yüzyüze görüşmek için fırsat kolladığını çünkü "ertelenmiş tepki" yönünden muazzam dolu olduğunu belirtmişti. Jung, karısı Emma ve genç meslektaşı Ludwig Binswanger, Freud'u ilk olarak 1907 Martı'nda ziyaret ettiler.[19] Bu buluşmada Jung'la Freud on üç saat boyunca konuştular, konuşmanın çoğunu Jung yapmıştı; daha önce de söylediği gibi muazzam doluydu. Jung'la Binswanger, Çarşamba Cemiyeti'nin toplantısına da katıldılar.

Daha önce olup bitenler Jung'u, Freud'a müthiş bir biçimde bağlanmaya hazırlamıştı. Kendisinden on dokuz yaş büyük bu adam, sular seller gibi boşalttığı düşüncelerini ve hislerini dinliyor, anlar gibi görünüyor, rüyalarını yorumluyor ve bir meslektaş olarak ona kucak açıyordu; "karşılaştığım gerçekten

önemli ilk adamdı... o ana kadarki yaşantımda onunla kıyaslayabileceğim kimseyle tanışmamıştım. Tavırlarında en ufak bir geçiştirmecilik yoktu. Onu gayet zeki, kurnaz ve tam manasıyla harikulade buldum".[20] Bu karşılaşma Jung'un son şüphelerini de silmiş, onu Freud'a ve davaya bağlamıştı.

Jung artık Freud'un cinsellik teorisi saflarına geçtiği için, bunu kendi çalışmalarında uygulamak istemiş ve bir vakada yol göstericisine danışmıştı: "Aşırı mastürbasyon yapan ve üvey babasının kendisini taciz ettiği yalanını söyleyen 6 yaşında bir kızı tedavi ediyorum şu anda" diye yazmıştı.[21] Kızın hislerindeki donukluğu, ayartıldığını net bir biçimde hatırlayamadığını ve ona duygularını ifade ettirmeyi bir türlü başaramadığını anlatıyor, "Şu anda travma sahte gibi görünüyor. Madem öyle bu çocuk bu cinsel fantezileri nereden edinmiş?" sonucuna varıyordu.

Freud cevabında, kendisinin ayartma teorisini bırakmasına gönderme yapmıştı: "Altı yaşındaki kızda, bu saldırının bilince çıkan bir fantezi olduğunu kuşkusuz fark etmiş olmalısınız, analizler sırasında daima görülen bir şeydir bu ve benim çocuklukta genel travmalar olduğunu zannetmeme yol açmıştır".[22] Freud, Jung'un küçük hastasını hiç görmediği halde, üvey babasının cinsel tacizinden değil "fantezi"den mustarip olduğuna emindi. Bu yaştaki bir kız çocuğunda cinsel istismarın nasıl sonuçlar yarattığı konusundaki günümüz bilgileri, muhtemelen yanıldığını gösteriyor —muhtemelen kız tacize uğramıştı. Hikâyeyi anlatmış ama hislerini sergilememişti ve kafası cinsellikle meşguldü —"bu çocuk bu cinsel fantezileri nereden edinmiş?"— ayrıca aşırı ölçüde mastürbasyon yapıyordu, bütün bunlar böylesi vakaların tipik özellikleridir.

Freud'la Jung'un, küçük çocuklarda cinsel istismar konusunda şimdi bildiklerimizi 1907'de bilmesini beklemek haksızlık olur. Ama Freud dürtü-istek teorisini dayatmakta bu kadar ısrarlı olmasa bu durumların çok daha çabuk kavranması mümkün olabilirdi. Jung hâlâ şüphedeydi ama Freud'u idealleştirdiği için fantezi teorisini kabul etmişti.

Altı yaşındaki hasta konusundaki fikir alışverişinden birkaç ay sonra, Jung kendi hayatından travmatik cinsel bir ha-

dise anlatmış ve Freud'a karşı hissettiği cinsel duygularla bunu doğrudan ilişkilendirmişti. 1908 Ocağı'nda şunları yazmıştı: "İtiraf etmem gereken bir günahım var: fotoğrafınızı büyüttüm. Harika görünüyor. Çevremde birkaç kişi kopyasını yaptırttı. İsteseniz de istemeseniz de sessiz çalışma odama girmiş oldunuz". Freud'a olan hayranlığı ve sevgisi, ayrıca kendi erotik hislerinin de farkında oluşu, kendi cinsel taciz deneyimini itiraf etmesini sağlamış ve Freud bunu gerçek bir anı olarak kabul etmişti. Jung şöyle yazmıştı: "Hem insan hem de araştırmacı olarak sizi çok takdir ediyorum ve size karşı bilinçli hiçbir hınç beslemiyorum... Size olan hürmetimde 'dinsel' tutkuları andıran bir şey var. Esasen pek canımı sıkmasa da, inkâr edilemez erotik imaları yüzünden bunu iğrenç ve gülünç buluyorum. Bu nahoş duygu, çocukken bir zamanlar taptığım bir adamın cinsel saldırısına maruz kalmamdan kaynaklanıyor".[23]

1907 Martı'ndaki ilk buluşmaları sırasında Jung, içinde Freud'un da bulunduğu bir rüya anlatmıştı. Jung'un otobiyografisinden, gerçek ya da gizli benliğinin rüyalarında kendini gösterdiği anlaşılmaktadır; bu yüzden de rüyaları büyük Freud'a itiraf edebilmek onun için muazzam bir olaydı. Binswanger bu ilk buluşmayı şöyle anlatmıştı: "Viyana'ya vasıl olduktan bir gün sonra Freud, Jung'la bana rüyalarımızı sordu. Jung'un rüyasını hatırlamıyorum ama Freud'un bunu nasıl yorumladığını hatırlıyorum; Jung'un onu tahtından indirip yerine geçmek istediği yorumunda bulunmuştu".[24]

Jung "bir zamanlar taptığı" bir adam tarafından taciz edildiğini anlattığı mektubunda bu rüyaya geri dönmüştü:

> Analiz gören bir hastanın ıstırabı içindeyim, itirafımın olası sonuçları, akla gelebilecek her türlü korkuya kapılmama neden oluyor... Viyana'dayken size anlattığım kısa rüyayı hatırlayacaksınız. O zaman anlamını çözememiştim. Siz çözümü rekabet kompleksinde aradınız. Sizi *çok çok zayıf bir ihtiyar* olarak yanımda yürürken görmüştüm. O zamandan beri bu rüya aklımı kurcalıyor ama bir yere de bağlanmıyordu. Çözümü de her zamanki gibi endişelerimi size itiraf ettikten sonra buldum. *Bu rüya sizin + + + tehlikenize karşı zihnimi ra-*

hatlatıyor!"[25] [Bu kelimeler mektubun orijinalinde de vurgulanmıştı; köylüler evlerini tehlikelerden korumak için içlerine tebeşirle üç haç işareti yaparlardı.]

Jung bu rüyanın, yeniden travmaya uğrama korkusunu yansıttığını hissediyordu; Freud'u ideal biri olarak görmekle gençliğinde olduğu gibi cinsel açıdan sömürülme tehlikesi altına giriyordu. Jung sonradan meslektaşı Jolande Jacobi'ye, bir aile dostunun ona karşı homoseksüel bir teşebbüste bulunduğunu anlatmış ve "Freud'un yakınlaşma çabalarından da bu yüzden korkuyordum" demişti.[26]

Jung'un "erotik imalı", " 'dinsel' tutkusu"nu ve rüyasında Freud'u ihtiyar bir adam olarak gördüğünü itiraf ettiği mektuba Freud'un verdiği cevap maalesef kayıptır. İçinde her ne yazıyorsa ikna edici olmalı zira buna cevaben Jung, "Üzerimde harikalar yaratan mektubunuz için samimi teşekkürlerimi kabul edin" yazmıştı.[27] Jung'un cinsellik teorisi konusunda ilk başta dile getirdiği çekinceler artık bir kenara atılmıştı. Mektuplarında onunla "davanın" ayrılmaz bir bütün olduğunu yazan Freud'a olan bağlılığı onu tam manasıyla saflara katmıştı. Jung harekette kendine sağlam bir yer edinmiş, çekincelerini geriplana atmıştı; ayrılmalarına kadar geçen yıllar zarfında makaleleri ve konferanslarının çoğunda Freud'un pek çok başka fikrinin yanı sıra istek-fantezi teorisini öne çıkartmıştı.[28]

Bu ilişki Freud açısından da yoğun bir ilişkiydi. Freud/Jung mektuplarında, özellikle de Jones ve Abraham'la yaptığı yazışmalarda, Freud'un "İsviçreli'yi kazanmayı" ve "Zürih"i kendi yanına çekmeyi, psikanaliz hareketinin ilerlemesinde önemli bir hedef olarak gördüğü açıktır.[29] Bu politik sebeplere ek olarak, Freud, onun çocukluğunda ve delikanlılığında sahip olamadığı pek çok şeyi kendinde barındıran Jung'dan şahsen de hoşlanıyordu. Başka bir deyişle onun açısından da "erotik bir ima" vardı. Jung fiziksel etkileyiciliği olan çok cazibeli bir adamdı, ayrıca duygusal derinliklere inmeye ve bilinçdışını keşfetmeye de istekliydi. Zengin karısı, Hıristiyan-İsviçreli müktesebatı, bilimle ve kurumsal psikiyatriyle olan bağlan-

tısı onu, Viyana-Yahudi gettosundan çıkma, cinsel açıdan ketlenmiş, fakir oğlandan çok farklı bir yere koyuyordu. Freud'un mektupları, Jung'la Fliess arasında bir bağlantı kurduğunu açıkça gösterir. Jung mektuplarına hemen cevap vermediğinde hissettiği kaygıdan söz ederken şöyle yazmıştı: "Yazışmaların kesilmesine karşı hâlâ travmatik bir hiperestesyam [aşırı duyarlılık] var anlaşılan. Başlangıcını gayet iyi hatırlıyorum —Fliess— ve böyle bir deneyimi farkında olmadan tekrar yaşamak istemem".[30] Jung da ona "Müsterih olun, ne şimdi ne de gelecekte Fliess-vari bir şey olmayacak" cevabını vermişti.[31]

İşte bu politik ve kişisel sebepler karışımı, Freud'u, Jung'u desteklemeye ve ona özel imtiyazlar tanımaya sevketmişti. Mektuplarında ona "Sevgili meslektaşım" yerine "Sevgili dostum" sonra da "Sevgili dostum ve halefim" demeye başlamıştı; 1909 Nisanı'nda yazdığı mektupta, "seni resmen en büyük oğlum olarak evlat edindiğimde ve inanmayanların topraklarında halefim ve veliahtım ilan ettiğimde..." diye bir ifade vardı.[32] Yine aynı minval üzerine, Jones "Freud'un, Musa gibi sadece uzaktan bakmasına izin verilen, psikiyatrinin vaadedilmiş topraklarını keşfetmeye yazgılı Yeşu olacaktı Jung" benzetmesini yapmış ve Freud'un ağzından "kurduğum İmparatorluk yetim kaldığında, bütün miras sadece Jung'a kalmalı" sözünü aktarmıştı.[33]

Freud'a yazdığı mektuplarda Jung çok duygusaldı, kendine hâkim olmaya çalışırken sık sık aşırı uçlara giderdi. Abraham ve Eitingon gibi rakiplere karşı sert ve ani çıkışlar yapar ama bir taraftan gözde oğul olma isteğini de itiraf ederdi.[34] Yazışmanın başlarında, Sabina Spielrein adında genç ve zeki bir Rus-Yahudisi kadına uyguladığı tedaviyi anlatmıştı; kadın psikotik bir vaziyette Burghölzli'de hastaneye kaldırılmıştı.[35] Terapisti Jung'du ve kadınla ilişkiye girmişti. Bunu Freud'a ilk anlattığında, kadını kendini ayartmakla suçlamıştı; Freud da bu açıklamayı kabul etmeye çok istekliydi. Ama sonraki mektuplarında Jung, ilişkinin sorumluluğunu kendi üzerine almıştı. Cinsel yakınlığa son vermiş, yardımını ve desteğini sürdürmüştü; psikozdan kurtulan Sabina, psikiyatri öğrenimi gördükten sonra Viyana'ya gidip Freud'un grubuna katılmış, sonunda memleketi Rusya'ya dönmüştü.

Freud'la Jung'un terapist olarak çalışma tarzları da aralarındaki kopuşu haber veren bir başka farklılıktı. Jung, Burghölzli'deki ilk yıllarında dans partileri, senede bir kere de maskeli balo düzenlerdi, kendisi ve diğer doktorlar psikotik hastalarıyla vals yaparlardı. Jung sonradan, tavırlarındaki farkı gösteren bir olay hatırlamıştı:

> Freud, 1908'de beni Zürih'te ziyarete geldiğinde ona Babette vakasını gösterdim. Sonradan bana, "Bu hasta hakkında keşfettiklerin gerçekten çok ilginç, Jung. Ama bu gudubet kadınla saatler, hatta günler geçirmeye nasıl tahammül edebildin?" dedi. Ona hayretle bakmış olmalıyım çünkü daha önce aklıma böyle bir fikir hiç gelmemişti. Bu kadını, yaşlı, hoş bir mahluk olarak görüyordum çünkü çok sevimli hezeyanları vardı ve çok ilginç şeyler anlatıyordu. Hem kendini kaybettiğinde bile, gülünç bir saçmalık arasından bir insan olarak kendini gösteriyordu.[36]

Bu kadının çirkinliğine dair yorumu Freud'un şahsen hoşlandığı ve hoşlanmadığı şeylerin, açık, kabul edici bir yaklaşımda bulunmasını engellediğini gösteriyor; tedavi ettiği insanlarla arasında duygusal bir mesafeyi muhafaza ettiği anlaşılıyor. Onların hissettiklerini hissetmek istemiyordu; oysa Jung hastalarıyla bağlantı kurabilmek ve onları anlayabilmek için onlarla özdeşleşebiliyor ve kendi tepkilerini kullanabiliyordu. Çok zorlu bir adamla yaptığı çalışma için Jung şöyle demişti: "ne zaman takılıp kalsam beni analiz ediyordu. Bu sayede benim psişik sıhhatim de düzeliyordu".[37]

Jung'un tek tek hastalarına uygulayabileceği bir tedavi türü arayışı, zamanla Freud'un muteber uygulamaları ve inançlarını, özellikle de cinselliği her şeyin üzerinde tutmasını sorgulamaya sevketmişti onu. Freud kendi hesabına, evrensel teorilerine sonuna kadar bağlıydı ve psikanaliz terapisini asla empati ya da diyalog anlamında düşünmüyordu. Hastalar yorumlarına katılmazsa bunu dirençlerinin bir işareti olarak algılıyordu. Başka bir deyişle, ilk başta itaatkâr evlat olan Jung, kendisi olmak için güçlü bir ihtiyaç duyuyordu; sonsuza kadar itaatkâr bir takipçi olarak kalabilecek tiplerden değildi. Teori ve terapi

kendi gözlemleri ve deneyimleriyle çeliştiğinde kendi fikirlerini ifade etme arzusu duyuyordu.

1911'de Jung, önemli bir çalışma olduğunu düşündüğü ve nihayet *Symbols of Transformation* adını verdiği kitabını yayımladı.[38] Bu kitapta şizofreni konusundaki fikirlerini formüle etmeye ve Freud'un teorileri, özellikle de cinsellik teorisi hakkında artan çekincelerini dile getirmeye çalışıyordu. Kitap, hastalarıyla çalışmalarına ve kendi bölünmüş kişiliğine dayanıyordu. Kendine has enerjisiyle, klasik ve Doğu efsaneleri de dahil, mitoloji ve din alanmda araştırmalara girişiyordu. Jung'un sonraki teorilerinin bir kısmı bu kitapta şekillenmeye başlamıştır ama bu dönemin en önemli meselesi, onu Freud'la çarpışmaya sürükleyecek fikirleriydi. Jung, *Symbols of Transformation*'ı daha yazarken ilişkileri için tehlike arzedeceğini hissetmişti. Haklıydı. O yılın Kasım ayında Freud ona, "Korkarım aramızda bir yanlış anlama var, bir kere daha böyle olmuştu; bir makalede benim düşüncemde libidonun her türlü arzuyla aynı anlama geldiğini yazmıştınız, oysa ben iki temel dürtü olduğunu ve sadece cinsel dürtünün ardındaki güce libido denebileceğini düşünüyorum".[39]

Jung buna uzun bir mektupla karşılık verdi, "yıllar içinde libido teorisini şizofreniye uygulama teşebbüslerimde karşılaştığım bütün zorluklar" sıralanıyordu mektupta.[40] Freud'un, paranoid şizofreni psikozundan mustarip, Alman bir yargıç olan Schreber hakkındaki bildirisi için, "Şizofrenide gerçeklik işlevinin kaybı, —cinsel açlık olarak tanımlanan— libidonun bastırılmasına indirgenemez. En azından benim tarafımdan" diye yazmıştı. Bu ciddi bir teorik farklılıktı; Jung doğrudan şizofren hastalarla çalışmıştı ve kendisi de kişilik parçalanmasıyla mücadele ediyordu. Bu durumları anlamak için Freud'un cinsel-libido teorisini faydalı bulmuyordu. Bu tür hastalarla hiç çalışmamış olan Freud —Schreber analizi hastanın *Anılar*'ı üzerine yapılmıştı— şizofreniyi kendi cinsellik teorisine zorla uydurmaya çalışıyordu.

1912 Mayısı'nda yazılan mektuplarda, Freud'la Jung ensest, kaygı ve annelerle babaların nispi gücü üzerinde durdular. Jung, yaptığı araştırmalar sonucunda, mitolojide de görüldüğü

üzre, annelerin muazzam önemli olduğuna ikna olduğunu yazmıştı ve bütün kaygıların, oedipal çatışma sırasındaki hadım etme tehditlerinden kaynaklandığı iddiasını sorgulamıştı. Freud ona katılmıyor, kendi kaygı teorisini savunuyor ve o meşum nakaratı tekrarlıyordu; Jung'un söyledikleri "psikanalizden önce söylenenlere çok benziyordu" ve "Adler'in bir teoremiyle feci bir benzerlik gösteriyordu".[41]

Freud, Jung'a bu mektupları yazdığı sırada bir yandan da kendi kitabı üzerinde çalışıyor, meslektaşından önce yayımlamak için acele ediyordu. İnsanın tarih öncesi geçmişinin rolü üzerine bir teori geliştirdiği *Totem ve Tabu*'ydu bu. O da Jung gibi mitolojik kaynaklara başvurmuş ayrıca antropolojiden de eklemelerde bulunmuştu. Toplumun, dinin ve ahlakın Oedipus kompleksinden ortaya çıktığını, ilkel insanların "ilk atalarını" öldürmenin suçluluğu sonucunda uygarlaştığını öne sürüyordu. O sırada Ferenczi'ye şöyle yazmıştı: "Gerçekten ilgilenmeden koca koca kitaplar okuyorum, zira sonlarını zaten biliyorum; içgüdülerim bana nasıl biteceklerini söylüyor".[42] İki psikanalist arasındaki ayrılık çarpıcıdır; Jung yeni bir şeyler keşfetmeye, kafasını karıştıran sorulara cevap bulmaya sahici bir ilgi duyuyordu oysa Freud teorisini doğrulamak istiyordu. *Totem ve Tabu*'nun sonucu öceden belliydi.

Aralarındaki anlaşmazlık büyüdükçe —Jung'un *Symbols of Transformation*'da yazdıkları Freud'un teorileriyle uyuşmaz— Freud kişisel saldırıya ve arkadaşının güdülerini yorumlamaya başvurmuştur. 1912 Şubatı'nda Jung'u, her zaman kendisini yeterince sevmediği anlamına geldiğini ve bilinçdışı güdülerini açığa çıkardığını iddia ettiği, mektuplarına geç cevap vermesinden dolayı azarlamıştı:

"Mektuplarınızı sabırsızlıkla bekliyor, anında cevap yazıyordum. İlk başta gönülsüzlüğünüzü önemsemiyordum. Bu sefer bana daha ciddi görünüyor... kendimi ele alıp, libido fazlamı hemen kestim. Bunu yapmak beni üzdü ama bu kadar kolay hallettiğime sevindim. O zamandan beri talepkâr değilim, benden korkmanıza gerek yok. Bildiğimiz gibi, sorumsuzluk derinlik psikolojisiyle bağdaşmayan bir şeydir".[43]

Freud "libido"sunu öfkeyle geri çekmişti. Sevgili oğlu ve veliaht prensine duyduğu sevgiyi hemen kesmişti ve duygularını kontrol altına alabildiği için kendinden gurur duymuştu. Jung cevaben, Freud'dan farklı düşünmeye hakkı olduğunu yazmış ve Nietzsche'den bir alıntı yapmıştı: "İnsan öğrenci olmaktan öte geçemezse öğretmeninin hakkını ödeyemez".[44]

1912 Kasımı'nda Freud'la Jung, uzlaşma umuduyla Münih'teki Park Hotel'de buluştular. Freud'un, Binswanger'i görmek için İsviçre'ye gitmesi kavga etmelerine neden olmuştu. Jung, Freud kendisini görmeye gelmediği için hafife alındığını hissetmişti, Freud ise Jung'un bilinçdışı "baba kompleksi" yüzünden seyahat tarihini karıştırdığını söylemişti. Bu anlaşmazlık, büyüyen farklılıkları yanında küçük bir olaydı. Münih'te uzun uzun konuşmuşlardı; Freud sonradan şöyle demişti: "Sözümü sakınmadım, onunla arkadaşlık sürdürülemeyeceğini, sonradan zalimce son verdiği yakınlığı kendisinin kurduğunu sükûnetle anlattım; sadece benimle değil başkalarıyla da ilişkilerinde yolunda gitmeyen şeyler olduğunu söyledim".[45]

Sonra, Jones ve başkalarıyla yine aynı otelde, 1909'daki Amerika yolculuğundan önce, Freud Jung'un yanında ilk olarak bayıldığında yaptıkları gibi ölülerden ve antik dünyadan konuştular. Bu sefer ölmüş babasının adını bazı anıtlardan sildiren bir Mısır kralından söz ediyorlardı. Konuşmanın ortasında Freud yine bayıldı. Jung onu kucağına alıp bir divana taşıdı; Freud kendine gelirken "Ölmek kim bilir ne tatlıdır" demişti.[46] Bu olaydan sonra Jung'a yazdığı bir mektupta, "Park Hotel'in yemek salonu bana uğursuz geliyor. Altı yıl önce yine aynı yerde benzer bir nöbet geçirmiştim, dört yıl önce bir tane daha. Bu nevrozla gerçekten ilgilenmem gerek".[47] Binswanger'e ise şöyle yazmıştı: "Bu sefer Jung'a, daha önce de onun selefine yönelik bastırılmış duyguların doğal olarak bu işte büyük payı var".[48] Sözü edilen "selef" elbette Fliess'ti, yine aynı otelde onun yanındayken bayılmıştı ama hatırladığı gibi altı değil tam on altı yıl önce.

Freud bayıldıktan sonra, Park Hotel'in aynı odasında Fliess'le kavga ettiklerini Jones'a söylemişti: "Münih'i ilk olarak, hastalanan Fliess'i ziyaret ettiğimde görmüştüm... bu şehir o

adamla olan ilişkimle sıkı sıkıya bağlı gibi görünüyor. Meselenin kökeninde zaptedilmez homoseksüel hisler var".[49] Freud-Jung ilişkisinde şüphesiz rekabet olsa da Jung açısından aralarındaki çatışmanın esas sebebi bu değildi. Jung, Freud'un hiç sahip olmadığı güçlü ve sevecen baba rolünü oynamasını istemişti. "Ölüm istekleri"nin bir tehdit oluşturması şöyle dursun, Freud onu reddettiğinde hayalkırıklığı ve kayıp duygusu yıkıcı bir etki yaratacaktı. Freud açısından da esas tehdit, Fliess'le yaşadıklarının tekrarlanmasıydı: yani çocukluk özlemlerini gerçekleştireceği vaadi taşıyan birinin kaybı. Hem Freud'un hem de Jung'un küçüklük travmaları ve kayıpları ölüm imgeleriyle ilintiliydi. Freud'un Jung tarafından divana taşınırken sarfettiği "ölmek kim bilir ne tatlıdır" lafı hem sevgi ve ilginin pasif alıcısı olma arzusunu hem de bu özleminin hüsrana uğramasıyla ilintili ölümcül korkuyu ifade ediyordu. İkinci bayılma hadisesinden sonra Ferenczi'ye yazdığı bir mektupta Freud şöyle demişti: "Münih'teki fenalaşma hadisesini gayet iyi analiz ettim, hatta uzun zamandır ertelediğim *Totem ve Tabu* üzerinde çalışmaya bile başladım. Bütün bu nöbetler [bayılma] küçüklükte yaşanmış ölüm hadiselerinin önemine işaret ediyor —benim de bir yaşlarındayken erkek kardeşim ölmüştü".[50] Bu olay, en güvenilir meslektaşa, ancak özel bir mektupta açıkalanabilmişti, Freud kaygısını ve bayılmasını küçüklüğündeki kayıplarına bağlamıştı; ama alenen oedipal-cinsel yorumuna sadık kalmıştı.

Freud'la Jung arasında, Münih'te bir nevi uzlaşma sağlanmıştı ama kısa ömürlü oldu. Topu topu birkaç hafta sonra, Jung, Freud'un fikirlerine hak ettiği değeri vermeyi reddetmesine, kızgınlığının hep teşhisler ve yorumlarla geçiştirilmesine daha fazla dayanamadı: "Bu günlerde her yerde bunu duyuyorum, üzüntüyle gördüm ki psikanalistler, psikanalizi başkalarını kıymetten düşürmek ve kompleks imalarıyla gelişimlerini engellemek için kötüye kullanıyorlar... Son zamanlarda ortalıkta dolanan akıl almaz bir saçmalığa bakılırsa libido teorim anal erotizmin sonucuymuş. Bu 'teori'yi kimin ortaya attığını düşündükçe analizin istikbali beni korkutuyor".[51]

Sözünü ettiği kişi Abraham'dı: "anal erotizm" onun çok sevdiği bir fikirdi. Abraham ve Komite'nin diğer üyeleri, sirkü-

ler mektuplarında Jung'un doktrinlerden sapışını tartışmakla meşguldüler. Kısa bir süre sonra Freud kendini tutamayarak Jung'a bir uyarı mesajı gönderdi, Jung da nihayet patladı:

> Size samimi bir şey söyliyeyim mi? Size karşı olan hislerimin biraz karışık olduğunu kabul ediyorum... Yine de öğrencilerinize hasta gibi davranma tekniğinizin tam bir *falso* olduğunu söylemek zorundayım. Bu şekilde ya köle ruhlu oğullar ya da küstah kuklalar yaratıyorsunuz... Etrafınızdaki bütün semptomatik eylemlerle dalga geçiyorsunuz, böylece herkesi utançla hatalarını kabul eden oğullar ve kızlar seviyesine indiriyorsunuz. Bu arada kendiniz bir baba gibi her şeye yukarıdan bakıyorsunuz, üzerinize toz kondurmuyorsunuz... Bir hastanın kendi kendini analiz ederek ne kadar yol alabileceğini biliyorsunuz elbette: kendi nevrozunu asla aşamaz —tıpkı sizin gibi. Siz kendinizi bütün komplekslerinizden arındırıp, oğullarınıza baba rolü oynamayı bırakırsanız ve sürekli onların zayıf noktalarını bulmak yerine bir kere de kendinizinkileri ararsanız, o zaman ben de kendime çeki düzen veririm ve sizinle aynı fikirde olmama günahımdan bir hamlede kurtulurum.[52]

Freud'un cevabı, tipik bir teşhis saldırısıyla ilişkiyi tümüyle kopartmak oldu: "Anormal davranışlar sergilerken sürekli normal olduğunu haykıran biri, hastalığının farkında olmadığı şüphesi uyandırır. Bundan yola çıkarak kişisel ilişkilerimizi tümüyle sona erdirmeyi teklif ediyorum. Ben bundan hiçbir şey kaybetmem, zira sizinle olan duygusal bağım uzun zamandır pamuk ipliği gibi —geçmiş hayalkırıklıklarımn uzatmalı etkisi".[53] Buna Jung şu karşılığı verdi, "Kişisel ilişkilerimizi sona erdirme isteğinizi kabul ediyorum çünkü ben kimseye dostluğumu zorla dayatmam. Bu olayın sizin için ne anlama geldiğini en iyi siz değerlendirirsiniz. 'Gerisi sessizlik'".[54]

Freud, Jung'un fikirlerine "anormallik" ve "hastalık" damgası vurmuştu; Abraham'la Jones da kendi teşhisleriyle bu saldırıya katılmakta geç kalmadılar. Jones, Freud'a Komite'yi kurmakta "hiç de erken" davranmadıklarını yazmıştı; ona göre Jung "normal biri gibi davranmıyor, ciddi bir akıl hastalığı var;

psikanaliz yapan psikiyatrlardan da paranoyak bir izlenim edinmişti. [Amerika'dayken]".[55] Freud, Abraham'a şöyle yazmıştı: "Jung delirmiş ama ayrılmasını istemektense kendi kendini mahvetmesini seyrederim daha iyi".[56] 1914'te Jung Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin başkanlığından ayrılmaya zorlandı ve *Jahrbuch*'un editörlüğünden istifa etti. Adler vakasında da olduğu gibi sadık birlikler, bir düşmanı daha yenmek için komutanları etrafında toplandı. Freud, Abraham'a şöyle yazmıştı: "Sonunda şunlardan kurtulduk, o vahşi, mutaassıp Jung ve sofu papağanlarından. Beni ve ortak davamızı savunurken sergilediğin olağanüstü açık görüşlülük ve katlandığın zahmetler için çok teşekkür ederim. Hayatım boyunca beni sömürdükten sonra ihanet etmeyecek arkadaşlar aradım ve hayatımın doğal sonuna bu kadar yaklaşmışken onları bulduğumu görüyorum".[57]

Jung'a mektuplarında saldırmakla yetinmeyen Freud, 1914'teki *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine* denemesinin son dokuz sayfasını eski dostunu eleştirmeye ayırdı. Aynı yıl yayımlanan *Narsisizm Üzerine* makalesinde, *Totem ve Tabu*'da yaptığı gibi Jung'dan erken davranmak istemiş ve Jung'un şizofreni alanındaki çalışmalarını çürütmeyi hedefleyen psikanalitik açıklamalar getirmişti. Freud, Jung'un özgün katkılarını "masal", "hayalcilik", "efsunculuk" diye geçiştirmiş, çalışmasının diğer bölümlerindense kendisi yazmış gibi faydalanmıştı. Senelerce —hatta hâlâ— psikanalizle ilgilenenler, "bilimsel" buldukları Freud'un teorisinin aksine Jung'un fikirlerini "mistik" kabul etmişlerdir. Aynı zamanda, Jung'un —daha 1907'de ana hatlarını çizdiği "psikolojik kompleks", nevrozla kültürün tarih öncesi kökenlerine katkıları gibi— fikirleri de Fliess'in biseksüellik fikri ve Adler'in aşağılık, saldırganlık, erkeksi protesto kavramları gibi Freud tarafından sahiplenilmiştir.

Freud'un Jung'un çalışmalarına saldırması, kişisel dışlamasının açtığı yaralara yenilerini eklemişti. Freud'a yazdığı son mektuplarda Jung güçlü ve mücadeleci bir insan gibi görünüyordu ama gerçekte, Freud'un onu reddi çok yıkıcı olmuştu. Jung Freud'dan bir kuşak küçük, çok daha hassas biriydi.

Symbols of Transformation hayli kişisel bir metindi; Jung, sadece şizofreniyi değil kendi bölünmüş ve sorunlu kişiliğini de anlamaya çalışıyordu. Freud hemen kontrolünü muhafaza etse de —"Ben bundan hiçbir şey kaybetmem zira sizinle olan duygusal bağım uzun zamandır pamuk ipliği gibi"— Jung dağılmıştı, seneler boyu neredeyse psikotik bir durumda mücadele etti. Sonradan o günleri şöyle tarif edecekti, "Freud'la ayrıldıktan sonra bütün arkadaşlarım ve tanıdıklarım beni bıraktı. Kitabım paçavra ilan edildi; mistiktim, bu da her şeyi açıklamaya yetiyordu... benim için bir iç çalkantı dönemi başlamıştı. Bu duruma, yönelim bozukluğu demek hiç abartılı olmaz".[58]

"İç çalkantı" ve "yönelim bozukluğu", durumu biraz yumuşatıyor zira başka bir seferinde şu ifadeyi kullanmıştı, "Bir psikozun pençesindeydim... toprak gerçekten de ayaklarımın altında yarılıyordu ve ben onun karanlık derinliklerine gömülüyordum".[59] Panik, dehşet, yoğun suçluluk, intihar eğilimi, ölü ve ölüm imgeleri ve yönelim bozukluğuna neden olan gerçeklik kaybı. Freud, Jones ve Abraham'ın, Jung için söyledikleri "deli" ve "paranoyak" sözlerinin doğru olduğunu göstermez bu. Neredeyse psikotik denebilecek bu durum, Freud onu dışlamadan önce değil, dışladıktan *sonra* meydana gelmişti. Paranoyak değildi, Freud'un ona zulmettiğini hissetmiyordu; daha ziyade çocukluğunun yalıtılmış ve fantezi dolu dünyasına geri dönmüştü. Paranoya ve delilik yaftaları, Freud'a ve doktrinlerine meydan okuyan herkese rutin olarak uygulanmıştır; bu teşhis söz konusu bireylere özgü değildir. Adler ve Stekel —ve Adler'i desteklediği zaman Putnam— hep "paranoyak" ilan edilmişti. Şimdi de sıra Jung'daydı.

Jung'un başına gelen psikoz hali, hareketi öfkeyle terkeden ve kendisi gibi düşünen meslektaşlarıyla hemen bir rakip okul oluşturan Adler'in başına gelmemişti. Jung için Freud ve psikanalizle olan ilişkisi çok daha önemliydi. İnsan olarak Freud, terapi, teori ve hareket olarak da psikanaliz, Jung için kendisinin farklı yönlerini ifade etme ve barıştırma aracıydı. Freud, çocukluğundan beri rüyalarını, hislerini ve fikirlerini, güvenip de anlattığı ilk insandı; psikanaliz inanç sistemiydi, sonradan buna

"içinde yaşadığın mit" demişti.[60] Freud ve teorileri hayatının ve benliğinin merkezi yapıları olmuştu; onları kaybedince gerçekliği parçalanmış ve kişisel kaosa düşmüştü.

Jung psikoza yaklaştı ama gerçekle bağını asla bütünüyle kaybetmedi. Zar zor koca, baba ve terapist olmayı sürdürdü. Kendi deyimiyle, karısı, çocukları ve hastaları dünyaya demirli kalmasını sağladı; 1 numaralı benliği buralarda hâlâ varolabiliyordu. Zamanının geri kalanında, sonradan "bilinçdışıyla yüzleşme" adını verdiği şeyle meşguldü.[61] 2 numaralı benliğine teslim oluyor, dehşete, halüsinasyon yoğunluğundaki imgelere, rüyalara, fantezilere gömülüyordu. Gittikçe, bu durumdan çıkışını bir nevi oyun terapisi ve kendi kendini analizle bulmaya başladı. Çocukluk oyunlarına geri dönmüş; tavanarasına sakladığı tahta bebeği hatırlamış; korkulu anıları ve rüyaları bulup çıkartmış; taşlarla minyatür evler ve köyler yapmaya başlamış; gizli defterlere yazılar yazıp resimler yapmış ve dağılmış, parçalanmış vaziyetini çözmeye uğraşmıştı. Şizofrenisini başarıyla tedavi ettiği Toni Wolff adında bir kadın bu sırada ona çok yardımcı olmuş ve senelerce Jung'la ilişki yaşamıştı.[62]

Adler'in kovulması gibi Jung'un afaroz edilmesi de psikanalizin geleceği için büyük bir kayıptı. Freud'un tarih versiyonu kabul edildi ve yıllarca Jung ya da fikirleriyle ilintili her şey mistik ya da tabu kabul edildi. Din ve tinsel hayat, bilinçdışının yaratıcı potansiyali, cinsellik ve haz arayışı dışındaki güdüler, babaların yanı sıra annelerin önemi, bütünlük, yapışıklık ve benliğin bütünlüğü gibi konular gayya kuyusuna fırlatıldı. Bütün bu meseleler zamanla psikanalizde kendilerine bir yer buldular ama Adler ve Jung'un kaderlerinde gayet net görülen, Freud ve sadık adamlarının başlattığı zındıkları dışlama kalıbı, Freudcu kanondan ayrılan fikirlerin göz önüne alınmasını uzun, zorlu bir mücadele haline getirdi.

Bölüm 17

Birinci Dünya Savaşı

Gazetelerde ve önemsenmeyen bazı kitaplarda çok uzaklardaymış gibi duran, dünyanın büyük hareketleri, insanlığın topyekün kaderi, bir deprem gibi kendi hayatlarına girdiği an pek çok kimse için felakettir —yetişen nesillerin ağır ağır şekillenen zorunluluklarının işgalci bir ordunun ayak seslerine dönüştüğü andır bu.

—George Eliot, *Daniel Deronda*

Komitedeki sadık teğmenlerinin desteklediği Freud, Jung'u psikanaliz hareketinden atma seferini başarıyla tamamlamıştı. 1914 Haziranı'nda, Karl Abraham'a "bomba şimdi patladı, bakalım nasıl bir sonuç yaratacak. Sanırım kurbanların [Jung ve arkadaşları] kendilerini toparlayıp tepki vermeleri için iki üç hafta zaman tanımalıyız"[1] diye yazıyordu. O kendi zaferinin tadını çıkarırken, 28 Haziran'da Saraybosna'da şoke edici bir olay meydana geldi: Habsburg tahtının vârisi Arşidük Franz Ferdinand, Bosnalı bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürüldü. Bu suikast ilk başta, yaz aylarını gezip tozmakla geçiren Avrupalıları paniğe sevketmedi; daha önce de benzer krizler diplomasiyle başarılı bir biçimde atlatılmıştı. Ama bir ay içinde uluslararası gerilimlerin çıkarttığı maraz, meşum boyutlara ulaştı ve Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a savaş ilan etti. Sırbistan'a destek vermek için Rusya da harekete geçti ve Avrupa müttefiklik sistemi ateşlendi; Almanya'yla Fransa birbirlerine savaş

ilan ettiler ve tarafsız Belçika'nın Almanya tarafından işgal edilmesi İngiltere'yi de çatışmanın içine çekti. İş ciddiye binmiş, Büyük Savaş başlamıştı; Avrupa, yüzyılın en yıkıcı olaylarından biri halini alacak vahşi bir çatışmaya yuvarlanmıştı.

Psikanaliz hareketi içindeki çarpışmalar, askeri değerler ve metaforlarla övülse de ölümcül olmamıştı; Freud'un karşıtları ve başarılı seferlerinin "kurbanları"na karşı "bombalar" patlatılmıştı belki ama Adler'in hüsranı ve Jung'un ıstırabına rağmen her ikisi de yandaşlarıyla birlikte hayatlarına devam etmişti. Bu psikanaliz savaşlarından zaferle ayrılan Freud, askeri değerleri sorgulamaya gerek görmüyordu. Onun için barış kendiliğinden olan bir şeydi ama öğrencilerin, hastaların, kaynakların ve fikirlerin ulusal sınırlardan rahatça geçmesini sağlayan, böylece psikanalizin yayılmasına imkân veren, aslında istikrarlı bir dünyaydı. 1914'teki savaş ilanı bütün bunlara son vermişti.

Muharip milletlerin başkentlerinde şenlikler sürerken, savaşa ve Avrupa'daki silahlanma yarışına karşı çıkan pasifistler ve sosyalistler bile yaygın vatanseverlik sağanağından nasiplerini almıştı. Viyana'da, İngiliz büyükelçisi "bir sevinç patlaması, müthiş kalabalıklar, sokaklarda yürüyüp, sabahlara kadar vatansever şarkılar söylüyorlar" gözleminde bulunmuştu.[2] Gazete editörleri "yeni Avusturyalılık ve yeni Macarlık"tan söz ediyorlar, Habsburg İmparatorluğu'ndaki ihtilafların yerini topluluk ruhu alıyordu.[3] Viyanalılar kendilerini gönüllü çalışmalara vermişlerdi; cepheden gelen mültecilerin ihtiyaçlarını karşılıyorlardı; doktorlar kapı kapı dolaşıp insanları aşılıyorlar; kadınlar savaşa katkıda bulunmak için nikâh yüzüklerini veriyorlardı. Alenen herkes kutlamalara katılsa da Freud'un küçük kardeşi Alexander, "insanlar çok hüzünlü zira herkesin orduya çağrılan ya arkadaşları ya da akrabaları var" diyordu.[4] Sanatçı Oscar Kokoschka, Viyana'nın fakir mahallelerinden gelen askerlerde daha teslimiyetçi bir ruh hali görmüştü: "Hayatları boyunca sefaletten başka şey görmemiş bu alelade, aç, şaşkın gençler ve adamlar ölmeye ya da sakat kalmaya gönderiliyorlar, sonradan da kimsenin umrunda olmuyorlar. Sokaklar zavallı kadınlarla dolu, daha şimdiden solgun ve hastalar ama bu işten nasıl etkilendiklerini erkeklerine göstermeyecek manevi-

yata hâlâ sahipler... Yine de askerler uysallar ve dostça bir bakışa minnettar kalıyorlar".[5]

Daima politikadan uzak duran ve önceki yıllarda pek vatanseverlik sergilememiş olan Freud, kitlesel ulusal birlik ifadesine kendisini kaptırmıştı. Abraham'a yazdığı bir mektupta, düşmanlıkların patlak vermesinden duyduğu heyecandan bahsediyordu: "Otuz yıldır ilk olarak kendimi bir Avusturyalı gibi hissediyorum ve pek de umut vaat etmeyen bu imparatorluğa son bir şans vermek geçiyor içimden. Her yerde moral bir harika. Aynı zamanda, cesurca eylemlerin özgürleştirici etkisi ve Almanya'nın güvenli desteği de buna katkıda bulunuyor".[6] Jones, "Freud'un savaş ilanına anında tepki vermesi beklenmedik bir şeydi. Elli sekiz yaşındaki, pasifist bir *âlimin* bunu, pek çokları gibi salt korkuyla karşılaması beklenirdi. Aksine, onun ilk tepkisi gençlere yaraşır bir heyecan, görünüşe göre çocukluğunun askeri şevklerinin yeniden uyanışı olmuştu... kendini iyice kaptırmıştı, işini filan düşünemiyor, bütün zamanını kardeşi Alexander'la olayları tartışarak geçiriyordu. 'Bütün libidomu Avusturya-Macaristan'a vakfettim,' diyordu".[7]

Kendi ülkesinin gücünü göstermesi, zafer kazanması en büyük umuduydu. Freud eskiden beri geçmişteki askeri kahramanlarla özdeşleşmiş olsa da son iki savaşı kaybetmiş, sınıf ve milliyet çatışmalarıyla çalkalanan, dağılmaya yüz tutmuş Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na pek sempati duymuyordu.

Freud'la Abraham'ın aksine Ferenczi, sarhoş kalabalıkların vatansever şevkini paylaşmıyordu. 21 Ağustos'taki seferberliği beklerken Freud'a şöyle yazmıştı: "Bu savaş heyecanına yabancı gibiyim —benim düşünceme göre anakronik bir şey bu".[8] Meslektaşının şüpheci ruh haline duyarlılıkla yaklaşan Freud'un, Ferenczi'ye yazdıkları daha çok ulusal güvenlik özlemini dile getiriyordu; "savaş fırtınasının, o berbat cerahati dağıtacağı, çocuklarımızın güven içinde yaşayabileceği bir ülke umuyorum" diyordu.[9]

Freud'un pek çok kişiyle paylaştığı savaş heyecanı, kısmen çabucak sona ereceği yolundaki yaygın kanaatten kaynaklanıyordu. Avrupa'daki son savaşlar kısa olmuştu: 1866'daki Avus-

turya-Prusya Savaşı sadece yedi hafta, 1870-1871'deki Fransa-Prusya Savaşı altı ay sürmüştü. Bunlar Freud'un çocukluğunun savaşlarıydı; on yaşında bir öğrenci olarak Avusturya birliklerine sargı bezi temin etmek için kampanyalar düzenlemişti, on dört yaşına geldiğindeyse Fransa-Prusya Savaşı'nı ilgiyle takip etmişti.[10] Bu çatışmaların anıları hem kamuoyunu hem de siyasi ve askeri liderleri, ordularının siperlerde aylarca, hatta yıllarca saplanıp kalacağı bir savaş değil hareketli bir savaş beklentisine sokmuştu.[11] Az zaiyatlı, sivil hayatı etkilemeyecek üç beş belirleyici muharebeden sonra savaşın kazanılacağına ya da kaybedileceğine inanıyorlardı. Çoğunluk bu işin Noel'e kadar biteceğini tahmin ediyordu; Macar ekonomi bakanı, üç haftayı geçmeyeceğini düşünüyordu; Avusturya-Macaristan ordusunun da sadece birkaç haftalık levazımı vardı.[12]

Avrupalı entelektüellerin çoğunun kafasında gerçekçilikten uzak, idealize edilmiş bir savaş tablosu vardı. Napoléon Savaşları'nın kanlı gerçekleri çoktan romantik mitler ve simgeler tarafından örtülmüştü ve yeni savaşın, erkeklerin cesaretlerini ortaya koyacakları, kahramanlara, şövalyelere yaraşır bir şey ola-

Neşeli Alman askerleri I. Dünya Savaşı'na katılıyor...

cağı tahmin ediliyordu.[13] Hatta çoğunluk, savaş sınavından geçmeden tam anlamıyla erkek olamayacağını hissediyordu; savaş türü bir badireyi atlatmazlarsa, keyifli ve yumuşak bir hayata gömülme tehlikesi içinde olacaklarına inanıyorlardı. 1912'de Fransız yazar Abel Bonnard, şairane bir üslûpla şöyle diyordu, "O vahşi şiiriyle savaşa kucak açmalıyız. Kendini onun içine fırlatan bir adam, sadece kendi içgüdülerini yeniden keşfetmekle kalmaz, erdemlerini de tekrar kazanır".[14] Freud, savaşın "özgürleştirici bir etki" yaratacağı inancına, Avrupa kültürünü işgal eden bu imgeler yüzünden kapılmıştı.

Savaş kaçınılmaz, gerekli, hatta faydalı görülüyordu; eski, çürümüş toplumların cürufunu temizleyecek, arındırıcı bir etki yaratacak, ülke ve insanların içindeki en iyi yönleri açığa çıkaracaktı —vatanseverlik, sadakat, kendini düşünmeden bir davaya adama ve kahramanlık gibi. Freud'un savaş imgesi, Avusturya-Macaristan'ı sağlıksız "cerahatler"inden temizleyecek bir "fırtına"ydı ve bu imge çoğunluk tarafından paylaşılıyordu. Lahey barış konferansına giden Alman delegesi Karl von Stengel, savaşın faydalarını aynı metaforla göklere çıkarmıştı: "Nasıl fırtınalar havayı temizler, çürümüş, yaşlı ağaçları yere yıkarlar ama güçlü, sağlıklı bir meşeye hiçbir şey yapamazlarsa, savaş da insanlar ve devletlerin siyasi, fiziksel ve tinsel değerini sınar".[15] Büyük Savaş'ın arifesinde, erkek kimliği, ulusal özerklik, güvenlik ve topluma dair fikirler ve yoğun duygular, savaşın yaygın bir kabul görmesine neden olmuştu.

İlk başta sadece küçük bir azınlık savaşa karşı olduklarını ifade etmişti. Savaşın ilk aylarında yüz Alman bilim adamından bir barış bildirisi imzalamaları istenmişti, ama sadece dört kişi bildiriyi imzaladı, bunlardan biri de Albert Einstein'dı. Bir arkadaşına şöyle yazmıştı: "Aklını kaçıran Avrupa inanılmaz bir şey başlattı. Böyle zamanlarda insan ne kadar zavallı bir hayvan türüne dahil olduğunu fark ediyor. Sükûnetle barışçı çalışmalarıma ve tefekkürüme devam ediyorum ve sadece acımayla tiksinti hissediyorum".[16] Savaşa kesinlikle karşı olan, enternasyonalist ve barışçı fikirlerini koruyan üç beş kişiden biriydi Einstein —Fransız Sosyalist Partisi lideri Jean Jaurès, Alman Sosyalisti Rosa Luxemburg ve Fransız romancı Romain

Rolland da diğerleriydi.[17] Ama dar fikirli vatanseverlik ve Freud'unkine benzeyen savaş coşkusu, önde gelen çoğu Avrupalı entelektüelin hâkim tepkisiydi. Sonradan savaşa karşı çıkanlar bile ilk başlarda kendilerini Freud gibi coşkuya kaptırmışlardı: Viyana'nın en sevilen yazarlarından, sonradan kararlı bir pasifist olan Stefan Zweig da bunlardan biriydi; savaşa getirdiği acı eleştirilerle ünlenen Viyanalı gazeteci Karl Kraus da bu eleştirilerini ancak 1915'ten sonra dile getirmeye başlamıştı.

İleri görüşlü birkaç düşünür, çok yakında Avrupa'yı yutacak modern, sanayileşmiş savaşın yıkım potansiyelini görebiliyordu. 1890'da, Prusya Genel Kurmayı'nın emekli başkanı Moltke, Reichstag'a gelecekteki bir Avrupa savaşının ne kadar sert geçeceği konusundaki öngörüsünü bildirmişti: "Avrupa'yı ateşe verenin, cephaneliğe ilk fünyeyi koyanın vay haline".[18] Varşovalı bir banker olan Ivan Bloch, 1898'de Batı Cephesi'ndeki sıkışmışlığı ve kasaplığı önceden haber veren altı ciltlik bir eser yayımlamıştı; İngiliz iktisatçı Norman Angell 1910'da, bütün katılanları bekleyen ekonomik felaketten söz etmişti. H.G. Wells bilimkurgu romanlarında, bilimsel keşiflerin askeri alana uygulanmasının yaratacağı dehşeti tahmin etmişti.[19] Hepsinden önce 1887'de, Friedrich Engels şu uyarıda bulunuyordu:

> Sekiz ila on milyon asker birbirlerini yiyip bitirecek ve bu esnada bütün Avrupa'yı da çekirge sürüsü geçmiş gibi tüketip, çırılçıplak bırakacaklar. Otuz Yıl Savaşları'nın yıkımının üç dört yıla sıkıştırılmış ve bütün kıtaya yayılmış hali gerçekleşecek; kıtlık, hastalık, yoksunluk, orduyu ve halk kitlelerini vahşileştirecek... Eski devletler ve onların geleneksel devletçiliği çökecek, öyle ki taçlar düzinelerle hendeklere yuvarlanacak ve onları oradan alacak kimse olmayacak; böylesi bir savaşın nerede biteceğini ve kimin zafer kazanacağını tahmin etmek kesinlikle imkânsız.[20]

İşte Avrupa, umduğu hayalî, kısa savaşa değil tam da böyle bir savaşa giriyordu, yol açacağı şok savaş öncesi beklentilerini, değerlerini ve duygularını sarsacak, genç askerlerden olduğu kadar fikirlerden de zaiyet verdirecekti.

Ağustosta, Büyük Savaş hayatlarının ortasında patladığında, Freud ailesi, çocukları ve dostlarının kaderiyle meşguldü. Avrupa'daki pek çok kişi gibi aile, savaşın başlamasına hazırlıksız yakalanmıştı; on dokuz yaşındaki Anna, İngiltere'deki arkadaşlarını ziyarete gitmişti, aile ondan haber alana kadar gerilimli günler yaşadı. Cebelitarık ve Pontebba'dan geçerek, 26 Ağustos'ta sağ salim eve döndü. Freud'un büyük oğlu Martin de diğer delikanlılar gibi ilk vatanseverlik coşkusuyla Avusturya ordusuna yazılmıştı, Freud'un damadı, Sophie'yle birlikte Frankfurt'ta oturan Max Halberstadt da silah altına alınmıştı. Seferberlik, küçük psikanaliz ekibini de bölmüştü; Ferenczi, doktor olarak Macar ordusuna çağırılmıştı, Abraham da bir Alman askeri hastanesinde çalışmak için gönüllü olmuştu. Freud, Abraham'a esefle, "Jones da düşmanımız tabii" diyordu.[21]

Kendini dönemin hayhuyuna kaptıran Freud sinirliydi ve çalışamıyordu; sık sık dilinin sürçtüğünü fark ediyordu ve "bir Alman zaferinden diğerine yaşadığını" fark ediyordu.[22] Savaşa duyduğu yoğun ilgiye rağmen, başka doktorların yaptığı gibi gönüllü olmamış, çocukluğundaki gibi özel dünyasına çekilmişti. Kendini teskin etmek için savaşın ilk aylarını sadık sekreteri Otto Rank'la kitaplarını kataloglayarak ve antik eserlerini düzenleyerek geçirmişti. 1914 Ağustosu'nda Ferenczi'ye şöyle yazıyordu: "Küçük bir oyun buldum; antik eserleri elime alıp her parçayı ayrı ayrı inceliyor ve tanımlıyorum".[23]

İlk aylarda Freud, Alman ve Avusturya-Macaristan ordularının ilerleyişiyle özdeşleşmişti ve zaferin çabuk geleceğinden emindi. Ama Batı Cephesi'nde yeni ve korkunç bir şeyin geminden boşandığı açıkça görülmeye başlanıyordu. Daha 20 Ağustos'ta Fransız ordusuna komuta eden İngiliz bir yüzbaşı savaşı yabancı ve beklenmedik bir şey olarak görmüştü: "Üzerimize bir dehşet ürpertisi geldi. Savaş aniden, o zamana kadar fark etmediğimiz acımasız, amansız bir hal aldı. O zamana kadar onu savaş olarak algılıyorduk, sert darbeler, yüzyüze çatışmalar ama artık ilk olarak onu korkunç bir Şey olarak hissediyorduk, bize doğru yaklaşan son derece acımasız bir şey".[24] O zamanki Alman Genel Kurmay Başkanı, General Helmuth von Moltke bile savaşın ilk ayında meydana gelen zaiyattan rahat-

sız olmuştu. 7 Eylül'de karısına şöyle yazmıştı: "Bunu düşününce dehşete kapılıyorum ve bu dehşetin hesabının benden sorulacağını hissediyorum".[25]

Eşine rastlanmamış bu topyekün savaş, pek çoklarının inançlarını yeniden gözden geçirmesine neden olacaktı. Dilin kendisi bile bu yeni savaş karşısında çözülüyor gibiydi. *New York Times*'taki bir röportajda, romancı Henry James kendisiyle röportaj yapan kişiye bir istatistiği hatırlatmıştı: Batı Cephesi'nde yirmi dakikada beş bin zaiyat verilmişti. Sonra da şunları söylemişti: "Bütün bunların ortasında insanın uzun süreli düşünmesi gibi kelimeleri kullanması da zorlaşıyor. Savaş kelimeleri bitirdi: zayıfladılar, araba lastikleri gibi yıprandılar; şu son altı ayda, önceki o uzun çağlarda olmadığı kadar aşırı yüklendiler, hırpalandılar, mutlu çağrışımlarından boşaldılar, daha başka milyonlarca şey gibi".[26]

Savaş Freud'un zihni üzerinde de etkisini göstermeye başlamıştı. Eylülde, oğlu Ernst cepheye çağrılmak üzereydi ve kendisi de bu savaşın "felaket niteliğinde darbelerle"[27] çabucak sona ermeyeceğinin farkına varıyordu. 22 Eylül'de Abraham'a yazdığı bir mektupta savaştan "gemi azıya almış vahşet" diye söz etmişti.[28] Barışın hüküm sürdüğü bir dünyada psikanaliz içindeki çatışmalar için askeri metaforlar kullanmıştı. Şimdi, Jung'la "muharebe"sini hatırladığında, "Ruh göçü doktrini doğrultusunda eski bir hayatı hatırlamak gibi" diyordu.[29] Yeni edindiği bu bilinç onu ailesindeki genç erkekler için kaygılanmaya sevkediyordu. 15 Aralık'ta Ferenczi'ye "Baharda", diye yazmıştı, "o büyük kan seli boşandığında, içinde benim de üç ya da dört oğlum olacak. Savaştan sonra bir gelecek olacağına itimadım çok zayıf".[30]

1914 Noeli'nde, anlaşmazlığın hızlı zaferlerle çözüleceği inancı uçup gitmiş, bunun bir kıstırılmışlık ve yıpratma savaşı olacağı anlaşılmıştı. Batı Cephesi'nin istihkâmları denizden Alpler'e kadar uzanıyor, kederli bir manzara oluşturuyordu: rengârenk ve ihtişamlı savaş imgelerine alışık Avrupalılar için yeni bir görüntüydü bu. İngiliz Parlamentosu'nun üyesi olan Victor Fleming, dostu Winston Churchill'e Kasım ayında yazdığı bir mektupta "ölüm toprakları"nı tarif etmişti:

> Modern topçu ateşinin sadece menzilindeki insanlar, hayvanlar ve binalar üzerindeki değil doğanın yüzü üzerindeki, tarifsiz tahribatı çok müthiş bir tesir bırakıyor. On beş kilometre eninde, geniş bir kuşak hayal et, Manş Denizi'nden Basel yakınlarındaki Alman sınırına kadar uzanıyor, her yeri insan gövdeleriyle kaplı ve biçimsiz mezarlarla delik deşik; içindeki çiftlikler, köyler ve kulübeler kara taş yığınlarına dönüşmüş; tarlalar, yollar ve ağaçlar, şarapnellerden oyulmuş, çarpılmış ve yontulmuş, ölü atlar, inekler ve keçiler mide bulandırıcı bir bozulmuşluk ve parçalanmışlıkla her konumda etrafa saçılmış.[31]

1914'ün sonuna gelindiğinde, savaşan milletlerin kayıpları dudak uçuklatıcıydı: Eylül ile Aralık arasında Almanya'nın 800.000 zaiyatı vardı.[32] Avusturya-Macaristan ordusu yaklaşık bir milyon adamını kaybetmişti, savaşan bir güç olarak konumu tehlikedeydi.[33] Savaşın ilk beş ayında Fransızlar'ın 300.000 ölüsü, 600.000 yaralı, esir ya da kayıp adamı vardı; bütün İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizler'in verdiği toplam savaş zaiyatından fazlaydı bu.[34] Ama savaşan devletler yeni müttefikler, yeni cepheler arıyordu, uzlaşılarak varılacak bir barış değil. Savaş yerleşim merkezlerine yaklaştıkça, feci hasar daha da arttı: sivil hedefler vuruluyordu ve Müttefikler, Mihver Devletleri'ni denizden ablukaya almıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda yiyecek kıtlığı daha Ekim ayından itibaren başlamış, ilk ayların coşkusu uçup gitmişti.[35]

Freud ailesi, savaşın zorluklarından görece uzak olsa da sivil hayattaki bozulmalar kendini göstermeye başlamıştı. Freud'un geliri, eskisinin dörtte birine düşmüştü; okur ve yazar bulamayıp psikanaliz dergilerini kapatmak gerekeceğinden, derneğin de adındaki "uluslararası" sıfatını koruyamayarak kapanacağından endişeleniyordu. Yayıncılık sanayii sekteye uğramıştı, 1914'te psikanaliz yıllığı (*Jahrbuch*) dağıtılamadı, yayıncı da 1915 nüshasını basmak istemiyordu.

Yıl sonuna gelindiğinde, bütün bu endişelere ve sorunlara rağmen Freud yeniden yazmaya başlamıştı; yazdıkları eskisi gibi askeri imgelerle doluydu ama bu sefer Batı Cephesi'nde süren savaşı da kapsayacak şekilde modernleştirilmişti. "Çalış-

malarım yine iyi gidiyor" yazmıştı Ferenczi'ye. "Kardeşimin dediği gibi kendi özel siperimde yaşıyorum. Spekülasyonlar yapıyor, yazıyorum; zorlu muharebelerden sonra sorunların ve açmazların ilk safını güven içinde aştım. Kaygı, histeri ve paranoya teslim oldu. Bu başarının ne kadar devam edeceğini göreceğiz".[36] Çalışmalarında önemli bir hamle yaptığını hissetse de, savaşan bir dünyada olduğunun farkında olması memnuniyetine gölge düşürüyordu. Psikanaliz hakkında düşüncelerinin nasıl karşılanacağını daima korkuyla beklerdi, ama bu sefer Avrupa'nın birbirine düşman ülkelere bölünmesinin ömrünü verdiği eserini kötü yönde etkileyeceğinden endişeliydi. Ferenczi'ye dert yanmıştı, "Şimdiye kadar dünyaya, onun bana verdiğinden çok daha fazlasını verdiğimi söyleyebilirim. Şimdi ve savaşın öngörülebilir sonuçları yüzünden, ileride, her zamankinden daha yalıtılmış olacağım; şu anda da sadece beş kişi için yazdığımı biliyorum, sen ve birkaç kişi daha".[37] Entelektüel çalışmaları ve savaşın etkilerinden duyduğu kaygı arasında kalmış olan Freud'un yazdıkları yaratıcılıkla boşluk arasında gelip gitmeye başlamıştı. 1914'ün sonunda Abraham'a şöyle yazmıştı, "İktidarsızlık ve kifayetsizlik hep benim umacılarım oldular, korkarım şimdi de ikisine birden yaklaşıyorum". Ayrıca "böyle bir kayıp durumunda kendisiyle ne yapacağını bilemediğinden" de yakınmıştı.[38] Hayal ettiği kısa, arındırıcı fırtına yerine, yıkıcı bir hortum halini almıştı savaş ve bin bir emekle inşa ettiği her şeyi yerle bir etmek üzereydi: mesleğini, yayınlarını, uluslararası psikanaliz derneğini ve ailesinin emniyetini.

1914 Aralığı'nda üzerine çöken kasvet ve uyuşmuşluğun bir nedeni de iç dünyasındaki karmaşaydı. Onun için bir güç ve teselli kaynağı olan askeri kahramanlarla özdeşleşmesi, düzen ve duygusal kontrol ihtiyacıyla paraleldi ama şimdi bir ikilemle karşı karşıyaydı, çünkü bu son derece vahşi savaş, kontrol ve düzenden hiç mi hiç nasibini almamıştı. Ağustosta bu cesurane eylemin hızla düzeni tesis edeceğini umarken, yıl sonunda bu beklentisi boşa çıkmıştı; düşüncesinin iyice içine işlemiş olan imgeler artık eskisi kadar rahatlatmıyordu onu.

Büyük Savaş gerçeği, Freud'un uzun zamandır sorgusuz sualsiz sahiplendiği savaşa dair fikirlerini sorgulamaya başla-

masını sağladı. 1914'te elli sekiz yaşındaydı. Geçmişte, askeri imgeleri kullanırken kendini, karşısına çıkanların yenilgisinin tadına varan "fatih" olarak hayal etmişti ama çocuksu heyecanı günün gerçeklerine hiç uymuyordu. Topyekün savaş onu güçlendiren ve kimliğinin merkezini oluşturan düşünce tarzını değersiz kılma potansiyeline sahipti. Ölümden ve kayıptan korkan bir adam için, oğullarının içinde bulunduğu tehlike sinir bozucuydu. Savaşı, psikanalizden yola çıkarak yeniden düşünmesi gerekiyordu.

1915 Ocağı'nda Freud, oğlu Martin'i istasyonda Galiçya Cephesi'ne uğurladı. "Bütün netliğiyle", diye yazmıştı Abraham'a "onu bir daha görüp göremeyeceğimizi, görürsek de nasıl göreceğimizi düşündüm".[39] Gençliğinde kahramanlık hikâyeleri hayal gücünü ateşlemiş olsa da artık savaş meydanını, oğlunun güvenliğinden endişe eden bir babanın gözleriyle görüyordu. Ama sürekli bu korku içinde yaşamaktan kendini alıkoydu. 16 Şubat'ta, Martin'in yola çıkışından birkaç hafta sonra, savaşın duygusal etkileri konusunda B'nai B'rith locasına bir konferans verdi.[40] Bu konferans sonradan *Ölüm Karşısındaki Tavrımız* adı altında, *Savaş ve Ölüm Üzerine Düşünceler* denemesinin ilk bölümü olarak yayımlandı. Bu konferansta, ironik bir tavır takınmıştı, sonradan Ferenczi'ye yazdığı bir mektupta konuşmayı "küstah... ipten kazıktan kurtulmuş bir mizahla dolu" diye tanımlamıştı.[41] Korkusundan uzaklaşmıştı, artık savaş kayıplarını ölüme dair gizli hislerini kabul etmekten kaçman "sofu ruhları" çimdiklemek için kullanıyordu. Kayıtsız bir üslûp takınmıştı ve oğullarını bekleyen tehlike yüzünden hissettiği kaygıdan değil, toplumun genelinde görülen yaygın kaygıdan söz ediyordu; ama hayatı çocukları üzerine kurulu olan Martha'nın neler hissettiğinden söz ederken korkusu, dolaylı da olsa ortaya çıkıyordu: "Annesinin kalbinde oğlunun boşluğunu kimin dolduracağı düşüncesi hepimizi felce uğrattı".[42] Bu felç göndermesi, Aralık ayında Abraham'a sözünü ettiği korkunç iktidarsızlık hissi için kullandığı "umacı" sözünde de seziliyordu.

Freudlar gibi evlerinde oturup korkuyla cephedeki aile üyelerinden haber bekleyenlere sesleniyordu bu konferans. Sa-

vaşın "şaşkınlığa" neden olduğunu çünkü ölüme dair yerleşik fikirleri yıktığını ve bunların yerine yenilerinin bulunmadığını söylüyordu. Dinleyicilerini, psikanalizin ortaya çıkarttığı şeyleri dikkate almaya zorluyordu: ölüme karşı tavrımızı, ilkel atalarımızdakiyle hemen hemen aynı kalmış olan bilinçdışı güçler belirliyordu. Savaş da psikanaliz gibi "bizi uygarlığın sonradan eklediği şeylerden soyar ve içimizdeki ilkel insanı çırılçıplak ortaya koyar".[43] "Alttan alta kimse kendi ölümüne inanmaz... bilinçdışında her birimiz kendi ölümsüzlüğümüze inanırız" iddiasında bulunuyordu.[44] Dahası, sevdiklerimizin ölümlerine karşı çelişkili duygular beslediğimizi, yabancıları hiç suçluluk duymadan öldürebileceğimizi öne sürüyordu —bilinçdışımızda hepimiz "bir katiller güruhu"yduk.[45]

Sevilen kimselerin kaybı, hayatı boyunca ölümle cebelleşmiş, şimdi de iki oğlunu kaybetme olasılığıyla karşı karşıya olan Freud için özel bir sorun teşkil ediyordu. Böylesi kayıpların yaratabileceği hasara, "asla teselli bulamayacağız, kaybettiğimiz kişinin yerini dolduramayacağız" sözleriyle yaklaşıyordu ama sonra bu potansiyel yastan uzaklaşıp, riske atılmayı övüyordu.[46] İnsanın canı çok tatlı olduğunda, "hayat oyunundaki en büyük bedel, yani yaşamın kendisi riske atılamadığında" hayatın "sığ ve boş" geleceğini söylüyordu.[47] Sevdiklerimizle olan bağımız bizi, tehlikeyi davet etmeyecek kadar ürkekleştirseydi pek çok eylem gerçekleştirilemezdi; Freud, "uçma denemeleri, uzak ülkerdeki keşifler ya da patlayıcı maddelerle deneyler gibi tehlikeli ama olmazsa olmaz pek çok faaliyeti düşünmeye bile cesaret edemeyeceğimiz" konusunda bizi uyarıyordu.[48] Tehlikeli davranışlarda bulunabilme kapasitesini korumak, ona göre, kayıp ve yas korkusuyla baş etmek konusunda herkes için ideal bir yoldu; daha cesaretsiz bir hayat daralacak ve anlamını yitirecekti.

Savaş, demişti Freud dinleyicilerine, barış zamanında yaptığımız gibi ölümü inkâr etmemize izin vermez. İnsanlar korkunç zaiyatlara ve sürekli kişisel kayıp korkusuna karşı olan tavırlarına dair bu psikanalitik gerçeklerin farkına varırsa, savaş yıllarının şaşkınlığı ve kaygısının hafifleyeceği görüşündeydi. Ölüm bastırılmamalıydı, düşüncelerimizde kendine yaraşan

yeri almalıydı; bu "gerçekçi" duruş hayatı daha tahammül edilir kılmakla kalmayacak, "yeniden ilginçleştirecek" ve "tam içeriğini" geri kazandıracaktı.[49] Metanetli bir kabullenme önerirken "savaş ortadan kaldırılamaz"[50] diyor ve eski bir özdeyişi tekrarlıyordu, "Barışı korumak istiyorsanız, savaş için silahlanın"[51] ama bütün Avrupa uluslarının savaşa çok iyi hazırlandıklarını, sonunda da barış değil savaş bulduklarını gözden kaçırmış görünüyordu.

Büyük Savaş hakkında yazılmış çok sayıda edebi eser ve anı yazılarındaki kişisel anlatımlar Freud'un fikirlerini hem doğruluyor hem de bunlarla çelişiyor. Bazı erkekler —ve kadınlar— daimi tehlikenin verdiği heyecanı seviyorlardı.[52] Viran toprakların her iki tarafındaki askerlerden de içlerinde "Paleolitik vahşi"yi,[53] "insanın içindeki hayvanı"[54] keşfedenler vardı. Ama Somme ve Verdun muharebelerinden sonra cepheden gelen tanıklıklar endüstriyel imgeler uyandırıyordu: "savaş işçileri",[55] "hepimiz çamur içinde yuvarlanan bir makinenin dişlileriyiz".[56] Bazıları, Freud'un tahmin ettiği gibi ölüme ve öldürmeye alışmıştı; bazıları, barış zamanındaki değerlerini cansiperane koruyarak direniyorlardı.

Freud'un, savaşta yaşanan en yoğun ve hâkim hislerden biri olan korkuyu görmezden gelmesi çok çarpıcıdır. Alman yazar Ernst Jünger, bir gece devriyesinden söz ederken, "hem avcının gerilimli heyecanını hem de avın dehşetini" hissettiğini yazmıştır.[57] Jünger'in sözleri, saldırganlığın korkuyla yakından ilintili olduğunu hatırlatır; karşı taraftaki askerler sadece düşman değillerdi aynı zamanda insanın potansiyel katilleriydi. Derinden derine kimsenin kendi ölümüne inanmadığını düşünen Freud ölüm korkusunu ikincil, suçluluk ürünü bir duygu olarak görmüştü.[58] Ama çok sayıda askerin anıları işin hiç de öyle olmadığını gösteriyor: ölüm korkusu yoğundu ve birincil durumdaydı. Şair Wilfred Owen, "brandy ve ölüm korkusu yaşattı beni" demişti.[59]

Freud hayatı boyunca ölümden ve sevdiklerini kaybetmekten korktuğu halde savaş zamanı verdiği bu konferansta garip bir biçimde rahat, hatta kayıtsız görünüyordu. Savaşta "ölüm artık rastlantısal bir olay değildir. Bir merminin şu adama değil

de bu adama isabet etmesi elbette rastlantıya bağlı gibi gözükmektedir ama ikinci bir mermi de pekâlâ hayatta kalana isabet edebilir; ölümlerin üstüste yığılması da rastlantı izlenimine son verir. Hayat yeniden ilginç bir hal almış; tam içeriğine kavuşmuştur" gözleminde bulunmuştu.[60] Ama ümitsizlik, bir askerin hayatta kalma şansı olduğuna artık inanmamasıyla ortaya çıkıyordu. Alman gaz saldırısı sırasında Ypres'te olan İngiliz tarihçi C.R.M.F. Cruttwell, bu deneyim sonucu psikolojik zarar görmüş, savaştan sonra çöküntüye uğramıştı. Gözlemleri şöyleydi, "faal hizmetteki neredeyse her asker kadercidir ya da kaderci olur; şansının iyi ya da kötü olduğuna inanmak sinirlerini yatıştırır. Ama kaderciliği bir şansı olduğuna inanmasına bağlıdır. Soluduğu hava zehir olduğunda bu şans ortadan kalkar: sadece bu kıyıma uğramaya yazgılı bir kurban halini alır".[61]

Bu ümitsizlik ve çaresizlik hisleri özellikle Batı Cephesi istihkâmlarında çok yoğundu, kitlesel ölümlerle birlikte, çok sayıda askerin duygusal durumlarına ağır darbeler indirmişti. 1915'in başlarında Freud, yaşadıkları yüzünden çöküntüye uğrayan insanların ne kadar fazla olduğundan haberdar değildi ama akıl hastalığı salgını daha 1914'ün Eylül'ünde başlamıştı.[62] Batı Cephesi'nde sinirsel bozukluklar yüzünden işe yaramaz hale gelen pek çok kişinin savaş alanından alınması gerekmişti. Freud konferansını hazırladığı sırada yüzü aşkın İngiliz subayı ve sekiz yüz er, sonradan şarapnel-şoku adı verilecek "ciddi zihinsel sakatlık"tan tedavi görüyordu. Savaşın yarattığı psikolojik hasarın tanıklıkları binlerle ifade edilir; eğitimlilerin yazdığı savaş edebiyatının aksine, şarapnel-şoku vakaları daha demokratik bir bilgi kaynağıdır, zira hem subayların hem de ön saflarda çarpışan erlerin zihinsel ıstırabını belgeler. Büyük Savaş'ta her milletin orduları bu sakatlanmış insan seli için açıklamalar bulmak ve tedaviler geliştirmek zorunda kalmıştı.

Ama psikanaliz, kalıcı akıl hastalıklarının, savaşın sonuçlarından biri olacağını öngörmemişti. Savaş kargaşasının *bütün* askerlerin altta yatan, temel doğalarıyla uyumlu olduğundan —hatta hayata değer katacağından— emin olan Freud, dövüş deneyimlerinin muazzam yıkıcı etkisine gözlerini kapamıştı. Ayrıca, evrensel bir yorumda bulunma çabası, askerlerin deniz-

de, havada, Batı Cephesi'nde ya da başka savaş alanlarında savaşırken yüzyüze kaldığı çeşitli dövüş durumlarını dikkate almasına da mani olmuştu.

Ama Freud için kelimeler kuvvetlerini kaybetmemişti; çalkantısını psikanalitik incelemeye açarak savaşın uyandırdığı kendinden-şüphe ve kafa karışıklığından kendini kurtardı. B'nai B'rith konuşmasını yaptığında Freud, yakınlarını kaybedenler arasında değildi; sadece oğullarını kaybetmekten korkuyordu ama spekülasyonlarıyla kaygılarını yatıştırmış ve savaşa karşı idealleştirme tavrını tazeleyerek rahatlamıştı. Duygusal kontrol, metanetli kabul ve teori âleminde her daim bulduğu teselliye geri dönmüştü. Ama sözleri, özellikle de savaşın tehlikelerinin hayatı "ilginç" kılacağı düşüncesi, matem içindekileri pek avutmuyordu.

Savaş ve Ölüm Üzerine Düşünceler'in ikinci bölümü, *Savaşın Hüsranı*, B'nai B'rith'deki konuşmadan bir ay sonra yazılmıştı. Şubattan Marta kadar, Freud metanetini kaybetmişti. Ölüme karşı takınılan tavrı *herhangi bir* savaşın değiştirebileceğine inansa da Avrupa'daki çatışmanın bilinen savaştan ibaret olmadığını sonunda fark etmişti. Herkesin herkesle çarpıştığı bu savaş, eşine rastlanmamış bir şeydi. "İnsanlığın ortak malı olan şeyleri böylesi mahveden bir olaya daha rastlanmadığını düşünmekten kendimizi alamıyoruz" diye yazmış ve muazzam zaiyatı, sivil halka yönelmesi, Avrupa ulusları arasında düşmanlık yaratması yüzünden bu yeni, topyekün savaşı lanetlemişti.[63]

Freud, önceki savaşların aksine Büyük Savaş'ın insan doğası ve Batı kültürüne dair koca bir inançlar sistemini yerle bir ettiğini fark etmişti; modern savaşın endüstriyel mizacı onun da söz dağarcığına girmişti, geri hizmettekileri "devasa savaş makinesinde bir dişli" olarak tanımlıyordu.[64] Savaş öncesi Avrupası'nın enternasyonalizmini göklere çıkarırken, bilim ve sanattaki başarılarını, düzen ve kanuna bağlılığını ve bireysel davranışlardaki yüksek standardını övmüştü. Birbirine bağımlı ekonomileri olan ülkelerin vatandaşları uzun seyahatlere çıkmış, bütün ulusların yüksek uygarlığını ortak bir "anavatan"da gibi yaşamıştı. Barış yılları bu kültürün büyük şeyler başaraca-

ğına dair bir güven aşılamıştı herkese: "Beyaz ırkın, insanlığın liderliğini üstlenmiş, dünyaya hâkim büyük uluslarının, yanlış anlamaları ve çıkar çatışmalarını çözecek başka bir yol bulmayı başaracaklarını ummuştuk".[65] Ama uzlaşma çabaları başarısızlıkla sonuçlanıp savaş çıktığında bile çoğunluk bunun sınırlı bir savaş olacağına inanmıştı: "Bunun, sadece savaşan taraflardan birinin üstünlüğünü belirlemekle sınırlı, şövalye ruhuyla yapılan silahlı bir mücadele olacağını sanmıştık..".[66] Savaşın böyle şövalyelere yaraşır bir eylem olarak görülmesi –hatta kibarca "silahların geçişi" olarak tasvir ediliyordu– Avrupalılar'ın kendilerini kültürel açıdan üstün görmelerini sağlamıştı; ilkel içgüdülerine göre davrananlar başka ırklar, başka milletlerdi. Yine de Büyük Savaş işçi mahallelerindeki sokak isyanlarıyla başlamamıştı; Asyalılar, Afrikalılar ya da Amerikalılar tarafından değil Batı Avrupa'nın eğitimli, erkek liderleri tarafından başlatılmıştı, yani Freud'un en temkinli olduğunu zannettiği kişiler tarafından. Savaş eski varsayımları paramparça etmişti ve Freud, Avrupa vatandaşlarının "ona yabancılaşan bir dünyada çaresiz kalakaldığını" yazıyordu.[67]

Özel yazışmalarında diğer milletleri yerden yere vursa da bu denemede Freud'un ilk başta Mihver Devletleri'ne verdiği coşkulu destek, düşman milletlere karşı daha yoğun bir nefrete dönüşmemişti; daha ziyade savaşı genel bir insan zaafı olarak tanımlıyordu. Ona göre kötülük tek bir grup ya da millete has bir şey değildi. Savaşta düşman milletlere yönelik karalama kampanyası, savaşı uzatmaya yarayan yoğun bir milliyetçilik atmosferi yaratmayı sürdürse de Freud'un fikirleri bu eğilime tezat oluşturuyordu ve Avrupalılar arasında yeni yeni baş gösteren bir anlayışa doğru atılmış bir adımdı. 1917'de bile Einstein, akademideki Alman meslektaşlarının aşırı milliyetçiliğinden tiksintiyle söz ediyordu.[69] Freud ise bütün savaşan devletleri hesap vermeye çağırmıştı.

Freud, eski fikirlerinden bazılarının yanlış olduğu ortaya çıksa bile, en azından savaşın, insan doğasının irrasyonelliğine dair psikanalitik teorilerini doğruladığı bir duruma ulaşmıştı.. Savaşın vahşeti varsayımlarını sarsmıştı ama fikirlerini tümüyle boşa çıkartmamıştı; Avrupalı ve Amerikalı çoğu liberal düşü-

nür için de durum aynıydı. Psikanaliz uygulamaları Freud'a zekânın —rasyonalitenin— "uygar" milletlerde yaşayanlarda bile tam manasıyla denetim altında olmadığını göstermişti. Savaşın uyandırdığı tutkuları dikkate almak gerekiyordu; bunlar da insan doğasının yok edilemez bir parçasıydı. Avrupalı liderler ve generaller çatışmayı sürdürmeyi savunsalar da başkaları savaşı anlamsız bulmaya başlamıştı. Savaştan sonra, Freud'un fikirleri gittikçe daha ikna edici bir hal aldı, şimdi bile Birinci Dünya Savaşı'nın anlaşılmasında önemlidirler. Çağdaş tarihçi James Joll, savaş ilan etme kararının zannedildiği gibi "devlet adamları ve generallerin ülkelerindeki çözülmesi imkânsız toplumsal ve siyasal sorunlarından kurtulmak için düşüne taşına aldıkları bir karar olmadığı, rasyonel ve iyice tartılmış güdülerle hareket etmedikleri" sonucuna varmıştır.[70]

Ama Freud kendi fikirlerini kısmi bir açıklama gibi sunmamıştı. Bu savaşın fazlasıyla yıkıcı mahiyetine basit ve kapsayıcı bir açıklama getirme telaşı içine girdiğinden, irrasyonel güdülere dair yenilikçi fikirleri sorgulanabilir bir hal almıştı. Bilinçdışı hislerin zamansızlığı teorisi, topyekün savaşın neden Avrupa tarihinin bu anında patlak verdiğini açıklamıyordu. Psikanalitik kavrayışı, çağdaş gelişmeleri: silahlanma savaşının yarattığı korkuları, askeri planların getirdiği kısıtlamaları ve savaş öncesi değerlerin etkisini hiç hesaba katmamıştı. İnsanoğlunun vahşet kapasitesini psikanalizle belirlemeye çalışırken ne o ne de psikanaliz hareketinin diğer üyeleri savaşın eşi görülmemiş yıkıcılıkta olacağını tahmin edebilmişti. Ferenczi dışında, Freud'la meslektaşları arasında savaşa karşı çıkan olmamıştı, oysa enternasyonalistler, pasifistler, sosyalistler ve bazı feministler savaşa baştan beri karşıydı. Topyekün savaşın çıkacağını, modern iktisat, siyaset ve askeri teknoloji okuyan dikkatli öğrenciler önceden tahmin etmişti. Avrupa'nın 1914'ten önce barış içinde olduğunu vurgulamak; kültürün, savaşı ve askeri değerleri kuşatan yanlarını göz ardı etmek demekti. "Düşman" milletleri kötüleyen sahlanmış milliyetçilik ya da saldırgan yabancı politikaları ateşleyen emperyalizm gibi ideolojiler, savaşın başlamasında ve genişlemeci hedefler edinmesinde önemli rol oynamıştı.[71] Sosyal Darwinizm taraftarları milletlerin hayatta

kalmasının savaşa bağlı olduğunu iddia ediyorlar, saldırganlığı kamçılıyorlar ve kişisel güvenlik, ulusal özerklik gibi konularda kaygı ortamı yaratıyorlardı.

İlkel saldırganlıktan başka duyguların da rolü vardı. Çok sayıda kaynağı tarayan, tarihçi Roland Stromberg şu yorumda bulunmuştu: "İster Hıristiyanlığın Asli Günah kavramıyla, ister daha moda olan Freudcu iç saldırganlıkla açıklansın; savaşın, kötülüğün dizgininden boşanması olduğu yönündeki basmakalıp tezi, kanıtlar yalanlamaktadır. Pek çok kişi savaşa neşe içinde... macera ruhuyla gitmiştir, aynı zamanda önemli bir amaca hizmet etme isteği ve gerçek dayanışma arzusu da etkili olmuştur".[72] Ön saflardaki pek çok asker, yüksek zaiyatın nedeninin kurmay subayların uzaklığı olduğunu, bu işin ilkel içgüdülerin ortaya çıkmasından ziyade kayıtsızlıktan kaynaklandığını düşünüyordu. Anılarında, Lloyd George, İngiliz komutanlarından şöyle söz ediyordu: "Generallerimiz, emirlerinin adamlarını nasıl umutsuz bir kıyıma mahkûm edeceğini baştan kendi gözleriyle görmüş olsalardı, bazı imkânsız durumlarda asla saldırı emri vermezlerdi".[73]

Freud, ilkel hislerin görece gücünü karamsarlıkla daha üstün bulsa da denemelerinde geleceğe dair umutlarını ifade ediyor, savaşan milletlerin barış zamanı değerlerine yumuşak geçiş yapacağına inanıyordu: "Daha barışçı günler geldiğinde içgüdülerindeki asaletin yeniden ortaya çıkacağını tahmin edebiliriz".[74] Belki de buradaki amacı, gelecek için umut aşılamaktı; çünkü normal hayata dönüşü vurgulaması, 1914 kışında yazdığı mektuplarda ifade ettiği kasvetli fikirlerle tam bir tezat oluşturuyordu.[75] Ama öngörüsü basit bir model üzerine kuruluydu; eskiden ilkel duygularla dolu bir tabya olan devlet, bu patlayıcı hisleri savaş ilan ederek salıvermişti. Bir ateşkes, sivil tahditleri geri getirecek ve Avrupa'yı eski barışçıl haline döndürecekti. Psikanaliz deneyimlerine rağmen Freud'un bu vizyonu geleceğe ışık tutmuyordu: savaş sonrası yıllarda Nazizm, Faşizm ve Bolşevizm ortaya çıktı; bunların hepsi savaşın şiddetini devam ettiren siyasi hareketlerdi. Cephede hizmet veren yazar Jules Romains daha karanlık bir gelecek tahmin ediyordu. *Verdun* adlı romanında şöyle yazmıştı: "Yeri doldurulamaz

bir kayıp bu... kültürün, insanlara kendilerinin ve başkalarının hayatlarının kutsal olduğunu binbir zorlukla öğretmesi asırlar sürmüştü. Şimdi bütün emekler boşa gitti. Göreceksiniz, o aynı tavra kolay kolay geri dönemeyeceğiz".[76]

Freud'un, savaşa getirdiği yorumun, psikanalizin bulgularını olumladığı hissi, felç olma duygusunu aşmasına yardımcı oldu ve sonraki birkaç yıl büyük bir üretkenlikle geçti. Dünyanın geri kalanı yıkıcı bir kaosun içine bütün bütün yuvarlanırken o, soyut teori inşasına geri döndü, psikanalitik "metapsikoloji" üzerine bir kitap yazmak gibi iddialı bir projeye girişti. On iki deneme yazmayı planlıyordu —ama sonuçta sadece beş tanesi yayımlandı— bunların hepsi 1915'te tam bir faaliyet patlaması içinde yazıldı: *İçgüdüler ve Değişimleri, Baskı, Bilinçdışı, Rüya Teorisine Metapsikolojik Bir Katkı* ve *Yas ve Melankoli*.[77] Başlıkların da gösterdiği gibi *Histeri Üzerine Çalışmalar*'dan beri onu ilgilendiren konular üzerinde çalışıyor, artık bunları genel ya da soyut bir teorik seviyede ele almaya uğraşıyordu. Doğrudan gözleme dayanmayan teorilerinin çoğu gibi bu da kendi kendini analizi, düşmanlarıyla tartışmaları, zeki içgörüleri ve teorik uçuklukları açısından bereketli bir alan teşkil ediyordu. Seneler önce Fliess'e söylediği gibi metapsikoloji onun "ideal ve pek meşakkatli çocuğu"ydu.[78]

Bu denemeler arasında en kalıcı ve içgörülü olanı *Yas ve Melankoli* oldu; depresyonu, başlıktaki "melankoli"yi sevginin ve sevgi nesnesinin kaybına bağlayan kısa, yoğun bir çalışmaydı. Freud normal yasla depresyon arasındaki benzerliği tarif ediyordu; ikisinde de acılı bir sıkıntı ve keder, dünyaya olan ilginin kaybı, düşük enerji ve sevememe hali görülüyordu. Ama depresyonda buna bir de öz-saygının azalması, hatta aşırı vakalarda kendinden nefret etme ve kendine kastetme ekleniyordu. Bütün bunları, hayati ilişkilerin zihinde nasıl temsil edildiğini tanımlayarak açıklıyordu. Keder ve kayıp üzerinde odaklanmak, kaybedilen kişiyi bırakmamanın bir yoluydu; depresyonda benliğin nasıl bölündüğünü, "egonun bir parçasının kendini diğer parçasından üstün bir konuma yerleştirdiğini, onu eleştirel bir biçimde yargıladığını ve adeta kendine konu edindiğini" de anlatıyordu.[79] Bu bir bilinç örneğiydi —sonra-

dan buna süperego diyecekti— ve insanın değer verdiklerini, cezalandırıcı otorite figürleri olarak nasıl içinde yaşatabildiğini gösteriyordu.

Savaş yılları boyunca Freud, Viyana Üniversitesi'nde Cumartesi akşamları, konferanslarını vermeyi sürdürdü. Psikanalizle ilgili fikirleri daha geniş bir kitleye duyurmak için bir fırsattı bu; her zamanki gibi notlara başvurmadan iki saat boyunca konuşur, temel kavramlarını anlatırdı: sürçmeler ve hatalar, rüyalar, nevroz teorisi ve psikanaliz tedavisi. Bu konferanslar bir sonraki projesinin temelini oluşturdu. Psikanalize Giriş Konferansları 1916 ve 1917'de yayımlandı. En çok tutan çalışmalarından biri olan *Psikanalize Giriş Konferansları, Gündelik Hayatın Psikopatolojisi* hariç diğer kitaplarının hepsinden daha fazla sattı ve on beş dile çevrildi.

Freud'un bu yıllarda yazdığı şeylerin büyük bölümünde savaştan pek az söz edilmesi manidardır. 450 küsur sayfalık *Psikanalize Giriş Konferansları*'nda sadece bir yüzeysel yorum vardı, metapsikoloji yazılarında ise tek bir gönderme bile yoktu. *Yas ve Melankoli* doğrudan doğruya ölüm ve kayıp konularıyla ilgiliydi ama o yıllarda insanların çoğunu esir alan ölümler, yıkımlar, kayıplar ve korkulardan hiç örnek vermiyordu.

Müttefiklerin deniz ablukasının, savaşın talepleriyle birleşmesiyle 1915'te ciddi bir kıtlık yaşamaya başlayan Avusturya-Macaristan sivil halkının çilesi her geçen gün artıyordu. Nisanda, kaba, lezzetsiz "savaş ekmeği" için şehirlerde karne dağıtılmaya başlandı, Mayıs ve Ekim aylarında ise yiyecek isyanları çıktı.[80] Sonbaharda Viyana'da un, patates ve yağ bulunmuyordu, her şey karaborsaya düşmüştü. Kendini savaşın kesintisiz sefaletinden soyutlama başarısına rağmen Freud zaman zaman sadmelerini hissetmeye devam ediyordu. 1915 Kasımı'nda, arkadaşı ve meslektaşı Lou Andreas-Salomé'ye Ernst ve Martin hakkında şöyle yazmıştı: "İkinci savaşçım da... ağabeyi kadar şanslı. Karst platosundaki muharebede, silah altına alındığı takımının kaçtığı yeraltı sığınağından uzak düşmüş, böylece sığınağın tam tepesine düşen bir bombayla diri diri gömülmekten bir tek o kurtulabilmiş. Böyle rastlantıların sürekli meydana geleceğine güvenebilir miyiz sence? Diğer [en büyük]

oğlum günün birinde aniden çıkageldi... biraz bakımsız ama zinde, cesareti için gümüş bir madalya takılmış".[81] Freud'un oğullarının şansı devam ediyordu ama ölmekten kılpayı kurtulduklarını hatırlayan babaları rahatlamanın yanı sıra kaygı da hissediyordu. Şansın insafına kaldıklarının ve her an ölebilecekleri ya da yaralanabileceklerinin farkındaydı.

1916'da Freud, savaşın acılarını düşünerek, altmışıncı doğumgününün sessiz sedasız kutlanmasını istemişti. Yine de doğumgünü Mayıs ayında gazetelerden duyuruldu ve öyle çok çiçek aldı ki bunların başına açtığı zahmet yüzünden epeyce homurdandı. Herhalde doğumgünü içini daraltıyor, ona yaşının ilerlediğini hatırlatıyordu. Lou Andreas-Salomé'ye şöyle yazmıştı: "Altmışıncı doğumgünümde bu kadar neşesiz olacağımı bilseydim birinci doğumgünümden bile zevk almazdım herhalde. Çok mutlu günler yaşıyor olsak bile bana hüzün verecekti".[82] İlerde cenazesine koyacak çiçek bulmakta zorlanmayacağı konusunda Abraham'a bir mektubunda espri yapmıştı.[83]

1916 hasadının kötülüğü ciddi yiyecek kıtlığına neden olmuştu, yakıt da zor bulunuyordu.[84] 1916-1917 kışında şehirlerdeki evlerde sadece tek bir odanın ısıtılmasına izin veriliyordu. Görece daha iyi durumda olan Freudlar bile yoksunlukları hissediyordu ve Freud'un morali bir düzelip bir bozulmaya devam ediyordu. Aile ısınamıyordu; "iki hafta boyunca karanlık ve soğuk her zamanki gece çalışmalarımı imkânsızlaştırdı" diye yazmıştı 1917 Şubatı'nda, Ferenczi'ye.[85] Temmuzda, aile Macaristan'a tatile gitmeden kısa süre önce, kız kardeşi Rosa'nın tek oğlu Hermann'ı, Tirol cephesinde kaybettiğini öğrendi. O zamana kadar savaş kayıpları hiç doğrudan aileyi vurmamıştı. Bu birinci dereceden yastı; Freud, Abraham'a "Rosa tarif edilmez bir keder içinde" diye yazmıştı.[86] Ama kendi hislerinden söz etmemiş, hemen konuyu değiştirmiş ve "savaşçıları"ndan kötü haber olmadığını düşünerek kendini teskin etmişti. Aile tatilde bolluk içinde yaşamıştı: "Macarlar kaba ve gürültücü insanlar ama iyiliksever ve misafirperverler; dostluk ve sadakat onlarda cömertlik halini alıyor, ilkel bir kabilenin şefi gibi ekmek, yağ, sosis, yumurta ve puro içinde yüzüyoruz".[87]

Viyana'daki işçilerin sefil durumunun aksine, Freud ailesi evlerinde de meslektaşları ve destekçilerinden cömert yiyecek ve puro hediyeleri alıyordu. 1917 Eylülü'ne gelindiğinde Alman büyükelçisi "Viyana kenar mahallelerinde oturanlar açlıktan ölüyor" diye yazmıştı.[88] ABD Büyükelçiliği'ndeki bir memur şu gözlemde bulunmuştu, "fakir giyimli kadınlarla çocukların oluşturduğu sıraları polis düzene sokuyor... ellerinde kaplarıyla süt bekliyorlar... Geç gelenler evlerine eli boş dönüyor, şanslılarsa umduklarının sadece yarısını bulabiliyorlar".[89] Viyana ve Budapeşte'deki grevlerle yiyecek isyanları cepheden yedi bölük asker getirtilmesini gerektirmişti.[90] Bu acı olayların ortasında Freud'un muayenehanesine günde ortalama sekiz hasta geliyordu. Kasım ayında, Ferenczi'ye sevinçle, işlerinin gayet iyi gittiğini yazmıştı, gerçi tek bir zorluk vardı: "Dün son puromu da içtim, o zamandan beri kendimi aksi ve bitkin hissediyorum... Sonra bir hastam elli tane puro getirdi, hemen bir tanesini yaktım, neşem yerine geldi".[91] Freud çevresindeki sefaletten korunmaya devam ediyordu. Birkaç hafta sonra bir başka hastası da ona yine puro getirmişti. Bir yıl öncesine kıyasla sebze de bollaşmıştı. Savaşın son aylarında bile Freudlar hediyelerle yaşamlarını sürdürüyordu, "eski günlerdeki bir doktor ailesi gibi" Freud'un "iaşe subaylarım" dediği meslektaşları ve hastalarının temin ettiği puro, un, domuz yağı ve jambon evlerinden eksik olmuyordu.[92] Ama Viyana'daki diğer insanlardan çok daha rahat koşullarda yaşamak sıkıntısını hafifletmiyordu; Abraham'a, artık yerleşik hale gelen bu ruh halinden şikâyette bulunuyordu: "güçsüz bir burukluk, ya da güçsüzlüğümden duyduğum bir burukluk".[93] Başkalarının yüce gönüllülüğü sayesinde geçimini sağlamak, Breuer ve diğer arkadaşlarının yardımına muhtaç olduğu fakir gençlik günlerinde yaşadığı çaresizlik hislerini geri getirmişti.

1918 Martı'nda Freud'un üç oğlu da sağ salim evlerine döndüler, kuşkusuz birkaç ay önce yeğenlerinin ölümüyle ağırlaşan sürekli bir kaygı yükü altında yaşayan aileleri böylece rahat bir nefes aldı. Ama baharda yeniden korkuya kapıldılar çünkü Avusturya Genel Kurmay Başkanı, ordusundaki personel ve teçhizat yetersizliğine ve isyankârlığa rağmen İtalya'ya

Freud, oğulları Ernst ve Martin'le, 1916...

bir saldırı daha düzenlemeye karar vermişti. Haziranda hem Oli hem de Martin felaketle sonuçlanacak bu sefere katılmaya hazırdı.

Haftalar geçip de Martin'den hiç haber gelmeyince Freud, Ferenczi'ye gerçekten çok korktuğunu itiraf etmişti; "bu sefer onun için her zamankinden daha fazla kaygılanıyorum, hatta belki ilk kez gerçek bir işkence çekiyorum, en basit tesellileri bile bir kenara ittim".[94] Avusturya ordusunun İtalya'daki zaiyatı korkunçtu; Martin'in içinde bulunduğu tehlike babasının en kötü tahminlerini doğruluyordu. Ama Freud, korkusunu yorumlayarak ıstırabıyla başedecekti: "Analiz bana sözde nörotik katkıyı gösterdi. İşin içinde oğullarımı kıskanmam da vardı, bunu daha önce hiç hissetmemiştim, aslında belki de gençliklerini kıskanıyordum".[95] Freud, kendi kendini analız ederken, 1890'lardan beri yaptığı gibi, kaybetme korkusunu rekabetçi bir baba-oğul mücadelesine dönüştürmüştü. Martin 1915'te cesareti için ödüllendirildiğinde, oğlunun kahramanlığının onda kaygı ya da rekabet hisleri yaratmaması manidardır.

1918 Ekimi'nde, herkes Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasını beklediğinden Viyana'da muazzam bir gerilim olduğunu yazmıştı Freud. Yaklaşmakta olan siyasi krize ek olarak, Haziranda Avrupa'yı altüst etmeye başlayan İspanyol gribi salgını da onu korkutuyordu. Anna, Ernst, Oli ve Mathilde hastalığı kapmış ama iyileşmişlerdi. Ferenczi'ye şöyle yazmıştı: "Salgın hâlâ hükmünü sürüyor. Kulağımıza korkunç vakalar geliyor, birinin hastalığı atlattığını duyunca rahatlıyoruz".[96] Ölüm uzaktaki savaş meydanında olduğu kadar evde de hazır ve de nazırdı. Meslektaşlarıyla doğrudan temas kuramadığı, savaş ve salgın korkularıyla kuşatıldığı bu kaygılı günlerde, "Annerl'in analizi gayet iyi gidiyor, onun dışında vakalar hiç ilginç değil" diye yazmıştı.[97] Kızına psikanaliz tedavisi uygulamaya başlamıştı, sonunda kızı en güvenilir bakıcısı ve müridi olacaktı.

4 Kasım 1918'de Avusturya'da ateşkes imzalandı ve uzun savaş nihayet sona erdi. Oli, ardından da bir müddet hastanede yatan Ernst eve döndüler. Çekirdek ailenin diğer üyeleri de savaş meydanlarından, grip salgınından ve savaş yıllarının mahrumiyetinden sağ kurtulmuştu. Meslektaşlarıyla iletişimi sürüyordu; Freud Aralık ayında psikanaliz yayınlarına yeniden başladı. Ama Martin'in kaderi hâlâ bilinmiyordu. 1919 Şubatı'na kadar Freud, oğlunun savaştan sağ kurtulduğunu ve Cenova'da tutuklu olduğunu öğrenemedi. Kalıcı bir sakatlığı olmaksızın salıverildiğinde Freudlar nihayet kaygıdan kurtuldular.

Aile savaştan görece hasarsız çıkmıştı ama altmış yaşında ve genç meslektaşlarından daha az esnek olan Freud için zorlu bir dönemdi. Yeniden canlanmış bir ulus umarken, mahrumiyetin devam ettiği, yenilmiş, parçalanmış bir Avusturya'da karşılamak zorunda kalmıştı geleceği. 1918'e gelindiğinde hayatı boyunca biriktirdiği bütün parayı —Avusturya devlet tahvillerine yatırdığı 150.000 kronu ve hayat sigortasındaki 100.000 kronu— harcamıştı.[98] Çocukluğunda babasının yetersizliğinin verdiği hayalkırıklığını yaşamıştı; şimdi Habsburg hanedanının başarısızlığına duyduğu öfke bu eski hayalkırıklığının izlerini de taşıyordu, öfkesi son bir sövgüyle patladı: "Habsburglar arkalarında bir çöp yığınından başka şey bırakmadılar".[99] 1915'te

Savaş ve Ölüm Üzerine Düşünceler'de ifade ettiği, Avrupa kültürünün yenilenmesine dair iyimser umutları yok olmuştu. Eski hayalkırıklıkları sayesinde yenilgiye uğrayan milletlerin hislerini daha iyi anladığı için Ferenczi'ye bir öngörüsünü yazmıştı, "Almanya'da korkunç bir idrak etme süreci başlayacak bence. Sizinkinden ya da bizimkinden çok daha beter bir şey. Şu dört buçuk yılın iğrenç gerilimini ve şimdi bu basıncı aniden salıveren korkunç hayalkırıklığını düşün bir".[100] Karanlık savaş yılları; zorluklar ve ülkesinin dağılmasıyla noktalanırken, psikanaliz sığınağı bile fayda etmiyordu. 1918 Kasımı'nda bedbinlikle şöyle yazmıştı, "Bizim analizin de sorunları oldu. Ancak savaş bittikten sonra, savaş nevrozlarıyla ilgili olarak dünyanın ilgisini çekmeyi başarabildi... Krallığımız gerçekten de bu dünyada değil".[101]

Birinci Dünya Savaşı'nda, insanlık tarihinde bilinen bütün savaşlardan daha fazla asker öldü.[102] Daha milyonlarcası yaralandı ve duygusal açıdan zarar gördü ve hayatları boyunca — hem fiziksel hem de psikolojik— yaralarının acısını çektiler. Freud'un Avusturya'sının uğradığı yıkım, kıyaslamalı zaiyat rakamlarıyla daha iyi anlaşılabilir; Habsburg orduları 1859 savaşında 12.500, 1866 savaşında 20.000, Birinci Dünya Savaşı'nda ise 2.000.000 askerini kaybetti.[103] Bütün bu ölümler ve yaralanmalar, ailelerle sevilen kimseleri de etkiledi. Siviller de savaştan nasiplerini aldılar; savaş koşulları sonucu, açlıktan ve grip salgınından milyonlarca kişi öldü, maddi hasar feci boyutlardaydı. Daha derinlerdeki manzarada da köklü değişiklikler meydana gelmişti. Fransız şair Paul Valéry, zihnin krizinden söz ediyordu:

> Dünyamızın bütün temel şeylerinin savaştan etkilendiği söylenebilir... makinenin değişebilir parçalarından daha fazlası yıpranmıştır. Genel ekonomik durumun, devletlerin politikalarının ve bireylerin hayatlarının ne kadar bozulduğunu biliyorsunuz; evrensel huzursuzluk, tereddüt ve endişeye aşinasınız. Ama zarar görmüş bunca şey arasında Zihin de var. Zihin gerçekten de zalim bir yara aldı; sızlanmaları, entelektüellerin yüreklerinde duyuluyor; kendini kederle yargılıyor. Kendinden derin bir şüpheye düşmüş durumda.[104]

Çoğunluk, Büyük Savaş'ı gayet akıldışı bir olay olarak yaşadı; savaş sonrası dünya yeni edebiyat, sanat ve düşünce sistemlerine çok daha açık olacaktı.[105] Önceleri küçük gruplarla sınırlı olan psikanaliz, bilinçdışı hislere odaklandığı için kendine daha alımlayıcı bir kitle bulmaya başlamıştı. Savaştan önce, Ernest Jones ve David Eder ilk İngiliz psikanaliz uzmanları olarak, Freud'un fikirlerini İngiliz tıp dünyasına tanıtmaya kalktıklarında bütün dinleyicileri ayağa kalkıp odayı terketmişti.[106] Savaş öncesi Büyük Britanya'da, akıl hastalığı kara bir leke kabul edilir, ırsi bir bozukluk olarak görülürdü. Savaştan sonra,[107] "iyi karakter" sahibi insanlar psikotik semptomlardan mustarip olunca "anormal kabul edilen şeylerin sıradan insanların zihninde de bulunabileceği"[108] inancı daha kabul edilebilir bir hal aldı. Şarapnel-şokuna maruz kalmış kurbanların ortaya çıkması, İngiliz psikiyatrisi uygulamalarını yeniden tanımladı.

Dört yıllık topyekün savaş bir girdap gibiydi, insanların hayatlarında muazzam kargaşalar yaratmış, kitleleri değişimi beklemeye ve kabul etmeye şartlamıştı. Genç askerler ve hemşireler savaş yüzünden köklerinden koparılıp evlerinden, büyüklerinin ve geleneksel hayat biçimlerinin denetiminden uzakta yaşamaya zorlanmıştı. Ölüm korkusunun kışkırttığı, artan cinsel özgürlük önemli sonuçlardan biriydi.[109] Askerlere prezervatif dağıtılıyordu; savaş bebekleri ve zührevi hastalıklar yaygındı. Savaş zamanı cinsel deneyimleri yeni tavırlar ve yeni bir dil gerektiriyordu. Büyük Savaş, küresel ölçeği, uzun sürmesi ve travmatik yoğunluğuyla onu yaşayanların zihinlerinde iz bırakmıştı; artık erkeklerle kadınların çoğu son yaşadıkları deneyimleri kuşatacak değerler, inançlar ve fikirler arıyorlardı. Freud'un karamsar bakışına rağmen, "psikanaliz krallığı" bu yeni dünyada sınırlarını çok daha fazla genişletecekti.

Bölüm 18

Travmaya Dönüş: Savaş Nevrozları

Savaşın getirdiği nevrotik hastalıkların çoğu, savaşın sona ermesiyle birlikte ortadan kalktı.

—Freud, 1921[1]

Yaşlandıkça bütün bunların manasızlığını düşünmek bana daha da üzüntü veriyor, özellikle de silah arkadaşlarımın ölümlerini... Bu işin üstesinden geldiğimi, korkunç şeyleri zihnimden uzak tuttuğumu zannediyordum. Ama artık ihtiyar bir adamım ve onları sakladığım yerden çıkıp geliyorlar. Her gece.

—Bir Birinci Dünya Savaşı Gazisi[2]

Büyük Savaş —"şarapnel-şoku", "savaş nevrozu" ya da "savaş psikozu" denen— bir akıl hastalığı salgınına yol açmış, bundan etkilenen çok sayıda insan psikiyatri kadar psikanalizin de karşısına dikilmişti. Bu askerlerle gazilerin çoğu, Freud'un 1890'larda üzerinde çalıştığı —psikanalizi geliştirmesine yardımcı olan— histeriklere benziyordu. Psikanalistler için teorilerinin ve tedavi yöntemlerinin kıymetini kanıtlama fırsatıydı bu; zira hem askeri otoriteler hem de tıp otoriteleri bu adamları başarıyla tedavi etmek şöyle dursun anlamaktan bile acizdi.

Şarapnel-şoku ya da savaş nevrozlarından mustarip askerler çeşitli tepkiler sergiliyorlardı: seyirmeler, denetlenemez tit-

remeler, çeşitli felçler, körlük, sağırlık, halüsinasyonlar, kompulsif ve tik-benzeri hareketler, saplantılı fikirler, yinelenen kâbuslar, uykusuzluk ve uyaranlara aşırı tepkiler, ağrılar, başağrıları ve mide sorunları. Bir silah arkadaşının ölümü ya da bir uzvunun kopması gibi korkunç bir olaya sabitlenmek, bunun halüsinasyonlar ya da kâbuslarda sık sık görülmesi sık rastlanan bir semptomdu. Kaygıdan dehşete kadar değişen korkuyla birlikte derin bir suçluluk, çoğunun duygusal durumunu belirliyordu. Bu askerlerin zihinsel çöküşünün ilk başta beyindeki yaralanmalar, ağır topçu ateşinin neden olduğu sadmeler sonucu oluştuğu zannediliyordu, zaten "şarapnel-şoku" adını da buradan alıyordu ama bu hatalı bir inançtı. Patlamaların fiziksel etkilerinden mustarip değillerdi, duygusal bir şok içindeydiler. Durumlarının tıbbi ya da nörolojik bir temeli yoktu ama adamların kendileri gerçekten yaralandıklarına inanıyorlardı.[3]

Psikiyatrik çöküşler savaşın daha ilk ayından itibaren başlamıştı. İngilizlerin, 1914'te Batı Cephesi'ndeki ilk ciddi muharebesinden sonra, geri çekilirken kendini kaybeden çok sayıda asker Fransa'dan geri gönderilmişti. Gittikçe daha fazla sayıda genç askerin çeşitli semptomlarla cephe gerisine gönderilmesiyle bu olgu sürdü. Fransa'daki üs hastanelerinde, bir sinir hastalıkları uzmanı, malullerin çoğunun görece hafif yaralanmalardan mustarip olduğunu gözlemişti: "önemsiz mermi ya da şarapnel yaraları, hatta sırtta, bacaklarda ve kollarda hafif bereler".[4] Askerlerin zihinsel ıstırabıyla gerçek yaraları arasındaki orantısızlıktan şaşkına dönen askeri doktorlar, bilinmeyen bir illetle, yeni bir tıbbi-askeri sorunla yüzyüze olduklarını düşünüyorlardı. Orduların hiçbiri bu zihinsel zaiyatlara hazırlıklı değildi; askeri psikiyatri yok gibiydi, etkili tedavi yöntemleri de bilinmiyordu.[5]

Bu savaşın benzersiz dehşetleri, özellikle de Batı Cephesi'nde yaşananlar, eski cesaret ve korkaklık tanımlarını hükümsüz kılmış, askeri ve erkeksi erdemler —onur, cesaret, vazife— siperlerde dağılıp gitmişti. Passchendaele'de genç bir subay olan Edwin Vaughn'ın savaş günlüğü, onları aklından eden bir savaşın ortasında kendini dağıtan adamları resmediyordu: "Yüzbaşı Spencer... bir gülle çukurunda anlamsız şeyler mırıl-

danıyor... Wood yürüyemiyor, hatta konuşamıyor, bir sığınaktaki çıplak somya üzerinde titreyerek yatıyor... Lynch, korkudan çaresiz, titriyor, yürüyemeyeceğini haykırıyor ama ayıplanınca... koşarak ileri atılıyor ve daha üç metre gitmeden öldürülüyor".[6] Eşine rastlanmadık bir savaştı bu, görünmez orduların muharebesi, delik deşik bir arazideki siperlere tıkılmış askerler ne kıpırdayabiliyor ne de bir eylemde bulunabiliyorlardı. Silahlar —makineli tüfekler, toplar, zehirli gaz— çok gelişmişti. Cephedeki adamlar çaresizce deliklerinde sürünüyorlardı, sonradan kendilerini "inanılmaz küçük, —yağan şarapnellerden korkmuş tavşanlar gibi— koşuşan, sinirleri laçka, kulakları sağırlaşmış, toprağa yapışan, gözlerini saklayan, 'aman Tanrım!' diye fısıldayan" adamlar olarak hatırlayacaklardı.[7] Pasiflik ve çaresizlik, ölüm ve yıkımla birleşince, muazzam sayıda psikiyatri zaiyatı yaratmıştı; en azından hareket etme ve savaşma şansına sahip olanlar kendilerini öyle koyuvermiyorlardı.

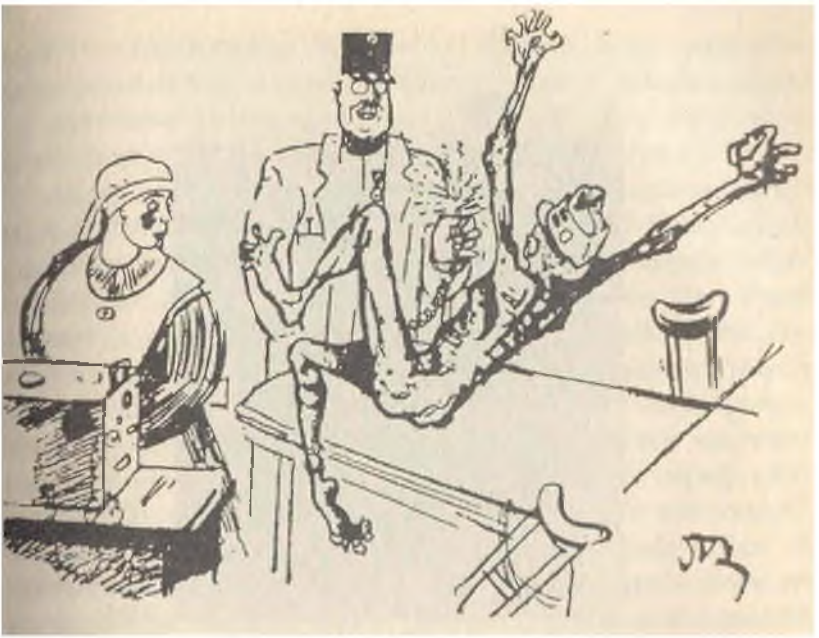
Pek çok kişinin çöküşüne neden olan savaşın gerçeği buydu ve onu en iyi içindekiler —erlerle, saf subayları— biliyorlardı. Ama cephedeki gerilim seviyesinin aşırılığından, daha yüksek kademede olanların haberi yoktu; askeri politikalar kadar akıl hastalıkları ve vatanseverlik hakkındaki eskiye dayanan inançlar da cezalandırıcı tedavilere neden oluyordu. Savaşta çöken askerler disiplin altına sokulması gereken, ahlaki açıdan çürük, yoz kişiler olarak görülüyordu.[8] General Erich von Falkenhayn'ın emir erlerinden biri, Verdun'da savaş meydanına gittiğinde gördüğü titreyen bir askere, "Üşüyor musun? Sadece mastürbasyon düşkünleri, sarhoşlar ve pezevenkler üşür!" demişti.[9] 1916'da, kanlı muharebelerin en kötülerinden biri olan Somme'da, 1914'ten beri hizmet veren on dokuz yaşında bir er "gaz gongu"nun sesini duyunca paniğe kapılıp kaçmıştı. Tutuklanıp firar suçundan yargılandı. Mahkeme sırasında subayı, topçu ateşi ve yeni, korkunç bir silah olan zehirli gaz tehdidinde genç askerin kendini kaybettiğine tanıklık etti. Bu ifade mahkemeyi insafa getirmeyince asker idama mahkûm edildi.[10] Zihinsel açıdan sakatlanan askerler savaş boyunca ölüm cezasına çarptırıldı.

Askerlere karşı bu sert tavrın kökeni, Avrupa'da modern savaşın doğasına dair genelgeçer fikirlere dayanıyordu. Yüzyı-

lın başından itibaren Avrupa'daki askeri düşünürler, zaferin en saldırgan taktiklerle kazanılacağına kanaat getirmişti. Yeni savaş teknolojisi —modern silahların genişleyen menzili, artan isabet oranı— daha çok savunma taktikleri gerektirdiği halde saldırma tercihi öyle aşırı boyutlara ulaşmıştı ki buna hücum kültü ya da ideolojisi deniyordu.[11] Sadece bir planlama ya da eğitim yöntemi olarak görülmeyen bu taktikler aynı zamanda ulusal karakterlerin idealize edilmiş vizyonlarına yansıtılıyordu: ulusun askerlerinin eşsiz özelliklerine yaraşan tek savaşma biçimi hücumdu. Bazı askeri plancılar için bu doktrin modern "yozlaşma", ulusal çöküş ya da gerileme korkularını dindirmenin bir yolu haline gelmişti. Hücuma dayalı bir strateji, her şeyden çok moralin vurgulanması demekti ve maddi koşulların önemsizliğini vazediyordu; bir asker çöküntüye uğradığında, insan gücünün kaybından fazlası söz konusu oluyordu. Zihinsel çöküşler askeri planların çivisini çıkartmakla kalmıyor tatminkâr ulusal yücelik vizyonlarını da yerle bir ediyordu. Bu eğilim psikiyatrik zaiyatın artmasına neden oluyor, sonra da şarapnel-şokundan mustarip olanları lanetliyordu.

Bütün muharip orduların cezalandırıcı bir yaklaşımı vardı; şarapnel-şokuna uğramış askerler hastanelere ve tedavi merkezlerine götürülüyor, burada doktorlar onları semptomlarını inkâr etmeye zorlamak için elektrik şoku uyguluyordu.[12] Gıdaları kesiliyor, başka insanlardan soyutlanıyor, itaat etmeleri için yüksek sesle buyruklar veriliyor, semptomlar ortadan kalkarsa daha rahat koşullara kavuşacakları vaat ediliyordu. Bu rejimlerin sonucu bazıları hizmet etmeye uygun hale getirilirken, bazıları aşırı elektrikten ölüyor, bazıları da tıbbın verdiği ezayla cephede ölmek arasında bir seçim yapmaktan kaçınmak için intihar ediyordu. "İyileşip" savaşa geri gönderilenler de sıklıkla eski hallerine geri dönüyorlardı. İşkenceyle yapılan etkisiz bir terapiydi bu ve savaşın başından itibaren en azından bazı doktorlar bunu uygulamaktan rahatsızdı. Hipnoz ve psikoterapi de dahil başka yöntemler arıyorlardı.

Disiplin altına alma ve tedavi etme yaklaşımları arasındaki tezat, Fransa'da Paul Dubois ve Pierre Janet arasındaki tartışmada açıkça ortaya çıkmıştı. Dubois hipnozu lanetliyor ve

Şarapnel Şoku'ndan mustarip bir askere elektrik şoku uygulanıyor...

"nevrotikler de suçlular gibi *antisosyal* ... değersiz askerlerdir, disiplinle cezalandırılmaları hatta vurulmaları gerekir. Nevrotik kimseler ordudan kaçarlar... onları pek sevmeyiz; tembellik, taklitçilik ya da enerji kıtlığı gibi tenkitlerimizi suratlarına fırlatmaya hazırız"[13] diyordu. Savaştan senelerce önce bile çeşitli nevrotik hastalarıyla yaptığı terapi çalışmalarının bir parçası olarak hipnozu kullanan Janet, askerlerin durumları üzerinde bilinçli bir denetimi olmadığına inanıyor ve Dubois'ya şiddetle karşı çıkıyordu. Başka uluslarda da benzerine rastlanan Fransa'daki bu tartışma, psikiyatrik zaiyatla başa çıkmakta birbirine zıt konumların iyi bir örneğidir.

İngiltere'de doktor ve antropolog W.H.R. Rivers, Edinburgh yakınlarındaki Craiglockhart Savaş Hastanesi'nin başına getirilmişti; şair Wilfred Owen ve Siegfried Sassoon da dahil yüz kadar şarapnel-şokuna uğramış hastası vardı. Psikanalizin farkında olduğu için askerlerin semptomlarının, bilinçdışı duygusal çatışmalarının simgesi olduğunu ve onlara, ketledikleri hislerini ifade etmeye teşvik ederek yardım edebileceğini görü-

Dr. William Brown, Dr. W. H. R. Rivers ve Elliot Smith, 1915...

yordu. Kendi ifadesiyle: "Bilincin doğrudan ve kolayca ulaşamadığı bu deneyimin, etkilerini nasıl bir mekanizmayla ürettiği üzerine bize bir teori sunması Freud'un en büyük başarısıdır; o ve takipçileri, hastalığın oluşumundaki bu gizli etkenleri açığa çıkaran klinik yöntemler geliştirmişlerdir".[14]

İngiltere ve Fransa'da üç bine yakın savaş nevrozu vakası gören İngiliz doktor William Brown, şarapnel-şoku kurbanlarının, Breuer'le Freud'un *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da tarif ettikleri kadın histeriklerle benzer semptomlar sergilediklerini öne sürmüştü: bütün bu hastalar, ketlenmiş hislerin bedensel ifadelerini sergiliyorlardı.[15] Savaş meydanının çözülmesi imkânsız çatışmalarıyla karşılaşan askerler, onları aşan duygularını normal kanallardan boşaltamıyorlardı; bunun üzerine hisleri fiziksel-bedensel biçimde "somutlaşıyordu". Breuer'le Freud'un histerikleri gibi askerler de rahatsızlıklarını başlatan olayları hatırlamıyorlardı; bilinçleri kapalıydı, bellek kaybına uğramışlardı, anıları mühürlü bölmelere kapatılmıştı. Brown hafif hipnoz kullanıyordu, bu da adamların anılarını duygusal canlılıkla hatırlamalarına imkân veriyordu. Böyle duygusal bir "ertelenmiş

tepki" —dizginlenmiş hislerin ve anıların açığa çıkması— semptomların hafiflemesine yardımcı oluyor, "hastanın zihninin yeniden-sentezlenmesini" sağlıyordu; böylece hasta travmatik deneyimini hayatının devamlılığına katabiliyordu.

Savaş sırasında Freud'la Avusturyalı ve Alman meslektaşlarının, Rivers, Brown ve diğer İngiliz ve Fransız doktorlarının çalışmalarından haberleri yoktu ama, psikolojik zaiyata tahsis edilmiş bir Alman sahra hastanesinden sorumlu olan Ernst Simmel'in gayretlerini öğrenmişlerdi. Simmel, psikanalitik konuşma, rüya yorumu ve "analiz-duygusal boşaltıma dayalı hipnoz" karışımı bir yöntemle, semptomlarının başlangıcıyla ilintili travmatik olayları bilince çıkararak, baktığı askerlere yardımcı olabilmişti. Seneler önce Josef Breuer'in yaptığı gibi, aşırı korku ve çaresizlik durumlarında "kişilik bölünmesi" meydana geldiğini tanımlamış ve tedavi ortamında hisleri — kaygı, ölüm korkusu ve öfke üzerine odaklanmıştı— ifade etmenin terapik değerine dikkat çekmişti. Simmel aynı zamanda bu askerlerin rüya ve fantezilerinin bir başa çıkma girişimi olduğunu da belirlemişti; yani isteklerin bilinçdışı tatminini amaçlamıyorlardı, yaşadıkları yıkımla hesaplaşma teşebbüsleriydi. Ayrıca, silah arkadaşlarından çoğu ölen bu adamlardaki suçluluk duygusuna da dikkat çekmişti. Hayatta kalmaktan mutluluk duysalar da arkadaşlarının ölümleri onları çok feci yıkıyordu. Simmel bulgularını, 1918'de yayımladığı *Savaş Nevrozları ve Psişik Travma* başlıklı bir kitapta özetlemişti.[16]

Bu doktorlar Freud'un fikirlerini okumuşlardı ama hiçbiri savaşta psikanalist olarak çalışmamıştı, psikanaliz hareketinin bir parçası da değillerdi; böylece teorileri ve yöntemleri arasından kendi gözlemlerine uyanları seçmiş ve savaş nevrozlarından mustarip askerlere uygulamışlardı. Özellikle de *Histeri Üzerine Çalışmalar*'daki ilk teori ve terapiler çok faydalı olmuştu: semptomlara şiddetli travmalar neden oluyordu; travmatik deneyimlerin kendileri bölünmüştü —etkileri zihnin bilinçdışı bir bölümünden çıkıyordu— ve etkili tedavi için duygusal boşalım, yani mühürlenmiş anıların bütün hislerle birlikte açıkça ifade edilmesi gerekiyordu. Askerlerin çoğu yaşamaya mecbur bırakıldıkları korkunç şeylerin altında kalmış, aynı zamanda kendilerini güçlü psi-

kolojik çatışmalar içinde bulmuşlardı. Cesur olmaları ve ülkelerini, silah arkadaşlarını yarı yolda bırakmamaları gerektiği kanaati, yaralanmaktan ve ölümden kaçmak için duydukları müthiş arzuyla çatışıyordu. Bazıları öldürmekten muazzam suçluluk duyuyordu. Hayatları boyunca cinayetin yanlış olduğu inancıyla yetiştirilmişlerdi ama kendileri gibi savaş meydanında kıstırılmış genç adamları öldürmeye zorlanıyorlardı.

Semptomları bu imkânsız ikilemleri çözme —bunlarla başa çıkma— girişimleriydi. Duygusal boşaltıma dayanan veya psikanalitik tedaviler onların çatışmalarını açıkça ifade edebilmelerini sağlıyordu; "nevrotik" semptomlarının bedensel tezahürleri için bir alternatif oluşturuyordu. Doktorların hiçbiri, bunu doğrudan doğruya yazmamış olsa da doktor-hasta ilişkisinin kendisi iyileşme sürecinin merkezindeydi. Siegfried Sassoon, Craiglockhart'tan ayrıldıktan sonra Dr. Rivers'la olan ilişkisini tarif etmişti: "Odasının kapısını son olarak kapattığımda, bana yardım etmiş ve beni hayatımdaki herkesten daha iyi anlamış birini arkamda bırakmıştım. Beni alelacele siperlere geri göndermek hiç hoşuna gitmese de bundan başka çıkar yolum olmadığını biliyordu. Seneler geçtikçe onun ne kadar haklı olduğunu daha iyi anlıyorum".[17] Rivers, Brown ve Simmel, otorite sahibi doktor subaylardı ve askerleri kayıtsızca ölüme gönderen generallerin aksine, acı çeken adamları iyileştirmeye çalışırken onlara ilgi ve sempatiyle yaklaşıyorlardı.

Karl Abraham, 1918 Şubatı'nda Freud'a yazdığı bir mektupta, dikkatini Simmel'in çalışmasına çekiyordu: "İlk olarak bir Alman doktor, psikanalizi himayeci bir tenezzülle değil de ciddi ciddi temel alarak, savaş nevrozlarının tedavisindeki müstesna faydasından söz ediyor... sanırım bir yıllık bir eğitimin ardından iyi bir analist olabilir. Tavrı doğru".[18] Ama Abraham'ın arzu ettiği kadar "doğru" değildi çünkü aynı yılın Ekim ayında Freud'a, Simmel'i daha iyi tanıdığını yazmış ve eklemişti, "Breuer-Freud bakış açısının ötesine geçememiş, cinselliğe karşı kendisinin bile farkında olmadığı bir direnç gösteriyor, maalesef Berlin'deki toplantıda, kendi deneyimlerine göre cinselliğin hem savaş nevrozunda hem de analiz tedavisinde önemli bir rol oynamadığını özellikle vurguladı".[19]

Freud, Ferenczi'ye yazdığı bir mektupta bu görüşleri yinelemiş, Simmel'in çalışmalarının esasen "duygusal boşaltma"ya dayalı olmakla birlikte yine de analiz sahasına girdiğini ve "Alman savaş tıbbının zokayı yuttuğunun" kanıtı olduğunu dile getirmişti.[20] Simmel'in hastalarının cinsel dürtülerini incelemediğini belirttiği halde, onun eğitimle iyi bir analist olacağına inanıyordu. Freud'la Abraham'ın yorumları, savaş nevrozları konusunda kurumsal psikanalizin takınacağı tavrın temel özelliklerini ortaya koyuyordu. Kendinden bekleneceği üzre Freud'un ilk düşüncesi, Simmel'in bulgularının hareketi geliştirmek için nasıl kullanılabileceği yönünde olmuştu. Bunu, bu tür durumlarda cinsel çatışmaların da hesaba katılması gerektiği iddiası izledi. Aslında, şarapnel-şokuna uğramış askerlerle yapılan çalışmalar, semptomların oluşumunda bilinçdışı duyguların ve anıların rolü olduğuna dair sağlam deliller sunsa da Freud'un cinselliğin öncelikli olduğuna inancını kanıtlayacak fazla bir şey sunmuyordu; daha ziyade, onun seneler önce "ayartma teorisini" reddederek göz ardı ettiği travmanın rolünü ön plana çıkarıyordu. Ayrıca sadece çocukluğun ilk dönemlerinde yaşanan deneyimlerin nevrozlara sebep olabileceği fikrini desteklemiyordu. Buna ilaveten, Simmel'in çalışmaları, hem Abraham hem Freud'un fark ettikleri gibi, ilk olarak Breuer'in 1880'lerin başında geliştirdiği duygusal boşaltma tedavisine dönüştü, bu yüzden de klasik psikanaliz tekniğine meydan okuyordu. Savaş nevrozları üzerindeki çalışmalar psikanalizin değerini doğrulamıştı ama aynı zamanda Freud'un pek gözde doktrinlerinin çoğu hakkında soru işaretleri uyandırmıştı.

Beşinci Uluslararası Psikanaliz Kongresi, savaş bitmeye yüz tutarken, 1918 Eylülü'nde Budapeşte'de toplandı. Savaşın psikolojik zaiyatı üzerindeki psikanaliz uygulamaları önemli bir konu başlığıydı. Freud kongrenin başarısından sarhoş olmuştu, ender sevinç anlarından birinde Ferenczi'ye sevinçle haykırdı: "Müthiş bir tatmin içinde yüzüyorum. Sorunlu çocuğumun, hayatımın eserinin, senin ve diğerlerinin katılımıyla geleceğe iletilmek üzere korunduğunu görmek yüreğimi ferahlattı. Uzaktan da olsa güzel günlerin geldiğini görüyorum".[21] Simmel, Ferenczi, Abraham ve Jones kongreye bildiriler sundular, bunlar daha sonra bir monog-

rafi şeklinde toplandı ve Freud'un kısa önsözüyle, *Psikanaliz ve Savaş Nevrozları* adı altında 1921'de yayımlandı. Simmel'in bildirisi, daha önce kitabında sunduğu bulguları özetliyordu ve dört bildiri arasında en iyisi bariz onunkiydi; çalışmaları, travma geçirenler ve tedavileri konusunda sonraki yıllarda toplanacak bulguları önceliyordu. Bildirisinin başında cinselliğin önemine şapka çıkartmıştı —1920'de Abraham tarafından analiz edilmiş ve Berlin Psikanaliz Enstitüsü'ne üye olmuştu, yani buna mecburdu— ama bu giriş sözleri sunuşunun esasıyla uyuşmuyordu. Ferenczi'yle Jones'un bildirileri ortalarda bir yerdeydi: ikisi de askerleri tedavi etme tecrübesi yaşamıştı ama öte taraftan Profesör'ün teorilerine sonuna kadar bağlıydılar. Abraham'ın bildirisi ve Freud'un giriş yazısı ise en doktriner olanlardı.

Abraham, Alman ordusunda psikiyatr olarak çalışmış, şarapnel-şokundan mustarip pek çok adam görmüştü. Öldürmekten imtina etmelerini psikolojik zayıflık olarak yorumlamıştı: "Bir askerin her an yerine getirmeye hazır olması gereken saldırganlığa dayalı edimler meselesi bu. Ölmeye istekli olması kadar öldürmeye de istekli olması talep ediliyor ondan".[22] Travmaya uğramış askerlerin semptomlarını, neredeyse tümüyle cinsel etkenlerle açıklıyordu. "Titreme, ajitasyon, sinirlilik, hassasiyet, uykusuzluk, başağrısı, kaygı, depresyon" gibi semptomlar her nasılsa "iktidarsızlık" ve "cinsel soğukluk"tan kaynaklanıyordu. "Savaş nevrotikleri, travmadan da önce zaten buna meyillidirler... özellikle cinsellikleri açısından".[23] Başka erkeklerle birlikte olmak "homoseksüelliklerini" uyandırıyordu; "kadınsılığa meyilli"ydiler ve "cinsi iktidarları zayıf"tı. "Acıya, kadınsı-pasif teslimiyet"ten, semptomlarını merhamet uyandırmak ya da kendilerine maaş bağlatmak için kullandıklarından, "bedenin yaralı bölgesinin onlar için erojen bir bölgenin hassasiyetini alması"ndan söz ediyordu. Psikanalitik-cinsel yorumun gülünç bir hal alacak kadar abartılmasıydı bu.

Freud'un *Savaş Nevrozları* monografisine yazdığı önsöz Abraham'ın duruşuna çok yakındı ve Simmel'inkine tezat oluşturuyordu. "Semptomların oluşumunda ifade bulan yönlendirici güdülerin mahiyeti cinseldir; nevroz da ego ve inkâr ettiği cinsel içgüdüler arasındaki çatışmanın sonucudur" ka-

naatini yinelemişti.[24] Savaş nevrotikleriyle yapılan çalışmaların bu inançları doğrulamaması ise, ona göre, araştırmacıların gerekli gayreti göstermemesinden kaynaklanıyordu. Artık iyice eskimiş olan direnç savı yeniden gündeme getirilmişti; "psikanaliz karşıtlarının cinsellikten duydukları tiksinti, mantıklarından daha kuvvetli çıkmıştır; büyük bir telaşla savaş nevrozlarının incelenmesi sonucunda cinsellik teorisinin doğruluğunun kanıtlanmadığını iddia etmişlerdir, bu teorinin yanlış olduğunu kanıtlamaktan farklı bir şeydir". Simmel'in çalışmaları için "savaş nevrotiği, psikanaliz tekniğinin ilk safhası olduğu gayet iyi bilinen duygusal boşaltma yöntemiyle tedavi edildiğinde nasıl sonuçlar alındığını göstermiştir" yorumunu yapmıştı. Dolayısıyla, Simmel ve diğerlerinin "doğru" psikanaliz rotasını takip etmeleri ve cinsel etkenleri iyice öne çıkarmaları halinde hastalarına sözde daha fazla yardımcı olacakları ima ediliyordu.

Viyanalı doktorların çoğu kendilerini yaralı askerlerin bakımına vakfetmişti. Savaş başladığında yetmiş iki yaşında olan Josef Breuer, uzak bir banliyo hastanesindeki adamların tedavisini üstlenmişti; her türlü hava koşullarında, kendi bitkinliğine rağmen, kalabalık tramvaylarla her gün hastaneye gidiyordu.[25] Oysa Freud bu askerlerin bir tekini bile görmemişti; savaş yıllarını kendi soyut teorik makalelerini ve *Giriş Konferansları*'nı yazmakla, kızı Anna'yı analiz etmekle ve ücretini ödeyebilen özel hastalarına bakmakla geçirmişti. Acı çeken askerlerle doğrudan teması olmadığından teoriden yola çıkarak bazı sonuçlara varıyordu. Doğrudan teması olmasa bile Doğu ve İtalya Cepheleri'ndeki Avusturya seferlerinde korkunç savaş koşullarını yaşamış olan oğulları Martin ve Ernst'le konuşarak bilgi alabilirdi. 1919'da Martin hâlâ İtalya'da savaş esiriyken, Oskar Pfister'e yazdığı bir mektupta oğlunun "büyük tehlikeler ve ciddi badireler" atlattığından söz etmişti ama Martin'le ikisinin bu "badireler"i konuştuklarını gösteren bir şey yazmamıştı, en azından konuşmuşlarsa bile teorilerini etkilememişti.[26]

Freud'un birinci elden deneyim eksikliği, savaş nevrozları hakkında pek çok hatalı sonuca varmasına neden olmuştu ama maalesef adı ve prestijiyle bağlantılı olan bu sonuçlar kalıcı ol-

du. 1915'te psikiyatrik zaiyata psikanaliz uygulayan birilerinin bulunduğunu öğrenmeden önce, kendi sınırlarını kabul etmişti. "Kuşkusuz, savaşanların psikolojilerindeki değişimi incelemek çok ilginç olurdu ama ben bu konuda çok az şey biliyorum" demişti.[27] Ama bu onu yolundan alıkoymadı ve çok geçmeden bu durumları açıklayacak çeşitli teoriler üretmeye başladı. Cinsel nedensellik teorisine olan yılmaz bağlılığı, bu adamlarla yüzyüze çalışan doktorların temin ettiği kanıtlar karşısında en ufak değişiklik göstermedi. Tam da bu konu üzerine fikir yürüten Rivers şöyle yazmıştı, "Patolojik sinirsel ve zihinsel durumların, doğrudan doğruya savaşın şokları ve gerilimlerinden kaynaklandığına dair sürekli, bol bol delil çıkıyor karşımıza; benim gördüğüm kadarıyla, bastırılmış cinsel komplekslerden kaynaklanan çatışmaların, dolaylı ve ikincil bir etken olarak bile bu durumların oluşum sürecinde rol aldığını gösteren fazla bir kanıt yok".[28]

Freud aynı zamanda, uygar insanın, savaşta düşmanları öldürmesinin önünde bir engel olmadığını da iddia etmişti. Kendi ifadesiyle: "Sürmekte olan savaşın muazzam mücadelesi bir neticeye ulaştığında, zafer kazanan savaşçıların her biri neşe içinde evlerine, karılarına ve çocuklarına dönecekler, yüzyüze ya da uzaktan uzağa öldürdükleri düşmanların düşünceleri onları hiç rahatsız etmeyecek".[29] Savaşın bütün uygar tahditleri ortadan kaldırdığına, insanoğlunun ilkel saldırganlığının açığa çıktığı kültürel bir vakum yarattığına inanıyordu.

Askerlerin öldürmeye verdiği tepkiler çok daha karmaşıktı. Bazıları savaşın vahşetinden uyuşmuş, transta gibi savaşıyorlardı. Bazıları, özellikle güçsüz ve hareketsiz kalmamışlarsa, savaşmaktan ve heyecandan zevk alıyorlardı. Ama gazilerin çoğuna, seneler boyunca öldürdükleri insanların anıları musallat olmuştu. Savaş uzadıkça askerler generallerine ve halklarına gittikçe daha fazla yabancılaşmaya başlamıştı; kendi silah arkadaşlarıyla özdeşleşmeleri gittikçe karşı taraftaki askerleri de içine almaya başlamıştı. İsviçreli analist Ludwig Binswanger'in amcası Otto Binswanger, şarapnel-şokuna uğramış bir askeri duygusal boşaltma ve hipnozla tedavi ederken, hastası birdenbire bağırmıştı, " 'Görüyor musun, şu karşıdaki düşmanı görü-

yor musun? Anası babası var mıdır? Karısı var mıdır? Onu öldürmeyeceğim.' Aynı anda hem haykırıyor hem de sağ işaret parmağıyla tetik çekme hareketleri yapıyordu".[30] Freud'un bütün bunları tek bir genelleme içine alma girişimi, hata yapmasına yol açmakla kalmamış, bu deneyimlerin zengin, bireysel dokusunu da ıskalamasına neden olmuştu.

Freud'un bir diğer yanlış düşüncesi, savaş nevrozlarının kısa ömürlü olacağı inancıydı, 1920'de "savaşın getirdiği nevrotik hastalıkların çoğu savaş koşullarının sona ermesiyle ortadan kalktı" diye yazmıştı.[31] Bu fikir, bütün nevrozların çocukluğun ilk safhalarında ortaya çıktığı kanaatinden kaynaklanıyordu, bu yüzden de yetişkin travması tanımı gereği, kalıcı etkiler yaratamazdı. Savaşta çöküntüye uğrayanların bazıları geçici rahatsızlıklar yaşasa da çoğunun aldığı hasar kalıcı olmuştu. Savaş nevrozları kadar savaş psikozları da vardı. Birinci Dünya Savaşı'na katılan bütün ülkelerde resmen ilan edilen, akli dengesi bozulmuş asker sayısı 250.000'di, ayrıca kâbuslar, geridönüşler, korkular ve depresyondan mustarip, resmen teşhis edilmemiş bir sürü insan vardı.[32] Savaşın sona ermesiyle askerlerin rahatsızlıkları dinmemiş, seneler boyunca devam etmişti. 1920'ler boyunca gaziler arasında psikozlar artmış, 1929'da İngiltere'de, psikolojik çöküntü içinde olanlara savaşın hemen sonrasına nazaran çok daha fazla malul aylığı bağlanmıştı. Wilfred Owen, Craiglockhart Savaş Hastanesi'nin sakinleri hakkında şu dizeleri yazıyordu:

> O adamlar ki zihinlerini Ölüm gaspetti
> Cinayetlerinin, bir zamanlar şahit oldukları
> Yüzlerce cinayetin saçını okşuyor bellekleri.[33]

Bir başka grup dünyada işlevlerini iyi yerine getirmiş, hatta yüksek başarılar kazanmıştı ama hâlâ savaş deneyimlerinin tasallutundan kurtulamıyorlardı. Savaştan sonra on yıl boyunca şair, çevirmen, romancı Robert Graves çeşitli semptomlardan mustaripti.[34] Telefon kullanamıyor, günde ikiden fazla insanla görüşemiyor, geceleri uyuyamıyordu; tren yolculuğu onu hasta ediyordu ve siperlerde gördükleri zihnine dadanıp onu rahat

bırakmıyordu. Şair Edmund Blunden cephede iki yıl geçirmiş, gaza maruz kalmış, Şeref Madalyası kazanmış ve sonraki yıllarda uzun, yaratıcı bir ömür sürmüştü. Yetmiş yedi yaşında, ölmeden kısa süre önce şu satırları yazmıştı, "Birinci Dünya Savaşı'nda yaşadıklarım ömrüm boyunca bana musallat oldu, günlerimin çoğunu bu dünyadan ziyade o dünyada geçiriyordum sanki".[35]

Gazilerin çoğu hayatlarının savaştan "önce" ve "sonra" olmak üzere iki bölüme ayrıldığını söylemişlerdi; bu onları hem evdekilerden hem de savaştan önceki benliklerinden uzaklaştırıyordu.[36] Kimliklerinin ta kendisi —kim olduklarına dair en temel hisleri— devamlılığını kaybetmiş gibiydi. "İnanmak zor. İnanmak imkânsız. Zaman ve mesafe açısından çok yakın olan o diğer hayat, başkalarının yaşadığı bir şeydi" diyordu İngiliz gazi Stuart Cloete.[37] "Birbiriyle hiç alakası olmayan iki hayat. İşte bize bunu bıraktılar, Allahın cezaları". Aile üyeleri de zarar görüyordu; zira, savaştan eve dönen adamların bir daha asla bütünlüklerine kavuşamayacağını, hatta tanınacak hale gelemeyeceğini anlıyorlardı. Savaş nevrozlarını her bireyin içindeki güçlerle —cinsel içgüdülerle, ilkel saldırganlıkla— açıklayan bir teoriye gönül vermiş olan Freud, sabık askerlerin çoğunu derinden rahatsız eden kimlik kaymalarını ve sosyal yabancılaşmayı ifade edecek bir dil geliştirememişti.

Savaştan sonra hem gaziler hem de siviller arasında kalıcı bir keder yaygındı. Grip salgınından ölen milyonlarca kişi de diğer kayıpların üzerine eklenmişti; Avrupa bir yas kıtası olmuştu. Karşılıklı olarak birbirlerine muhtaç olan ve kader birliği eden, ön saflardaki askerler arasında olağanüstü yoğunlukta bir ilişki gelişmişti, büyük zaiyat oranları da hayatta kalanlara derin bir üzüntü veriyordu.[38] Siegfried Sassoon şöyle yazmıştı, "hayatta kalanların zihinlerinde kim bilir kaç kısa bombardımanın nicedir-ertelenmiş art-etkisi var, oysa cehennem onları yok etmek için elinden geleni yaparken silah arkadaşlarına bakıp gülüyorlardı. Ama onlar için en acı zaman şimdi; onları nefessiz bırakan terli kâbuslar, felce uğrayan uzuvlar ve kopuk, tekleyen bir konuşma".[39] Freud bu korkunç travmaların ve muazzam kayıpların etkilerini bilmek istemiyordu. Lou Andreas-

Salomé 1919'da yazdığı bir mektupta ona, ikiz kardeşini savaşta kaybeden ve ciddi somatik ve obsesyonel semptomlardan mustarip genç bir kadını anlatmıştı. Gerek o gerekse de Freud, erkek kardeşinin ölümünü hiç ciddiye almamış, her zamanki cinsel etkenlerden söz etmişlerdi: bastırılmış homoseksüellik, baba saplantısı, fallik simgeler ve Oedipus kompleksi.[40]

Savaşı ve yarattığı psikolojik zaiyatı, tatminkâr ve insani bir biçimde kavrayabilmek için doğrudan tecrübe etmek gerekiyordu ama kendi özel teori dünyasına kapanmış olan Freud, bireysel tepkilerin karmaşıklığına ve çeşitliliğine hakkını teslim edememişti. Tecrübe bile tek başına yeterli değildi; Rivers, Brown ve Simmel'in çalışmalarında görülen açık-fikirli, bilimsel yaklaşım çok önemliydi. Jones'la Ferenczi, savaş sırasında ve savaştan hemen sonra İngiliz ve Macar hastanelerinde pek çok şarapnel-şoku kurbanı görmüşlerdi ama Freud'un teorilerine olan bağlılıkları gördüklerini tam manasıyla anlamalarını engellemişti. Abraham ise doktriner köleliğin yol açtığı körlüğün en uç örneğiydi.

Viyana Üniversitesi'nde psikiyatri bölüm başkanı ve Freud'un eski okul arkadaşı olan Julius Wagner-Jauregg, savaş nevrozu vakalarını elektrik şoku ve başka disipline sokma yöntemleriyle tedavi ediyordu.[41] O ve psikiyatr meslektaşları çok sayıda hasta görmüşler fakat, ne onları anlayabilmiş ne de faydalı tedavi yöntemleri geliştirebilmişlerdi. Savaş yıllarında Avusturya ordusunda doktorluk yapan, Viyana Psikanaliz Cemiyeti üyesi Victor Tausk ise onlardan çok farklıydı. Empati ve anlayışını gösteren çok sayıda makale yazmıştı. Ordudan kaçma teşebbüsünde bulunan askerler üzerinde çok tecrübesi vardı ve dikkatli gözlemlere dayanarak sekiz farklı asker kaçağı tipi belirlemişti.[42] Sınıflaması, milli kimlik hissi olmayan ve sadece köylerine geri dönmek için kaçan köylülerden, "kronik kaçaklar" adını verdiği tipe kadar değişiyordu; bunlar hayatları boyunca vahşi otoritelerden kaçan en alt toplum katmanından insanlardı. Tausk'un bütün bu bireyleri tek bir kategoriye ya da teorik yönteme sıkıştırmaya çalışmaması manidardır.

O zamana kadar psikanaliz hareketinden tümüyle kopmuş olan Alfred Adler, 1916'da askeri doktor olarak göreve çağrıl-

mıştı ve çok sayıda psikiyatrik vaka görmüştü. Sosyalist inançları, işçiler ve toplum kurbanlarıyla özdeşleşmesi düşünüldüğünde, onaylamadığı bir savaşa geri göndermek zorunda olduğu adamlara sempati duyması ve ordu doktoru olmaktan dolayı büyük bir iç çatışma yaşaması şaşırtıcı değildir. 1919'da yayımladığı *Öteki Taraf* başlıklı risalede savaşa dair gayet derin yorumlar vardı.[43] Erkeklerin orduya katılmasına neden olan çeşitli güdüleri tanımlıyordu, bunlar arasında üstünlük arayışı, macera merakı, tahammül edilmez ev koşullarından kaçış ve idealizm vardı. Savaşta etkili olan sosyal güçleri: ekonomik sebepleri, güç arayışını, aldanmayı tartışıyordu. Mermilerle askeri mahkeme arasında sıkışan askerlerin, generallerinin değerlerini benimsediği gözlemi, psikolojiye özgün bir katkıdır. Bu, sonradan Ferenczi ve Anna Freud tarafından geliştirilen "saldırganla özdeşleşme" kavramının öncülüdür. Böyle isabetli gözlemlere rağmen Adler de, Freud gibi büyük teorik genellemelere atlamakta çok aceleciydi. Tek tek askerlerin deneyimleriyle ilgilenmemiş, etkili tedavi yöntemleri geliştirmemişti.

Freud, savaş nevrozları hakkındaki teorilerinde, çocukluğun rolü üzerine yaptığı değerli keşifleri fazlasıyla genişletmiş, bu da kendisinin ve Abraham gibi bazı analistlerin yetişkin travmasının rolünü göz ardı etmesine neden olmuştu. Aslında, şarapnel-şoku kurbanlarıyla yaşanan tecrübeler karmaşık bir tablo ortaya koyuyordu. Her bir askerin —çocukluk deneyimleri sonucu ortaya çıkan— eğilimi, savaş stresiyle karşılaştığında çökmeye yatkın olup olmadığını belirliyordu. Çocukluklarında da çok travmatik şeyler yaşamış, bazı aşırı kırılgan kimseler, görece daha az tahrikle dağılıveriyorlardı. Sadece orduda olmak ve emirlere uymak zorunluluğu bile yetebiliyordu. Güçlü ve esnek kişilikleri olanlar ise, kırılma noktasına gelene kadar pek çok şeye katlanabiliyorlardı. Ama stresin büyüklüğüne bağlı olarak —Büyük Savaş'ta meydana gelen pek çok şey makul sınırların çok ötesindeydi— en güçlüler bile derin psikolojik hasara maruz kalabiliyordu. Richard Gabriel, savaştaki zihinsel çöküşün tarihini anlattığı *No More Heroes* kitabında şu sonuca varmıştı: "Korku ve psikiyatrik zayıflık her savaşta mutlaka vardır. Bir muharebeye katılmak, insanın katlanması

beklenen en tehditkâr, en stresli ve korkutucu deneyimlerden biridir... Savaşa verilen şiddetli duygusal tepkiler nadir ya da eşine rastlanmayan bir şey değildir".[44]

Psikanaliz mirası, tanımlayıcı psikiyatrininkiyle birlikte Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda zehirleyici bir etki yaratmıştır. Savaşlardaki çöküntülerin sadece, zaten varolan kişilik zayıflıklarına bağlı olduğu —savaşın kendi stresinin dikkate alınmasına gerek olmadığı— fikri askeri politikada kendine yer edindi. Freud'un, çocukluktan kaynaklanan yatkınlık savları Vietnam Savaşı boyunca psikiyatrik düşünceye hâkim olmayı sürdürdü.[45] Duygusal bozukluklar yaşayan askerlerin dosyaları, küçüklüklerine dair dikkatle toplanmış ayrıntılarla doluydu, savaş deneyimleri hakkındaki bilgilerse göz ardı ediliyordu. Yetişkin travmasının, sorunlarıyla alakası olmadığı düşünülüyordu. Freud'un savaş nevrozları hakkındaki fikirlerinin etkisi 1978'e kadar sürdü, ancak ondan sonra Amerikan psikiyatrisi, yetişkinlikteki travmatik olayların, aylar ya da yıllar sonra açığa çıkabilecek semptomlara yolaçabileceğini kabul etti. Post-travmatik stres bozukluğu (PTSB) nihayet meşru bir olgu olarak tanındı.[46]

Psikanalizle savaş nevrozlarının çarpışması, Freud'un tıpkı 1890'larda histerik hastalarına yaptığı gibi, travma geçirenlerle karşılaştığında, içinde bulundukları durumu gördüğünü ama görmezden geldiğini gösteriyor. Kapsayıcı cinsellik teorisini doğrulama ihtiyacı, psikanalizin bu durumları zaten bildiğini —kendisinin haklı olduğunu ve yerleşik tekniğinin sorgulanamayacağını— kanıtlamak uğruna karmaşık sosyal koşulları göz ardı ederek her şeyi içsel-içgüdüsel güçlerle açıklaması, gözünün önündeki kanıtları görememesine neden olmuştu. Bu hastalar onu doktrinlerini sorgulamaya, travma, kaygı, keder, kayıp ve duygusal boşalmanın rolünü yeniden değerlendirmeye yöneltebilirlerdi ama bunu da kısmen, kendi kendini analiz yöntemiyle yapardı.

1919 Martı'nda, Freud en önemli teorik eserlerinden *Haz İlkesinin Ötesinde*'yi yazmaya başladı. Bu eserinde nihayet, bütün insan davranışlarının motivasyonu olarak cinsellik ilkesine — haz arayışına— olan bağlılığını gözden geçiriyordu. Denemenin kendisi akıllıca gözlemler ve yeni fikirlerle, üstü kapalı te-

orik spekülasyonların karakteristik bir karışımıydı. Sonunda, Büyük Savaş'ın travmatik nevrozlarını burada ele almış ve fikirlerini tadil etmek için kullanmıştı ama yorumları birkaç paragrafı geçmiyordu. Travmaya uğrayan askerlerin semptomlarının ortaya çıkmasına neden olan korkunç durumları yeniden yaratan kâbuslar görmeyi sürdürdüğünü belirtiyordu. Travmalarına "saplanıyorlar" ve bilinçdışlarında ondan kaçamıyorlardı. Böyle yinelenen kâbuslar onun "yineleme zorlaması" tabir ettiği şeyin kanıtıydı. Bu saplantılar, rüyaların haz ilkesinden kaynaklandığı, amaçlarının isteklerin tatmin edilmesi olduğu teorisiyle çelişiyordu. Bu çelişkiyi açıklamak için aşırı kaygı durumlarında, haz ilkesiyle açıklanamayacak bazı şeylerin vuku bulduğunu öne sürüyordu.

Freud sonra, savaş nevrozlarını bir kenara bırakıp, annesi onu geçici olarak bıraktığında bir bebeğin maruz kaldığı küçük travmaya dönüyordu. Bir buçuk yaşındaki torununu oynarken seyretmişti; çocuk ip bağlanmış tahta bir makarayı, perdeli beşiğinin içine fırlatıyor, oyuncak gözden kaybolunca da "o-o-o-o" sesi çıkarıyordu, bu ses Almanca *fort* —"gitti" kelimesine karşılık geliyordu. Sonra makarayı ipinden geri çekiyor ve oyuncağının yeniden ortaya çıkışını neşeli bir *da* —"burada" sesiyle karşılıyordu. Freud bu *fort-da* oyununun ortadan kaybolmayı ve geri dönmeyi simgelediği ve bebeğin annesinden ayrılmasıyla ilintili olduğu çıkarımında bulunmuştu. Annesi gittiğinde bebek pasif, yani çaresiz bir konuma düşüyor, onu geri getirmek için hiçbir şey yapamıyordu. Ama onun gidişini simgesel bir oyun haline getirerek, pasifi aktife tercüme ediyordu: oyuncağıyla kendi durumunun oyununu oynayarak, bir başa çıkma hissi temin ediyordu. Freud, bu küçük ama önemli gözlemden yola çıkarak çocuk oyunları için, hatta onun da ötesinde, yinelenen rüyalar ve semptomlar için bir model öne sürmüştü. Her anababanın bildiği gibi küçük çocuklar onları etkileyen olayların defalarca yinelenmesinden çok hoşlanırlar. Freud'a göre, bu yinelenen olaylar, onların kendilerini durumlarının hâkimi yapma yoluydu; pasif bir biçimde maruz kalınan olaylar aktif oyunlara ve hikâyelere dönüştürülüyordu. Yinelenen kâbuslar için de aynı şey geçerliydi. Freud bunların haz il-

kesine uymadığını çünkü, isteklerin tatminine değil kaygı yüklü deneyimlerle simgesel olarak başetmeye yönelik oldukları sonucuna varmıştı.

Haz İlkesinin Ötesinde'nin başlangıcındaki birkaç sayfada, Freud çocuk oyunlarını —yine duygusal olayların vekâleten yaşanmasıyla ilintili olan, yetişkinlerin tiyatro ve edebiyattan aldığı zevki— rüyaları, yinelenen kâbusları ve korkunç travmaların yeniden yaşanmasını bir araya getiren bir teori karalamıştı. Bu baş etme teorisinin genel anlamda ana hatlarını belirlemek ve çok sayıda önemli olguyu kapsadığını göstermek tam bir deha eseriydi. *Psikanaliz ve Savaş Nevrozları* monografisinde hem Simmel hem de Ferenczi, rüyalarda ve travma geçirenlerin semptomlarında baş etmenin rolünü tartışmış olsalar da Freud onlara pay çıkartmamıştı. Kendi teorilerini kendi bildiği gibi ortaya koyması, kendine dönmesi, bütün olası travma örnekleri arasından, bir buçuk yaşındaki bir oğlanın maruz kaldığı anne kaybını bulup çıkarması gerekiyordu.

Haz İlkesinin Ötesinde'nin başında ana hatları çizilen baş etme teorisi, nevrozlar ve rüyalarda görülen yinelemelere tutarlı bir açıklama sunuyordu. İnsanlar, ilk karşılaştıklarında çözmeleri imkânsız olan travmalara takılıyor ya da saplanıyorlardı; semptomlar ve kâbuslar boşa giden baş etme girişimleriydi çünkü kişi daha baştan korkuya ve acıya esir düşüyordu. Savaşta, çarpışmadan sağ kurtulanlar üzerinde çalışanlar, semptomlarının altında neyin yattığını bulmuşlardı: çaresizlik, korku, suçluluk, keder ve öfke. Bu öfke, orduya girdiklerinde beraberlerinde getirdikleri, saldırganlık içgüdüsüyle açıklanabilecek öfke değildi. İnsanın sürekli ölümünden korkması, aynı zamanda başkalarının dehşet verici ölümlerine maruz kalması, duygusal çöküşlerini açıklamak için yeterliydi.

Freud yeni baş etme teorisini *Haz İlkesinin Ötesinde*'nin başındaki iki kısa bölümde ortaya koymuş ama bundan ileri geçmemişti. Saplantıları ve yinelemeleri, nevrozlarda ve aktarımda görülen "tekrarlanan kompulsiyon"a bağlamak için bir iki teşebbüste bulunmuş ama bu düşünceyi fazla geliştirmemişti. Denemenin geri kalanında, kendisinin de itiraf ettiği gibi "okurun kendi tercihine göre dikkate alacağı ya da almayacağı

spekülasyonlara, genellikle biraz uçuk spekülasyonlara" girmişti.[47] Zihnini büyük-ölçekli "biyolojik" güçlere çevirmiş ve hayvanlar âleminde amiplerden insanoğluna kadar uzanan entelektüel bir yolculuğa çıkmıştı; hayatın inorganik maddeden nasıl doğduğu konusundaki tahminlerinden sonra Yaşam ve Ölüm temalarıyla eserini sona erdirmişti. Genel hatlarıyla şöyle akıl yürütüyordu: İlk başta hiç hayat yoktu; her şey inorganikti. Organik maddeler zamanla ortaya çıktı; bu, hayatın başlangıcıydı ve Freud bunu "yaşam içgüdüsü" diye tanımlamıştı. Ama yaşayan her şey sonunda öldüğüne göre —bütün organik maddeler inorganik duruma geçtiğine göre— "organik hayatın içinde, şeyleri eski durumuna sokmaya yönelik bir itki" ya da "içgüdü" vardı.[48] "İtki" kelimesi değişik yaşam-formları arasındaki muazzam uçrumu kapatıyordu; ne de olsa bitkiler, ağaçlar ya da bakteriler de, köpekler, maymunlar ya da insanlar gibi "itkiler" hissetmiyorlar mıydı? Bu da "yaşamın amacının ölüm olduğu" sonucunu doğuruyordu ve bu "amaç" da — "itki" gibi— "ölüm içgüdüsü" ya da "ölüm dürtüsü" halini alıyordu. Bir dizi teorik sıçramanın ardından, ölüm içgüdüsünün, savaşan askerlerin davranışları ve nevrotiklerin yinelenen eylemleri türünden karmaşık insan davranışlarının sebebi olduğunu öne sürüyordu. Saldırganlık dışa yönelik ölüm dürtüsüydü; insan kendi ölümünü aramak yerine başkalarına saldırıyordu. Sonunda —ve sonraki yazılarında— zihnin içinde birbiriyle çarpışan, Eros ve Thanatos —Yaşam ve Ölüm'ün büyük güçlerinden söz ediyordu.

Kimileri bu teorik spekülasyonları derinlikli bulmuşlarsa da —Melanie Klein ve onun psikanaliz ekolü, ölüm içgüdüsünü ve ondan kaynaklandığı düşünülen saldırganlığı düşüncelerinin merkezine yerleştirmişlerdi— dikkatli bir okuma çok sayıda mantıksal ve olgusal zorluk olduğunu ortaya koyar. Freud "içgüdü" ve "dürtü" gibi terimleri gayet serbest kullanıyordu; kimi zaman genel anlamda biyolojik gücü —bütün yaşayan hücrelerdeki anabolik ve katabolik eğilimleri— , kimi zamansa aktarım, cinayet, sadizm ve mazohizm gibi insan eylemleri ve güdülerini kastediyordu. Canlı organizmaların ölmesi insanların da böyle bir güdüsü olduğunu göstermez, hele Büyük Sa-

vaş'ın —ya da başka bir şiddet türünün— ölümleri ve saldırganlığı böyle bir dürtüyle hiç açıklanamaz.

Teorisi ölüm psikolojisi hakkında fazla bir şey açıklamadığı gibi saldırganlığa da ışık tutmamaktadır. *Haz İlkesinin Ötesinde* Freud'un "ikili içgüdü teorisi"ne —cinsellik kadar saldırganlığı da kapsayan teoriye— adım attığı deneme olarak kabul edilse de saldırganlığın sebebi olarak ölüm içgüdüsünün gösterilmesi açıklayıcı değildir. Saldırganlık —hırs, rekabet, sadizm ve güç arayışıyla birlikte— insan deneyiminin önemli yönleridir ama organik maddeyi inorganik olmaya iten "güçler" ya da Eros'la Thanatos arasındaki ebedi kavga bunlara ışık tutmaz. Elbette, Freud kendinden bekleneceği gibi, gerçek hayatta karşımıza çıktıkları şekilleriyle öfke, yıkıcı saldırganlık ve başka insan illetleri konusunda gayet içgörülü şeyler de söylemiştir. *Şakalar ve Bilinçdışıyla Bağlantıları*'ndaki fıkraların çoğunun motivasyonu, *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'nde tarif edilen sürçmeler ve hatalar, ayrıca rüya kitabındaki rüyalar böyle güdülerle ilintiliydi. Masum görünen cepheler ardında pusuda yatan kötü, rekabetçi, hırslı ve ben-merkezli niyetleri açığa çıkartmakta sezgileri çok kuvvetliydi. Bu anlamda insanoğlunun vahşi içgüdülerini zaten biliyordu. Ama böylesi gözlemler psikanaliz teorilerinde kendilerine hiç yer bulamıyordu çünkü, seneler önce saldırgan bir dürtüye, aşağılık duygusunu yenme ihtiyacından doğan rekabetçiliğe ve kardeş rekabetine işaret eden Adler'e hakkını teslim etmek olurdu bu. Eski meslektaşıyla büyük bir rekabet içinde olan Freud, Adler'in saldırganlık teorisini kabul edemediğinden, kendi teorisini görünüşte "biyolojik-bilimsel" prensiplerden çıkartmak zorunda kalmıştı.

Freud'un fort-da oyununu oynarken izlediği çocuk, kızı Sophie'nin ilk çocuğu Ernst'di. Fotoğrafçı Max Halberstadt'la evli olan ve Berlin'de yaşayan Sophie, 1920'de İspanyol gribine yakalanmıştı; birkaç gün içinde öldü. Freud'un oğulları Martin, Oli ve Ernst ciddi fiziksel yaralar almadan savaştan geri dönmüşlerdi ama sevgili kızı, savaşın son yıllarında korkunç bir hızla yayılan salgına kurban düşmüştü. Freud'un ölüm içgüdüsüne dair spekülasyonlarının kızını kaybetmeye tepki olarak yazıldığı iddia edilmiştir; ama kendisi bunu kabul etmemişti,

Haz İlkesinin Ötesinde daha önce yazılmaya başlanmıştı ama "ölüm dürtüsü" terimi, onu kaybettikten sonra mektuplarına girmişti.

Gerçi Freud'un böyle kişisel tepkiler vermek için Sophie'nin ölmesi gibi özel bir tahrike ihtiyacı yoktu. Uzun zamandır kendi ölümüne kafasını takmıştı. Fliess'le arkadaşlıkları sırasında belli bir yaşta ya da özel bir günde öleceğine inanıyordu. 1921'de, kansere yakalanmadan çok önce, Ferenczi'ye "ihtiyarlığa adım attım. O zamandan beri ölüm düşüncesi yakamı bırakmıyor" diye yazmıştı.[49] 1930'da bir hastasına, Amerikalı psikiyatr Smiley Blanton'a şu itirafta bulundu, "Her gün ölüm olasılığını düşünüyorum. İyi bir idman".[50] Hikâye tanıdıktı; Freud gerçek travmaları —histeriklerle diğer nevrotiklerin, savaş gazilerinin, annelerini kaybeden bebeklerin travmalarını— ve insan saldırganlığının gerçekliğini göz önüne almış ama o noktada, her şeyi soyutlanmış bireyin içine konumlandıran, saldırganlığı kendisininki de dahil insan çatışmalarından ayrı soyut bir dürtüye indirgeyen içgüdü teorisine geçmişti. Spekülasyonları ona çocukluğundan beri aradığı teselliyi: entelektüel hayatının sığınağını temin etmişti.

Bölüm 19

Freud İş Başında: Savaş Sonrası Yılları

Şimdi psikanalize gelelim. Bu konuda bir şeyler okudun mu hiç? Tabii okumuşsundur.

—Anthony Powell, *A Dance to the Music of Time*

Büyük Savaş, pek çok Avrupalı ve Amerikalı'nın ilerleme ve akılcılığa duydukları inançları darmadağın etmişti; savaşın akıl almaz barbarlığı, insanı akıldışı, his-güdümlü, bilinçsiz bir yaratık olarak tanımlayan Freud'un görüşüne değer kazandırmıştı. Psikanaliz, bir hareket, bir tedavi yöntemi ve en önemlisi entelektüel bir atmosfer olarak gittikçe etkisini arttırmış ve dünyaya yayılmayı sürdürmüştü, savaşın serbest bıraktığı yıkıcılık, cinsel ahlaktaki değişiklikler, yeni sanat ve edebiyat biçimleri için bir dil temin etmiş gibi görünüyordu. 1920'de Freud, Karl Abraham'a "Viyana'da bile, psikanalize olan ilgi canlandı" diye yazıyordu.[1]

Psikanaliz hareketi 1914'te kaldığı yerden yoluna devam ediyordu. Avusturya'nın siyasi ve iktisadi durumunun rayına oturması ve ulusal sınırlar arasında iletişimin açılmasıyla, Freud ve takipçileri davalarını ilerletmeye koyuldular. 1918'den Nazizm'in ortaya çıktığı 1933'e kadar, iki yılda bir Avrupa'nın büyük şehirlerinden birinde, bir uluslararası psikanaliz kongresi düzenleniyordu. Yeni eğitim enstitüleri kurulmuştu; savaş boyunca zar zor ayakta kalmış olan Viyana Cemiyeti artık ha-

yata geri dönmüş, Komite'nin ilk üyelerinden biri olan Hanns Sachs'ın, Abraham ve Max Eitingon'a katılmasıyla, Abraham'ın Berlin Enstitüsü belli başlı merkezlerden biri halini almıştı. 1920'lere gelindiğinde Avrupa enstitüleri, Birleşik Devletler ve İngiltere'deki muadilleriyle birlikte, her geçen yıl daha fazla psikanaliste eğitim veriyordu. İngiltere'de ve Birleşik Devletler'de, kısa süre sonra da Fransa ve İtalya'da yeni dergiler yayımlanmaya başlamış, Freud'un eserleri başka dillere tercüme edilmişti. En önemli tercüme Freud'un analiz ettiği Joan Riviere'nin —yine eski hastaları olan James ve Alix Strachey'in de yardımlarıyla— 1924-1925'te yaptığı *Collected Papers* adı altında yayımlanan İngilizce çeviriydi.[2] *The Collected Papers* nihayet İngiliz ve Amerikalı okurlara, Abraham Brill'in daha önceki beceriksiz versiyonunun aksine Freud'un nesrinin ruhunu yakalayan bir çeviriyle sunulmuştu.

Psikanaliz Batı dünyasına gittikçe daha fazla nüfuz ediyordu; eğitimli pek çok kişi buna merak sarmıştı —New York'ta analizden geçmek moda olmuştu— Freudcu kavramlar gazetelere, romanlara, oyunlara ve nihayet filmlere girmişti. Freud'un cinsellik ve bilinçdışı üzerine fikirlerini —ve elbette Tanrı'ya ve dine saldırısını— esefle karşılamayı sürdürenlerin karşı tepkileri de vardı kuşkusuz; ama ciddi düşünürlerin çoğu öyle ya da böyle psikanalizden etkilenmişlerdi.

Freud, teorilerinin ve hareketin yayılmasına güçlü bir ilgi duysa da örgütsel ve idari işleri başkalarına bırakmıştı; gündüzlerini tümüyle hastalara ayırmıştı —1919'da günde dokuz ila on hastaya bakıyordu— enerjisinin geri kalanını da her zamanki gibi yazmaya harcıyordu. Savaşın ardından, önceki yıllardaki gibi çalışmayı sürdürmüştü; psikanalizle ilgili yeni fikirler iç kaynaklarından çıkıyordu. Terapist olarak da yine eskisi gibi çalışıyordu; travmanın etkilerini gayet açık ortaya koyan savaş nevrozları da *Haz İlkesinin Ötesinde*'de ortaya attığı yeni başetme ve saldırganlık kavramları da hastalarına uyguladığı tedavi yöntemini değiştirmesine neden olmamıştı.

Haz İlkesinin Ötesinde'nin (1920) temel teorik gözden geçirmesini bir yıl sonra *Grup Psikolojisi ve Ego Analizi*, 1923'te ise *Ego ve İd* takip etti. *Grup Psikolojisi* Freud'un teorilerini genişle-

terek psikanaliz için yeni alanlar fethetme girişimiydi; sadece bireyler üzerine geliştirdiği teorileri sosyal hayata ya da grup hayatına da yaymış, örnek olarak orduyu ve Katolik Kilisesi'ni göstermişti. Denemenin Almanca başlığı *Massenpsychologie und Ich-Analyse*'ydi, dolayısıyla "grup" yerine "kalabalık" ya da "kitle" demek daha uygun olurdu. Freud denemesinde iki şeyi açıklamaya uğraşıyordu: grupları bir arada tutanın ne olduğu ve neden bazen, kontrol edilemez, vahşi güruhlara dönüştükleri. Birincisine verdiği cevap "libido"ydu, orduyu askerlerin generallerine duydukları sevginin, kiliseyi ise üyelerinin İsa'ya duyduğu sevginin bir arada tuttuğu savından yola çıkıyordu. Bu bakış açısıyla gruplar, bir "grup aklının" hükmüne girince vahşi güruhlara dönüşüyordu.

Ordu generalleri ya da İsa gibi grup liderlerinin de gücünü tartışırken Freud, insanın daimi ideal figür arayışından bahsetmişti. Kendi hayatında da muazzam bir rol oynayan bir ihtiyaçtı bu; babasının başarısızlığı sonucu ona sırtını dönüp bir dizi erkek idole bağlanmıştı. Genç meslektaşlarının onu bir komutan gibi gördüğü psikanaliz hareketinin içinde de önemli bir güçtü bu. Ama bu güdülerin, kendisinin ve hareketin geçmişinde gayet bariz olmasına rağmen Freud, onları Oedipus kompleksi açısından yeniden tanımlıyordu. İnsanların ideal figür arayışını bir kenara bırakmış, liderlerle takipçiler arasındaki ilişkileri neredeyse tümüyle, rekabet ve kıskançlığın belirlediği güç mücadelesi olarak yorumlamıştı. Her zamanki gibi anneleri ve insanların yakın bağlar ve kalıcı ilişkiler kurmak için duydukları muazzam ihtiyacı göz ardı etmişti.

Freud'un grup şiddetine, neden sakin grupların bazen dizginlenemez güruhlara dönüştüğüne getirdiği açıklama, kendi "kitle" imgesine dayanıyordu. Bebekler, ilkel insanlar ve nevrotikler gibi kitle de sözde bencil içgüdüleriyle hareket eden yaratıklardan oluşuyordu; onları kontrol altında tutacak güçlü bir lider gerekiyordu —hatta ona göre, buna muhtaçtılar. Savaşın saldırganlığını açıklarken de temelde bu noktadan hareket etmişti. Bu kavramı desteklemek için, ünlü kadın düşmanı, ırkçı, Fransız doktor ve sosyolog Gustave Le Bon'un "grup aklı" fikrine başvurmuştu.[3] Freud, Le Bon'dan hoşlanmıştı; "zekice çiz-

diği grup aklı portresi"nden bahsetmiş, bilinçdışına inanmasını samimi bulmuştu.

Le Bon'a ek olarak, Freud 1913'te yazdığı, kendi ifadesiyle insan toplumunun özgün biçimi hakkında "bilimsel bir mit" olan *Totem ve Tabu* denemesinden de faydalanmıştı. Bu ilk insan grubunu, tek bir güçlü erkek yani "ilkel baba" tarafından yönetilen "ilkel bir sürü" olarak tahayyül etmişti, sonunda oğulları onu öldürüyor ve yetkisini ele geçiriyorlardı. Freud, *Totem ve Tabu*'ya "mit" diyerek okuyucuyu silahsız bırakmaya çalışsa da *Grup Psikolojisi* gibi sonraki denemelerde bu mit gerçeğe dönüşmüş, askerler ya da dine inananlar arasındaki bağları açıklamak için kullanılmıştı.

Tarihte bol bol rekabet, kıskançlık ve grup şiddeti örnekleri vardır ama Freud'la Le Bon'un teorileri bu olguları açıklayan fazla bir şey sunmaz. Birinci Dünya Savaşı'ndaki askerler kuşkusuz generallerini seven bir "kitle" ya da ilkel sürü gibi güçlü bir baba ya da lider tarafından yönetilen bir güruh değillerdi. Dinin bütünü de körleşmiş kitlelerin kutsal figürlere ya da Tanrı'ya duydukları sevgiyle açıklanamaz.

Bütüne bakıldığında, *Grup Psikolojisi*, Freud'un yorumlamaya çalıştığı askeri ya da dini gruplar üzerinde bire bir gözlem yapmaması nedeniyle sorunludur. Spekülasyonları için kanıt teşkil edebilecek tek bir grupla yakın teması olmuştu: o da psikanaliz hareketiydi. Ama bunu örnek olarak kullanmak kendisinin lider olarak uyguladığı taktiklerin farkına varmak demekti ve imkânsızdı. Fliess macerasından sonra ideal bir baba bulma gayretlerinden vazgeçtiği için, genç meslektaşları için bir kahraman olarak ne kadar büyük önem taşıdığını göremiyordu; onları dışladığında ne kadar yara aldıklarının da farkında değildi. Bu güdülerin farkında olmadan, isyankâr oğullarının saldırısına uğrayan, gücü ve etkisiyle grubu bir arada tutan ilkel baba olarak aslında kendini tarif etmişti.

Ego ve İd'de Freud *Haz İlkesinin Ötesinde*'nin kaldığı yerden başlıyordu. Meşhur *id, ego, süperego* terminolojisini, bu fikirlerin önemini arttıran metaforlar ve imgelerle birlikte ilk olarak bu denemede kullandı —Almanca'da bu terimler gündelik kullanımdaki şekliyle *es, Ich* ve *über Ich* yani "o", "ben" ve "üst-

ben"di. O ya da id, içgüdüsel güç deposudur, tümüyle bilinçdışı "bizi yaşatan bilinmez ve denetlenemez güçtür". Freud bu fikri, Alman doktor ve psikoterapist Georg Groddeck'ten ödünç almıştı; *Ego ve İd*'i yazmadan hemen önce, Groddeck'in *O'nun Kitabı*'nın el yazmalarını okumuştu.[4] Başka yerlerde de tanımladığı şekliyle bilinçdışı id, içgüdülerin —cinsel, bencil, saldırgan, yıkıcı, vahşi hisler dahil— her an patlamaya hazır "kaynayan kazanı"dır. Buna karşılık ego bilinçli benliktir, "tutkuları içeren *id*in aksine, akıl ve sağduyuyu" temsil eder.[5] Ego at üzerinde giden bir adama benzetilmiştir; id, yani at daha kuvvetlidir, gücün ta kendisidir, ama ego-binici onu toplumsal açıdan kabul edilebilir yollardan geçirir.

Freud'un id ve ego kavramları günlük kullanıma geçmiştir; tutkuyla mantık, bencil hislerle medeni denetim arasındaki tanıdık çatışmaları ifade ederler. Freud da bu fikirleri anlatırken zihni harekete geçiren bir dil kullanmıştır. Ayrıca, süperego teorisi yeni ufuklar açmıştır. İlk olarak 1915'te yayımlanan *Yas ve Melankoli* denemesinde tartıştığı "bilinçdışı bir suçluluk hissi" fikrine dönerek işe başlamış ve bazı insanların neden aşırı vicdan azabı çektiklerini, aşırı ve gerçekçi olmayan bir öz-eleştiriye ve öz-saldırıya girdiklerini açıklamaya çalışmıştır. Bunu, yargılayan, mahkûm eden, ödüllendiren, cezalandıran bir iç sesle, süperegoyla açıklamıştır; kişiliğin, çocukluktaki otorite figürleriyle olan deneyimler sonucu şekillenen bir bölümüdür bu. Çocuklar hayatlarındaki önemli figürlerle, babalarının gücü ve otoritesi, annelerinin sevgi ve ilgisiyle özdeşleşir ve bunları gelişen benliklerinin bir parçası yapar. Freud'un deyimiyle "karakter" bu idealleştirme ve özdeşleşmelerle yaratılır.

Ego ve İd'in çok sayıda faydalı katkı içermesine rağmen Freud, adeti olduğu üzre yine iyice yıpranmış spekülasyonlarına dönmüştü. Çocuğun aile içindeki önemli ilişkileri büyük ölçüde Oedipus kompleksiyle açıklanmış, baba otoritesi yanında anne göz ardı edilmişti; Freud, idi dizginlenemez tutkuların deposu olarak resmederken, zihni ateşlese de insan deneyiminin sadece bir yönünü dikkate alıyordu, akılla ya da medeni hayatla çatışmayan bütün hisleriyse —bağlılık, sevgi, kaygı, merak— dışarıda bırakıyordu. İdin antisosyal içgüdüleri ve süperego-

nun haşin saldırganlığı arasında orta yolu bulan zavallı bir mahluk olarak ego imgesi, bazı on dokuzuncu yüzyıl Avrupa inançlarının, hatta onlardan da çok kendi şahsi iblislerinin bir yansımasıydı. Haşin süperegosu tarafından daima çalışmaya itilen, aynı zamanda daima patlama tehdidi savuran hislerin — "id itkileri"— pençesinde olan birisi varsa o da Freud'du. *Ego ve İd*'in son sayfasında bu kişisel kaynağa yaklaşmış, deneme boyunca eksikliği hissedilen travma ve kaygıya dönmüş, "egonun kendini bütün koruyucu güçler tarafından terkedilmiş hissettiği ve kendini ölmeye bıraktığı aşırı gerçek tehlike... bebeğin özlem kaygısıdır —bu kaygı koruyucu anneden ayrılmaktan kaynaklanır" demişti.[6] Bu dokunaklı bölümde, kendi kişisel mücadelesi bir an olsun görünmüş fakat Eros ve ölüm içgüdüsü teorilerine geri dönmesiyle ortadan kaybolmuştur.

Haz İlkesinin Ötesinde ve *Ego ve İd* gibi teorik denemeler aracılığıyla Freud, simgesel ya da gizli bir biçimde kendi kendini analiz etmeyi sürdürüyordu. Bu, hayatı boyunca devam eden bir süreçti; altta yatan korkuları ve özlemleri eserlerinin itici gücünü oluşturuyor, bir noktada su yüzüne çıkıyor — *Ego ve İd*'in son sayfalarındaki kaygı, ölüm ve anne kaybı ifadeleri gibi— sonra yeniden derinlere gömülüyor, ancak sonraki denemelerde yeniden beliriyordu. Alman araştırmacı Ilse Grubrich-Simitis, el yazmalarına, karalamalarına, notlarına ve mektuplarına dayanarak Freud'un yazma alışkanlıklarının dikkatli bir analizini yapmıştı. Freud'un bir projeye başlarken daima pasif olduğunu, malzemenin bilinçdışından fırlamasını beklediğini, sonra yazı şekil aldıkça "korkunç doğum sancıları" çektiğini göstermişti. Yazabilmek için fiziksel olmasa da psikolojik acı çekmesi gerekiyordu —bunu "bir nebze sefalet" diye tabir ederdi— Grubrich-Smitis'e göre bunun nedeni, "kaybolma, açlık ve ölüm kaygıları"ydı.[7] Yazmak bu acı verici durumu geçici olarak yatıştırırdı ama proje bittikten sonra bu hisler geri gelir ve bütün süreç yinelenirdi.

Freud'un süregiden öz-keşfinden kaynaklanan psikanaliz denemeleri en yaratıcı ve özgün katkılarını içeriyor ama terapistliğinin durağanlığıyla çelişiyorlardı. Terapist olarak her şeyi bilen baba rolünü oynamaya devam ediyordu; seneler içinde

tekniği pek az değişmişti. Freud'un terapist olarak nasıl çalıştığı, vaka hikâyelerinden —bu dönemde iki tane yayımlamıştır— ve bazı hastalarının bağımsız anlatımlarından anlaşılır. Çocukluğunda kurtları rüyasında gördüğü için "Kurt Adam" adı verilen genç Rus aristokratı Sergei Pankejeff, 1911 ile 1914 yılları arasında Freud'un hastası olmuştu ama bu vaka ancak 1918'de *Bir Bebeklik Nevrozunun Tarihinden* adı altında yayımlanmıştı. Başka eserlerinde olduğu gibi bunda da Freud hikâyeyi, kendi teorilerinin üstünlüğünü kanıtlamak için yazmıştı. Bu yüzden de Kurt Adam'ın nevrozunun sebebini, bebeklikteki cinsel olaylara bağlamış, aynı zamanda sonraki deneyimlerin ve yetişkin travmasının fazla bir önemi olmadığını göstermeye çalışmıştı. Sergei, analiz gördüğü sırada gayet büyük rahatsızlıkları olan bir delikanlıydı, hipokondrik ve depresif semptomlardan mustaripti, gerçeklikle bağı zayıftı, kim olduğuna dair muğlak fikirleri, saplantıları, zorlayıcı davranışları ve hayatının hemen her alanında işlevsizliği vardı.

Analizinde, Sergei dört yaşındayken gördüğü ürkütücü bir rüyayı hatırlamıştı, odasının penceresi açılmış ve bir ağacın üzerinde oturmuş sessizce ona bakan altı yedi tane kurt görmüştü. Onu yiyecekleri korkusuyla, dehşet içinde uyanmıştı. Freud, kurt rüyası üzerinde odaklanarak Sergei'nin küçüklüğündeki olayları yeniden inşa etti ve bu rüyayı hastanın muhtemelen bir buçuk yaşlarında, babasını annesiyle arkadan ilişki kurarken görmesine bağladı. Freud, "birincil sahne"ye maruz kalmanın travmatik etkisine dair teorisini tam da bu noktada geliştirmiş, Sergei'nin neredeyse bütün semptomlarını ve hayatındaki sorunları bu "sahne"ye ve ilintili bebek-cinselliği olaylarına bağlamıştı. Sonradan hastanın kendisi de dahil pek çok kişi bu spekülatif yorumların imkânsızlığına işaret etti. Sergei sözde birincil sahneye maruz kaldığında sıtmaya yakalanmıştı, bu deneyim bir bebek için anne babasını hangi pozisyonda olursa olsun cinsel ilişkide bulunurken görmekten çok daha travmatik bir deneyimdir. Ayrıca, bellek üzerinde yapılan modern araştırmalar, Freud'un iddiasının aksine, bir yetişkinin bir buçuk yaşındayken meydana gelen olayları hatırlamasının imkânsız olduğunu göstermiştir; aslına bakılır-

sa, vaka yakından incelendiğinde, Freud'un "kısa sürede, bebeklik nevrozunun sebeplerinin [rüyanın] ardında saklı olduğu inancımı paylaşmaya başlayan" diye söz ettiği Sergei'ye "telkinde bulunduğu" ve onu "terbiye ettiği" görülür.[8] Sonunda, Freud bir bitim tarihi belirleyerek tedaviyi hızlandırmaya karar vermişti, zira hastası onun yorumlarını istediği şekilde onaylamıyordu ve ancak bu "şantaj vasıtası"nın kullanılmasından sonra Sergei yorumlara katılmıştı. Freud'un ifadesiyle, "Bu belirlenmiş sınırın dayanılmaz baskısı altında direnci ve hastalık saplantısı ortadan kalktı".[9]

Kurt Adam'ın ciddi rahatsızlığına neden olmuş olabilecek etkenlerin çoğu kendilerine Freud'un vaka incelemesinde yer bulamamıştı.[10] Freud, Sergei'nin babasıyla sevgi dolu bir ilişkisi olduğunu zannediyordu; oysa, zengin bir Rus aristokratı olan Bay Pankejeff'in oğluyla pek seyrek teması oluyordu, analiz başlamadan kısa süre önce de ölmüştü. Freud her zamanki gibi, gayet depresif ve hastalık hastası olan anneyi göz ardı etmişti; çocuğu için genelde ulaşılmaz olan anne, ona sadece hastalandığında bakıyordu, Sergei'nin kendisi de sevgi ve ilgi kazanmak için hastalığa başvurmasını bununla açıklamıştı. (Bütün psikanaliz tedavisine rağmen semptomları ömrü boyunca kalıcı oldu.) Hem annesi hem babasıyla ilişkileri yetersiz ve tutarsızdı, kalitesi değişen, farklı hizmetkâr ve dadılar tarafından yetiştirilmişti. Ablası çocukluğu boyunca çok önemli bir figür olmuştu —hem onunla ilgilenir hem de ona işkence ederdi— yetişkinlik çöküntüsü ortaya çıkmadan hemen önce ablasının intihar etmesi de, babasının ölümü ve dadılarının kaybına eklenen bir travmaydı.

Freud, Ernst Lanzer'e —Sıçan Adam— karşı şefkatli ve destekleyici bir tavır takınmış olduğu halde, Kurt Adam'ı semptomlarında ve tatminlerinde direnen şımarık bir bebek olarak görmüştü, onlardan vazgeçmesi için itilip kakılması, zorlanması gerekiyordu. Sonunda uzlaşma olsa da vakada ortak çalışma ya da işbirliği hissi yoktu. Sergei daha sonraları da pek çok kere psikolojik çöküntüye uğramış ve Freud tarafından tedaviye alınmış, nihayet Freud'un daha önce analiz ettiklerinden biri olan, genç Ruth Mack Brunswick'e gönderilmişti. Ha-

yatı boyunca bir şekilde psikanalizle bağını koparmadı. İleriki yıllarda kurt rüyasının resimlerini satarak para kazandı; telefonu "Buyrun, Kurt Adam" diyerek açardı, bu da Freud'un ünlü hastası olma statüsünün ona hayatta kalmasına yardım eden bir kimlik kazandırdığını gösteriyordu.[11]

Freud'un bu dönemde yayımladığı son vaka hikâyesi olan, 1920 tarihli *Bir Kadın Homoseksüelliği Vakasının Psikojenezi*, intihar girişiminden sonra, homoseksüelliğini tedavi etmesi için ailesi tarafından kendisine getirilen on sekiz yaşında bir kızın tedavisini anlatıyordu. Genç kadın kendinden on yaş büyük — biseksüel bir fahişe olduğu anlaşılan— bir "sosyete hanımına" ya da "koket"e bağlanmıştı, ilişkiyi açıktan açığa sürdürmesi ailesini çok üzüyordu. Günün birinde babası ikisiyle sokakta karşılaşmış ve kızına "kötü kötü bakmıştı", bunun üzerine kız kendini kaldırımdan raylara atmış ve ölümden kılpayı kurtulmuştu.[12] Freud'a göre bu intihar girişimi ciddi olsa da genç kadının hem ailesi hem de sosyete hanımıyla ilişkilerini istediği gibi yürütmesine olanak veren bir manipülasyondu. Tartışmasının başka yerlerinde, kızın pek fazla semptom ya da kaygı sergilemediğini ileri sürmüştü; onunla sadece "bir kadın homoseksüelliği vakası" olarak ilgileniyordu ama gayet sahici olan kendini öldürme girişiminin işaret ettiği acının pek farkında değildi.

Freud'un vaka raporu içgörülü gözlemlerle olduğu kadar kişisel önyargılar ve teorinin buyruklarıyla da doluydu. Homoseksüelliğinin anne sevgisi arayışından kaynaklandığını görebiliyordu: "Bu analiz, şüpheye yer bırakmayacak şekilde, kadınâşığın anne yerine konduğunu göstermiştir".[13] Bu yorumu desteklemek için, hastanın, yine evde bulamadığı sevgiyi ararken, birkaç yıl önce de çocuklu genç kadınlara bağlandığını belirtmişti. Kızın annesi "çocuklarına karşı farklı tavırlar sergiliyor, kızına karşı son derece haşin davranırken, üç oğlunu şımartıyordu".[14] "Hâlâ genç olan anne, hızla gelişen kızını uygunsuz bir rakip olarak görüyordu; oğullarını kayırıyor, kızının bağımsızlığını olabildiğince kısıtlıyor, özellikle de babasıyla yakın ilişki kurmasına engel oluyordu".[15] Freud babayı şöyle tarif etmişti, "dürüst, kıymetli bir adam, alttan alta yufka yürekli ama

çocuklarına karşı katı davranarak onları kendisine yabancılaştırmış".[16] Kızının homoseksüel eğilimlerini öğrenince "büyük öfkeye kapılmış ve tehditlerle bunları bastırmaya çalışmış, [kızına] kötü, yoz, zihnen hasta gibi yakıştırmalarda bulunmuş... [kızın] homoseksüelliği onda büyük bir hınç yaratmış ve bütün gücüyle bununla mücadele etmeye karar vermiş". Freud'un gözünde "kıymetli" ve "yufka yürekli" olabilir ama kızı için öfkeli bir düşmandı. Aslında kızın intihar girişimine onun öfkeli bakışı neden olmuştu.

Kızın aile koşullarına dair bu gözlemler doğrudan bir yorumu mümkün kılıyordu: bir kadın olarak hakir görülen ve ümitsizce sevilmek isteyen hasta, erkek rolü üstlenmiş ve bir anne figüründen şefkat beklemişti. Freud bu görüşü destekleyen kanıtları sunmuş ve kısmen desteklemiş ama bununla yetinmemişti; genç kadınlara karşı eskiden gelen düşmanlığı ve hastalarını teorilerine uydurma ihtiyacı, onu bu basit açıklamadan uzaklaştırmıştı. Kızın, kızlara erkekler kadar özgürlük tanınmamasının haksızlık olduğu fikri üzerine yorum yaparken, küçümseyerek "aslında feministti" demiş ve bunu onun "bariz penis kıskançlığına" bağlamıştı.[17] Sonra penis kıskançlığı ve Oedipus kompleksi üzerine bir yorum geliştirmiş, babası annesini yeniden —en küçük erkek kardeşine— hamile bıraktığı için ondan intikam almak istediğini söylemişti. İntihar girişimini de onun babasından hamile kalma isteğinin simgesel ifadesi olduğunu ileri sürmüştü: Freud'a göre kaldırımdan düşmek, hem "düşme" hem de "çocuk doğurma" manasına gelen Almanca neiderkommen fiilinin yerine getirilmesiydi.[18]

Freud'un bu genç kadının durumunu iki farklı şekilde anlaması —yaşadığı ayrımcılık ve sevgi mahrumiyeti üzerine temellenen birinci yorumu ve oedipal-simgesel yorumu— tedavide birbirinden tümüyle farklı yaklaşımlara neden olmuştu. İlk başlarda Freud —anababasının aksine— ona şefkatle yaklaşıyordu. Babası gibi ona kötü, yoz, zihinsel açıdan hasta yaftasını vurmak yerine fikirlerini, rüyalarını, duygularını dinliyor ve mutsuzluğunun nedenini anlamasına yardım ediyordu. Bu da Freud'un "olumlu bir aktarım olarak" nitelendirebileceği bir şeye yol açtı.[19] Genç kadın, analitik tedaviyle iyileşeceğini müj-

deleyen bir dizi rüya anlattı ve "ondan sonra hayatta önüne açılacak fırsatlardan duyduğu sevinci ifade etti, bir erkeğin sevgisine ve çocuk sahibi olmaya duyduğu özlemi itiraf etti". Bir başka deyişle Freud'u açık ve sevgi dolu bir baba figürü olarak gördü ve çatışmalarını çözme yolunda ilerlemeye başladı. Maalesef Freud buna tahammül edemedi: "Küçük bir iki izlenim beni uyardı; bir gün bu rüyalarına inanmadığımı, onları sahte ve ikiyüzlü bulduğumu, beni de babasına hep yaptığı gibi kandırmaya çalıştığını söyledim. Haklıydım; bunu açıklığa kavuşturduktan sonra bu türlü rüyalar kesildi".[20]

Freud bu yorumunu "yalan söyleyen rüyalar" fikrinin uzun bir rasyonalizasyonuyla açıklıyordu; zira bu kavram, kendisinin, rüyalar bilinçdışına giden "kraliyet yoludur" teorisiyle, bilinçli fikirlerin aksine rüyaların gerçeği gösterdiği düşüncesiyle çelişiyordu. Aslında kendi rüya teorisine karşı çıkma ihtiyacının nedeni aktarım esnasında, özellikle genç bir kadına şefkatli baba rolünü oynamakta zorluk çekmesiydi. Bu kızın içinde bulunduğu kötü durumu, maruz kaldığı gerçek duygusal istismar açısından da değerlendirememişti; teorileri onun çocuk ve kadın cinselliğiyle, intikam isteğiyle, idarecilikle ve yalancılıkla hareket etmesi gerektiğini şart koşuyordu. Kızın rüyalarında ifade ettiği, onun sevgisini ve takdirini kazanma girişimini reddettikten sonra kız kendini geri çekmiş ve onun yorumlarına soğuk kalmıştı. Freud onun "Rus savunması" uyguladığını belirtmişti, "Direnç... fethedilmesini imkânsız kılan bir sınırın ardına çekiliyor. Direnç genelde benzer taktikler uygular... bunlara Rus taktikleri de denebilir".[21] Artık bir işlevle —"dirençle"— yaftalanmış olan hasta, Napoléon'u püskürtmeye çalışan General Kutuzov gibi görülüyordu. Sonunda Freud, onun homoseksüelliğini koruma arzusuyla hareket ettiği belirlemesinde bulundu; babasına olan öfkesini ve "erkekleri reddini" kendisine aktardığını hisseder hissetmez analizi sona erdirdi.

Freud'un vaka hikâyesinde, homoseksüelliğin çıkışına dair bazı ilginç genel fikirler vardı; yetişkinlerin cinsel yönelimini ve aşk nesnesini seçimini belirleyen kalıtsal ve çevresel etkenle-

rin irdelenmesi ve bu durumu "iyileştirmekte" psikanaliz tedavisinin yetersiz olduğu saptaması da bunlara dahildi.[22] 1905'te yayımladığı *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de erkek eşcinselliği hakkında açık fikirli bir tutum takınmış, yüksek bir medeniyet olan antik Yunan'da saygın bir uygulama olduğunu belirtmişti. Hislerinin bir yönünü yansıtıyordu bu, ama "normal" heteroseksüel bir hayat sürmenin daha iyi olduğu hissiyle biraradaydı. Fliess ve Jung maceralarında olduğu gibi zaman zaman kendi "homoseksüel libido"sunu açığa vursa da, çoğunlukla bir erkeğin sevgisine duyduğu özlemi tehdit edici bir iç kuvvet olarak yaşardı. Bu genç kadına uyguladığı tedavi de sonunda, yirmi yıl önce Dora'ya uyguladığı terapinin aynısı olmuştu; iki kadın da sevgi ve anlayış arayışındaydı, kadınlardan talep edilen sosyal rollere ya da Freud'un onları teorilerinin kalıbına sokma teşebbüslerine boyun eğmemişlerdi, ikisi de ondan hemen hemen hiç yardım görmemişti.

Freud, Kurt Adam ve genç homoseksüel kadına karşı büyük ölçüde denetimci ve geçiştirmeci olsa da, Amerikalı psikiyatr Abram Kardiner —yaklaşık on yıl önce tedavi ettiği Albert Hirst gibi— onda sempati uyandırmış, bu da terapik açıdan daha başarılı bir çalışmaya yol açmıştı. 1921'de Freud'a gelen Kardiner otuz yaşındaydı, Profesör ise altmış beşinde, gücünün doruğundaydı. Daha ilk görüşmeden itibaren olumlu bir bağ oluşturmuşlardı, genç adam Freud'un "güç ve otorite havası" karşısında ona "hemen güvenmişti", Freud da saygıda kusur etmeyen Kardiner'le rahat çalışmıştı.[23]

Kardiner son derece travmatik koşullarda yetişmişti; ana babası New York City'nin kenar mahallelerinde yaşayan Yahudi göçmenlerdi, hastalık ve fakirlik içinde zorlukla hayatta kalabiliyorlardı. Babası ailesine bakamadığı için kendini kaybediyor, öfkeye kapılarak karısını dövüyordu. Annesi ise vereme yakalanmış ve Abram üç yaşındayken ölmüştü. Kendi ifadesiyle: "Çocukluğum bitmek bilmez bir kâbustu, açlık, ihmal, hiç hesaba katılmama hissi ve acı verici depresif duygularla doluydu".[24] Bu deneyimler derin bir değersizlik hissi, üstün zekâsı ve yeteneklerine rağmen okulda başarısızlık, bazı fobiler ve

depresif tepkiler doğurmuştu. Kardiner, Freud'la ilk seansında kargaşa içindeki çocukluğunu anlatmış, Freud da bunun "mükemmel bir sunuş" olduğunu söylemişti.[25]

Görünüşe göre Freud kendi fakirliğini, küçüklüğündeki anne kaybını ve annesinin veremden öleceği korkusunu çağrıştıran, Kardiner'in çocukluğundaki olaylarla özdeşleşmişti. Kardiner'e empati duyabilmesi, genç adamın çok ikna edici ve zekice bulduğu bir yorum yapmasını sağladı. Kardiner, çocukluğundan beri maskelere ve balmumu heykellere karşı sebebini bilmediği bir korku duymuştu. Anlattığı bir rüyadan yola çıkan Freud, gördüğü "ilk maskenin ölmüş annesinin yüzü" olduğunu tahmin etti; bu yorum analizanını zangır zangır titretti. Kardiner sonradan ablasıyla konuştuğunda, ölmüş annesinin yanında tek başına bırakıldığını ve onun cesedinin yanında korkunç bir gün geçirdiğini öğrendi. Kardiner de diğerleri gibi Freud'un en kuvvetli yönünün rüya yorumu olduğunu düşünüyordu; ayrıca hastasının fobisi kendi kaygısıyla benzerlik gösteriyordu, kendi kaygısı da yedi yaşındayken annesini ölmüş gördüğü rüyada kendini göstermişti.

Kardiner'in annesi öldükten sonra babası yeniden evlenmişti. Fiziksel açıdan sağlıklı ve becerikli olan üvey annesi, küçük çocuk için düzenli bir ev ortamı yaratmayı başarmış, ailenin maddi durumu da zaman içinde düzelmişti. Kadın, dört ila yedi yaşlarında Abram'ı yatağına alır, kendisini okşamasına ve memelerini emmesine izin verirmiş; zevk aldığı bu cinsel eylem aynı zamanda suçluluk duymasına ve babasından korkmasına da neden olmuş. Bu malzeme tam Freud'un oedipal yorumlarına göreydi, ama oedipal *isteklerden* ziyade ayartıcı bir üvey anneden kaynaklanıyordu, ki bu durum analizanını daha da sevmesine neden olmuştu.

Maske fobisi türünden yorumlar ve üvey annesiyle yaşadığı suçlu ilişkinin açığa çıkması, Kardiner'in analizinin olumlu yönleriydi. Belli ki Kardiner'i seven ve başka pek çok hastasına tercih eden Freud ağırlığında bir adamla ilişki kurmak da ona çok faydalı olmuştu. Kardiner, o sırada kendisi gibi Profesör'ün analiz ettiği James Strachey ve John Rickman'la —o da Strachey gibi sonradan Freud'un eserlerini tercüme eden bir İngilizdi—

yaptığı eğlenceli bir konuşmadan söz etmişti.[27] Freud'un Kardiner'le konuştuğunu duyduklarında çok şaşmışlardı zira onları analiz ederken hemen hemen hiç konuşmuyordu. Hatta Rickman, Freud'un onun seanslarında sık sık uyukladığını söylemişti. 1919'da Freud'un analiz ettiği bir diğer genç psikiyatr olan Helene Deutsch da seansları sırasında sıkılan ve uyuklayan Freud'un purosunun iki kere yere düştüğünü gördüğünü anlatmıştı.[28]

Freud bir hastayı sevmedi mi tedavi en iyi ihtimalle faydasız olurdu. Clarence Oberndorf, Freud'un yine bu sıralarda tedavi ettiği Amerikalı bir doktordu. Freud ondan hiç hazzetmemişti, "yorumları kabul etmekte çok şüpheci ve inatçı" olduğunu söylemişti.[29] Freud analize son vermiş, hastasının karakterini yerin dibine batırmaktan da asla vazgeçmemişti. O sırada Oberndorf'la tanışmış olan, sonra da onunla Amerika'da görüşen Kardiner, biraz sönük bir tip olsa da gayet makul olduğunu düşünüyordu ve meselenin nereden kaynaklandığını anlayamamıştı. Kardiner'e karşı Freud açıktan açığa cesaretlendirici ve destekleyici davranmış, bir ara ona, çok büyük zorluklar çekmiş olmasına rağmen "çok mücadeleci olduğunu ve zaman zaman kendini kötü hissetse de asla teslim olmayacağını" söylemişti.[30] Hayatı boyunca depresyonla mücadele etmiş olan ve kendisini değersiz bulan bu genç adam için, söyledikleri son derece önemliydi.

Küçük yaşta, şiddete başvurmaktan çekinmeyen babasından saldırganlığını zapt etmeyi ve otoriteyle iyi geçinmeyi öğrenen Kardiner, Freud'un gereklerine uymakta güçlük çekmedi. Yine de içten içe, analizinin bazı yönlerini tenkit etmişti. Bir kere Freud'un bazı yorumlarını zekice bulsa da sürmekte olan analitik ilişkiyi ihmal ettiğini düşünüyordu. Freud, Kardiner'in otoriteye karşı itaatkâr tavrını yorumlarken sadece baba korkusundan söz etmişti. Kardiner ise şöye diyordu: "Aktarım kavramını bulmuş olan adam, onun burada da meydana geldiğini fark etmedi. Bir şeyi gözden kaçırmıştı. *Evet, çocukluğumda babamdan korkuyordum ama artık kortuğum kişi Freud'un ta kendisiydi.* Beni ayaklarımın üzerine dikebilir ya da yerle bir edebilirdi oysa artık babam böy-

le bir şey yapamazdı. Bu ifadesiyle bütün tepkiyi geçmişe itmiş, böylece analizi tarihsel bir yeniden inşa haline getirmişti".[31]

Freud'un aynı zamanda bazı gözde yorumlarına düşkünlüğü vardı, özellikle erkeklerdeki bilinçdışı homoseksüellik ve Oedipus kompleksi bunlardandı; Kardiner bu saplantısının onu "varolmayan bir sorunun peşinde senelerce boşu boşuna koşmaya" ittiğini düşünüyordu.[32] Aynı zamanda Freud'un analiz tarzının meseleleri enine boyuna incelemeyi içermediğini de belirtmişti: "Oedipus kompleksinin farkına varıp bilinçdışı homoseksüelliğini bir kere anladın mı, bütün bu tepkilerin kökenlerini ve kaynaklarını kavradın mı, bu içgörüleri o anki hayatına tercüme edebilecek bir şeyler olacağına ve böylece hayatının değişeceğine inanıyordu".[33] Bu eleştirilere rağmen Kardiner analizini gayet kıymetli addetmiş ve New York'ta psikanalist ve araştırmacı olarak uzun yıllar çalışmıştı.

Bu dönemde Kardiner'in analizi büyük ölçüde başarılı, Oberndorf'unki faydasız olmuştu belki ama bir diğer Amerikalı psikiyatr Horace Frink'in analizi tam bir felaketti.[34] Frink, Freud'la ilk olarak karşılaştığı 1921 senesinde otuz yedi yaşındaydı. Çocukluğunda ciddi kayıplara maruz kalmıştı; sekiz yaşında babasının iflas etmesiyle anababasından uzun süreliğine ayrılmak zorunda kalması ve on beşindeyken annesinin veremden ölmesi bunlardandı. Periyodik olarak ağır depresyon nöbetleri geçiriyordu, aynı zamanda hipomanik faaliyet patlamaları yaşıyordu, ileriki yıllarda hastalığı açık bir manik-depresif yani iki uçlu psikoza dönüşmüştü, intihar teşebbüslerinde bulunmuş, hastanede yatmıştı. Ama Freud'a gittiği sıralarda yaşamsal işlevlerini yüksek seviyede sürdürebiliyordu; Brill ve Oberndorf'la birlikte New York Psikanaliz Cemiyeti'ni kurmuş ve 1913'te başkan seçilmişti. 1918'de psikanaliz ilkeleri üzerine iyi karşılanan bir kitap yayımlamıştı: *Morbid Fears and Compulsions*. Frink, Musevi olmayan, zeki, yetenekli bir psikanalistti. Freud'a geldiğinde, bir zamanlar Avrupa'da Jung'un olduğu gibi, Amerika'daki veliaht olmaya adaydı. Elbette bu Freud'un fantezisiydi ve Frink'in ya da hayatının gerçekleriyle alakası yoktu.

Frink 1921'de Freud'dan yardım istemeye geldiğinde evli ve iki çocuk babasıydı ama Angie Bijur adında zengin ve evli,

Freud, Horace Frink'le...

Amerikalı bir kadın hastasına âşık olmuştu. Durum karmaşık olsa da Freud, Frink'in rahatsızlığının ne kadar derin olduğunu görememiş, kendisi ve psikanaliz davası için önemli olan meseleler üzerinde odaklanmayı tercih etmişti. Frink'in depresyonunu, periyodik kifayetsizliğini ve başlangıç halindeki psikozunu görmek şöyle dursun, yorumlarını tümüyle cinsellik açısından yapmıştı; Frink karısını boşayıp sevdiği kadınla evlenirse —kadının bir hasta olmasını ve zaten evli olmasını hiç hesaba katmamıştı— cinsel tatmine ulaşacak, böylece her şey yoluna girecekti. Freud, Frink'i ve birkaç kere gördüğü Angie'yi eşlerini boşamaya ve evlenmeye teşvik etti; hatta Angie'yi, Horace'a aşkını sunmazsa adamın homoseksüel olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu konusunda uyardı.[35] Freud aynı zamanda kadının parasının psikanalizi desteklemek için kullanılabileceğini de biliyordu — Frink'in ve yanındaki bir diğer Amerikalı'nın analiz ücretlerini o ödüyordu— onlara baskı yapmadığını iddia etse de Frink gibi bir insan üzerindeki gücü, yorum-tavsiyesine muazzam bir kuvvet katıyordu.

Frink, Freud'un tavsiyesine uydu ama yeni evlilik başarısız oldu, sonra psikotik bir çöküş yaşadı ve çok sayıda intihar girişiminde bulundu. Her şey bir yana, boşandıktan bir iki yıl sonra zatürreeden ölen karısını ve küçük çocuklarını terk etmek, suçluluk duygusunu ve depresyonunu iyice arttırdı. Daha sonra Frink, Amerikalı psikiyatr Adolf Meyer tarafından başarıyla tedavi edildi, senelerce psikoza kapılmadan yaşadı ve iki çocuğuna gayet iyi babalık yaptı. Elli üç yaşında kalbine ve son bir psikoza yenik düştü. Ölümünden kısa süre önce ona Freud'un

nasıl biri olduğunu soranlara, adeta sitemle, "Psikanalizi icat etmiş olmasına rağmen büyük adamdı" demişti.[36]

Freud'un 1920'lerde ve '30'larda tedavi ettiği üç Amerikalı —Ruth Mack ile Mark ve David Brunswick— kişisel, mesleki, maddi ve terapik ihtiyaçların tipik karışımını gösterir.[37] Ruth, hem kişisel sebeplerle hem de analist olmak için tedaviye 1924'te başlayan zeki ve sezgili bir kadındı. Uzun zamandır ona âşık olan Mark Brunswick, Viyana'da müzik eğitimi görüyordu, bir yandan da analize başlamıştı, kardeşi David de birkaç yıl sonra ona katıldı. Üçü de Viyanalıların gözünde milyonerdi; kendilerine ait muhteşem bir evleri, şoförlü bir arabaları vardı; Mark'la David Avusturya'da kaldıkları süre boyunca hiç çalışmamışlardı.

Ruth, Freud'a 1938'e kadar ara ara gitmeyi sürdürdü. Soğuk ve mesafeli babasıyla kötü bir ilişkisi vardı ve Freud çabucak hayatındaki ideal yaşlı adam konumunu almıştı. Aynı zamanda gerçek hastalıklarla depresyona-bağlı somatik şikâyetlerin bir karışımı olan ağrılı fiziksel semptomları da vardı. Analizinin doğrudan kaydı olmasa da, psikolojik rahatsızlığın kaynağı olarak "pre-oedipal" anne-bebek ilişkisi üzerine yazdıkları bu alandaki sorunlarına işaret ediyor. Freud'un en büyük gözdelerinden biri olmuştu, Bergasse 19'a yemeğe gelir, yaz tatillerinde aileyi ziyaret ederdi; Mathilde ve kocasıyla, ayrıca Freud'un diğer çocuklarıyla yakınlık kurmuş ve bir müddet Profesör'ün şahsi doktorluğunu yapmıştı. Freud ona hasta gönderirdi; bunların en meşhuru Kurt Adam ödülüydü; Ruth bu konuda özgün vaka hikâyesinin ardına bir takip raporu yayımladı. O Freud'un dehasına saygıda kusur etmez, Freud da diğer pek çok takipçisine izin vermediği şekilde onun kendine meydan okumasına izin verirdi. Psikanaliz, Ruth'a bir kimlik ve kariyer kazandırmıştı; 1930'lar boyunca Freud'un yakın muhitindeydi.

Freud, Mark Brunswick'i de analize almıştı, bunun nedeni kısmen kalıcı psikolojik sorunlarını çözmek, kısmen de onu Ruth için uygun bir koca haline getirmekti. Mark'la Ruth 1927'de evlendiler, Freud da böyle kalabalık törenlerden hoşlanmadığı halde düğünlerine gitti. Mesela üç oğlunun düğünlerine gitmemişti. Freud'un tedavisine rağmen Ruth'un ağrılı

semptomları ortadan kalkmamıştı, gittikçe uyuşturuculara bağlanıyordu. Analiz gördüğü yıllarda bile morfin bağımlısıydı, bir doktor olarak kendi kendine reçete yazabiliyordu. Ruth, tekrar tekrar Freud'un analizine başvurdu, asla tam olarak doyuma ulaşmayan ihtiyaçlarını yerine getirmeye çalıştı. Birkaç yıl sonra, uyuşturucu bağımlılığından kurtulamamış vaziyette, görünüşe göre kazayla kendini öldürdü.

Mark Brunswick müzisyendi ve özgür bir ruha sahipti; o da bazı kişisel zorluklardan mustaripti, bunlar arasında kompulsif mastürbasyon da vardı. İlk başta üç buçuk yıl kadar Freud'a tedavi oldu, sonra iyileştiği ve Ruth'la evlenmeye hazır olduğu ilan edildi. Birkaç yıl sonra Freud'la kamuya açık bir yerde karşılaştı ve bütün semptomlarının devam ettiğini söyledi, bunun üzerine yeniden analize başladı. Mark Freud'a, ilk tedavisindeki mahremiyet ihlallerinin onu rahatsız ettiğini söylemişti —terapisi sürekli Ruth'la tartışılıyordu— Freud da bunun hatalı olduğunu kabul etmişti. Mark, her zamanki gibi Freud'dan çekinmeyi sürdürdü; dışarıda karşılaştığı adamla ofisindeki analist arasındaki farkı gayet iyi biliyordu ama bir türlü dile getiremiyordu. Profesör gürünüşe göre Mark'ın ondan korktuğunun farkında değildi. Mark, Freud'un dehasını takdir etse de onu tedirgin edici ölçüde sessiz ve bazen, özellikle mastürbasyona karşı takındığı tavır açısından ahlakçı buluyordu.

Üç Brunswick arasında en kötü tecrübeyi David yaşadı. Freud onu sıkıcı bulmuş, sadece Ruth'u tanıdığı ve ücreti dolarla ödediği için tedavi etmeyi kabul etmişti. Genç adama karşı oldukça sertti, Almanca konuşmakta zorlandığı halde bu dili konuşmasında ve Amerika'ya döndüğünde psikanalistlik yapabilmesi için tıp fakültesine girmesinde ısrar ediyordu. David bu şarta boyun eğdi ama tıbba karşı hiç ilgisi olmadığından sonradan okulu bıraktı. Kendisiyle yapılan bir röportajda analizinden buruklukla söz etmişti; tuhaftır, analizin başarısızlığını Freud'un kendi klasik buyruklarına uymamasına bağlamıştı. Yine de David psikanalizi bırakmadı, sonraki yıllarda Ernst Simmel, Otto Fenichel ve Anna Freud dahil pek çok kimseden tedavi gördü. Sonunda Los Angeles'ta ortodoks bir psikanalist oldu.

Hem Mark hem de David, Freud'un ikisiyle birlikte Ruth'u da tedavi etmesini hatalı bulduklarını belirtmişti; onlara göre her birini, o sırada Viyana'da bol miktarda bulunan başka analistlere havale etmesi gerekiyordu. 1930'ların başlarında, her biri saatte 25 dolardan —şimdiki 360 dolara eşit, gayet yüksek bir ücret bu— altı saat tedavi olurken, gelirinin yüzde 60'ını teşkil ediyorlardı. Geri kalanı da Dorothy Tiffany Burlingham ve Prenses Marie Bonaparte gibi zengin hastalar tamamlıyordu. Bütün Brunswickler'i tedavi etmek onun için finansal açıdan faydalı olmuş ama onların iyileşmesinde pek faydalı olmamıştı.

Freud savaştan sonra 1930'lara kadar hasta kabul etmeyi sürdürdü ama bir analist olarak davranışları, yayımladığı tavsiyelerden çok farklıydı. Bu dönemde baktığı pek çok hasta, tedavilerini birinci ağızdan anlatmış ve Freud'un faaliyet halindeyken nasıl olduğunu, kendilerine faydalı olup olmadığını gözler önüne sermişlerdir.

Smiley Blanton, Freud'a ilk olarak 1929 yılında gitmişti; kendisi kırk yedi, Profesör yetmiş üç yaşındaydı.[38] Blanton sonraki yıllarda analizine devam etmek için Avrupa'ya pek çok kere gidip geldi; son buluşmaları, Freud ölmeden bir yıl önce, 1938'de Londra'da gerçekleşti. Blanton dostane, kıymet bilir, sorun yaratmamak için büyük gayret gösteren, gayet makul bir adamdı; Freud'un bütün kitaplarını okumuştu ve bunları sürekli övüyordu. İlk seansta, elinde olmayan sebeplerden gecikmişti, yine de Freud'un bunu bir direnç işareti olarak kabul edeceğinden korkmuştu. Fazlaca gelişmiş vicdanı ve güçlü suçluluk duygusu onu çok uysal bir hasta yapıyordu; Freud'u idol gibi görüyor, böyle bir adam tarafından tedavi edilmeyi ayrıcalık addediyordu. Serbest çağrışımın Freud'un bir numaralı kuralı olduğu aşikâr, hastanın ödevi de direnciyle mücadele edip bu kurala uymaktı. Yine de aşırı suçluluk duyan Blanton'a karşı Freud nazik davranmış, bilinçdışı zihninden sorumlu olmadığını ve çağrışım konusunda zorluk çekiyorsa bunu kendi hatası gibi algılamaması gerektiğini söylemişti.

Blanton'ın analizi, Freud'un hem açık fikirli hem de inatçı yönlerini açığa çıkarmıştı. Yorumlarının bir kısmı doğrudan doğruya Blanton'ın çağrışımlarıyla ilgiliydi ama diğer kısmı,

cinsellik üzerine odaklanması ve Amerika'ya karşı önyargıları gibi kendi teorik takıntılarından kaynaklanıyordu. Freud, memleketlerine duyduğu nefreti açıkça dile getirmesinin Amerikalı hastalarını —son on beş yılda müşterilerinin çoğunu onlar teşkil ediyordu— nasıl etkileyebileceğini hiç düşünmezdi. Kanser olduğu herkesçe malum olan Freud'un, Blanton'ın bir rüyasını, kendisinin ölmesi için bilinçdışı bir istek duyduğu şeklinde yorumlaması, teori dayatmasının kanıtıdır. Blanton'ın kendisiyse Freud'un öleceğinden korkuyordu, bunun nedeni rekabet hisleri değil, hayatında çok önemli bir yer alan bu adamı kaybetmeme arzusuydu.

Blanton, analizin kendisine büyük faydası olduğunu hissetmiş ve bu başarıyı Freud'un güçlü kişiliğine, işine adanmışlığına, kendisini dikkatle dinlemesine ve ciddiye almasına atfetmişti. Freud'un da Blanton'dan hoşlandığı anlaşılıyor; ona kitaplarını hediye eder, karısıyla birlikte evinde ağırlardı; Blanton, bu analizin hayatta ona kişisel olarak en büyük yardımı dokunan şey olduğunu söylediğinde, Freud duygulanmış ve şefkatle ona elini uzatmıştı. Sonraki bir seansta Blanton, Freud'a şöyle demişti: "Psikanalizin faydası bence büyük ölçüde analistin karakterine bağlı... Sanırım analizimin bana en büyük faydası, sizinle tanışmak, cesaretinizi [o yıllarda Freud kanser yüzünden pek çok ameliyat geçirmişti] bilimsel tavrınızı ve sempatinizi takdir etmek oldu. [Blanton'un ifadesiyle] Freud bu sözlere cevap vermedi".[39]

Amerikalı şair H.D. (Hilda Doolittle) Freud'a, kendisi kırk altı, Freud yetmiş altı yaşındayken, 1933 yılında ve ertesi yıl birkaç hafta gitmişti.[40] Daha sonra *Tribute to Freud* (1956) yazısında, onunla geçirdiği zamanı canlı bir biçimde anlattı. Tedaviye başlamadan birkaç yıl önce bir dizi travmatik olay yaşamıştı; evliliği yıkılmış, hamileyken İspanyol gribi geçirmiş, erkek kardeşi ve babası ölmüştü. Bunlar psikolojik bir çöküntü yaratmış, gerçeklikten uzaklaştırmış, yazma yeteneğini kaybettirmişti. Hanns Sachs'ın başarısız analizinden sonra Freud'a geldiğinde, onu duygusal ve maddi açıdan destekleyen zengin bir kadın olan Winnifred Ellerman'la lezbiyen bir ilişki yaşıyordu. Aslında, Freud'un ücretini ödeyen de Eller-

man'dı; ayrıca onunla yazışıyor, Viyana Psikanaliz Cemiyeti'ne bağışta bulunuyordu.

H.D. mistik ve tinsel bir insandı; kendi hayal dünyasında yaşar, kriz ve stres zamanlarında gerçeklikle olan bağını kaybederdi. Farklılıklarına rağmen, Freud'la ikisi antik Yunan sevgileriyle, onun Freud'un antik eser koleksiyonuna ilgisiyle, mitler ve rüyalar üzerinde odaklanmalarıyla yakınlaşmışlardı. Analizin en güzel anlarında, Freud'un "büyücü" olduğunu hissediyordu. Freud, tipik teori-temelli yorumlarının hepsini ona da yapmıştı —mesela kadın cinselliği fikirlerine başvurmuştu— ama Hilda ona katılmadığında kızmamıştı; ama içten içe korkan H.D. genellikle farklı fikirlerini kendine saklıyordu. Durumun bütünü biraz karmaşıktı. Ellerman Freud'la olduğu kadar Anna'yla da bol bol yazışıyordu, başka hastalarla, Freud ailesiyle ve köpekleriyle yakın temas söz konusuydu; bir ara Freud, yakında doğacak yavrulardan birini alması için H.D.'ye ısrar etmiş ve onu müşkül durumda bırakmıştı çünkü köpek istemeyen H.D. bunu söylemeye korkuyordu. Yine de görünüşe göre Freud onu sayıyor ve takdir ediyormuş; bunu da zihninin niteliklerini överek ortaya koymuş. H.D. analizin faydasını görmüş, tekrar yazmaya başlamıştı; kendi taktığı isimle "Baba"ya karşı da derin bir şefkat besliyordu. Ona göre, analizin faydalı olmasını Freud'un yoğun ilgisi ve merakı, güçlü kişiliği ve kendisinin bu konumdaki bir adamla ilişkisi sağlamıştı; Freud'un zannettiği gibi tedavinin özü, yani bilinçdışı çatışmalarının çözülmesi değil.

John Dorsey —Frink, Oberndorf, Kardiner ve Blanton gibi Amerikalı bir psikiyatrdı— Freud'a 1935'te, kendisi otuz beş, Profesör yetmiş dokuz yaşındayken gelmişti.[41] O sıralarda Freud'un kanseri iyice ilerlemişti, Naziler de Viyana'yı ele geçirmek üzereydi. Dorsey, ortabatılı Protestan bir ailenin beş çocuğunun en küçüğüydü, kendi ayakları üzerinde durmakta ve yetişkin olmakta güçlük çekiyordu; Blanton gibi otoriteye boyun eğiyor, kendini suçlu hissediyor, kendisinden yaşlı olan Profesör'ü memnun etmek için çok çalışıyordu, bütün bunlar da Freud'un onunla çalışmasını kolaylaştırmıştı. Dorsey ilk an-

dan itibaren Freud'u idealize etmişti, "adamların en güçlüsüne" huşuyla yaklaşıyordu.[42] Freud analizde hemen hemen hiçbir şey söylememiş, Dorsey de bunu, kendisini serbest çağrışımla keşfetmesini isteyen Profesör'ün muazzam bilgeliği olarak görmüştü. Sonunda, "serbest çağrışım uygulaması beni Müthiş Ben Uyanışıma götürdü" demişti.[43] Çalışmalarının sonunda Dorsey en önemli şeyin ne olduğu sorduğunda, Freud hiç duraksamadan ona, oedipal çatışmasını ortaya koyan rüyasının yorumunu hatırlatmıştı. Dorsey'in kendi hatırladıkları, onun için esas değer taşıyan şeyin kahramanlaştırdığı bu saygın adamla ilişkisi olduğunu gösteriyordu. Dorsey, Freud tarafından analiz edilmenin hayatının en önemli şeylerinden biri olduğunu hissediyordu ve Blanton gibi o da Freud'un kişiliğine hayran kalmıştı —kendini mesleğine adaması, ciddiyeti, hastalığını ve yaklaşmakta olan ölümü cesaretle karşılaması onları etkilemişti.

Kardiner, Hirst, Blanton, H.D. ve Dorsey daha olumlu deneyimler yaşamış olsalar da Joseph Wortis'in analizi, Frink ve Oberndorf'unkiler gibi ancak felaket adıyla anılabilir.[44] Wortis Freud'u 1934'te, kendisi yirmi sekiz, Profesör yetmiş sekiz yaşındayken görmüştü. Her şey daha başından yanlış gitti çünkü Wortis'i Freud'a iyi niyetli akıl hocası Havelock Ellis göndermişti; Ellis'in psikanalize şüpheyle yaklaştığını bilen Freud'un her zamanki gibi öfkesini kabartmıştı bu durum. Ellis aynı zamanda, Wortis'e Viyana'ya gittiğinde Wilhelm Stekel'i bulmasını da söylemişti; Freud bunu duyduğunda çileden çıktı. Analizde Wortis oldukça bastırılmış bir adam olarak görünüyordu, kendisinin "normal" olduğunu düşünüyordu ve tedavisini psikiyatri eğitimini ilerletmek için kullanmak istiyordu. Yine de yetersizlik hislerini ve yaşadığı başka zorlukları açıklama teşebbüsünde bulunmuştu ama bunlar Freud'un ilgisini pek çekmemişti. Ama esas sorun, Wortis'in başkaları gibi şikâyetçi olmamasıydı. Psikanaliz teorisi hakkında kritik sorular sormuştu; serbest çağrışım kuralına uyan iyi bir analizan olmakla, daha bağımsız bir duruş alıp eleştirel düşüncelerini dile getirmek arasında gidip gelmişti. Freud ona direnç gösterdiğini zorla ka-

bul ettirmeye çalışmış, bir noktada tedaviyi kesmekle tehdit etmiş, bilinçdışı homoseksüelliği, oedipal istekleri ve birincil sahneyi açığa çıkarma konusunda ders kitaplarından fırlamışa benzeyen yorumlarda bulunmuştu. Wortis'in anlattıklarını okurken insanın aklına otuz yıl önceki Dora vakası geliyor. Bu hastaların ikisi de Profesör'ün konumu ve dehasına hayran değildi, otoritesine de yeterince boyun eğmemişlerdi; Freud onlara zor tahammül etmişti.

Savaş sonrası yıllarında Freud'un baktığı hastalar arasında 1918'den 1921'e kadar, sonra da tekrar 1924'te analiz ettiği kızı Anna da vardı. Hastalarına ek olarak, ona tedavi olmak isteyen Victor Tausk ve Herbert Silberer gibi meslektaşları da vardı. Tausk zeki, yaratıcı, büyük sorunları olan bir Hırvattı; hukuk, edebiyat, gazetecilik ve müzik gibi çeşitli kariyerler denemişti. İlk evliliği yürümemiş, hastaneye yatmasını gerektiren ciddi bir depresyona neden olmuştu. 1908'de Freud'un devam eden depresyonuna ve iç çalkantısına bir çare bulması ve psikanalizi kendine meslek edinmek umuduyla Viyana'ya gelmişti. Bu hedeflere ulaşmak için tıp ve psikiyatri eğitimi aldı; kişisel zorlukları yüzünden, manik-depresif ve şizofrenik psikozlarla çalışmaya yönlendi, sonraları bu alanlarda önemli katkılarda bulundu ve Viyana Cemiyeti'nde etkin oldu. İlk takipçilerinin çoğu gibi onun için de Freud bir idol halini aldı, psikanaliz de hayatının merkezi oldu. Bu meslek ona anlamlı bir iş hayatı, zekâsı ve yaratıcılığını akıtabileceği bir mecra ve kişisel kurtuluş vaat eden bir tedavi sunmuştu.

1912'de Tausk, Freud'un da sırdaşı olan Lou Andreas-Salomé'yle kısa süreli bir ilişki yaşadı: kadın, sevgilisinden duyduklarını Profesör'e yetiştiriyordu. Savaşın çıkmasıyla Tausk dört yıl psikiyatr olarak hizmet verdi ve savaşın dehşetine tanık oldu. 1915 Eylülü'nde Freud Ferenczi'ye şöyle yazmıştı: "Tausk Rzeszow'daki hastanede ve bana oradan kederli mektuplar yazıyor".[46] Avusturya ordusunda askeri doktor olarak, savaşın etkilerinden mustarip farklı tipte askerler üzerinde çalışmış, bu deneyimler sonucu çok sayıda deneme yazmıştı; Simmel'in eseriyle pek çok ortak noktası olan, 1916 tarihli *Diag-*

nostic Cosiderations Concerning the Symptomatology of the So-called War-psychoses da bunlardan biriydi.[47]

Savaş bittikten sonra, Viyana'nın ekonomik güçlükleri içinde kendini toparlamaya çalışan Tausk'un depresyonla mücadelesi sürdü. Yalnız ve değişken ruh halleri içinde olan Tausk, Freud'un onu analiz etmesini çok arzuluyordu. Ama Profesör bu genç adama şüpheyle yaklaşıyordu çünkü, Adler ve Jung'la giriştiği savaşlarda tam bir sadakat sergilemesine rağmen, yaratıcılığı ve özgünlüğüyle tehdit oluşturuyordu. Birinci elden deneyim sahibi olduğu psikoz hakkındaki fikirleri Freud'un spekülasyonlarına uymuyordu, hatta Jung'un düşüncelerine daha yakındı ama Tausk onları farklı bir biçimde sunuyordu. Freud, Tausk'un tedavi ricasını reddetmiş ve onu, psikanaliz eğitimine daha yeni başlamış olan çok daha genç ve deneyimsiz, ayrıca o sıralarda hâlâ Freud tarafından analiz edilmekte olan Helene Deutsch'a göndermişti. Tausk-Bayan Lou-Freud üçgeni, Tausk-Deutsch-Freud şeklinde yeniden yaratılmıştı. Tausk seansların büyük bölümünü Profesör hakkında konuşarak geçiriyordu; Deutsch da kendi analizi sırasında onun anlattıklarını Freud'a aktarıyordu. Bu durum üç ay kadar devam ettikten sonra Freud, analizin sona erdirilmesini talep etti; sürekli Tausk'un "dehasını" dinlemekten hoşlanmıyordu, ayrıca uzun zamandır genç adamın fikirlerini "önceden sezdiği"nden şüpheleniyordu. Deutsch'un Tausk'un analizini kesmesinde ısrar etti ve Deutsch, gönülsüzce olsa da bu talebi yerine getirdi.

Freud tarafından tedavi edilme girişiminin hüsrana uğraması; taptığı adamla en azından bir bağlantısı olduğu yanılsamasını devam ettiren Deutsch'la analizin de bitmesi sonucu, Tausk 1919'da önce kendini vurdu, üç ay sonra da kendini asarak intihar etti. Freud'a yazdığı son notta, Profesör'ü ölümünün sorumluluğundan azat ediyor ve psikanaliz için iyi dileklerde bulunuyordu. Bu intiharın bütün suçu Freud'un reddine yüklenemez, zira Tausk daha başka pek çok sorunlu ilişkisi olan zor bir kişilikti. Arkadaşı, psikanalist Paul Federn onu "üstün yetenekli ve yüce fikirli bir adam" diye tanımlamış ama "kendisine yardım etmek için uzanan eli hep ısırdı" demekten de kendini alamamıştı, ayrıca gururlu ve kıskanç olduğunu da belirtmiş-

ti.[48] Tausk farklı kadınlarla bir dizi başarısız ilişki yaşamıştı, ayrıca savaşa maruz kalması da kuşkusuz etkili olmuştu. Yine de, Federn ve onu tanıyanlara göre, çaresizce ihtiyaç ve saygı duyduğu bir adam tarafından geri çevrilmek ve yine aynı adam tarafından, Deutsch'la olan analizinin aniden sona ermesi, intiharını getiren son darbeler olmuştu.

Freud, ölümünün ardından yayımladığı biyografide Tausk'tan takdirle söz ediyordu ama Ferenczi'ye şöyle yazmıştı: "Tausk, evlenmesine bir hafta kala, 4 Temmuz'da kendini vurdu, arkasında hassas ve teselli edici mektuplar bıraktı. Etioloji muğlak, muhtemelen psikolojik iktidarsızlık ve babasının hayaletiyle çocuksu mücadelesinin son eylemi. Yeteneğini takdir etsem de içimde gerçek bir sempati uyanmadı".[49] Freud birkaç ay sonra Lou Andreas-Salomé'ye de benzer hisler ifade etmişti: "İtiraf etmeliyim ki onu pek özlemiyorum; daha fazla hizmet veremeyeceğini çoktan anlamıştım, hatta gelecek için bir tehdit oluşturuyordu... *Sen* onu gözümde o kadar yükseltmeseydin muhtemelen uzun zaman önce gözden çıkarırdım".[50]

Freud'a hiç analiz olmasa da onun reddi yüzünden ciddi zarar gören, erken grup üyelerinden bir diğeri de Herbert Silberer'di. Viyana Cemiyeti'ne 1910'da katılmış ve rüyaların anlaşılmasında, Freud'un da takdir ettiği özgün katkılarda bulunmuştu. Tausk ve diğerleri gibi, Profesör'e karşı muazzam bir saygı ve hayranlık duyuyordu ama bir taraftan da kendi fikirlerini geliştirmeye çalışıyordu. Savaştan sonra Freud onu Psikanaliz Cemiyeti'nden attı, 1922'de Silberer'e şu haşin mektubu göndermişti:

> Sayın Beyefendi:
>
> Bana yapmak niyetinde olduğunuz ziyareti yapmamanızı rica ederim. Son yıllardaki gözlemlerim ve izlenimlerim sonucu artık sizinle şahsi temas kurmak istemiyorum.[51]

Freud'un soğukluğu sadece Silberer'in fikirlerinin bağımsızlığından kaynaklanmıyordu, sebep, belki bundan da fazla, Viyana Cemiyeti'nin Freud'un şimşeklerini üzerine çeken bir

başka üyesi Stekel'le birlikte bir dergi çıkartmasıydı. Silberer, ihraç edildikten dokuz ay kadar sonra intihar etti; bu trajik eylemin ardındaki bütün gerçekler bilinmese de Freud'un reddinin acı verici bir darbe olduğu aşikâr.

1925'te yazdığı *Otobiyografik Bir Çalışma*'da Freud, takipçileriyle kendi zorlaması ya da onların istekleriyle yolları ayırmasını kendine göre anlatmıştı:

> Eski öğrencilerin ayrılmaları, sıksık hoşgörüsüzlüğümün bir işareti olarak karşıma çıkarılmış ya da üzerimdeki özel bir uğursuzluğun kanıtı olarak görülmüştür. Beni bırakan Jung, Adler, Stekel ve daha üç beş kişinin aksine Abraham, Eitingon, Ferenczi, Rank, Jones, Brill, Sachs, Pfister, van Emden, Reik ve daha pek çoklarının on beş yıldan beri benimle sadık bir işbirliği ve çoğunlukla kesintisiz bir dostluk içinde çalıştıklarını söylemem sanırım yeterli bir cevap olur.[52]

Freud burada da tarihi kendi çıkarlarına göre yeniden yazıyordu; çünkü, onun ima ettiğinden çok daha fazla analist ayrılmıştı hareketten. Max Graf, Freud'un otokratik tavırlarına katlanamadığı için ilk Çarşamba Topluluğu'ndan ayrılan üyelerden sadece biriydi. Adler istifa ettiğinde onu dokuz kişi daha takip etmişti; Jung, Freud'la bozuştuktan sonra da çok sayıda İsviçreli analist onunla birlikte dernekten ayrılmıştı. Tausk, Silberer ve diğerleri ya dışlanmış ya da farklılıkları kabul edilmediği için ayrılmışlardı. Daha da önemlisi Freud'un, Abraham, Eitingon, Sachs ve Jones gibi "öğrencilerin" işbirliğinin sadakatlerine bağlı olduğunu belirtmemesiydi; onlarla olan dostluğunun "kesilmemesi" doktrinlerine sorgusuz sualsiz uymalarına bağlıydı. Aslında 1924'te hâlâ sadık diyebildiği Rank ve Ferenczi de, çok geçmeden kendi fikirlerini açıkladıkları için onunla yollarını ayıracaklardı. Freud, psikanalitik evlatlarının hepsinden itaat talep eder, onlara karşı da gerçek ailesindeki aynı ataerkil rolü oynardı.

Bölüm 20

Freud Evde

Özel hayatımda küçük burjuvayım... Oğullarımdan birinin boşanması, kızlarımdan birinin bir gönül ilişkisi yaşaması hiç hoşuma gitmezdi.

—Freud'dan Marie Bonaparte'a[1]

Freud, yakın aile çevresinde en ataerkil, en sıradan orta sınıf değerlerini ve beğenilerini sergilerdi. Bu tercihler, kısmen küçüklüğündeki yoksulluğu ve kaosu telafi etme, karısıyla çocuklarının darlık çekmediği düzenli bir yuva yaratma; sükûnetin hâkim olduğu, tutkuların bastırıldığı, ilişkilerin belirli ve denetimli olduğu, saygın bir aile vücuda getirme ihtiyacından kaynaklanıyordu. Ama aynı zamanda duygusal ifadelerin oldukça fazla kısıtlandığı bir atmosfer yaratıyordu. Freudlar sevgilerini açıkça belli eden bir aile değildi, fiziksel temas da enderdi.

Freud, evinde büyük bir adam olarak görülürdü; uzun saatlerini ve enerjisinin çoğunu tüketen çalışmalarıyla meşgul olurdu. Martha, Minna, çocuklar, yeğenler, kuzenler ve aile hizmetkârları onu takdir eder, saygı duyardı. Kızları ve oğullarıyla vakit geçirdiğinde, onlarla ilgilendiğini, iyiliklerini istediğini, eli açık olduğunu hissederlerdi; gerektiği zaman onlar için devreye girerdi. Evde bir güç ve itibar figürü imgesi oluşturmuştu ve bu imge seneler içinde dış dünya tarafından pekiştirilmişti.

Martha her zaman son derece ihtiyatlı, dakik ve düzenli, gayet becerikli bir idareciydi; kendini geri planda tutar, kocası ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılardı. Freud'un günlük hayatı çok düzenliydi. Yedide kalkar, kahvaltı eder ve her sabah gelen berbere sakalını düzelttirirdi. Tarihçi Paul Roazen'in belirttiği üzre, Martha "giysilerini hazırlar, mendiline kadar her şeyini seçer, hatta diş fırçasına diş macununu bile o koyardı".[2] İş hayatında da ilk yıllarda kurduğu rutine uyardı: sekizden bire kadar psikanaliz uygulanan hastalar gelir, tam birde öğle yemeğini yerdi. Karısı ve ailesiyle iletişimi en çok bu saatte olurdu. Çocukları onu düşünceli ve olabildiğince ilgili bir baba olarak hatırlıyorlardı ama belli ki hayatlarına karışmış bir ebeveynden ziyade işlerine odaklanmış mühim adamdı. Onun ideal bir resmini çizmeye çalışan Jones bile, "yemekten hoşlanırdı ve onun üzerine kosantre olurdu. Yemekler sırasında çok suskun olurdu, bu da aileyle tek başına muhabbet etmeye çalışan yabancı ziyaretçilere zor anlar yaşatırdı" demişti.[3]

Kardeşi Alexander'ın oğlu Harry, amcasını şöyle hatırlıyordu: "çocuklarıyla hep iyi ilişkiler içindeydi ama fazla sıcak değildi... biraz *resmi* ve *mesafeli*ydi. Onları nadiren öperdi; hatta hiç öpmezdi. Çok sevdiği annesini bile, sadece ayrılırken, mecburen öperdi".[4] Jones, Freud'un bazı şeylere ışık tutan bir alışkanlığını anlatmıştı, "son aldığı antikayı, genellikle küçük bir heykelciği yemek masasına getirir, yemekte kendine arkadaşlık etsin diye önüne koyardı. Yemekten kalkınca onu yeniden çalışma masasına götürürdü, heykel bir iki gün daha böyle gelip giderdi".[5]

Günün ana öğünü olan öğle yemeğinin ardından Freud yürüyüşe çıkardı. Rotası ve zamanlaması o kadar belirliydi ki onu tanıyanlar ve onunla konuşmak isteyenler belli bir sokakta ya da köşede onu yakalayabilirlerdi. Öğleden sonra üçten akşam dokuza kadar muayeneler yapılır ve daha fazla analiz isteyen hastalar gelirdi. Sonra akşam yemeği yer, Martha ya da kızlarından biriyle yürüyüş yapar veya Minna'yla iskambil oynar, sonra saat 1'e ya da daha geç vakitlere kadar çalışma odasında yazı yazar, çalışırdı. Cumartesileri üniversitede konferans verir, sonra arkadaşlarıyla çok sevilen bir Viyana iskambil oyunu

olan Tarok oynardı. Günlük hayatın bütün ayrıntılarının başkaları tarafından halledildiği bu dışsal düzenlilik ona bir yapı sunuyordu: bu yapının içinde düşünceleri, yaratıları, teorileri, antik eserleri ve yazışmalarıyla yaşayıp gidiyordu. Mektup yazmak onda kompulsif bir davranış halini almıştı; hayatı boyunca yirmi bin mektup yazdığı tahmin ediliyor, aldığı bir mektubun cevabını bir gün içinde yazar, kendisi de aynı hızda cevap beklerdi.

Pazar günleri aile, Freud'un annesine yemeğe giderdi; Martin Freud'un anlattıkları babasının Amalia'yla olan ilişkisini açıklıyor.

Amalia Freud, yaşlılığında....

> Akşam ilerledikçe, Amalia'nın huzursuzlanmasıyla herkes kriz ortamının tırmandığını hissederdi. Huzursuz olduklarında, rahatları kaçtığında, etraflarındakilerin huzurunu kaçırmamak için bu hislerini kendilerine saklayan insanlar vardır; ama Amalia böyle biri değildi. Babam bu toplantılara her zaman gelirdi —onu bir kere bile hayalkırıklığına uğrattığını hatırlamam— ama iş günü çok uzundu ve herkesten daha geç gelirdi. Amalia bunu bilirdi ama belki de hiç kabullenemediği bir gerçekti bu. Çok geçmeden kapıya koşmaya başlar, sahanlığa çıkıp merdivenlerden aşağı bakardı. Geliyor mu? Nerede? Çok geç olmadı mı? Bu dışarı içeri gidip gelmeler bir saat kadar sürebilirdi ama onu durdurma girişimlerinin muazzam bir öfke yaratacağı bilindiğinden herkes farkında değilmiş gibi davranmayı tercih ederdi. Babam genelde her zamanki saatinde gelirdi ama asla Amalia onu sahanlıkta beklerken gelmemişti.[6]

Freud'un vazifeşinaslıkla katıldığı bu aile yemeklerinden önce, başka şeylere yorduğu mide rahatsızlıkları olurdu. Karısını tahakküm altına alabilmişti ama annesine asla karşı çıkmamıştı; başarılı ve ünlü olduktan sonra bile annesi midesini yakmaya devam etmişti.

Yazları zorlu çalışma rutinine bir mola verilirdi. Aile bir kaplıcaya ya da dağlardaki bir otele gider, Sigmund da sonradan onlara katılırdı. Uzun yürüyüşler yapar, mantar toplar, Martha, Minna ve altı çocuğuyla vakit geçirirdi. Yine de işi ön plandaydı. Bir projenin ortasındaysa ki genelde öyle olurdu, zamanının çoğunu çalışmaya ayırırdı. Yaz sonlarında kardeşi Alexander ya da Sándor Ferenczi gibi erkek yol arkadaşlarıyla —İtalya'ya, bir keresinde Atina'ya— seyahate çıkardı. Bu yolculuklar sırasında flört ettikleri dönemdeki alışkanlıklarına dönerek Martha'ya her gün mektup yazardı.

Freud'un şöhreti, bebeklik ve çocukluğa dair teoriler de dahil psikolojik teorilerine dayandığından onu bir baba olarak değerlendirme, çocuklarının yetişkinliklerinde nasıl olduklarını değerlendirme eğilimi vardır. Bu karmaşık bir meseledir zira çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde pek çok etken söz konusudur; bunlara genetik temayül, hem anne hem de babanın etkisi, içinde yaşadıkları dünya da dahildir. Freud'un çocuklarının hayatlarını incelerken dengeli bir bakış açısını korumak, aileyi fazla idealize etmemek ama sadece sorunlar üzerine de odaklanmamak gerekir. Çocuklar 1887 ila 1895 yıllarında, Birinci Dünya Savaşı öncesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda doğmuşlardı. O devirde yaşayan, o mevkide erkekler bebek bezi değiştirmez, bulaşığa yardım etmez, günümüz babaları gibi yere oturup bebekleriyle oyun oynamazlardı. Freud, işi ondan çok fazla şey talep eden profesyonel bir adam, dünyaya saygın bir imge sunması gereken meşgul bir doktordu.

Freud'la Martha'nın cinsel ve fiziksel yakınlığının olmayışı, ailedeki genel duygusal daralma atmosferinin bir parçası, çocuklar için zorluk yaratan bir durumdu. Martin, ne annesinin ne de babasının ona cinsellik konusunda hiçbir açıklamada bulunmadığını anlatmıştı. Bir keresinde boğayla inek arasında farklılık konusu açıldığında Freud, "Birinin size bunları anlatması lazım" demiş ama başka bir yorumda bulunmamıştı.[7] Hayatın gerçeklerini öğrenmeleri için bütün oğullarını, ailenin çocuk doktoru Oscar Rie'a göndermişti. Bu konuda da o zamanki ya da şimdiki babalardan büyük bir farkı yoktu. Ama ortanca oğlu Oliver daha zararlı bir deneyimden söz etmişti. On altı ya-

şına gelip mastürbasyon konusuna endişe duymaya başladığında babasına danışmıştı, babası onu mastürbasyona karşı "uyarmış" ve Oliver'ın "bir müddet kafasının çok karışmasına" neden olmuştu.[8] Babasının sansürü yüzünden aralarında daha fazla iletişim kurmalarını engelleyen bir mânianın oluştuğunu hissetmişti.

Ailenin tutucu atmosferi sadece cinsel ve duygusal kontrolle sınırlı değildi, siyasi alana da uzanıyordu. Freudlar asimile olmuş, başarılı Yahudilerdi ve önlerinde iki yol vardı. Kendi tarihleriyle bağlantılarını koruyup, işçiler ve fakirlere sempati duyabilirlerdi ya da üst sınıflarla özdeşleşebilirlerdi. Freud'un tepkisi karmaşıktı; bazı sözleri gençliğinde fakirliğin ona yaşattığı zorlukların farkında olduğunu ve toplumun alt tabakasına sempati duyduğunu gösteriyordu. Ama böylesi ifadeler enderdi; genellikle, *Gesindel* —"kitle", "kalabalık", "güruh"— dediği şeye mesafeli duruyor, kendini saygın ve güçlü gördükleriyle özdeşleştiriyordu. 1917'de Lou Andreas-Salomé'ye *das blöde Volk*, "budala, sıradan halk"tan söz etmişti.[9]

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda aile Avusturya İmparatoru Franz Josef'i çok beğeniyordu. Martin'in hatırladığı kadarıyla, "biz, bütün Freud çocukları koyu kralcıydık, İmparatorluk Sarayı hakkında bir şeyler duyabilmek ya da görebilmek için can atardık".[10] İmparatorun uzun bir Semitizm yanlısı tarihi vardı —1890'larda Yahudi karşıtı Viyana belediye başkanı Karl Lueger'in seçilmesini engellemeye çalışmış, Büyük Savaş boyunca Galiçya'dan gelen Yahudi göçmenlere Viyana'da sığınma imkânı sağlamıştı—; bu eylemleri nedeniyle çoğu Yahudi, özellikle de zengin ve profesyonel sınıflardan olanlar ona minnettardı. Yine de insan hem imparatoru takdir edip hem de kendi kökleriyle bağlantısını koruyabilir; Freud'la benzer maziyi paylaşan pek çok kimse alt sınıfların içinde bulunduğu kötü koşullarla özdeşleşiyordu. Freud'un *Gymnasium* günlerinde hayran olduğu Heinrich Braun, Avusturya Sosyal Demokratları arasında lider konumdaydı; yine eski bir okul arkadaşı olan, kayınbiraderi Victor Adler de Avrupa'nın önde gelen sosyalistlerindendi. Aslında, Sosyal Demokrat Parti'nin liderlerinin çoğu Freud'unkine benzer bir maziden gelen Yahudilerdi, Alfred

Adler (Victor'la akrabalığı yoktur) ve Freud'un hastası Dora'nın ağabeyi Otto Bauer de bunlara dahildi.

Aile atmosferini; duygusal ve cinsel kontrol, siyasi tutuculuk, dişiliğe ve erkekliğe karşı geleneksel tavırlar belirliyordu ve bütün bu etkenler çocukların tek tek hayatlarında rol oynamıştı. Freud'un ilk çocuğu olan Mathilde, kendinden on iki yaş büyük Viyanalı bir iş adamı olan Robert Hollitscher'le evlenmişti.[11] Geçirdiği bir ameliyat yüzünden çocuk sahibi olamasa da diğer açılardan çok sıradan bir burjuva hayatı yaşıyordu. Bir kadının nasıl olması gerektiğine dair babasının düşüncelerini tümüyle kabullenmişe benziyordu; babası da o daha çocukken Fliess'e yazdığı bir mektupta onu "tam anlamıyla kadınsı" olarak tanımlamıştı. Mathilde daha gençken ve bir erkek bulacağına emin değilken Freud ona "Genç erkekler arasında daha zeki olanları bir kadında ne arayacaklarını bilirler —uysallık, neşe ve hayatlarını daha kolay ve güzel kılacak beceriler" diye yazmıştı.[12] Martha'ya kur yaparken övdüğü özellikleri de bunlardı.

Hollitscherler, Sigmund'la Martha'ya yakın oturuyorlardı ve iyi bir kız olan Mathilde anababasını hemen hemen her gün ziyaret ediyor, babasının mesleğinin sosyal yanına yardımcı oluyor, mesela ziyarete gelenlere kalacakları yerler ayarlıyordu. Kız kardeşi Sophie'nin ölümünden sonra, Mathilde'le kocası, Halberstadtlar'ın öksüz iki erkek evladını bir süre evlerine aldılar. Mathilde, sonraki yıllarda Ruth ve Mark Brunswick'le çok yakın arkadaş oldu, onu çok sevdikleri için Brunswickler kızlarına onun adını verdiler. Bütün bunlar Mathilde'in annesine benzediğini gösteriyor —yardım sağlayan ama doğrudan doğruya psikanalizin parçası olmayan biri. Yetmiş yaşlarında onunla röportaj yapan Roazen, bu dul kadını zarif ve hoş bulmuştu.

Freud'un oğullarıyla ilişkisini Oedipus kompleksine olan inancı belirlemişti; bu kompleks, zihninde canlı bir gerçeklikti. Her erkek evladın babasına karşı ölümcül rekabet hisleriyle hareket ettiğine inanıyordu —bu inancı pek çok meslektaşını da kapsamıştı. Freud oğulları Martin, Oliver ve Ernst'in rekabet alanına girmemesi için elinden geleni yaptı; doktor olmamala-

Freud'un çocukları: *Sophie, Mathilde, Anna, Oliver, Martin ve Ernst....*

rını, hele psikanalist hiç olmamalarını sağlayarak onların oedipal rakipler olmasını engelledi. Martin babalarının "oğullarına tıp mesleğini kesinlikle yasakladığını" belirtmişti, Oliver ise daha incelikli bir mesaj hatırlıyordu.[13] Babaları laf arasında hiçbirinin tıp eğitimi almak istemeyeceğini düşündüğünü söylüyordu, bu da onları bu sahadan uzak tutmaya yetiyordu; çünkü Oliver'a göre doğrudan doğruya yasaklamış olsa, ona karşı koyup tıp eğitimi almak isteyebilirlerdi.[14]

Babaların çoğu, oğullarının kendi mesleklerini seçmesinden memnuniyet duyar; hatta kendi miraslarını sürdüreceği için gururlanırlar. Josef Breuer'in oğlu doktor olmuştu; Schnitzler'in babası iki oğlunun da kendisi gibi tıbba girmesinde ısrar etmişti; gerçi Arthur'un fazla merakı yoktu. Bu sadece oğullar için de geçerli değildir. Oscar Rie'ın iki kızı vardı; küçük kardeş Marianne'in tıp eğitimi görmesi için ailesi onu hem teşvik etmiş hem de özel eğitimden geçirmişti. Ludwig Rosenberg'in — Rie gibi çocuk doktoru ve Freud'un eski arkadaşıydı, Cumartesi geceleri onunla iskambil oynardı— kızı da doktor olmuştu.

Freud'un tavrı bunun tam aksi olmuştu. Her erkek evladın, bilinçdışında babasıyla rekabet etmek ve onu yenmek istediğine inanıyordu; bu kanaati ailesindeki egemenliğini sürdürme ihtiyacıyla birleşiyordu. Martin, ailenin dağlardaki yaz tatilleri sırasında nasıl mantar aradıklarını anlatmıştı. Freud önceden uygun bir bölge belirlerdi sonra "küçük birliğinin başına geçmeye hazır olurdu, her küçük asker konumunu alır, ormanda taarruza geçen iyi eğitimli bir piyade tugayı gibi düzenli aralıklarla saldırıyı başlatırdı. Hızlı ve çevik bir avın izini sürüyormuş gibi davranırdık; her zaman en iyi avcıyı seçmek için bir yarışma olurdu. Hep babam kazanırdı".[15]

Meşgul babalarıyla birlikte vakit geçirebildikleri bu ender haftalarda çocuklar için eğlenceli bir oyundu bu, zararsız görünen bir oyun. Yine de, buradaki imgelem çarpıcıdır çünkü Freud'un çocuklarıyla oynadığı oyun bile askerlik kokuyordu. Birliğin komutanı olmaktan ve kazanmaktan kendini alamıyordu. Bu küçük hikâye onun, oyun kabilinden bile olsa evde de hareketin içindeki gibi davrandığını gösteriyor; psikanaliz hareketindeki çocuklarının kendisini geçmesine nasıl izin vermemişse, oğullarının da üstünlüğüne meydan okumasına fırsat tanımamıştı.

Freud'un en büyük oğlunun yazdığı anılar, aile hayatı kadar Freud'un kişiliği hakkında da önemli ipuçları verir. Martin hayal gücü gelişmiş bir çocuktu, küçükken Freud'un mektuplarında Fliess'e gönderdiği şiirler yazıyordu. Edebiyata karşı yetenekli olmasına ve sonradan yazarlıkta şansını denemesine rağmen okulun ilk yıllarında sorunlar yaşamıştı. Hayatı boyunca iç gözlemden ziyade eylem adamı oldu. Gençken şeref meselelerinde düello yapmaya pek meraklıydı, sonradan kayak ve dağcılığa merak sardı ama bu sporlar ancak hayatını tehlikeye attığında ona zevk veriyordu.[16] Bir kayak kazasında neredeyse bacağını kaybedecekti. Avusturya ordusundayken de savaşta yer almaktan memnuniyet duymuşa benziyordu; kahramanlık madalyalarıyla onurlandırılmıştı.

Martin, 1919'da savaştan döndükten sonra Ernestine Drucker —lakabı "Esti"ydi— adında bir kadınla evlendi, avukat oldu ve Viyana'daki psikanaliz yayınlarının idaresinde babasıyla

birlikte çalışmaya başladı. Esti varlıklı bir Viyana ailesinden geliyordu; çok çekiciydi, sanata meraklıydı ve kendi deyimiyle "kesinlikle ev kızı" değildi.[17] Kayınpederi onu hiç tutmuyordu. Bir keresinde onun da duyacağı şekilde, "Bizim ailemiz için fazla güzel!" demişti. Onu fazla özgür ve bağımsız, fazla seksi, zevklerinde ve harcamasında müsrif buluyordu.[18] Freud'un geliniyle yıldızı hiç barışmadı. Otto Rank karısı Tola'yı Viyana'ya ilk getirdiğinde Freud, ona da olumsuz tepki vermişti ama Tola, Esti'den daha yumuşak başlıydı, Profesör'ü memnun etmek ve psikanaliz dünyasına kabul edilmek için can atıyordu; Freud da zamanla onu kabullendi.

Martin'le Esti'nin çocukları olduğunda, Freud kendi çocukları gibi torunlarının adlarını da zorla kabul ettirdi. İlk çocuğa, psikanalizi destekleyecek para bağışlamış olan, kısa süre önce ölmüş, zengin Macar hasta Anton von Freund'un anısına Anton ismi konuldu. İkinci çocuğa Miriam Sophie adı verildi; ama kız, Freud'un 1920'de ölen kızı anısına önerdiği Sophie ismiyle çağırılırdı. Anton üç dört aylık olduğunda, Freud, onu "fazla kucağına aldığı için" Esti'yi eleştirmişti.[19] Anababanın "aşırı" fiziksel sevgi göstermesinin, cinsel olgunlaştırmayı hızlandıracağı için zararlı olduğuna inanıyordu. Üç dört aylık bir bebeği gözlemlemiş olan herkes bu inancın ne kadar yersiz olduğunu görebilir.

Freud'un ikinci oğlu Oliver çok zekiydi ve çocukken matematiğe eğilimi vardı; Freud bir keresinde tatilde Fliess'e şöyle yazmıştı: "Oli Viyana'da şehrin tren ve tramvay yollarını sınıflandırdığı gibi burada da dağları sınıflandırıyor... rotaları, mesafeleri, dağların adlarını ve yerlerini yine tam tamına kaydediyor".[20] Bu yetenekleri onu teknik bir eğitim almaya sevketmişti; matematik mühendisi oldu. İlk evliliğini 1915'te yaptı, sonra Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya ordusunda mühendis olarak hizmet verdi; o savaştayken evliliği sona erdi. 1923'te Berlinli Henny Fuchs'la evlendi ve Eva adında bir kızı oldu.

Freud, zeki olduğu için ilk başta Oliver'a büyük umutlar bağlamıştı ama, büyüdükçe düzenliliği ve sınıflandırma merakı obsesif-kompulsif eylemler boyutuna ulaştı. 1920'lerin

başında Berlin'de Franz Alexander'a analize gitti ve biraz rahatlar gibi oldu.[21] Freud'un, oğlunun psikolojik güçlüklerine bakışını da teorileri belirliyordu; Oliver'ın sorunlarını içsel, içgüdüsel kaynaklara bağlamıştı. Arnold Zweig'a şöyle yazmıştı: "Oliver'ın olağanüstü yetenekleri var... Kişiliği kusursuz. Sonra üzerine nevroz musallat olup bütün goncaları kuruttu. Maalesef nevrotik açıdan güçlü bir ketlemesi olması büyük talihsizlik".[22] Takipçisi Eitingon'a şöyle yazmıştı: "Bu vakada nesnel davranmak benim için çok zor çünkü nicedir o benim gururum ve gizli umudumdu, ta ki şu anal-mazohist örgütlenme ortaya çıkana kadar... çaresizlik hissi bana büyük acı veriyor".[23] Kendi kontrol ihtiyacının, dakikliğinin ve fazlasıyla düzenli hayatının —Martha'nın zorlayıcı eylemleri de cabası— çocukları üzerinde nasıl bir etki yarattığının farkında değildi; ailenin bu özellikleriyle oğlunun "nevrozu" arasında hiçbir bağlantı göremiyordu.

Oliver'ın babasına dair anıları, ağabeyi Martin'e oranla daha dengelidir. Onu büyük bir adam olarak hatırlıyordu; Freud'un ona imtihanları hakkında faydalı tavsiyeler verdiği hayati bir an onun için önemliydi. Ama babasının onu mastürbasyon yapmaması için uyardığı yıkıcı konuşmayı da unutmamıştı. Sonraki yıllarda, yaşayan çocuklar arasında aileye en mesafeli yaklaşan o oldu.

Oliver'dan bir yıl sonra doğan Ernst, erkek çocukların en mutlusu ve bağımsızı gibi görünüyor. Aile içinde tutarlı ve neşeli biri olarak tanınıyordu; anababası ona "şanslı çocuk" diyorlardı; sonraki yıllarda Freud ondan "tuğla", "gücümün kulesi" diye söz etmişti. Mimari eğitimi gördü, Avusturya ordusunda hizmet verdi ve savaştan sonra Lucie Brasch adında bir kadınla evlendi. Berlin'e yerleştiler ve isimlerini Freud'un *belirlemediği* üç oğulları oldu. İlk başlarda kısa bir ayrılık yaşansa da uzun süreli ve mutlu bir evliliği oldu.

Grip salgınında ölen Sophie, ailede güzelliğiyle ün salmıştı ama fotoğraflarda kız kardeşi Anna'nın da onun kadar güzel olduğu görülüyor. O üç yaşındayken aile, Freud'un kardeşi Rosa'nın düğününe gitmişti ve Freud, "Düğünün en güzel tarafı

bizim Sopherl'di doğrusu —hele o kıvırcık saçları ve başındaki unutma beni çelengi yok mu" demişti.[24] Sonraki yıllarda Martha, onunla birlikte kaplıcalarda haftalar, bazen aylar geçirirdi. Ona "Pazar çocuğumuz" derlerdi.

Mathilde gibi Sophie de geleneksel eş ve anne rolünü oynamak üzere yetiştirilmişti. 1913'te Hamburglu bir fotoğrafçı olan Max Halberstadt'la evlendi, Ernst ve Heinz adında iki oğulları oldu. Evliliğinden hemen önce Freud'un neşesi gözle görülür ölçüde kaçmıştı; Ferenczi buna "Sophie-Kompleksi" diyor ve Freud'a kızını kaybetmeyi bu kadar büyütmemesi tavsiyesinde bulunuyordu.[25] Kızı Anna, daha sonra, babasının o yaz depresyonda olduğunu ve babasını hayatı boyunca hiç o vaziyette görmediğini anlatmıştı. Freud kendisi için önemli bir diğer sevgi nesnesini, Carl Jung'u da bu sıralarda kaybetmek üzereydi. Güzel Sophie'nin yaklaşan evliliği onu üzse de, sonradan Anna'nın bir erkek bulma girişimlerine müdahale edeceği gibi işine karışmamıştı.

Freudların beş çocuğuna, devri ve toplum yapısını göz önünde bulundurarak bakarsak, dar aile atmosferinin etkilerinden mustarip olduklarını ve bunu aşmanın yollarını bulduklarını söyleyebiliriz. Sophie, genç ölse de, kesinlikle mutlu bir genç kadındı. Diğerleri de uzun hayatlar sürdüler, evlendiler, çocukları oldu; erkekler meslek sahibi oldular. Martin'le Oliver babalarının gücü ve aile atmosferiyle baş edebilmek için farklı yöntemler geliştirdiler. Martin, Freud'un tam aksi bir hayat sürdü; "sporcu"ydu, karısına da sadık kalmadı. Kızı Sophie'nin anılarında da yazdığı gibi, Martin kendini sevmeyen ve başkalarını sevme becerisi de kıt olan biriydi. Öte yandan Oliver, iki ebeveyninde de görülen zorlayıcı kısıtlamaları kendinde topladı. Mathilde ve Ernst'in oldukça mutlu ve üretken hayatlar sürdüğü anlaşılıyor.

Freud çocuklarına çok az mı zaman ayırmıştı yoksa bir baba olarak davranışları zaman ve mekânına uygun muydu? Kendine göre karısına ve çocuklarına bağlıydı ama psikanaliz hareketindeki oğullarıyla ilişkisi, biyolojik oğullarına nazaran çok daha yoğundu; bu durum da Martin, Oliver ve

Ernst'in yararına olmuş olabilir. Babalarının vaktinden ve yakınlığından mahrum kalmış olsalar da onun kontrolünden çıkmaya teşebbüs eden genç meslektaşlarına yönelttiği nefretten kurtulmuşlardı. Çocukların en küçüğü olan Anna diğer kardeşlerinden farklı bir yol izledi. Çeşitli koşulların biraraya gelmesiyle psikanaliz alanında babasının yolundan giden tek çocuk o oldu.

Anna ve Sophie, dört ve altı yaşlarında...

Bölüm 21

Anna Freud: Mükemmel Mürit

Babam benim, analiz saatleri sırasında bütün ruh halleri, tatminsizlikleri ve tutkulu yönleriyle tanıdığı kadınlardan çok daha mantıklı ve aklıselim sahibi olmamı istediğini her zaman açıkça ortaya koyuyor. Tabii ben de onun uygun gördüğü gibi olmak istiyorum, öncelikle ona olan sevgimden, sonra insanın bir nebze faydalı olabilmesi, başkalarına yük ve endişe kaynağı olmaması için tek şansın bu olduğunu bildiğimden.

—Anna Freud, 1925[1]

Martha kocasının işine hiç ilgi duymuyordu; Freud, oğullarının kendi alanına girmesine izin vermemişti; iki büyük kızının da kendilerine yakıştırılan "kadınsı" rolleri oynamaları bekleniyordu. Ama küçük kızı Anna istisnaydı, aile hayatıyla psikanaliz sadece onda kesişiyordu. Sonunda Freud'un, psikanaliz hareketindeki Jung, Rank, Ferenczi gibi oğullarından umduğu şey oldu: yani mükemmel bir mürit. Freud ona, Oedipus'un hiç evlenmemiş kızı "Antigone"nin ismini takmıştı; babası ihtiyarlayıp elden ayaktan düştüğünde onun yanında yerini almıştı.

Anna, Sophie'den yaklaşık iki yıl sonra doğmuştu ama önceki yıllarda birbirini kısa aralarla takip eden hamilelikler ve doğumlardan yorulmuş olan Martha onu pek sevinçle karşıla-

mamıştı. Anna bir yaşına bastıktan sonra Minna Teyze de Freudların yanına taşınmıştı ama o da yeni bebeğe pek düşkün değildi. Anna'nın kendi anlattıkları da dahil pek çok kaynak, onun istenmeyen bir çocuk olduğunu ve küçükken annesinden mahrum kalmanın duygusal hayatı üzerinde kalıcı etkiler yarattığını açıkça ortaya koyuyor. Anna'yı yakından tanıyan Eva Rosenfeld, Martha'nın onu "hiç sevmediğini" ve "Anna'nın hayatının trajedisinin de bu olduğunu" söylemişti.[2]

Anna'nın küçüklüğünde anne yerine ikame edebileceği güvenilir ve sevecen bir dadısı olmuştu; Josefine Cihlarz adında Katolik bir kadındı bu. Anna, geriye dönüp baktığında onun sıcaklığını ve sempatisini hatırlıyordu. Ne yazık ki Anna okula başladıktan sonra, Josefine kendi ailesini kurmak için Freudların yanından ayrıldı, yine de Anna seneler sonra ondan "eski dadım, çocukluğumun en eski ve sahici ilişkisi..." diye söz ediyordu.[3] Freud'un küçüklüğündeki Katolik dadısıyla olan paralellik ilginçtir ama Anna bu önemli anne figürünü kaybettiğinde babasından daha büyüktü.

Martha'nın soğukluğunun ve yokluğunun etkileri Anna'nın çocukluğu boyunca kendini gösterdi, hayatının geri kalanında da farklı biçimlerde sürdü. Küçük bir kızken, "büyükler tarafından istenmemek, onlara sıkıntı vermek, sıkıntılı ve yalnız bırakılmış hissetmek" gibi üzüntüler yaşamıştı.[4] Kendisinin "aptal", çirkin, kimsenin ilgisini çekmeyen birisi olduğunu hissediyordu ama fotoğrafları onun ablası Sophie'den çok da farklı olmayan, sevimli bir küçük kız olduğunu gösteriyor. Ama onun kafasında, güzel denilen ve Martha tarafından sevilen Sophie'nin, Anna'nın kendisinde hayal bile edemeyeceği çekici tarafları vardı. Bekleneceği üzre ablasını kıskanıyordu. Anna'nın depresyonu ve aşağılık duygusu kendi bedenine bakışından da belliydi: bilekleri çok kalındı, ayakları erkek ayağı gibiydi, kendisini bol ve dökümlü kıyafetlerle örterdi, kendini saklamak ister gibi kambur bir duruş edinmişti, aile fotoğraflarında da hemen hemen hiç gülmüyordu, çocukların en mutsuzuydu.

Anna küçüklüğünü anlatırken, "mızmız" olduğunu ve pek "çalışkan" olmadığını söylemişti. İhmalden duyduğu

memnuniyetsizliği, Sophie'nin tercih edilmesine duyduğu öfkeyi ve üzüntüsünü daha açık ifade ettiği erken bir dönem olmuştu. Üç yaşındayken Freud, onun "arsızlığından" söz etmiş ve "yaramazlık yapmaktan mutluluk duyduğunu" belirtmişti; ona şefkatle "Kara Şeytanım" derdi; Anna'nın sevdiği bir lakaptı bu.[5] Duyguların böyle açık ifade edilmesi uzun sürmedi, zaten babasının normal kadınsılık diye adlandırdığı role uyması için büyük bir baskının olduğu böylesi bir ailede, devam etmesi de mümkün değildi. Mutsuzluğu, öfkesi ve kendini kanıtlama girişimleri derinlere gömüldü; son derece itaatkâr bir genç kız oldu.

Freud'un bütün çocukları temizliği ve düzeni, takdir ve sevgiyle eş tutmaya meyilliydi; Martha'nın temizlik hastalığının ve erken tuvalet terbiyesinin sonucuydu bu. Ağabeyi Oliver gibi Anna için de bu durum obsesif-kompulsif boyutlara ulaşmıştı. Biraz büyüdükten sonra kıyafetine çok titizlenmeye başladı, giysileri biraz kırışık ya da kolasız olsa huysuzlanırdı; hayatının geri kalanında da son derece titiz ve düzenli oldu. Bu temizlik, "iyi" olma gayretleriyle birlikte, çok ihtiyaç duyduğu sevgiyi kazanma girişimleriydi.

Anna'nın depresyonu ergenlikte, baş ağrısı ve enerji eksikliği gibi fiziksel semptomlar ve kendini "aptal" hissetme gibi nahoş duygu durumları şeklinde su yüzüne çıktı.[6] On sekiz yaşında babasına yazdığı bir mektupta, hastalık olmayan ama durmadan ona musallat olup kendisini bitkin ve aptal hissetmesini sağlayan, gizemli bir "şey"den söz ediyordu. Yalnızlığında, kendini gündüz düşleri ve mastürbasyonla teselli etmeyi öğrenmişti. Semptomları ve ruh halleri, depresyonunu ve düşük ben-imgesini ifade ediyordu ama aile üyeleri bunlara o gözle bakmıyordu —en azından annesi, Minna Teyzesi ve onu teorilerine uydurmaya çalışan babası.

İşte bu ergenlik döneminde Anna sevgi arayışı içinde, gittikçe daha fazla Freud'a yaklaştı. On altı yaşında çıktığı bir yolculukta, "Babişko"ya "öpücükler" yolluyor ve mektubuna cevap yazmasını hararetle talep ediyordu. Onu özlediğini ve kendisine Kara Şeytan demesinin burnunda tüttüğünü yazmıştı. 1913'te, on sekiz yaşındaki Anna İtalya gezisindeyken Sophie

evlendi. Freud ona, düğün için gelmesine gerek olmadığını yazmıştı. Bu önemli aile olayından dışlanmak ona koydu ama yine aynı yıl babasının da ona katılıp birlikte seyahat etmesiyle teselli buldu.

Ablası evlenirken dışlandığı yönündeki şikâyetlerine cevap olarak Freud, Anna'nın, Sophie'nin sevgisini yönelttiği yeni kocayı kıskandığını söyledi. Bu yorum onun gizli Oedipus kompleksine işaret ediyordu: annenin sevgisini kazanan baba figürü yerine konan enişte nin kıskanılması. Bu yorum Anna'nın yaşadıklarına uymuyordu; babasına bu yoruma katılmadığını bildiren ve mutsuzluğundan şikâyet eden bir mektup yazdı:

> Aslında hasta değilim. İçimde bir şey patlıyor, sonra çok bitkinleşiyorum ve her şey için endişe etmeye başlıyorum... [Pek tanımadığı Max Halberstadt'ı kıskanmadığını söylüyor] ama Sophie evlendiği için mutluyum çünkü aramızdaki bitmek bilmez kavga benim için korkunçtu. Onun için bir önemi yok çünkü o beni umursamıyor ama ben onu çok seviyorum ve her zaman ona biraz hayranlık besledim... Neden bazen gayet iyi olup bazen hiç iyi olmadığımı gerçekten bilmiyorum... Mathilde gibi makul olmayı gerçekten çok isterdim... Saçma bir gün geçirdiğimde her şey bana yanlış görünüyor; mesela bugünün nasıl böyle saçma olabildiğini anlayamıyorum... Makul bir insan olmak istiyorum.[7]

Hayatının bu devresinde Anna, duygularının hiçbirinde makul bir yan olmadığını düşünüyordu; içinde bulunduğu aile atmosferi düşünüldüğünde bu durum hiç şaşırtıcı değil. Freud, Sophie'nin evlenmesine küçük kızının verdiği tepki için şöyle yazmıştı: "aşırı hararetli, huzursuz ve tatminsiz olmandan kaynaklanıyor çünkü yetişkin bir kızın korkmayacağı pek çok şeyden bir çocuk gibi kaçtın".[8] Ona göre, Anna "normal kadınsı" konumunu kabul ettiğinde bu ruh hallerinden kurtulacaktı.

Bu eski mektuplar, birkaç yıl sonra babasının Anna'ya uyguladığı psikanalizin nasıl bir yol izlediğini de gösterir. Anna, her iki sefer de babasına, sevgi arayışı ve yakasına musallat olan bedbahtlığı açıklaması umuduyla, başvurmuştu. Mutsuzluğunun sebebini görmek çok da zor değildi ama onun babası

ve Martha'nın kocası olan Freud'un nesnel davranması çok zordu. Ayrıca, Anna'nın semptomları ve depresyonu kendisinin de 1890'larda çektiği, anne tarafından ihmal edilmekten kaynaklanan semptomlardan çok farklı değildi. Kendi mutsuzluğunu ve bedbahtlığını nasıl annesine bağlamamışsa Anna'nın rahatsızlığını da Martha'yla yaşadıklarına bağlamamıştı. Hem kendisinin hem de Anna'nın durumunda oedipal bir yorumu tercih etmişti, yine hem kendisi hem de kızı için aynı çareyi düşünmüştü: dizginlenemez duyguları ifade etmeyi bırak, "aşırı hararetli, huzursuz ve tatminsiz" olmayı bırak, makul bir insan ol. Güçlü konumu ve kızının onun sevgisine muhtaç olması yüzünden, Anna'nın zamanla babasının taleplerine boyun eğmesinde şaşılacak bir şey yok.

Anna'mn ergenliğinde yazdığı bir şiir, babası onu analiz etmeden önceki zihinsel durumunu gayet iyi gözler önüne seriyor:

> Bir saatliğine, bir günlüğüne, keşke
> Kurtulabilsem kendimden, artık bilmesem
> Kendi yüzümü, kendi çirkin elimi,
> Bir kerecik hissetmesem düşüncelerimi.
> Şu adam olsam, şu kızağı çeken,
> Sırtı iplerden yara olmuş;
> Yükün altında boynu bükük şu hamal olsam;
> Gizlenmesi gerekmeyen biri olsam—
> Benim nicedir yaptığım gibi,
> Akıllıca hesaplanmış tatminlerimle,
> Ama öyle cılız, öyle zavallılar ki
> Şu köşede güneşlenen köpek bile
> Başını kaldırıp da bakmaz kemiğinden.[9]

Kendini yaralamaya dönük bu şiir, Anna'nın yaşadıklarını, daha sonra hiçbir yazısının etmediği kadar iyi ifade ediyor. Genç kızken hiçbir şeyden zevk almıyordu; en fakir adam, hatta bir köpek bile ondan daha iyi durumdaydı. En aşağı durumdaki bir adamın bile en azından hayatına anlam katacak bir işi vardı, acı çekse bile bunu gizlemesine gerek yoktu, oysa kendi-

sinin sessizce ıstırap çekmesi gerekiyordu. Boşluk hissi, kendine duyduğu nefret ve umutsuzluğu maalesef çok açık.

Annesinin onu ihmal edişiyle ilintili duyguların ortaya çıkışı, suçluluk hissiyle dolu gündüz düşleri ve mastürbasyonu, kendini anlama mücadelesi Anna'yı hayatının dönüm noktasına, babasının uyguladığı psikanaliz tedavisine getirdi. Analizi resmen Büyük Savaş'ın son senesinde başladı; o sırada Freud, üçü de orduda olan oğulları için endişeleniyordu; Avusturya çöküşün eşiğindeydi ve psikanalizin geleceği belirsiz görünüyordu. Anna'nın babasının sevgisine ihtiyacı olduğu gibi Freud'un da isteklerini tatmin edecek birine ihtiyacı vardı. Anna, yirmi üç yaşında analize başladığında çok genç ve deneyimsizdi; analiz dört yıl sürdü, zamanın standartlarına göre oldukça uzundu. Sonradan daha kısa analizler de oldu —1924-25 senelerinde gerçekleşenler ve 1929 senesindeki üç saatlik tek seans gibi, belki kayıtlara geçmemiş başkaları da vardı.

Anna'nın analizinin birinci elden kayıtları yok; aslında bu tedavi yıllarca gizli kaldı —bundan haberdar olan Jones, biyografisinde sözünü etmemişti— ve ancak 1960'ta ortaya çıktı. Freud, 1919'da yazdığı *Bir Çocuk Dövülüyor* denemesinde, bir vaka örneği olarak gizliden gizliye kızını kullanmıştı; Anna'nın 1922 tarihinde yazdığı, *Dayak Fantezileri ve Gündüz Düşleri* makalesi de kendi analizini temel alıyordu ama malzemeyi, tedavi ettiği bir hastaya aitmiş gibi sunmuştu.[10] Aslında Psikanaliz Cemiyeti'ne girmek için bu "vaka"yı kullanmıştı, ama babası da kendisi de klinik tecrübesi olmadığını gayet iyi biliyorlardı. Senelerce Freud tarafından analiz edildiği gerçeğini saklamayı sürdürdü ama artık makalesinin otobiyografik olduğu ve kendi hastalarını kabul etmeye başlamadan önce yazıldığı kesinlikle biliniyor.

Dayak Fantezileri ve Gündüz Düşleri'nde Anna kendini, gizlenmiş bir biçimde elbette, kafasını iki fanteziye takmış genç bir kadın hasta olarak tanımlamıştı. Birincisinde, bir oğlan, bir yetişkin tarafından ya da bir sürü oğlan, bir sürü yetişkin tarafından dövülüyordu. Bu fantezi, şehvet duygularıyla doluydu ve keyifli bir mastürbasyon eylemiyle son buluyordu. Bu fantezinin başlangıcı olarak beş altı yaşlarını, okula başlamadan önceki dönemi göstermişti. Sözünü etmese de dadısı Josefine'i,

muhtemelen çocukken ona fiziksel bir rahatlama sağlayan tek kişiyi, yine bu dönemde kaybetmişti. Bahsettiği diğer fantezi-side "hoş hikâyeleri"ydi. Bunlar ortaçağda geçen karmaşık masallardı ve çok sayıda varyasyonları, bazı yan karakterleri ve ayrıntıları vardı, ama hepsinin teması aynıydı: masum bir oğlan bir şövalyenin hışmına uğruyordu ama şövalye son anda ona kıymaktan vazgeçiyor ve bazı lütuflarda bulunuyordu.

Anna'nın iki fantezisine farklı yaklaşımları vardı. Dayak fantezileri, mastürbasyonun verdiği keyifle "çirkindiler" ve bunlara "kendi kendini kınama, vicdan azabı ve geçici depresif haller" eşlik ediyordu.[11] "Hoş hikâyeler" ise adı gibiydi: *hoş*, cinsellikle ilgisiz ve suçluluktan muaftılar. Anna, makalesinde bu iki fantezinin tematik benzerliğine dikkat çekmişti: ikisinde de bir güçlü ve bir zayıf insan, bir tehlike durumu, artan gerilim ve keyifli bir son vardı. Kuşkusuz analizinden yola çıkarak bu fantezilere getirdiği yorum, kızın/Anna'nın babasına karşı ensest hisler beslediği yolundaydı: "küçüklükte bütün cinsel dürtüler, ilk sevgi nesnesi, yani baba üzerinde yoğunlaşır".[12] Oedipus kompleksi "dövme eylemi olarak anal-sadist örgütlenmenin dilinde" bastırılmış ve tekrar ortaya çıkmıştır. Öte yandan hoş hikâyeler sağlıklı bir "yüceltme" olarak görülüyordu; şehvetli aşkın yerini şefkatli dostluk almıştı. Freud'un yorumu, Anna'nın sorunlarının esas sebebi olarak mastürbasyonu ve gündüz düşlerini tanımlıyordu. Onun fanteziye ve kendini-uyarmaya kaçmasını, kendi içinde huzur ve teselli arayışı olarak görmek yerine, normal olmak için vazgeçmesi gereken nevrotik tepkiler olarak görüyordu. Oysa günümüz terapistlerinin çoğu, Anna'nm fantezileri ve mastürbasyonunun mutsuzluk ve sevgi eksikliği sonucu ortaya çıktığını; duygusal hallerinin fark edilmemesinin ve bunlara karşılık verilmemesinin göstergesi olduklarını düşünürdü.

Freud'un çocukluğunu oedipal açıdan yeniden inşa etmesi gibi, kızının sorunlarına getirdiği yorum da gerçeğin bir kısmını içeriyordu.[13] Anna elbette babasının sevgisini arıyordu; şefkat, cinsellik ve olası bir yetişkin kimliği alanındaki bütün çatışmaları, özellikle de analisti olduktan sonra onun üzerinde odaklanmıştı. Babasının sevgisini istiyordu ve sonunda

annesi dahil bütün rakiplerini bir kenara iterek bunu başardı. Fantezilerinde bir çocuk ve bir baba figürü vardı, cinsel zevkini de yoğun bir suçlulukla yaşıyordu. Sonradan kendisinin de benimsediği Freud'un yorumu, dayak fantezilerinin bazı özel unsurlarının, "ilk sevgi nesnesi" baba için duyulan yasak ensest arzusunu gizlemeye yaradığı yönündeydi. Bu unsurlar oedipal bir yorumu desteklemek için kullanılabilir ama geride açıklanmamış pek çok şey bırakır. Baba, çocuğun ilk "sevgi nesnesi" değildir. Freud'a göre Oedipus kompleksi de "anal-sadist" itkiler gibi evrenseldir. Yine de Anna'nın, ancak kendisi dövülen bir oğlan olduğunda tatmine ulaşabilmesi, küçük bir kız için çok olağandışıdır: pek az kişi zevk almak için böyle bir şeye ihtiyaç duyar. Freud'un yorumu, bir birey olarak Anna hakkında hiçbir şey açıklamıyordu; sadece onu evrensel bir formüle uymaya zorluyordu.

Analizden hem önce hem de sonra Anna pek çok erkekle ilgilenmiş ve bir dizi kadınla yakınlaşmıştı. On sekiz yaşındayken gittiği Londra'da, otuz beş yaşındaki Ernest Jones ona kur yapmıştı. Bunu duyan Freud, hemen araya girmişti. Anna'ya şöyle yazmıştı: "Gayet güvenilir kaynaklardan aldığım habere göre Doktor Jones ciddi ciddi sana kur yapmaya niyetleniyormuş. Bu senin başına ilk defa geliyor ama iki ablana tanıdığım seçme özgürlüğünü sana tanımaya hiç niyetim yok. Çünkü sen onlara nazaran bize çok daha yakın yaşadın ve bizim —bu durumda benim— onayımız olmadan böyle bir karar vermeyi çok daha zor bulacağına inanıyorum".[14]

Jones, deneyimsiz genç kız için gerçekten de çok yaşlıydı belki ama Freud sonraki, daha münasip taliplere de müdahale etmeyi sürdürdü. Anna'dan altı yaş büyük olan Hans Lampl, Freudların aile dostuydu, ilerleyen yıllarda doktor ve psikanalist oldu. Freud ona karşı dostça davranıyordu ama yirmi beşini geçmiş olan Anna'ya ilgi gösterince Hans'tan soğudu. Freud onu kızına uygun bulmuyordu; Anna da babasına boyun eğdi. Bir keresinde şöyle yazmıştı: "Dostça bir ilişki içinde sık sık Lampl'la görüşüyorum ama her gün, geçen yıl onun hakkında verdiğimiz yargıları doğrulayan şeylerle karşılaşıyorum ve doğru bir değerlendirmede bulunduğumuz için seviniyorum".[15]

Freud onu yanında tutmak istiyordu. 1922'de Lou Andreas-Salomé'ye şöyle yazmıştı: "Ben de Anna-Kızı çok özlüyorum... hâlâ biz ihtiyarların yanında olduğundan onun için üzülüyorum... ama gerçekten bizden ayrılacak olsa, şimdiki gibi ve sigarayı bırakmaya kalkışsam olacağı gibi yoksunluk çekerim".[16]

Anna'nın hayatındaki anne mahrumiyetinin derecesi düşünülürse —çoğu ondan büyük, evli ve çocuklu— kadınlarla yakınlaşma arayışının, onun için bir koca bulmaktan daha önemli olmasında şaşılacak bir şey yok. Ergenliğinin sonlarından itibaren, babasıyla ilintisi olan ve onunla bağlantısını tehdit altına sokmadan sevgilerinden nasiplenebildiği bir dizi kadınla samimi olmak ve onlardan kabul görmek arzusundaydı. Bunlardan biri, bir aralar Ernest Jones'un metresi olan, Freud'un analiz ettiği, Hollandalı şen ve zengin Loe Kann'dı. Anna, babasına yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Sık sık onu rüyamda görüyorum... onu ne kadar çok sevdiğimi sen de biliyorsun".[17]

Anna bir yıllık analizin ardından Rie ailesiyle bir yaz geçirmişti.[18] O sırada Oscar Rie'ın kızı Margarethe, Freud tarafından analiz ediliyordu; Anna onunla yakınlaşmıştı ve terapi sırasındaki ortak deneyimlerini konuşmuşlardı. Bu kadınlardan bir diğeri, Ferenczi'yle bağlantısı olan, Anton von Freund'un kız kardeşi Kata Levy adında bir Macardı. Hem Kata hem de Anton Profesör tarafından analiz ediliyorlardı.

Anna bir süreliğine, babasının sırdaşı, annesi yaşındaki Lou Andreas-Salomé'ye yakınlaştı. Onun hislerini paylaşabiliyordu; 1924'te ona şöyle yazmıştı: "Geçen hafta 'hoş hikâyelerim' bir anda yeniden su yüzüne çıktı ve ne zamandır olmadığı kadar dizginleri ele aldılar. Şimdi yine uykudalar ama böyle bir gündüz düşünün nasıl bu kadar değişmez, kuvvetli ve ayartıcı olduğuna şaşıyorum; hem de —benim zavallım gibi— didiklenmiş, analiz edilmiş, yayımlanmış ve her açıdan yanlış ele alınmış, kötü muameleye maruz kalmış olduğu halde. Çok utanç verici olduğunu biliyorum —özellikle de iki hasta arasında vuku bulunca— ama yine çok güzeldi ve bana büyük keyif verdi".[19] Anna'nın öteki yüzünün kendini gösterdiği ender durumlardandı bu ama genellikle Bayan Lou'nun da desteklediği, vazifeşinas mürit rolüne sadık kalırdı.

Freud'la Lou paylaştıkları "Anna-Kız" hakkında birbirlerine yazarlardı; Lou, Anna'nın onunla yakınlaşmasını teşvik ederdi. Anna'nın biyografisini yazan Elisabeth Young-Bruehl'e göre, "Bayan Lou, Anna Freud'un babasına duyduğu hayranlığı —ya da onunla özdeşleşmesini— sorgulayacak türde bir kadın değildi; aksine, Anna Freud'un evde oturma, kendini babasına ve psikanalize adama arzusunu destekliyordu".[20]

Anna'nın babasına olan bağlılığı —zaten güçlüydü, analizden sonra da iyice pekişmişti— 1923'te kansere yakalanmasıyla iyice perçinlendi.[21] 1923 Nisanı'nda, dahiliyeci Felix Deutsch —analizanı, psikanalist Helene Deutsch'un kocası—, hastasının ağzında şüpheli bir yumru bulup, bunun alınmasını ve test edilmesini önerdiğinde Freud'un altmış yedi yaşını doldurmasına çok az kalmıştı. Freud senelerdir günde yirmi puro içiyordu; 1920'lerde sigara içmekle akciğer kanseri arasındaki bağlantı kesin olarak tespit edilmemiş olsa da, ağızdaki tümörlerin pipo ve purodan kaynaklandığı düşünülüyordu; hatta doktorlar bunlara "zengin kanseri" diyordu çünkü purolar çok pahalıydı. Pek de açık olmayan sebeplerle, Freud ilk başta uru aldırmak için Hajek adında görece daha az maharetli ve tecrübesiz bir doktora gitti. Cerrahi müdahale ayakta ve kötü yapıldı, sonuçta öyle çok kanama oldu ki Freud'un hayatı tehlikeye girdi ve hastaneye yatmak zorunda kaldı. Martha'yla Anna onu ziyarete geldiler; babasını bitkin ve kan revan içinde gören Anna, eve dönmeyip geceyi onun yatağının başında geçirdi. Ne Deutsch ne de Hajek, Freud'a kanser olduğunu söylemediğine göre, demek ki zaten bu gerçekten şüphe ediyordu.

Freud'un ilk ameliyatından birkaç hafta sonra, Freud'un ölen kızı Sophie'nin dört yaşındaki oğlu Heinz Halberstadt, herkesin Heinerle'si vereme yakalandı. Hastalığı çok hızlı ilerledi ve Temmuz ayı bitmeden öldü. Freud Macaristan'daki arkadaşlarına torunu için şöyle yazmıştı: "ufaklık pek tatlıydı, ben bir insanı, hele hele bir çocuğu hiç bu kadar sevmemiştim. Ölümüne dayanmak çok zor. Hiç böyle bir keder yaşamadım; belki kendi hastalığım da bu şokun şiddetini arttırıyor".[22] Daha önce kimsenin görmediği kadar depresyona girmişti; Heiner-

le'nin babasına "çocuğun üzüntüsüyle hayatımın en karanlık günlerini yaşadım" diye yazmıştı.[23]

Daha sonra Freud yaz tatiline çıktı, önce bir İtalyan sayfiyesinde Komite üyeleriyle buluştu —Profesör'ün kanser olduğunu biliyorlardı ama belli etmemeye çalışıyorlardı— sonra Anna'yla Roma'ya gitti. Sonbaharda Viyana'ya geri döndü ve durumunun ne kadar ciddi olduğu kendisine anlatıldı. Bu sefer kendini mükemmel bir cerrah olan Hans Pichler'in ellerine teslim etti, bu doktor savaşta yaralanmış askerlerin ağız bölgelerine yaptığı estetik ameliyatlarla ün kazanmıştı. Ekim ayında iki ameliyat geçirdi, ikincisi yedi saatten uzun sürdü, bütün üst çenesi ve damağının sağ tarafı çıkarıldı. Yine aynı ay içerisinde bazı kanserli dokuların kalmış olduğu tespit edildi ve üçüncü bir ameliyat daha yapıldı. Bu müdahaleler başarılı olmuş, senelerce ciddi bir tekrarlama görülmemişti. Bu ameliyatlar burun boşluğuyla ağzı, birbirine açık hale getirdiğinden, yemek, konuşmak ve sigara içmek için damağındaki boşluğu kapatan bir protez takılmıştı.

Freud, hayatının sonuna kadar, acıyla ve kanserin tekrar edeceği korkusuyla olduğu kadar, "canavar" adını taktığı proteziyle de mücadele etti. Pichler, kansere sebep olabilecek dokuları temizlemek için otuzdan fazla küçük operasyon gerçekleştirdi ve büyük bir rahatsızlık yaratan protezi ağıza uydurabilmek için tekrar tekrar müdahale etti. Freud bütün bu ıstıraplara tam bir çilecilikle katlandı; o yıllarda onu görenlerin çoğu, acı ve hastalığın yıkıcı etkisi karşısındaki cesaretinden çok etkilendi. Hasta kabul etmeyi sürdürse de, zamanla dış dünyadan elini eteğini çekti. Çok zor yemek yiyordu ve bunu aile üyelerinden başka kimsenin yanında yapmak istemiyordu. Eskinin müthiş hatibi, ağzını dolduran hantal mekanizmayı yenmek zorundaydı. Bir daha asla kalabalıklara konuşmadı.

Freud, başka analistler ve dünyanın geri kalanıyla köprü kurmak için gittikçe daha fazla Anna'ya dayanıyordu; Martha formalite bir eş halini almıştı. Korkunç tıbbi badireleri esnasında Anna en yakını olmuştu; ameliyatlarında başında beklemiş, sonrasında onunla tatile çıkmış ve protezini değiştirmekte ona yardım etmek için Freud tarafından bir tek o seçilmişti. Jones

şöyle yazmıştı: "Hastalığının başlangıcından hayatının sonuna kadar Freud, kızı Anna'dan başka hemşire kabul etmedi. Daha en başta duygusal sahnelerin yaşanmaması için onunla bir anlaşma yaptı; gerekli olan her şey, cerrahlara has bir duygusuzlukla ve durumu kabullenmiş bir serinkanlılıkla yapılacaktı".[24] Freud'un, sadece Anna'nın protezini takmasını ve çıkarmasını talep etmesi tuhaf görünüyor. Anna tıp eğitiminden geçmemişti ve bu iş için daha uygun olan pek çok doktor meslektaşı ve dostu vardı. Ama Antigone'sinin kendisine böyle bakmasında ısrar ediyordu.

Anna çok geçmeden kendi eserlerini yayımlamaya başladı —ilk kitabı, *Çocuk Analizinin Tekniğine Giriş* 1927'de çıktı— böylece babasının teorilerinin desteklenmesi için bir kanal daha açmış oldu.[25] Freud ona iyice bağımlı olmuştu; 1929'da Anna bir bildiri sunmak için İngiltere'ye gittiğinde Freud, Lou Andreas-Salomé'ye, "Wolf [Anna'nın köpeği] gibi onun dönmesini dört gözle bekliyorum. Ben yazıyorum, o da gününün yarısını mutsuz mutsuz sepetinde yatarak geçiriyor" diye yazmıştı.[26]

Freud'un kansere yakalanmasından sonra Anna zamanının çoğunu onunla ilgilenmeye ve psikanaliz hareketini yükseltmeye adasa da kadınlarla yakın arkadaşlıklar peşinde koşmaya devam etmişti. 1920'lerin ortalarında Eva Rosenfeld'le tanıştı ve onunla on yılı aşan bir samimiyet tesis etti.[27] Eva, hayatı ölümle lanetlenmiş bir kadındı. Üç kardeşi vardı, babası o onbeş yaşındayken ölmüştü. Üç erkek kardeşi de hayatta başarılı olamamış, erken ölmüşlerdi. Ailesindeki trajedilere karşı hamarat bakıcı ve kendini hiçe sayan anne rolünü takınmıştı. On dokuz yaşında evlenmiş, kendisi de dört çocuk sahibi olmuştu ama iki küçük oğlu Büyük Savaş'ın son günlerinde dizanteriden ölmüştü. En acı kaybı, hareketli, dışa dönük, herkesçe sevilen tek kızını, on beş yaşındaki Rosemarie'yi (Madi) 1927'de bir dağ kazasında yitirmesiydi. Eva o sırada, Madi'nin ölümünün kendine verdiği kederi asla atlatamayacağını düşünmüştü ve uzun, faal, üretken bir hayat sürmesine rağmen hiç atlatamamıştı. Kızının ölümünden sonra, Eva kendini iyice başkalarının bakımına adamış, evini mahrumiyet çeken, kaybolmuş ya da mutsuz çocuklara açmıştı.

Anna, Eva'yla Madi'nin ölümünden kısa süre önce arkadaş oldu —kızı ölünce de Eva'ya yardıma koştu— ve sevgisini hiç esirgemeyen bu açık, duygusal ve anaç kadınla yakınlaştı. Anna'nın Eva'ya yazdığı mektuplar ona ne kadar bağlı olduğunu gösteriyordu; 1930 Temmuzu'nda, Madi'nin ölüm yıldönümünde ona yazdığı bir mektupta: "Daima her şeyimle yanındayım, şimdi o günkünden de fazla... Çünkü birlikte büyüyoruz ve gittikçe daha fazla iç içe geçiyoruz, öyle ki sensiz bir hayatın nasıl olabileceğini artık tahayyül edemiyorum" demişti.[28]

Anna'nın teşvikiyle Eva 1929 Martı'nda Freud'la analize başladı. Freud onu, iki ayı aşkın süre haftanın altı günü gördü, ayrıca sonraki üç yıl boyunca da muhtelif zamanlarda kabul etti. Eva, Anna'nın arkadaşı ve adeta aile üyesi olduğu için, pek yapmadığı bir şey yaparak ondan ücret talep etmedi. Eva sonradan şöyle yazacaktı: "O yılların hediyesi Freud'un müthiş zihniydi... hayatımı değiştirdi... artık bilinçdışı süreçleri ve motivasyonları araştırmadan hiçbir şey *düşünemiyorum*".[29] Freud'un ona uyguladığı analizin son derece önemli olduğunu hissetse de duygusal durumu temelde değişmedi: "1929'dan 1931'e kadar süren analizim bu muammaya [Madi'nin ölümüne verdiği tepkiye] hiçbir açıklama getirmese de diğer bütün ilişkilere, dostluklara ve insanı motive eden süreçlere ışık tuttu".[30] Daha pek çokları gibi Freud'un güçlü kişiliğine kapılmıştı, "yanındayken ölümcül hastalığının baskısını hissettiğim, yetmiş iki yaşındaki bu adama büyük saygı duydum, yılmaz cesareti beni hayretle doldurdu, bana olan ilgisi ise çok acayip geldi" diyordu.[31]

Anna, Eva'ya yazdığı mektuplarda en mahrem düşüncelerini ve hislerini ortaya koyuyordu. Arkadaşının saygısını da körüklüyordu; Eva'nın Viyana'dan ayrılma kararı üzerine ona şöyle yazmıştı: "Babam bu kararı çok destekliyor... hep söylediğimiz gibi o her zaman haklı olduğuna göre, elbette bu sefer de haklı".[32] Anna'nın başlardaki bağımsızlık mücadelesinden bazı şeyler arta kalmış olsa da, 1930'lara gelindiğinde artık, babasının hayatı için çizdiği programı tümüyle kabullenmişti. Psikanalist Max Eitingon onunla ilgileniyordu, görünüşe göre onu bir ilişkiye zorluyordu —evliliği başarısızdı— Anna, Eva'ya

ona sevgi duyduğunu söylese de, Max'ı reddetmişti. İlişkiyi sona erdiren kendisi olmasına rağmen, sonuçta yaralanmış ve depresyona girmişti ve Eva'ya "kendimi çok aptal hissediyorum, Dr. Eitingon'la dostluğumuz bittiğinden beri içimi bir şey kemiriyor" diye yazmıştı.[33] Sonra da devam etmişti, "Beni esas yaralayan onu kaybetmiş olmak değil, beni kaybetmenin üstesinden bu kadar kolay gelmiş olması". Onu kaybetmenin kendisini sürüklediği depresyonla şöyle yazıyordu: "Son iki haftadır analist olmadan önceki gibi yaşıyorum... Rilke şiirleri, gündüz düşleri ve örgümle. Bu da Anna ama bir yorumlayanı yok".[34] Bu seyrek, eski hayatına dönme girişimlerine rağmen, Eva'ya anlattığı bir rüya aslında nasıl birine dönüştüğünü gösteriyordu: "Ahçımız Anna'yı öldürüyorum. Kafasını kesip onu parçalara ayırıyorum ve hiç suçluluk hissetmiyorum, çok komik. Ama artık nedenini biliyorum; onun da adı Anna, rüyamda o, bendim".[35] Başka mektuplarında ise bağımsızlığının olmamasından, "fedakâr teslimiyeti"nden söz ediyordu.

Yine aynı yıllarda Anna'yla Eva, zengin bir Amerikalı olan —Tiffany servetinin vârisi— Dorothy Burlingham'la tanıştılar; büyük oğlunu tedavi ettirmek için dört çocuğuyla birlikte Viyana'ya gelmişti.[36] Aynı zamanda, sonunda intihar edecek olan manik-depresif kocasından kaçmak, çocukları da ondan uzaklaştırmak istiyordu. Dorothy ilk olarak Theodor Reik'la analize başladı, çocuklarını da Anna tedavi ediyordu ama sonunda Freud'la uzun bir analize geçti. Çocuklar için bir okula ihtiyaç vardı; bunun üzerine, zaten sorunlu çocuklara hizmet veren Eva'nın evi, Rosenfeld-Burlingham Okulu'na dönüştürüldü.[37] Anna, ölmüş ablası Sophie'nin oğlu Ernst de dahil okula giden çocukların çoğuna analiz uyguluyordu.

Eva, boşandıktan sonra kendine yeni bir hayat kurmak istiyordu. 1932'de, hayatta kalan tek çocuğu olan Victor'la birlikte Viyana'dan ayrıldı, önce Berlin'e gidip psikanalist olmak için eğitim gördü, sonra 1936'da Londra'ya geçip Melanie Klein'la ikinci bir analiz tecrübesi yaşadı. Anna, sevgi dolu bağlılıklarından uzaklaşarak, eski arkadaşına karşı daha soğuk ve eleştirel bir tavır takındı. Eva kendi hayatına devam ederken, Anna'nın güvendiği, kendinden veren kişi olmaktan çıkmıştı;

aslında artık psikanalist olarak potansiyel bir rakipti. Ayrıca Melanie Klein'a analize gitmesi, Freud ve Anna tarafından affedilmez bir ihanet olarak görülmüştü. Dahası, Anna gittikçe Dorothy Burlingham'a yakınlaşıyordu. Freudlar Londra'ya göç ettikten sonra, orada yaşayan Eva, Anna'yla eski samimiyetini yenilemek için pek çok teşebbüste bulundu ama hep geri çevrildi. Yıllar geçtikçe Anna babasına daha çok benziyordu, dostlukları sırasında yazdığı bütün mektupları Eva'nın yok etmesinde ısrar ediyordu. Eva'nın oğlu sonradan şöyle yazacaktı: "Anna'nın yaşamı boyunca önem kazanan, bıraktığı izleri kapama, şöhrete giden yoldan onu alıkoyacak hiçbir şey bırakmama arzusu haricinde, hiçbir şeyden emin olamayız".[38] Bu da Freud'un Fliess'ten mektuplarını imha etmesini isteyişini hatırlatıyor.

Eva'nın 1932'de Viyana'dan ayrılmasıyla Anna, Dorothy'yle samimiyeti arttırdı. Sonunda Burlingham ve Freud aileleriyle tümüyle kaynaştı. Zaten Freud'a analiz olan Dorothy, psikanalist olmak için eğitim almaya başladı. Aynı zamanda çocuklarını da Anna'yla birlikte, aydınlanmış psikanalitik yöntemler olduğuna inandıkları yolları kullanarak, yetiştirmeye başladılar ve çocuklarına yakın olmak için ümitsizce Avrupa'ya gelen babalarından onları uzak tuttular. Burlinghamlar 1929'da Freudların Bergasse 19'daki dairesinin üst katına taşındı ve 1938'de Londra'ya taşınıldıktan sonra da Dorothy analize devam etti. Anna'yla ikisi hayatlarının geri kalanında ortak çalışmalarını ve yakın dostluklarını sürdürdüler.

Sonraki yıllarda Anna güç, nüfuz ve şöhret kazandı. Son aylarında ona yakınlaşan yeğeni Sophie Freud şöyle demişti: "Anna, babasının temsilcisi olmanın bedelini ödedi. Kendini böyle sınırlamasından duyduğum hayalkırıklığını ona hep söyledim. Ama hatalıydım. İnsanların seçimlerine saygı duymalıyız. Anna Hala hayatının hiçbir yönünden pişman olmadı. Sadık bir kız evlattı, dünya çapında sayısız insanın hayatını zenginleştiren yaratıcı ve tatminkâr bir hayat sürdü. Kendisiyle barışık öldü".[39]

Bölüm 22

Otto Rank: "Her Şeyimle İçindeydim"

> *Günün birinde, teknik okulda okumuş genç bir adam olağanüstü bir idrak sergileyen bir metinle kendini takdim etti. Onu Gymnasium'a —Lise— ve Üniversiteye gitmeye, kendisini psikanalizin tıbbi olmayan yönüne adamaya ikna ettik. Küçük cemiyetimiz onunla birlikte çalışkan ve güvenilir bir sekreter kazandı, benim için de Otto Rank gayet sadık bir yardımcı ve iş arkadaşıydı.*
>
> —Freud, *Psikanaliz Hareketinin Tarihi Üzerine*[1]

1924'te anne sevgisi, kayıp ve kaygı kavramları yeniden ön plana çıktı, ama bu sefer Freud'la en eski ve sadık takipçilerinden biri olan Otto Rank arasındaki kişisel-teorik bir çatışma olarak. Freud, 1914'te *Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine*'yi yazdığında, Rank'ı "çalışkan... güvenilir... ve sadık" sözleriyle tarif etmişti ama on yıl sonra bütün bunlar değişecekti. İlk olarak 1905'te, Rank Profesör'e *Sanatçı: Cinsel Bir Psikolojiye Doğru* yazısını getirdiğinde tanışmışlardı; genç adam bu uzun denemeyi, tiyatro, edebiyat, felsefe ve en önemlisi, Sigmund Freud'un bütün eserlerine dayanarak yazmıştı. Çok zeki olmasına rağmen Rank'ın fakirliği, karşısına pek fazla fırsat çıkartmamıştı; doktoru Alfred Adler onu Freud'la tanıştırdığında bir fabrikada çalışıyordu. Alkolik babasıyla bağını koparmış olan, kadınlarla da ilişkisi olmayan yirmi bir yaşındaki Rank, feci yalnızdı; annesi ve ağabeyiyle birlikte oturuyor, temelde kendi

zihninde yaşıyordu. Freud'un onun ideali olduğunu söylemek az gelir; Freud'un kendisi, yeni emeklemeye başlayan psikanaliz hareketiyle birlikte, onun bütün hayatı olmuştu. Bu yeni dünyaya muazzam bir tutku ve enerjiyle atıldı.

Rank, Jacob Freud'un Viyana'ya ilk geldiğinde ailesini yerleştirdiği Yahudi gettosu Leopoldstadt'da, Otto Rosenfeld adıyla dünyaya gelmişti. Bir mücevher ustası ve onun genç karısının üçüncü çocuklarıydı; ilk çocukları Paul'den sonra sadece dört ay yaşayan bir kızları olmuştu, ablasının ölümünden bir buçuk yıl sonra da Otto doğmuştu. Babası ben-merkezci bir alkolikti, sarhoş olduğunda şiddete başvururdu. Otto'yla annesi sessiz kalmayı tercih ederken Paul onunla mücadele ederdi.

On sekiz buçuk yaşından yirmi bir yaşına kadar Rank —anılarını, düşüncelerini ve planlarını yazdığı günlükler olan—*Günceler*'i tutmuştu, çocukluğu hakkındaki temel bilgi kaynağı bu günlüklerdir.[3] Annesiyle ilişkisi hakkında sadece üç beş ipucu vardı; mesela, "annem, en azından hayatta olduğumuz, yiyecek bir şey bulabildiğimiz ve temiz pak giyinebildiğimiz için mutlu" diye yazmıştı.[4] Başka bir deyişle, anneleri en temel ihtiyaçları karşılıyor ve babası gibi ona kötü muamele etmiyordu. Yine de genç Rank, korkunç bir yalnızlıktan ve ölüm kaygısmdan mustaripti, bu da annesiyle arasında güvenli bir bağ olmadığını gösteriyor.

Rank sağlıksız bir çocuktu, on dokuz yaşında da ateşli romatizmaya yakalanmıştı; bu hastalığın kalıcı etkileri erken ölmesine neden oldu. *Günceler*'de şöyle yazmıştı: "Doğduğumdan beri hep zayıftım, hiç iflah olmadım, iler tutar tarafım yok".[5] Çocukluğunda ve ergenliğinde, çeşitli hastalıkların onu öldüreceğini hayal ederek korkuya kapılırdı. *Günceler*'in bir yerinde şöyle bir cümle geçiyordu: "Bu gün kendimde BEYİN FELCİ belirtileri gördüm".[6] Çocukluk anıları arasında ise şu vardı: "On üç yıl sonra bile hayatımın en önemli olayı, yedi yaşındayken bir arkadaşım vasıtasıyla erotik deneyimle tanışmamdır, ona hâlâ küfrediyorum... sonradan maruz kaldığım ıstırapların temelleri o zaman atılmıştı; bu aynı zamanda neşemin mezar taşıydı da".[7]

Bu sözler olayın niteliğini gölgede bırakıyor, zaten Rank da bu olaydan bir daha hiç söz etmemiş; ama kendinden daha bü-

Otto Rank

yük bir çocuk ya da bir erkek tarafından cinsel tacize uğradığını düşündürüyor. Otobiyografik *Günceler*, hastalıklı bedeninin ona verdiği ıstırabı ve aşağılık duygusunu, evindeki mutsuzluğu ve kaygıları, cinsellikle ilk karşılaşmasındaki hayalkırıklığı, suçluluk ve bedbahtlığı gösteriyordu; bu deneyimler ona yalnızlık ve mahrumiyet hediye etmişti. Rank kendini yıpranmış ve fiziksel tehlike içinde hissediyordu; kaygılıydı ve ölümü takıntı haline getirmişti: "Düşünen pek çok kimsenin açıklamaya çalıştığı ölüm, benim için her şeyin üzerinde bir mesele halini almıştı. Geceler boyu uyumadığımı ve dişlerim birbirine vurarak dehşet içinde ölmeyi düşündüğümü hatırlıyorum. Özellikle de bir daha asla-asla-asla geri gelmemek ve her şeyin sonunu düşünmenin imkânsızlığı bana berbat bir korku verirdi".[8]

Bizzat kimliği ya da benliği ortadan kalkma tehlikesi altında olan insanlarda sıkça rastlanan türden bir parçalanma ya da yok olma kaygısıdır bu. Böylesi durumlar ciddi travmalar, küçüklükteki kayıplar ya da ilişkilerdeki başarısızlıklar sonucu ortaya çıkar. Anlaşıldığı kadarıyla bir taciz deneyiminin neden olduğu cinsellik korkusu, kendinden büyük arkadaşının yarattığı hayalkırıklığıyla birlikte yalnızlığını, insanlara ve yakınlığa olan güvensizliğini pekiştirmişti. Cinsel temas kaygısı Rank için yok olma korkusuydu: "İnsanlarla her türlü temas, yani fiziksel temas beni tiksindiriyor. Elimi birine uzatmak için çok büyük gayret sarf etmem ve bunu yapmaktan başka çarem yoksa eldiven takmam gerekiyor. Kimseyi öpemiyorum... Her cinsel birleşme, bir an için bilinçdışındaki sonsuzluğa, Hiçliğe keyifle gömülme hissi, ölümle... ve yine aynı bilinçdışı hiçliğe bir an için acıyla gömülme hissiyle telafi oluyor".[9]

Rank'ın ağabeyi Paul, ailenin imkânları dahilinde yükseköğrenime gönderilmiş ve avukat olmuştu, oysa Otto, zekâsına rağmen teknik okula yazdırılmış ve makinistlik eğitimi almıştı; bu işi sıkıcı ve bunaltıcı buluyordu. On beş yaşma geldiğinde, Paul ona öğrenci tarifesinden tiyatro biletleri almaya başladı; böylece Rank'ın keni deyimiyle "tiyatro çılgınlığı" başladı. Ailenin sefaletinden kaçıp kendini oyunlara verirdi. Tiyatro ona kültür ve edebiyat dünyasının kapılarını açtı ve delikanlı, tam bir kitap kurdu oldu. Ibsen'in oyunları, Stendhal ve Dostoyevski'nin romanları, Darwin'in *Türlerin Kökeni*, Nietzsche ve Schopenhauer'in felsefesi, içinde hayat bulduğu bir dünya yarattı ona. Kendine, bir kahramanlar ve modeller geçidinde, yalıtılmış da olsa, güvenli bir alan bulmuştu.

Günceler'i yazması, on sekiz buçuk yaşından yirmi bir yaşına kadar süren bir kendini analiz, kendini keşif yoluydu. Baştaki intihar düşünceleri zamanla kayboldu ve kadınlarla cinselliğe karşı duyduğu tiksinti azalmaya başladı. Yazma vasıtasıyla kendini daha iyi anlıyor ve yeni baştan yaratıyordu, bu süreç Rank'ın ömrü boyunca sürdü. Edebiyat ve felsefedeki figürlerle özdeşleşerek kendine yeni bir benlik oluşturmaya çalıştığı da açıktır. Babasının soyadı Rosenfeld'i bırakıp kendine Ibsen'in *Bir Bebek Evi* oyunundaki "Rank" karakterinin soyadını almıştı. On dokuz yaşında resmi kayıtlardaki Yahudi ibaresini değiştirip "dinsiz" yazdırmıştı, bu da babasının adı ve aile diniyle bağlantılı mutsuzluktan kaçmak için yaptığı bir başka girişimdi.

Romancılara, oyun yazarlarına ve filozoflara ek olarak Rank'ın kaygıları ve cinsellik korkusu onu psikanalize itmişti. İlk kitabı olan *Sanatçı*'da, Freud'un 1905'teki bütün yayınlarına hâkim olduğu görülüyordu. Rank'ın okuduğu bütün yazarlar arasında en çok Freud, kişisel kaygılarına, özellikle cinsel korkuları ve takıntılarına hitap ediyordu. Büyük psikanalistle tanışmak ve onun tarafından kabul edilmek, bir erkek kahramana açlık duyan, yeteneklerini kullanabileceği bir meslek arayan bu delikanlı üzerinde müthiş bir etki yarattı.

Kırk dokuz yaşındaki Freud'la karşılaştığında Rank yirmi bir yaşındaydı. Profesör'ün, yayınlarından kaynaklanan sağlam

bir şöhreti, ayrıca kendilerini ona adamış takipçileri vardı; genç adamın lise diploması bile yoktu. Çarşamba Cemiyeti'nin diğer üyeleri isim yapmış profesyonellerdi, oysa Rank'ın sadece yayımlanmamış yazıları vardı. Yine de *Sanatçı* denemesi, Freud'un bu delikanlının potansiyelini görmesine, metni onunla tartışmasına ve yayımlanan versiyona eklenen önerilerde bulunmasına yetmişti. Rank'ı sekreter olarak işe aldı; Rank 1906'dan 1915'e kadar, sonradan Viyana Psikanaliz Cemiyeti adını alacak derneğin tutanaklarını tuttu, bu kayıtlar paha biçilmezdir. Rank 1906'da cemiyete bir sunuşta bulunduktan sonra, sekreterliğinin yanı sıra kurucu üye olarak derneğe davet edildi. Freud, himayesi altına aldığı Rank'ı yükseköğrenimini tamamlamaya teşvik etti, hem maddi hem şahsi destek verdi. Rank önce *Gymnasium*'a, sonra Viyana Üniversitesi'ne gitti ve 1912'de Lohengrin sagası üzerine verdiği teziyle doktorasını aldı; bu tez psikanalizin edebiyat yorumuna ilk uygulamalarından biriydi.

Rank'ın Freud'la ilişkisinin hem kişisel hem de mesleki boyutları vardı. Dernekteki işi ve sonradan editörlüğünü yaptığı iki psikanaliz dergisi —1912'de Hanns Sachs'la birlikte çıkartmaya başladığı *Imago* ve 1913'te *Zeitschrift, International Journal for Psychoanalysis* — sebebiyle sürekli temas halindeydiler. Bu yıllarda pek ayrı kalmadıklarından, birbirlerine çok az mektup yazmışlardır, gelecekteki tarihçiler için büyük bir şanssızlık. Rank'm biyografisini yazan E. James Lieberman şöyle demişti: "Rank adeta Freud ailesi tarafından evlat edinilmişti; akıl hocasıyla sürekli birlikteydi... Freud'la karşılıklı, birbirlerinin rüyalarını yorumluyorlardı; Rank senelerce kendisi ve Freud adına mektuplar yazmıştı".[10]

Rank her çarşamba, dernek toplantısından önce Freud ailesiyle yemek yerdi, hatta Freud'un onun Anna'yla evlenmesini istediği yolunda söylentiler çıkmıştı. Sekreter olarak, toplantılar sırasında Profesör'ün yanında otururdu; toplantılardan sonra da Sachs'la ikisi onunla birlikte evine kadar yürürlerdi. Sachs şöyle yazmıştı: "Bu yürüyüşlerde, toplantılarda konuşulan konular ve daha pek çoğu tartışılır, yeniden gözden geçirilirdi. Freud bize yeni fikirlerini ve teorilerini anlatırdı".[11] Bütün bun-

lar Freud'la genç sekreteri arasında özel bir ilişki olduğunu gösteriyor. Freud, Viyanalı takipçilerinden sık sık şikâyet etse de zekâsına ve istikbaline inandığı Rank'ı onlardan ayrı tutardı. Belli ki gözdesi oydu; bu durum sonradan Jones, Abraham ve başkalarının yoğun kıskançlığına neden olmuştu.

Ama Freud'la Rank arasındaki yakın ilişki, eşitler arasında bir ilişki değildi. Rank itaatkâr oğul ve kendini adamış mürit olarak kaldı, Freud ise ustaydı. Jones, gözlemlediği kadarıyla, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda Rank'ın Freud'a karşı tavırlarını şöyle tanımlamıştı, "gözle görülür ölçüde çekingen, hatta hürmetkâr... babalara ve üstlere duyulan saygının genelde rutin olduğu bir kültürde bile hizmet etmekten kaçınmamasıyla bilinirdi. Toplantılarda Freud'a su getirir, purosunu yakardı".[12] Freud ise, genç yardımcısına değer vermekle birlikte, yazışmalarında ondan "küçük Rank" diye söz ederdi. Jung'a şöyle yazmıştı: "Bu Viyanalılardan bir şey çıkacağı yok: sadece küçük Rank'ın bir geleceği var, o hem zeki hem de terbiyeli... Dün küçük Rank üniversitenin düzenlediği Yunanistan gezisinden tam bir saadet içinde döndü. *Rüyaların Yorumu*'nun üçüncü baskısında yaptığı çalışmalar karşılığında bu gezinin parasını ben verdim. Kolay kazanılmış para değildi ama yine de zavallı çocuk minnettarlığının göstergesi olarak bana iki Yunan vazosu getirmiş —hem öyle ucuz şeyler de değil. Çok nazik bir adam".[13] Bu yorumlar Adler'le savaştığı sıralarda yazılmıştı: Jung hâlâ veliaht prensti, "küçük Rank" —yetenekli, saygılı ve minnettar "zavallı çocuk"— nazik ve terbiyeliydi. (Rank bir altmış boyundaydı, Freud bir altmış sekiz, Jung ise bir seksenin üzerindeydi, yani Rank gerçekten de "küçük"tü. Yine de, Freud'un sözlerinde onu küçük gören bir hava var.)

Böylesi sözlerdeki olumsuz vurgulara rağmen, hem Rank hem de Freud için karşılıklı destekleyici ve zenginleştirici bir ilişkiydi bu. Genç adam, dünyada en çok hayranlık ve saygı duyduğu adamın kanatları altına alınmıştı; kendisine —onu fabrikadaki nefret ettiği işten kurtaran— bir iş, para, kariyer, geniş akademik meraklarını tatmin edecek zaman ve mekân, yüksek eğitim, meslektaşlar, ikame aile hatta ev verilmişti; Psikanaliz Yayınevi'yle aynı binadaki bir odada kalıyordu.

Freud açısından da tatminkâr bir ilişkiydi, zira Rank *ona* tam da ihtiyaç duyduğu ve istediği şeyi veriyordu. Freud'a ve yarattıklarına karşı muazzam bir hayranlığı vardı, ayrıca psikanaliz teorisindeki ustalığı, bu teoriyi büyük başarıyla başka alanlara yaymasına imkân tanıyordu. Freud Jung'a şöyle yazmıştı: "Viyana edebiyatı üzerinde uzman olarak Abraham'dan ziyade küçük Rank'ı teklif etmek istiyorum. *Sanatçı* denemesinde fikirlerimi ne kadar iyi formüle ettiğini sen de biliyorsun".[14] Rank o yıllarda gerçekten de Freud'un fikirlerini formüle ediyordu. Aynı zamanda psikanaliz hareketi uğruna saatlerini harcıyordu, bu sadakati ona Komite'de bir yer kazandırmıştı. Sekreter rolünde, Komite üyelerinin birbirleriyle iletişimlerini sağladıkları sirküler mektuplardan o sorumluydu. Adler, Stekel ve Jung'un ihraç edilmesine katılmış olsa da tam olarak nasıl bir rol oynadığı bilinmiyor. Genelde, Freud'un en gerekli gördüğü niteliklere sahipti: temel doktrinlerini sorgusuz sualsiz kabul ediyordu; ona hayrandı, kendini adamıştı ve sadıktı.

Ama Rank, kendini adamış bir oğul olarak kalmaya yazgılı değildi. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Freud'la on yıllık çalışma, genç adamın gücünü pekiştirmişti; bu süre sonunda, başarılı bir bilim adamı, yazar ve editör halini almıştı; altı kitabı, çok sayıda makalesi vardı; ayrıca psikanaliz hareketi yararına etkin hizmetlerde bulunmuştu. 1915'te Avusturya ordusuna çağrıldı ve 1916'da Polonya'nın Kraków şehrine gönderildi; burada günlük *Krakauer Zeitung*'un editörü olarak görev yaptı. Rank'ı tanıyanların çoğu onun Kraków'dan döndükten sonra çok değişmiş olduğunu fark etmişlerdi. Askerden dönen adam, Jones'un deyişiyle, "sert... buyurgan" biriydi.[15] Saygılı ve aşırı kibar tavırları kaybolmuştu. Sanki, evini ilk defa terk eden itaatkâr bir oğul, güçlü ve bağımsız bir yetişkin olarak geri dönmüştü.

Gazete editörlüğünde hem bağımsızlık hem başarı bulmuş olmanın yanı sıra Rank, çekici ve kültürlü genç bir kadına, Beata Mincer'e âşık olmuştu. Savaş öncesi dönemdeki cinsel ketlenmelerini aşmıştı; Otto'yla Beata 1918'de, savaş bitmeden kısa süre önce evlendiler. Rank ve —arkadaşlarının "Tola" dediği— yeni karısı Viyana'ya geri döndüler; Freud'la yeniden bu-

luşan Rank kendini psikanaliz faaliyetlerine verdi. 1920'de, çoğunu Profesör'ün gönderdiği hastaları analiz etmeye başladı, bu durum da Uluslararası Psikanaliz Yayınevi'nin idarecisi olarak aldığı maaşa katkıda bulunuyordu. Rankların tek çocukları olan Helene, Viyana'ya dönmelerinden kısa süre sonra dünyaya geldi. "Küçük Rank", askere giden zavallı çocuk, artık bir eş, bir baba, hasta kabul eden bir psikanalist ve pek çok sorumluluğu olan bir adamdı.

Freud'un Rank'm karısına ilk tepkisi dışlayıcı oldu. Abraham'a şöyle yazmıştı: "Rank bu evlilikle kendine çok zarar vermişe benziyor, hiç kimsenin münasip bulmadığı bu küçük Polonya Yahudisi kadının pek ilgi çekici bir tarafı yok. Oldukça üzücü ve anlaşılmaz bir durum".[16] Freud'un Tola hakkında ilk eleştirel değerlendirmesi, bu evliliğin sekreterinin ona olan bağlılığını azaltacağı korkusundan kaynaklanıyordu —ama böyle bir şey olmadı. Tola, hiç de onun ilk başta zannettiği gibi biri çıkmadı ve Ranklar çok geçmeden psikanaliz muhitinde sorunsuzca çalışmalarını sürdürmeye başladılar. Tola canayakın ve sosyal açıdan becerikli bir kadındı; Freud'la ailesi ondan hoşlandılar.[17] Tola, onlar tarafından kabul edildi ve sosyal hayatlarını organize etmekte önemli bir rol oynadı. O da psikanalizle ilgileniyordu; Viyana Cemiyeti'ne üye oldu ve çocuklar üzerinde çalışarak mesleğe atıldı.

Rank'ın hastaları kabul etmeye başladığı 1920'den Freud'la kopuşunun gerçekleştiği 1924'e kadar psikanaliz muazzam bir gelişme gösterdi. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerden taze analistler eğitim görmek için Viyana'ya akın ediyordu; Freud bunların bazılarını genç müridine gönderiyordu. Rank, editörlük işini birlikte sürdürdükleri Sachs'la samimiydi, ama onun Berlin'e taşınmasıyla birlikte Sándor Ferenczi'yle gittikçe daha fazla yakınlaştı, Freud da bu yakınlığı teşvik ediyordu. Psikanaliz tekniğine dair *Psikanalizin Gelişimi* kitabını birlikte yazdıkları 1923 yılına gelindiğinde Rank, bu duyarlı Macar'ı en yakın arkadaşı olarak görüyordu.[18]

Rank'la Ferenczi kitaplarında, Freud'un klasik yönteminden farklı bir terapi biçimini savunuyorlardı. Buna "aktif terapi" diyorlardı (sonradan bu terim Ferenczi'ye atfedilmiştir): bu

yaklaşımda analist, sürmekte olan deneyim üzerinde odaklanıyor, Freud'un savunduğu sert baba rolünü oynamak şöyle dursun, yeni kişiliğini yaratırken bir "ebe" gibi hastaya yardım ediyordu. Bunu başarmak için, duygusal ilişkileri yeniden yaşamanın, geçmişi zihinde yeniden inşa etmekten daha önemli olduğunu düşünüyorlardı. Ferenczi'yle Rank duygunun zihne üstünlüğünü, id itkileri yerine içgörü ve hastanın uyum becerisine dayalı, analistle yeni bir ilişkiyi vurguluyorlardı. Direnç, Rank'ın sonradan hastanın "yaratıcı iradesi" dediği şeyden kaynaklanıyordu. Rank'a göre, hastanın analiste direnmesinin nedeni, çocuksu tatminlerini elden bırakmak istememesi değildi; Freud'un direnç dediği şey, olumlu bir gayretin, yetersiz de olsa bir başetme ve uyum sağlama girişiminin ifadesi olarak yeniden kavramlaştırılmıştı. Bütün bu vurgular, terapi yaklaşımlarına Freud'a nazaran daha iyimser bir hava veriyordu. Bu eserleri, Freud'un kendi uyguladığı yöntemle büyük farklılıklar arzetse de, Freud, gözdeleri olan bu iki genç adamın katkılarını, en azından kısmen, kabul etmişti.

Freud'un Viyana'daki sağ kolu ve sekreteri olan Rank, psikanaliz hareketinin tam merkezinde yer alıyordu. Savaşın neden olduğu toplumsal kargaşa ve iktisadi tahribat yüzünden, Rank, psikanaliz yayınlarının devamını sağlayabilmek için olağanüstü gayret sarfediyordu. Viyana'daki Psikanaliz Yayınevi'nin yöneticisi olarak, İngilizce yayınları Londra'da sürdüren Jones'la aralarındaki anlaşmazlık gittikçe büyüyordu. Yayın meseleleri çatışmanın sadece bir sebebiydi; Komite üyeleri, özellikle de Rank'la Jones ve Abraham arasında daha başka pek çok çatışma hasıl olmuştu. İşler öyle bir noktaya vardı ki, 1923'teki Komite toplantısında —Freud'un kanser olduğu ilk öğrenildiğinde— Rank, Jones'un istifa etmesi için ısrar etti. Freud ortada kalmıştı; Rank'ı Jones ve Abraham'ın suçlamalarına karşı koruyor, bu düşmanca güdülerin kendisinden ona yansıtıldığını düşünüyordu; zira bütün "oğullarının" bilinçdışının derinliklerinde onu tahtından indirmek istediğine yürekten inanıyordu.

Komite içindeki bu çatışmalar Rank'la Freud arasındaki yakın iş ilişkilerini bozmadı; ama Rank'ın yeni teorik fikirleri-

nin ortaya çıkması kısa süre sonra aralarını bozacaktı. Evliliği ve kızının doğumu, bu yeni teoriler üzerinde çok etkili olmuştu. Sonunda, Tola'da, yakınlık ve bir kadının sevgisini bulmuştu. Cinsellik hakkında ilk yazdıkları, kadınlarla yakınlığı, özellikle de cinsel organlarına temas etmeyi, büyük bir kaygıyla karşıladığını gösteriyordu. *Doğum Travması* kitabında, "Oğlan çocuğu, kadın cinsel organının varlığını inkâr etmek ister, çünkü bu organın içinden dışarı çıkmanın dehşetini hatırlamaktan kaçınır" türünden pek çok ifade vardır.[19] Bu korku muhtemelen Rank'ın küçüklüğündeki iki travmanın birleşiminden oluşuyordu: anneden mahrum olma ve cinsel taciz. Tola'yla birlikte bu korkusuyla yüzleşmiş, onu yenmiş, hatta bebek sahibi olmuştu; *Doğum Travması*'nda yer alan sonraki ifadeleri, tavrında bir değişikliğe işaret eder: "İki varlığın bileşmesiyle doruk noktasına ulaşan cinsel sevgi, anneyle çocuk arasındaki ilk durumu kısmen de olsa yeniden tesis etme girişimidir, bu da ancak yeni bir ceninde tam anlamıyla gerçekleşir".[20]

1924'te yayımlanan *Doğum Travması*'nın ana tezi, rahimdeki hayatın, haz ve güvenliğin prototipi, doğum sırasında anneden ayrılmanın da kaygının esas kaynağı olduğunu savunur. Rank sonradan ortaya çıkan pek çok çatışma ve nevrotik semptomun, bu ilk travmadan kaynaklandığını öne sürüyordu. Annenin önemini daha 1907'de fark etmişti ve Çarşamba Cemiyeti'nde "Sıçan Adam" vakası tartışılırken, "Henüz analiz malzemesinde doğrudan bir gönderme yapılmış olmasa da bütün etkenler açıkça hastanın annesine duyduğu sevgiye işaret ediyor" demişti.[21]

Sonradan yazdıklarının ışığında *Doğum Travması*, Rank'ın sadık takipçiden bağımsız kuramcıya giden yolunda önemli bir kilometre taşıdır. Kitabı Freud'a adamıştı —"Bilinçdışının Kâşifi ve Psikanalizin Yaratıcısına"— ve tezinin yol göstericisinden kaynaklandığını belirtmişti: "Freud'un, bütün kaygıların doğumdaki kaygıyla başladığı sözünü, yönlendirici bir ilke olarak alıyoruz".[22] *Rüyaların Yorumu*'nda laf arasında geçen bu fikir, Freud'un kaygı konusunda fikirlerinin dış çeperlerinde yer almıştı. Rank, mümkün olduğunca Freud'dan alıntılar yapmış, onu övmüş ve Adler'le Jung'a mecburi eleştiriler yöneltmişti.

Aynı zamanda teorisini "biyolojiye" dayalı bir teori olarak sunmuştu, ne de olsa doğum fizyolojik bir olaydı. Bu şekilde, yeni fikirlerini varolan psikanaliz teorisi içinde konumlandırmaya, Freud'un kurduğu yapıya birkaç ilaveden başka bir şey olmadıklarını göstermeye çalışmıştı.

Rank'ın doğum travması teorisini halihazırdaki psikanalizle uyumlu bir şey gibi sunmasına rağmen, aslında teorinin çok radikal bir farklılığı vardı.[23] Rank, anneyle olan ilişkileri babaya nazaran daha önemli, duygusal açıdan daha güçlü görüyordu. Doğumda anneden ayrılmak kaygının *temel* nedeniydi; hadım edilme kaygısıyla Oedipus kompleksi ikincildi, bu ilk sebepten türüyordu. Bu görüş babanın gücünü azaltıyordu; sonuçta tedavi, analistin anne rolü oynaması üzerine kuruluyordu. Babadan anneye geçişin bir yönü de Rank'ın kendini otoriter bir baba yerine, yardımcı bir ebe olarak görmesiydi. Rank, Breuer'in duygusal boşaltma tedavisinin bir versiyonuna geri dönmüştü ve yorumları bunun farkında olduğunu gösteriyordu.

Rank, travmanın kendisine verdiği önemle de Freud'dan ayrılıyordu. Kaygının, görebildiği kadarıyla, gerçek bir olaydan kaynaklandığını, fantezi ya da cinsel özlemlerden çıkmadığını düşünüyordu. Şöyle demişti: "Son olarak, yirmi beş küsur yıl önce klasik *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da formüle edildiği şekliyle, özgün 'travmatik' nevroz teorisine geri dönersek, ne bizim ne de bu teoriyi yaratanın utanacağı bir şey olmadığını görürüz... 'travma'da, kabul ettiğimizden çok daha fazlasının olduğuna hiçbirimizin şüphesi yok".[24]

Bunu bir "travmatik nevroz" tartışması takip ediyordu, yakınlarda biten savaşın etkilerinden mustarip adamlar üzerinde yapılmış gözlemlere dayanıyordu. Rank, psikanaliz teorisinin temel direği olmuş bir şeyi, Freud'un 1890'larda ayartma teorisini terk etmesine dayanan bir dogmayı sorguluyordu. Doğum travması kavramı ya da benzeri travmalar, Freud'un cinselliğin neden olduğu çatışmalar uğruna travmayı azamiye indirgeme ihtiyacına temelden meydan okuyordu.

Doğum travmasını anne-bebek ilişkisinin önemiyle birleştirmek, hastanın analiste olan bağlılığı ve ondan ayrılması

üzerine odaklanan bir terapiye yol açmıştı. Ferenczi'yle Rank zaten sürmekte olan hasta-terapist ilişkisini vurgulamıştı; artık ilgilerini "doğumdaki" ayrılmanın canlı versiyonları, asıl kaygı durumunun örnekleri olan, tedavinin —seansların sonu, tatiller ve özellikle de analizin bitimi gibi— bazı yönlerine odaklamışlardı. Freud, terapist olarak çalışırken bağlılıkların ve ayrılmaların gücünü onlara nazaran biraz daha göz ardı etmişti; hastaları nasıl etkileyeceğini pek düşünmeden onları bırakır ya da bırakmakla tehdit ederdi. Aslında, ona yakın olanları —hastaları, dostları, takipçileri ve meslektaşlarını— maruz bıraktığı ayrılıklar psikanaliz tarihini kırmızı bir çizgi gibi boydan boya kateder.

Doğum Travması'nın ciddi sorunları yok değildi. Bunların ikisi barizdir: doğum travması kavramının somut doğası ve Rank'ın her şeyi kapsayan, tek-sebepli bir teori yaratmış oluşu. Bir geçiş eseri olarak ele alındığında, geniş bir bağlanma ve ayrılma deneyimleri yelpazesinde kaygının başlangıcını aradığı anlaşılır. Ancak, modern araştırmalar, anne-çocuk ilişkisinin zaman içinde, özellikle de ilk altı ayda, gelişen bir süreç olduğunu ve gelişmekte olan bu ilişkideki ayrılıkların ve kesintilerin kaygının kökeni olduğunu ortaya koymuştur. Doğum, bütün bu ayrılma deneyimlerinin bir metaforu olarak alınabilir; Rank da sonraki yazılarında, analistten ayrılmayı doğum travmasının yinelenmesi olarak tanımladığında, bu doğrultuda hareket etmiştir.[25] Yine de 1924'te yayımlanan kitaptaki tartışmaların çoğunda doğum travması tek, somut bir olay olarak görülüyordu; tıpkı hastaların kadın cinsel organından korkmalarının, bu bölgelerin asıl korkunun yaşandığı yer olmasından kaynaklandığını söylemesi gibi. Bu talihsiz bir somutlaştırmaydı: Freud'un kendisi de dahil, dönemin aklı başında eleştirmenlerinin bir kısmı, doğum travması teorisinin lafzen alındığında pek sağlam olmadığına dikkat çekmişti; kaygı basitçe insanın doğumunun daha kolay ya da zor veya acılı olmasına bağlı değildir. Anneye bağlılığın ve ondan ayrılmanın metaforu olarak ele alındığında doğum travması şimdiki teoriler için yaratıcı bir öncül durumundadır; lafzen alındığında ise yanlıştır.

Doğum Travması'nın ikinci sorunu Rank'ın son derece geniş bir yelpazeye yayılan olayları tek bir ilkeyle açıklama girişimiydi. Nevrozun ve psikozun bütün semptom ve korkuları, doğum travmasının tezahürleri olarak görülüyordu —mesela manik-depresyondaki ruh hali değişiklikleri, cinsel değişimler, sapıklıklar, homoseksüellik ve psikosomatik durumlar. Astım, sözde doğumdaki soluk alma zorluklarının sonucuydu, migren ağrıları insanın başının doğum kanalında sıkışmasından kaynaklanıyordu. Çocuklardaki merak, rüya sembolizmi, sanatsal üretim, masallar ve mitler hep rahme dönme isteği olarak yorumlanıyordu. Büyük teori üretmek açısından Rank'ın da Freud'un yolundan gittiği açıktır: babanın yerine anne, Oedipus kompleksinin yerine doğum travması konmuştur ama neredeyse her şeyin açıklaması tek bir sebebe indirgenmiştir. Yeni bir teoriyi sınırlarına kadar genişletmek faydalı olabilir, hem bu teorinin —özellikle metaforik olarak ele alındığında— bazı uygulamaları gayet ilginçti. Buna karşılık, büyük teoriye sıçraması, Rank'ın katkısının değerini düşürmüştü.

Doğum Travması Rank'ı, Freud ve diğer Komite üyeleriyle çarpışma rotasına sokmuştu. Hem bu yeni kitabı hem de daha önce Ferenczi'yle birlikte yazdıkları kitap hakkında, Londra ve Berlin'den uyarılar geliyordu. Jones, Rank'la Ferenczi'nin Jung çizgisine yakınlaştıklarını, "çocukluk analizinin yerine sadece halihazırdaki durumlar üzerine tartışmaları koyduklarını" düşünüyordu.[26] Abraham da "meşum" gelişmelerden, "meşru analiz tarzıyla elde edilmemiş" düşüncelerden söz ediyordu.[27] Freud, Rank'la Ferenczi'nin daha önceki kitaplarına kısmen açık olsa da, *Doğum Travması* konusunda çok geçmeden Jones'la Abraham'a hak vermeye başladı ve Profesör'le Rank arasındaki uçurum büyüdü.

Bu kitabı yazarken Rank'ın niyeti Freud'dan kopmak değildi, Freud'un da böyle bir isteği yoktu. Senelerdir süren yakın işbirliği, Freud'un Rank'ın gözündeki muazzam önemi, genç adamın kendini davaya adamış oluşu, hakiki bir sevgiyle de birleşince bu ayrılışı ikisi için de çok zor bir deneyim haline getirmişti. Bağlarına rağmen, kendisini ve hastalarını anlamak isteyen, zeki ve özgün Rank'ın psikanalizdeki statüko-

dan memnun olmadığı açıktı. Savaştan geri dönen Rank artık kendini itaatkâr oğul ve ortodoks psikanalist olmaya ikna edemiyordu.

Rank da *Doğum Travması*'ndaki fikirlerinin Freud'la aralarında bir çatışmaya neden olacağını tahmin ediyor olmalıydı, zira Adler'le Jung da cinselliğin ve Oedipus kompleksinin her şeyin merkezinde olduğunu sorguladıklarında saldırıya uğramış ve hareketten ihraç edilmişlerdi. Ama Rank, Profesör'ü idealize ettiğinden, psikanalizin yeni keşifler yapıldıkça gelişen bir bilim olduğuna inanıyordu ve bu inancı kitabının dostça bir tavırla kabul edileceğini zannetmesine neden olmuştu. Daha önceki katkılarını Freud'un bizzat desteklemesi ve kabul etmesi, himayesi altına aldıklarına karşı *kısmen* açık tavırları ve onları *kısmen* teşvik edişi, Rank'a yeni fikirlerinin hak ettikleri şekilde değerlendirileceğini düşündürmüştü. Ne de olsa kitap Freud'a adanmıştı; ustanın doğum kaygısı konusundaki öngörüsünü gösteriyor, Adler'le Jung'a mecburi eleştirileri yöneltiyordu. Rank'ın anlamadığı —dalkavuk Jones'la Abraham'ınsa gayet iyi bildikleri— teorinin ve hareketin, Freud'un varlığının ta kendisinin cisimleşmiş hali olduğuydu ve sadece onun önemli değişiklikler yapmasına izin vardı.

Doğum Travması yayımlanmadan önce, Komite'de gerginlik ve çatışma tırmanıyor; Freud, Rank'ı Abraham ve Jones'un suçlamalarına karşı koruyordu. Ferenczi de onu savunuyordu çünkü Abraham'dan hoşlanmıyordu. Ama Freud, Rank'la Ferenczi'ye daha büyük bir kişisel yakınlık duysa da, teorisinin ve hareketinin koruyucuları olarak Abraham ve Jones'la aynı saflarda yer alıyordu. Daha kopuş gerçekleşmeden, Rank'la dostça ilişkiler içindeyken bile müridinin artan gücü ve bağımsızlığını kişiliğine yönelik bir tehdit olarak algılıyordu. 1923'ün sonlarında Rank, Freud'a Profesör'ün gördüğü rüyalardan birinin yorumunu göndermiş, Freud da ona şöyle cevap vermişti:

> Rüyalarımdan birini böylesine güçlü bir analizle yorumlamayalı çok oluyor. O zamandan beri çok şey değişti. Muazzam bir ilerleme kaydettin, beni de çok daha iyi tanıyorsun... [Freud burada rüyanın daha farklı bir yorumunu yapıyor.]... dikkat, yaşlıyla genç yer değiş-

> tirdiler, sen [kendisi] artık Davut değilsin, azametli dev Golyat'sın, bir başkası, genç Davut seni öldürecek. Bununla birlikte bütün taşlar yerli yerine oturuyor, *Doğum Travması*'yla benim çalışmalarımı gözden düşürmeyi başaran, o korktuğum Davut sensin.[28]

Freud'un üslubu mektubun geri kalanında yumuşak ve dostane olsa da Rank'ın kendini katledecek oğul olduğuna dair hissi açıktı.

1924'ün başlarında durum gergindi. Rank'la Freud yıllardır son derece yakındılar ama artık genç adam psikanalizin temel doktrinlerine meydan okuyan bir kitap yazmıştı. Komite içindeki düşmanlık ve rekabet, Abraham'la Jones'un Rank'a karşı kötü niyet beslemesine neden olmuştu; ona saldırmakta önceliği kimseye bırakmadılar, Freud'u da aynı şeyi yapmaya zorladılar. Abraham Freud'u, *Doğum Travması* kadar Ferenczi'yle Rank'ın birlikte yazdıkları kitabın da "bilimsel alanda gerileme belirtileri, en küçük ayrıntılarıyla Jung'un psikanalizden uzaklaşmasına benzeyen semptomlar" gösterdiği konusunda uyarmıştı.[29] Rank, ABD'ye gittiğinde, Jones, Abraham'a "Hiçbirimize [Komite'ye] haber vermeden Amerika'ya gitme kararı alması da Jung'a benziyor" diye yazmıştı.[30] Bu yorumlar nasıl bir "düşmanlar" sınıfı —"Adlerciler", "Jungcular"— yaratıldığını ve tabu haline getirilmiş bu gruplarla bağlantıları yüzünden başkalarına nasıl suçlu damgası vurulduğunu gayet iyi gösteriyor. Rank'ın, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'daki ekonomik kaos ortamını bırakıp ABD'ye gitmesi hiç de suç değildi.

Nisanda, Rank Amerika'dan yazdığı bir mektupla Freud'la olan münakaşasını sürdürdü. Freud'un, *Doğum Travması*'nı değerlendirirken ilk başta temkinli davransa da, benzer eleştirileri dile getirmeye başlaması, Rank'ın fikirlerinden hoşlanmadığını ifade etmesi fazla uzun sürmemişti. Anneye babadan fazla güç atfedilmesine karşıydı, teknikteki değişiklikleri beğenmemişti ve "psikanalizin düşmanlarına" cephane sağlayacak, "libido teorisi" ve "Oedipus"tan uzaklaşmaları üzücü bulmuştu. Hastalarına Rank'ın kitabını verip tepkilerini sorarak, onun fikirlerini "sınamıştı". Rank'a şöyle yazmıştı:

Ayrıldığımızdan bu yana geçen aylar zarfında senin yeniliklerini onaylamaktan gittikçe daha fazla uzaklaşıyorum. Tamamladığım iki vakamda senin fikirlerini doğrulayan ve daha önceden bilmediğim hiçbir şey görmedim; son doğum fantezisi bana hâlâ, analitik olarak, birinin babaya verdiği çocuk gibi görünüyor. Genelde senin için endişe ediyorum. Teorinde babanın yer almayışı hayatındaki kişisel etkilerin sonucu gibi görünüyor; kendin bir analizden geçseydin bu kitabı yazmazdın gibime geliyor.[31]

Freud'un hastalarına Rank'ın fikirleri konusunda ne düşündüklerini sorması pek nesnel bir test değildi, çünkü analistleri olarak ona bağlıydılar. Rank bu sözde sınava inanamamıştı, "böyle bir şeyin olabildiğine hâlâ inanamıyorum" diye yazmıştı.[32] Freud daha sonra, Rank'ın hayatındaki "kişisel etkileri" yorumlamaya başlamıştı. Başka deyişle, Rank'ın kitabındaki düşüncelere şöyle bir değindikten sonra yazarın mahut nevrozuna dair yorumlara geçmişti. Rank kendi konumunu savunan, teorik meseleleri bir bir ele alan uzun bir cevap yazdı. Aynı zamanda Freud'un kişisel etkenlere gönderme yapmasına şiddetle itiraz ediyordu:

Bazı şeyleri görmek istemediğiniz ya da göremediğinize dair güçlü bir izlenim edindim, çünkü bazen itirazlarınız, gerçekten söylediklerimi hiç okumamışsınız ya da işitmemişsiniz zannı yaratıyor... Görünüşe göre aramızdaki kişisel ilişkileri ait olmadıkları bir yere getiriyorsunuz... analiz edilseydim bu görüşü asla savunmayacağımı söylemişsiniz. Bu doğru olabilir. Esas mesele böyle bir şeyin esef verici olup olmayacağıdır. Analizden geçmiş analistleri gördükten sonra ben bu durumu ancak talih addedebilirim... bir içgörünün bir kompleksten [Freud'un "kişisel etkiler" göndermesi] çıktığı suçlaması genelde pek fazla bir anlam ifade etmiyor... ayrıca bu içgörünün değeri ya da doğruluğu hakkında da bir şey söylemiyor... Bana karşı olan yargınızın ya da önyargınızın ne kadarının o şamatacı boşboğazların etkisi olduğunu bilemiyorum, ama zaman zaman kendilerini psikanaliz hareketinin ya da sizin koruyucunuz olarak ortaya atmak için karşı konulmaz bir arzu hissediyorlar, bu arada kendilerini nasıl çocuksu bir kıskançlığa kaptırdıklarını da görmezden geliyor-

lar... kulağıma gelen Berlin planları ve kumpasları bana çok aptalca geliyor, ayrıca bir bilimsel harekete de hiç yakışmıyorlar, umarım siz de bunlara itibar etmezsiniz... Bunlar ne kadar ortalığa dökülürse benim için de o kadar iyi oluyor zira Abraham gibilerin derin cehaleti iyice gözler önüne seriliyor... Unutmayalım ki psikanaliz hareketi bu haliyle bir kurgudan ibarettir ve bir psikanaliz hareketinde yer almak için şimdi can atan insanlara, itiraf etmeliyim ki hiç sempati duymuyorum.[33]

Rank, psikanaliz hareketine "kurgu" demekle Jones ve Abraham gibi takipçilerin, doktrine sadakat ve riayeti, teori ve terapideki gelişmelerin önüne koymalarını kastediyordu. Freud, katkısını nevrotik bularak savuşturduğu için kızgındı, tıpkı bir zamanlar "öğrencilerinize hasta muamelesi yapma taktiğiniz tam bir *gaf*" diyen Jung gibi.[34] Freud'un tepkisi de önceki veliahtına verdiği tepkiyle aynı oldu: "Mektubunda çirkin şeyler var. Abraham'a 'derin bir cehalet' atfetmen, onu 'şamatcı bir boşboğaz' olarak adlandırman, ancak sınırsız bir müteessirlikle açıklanabilecek bir muhakeme bozukluğunu gösteriyor ve komplekslerin aşılmadığı görünümü veriyor. Psikanaliz hareketinin bir kurgu olduğunu sana söyleten ve ağzına düşmanların sözlerini koyan kötü bir ibliş olmalı".[35]

Rank yıl sonuna doğru Viyana'ya döndü, çünkü Freud'dan tümüyle kopmak onun için çok acı vericiydi; son bir uzlaşma teşebbüsünde bulundular. Profesör'ün "analiz"inden geçti, kitabının nevrotik güdülerden kaynaklandığını kabul etti ve Freud'un zorlamasıyla, Komite üyelerine, yaptıklarının "bilinçdışı çatışmaların eseri" olduğunu bildiren bir nedamet mektubu yazdı:

Nevrotik olduğunu ancak şimdi fark edebildiğim bir durumdan kurtularak birdenbire kendime geldim. Bu krizlerin nedeninin Profesör'ün tehlikeli hastalığının yarattığı travma olduğunu fark etmekle kalmadım, bu türden tepkinin ve bunun mekanizmasının çocukluğuma ve aile tarihime dayandığını da anladım —Oedipus ve kardeş komplekslerine... Umarım bütün bu ıstıraplı meseleyi artık başka bir gözle görüyor oluşum ve samimi pişmanlığım, zihinsel durumum

yüzünden sana yapmış olduğum haksızlığı bağışlamanı mümkün kılar, sevgili Abraham... Senden de, sana karşı yaptığım hataları bağışlamanı rica ediyorum, sevgili Jones.[36]

Biyografi yazarı Ronald Clark'ın da belirttiği gibi, Rank'ın Komite'ye yazdığı mektup "itirafta bulunmaları için beyinleri yıkanan Komünist mahkûmların ifadelerine tekinsiz bir benzerlik gösteriyordu".[37] Bu itiraf sonucu Freud o an için teskin olmuş görünse de Abraham'la Jones şüphelerini korudular ve Rank'ın daha fazla boyun eğmesini talep ettiler.

Freud 1924'ün sonlarına doğru, Lou Andreas-Salomé'ye yazdığı bir mektupta uzun uzadıya Rank'tan söz etti; "çekilmesinin" sebepleri arasında Rank'ın kanserine tepkisini, "çok ciddi baba-kompleksi"ni ve Amerikan dolarına olan merakını saydı. Şöyle yazıyordu: "hastalığım ve getirdiği tehlikelerin geçimini tehdit ettiğini hissetmiş, sığınacak bir yer aramış ve Amerika'da boy gösterme fikrine kapılmış. Batan gemiyi ilk önce fareler terkedermiş".[38]

Freud'un kanserinin, kendine yakın bütün takipçileri üzerinde derin bir etkisi olmuştu; hepsi saygın liderlerinin muhtemel ölümünü bir tehdit olarak algılıyordu. Ama bildiği tek eli yüzü düzgün baba-figürünü kaybetmekle karşı karşıya olan Rank herkesten daha kötü etkilenmişti. Sonraki yıllarda, Jones, Max Schur ve başkaları, Rank'ın "isyanı" ve hareketten "çekilmesi"nin Freud'un kanserine verdiği bilinçdışı bir tepki olduğu söylentisini yaydılar, ama bunu destekleyen bir kanıt yoktur. Daha ziyade, Rank'ın Kraków'dan döndükten sonra kendi ayakları üzerinde durmaya başladığı, psikanaliz teorisi ve tekniğine dair değişen fikirlerinin Freud'a kanser teşhisi konmasından çok önce geliştiği anlaşılmaktadır.

Rank, itirafından ve Komite'ye karşı boynu bükük duruşundan hızla uzaklaştı ama bu sefer kopuş kesin oldu.[39] Freud daha önce de Breuer, Adler, Stekel, Jung ve başkalarına yaptığı gibi onu kapının önüne koydu. Ferenczi'ye şöyle yazmıştı: "Demek ayrılıyor! Son ziyaretinde özel hassasiyetimi ifade etmeye gerek görmedim; dürüst ve serttim. Ama artık gittiğine göre onu gömmemiz lazım. Abraham haklı çıktı".[40] Sachs'a ise şöyle

yazmıştı: "Şimdi her şeyi bağışladıktan sonra artık onunla hiç işim kalmadı".[41]

Rank'ı ihraç etmekle yetinmeyen Freud, Ferenczi'yi, birlikte kitap yazdığı samimi meslektaşıyla ilişkisini koparmaya zorladı; bunun ardından, iki arkadaş sokakta karşılaştıklarında, Ferenczi hiçbir şey söylemeden Rank'ın yanından geçip gitmişti. Rank, ender kişisel yorumlarından birinde, "O benim en iyi arkadaşımdı ve benimle konuşmayı reddetti" demişti.[42]

Ama bu kadarla bitmedi. Abraham 1925'te öldü, fakat Jones'un psikanaliz yayınları üzerinde büyük nüfuzu vardı ve Rank'ı silmek için elinden geleni yaptı. Daha hareketten ayrıldığı sıralarda bile onun akıl hastalığı olduğu hakkında dedikodular yayıyordu; sonradan Freud biyografisinde, "her şey bir yana Freud'dan ve doktrinlerinden ayrılmasıyla kendini gösteren psikotik tezahürler... [ve] siklotimisinin manik safhası"ndan söz ediyordu.[43] Freud'un kendisi de Rank'ı akıl hastası mı yoksa çocukça bir asi mi ilan edeceğini bilememişti: "Benden ayrıldığından beri Rank, periyodik olarak depresyon nöbetleri, aralarda da manik safhalar geçiriyor... onun için hasta denebilir".[44] Ama başka zamanlarda ondan "yaramaz çocuk" diye söz ediyordu. Nihai kopuştan sonra ne o ne de Jones, Rank'la hiç karşılaşmadılar, onu görenlerse depresif ya da manik belirtilere hiç rastlamadı. Jones'la Abraham'ın gözdesi, Amerika Psikanaliz Derneği'nin başkanı Brill, 1930'da büyük bir dinleyici topluluğu önünde Rank'ın teorilerini zihinsel hastalık ürünü ilan ederek, onu karaladı. 1957'de Jones'un Freud biyografisini yeni basıma hazırlayan Lionel Trilling, olayı iyice süsleyerek, hem Rank'ın hem de Ferenczi'nin akıl hastanesinde öldüğünü ekledi.[45] Bunu gösteren bir kanıt yoktur: Freud ve eski meslektaşları tarafından dışlanmanın verdiği ıstıraba rağmen Rank, gayet üretken bir hayat sürdürdü, kendini geliştirdi ve ona sevgisini verecek yeni kimseler buldu.

Sonraki yıllarda Rank'ın Freud'a dair görüşü adil ve dengeliydi. Eski akıl hocasının ona ve diğerlerine yönelttiği gazap ve nefret hislerinden uzaktı; ortodoksinin sınırlarını aştıktan sonra, hareket ve lideri hakkında gayet derinlikli bir görüş formüle etmişti. 1932'de yazdığı *Modern Eğitim*'de şöyle demişti:

"Psikanaliz ne kadar devrimci görünse de muhafazakâr bir hal almıştır; çünkü kurucusu baba otoritesini savunan isyankâr bir oğuldur; kendi isyankâr oğul-egosunun korkusundan baba rolünün emniyetine sığınan bir devrimcidir".[46]

Yeni fikirler öne sürenlerin hepsinin başına geldiği gibi, Rank'ın kavramları da değiştirilmiş biçimde Freud'un teorileri içinde yerini aldı. Freud, meslektaşlarının fikirlerini kullanmasını haklı göstermek için şöyle demişti: "Başka birinin düşüncesine kendimi uydurmak benim için kolay değil; kural olarak kendi çapraşık yollarımda onunla bir bağlantı kurana kadar bekliyorum".[47] Bu her ne kadar kendi kararsızlığını kabul eden ve çalışma tarzında bir açıklığa işaret eden, hoş bir itiraf gibi görünse de aslında gerçeğin yarısının itirafıdır. Doğru, Freud için başkalarının fikirlerini benimsemek kolay değildi ama bunun nedeni kendi hâkimiyetini koruma, başkalarının fikirlerini kendisininmiş gibi sunma ihtiyacıydı. Rank'la ayrıldıktan hemen sonra 1926'da yayımladığı *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*'da da aynı şeyi yapmıştı. Bu denemede nihayet kaygı teorisini yeniden gözden geçirmişti; yaptığı değişiklikleri, Rank'ın anne-bebek ayrılığının merkezi önemine dair fikirleri önceliyordu.

Hastalarıyla ilk olarak çalışmaya başladığı zamanlardan itibaren Freud, her türlü kaygı durumunu gözlemlemişti. Kendi hayatında da ön planda olan bir duygu haliydi bu; gençliğinde uzun döneme yayılan çözülme durumlarında yoğun olarak yaşamış, kırk yaşlarında kendi kendini analiz ederken de kaygısı doruk noktasına ulaşmıştı. Teorisinde kaygının yeri, kişiliğinin izlediği dolambaçlı yolu takip ediyordu. 1890'larda küçüklüğündeki travmatik kayıp ve çaresizlik deneyimlerine yaklaşmış, sonra kendini cinsellik ve Oedipus kompleksi teorisinin etrafında yeniden organize etmişti. Bu teoride gerçek travmalar asgariye indirgeniyor, kaygı da ikincil bir olgu, cinselliğin boşalımı engellendiğinde ortaya çıkan bir his olarak tanımlanıyordu. Bu görüşü uzun müddet muhafaza etti: ta 1920'de *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'ye eklediği bir dipnotta şöyle diyordu: "Psikanaliz araştırmalarının en önemli sonuçlarından biri, nevrotik kaygının libidodan

kaynaklandığını, libidonun bir dönüşümü olduğunu, dolayısıyla sirkenin şarapla ilintili olması gibi onunla ilintili olduğunu ortaya çıkarmasıdır".[48]

Sürekli kaygıya farklı bir bakış açısını yansıtan yorumlar yapmış olsa da, bunlar hep laf arasında söylenmiş, bu arada cinsellik teorisi hep merkezi bir yer işgal etmiştir. Yine de, kendi travmatik kaygısı hep geriplanda bekliyordu. *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı* eski teoriden yenisine nihayet kesin bir dönüş yaptığı denemeydi. Eski teorik kanaatlerden yola çıkarak yeni bir konuma ulaştığı uzun bir yazıydı. Sonunda, eski teorisinin yanlış olduğunu belirtiyor ve yeni görüşünü sunuyordu: kaygı bir *işaretti*, bir *tehlike* işareti, *travmanın* yinelenmesi tehlikesinin işareti, travma ise *sevgi nesnesinin ya da onun sevgisinin kaybıydı*. Şöyle ifade etmişti: "Eskiden zannettiğim gibi kaygıyı yaratan baskı değildir, baskıyı yaratan kaygıdır... Daima egonun kaygı tavrı önce gelir, baskıyı da o tetikler. Kaygı asla bastırılmış libidodan kaynaklanmaz".[49] Denemede, bu yeni kavrayışla eski fikirler arasında gidip gelmeyi sürdürmüş, ama sonunda sevgi nesnesinden ayrılmalarda tehlikenin kökeni üzerine net bir açıklamada bulunmuştu: "Kaygı ilk başta bir *tehlike* durumuna tepki olarak ortaya çıkar ve benzeri bir durum ne zaman tekrar etse kaygı da yinelenir... [Tehlikeler nelerdir?]... bir çocuğun yalnız ya da karanlıkta kalması veya kendini alışık olduğu biri —mesela annesi— yerine tanımadığı birinin yanında bulması. Bu üç örnek tek bir duruma indirgenebilir —o da sevilen ve özlenen birinin kaybıdır".[50]

Bunu takip eden tartışmada Freud, "bebeğin, annesinden ayrılmasının neden olduğu zihinsel çaresizliği" vurgulamıştı. Artık hadım edilme kaygısını ve ahlaki kaygıyı —süperego tarafından cezalandırılma korkusunu— bu ilk ayrılık korkusunun dönüşümleri olarak görüyordu. Ahlaki kaygı artık "ayrılık ve sürüden atılma" korkusu, yani içteki ebeveynin: süperegonun sevgisini kaybetme korkusuydu.

Freud'un kaygı teorisini gözden geçirmesi, teori inşası yoluyla yaptığı kendi kendini analizde önemli bir son adımdı ve bunu kotardığı sırada yetmiş yaşında olan birisi için de önemli bir büyüme işaretiydi. Yine de, bu fikirleri asla kendi hayatıyla

ilişkilendirmedi ve bu gözden geçirmenin, cinsel dürtünün önemi, Oedipus kompleksi ve babanın gücünü vurgulamayı sürdürdüğü sonraki yazıları üzerinde neredeyse hiç etkisi görülmedi. Hastalarına uyguladığı tedavide de bir değişiklik olmadı; yeni fikirleri klinik çalışmaları üzerinde fazla etki yaratmadı. Teorideki bu yenilikler, ortodoks takipçilerine de tesir etmedi. Ta 1960'ta, Anna Freud'la Max Schur, John Bowlby'nin anneye bağlılık ve ayrılma kaygısı fikirlerini "psikanaliz harici" bularak topa tuttular.[51] Kaygının kökenine dair önemli içgörüleri geliştirme işi hareketin dışında çalışanlara kaldı.

1930'larda Avrupa'daki siyasal durumun bozulmaya başlamasıyla Rank, zamanının yarısını Paris'te, diğer yarısını ABD'de geçirmeye başladı; nihayet 1934'te de temelli Amerika'ya taşındı. Taşınmadan önce, teorisyen, terapist, öğretmen ve konuşmacı olarak New York'ta kendine isim yapmıştı. Amerika'ya yaptığı yoluculukların çoğunda, Tola ve kızını yanına almamıştı; zamanla evlilikleri bitti, ama Naziler iktidarı ele geçirince onların Avrupa'dan kaçmasına yardım etti.

Rank, Freud'dan ayrılmadan önce New York'a ilk geldiğinde, ustanın temsilcisi gibi karşılanmıştı ve psikanaliz eğitimi gören Amerikalı adaylar analiz olmak için ona gitmekten memnuniyet duymuştu. Ama hareketten "çekildiği" haberi yayılınca Brill ve diğerleri ona sırtlarını döndüler; eski öğrencileri de resmi psikanaliz örgütü içinde kalabilmek için yeniden analizden geçmek zorunda kaldı. Sadece Rank'ı dışlamakla kalmamışlardı, onunla bağlantısı olanların fikirlerinden de arınması gerekiyordu. Kara listeye alındı, psikanaliz dergilerinde yazıları yayımlanmadı, katkıları göz ardı edildi. Ama Rank'ın yenilikçi fikirleri ve tekniklerini benimseyenler de çıktı; Jessie Taft, Pennsylvania Üniversitesi, Sosyal Çalışma Okulu'nda Rankçı düşünceye dayalı bir eğitim programı başlattı ve sonradan önemli figürler haline gelen pek çok psikoterapisti etkiledi: Carl Rogers, Franz Alexander, Rollo May, Robert J. Lifton ve Irvin Yalom gibi.

Rank büyümeyi ve kişiliğini geliştirmeyi sürdürdü. Sonradan yaptığı Freud eleştirileri ve gecikmeli de olsa Adler'le Jung'un katkılarını kabul edişi, senelerce hizmet ettiği hareketin ideolojik kısıtlamalarından kurtulduğunu gösteriyordu.

Geçmişe dair nadir yorumları arasında ikisi çarpıcıdır. Freud'la geçirdiği yıllardan söz ederken, buruk bir sesle Taft'a "her şeyimle içindeydim" demişti; sonunda kendisine düşman olan bir harekette yer almaktan duyduğu üzüntüyü gösteren bir sözdü bu. Eski akıl hocasından söz ederken, Freud'un yakın muhitinde entelektüel bağımsızlığın ortodoksiye feda edildiğini ve 1911'den itibaren Freud'un yazdıklarının çoğunun kendisini eleştirenlere cevap niteliğinde olduğunu belirtmişti.

1909'daki A.B.D ziyaretinin neden olduğu kaygı ve rahatsızlık yüzünden hep bu ülkeden nefret etmiş olan Freud'un aksine Rank, yeni ülkesinde sevecek ve takdir edecek çok şey buldu. Estelle Buel adında Amerikalı bir kadınla ilişki kurdu ve Mark Twain'in Huckleberry Finn karakteriyle özdeşleşerek ona ve Jessie Taft'a yazdığı mektupları "Huck" diye imzalamaya başladı. İngilizce yazdığı son kitabı *Beyond Psychology*'de Rank, Amerikalı yazar hakkında aydınlatıcı yorumlarda bulunuyordu. Twain'in eserlerinde ikizlere ve kimlik karmaşasına pek çok gönderme vardır; Rank'ın hayatında da büyük önemi olan bu temalar, ilk kitaplarından *İkiz*'de tartışılmıştı. Twain'in en ünlü karakteri Huckleberry Finn'de Rank yeni bir model bulmuştu. Huck, vahşi alkolik babası yüzünden hayatta yapayalnız kalmış annesiz bir çocuktu, hayatını sürdürebilmek için becerilerine ve pratik zekâsına güveniyordu. Karşılaştığı, insan budalalıkları ve zalimlikleri karşısında inancını ve masumiyetini koruyordu. Viyana kenar mahallelerinden çıkma, fakir Yahudi çocuk, Otto Rosenfeld gibi.

Huckleberry Finn şu meşhur satırlarla biter: "Ama herhalde uzaklara kaçmam gerekecek, Sally Teyze yüzünden, yoksa beni evlat edinip, medenileştirecek, buna dayanamam. Daha önce de görmüştüm". Edebiyattaki muadili gibi Rank'ın da içinde yaşadığı medeniyete güvenmemek için pek çok nedeni vardı, çünkü yıl 1939'du; Avrupa İkinci Dünya Savaşı'na dalıyor, kendi ülkesi Naziler'in eline geçiyordu. Freud ve hareketle olan tecrübesi trajik bir hayalkırıklığıyla sonuçlanmıştı. Huck gibi Rank da uzaklara gitmeyi planlıyordu. 1939'da evlendiği Estelle Buel'in California'da bir çiftliği vardı ve oraya yerleşmeyi düşünüyorlardı. Maalesef oraya taşınmamadan, elli beş yaşında öldü.

Bölüm 23

"Bir Kadın Ne İster?"

Erkekler kendi hikâyelerini anlatmakta hep bize üstünlük sağlamışlardır. Eğitimin en yüksek dereceleri hep onlara ait olmuştur; kalem hep onların elinde bulunmuştur.

—Jane Austen, *Persuasion*

Freud 1923'te kansere yakalandıktan sonra toplumla olan teması azalmıştı ama kendine yeten psikanaliz dünyasında yetmiş yaşlarına kadar canlılığını korudu, yazışmalarını sürdürdü, hastalarını kabul etti ve son on yılında çok sayıda dikkate değer deneme yazdı. Rank'ın meydan okumasına cevaben, 1926'da yazdığı *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*'yı ertesi yıl derinlemesine bir din tartışması takip etti: *Bir Yanılsamanın Geleceği*. Deneme her zamanki gibi "kitlelerin" eleştirisiyle başlıyordu, onları genelde kadınlar için kullandığı terimlerle tanımlıyordu: "tembel ve akılsız... içgüdüsel feragati sevmez".[1]

Denemede Freud, sıradan insanların medeniyet için çalışmasını ancak güçlü liderlerin sağlayabileceğini öne sürüyordu ve dini —isim vermese de Avusturya Katolikliği'ni— kurallarıyla ve ödüllendirip cezalandıran bir Tanrı'nın korkusuyla kitleleri kontrol altında tutan bir sistem olarak tanımlıyordu. Ona göre Tanrı, çocukluktaki güçlü babanın bir yansımasıydı; ibadetleri de saplantılı nevrozlara benzetiyordu, bu fikri ilk olarak 1907'de yazdığı *Obsesif Davranışlar ve Dini Pratikler* makalesin-

de dile getirmişti. Freud, dinin, bireydeki nevroza paralel bir grup nevrozu olduğuna inanıyordu: ikisi de gerçekliğin yerine olmasını istedikleri şeyin fantezilerini ya da yanılsamalarını koyuyordu, ikisi de sihirli ritüellere —dualar, yakarılar, saplantılar ve zorlayıcı davranışlara— dayanıyordu; Freud bunların ikisini de bilim ve psikanalizle bağdaştırmıyordu. Burada değerli bir fikir vardı; ister kişisel ister dini olsun, ritüeller, kaygıyı ve diğer yıkıcı hisleri zaptetmeye ya da hafifletmeye yarayabilir. Ama Freud *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde bundan çok daha fazlasını iddia ediyordu; bu deneme, bütün dini, psikanalitik yorumlama silahıyla ele geçirme girişimiydi.

Uygarlığın Huzursuzlukları (1930), *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nin kaldığı yerden devam ediyordu ama Freud'un eski kişisel mülahazalarının yeniden, genel bir teorik tartışma süsü altında, kotarıldığı çok daha zengin bir denemeydi. Deneme, Freud'un dinin güçlü bir baba figürüne çocukça tapınmadan başka bir şey olmadığı görüşüne karşı çıkan, pasifist-romancı Romain Rolland'la bir diyalogla başlıyordu. Rolland kendi inancının belli bir doktrine ya da kiliseye bağlı olmadığını, bir "okyanus hissi", evrenle bir olma hissi olarak yaşadığı bir şey olduğunu söylüyor ve din inancının ardında yatan enerjinin bu olduğuna inanıyordu. Freud bu fikri almış ve anneyle tek vücut olmak için duyulan bir bebeklik isteğinden öte geçemediğini öne sürmüştü. Okyanus hissi fikri onu rahatsız ediyordu çünkü annelere fazlaca güç veriyordu, bu yüzden de "Çocuklukta en büyük ihtiyaç, bir babanın koruyuculuğuna duyulan ihtiyaçtır" önermesiyle bu fikre sırtını dönüyordu.[2] Ama meseleyi burada bırakmıyor, insanın mutluluk arayışına dair uzun bir tartışmaya giriyor, uygarlık yolundaki ilerlemenin göbeğinde neden bu kadar çok insanın —belki kendisinin de— mutsuz olduğu sorusuna odaklanıyordu.

Uygarlığın Huzursuzlukları mutluluğa erişmenin bir yolu olan sevginin olasılıklarını ve tehlikelerini inceliyordu. Okyanus hissini ya da bir olmanın verdiği keyifli duyguyu —anneyle bebek ve genişletildiğinde erkekle kadın arasındaki sevgi olasılığını— çocukça ve gerçekdışı bularak hiçe sayıyordu. Freud böyle bir sevginin tehlikeli olduğunu yazmıştı, çünkü insan

bir kere buna kapıldı mı egosunun sınırları eriyebilirdi ve bu da psikozla bağlantılı bir durumdu. Sevgi, insanın kontrolü elden bırakmasını gerektirdiği ve elini kolunu bağladığı için de tehlikeliydi: "Istıraba karşı, en çok âşık olduğumuzda savunmasız kalırız; en çok, sevgi nesnemizi ya da onun sevgisini kaybettiğimizde çaresizce bir mutsuzluğa kapılırız".[3] Yoğun bir haz veren ama tehlikeleri olan bu sevgi durumunun karşısına ehlileştirilmiş, sosyalleştirilmiş biçimini koyuyordu: "yüceltilmiş" ya da "amaca-ketlenmiş libido", aklın ve bilimin yolu.

Freud oldum olası aklı savunmuş olsa da, *Uygarlığın Huzursuzlukları*'nın geri kalanında, zihinsel kontrolün hâkim olduğu bir hayat tarzını, böyle bir hayatın gerçekten mutluluk getirip getirmeyeceğini sorgulamıştı. Bu da bir saldırganlık ve saldırganlığın cezalandırıcı bir vicdan ya da süperego biçiminde nasıl benliğe karşı döndüğü tartışmasına yol açmıştı. Bu temayı incelerken, sevgi ve haz özlemlerini amansızca bastırmasından kaynaklanan, muhtemelen kendi mahrumiyetleri ve ıstırapları hakkında yürekten gelen pasajlar yazmıştı. İnsanın kendi benliğine karşı dönen aşırı suçluluk, aşırı saldırganlık, kendine has bir bedbahtlık yaratır diye düşünmüştü: "Uygarlığın gelişiminde en önemli sorun suçluluk duygusudur... uygarlıktaki gelişmemizin bedelini, artan suçluluk duygusu yüzünden mutluluğumuzu kaybederek öderiz".[4] Sonunda bir mutluluk yolu olarak sevgiye dönmüş ama bunu ancak soyut terimlerle ifade edebilmişti: "Artık iki 'Göksel Gücün' ötekisinin, ölümsüz Eros'un, kendisi gibi ölümsüz rakibiyle [saldırganlık] mücadelesinde galip gelmesi beklenebilir. Ama bunda ne kadar başarılı olacağını ve ne gibi sonuçlara ulaşacağını kim önceden tahmin edebilir?"[5]

1930'da, Freud'a, Frankfurt şehri tarafından Goethe Ödülü verildi. Freud, 2.500 dolarlık para ödülünün 250 dolarını, artık yaşlanmış olan arkadaşı Lou Andreas-Salomé'ye verdi. Bu ödül onda karışık duygular uyandırmıştı: geniş bir kesimin dikkatini çekmek ve en eski idollerinden Goethe'yle birlikte anılmak hoşuna gitmişti, yine de bu ödülün geç gelen sembolik bir ödül olmasından yakınmıştı. Daha sonra yazdığı mektuplarda, daha prestijli Nobel Ödülü'nü almamaktan duyduğu hayalkırıklığı

Freud ve annesi, 1925...

göze çarpıyordu. Aynı zamanda ödülün toplum nezdinde ona kazandırdığı onurun, psikanaliz düşmanlarının yeni saldırılarına yol açacağından korkuyordu. Yine de kabul konuşmasını yapması ve ödülü alması için Anna'yı Frankfurt'a yolladı.

Anne sevgisini potansiyel bir mutluluk kaynağı olarak inceleyen *Uygarlığın Huzursuzlukları*, 1929'un sonuna doğru tamamlanmıştı. Ertesi yıl Freud'un kendi annesi uzun hayatının sonuna yaklaştı. Freud yetmişinci doğumgününü 1926'da kutlamıştı; o sırada doksan bir yaşında olan Amalia, kendi apartmanının merdivenlerinden kucakta indirilip oğlunun apartmanının merdivenlerini kucakta çıkarılması gerektiği halde doğumgününe katılmakta ısrar etmişti. Bu kutlama için yeni bir elbise istemişti, misafirlere gururla "ben annesiyim" diyordu.[6] Bunu takip eden yıllarda iyice zayıf düştü. 1930'da, doksan beş yaşında, yaz aylarını her zamanki kaplıcasında geçiriyordu; yanında da bütün hayatını onun bakımına adayan kızı Dolphie vardı. İyice kötüleşmeye başlayınca Viyana'ya götürüldü ve Eylül ayında öldü. Freud Ferenczi'ye şöyle yazmıştı: "Bu büyük hadise beni tuhaf bir biçimde etkiledi. Ne acı duydum ne de keder, herhalde bu duruma has koşullar yüzünden —yaşı-

nın çok fazla oluşu, sonlara doğru içine düştüğü çaresizliğin bende yarattığı acıma; aynı zamanda, benim de gayet iyi anladığım bir özgürleşme, bir kurtulma hissi. O yaşadığı müddetçe ölme özgürlüğüm yoktu, artık var".[7]

Freud, Jones'a annesinin ölümünün "şahsi özgürlüğü"nü arttırdığını yazmış ve devam etmişti: "Benden on yaş küçük erkek kardeşimin yaşadığı acılı matemden bende eser yok. Cenazeye gitmedim; beni yine Anna temsil etti... benim için ondan [Anna] daha önemli kimse yok".[8] Sözlerinde ölçülü bir bilgelik havası olsa da, erkek kardeşinin tepkisinde çok bariz olan kederden yoksun oluşu çarpıcıdır. Freud'un hâkim duygusu rahatlamaydı; sonunda Amalia hayatından çıkmıştı. Anna'nın şahsiyetindeyse, bütün ihtiyaçlarını temin eden ama hâkimiyetine tehdit oluşturmayan bir kadın kazanmış, daha doğrusu yaratmıştı.

Uygarlığın Huzursuzlukları, dolambaçlı ve tereddütlü bir tarzda anneler ve kadınlarla ilintili sevginin değeri üzerinde dursa da Freud'un kadın psikolojisine dair kendine özgü fikirleri, ergenliğindeki önyargılarından pek de öteye geçemedi. On yedi yaşındayken, arkadaşı Emil Fluss'a şöyle yazmıştı: "Eğitmenlerimizin cinsi latifin canını, bilimsel bilgilerle sıkmaması ne isabetli!... Kadınlar bilgi edinmekten daha faydalı şeyler için gelmiştir dünyaya".[9] Seneler geçtikçe, bir taraftan kadınlara dair bir hayret, bir taraftan da teorik kesinlik ifade etmişti. Maalesef bu ikincisi psikolojik doktrin halini aldı. Daha 1905'te, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de, erkeklerin cinsel hayatını araştırma konusu yapabildiği halde "kadınlarınkinin —kısmen medeni hayatın kısıtlamaları yüzünden, kısmen de kadınların geleneksel ketumluğu ve samimiyetsizliği yüzünden— hâlâ nüfuz edilmez bir belirsizliğe sarılı" olduğunu yazmıştı.[10] 1926'da yayımlanan *Lay Analysis* denemesinde "yetişkin kadının cinsel hayatı psikoloji için 'kara kıta'dır" diyordu.[11] Çoğu Avrupalı'nın kafasında "kara kıta" Afrika'ydı, dizginlenmemiş tutkuların ilkel toprakları. Nihayet, Jones'un alıntıladığı meşhur bir sözü şuydu: "Kadın ruhu üzerindeki otuz yılı aşkın araştırmalarıma rağmen, o büyük 'Bir kadın ne ister?' sorusunun cevabını hâlâ bulamadım".[12] Doğru söylüyordu; kadınları

asla anlayamamıştı. Bunda şaşılacak bir şey yoktu zira onlarla sahici bir yakınlık kurmaktan hep sakınmıştı.

Ergenliğinde ve delikanlılığında Freud, Viktorya dönemi için bile aşırı bir cinsel ve duygusal kontrol "ahlakına" sahipti. Arkadaşlarına evlilik öncesi cinsellik ve aşk maceralarının zararları konusunda nutuklar atan, müziğin uyandırdığı duygulara tahammül edemeyen ve kız kardeşlerini riskli kitaplar okudukları için azarlayan, fazlasıyla erdemli biriydi. Yirmi altı yaşına gelene kadar ailesi dışındaki kadınlarla pek teması olmamıştı, sadece ergenliğinde, annesi yaşındaki Bayan Fluss'u kısa süreliğine arzulamıştı. Minyonluğu, çocuksuluğu ve uysallığı onu çeken Martha Bernays'a ilk görüşte âşık olmuştu. Uzun nişanlılıkları sırasında yazışmalarda kendini gösteren tutku, evlenip birlikte yaşamaya başladıktan sonra ortadan kalkmıştı. Elli yılı aşkın evlilikleri boyunca Freud, karısından ziyade psikanalize ve erkek arkadaşlarına duygusal yatırımda bulunmuştu; yetişkin hayatının en büyük aşkı Wilhelm Fliess'ti.

Kendi cinsel deneyim eksikliği karşısında Freud cinselliği nevroz teorisinin merkezine yerleştirdi. İlk kez, evlendikten sonra cinsel ilişkide bulunan Freud'un kendi yorumları Martha'yla cinselliğin sınırlı ve tatminden uzak olduğunu ima ediyordu. Onun teorilerine karşı çıkan meslektaşlarının ondan çok daha fazla cinsel deneyimi vardı. Duygusal açıdan ateşli olan Jung evlendiğinde cinsel açıdan tecrübeliydi, evlendikten sonra da en az iki aşk macerası yaşamıştı; gençliğinde cinsellikten korkan Otto Rank bu korkusunu yenmiş, iki kere evlenmiş ve pek çok macera yaşamıştı; cinsel açıdan faal olan Ferenczi de pek çok ilişki ve aşk macerası geçirmişti. Meslektaşlarının hiçbiri, Freud'un "içgüdülerin en zapt edilmezi" dediği cinselliğin her şeyi kapsadığı konusunda onunla hemfikir değildi.[13] Hatta diğerleri gibi epeyce cinsel deneyim yaşamış olan Jones bile Profesör'ün kadınlara dair fikirlerine katılmıyordu.

Freud, romantik tecrübesinin kıtlığına rağmen, kadınların cinsel hayatı hakkında teoriler ileri sürmekte tereddüt etmemişti, bu fikirleri üç makalede son şeklini aldı: *Cinsiyetler Arasındaki Anatomik Farklılıkların Bazı Psişik Sonuçları* (1925); *Kadın Cinselliği* (1931); ve *Psikanaliz Üzerine Yeni Giriş Konferansla-*

ri'nda (1933) yer alan *Kadınlık* denemesi. Kendi konumuna hak kazandırmış olmasına rağmen —herkes "biseksüel" olduğu için kadınlar hakkında söyledikleri bir ölçüde erkeklerde de bulunuyordu— temel savı bir inançtan kaynaklanıyordu. Çocukluktaki kaygının başlıca kaynağının hadım edilme tehdidi olduğunu ileri sürmüştü. Kendi kendini uyarması halinde penisinin kesileceği kendisine sık sık söylenen oğlan çocuğu, kız kardeşinin, annesinin ya da dadısının cinsel organını görene kadar bu tehditlere inanmıyordu ama gördüğü anda tehditlerin gerçek olduğuna inanıyordu. Dişi cinsel organının erkeklerde yarattığı sözde "dehşet"in nedeni buydu. Kız çocuğu ise kendisinde mevcut olmayanı fark ettiğinde şoka uğruyordu: "Bir anda muhakemesini yapar. Onu görmüştür, kendisinde olmadığını bilir ve ona sahip olmak ister". Bu durum kız çocuğunda "penis kıskançlığı" yaratır ve "narsisizmini zedeler, aşağılık duygusu, işleyen bir yara gibi gelişir".[14]

Freud'a göre, kız çocuğu ilk başta hadım edilmiş olmayı kabullenemez ve "erkek gibi olmakta ısrar eder", ayrıca "çok ileri yaşlara kadar günün birinde bir penis sahibi olma umudunu korur. Bu umut hayatının amacı halini alır".[15] Kızlar, annelerinin de penissiz, aşağı varlıklar olduğunu anlayınca, sözde onlara düşman kesiliyordu. Freud'un 1916'da yazdığı *İstisnalar* denemesindeki ifadesi şöyleydi: "Kadınlar kendilerini bebekliklerinde zarar görmüş, mesela hak etmedikleri halde bir şeyleri kısılmış ya da kötü muamele görmüş farz eder; pek çok kızın annesine karşı hıncı, onları dünyaya erkek yerine kadın olarak getirmesinden kaynaklanır".[16] Freud, küçük dişilerin, hadım edilmiş olmayı kabul edene kadar küçük erkekler oldukları sonucuna varıyordu; cinsellikleri "tümüyle erkeksi nitelikteydi" ve küçük bir penis zannettikleri klitorisleri "başlıca cinsel bölgeleri"ydi.

Freud, küçük bir kızın en büyük mücadeleyi, erkek olma isteğini inkâr etmek için verdiğini iddia ediyordu. Ayrıca penis kıskançlığının, kendine göre kadınların kıskançlığa daha meyilli olmasının da temelinde yattığı düşüncesindeydi. Kız çocuğu nevrozdan kaçınmak istiyorsa klitoral mastürbasyonu bırakmalıydı zira bu onun penisi olmadığı gerçeğini kabullenemediğini

gösteriyordu; Freud buradan yola çıkarak sadece vajinal orgazmların "normal" olduğunu iddia etmişti. Kız çocuğu, nevrotik ya da homoseksüel olmak istemiyorsa, penis isteğini inkâr etmeli, sevgi nesnesi olarak babasını almalı ve Oedipus kompleksinin kendi versiyonunu, erkek olma isteğinin yerine bebek sahibi olma isteğini koyarak aşmalıydı.

Freud'un temel kadın doğasına dair görüşleri, erkeklerle kadınların farklı ahlaki ya da etik kapasiteleri olduğu fikriyle iç içe geçmişti. Bütün ahlakın içgüdüsel tatmini reddetmek üzerine kurulduğuna ve bu süreçteki en hayati adımın Oedipus kompleksini çözmek olduğuna inanıyordu. Mesela oğlan çocuğu annesi için duyduğu cinsel istekten vazgeçmeli ve babasıyla özdeşleşmeliydi, böylece babası denetleyen, otoriter bir ses olarak kişiliğine eklenebilirdi. "Süperego, Oedipus Kompleksi'nin vârisidir" derken, bunu kastediyordu. Bu fikri destekleyen çok fazla kanıta rastlanmasa da Freud bunu, kadınların sözde aşağı ahlaki kapasitesi gibi bazı şeyleri açıklamakta kullanmıştı. Şöyle diyordu: "Kadınlar için etik açıdan normal olanın, erkekler için normal olandan daha farklı bir seviyede olduğunu düşünmeden edemiyorum... kadınlar erkekler kadar adil değiller... hayatın büyük taleplerine teslim olmaya erkekler kadar hazırlıklı değiller... sevgi ya da düşmanlık duyguları muhakemelerini daha fazla etkiliyor —bütün bunlar, yukarıda sözünü ettiğimiz süperegonun oluşumundaki değişiklikten kaynaklanıyor".[17]

Freud kadınların başarısız erkekler olduklarına inanıyordu, "anatomi kader"di ve bütün bunların kökeninde penis kıskançlığı yatıyordu. Ona göre, kızlar erkek olmak için duydukları gerçekçi olmayan arzudan vazgeçmeyi reddettiklerinde nevrotik ya da sapık oluyorlardı ve kadınlar erkeklerden daha düşük bir etik seviyedeydi. Psikanalizin içindeki ve dışındaki pek çok yazar bu teorileri derinlemesine eleştirdi. Abraham'ın Berlin Psikanaliz Enstitüsü'nde eğitim görmüş olan Karen Horney, 1926'da yazdığı *Kadınlıktan Kaçış* denemesiyle Freud'un teorilerini ilk sorgulayanlardandı.[18] Freud, Horney'in itirazının farkındaydı ama *Kadın Cinselliği*'nde, "benim izlenimlerime uymuyor" diyerek savuşturmuştu.[19] Bu tür eleştirilere cevap ve-

rirken, kadınlarla ilgili teorilerine katılan üç kadın psikanaliste —Helene Deutsch, Jeanne Lampl-de Groot ve Ruth Mack Brunswick'e— başvuruyordu. Üçünü de analiz etmiş olduğu ve üçü de onun yörüngesinden ayrılmadığı için fikirleri pek tarafsız sayılamaz. Rank'ın doğum travması teorisini de aynı şekilde sınamıştı.

Freud, kadın psikolojisi hakkındaki teorileri hastaları üzerinde yaptığı çalışmalara dayanıyormuş gibi yazmıştı ama bir istisna haricinde, denemelerin hiçbirinde bu türden kanıtlar zikredilmiyordu. Bu istisna *Bir Çocuk Dövülüyor*'a yaptığı bir göndermeydi ama o da artık kesinleştiği üzre kızı Anna'nın analizinden temel alıyordu. Bu vakayı, kızlarda dayak fantezilerine çok rastlandığını belirtmek için kullanmıştı ki bu durum temel kadın mazohizmi fikrini destekliyordu. Ama Anna Freud'un karmaşık dayak ve mastürbasyon fantezilerine küçük kızlarda nadiren rastlanır, bu yüzden de bu fanteziler babasının bütün kadınların cinselliği hakkmdaki fikirleri için pek kanıt teşkil etmez.

Yapılan kapsamlı araştırmalar artık anatominin kader olmadığını göstermiştir; penis kıskançlığı ve erkek olma isteği küçük kızların en önemli sorunları değildir; kızlar, her yönüyle erkeklik kadar kıymetli olan bir ilksel kadınlık tecrübe etmektedir; ahlaki muhakeme ve etik davranış konusunda kadınların erkeklerden aşağı kalır yanı yoktur. Çok küçük olsalar bile kızlardaki kadınsılığı gözlemek kolaydır; beş kız kardeşiyle dolu bir evde büyümüş olan ve üç kız babası olan Freud'un gözünün önündekini görmemek için daha büyük gayret sarfetmesi gerekiyordu. Kuşkusuz, ikinci sınıf varlıklar olarak tanımlandıkları ve muamele gördükleri bir toplumda yaşayan kadınlar, zamanla kadınlıkları yüzünden daha aşağı olduklarını hissedebilirler ve bazıları için, toplumun onlara dayattığı bu durumun simgesi penis eksikliği olabilir. Bu esasen Adler'in aşağılık kompleksi ve erkeksi protesto teorisinde yer alan bir şeydi ve bu kavramlar bu psikolojik tepkileri toplumsal bağlama oturtuyordu ama Freud, makalesinde Adler'in fikirlerini bir dipnotta elinin tersiyle itmişti.

Kadınların ahlaki, zihinsel ve fiziksel açıdan aşağı olduğu inancı antik çağlara dayanır; bu tavırlar Freud'un döneminde

de etkisini sürdürüyordu. Kişiliğinin şekillendiği yıllarda, Avusturya-Macaristan'da ayrımcılığa dayanan bir sistem hâkimdi: kadınlar oy kullanamaz, yüksek eğitim alamaz, meslek sahibi olamaz, evlerinin dışında anlamlı bir işle meşgul olamazlardı. 1867'den sonra kadınların örgüt kurmaları ya da siyasi partilere katılması yasaklanmıştı. Kadın düşmanı fikirler özellikle Kıta Avrupası'nda yaygındı; Leipzig'de okuyan, sonradan Bryn Mawr Koleji'nin başına geçen, Amerikalı M. Carey Thomas 1880'de annesine şöyle yazmıştı: "Keşke profesörlerin ve Almanca kitapların kadınlardan nasıl söz ettiklerini sana aktarmanın bir yolu olsa".[20]

Freud, kendi aile deneyiminden de, kadınlara karşı genelgeçer tavırlara aşinaydı. Annesi, babasından daha güçlü bir kişiliğe sahip olduğu halde bu inançları ve uygulamaları olduğu gibi kabullenmişti; iki oğlunu okumaya ve meslek sahibi olmaya teşvik etmiş ama kızlarından bunu esirgemişti; Freud onun Altın Sigi'siydi, Dolphie ise hizmetçisi. Çocukluğundan itibaren kızların hiçbirinin onun gibi okulda parlayamayacağını biliyordu; Martha ve kendi oğulları ile kızlarıyla da aynı geleneği sürdürmüştü.

Kadınlara dair hâkim on dokuzuncu yüzyıl fikirleri hiç sorgulanmıyor değildi.[21] 1848'de Avrupa'da vuku bulan devrimlere cevaben, erkeklerin ve basının desteklediği bir grup kadın, ilk Viyana Demokratik Kadınlar Derneği'ni kurmuştu. Aynı yıl New York'ta düzenlenen Seneca Falls Kongresi'nde, kadınlar oy kullanmaktan ve eğitimden, ayrıca kanuni haklardan mahrum bırakılmalarını protesto etmişti. John Stuart Mill, 1861'de yazdığı *Kadınların Köleliği* denemesinde cinsiyetlerin tümüyle eşit olduğunu savunuyor, kadınlar üzerindeki tahakküm kalkmadığı müddetçe, cinsiyetler arasındaki doğal farklılıklar sorusuna asla cevap bulunamayacağını yazıyordu: "Şu anda kadının doğası denilen şey kesinlikle yapay bir şeydir".[22] Freud, Mill'in denemesini 1880'de Almanca'ya çevirmiş, birkaç yıl sonra nişanlısına yazdığı mektupta da bu denemenin tezine kesinlikle katılmadığını belirtmişti.

Kadınların daha aşağı olduğuna dair kadim inanış, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yeni, daha güçlü bir biçime

büründü, bilim diliyle kuşatıldı ve görünüşte nesnel kanıtlarla desteklendi. Popüler Darwinizm —Darwin'in kendisi evrim teorisini bu alana uygulamakta daha temkinliydi ve kadınların yüksek eğitim görmesi gerektiğini savunuyordu— Lamarckçı kalıtım, fizyoloji ve fizik kuramlarından kotarılmış, sözde-bilimsel bir sistemdi bu. Bu düşünceler, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı boyunca bilim adamları ve doktorlardan büyük destek buldu ve bu alanlardan gelen hemen hemen hiç kimse feminist harekete sempatiyle yaklaşmadı; hareketi destekleyen erkekler edebiyat, felsefe ve sanat alanlarından çıktı.

Bilimsel ortak kanıya göre, kadınların anatomisi erkeklere nazaran daha çocuğumsuydu, beyinleri daha küçüktü, zekâları daha kıttı, âdet görmeleri etkili çalışmalarını engelleyen bir kusurdu ve erkekler daha kuvvetliydi.[23] Fizikten ödünç alınan enerjinin korunması teorisi bu alana uygulanmıştı; buna göre sabit miktarda "canlılık" ya da "hayat enerjisi" vardı ve bunun tümüyle kadının beynine gitmesi halinde üremek ve bakmak için yeterli enerji kalmazdı, bu da insan ırkının sonunu getirebilirdi. Genel itibariyle, kadınların daha az gelişmiş erkekler olduğuna inanılıyordu; daha duygusal, daha mantıksız, daha güçsüz, daha zayıf oldukları düşünülüyordu, özellikle de tümüyle akıldışı bir hal aldıkları âdet döneminde, kendilerini cinsel içgüdülerine kaptırmaya yatkın oldukları öne sürülüyordu. Kadın cinselliği medeniyet için öyle ciddi bir tehdit olarak görülüyordu ki bazı doktorlar —Freud'un döneminde, Viyana Üniversitesi jinekoloji bölüm başkanı olan Rudolf Chrobak da dahil— kronik bir biçimde mastürbasyon yapan kadınlara klitorektomi uyguluyordu.[24]

Bu inanç sistemi bilimin muazzam prestijinden güç alıyordu, oysa Mill'in de belirttiği gibi toplumsal ayrımcılık ve önyargının etkileri "bilimselliğe aykırı" damgası yiyordu. Bu teorileri destekleyecek hiçbir kanıt olmasa da yaygın kabul görmüşlerdi; Freud da üniversitede okurken ve sonraki yıllarda bu teorileri benimsemişti. Arkadaşı Wilhelm Fliess 1906'da, en büyük eseri *Hayatın Seyri*'nde şöyle yazmıştı: "Bir kadının zihinsel hayatında tembellik kanunu hüküm sürer; erkek yeniliğe meraklıdır ama kadın değişime karşı çıkar: her şeyi pasif bir bi-

çimde kabul eder, kendisi yeni bir şey eklemez... Onun alanı duygulardır. Erdemi sempatidir".[25] Freud zaman içinde bu inançları biraz olsun aşmayı başarsa da farkında olmadan düşüncesinin arkaplanını oluşturuyorlardı; farkında olmadığı için de değişime dirençli ve güçlüydüler. Libidinal enerjinin sabit miktarda olduğu teorisi —mastürbasyon ve diğer cinsel "sapıklıklar" için kullanılması halinde yüceltilmiş, "üstün", uygar gayeler için kullanılacak enerji kalmıyordu— kadınlar hakkındaki teorileri gibi bu eski fikirlerden temel alır.

1861'de Mill'in fikirleri azınlıktaydı, ama Freud genç bir doktorken kadın meseleleri konusunda hararetli tartışmalar yapılıyordu ve ortalıkta çeşitli reform teklifleri dolaşıyordu.[26] Bütün Batı dünyasında kadınlar üzerindeki tartışmalar toplum hayatının vazgeçilmez bir parçasıydı, yine de derin fikir ayrılıkları devam ediyordu. 1900'e gelindiğinde ABD, İngiltere ve Avrupa'daki hemen her ülkede ciddi bir feminist hareket vardı. Bertha Pappenheim kızlara uygulanan kötü muameleye karşı faal mücadele veriyor ve Almanya'da kadın haklarını desteklemek için çalışıyordu. 1895'te yeni kurulan Avusturya Kadınlar Derneği, kadınların tıp mesleğine kabul edilmeleri için büyük bir kampanya başlatmış ve 1900'de bu isteklerine kavuşmuşlardı. Kadınlar, Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kabul edilmişti, ilk on sekiz mezunun on biri, ağabeylerinin izinden giden Yahudilerdi.[27] Oscar Rie, kızının tıp tahsili görme planını desteklemişti ama Freud, Rie'ın kızının yakın arkadaşı olan Anna'yı iki yıllık bir öğretmenlik eğitimi kursundan fazlasına teşvik etmedi. Birinci Dünya Savaşı sırasında pek çok kadın sorumlu, bağımsız konumlara gelmiş, yeni buldukları güç ve yetenekler sayesinde kendilerine güvenleri artmıştı. 1918'e gelindiğinde, neredeyse bütün Avusturyalı kadınların oy kullanma ve yüksek eğitim görme hakkı vardı, ama pek çok mesleğe girmelerinin önü hâlâ kapalıydı.

Ayrımcı kısıtlamaların kalkmasına ve yeni fırsatların açılmasına ek olarak eşitsizliği haklı göstermek için kullanılan inanç sistemi, bilimdeki gelişmeler sayesinde gittikçe değerini kaybediyordu. Modern genetiğin yükselişi —Mendel'in çalışmaları 1900'de yeniden keşfedilmişti— erkeklik ve kadınlık

hormonlarının bulunmasıyla birlikte cinsiyet farklılıklarının gerçekten bilimsel olarak incelenmesine olanak tanıdı. Lamarckçı kalıtım teorisi çürütüldü. 1905'ten itibaren yapılan beyin büyüklüğü incelemeleri ve yeni zekâ testleri, erkeklerin kadınlara karşı doğuştan gelme bir zekâ üstünlüğü olmadığını gösterdi. 1910'a gelindiğinde katı biyolojik belirlenimcilik, yerini kadınlarla erkekler arasındaki farklılıklara ilişkin çevresel ve kültürel etkenlere bırakıyordu; Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren, kadınların aşağı oldukları fikrini destekleyen bütün sözde-bilimsel yapı çöktü. Havelock Ellis, 1894'te, kadınların aşağı olduğuna dair tıbbi ve "bilimsel" fikir birliğini özetleyen *Erkek ve Kadın* kitabını yazmıştı.[28] 1929'da kitabını düzeltti, yeni kanıtları ekledi ve kadınların doğuştan aşağı olduğu fikrini bir kenara bıraktı.

O dönemdeki pek çok önemli düşünürü meşgul eden büyük kadın tartışmasında Freud'un konumunu anlamak her zaman kolay değildir. Elbette kadın hareketinin farkındaydı; vaka raporları ve mektuplarında bu hareketi yeriyordu. 1908'de Viyana Psikanaliz Cemiyeti'nde, Fritz Wittels'in bayat, sözdebilimsel fikirlerle dolu *Kadınların Doğal Konumu* bildirisi hararetli tartışmalara yol açmıştı. Freud da bu bildiriden yana tavır almış, "bir kadın aynı anda hem çalışıp hem de çocuk yetiştiremez" ve "feminist hareketin bir grup olarak kadınlara faydası yok; bunun sadece birkaç bireye faydası var" türünden sözler sarfetmişti.[29] Stekel ve Hitschmann, Wittels'in sunuşunu eleştirmişler, Adler daha da ileri gitmişti. Sosyalist fikirleri doğrultusunda Adler şöyle demişti: "Özel mülkiyetin özendirilmesiyle, her şey gibi kadın da özel mülk halini almıştır. Önce babasının mülkiyetindedir; sonra da kocasının. Kaderini bu belirler. Bu nedenle öncelikle bir kadına sahip olma fikri terkedilmelidir".[30]

1920'lere gelindiğinde Freud, kadınların fizyolojik ve zihinsel açıdan aşağı olduğuna dair eski fikirlerini açıktan açığa savunmuyordu ama bu fikirlerin özü yeni bir kılığa girerek teorilerinde varlığını sürdürüyordu. Fizyoloji araştırmalarını bırakıp psikanalize geçtiğinden beri diğer bilim dallarındaki gelişmeleri izlemez olmuştu, bu yüzden de Lamarckçı kalıtım ya da

kendisinin öne sürdüğü libidonun korunmasının mekânistik teorisi gibi modası geçmiş fikirler, bir zaman kapsülünde kalmışçasına teorilerinde yaşamını sürdürüyordu. Havelock Ellis 1929'da yeni kanıtları göz önünde bulundurarak kadınlar hakkındaki fikirlerini değiştirmişti ama Freud sadece eski önyargılarına, anatomik aşağılık ve penis kıskançlığı adı altında yeni bir psikanalitik kılıf giydirmişti.

Freud'un eserlerinde kadınlar konusundaki antika fikirlerin varlığını korumuş olması, kısmen gençliğinde edindiği Viktoryen inançlarla açıklanabilir; ama zaman içinde başka eski moda fikirlerini bir kenara bırakmayı başarmıştı. Kadın karşıtı hükümleri, on dokuzuncu yüzyıl önyargılarının kendi eşsiz kişisel tarihiyle çakışmasından kaynaklanıyordu. Fevri, saldırgan ve tahakkümcü tavırlarıyla Amalia, duygusal denetimi olmayan kadın klişesine gayet iyi oturuyordu. Ama belki bundan bile daha önemli bir etkiyi, kız kardeşleriyle, erkek kardeşi Julius'un ölümünden sonra doğan beş bebekle olan deneyimi yaratmıştı. Çocukluğu boyunca, kendisinden esirgenen anne ilgisinin onlara bahşedildiğini görmüştü; bu da kendisine ait, hüsrana uğramış, tehlikeli anne sevgi ve ilgisi özlemini onlara yansıtmasına yol açmıştı. Onlar aşırı "tatmine" ulaşanlardı, bir bütün halinde kadın cinsi konusundaki fikirlerinin yaşayan prototipleriydi. Kadınlar, annesi ve kız kardeşleri gibi, içgüdüsel arzularını denetleyemeyen çocuksu tiplerdi oysa başarılı ilk erkek evlat, ahlaken üstün ağabey ve genelde tüm erkek sınıfı çok farklıydı.

Freud'un kadınlara dair çarpık fikirleri psikanalizin pek çok yönüne nüfuz etmişti. Babaları annelerden, babanın gücünü annenin sevgisinden daha önemli görmüştü. Terapist olarak baba otoritesini üstlenmiş, kendilerince anneye eşit statü tanıyan, anne-bebek bağlılığının merkeziyetini vurgulayan ve terapisti hem baba hem de anne rolünü üstlenen biri olarak gören Breuer, Jung, Rank ve Ferenczi'nin fikirlerini reddetmişti. Onların aksine Freud, annenin eylemlerini zararlı bir "tatmin" ve hastanın bebeklikteki cinsel istekleriyle bir "çarpışma" olarak tanımlayan teknik kurallar koymuştu. Sonraları Ferenczi'nin hastalarını öperek iyileştirmeye çalıştığı dedikodusunu yayma-

sı, Macar meslektaşının önemli terapik yeniliklerini karalamak için yaptığı bir çarpıtmaydı. Sevgi ve şefkate duyduğu özlemden duyduğu korku tehlikeli "homoseksüel libido"ya dönüşmüştü: bir erkeğin yaşayabileceği en büyük tehditti bu. Ona göre kadınlar, kadınlıkları hakkında değerli hiçbir şey hissedemezlerdi; "temelde" penis kıskançlığının, sahip olmadıkları erkekliğe duydukları özlemin etkisi altındaydılar.

Kimileri Freud'un kadınlara karşı tavırlarının başka bir yönü olduğunu iddia etmişlerdi. Benzer mesleklerin dışladığı kadınları psikanalize kabul ettiğine işaret etmişlerdi; onlara göre, bu açıdan çağının ilerisindeydi; tıp, bilim, hukuk, siyaset ve iş dünyasında meslek sahibi olmayı denetleyen diğer erkeklerde bulunmayan bir açıklık ve hoşgörü göstermişti. Pek çok kadının psikanalizde önemli roller oynadığı doğrudur: ilk başlarda baldızı Minna sırdaşıydı, sonraları Lou Andreas-Salomé, Ruth Mack Brunswick, Helene Deutsch, Marie Bonaparte ve tabii kızı Anna onun yerini almışlardı. Ama bu ilişkilerin gerçekliği göründüğü gibi değildir.

Freud için psikanaliz hareketi her şeyden önce geldiğinden, bu harekete gönül veren kadınlara karşı güvensizliğini askıya alabiliyordu.[31] Kızı Anna gibi, dostça ilişkiler içinde olduğu diğer bütün kadınlar da ona ve davaya sonuna kadar sadıktı. Sadakatlerinden emin olana kadar kadınlara şüpheyle yaklaşırdı. Freud, Lou'yla ilk karşılaştığında Ferenczi'ye, "bu kadının tehlikeli bir zekâsı var" diye yazmış ve "etrafındaki bütün izler Aslan inine giriyor ama hiçbiri dışarı çıkmıyor" diye uyarmıştı.[32] Rank güzel karısıyla savaştan döndüğünde, Freud ilk anda soğuk davranmıştı; ancak Tola ailenin itaatkâr bir üyesi olma arzusunu gösterdikten sonra ona karşı duyguları yumuşamıştı. Oysa Martin'in güzel ve müsrif karısı Esti, gerekli saygıyı göstermemiş ve ebediyen kara koyun damgası yemişti.

Bölüm 24

Sándor Ferenczi: Akıllı Bebek

Bir dost ve yol arkadaşı arıyorum, öyle ki aramızda bir nebze uyumsuzluk bile mümkün olmasın.

—Freud'dan Ferenczi'ye, 1910[1]

O günleri hayatımın en güzel günleri sayıyorum ve benim için nasıl benzersiz bir kılavuz olduğunu minnettarlıkla düşünüyorum.

—Ferenczi'den Freud'a, 1923[2]

Üç yıldır, artan yabancılaşmasını, teknik hataları konusundaki uyarılara kulaklarını tıkayışını ve belki de en önemlisi, önceki vakalarla kıyasladığımda çok daha sebepsiz bulduğum, bana karşı şahsi bir husumeti gözlemliyorum.

—Freud'un Jones'a Ferenczi hakkında yazdıkları, 1932[3]

O [Freud] kimseyi sevmez, sadece kendini ve işini sever —kimsenin özgün olmasına izin vermez... Freud'un travma karşıtlığı, kendi zayıflıklarını görmesi önünde koruyucu bir vasıtadır.

—Ferenczi, *Klinik Günlüğü*, 1932[4]

Freud'la Sándor Ferenczi arasındaki ilişki de artık aşina olduğumuz bir rotayı takip etti. Yirmi beş yıl boyunca dost ve dava arkadaşı olmuş, projeleri konusunda birbirlerine fikir vermiş, psikanaliz hareketinde birlikte çalışmış ve kişisel meselele-

rini tartışmışlardı. Freud, Ferenczi'nin, büyük kızı Mathilde'yle evlenmesini ümit etmiş, daha sonra da genç meslektaşı, onun metresi ve metresinin kızı arasındaki bir aşk üçgeninde terapist ve akıl hocası rolünü oynamıştı. Budapeşte'deki meslektaşına herkese yazdığından daha fazla mektup yazardı.

Jung ve Rank'la da olduğu gibi yakınlığın şartı, Ferenczi'nin itaatkâr, hayran, hatta tapan oğul-mürit olmasıydı, ki bu role gayet uygundu. Müthiş bir sevilme ihtiyacı içindeydi ve Freud hayatındaki en büyük otorite, psikanalizse mesleği ve inanç sistemi olmuştu. Ama Ferenczi aynı zamanda hastalarını anlamak ve tedavi etmek için sürekli daha iyi yöntemler arayan özgün ve yaratıcı bir adamdı. Hayatının son yıllarında kendisini, psikanaliz tekniği üzerinde deneyler yapmaya vermişti, bu da onu Freud'un klasik yönteminden uzaklaştırıyordu. Son makaleleri, 1932'de yazdığı özel *Klinik Günlüğü*'yle birlikte, psikanalizdeki modern gelişmeleri önceleyen pek çok fikir ve yöntem içeriyordu; onu Profesör'le kaçınılmaz bir çarpışma rotasına sokan da bunlardı.

1873'te doğan Sándor Ferenczi, on iki çocuklu bir ailenin sekizinci çocuğuydu; beş yaşındayken kız kardeşlerinden biri ölmüştü. Polonyalı bir Yahudi olan babası Macaristan'ın Miskolc kasabasına yerleşmişti ve orada bir kitapçı dükkânı işletiyordu, böylece ortanca oğlu edebiyat, şiir, müzik ve kültür dolu bir ortamda büyümüştü. On beş yaşındayken, ona yakın olduğu anlaşılan babası ölmüş, annesini on bir çocuk ve aile işiyle başbaşa bırakmıştı. Ferenczi'nin sonradan arkadaşı Georg Groddeck'e belirttiği üzre, annesinden "çok az sevgi, çok bol sertlik" görmüştü;[5] Freud'a ise şöyle yazmıştı: "Annem, babamın ölümüne kadar çok katıydı, o zamanlar genelde haksızlık ettiğini hissederdim, şimdi de öyle hissediyorum. 'Terkedilme fantezileri' kurduğumu bilinçli olarak hatırlıyorum".[6]

Ferenczi Viyana Üniversitesi'nde tıp eğitimi gördükten sonra Budapeşte'ye döndü, çeşitli hastane ve kliniklerde çalıştı, sonradan psikanalize duyacağı ilgiyi adeta haber veren konularla: hipnotizma, telepati, ispiritizma, homoseksüellik ve histeriyle uğraştı. Ayrıca fahişelere ayrılmış bir klinikte çalıştı ve normal imkânlardan yoksun olanların tıbbi ve sosyal sorunları

üzerine makaleler yazdı; bu eserleri Adler'in Avusturyalı terzilerin içinde bulunduğu kötü koşulları yazdığı risaleyle paralellik gösteriyordu. İlk psikanalistlerden olan her iki adam da fakirlere karşı özel bir merhamet besliyordu, Freud'un eserlerinde kesinlikle bulunmayan bir şeydi bu.

Çoğunluk Ferenczi'yi sıcakkanlı, sevecen, özenli, heyecanlı, umut verici, empatik, başkalarını kabul eden ve anlayan biri olarak tanımlamıştır. Sevimli oyunculluğu ve naifliğiyle çocuksu bir yanı da vardı. Duygusallığına, büyük bir sevilme ve onaylanma istediği de eşlik ediyordu; senelerce Freud'dan bağımsızlığını kazanmak için mücadele vermişti, ama zaman zaman köle gibi itaat ederdi. Babasını kaybetmiş olması, annesinin haşinliği ve onun tarafından terk edilme korkusu, çok sayıdaki kardeşinin duygusal dayanak için rekabette oluşu, onu sevgiden mahrum bırakmıştı. Buna bir de çocukluk travması eklenmişti; kendi kendini analiz ederken, bir hizmetçi kızın cinsel tacizine uğradığını fark etmiş, bu sayede bazı hastalarının çocuklukta maruz kaldığı istismar gerçeğini de anlamıştı. Kendisinden hep "akıllı bebek" diye söz ederdi; mahrumiyeti yüzünden, vaktinden önce bir esirgeme rolü geliştirmiş olan bebek ya da çocuk anlamına geliyordu bu. Freud, Ferenczi'nin ona aşırı gelen sevgi ihtiyacını eleştirse de, bu özelliği genç analistin hastalarının çocukluk deneyimleriyle doğrudan temasa geçmesini sağlıyordu. Ayrıca, bu alana ilgi duyanların çoğunda olduğu gibi, Ferenczi'nin travmaları ve duyarlılığı, onu kaygı ve diğer yıkıcı duygulara açık bırakmıştı, sağlığına dair çeşitli şikâyetleri de bunu gösteriyordu.

Ferenczi, Freud'dan on yedi yaş küçüktü, yani hemen hemen Jung kadar. 1908'de Freud'la tanıştığında, o da Jung gibi kendine yer edinmiş bir psikiyatrdı; klinik çalışmaları, yayınları vardı. Hem Freud'u hem de psikanalizi büyüleyici buldu. Devrin tanımlayıcı psikiyatrisinin etkisiz yöntemleri karşısında psikiyatri tam bir hazine sandığıydı. Harekete ilk katılanların çoğu Freud'un yenilikçi fikirlerine, hem teori hem de terapi zenginliğine kapılmıştı. Dahası, neredeyse bütün kendi kendisini anlamak isteyen psikanalistlere, Freud sadece lider ve kılavuzları değil, terapistleri olma vaadini de sunuyordu. Bu, özellikle Ferenczi vakasında gerçekleşmiştir.

Freud ve Sándor Ferenczi...

Freud ise Budapeşte'den gelen bu yeni namzete hemen ısınmıştı. İlk karşılaşmalarında Ferenczi'ye bir sonraki psikanaliz toplantısında bir bildiri sunmasını teklif etti, ayrıca onu yaz tatilinde ailesine katılmaya davet etti. Belli ki Freud, Ferenczi'den çok hoşlanıyordu, zira psikanaliz muhitinden bir tek o tatillerinde Freud'a düzenli olarak eşlik ediyordu.. Tanışmalarının üzerinden daha bir yıl geçmeden, Clark konferansları için Freud ve Jung'la birlikte Amerika'ya gitmesi için davet edilmişti. Freud sonradan şöyle yazmıştı: "Uzun yıllar boyunca sonbahar tatillerini birlikte İtalya'da geçirdik, benim adımla ya da onun adıyla sonradan literatüre katılan makalelerin çoğu oradaki konuşmalarımız sırasında şekillendi".[7]

Ferenczi, Freud'un yetişkinliğindeki yakın erkek arkadaşlar silsilesine eklenmişti; özel bir yakınlıktan daha fazlasını vaat ediyordu çünkü Freud'un büyüklüğünü yansıtan ideal bir aynaydı, Profesör'ün ihtiyaçlarını önceden hissedebiliyor ve onlara cevap veriyordu. Gerçekten de akıllı bir bebekti.

Ferenczi'nin ilk eserleri yerleşik psikanalizin çerçevesi dahilinde kalsa da klinik ilgi alanlarının genişliğini gösteriyordu. 1910'da, Freud'un önerisi üzerine, Jung'un başkanlığını yapacağı Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin kurulmasını teklif etmiş, Viyanalı analistlerle çatışmaya girmiş, 1911'de de Adler ve destekçilerinin ihracını onaylamıştı. 1912'de, Adler'in kopuşu ve Jung'un farklılıklarının hissedilmesi üzerine Komite'yi kurmak için Jones'la biraraya geldi. Ferenczi saray muhafızlarının sadık bir üyesiydi; sadakatinin bir kanıtı olarak, Freud'un Jung'dan ayrılmasına neden olan *Symbols of Transformation* üzerine gayet olumsuz bir eleştiri yazdı. On iki yıl sonra Freud'la Rank arasında çatışma çıktığında, Ferenczi arabulucuk teşebbüsünde bulundu; ama neticede Freud'a karşı tavır almak elinden gelmedi ve dostunun ihraç edilmesinde onunla işbirliği yaptı. Ferenczi'nin Adler, Stekel, Jung ve Rank'ın uzaklaştırılmalarını yaşadığını ve psikanalizin merkezi doktrinleri konusunda Freud'la hemfikir olmayanların kaderini gayet iyi bildiğini unutmamak lazım. Bu muhaliflerin bazı katkılarına sempati duyduğu halde —mektupları ve makaleleri bunu gösteriyor— neredeyse altmış yaşına gelene kadar Profesör'e karşı çıkmaya cesaret edememişti.

1914 sonbaharında Ferenczi Freud'la birlikte "analiz"e başladı. Asıl terapi üç seferde vuku buldu: 1914 Ekimi'nde iki hafta (Ferenczi'nin orduya çağrılmasıyla kesildi), 1916'nın Haziran ya da Temmuz ayında üç hafta ve 1916'nın Eylül ya da Ekim ayında iki hafta —yani toplamda yaklaşık yedi hafta. Bu süre bir terapi için yeterli olmasa da aslında bütün ilişkileri bir analizdi, zira daha ilk karşılaşmalarından itibaren ikisinin de içinde güçlü duygular uyanmıştı. Daha tanışmalarının üzerinden bir yıl geçmeden, Freud'la Ferenczi, Jung'la birlikte Amerika gezisinde, birbirlerinin rüyalarını ve kişiliklerini analiz ediyorlardı. Özellikle Ferenczi'nin yazdığı mektuplarda, kendisine ve Freud'la olan ilişkisine dair fikirlerini ve duygularını tahlil etme gayreti vardı. Sık sık Profesör'e duyduğu sevgi ve ihtiyaçtan, karışık duygularından, güvensizlik ve kaygılarından, hastalarına dair karmaşık hislerinden söz ederdi; bunların hepsi bir terapiste açılacak konulardı.

Tanışıklıkları üç yılını doldurmadan, Freud'la Ferenczi birlikte Sicilya adasındaki Palermo'ya tatile gitmişlerdi. Ferenczi daha fazla samimi olmak için can atıyordu; Freud'un eserleri, psikanalizin kurucusuyla ilişkisinde anlamlı ve açık bir iletişim kurabileceğini ümit ettirmişti ona. Palermo seyahatinden sonraki bir mektupta şöyle yazmıştı: "Unutmayın ki senelerdir sizin zihninizin ürünlerinden başka bir şeyle meşgul olduğum yok; eserlerinizin her cümlesinin arkasındaki adamı hissettim ve onu sırdaşım yaptım".[8]

Ama Freud yakınlık konusunda kararsızdı. İlişkilerinde samimiyet vaat eder, sonra da otoritesinin surları gerisine çekilirdi. Jung, Freud'un Amerika yolculuğunda kendisine bunu nasıl yaptığını anlatmıştı, Palermo tatilinde de Ferenczi'nin başına aynı şey gelmişti. Freud paranoyak psikotik hâkim Schreber'in vaka hikâyesini yazıyordu ve Ferenczi işbirliği yapabileceklerini zannetmişti. Ama Freud için işbirliği Ferenczi'yi sekreter gibi kullanmaktı; genç adam buna karşı koyunca Profesör, "Demek öyle? İstersen ben bırakayım hepsini sen yaz" demişti.[9]

Ferenczi tekrar tekrar bu olaya geri dönüyordu, çünkü bu olay ona, Freud'la yaşadığı zorlukların temsilcisi gibi görünüyordu. Ferenczi sürekli duygusal dürüstlük arayışı içindeydi; aralarında bazı hisler —sevgi, cinsellik, bağımlılık, rekabet, düşmanlık— varsa, bunları tartışmak istiyordu ama Freud böyle tartışmalardan uzak durmayı tercih ediyor ve arkadaşının samimiyet arzusunu "çocukça", daha da kötüsü "kadınsı" ve "homoseksüel" olarak yorumluyordu. Ferenczi bir yazıda işbirliği yapmak istediğinde, bu her şeyi kendine mâl etmek şeklinde yorumlanıyordu, yani genç adam babasını öldürüp her şeye sahip olmak isteyen Oedipus konumuna düşüyordu. Freud yakınlık arzusunu her seferinde ölümcül, rekabetçi bir açıdan algılıyordu.

Palermo macerası Freud'un zihninde Wilhelm Fliess zamanındaki anılarını canlandırmıştı ve bunu Ferenczi'ye yazdığı mektuplarda belirtmişti; o da Freud'un "Fliess vakasından sonra insanlara —hatta dostlara karşı duyduğu haklı güvensizliği"ni anladığını yazmıştı.[10] Freud şöyle cevap verdi:

Artık kişiliğimi tümüyle açma ihtiyacı hissetmediğimi anlamakla kalmadın, bunun travmatik sebebini de gayet iyi teşhis ettin... Nasıl baş etmeye çalıştığımı senin de gördüğün Fliess vakasından beri içimdeki bu ihtiyaç söndü. Bir parçacık homoseksüel yatırımı geri çekip egomu genişletmekte kullandım. Tam da paranoyakların çuvalladığı şeyde başarılı oldum. Buna bir de genellikle pek iyi hissetmememi ekle; sindirim sorunlarım beni belli ettiğimden çok daha fazla etkiledi.[11]

Bunlar gayet açıklayıcı yorumlardı. Ferenczi'nin samimiyet baskısı Fliess travmasını yeniden harekete geçirmişti; Freud önceki ilişkiden kalan anı ve duygularla mücadele ediyordu. Böylesi bir yakınlıktan kaçınıyor, enerjisini içinde —kendi deyimiyle egosunu genişletmekte— yoğunlaştırıyordu, böylece özlemleri ve hayalkırıklıkları kendisine ait teori oluşturma dünyasına aktarılıyordu. Schreber üzerine denemesini arkadaşıyla paylaşmak yerine kendi başına yazmıştı; bu vakada zulüm hezeyanlarını "atıl homoseksüel" itkilerdeki patlamaya bağlamıştı, bu itkiler baba sevgisine duyulan bastırılmış istekten kaynaklanıyordu. Freud ister Fliess ister Ferenczi'den olsun, sevgi özlemlerini "homoseksüel" itkiler olarak görüyordu, öyle tehlikeliydiler ki psikoza neden olabilirlerdi, bu yüzden de onları kuvvetle bastırıyordu: "Tam da paranoyakların çuvalladığı şeyde başarılı oldum".

Freud-Ferenczi yazışmasında on yılı aşkın süre devamlılığını koruyan, genç adamın karman çorman aşk hayatıydı. 1900'de, yirmi yedi yaşındayken, Freud'la karşılaşmasından sekiz sene önce, Gizella Palos adında evli bir kadınla bir aşk macerasına girmişti. Kadın ondan sekiz yaş büyüktü; Elma ve Magda adında iki kızı vardı. Gizella'nın ailesi Miskolc'da Ferenczilerle samimiydi, bu yüzden de kadını çocukluğundan beri tanıyordu. 1910 senesinde Ferenczi, Gizella'yı analiz etmeye başladı; Ferenczi'nin Freud'a yazdığı mektuplardan, kadının bu alana yakınlık duyduğu ve psikanalize dair pek çok meseleyi onunla tartışabildiği anlaşılıyordu.

1911'de Gizella'nın kızı Elma depresyona girdi ve Ferenczi onu da analiz etmeye başladı. Tedavi esnasında kızın reddettiği

bir talibi intihar etti; kızın mutsuzluğunun iyice artması üzerine, daima başkalarının acılarına duyarlı olan Ferenczi, genç kıza âşık oldu ve onunla evlenmeyi düşünmeye başladı. Tedaviyi kesti ve bu çetrefilleşmiş ilişkinin açıklığa kavuşması için kızı Freud'a analize gönderdi. Freud kızı dört ay kadar tedavi etti; ondan hoşlanmadığı aşikârdı, Ferenczi'nin Gizella'yla ilişkisini sürdürmesinin daha iyi olacağına inanıyordu. Elma Budapeşte'ye geri döndü ve Ferenczi'yle yeni bir "analiz" sürecine girdi. Sonuçta Ferenczi onu bırakmaya karar verdi; Elma Budapeşte'den ayrıldı, bir Amerikalıyla evlendi, daha sonra ondan ayrıldı ama boşanmadı. İş bu kadarla bitmedi. Ferenczi, artık kocasından boşanmış olan Gizella'ya olan bağlılığı konusunda karışık hisler besliyordu ve anneyi mi yoksa kızını mı seçeceğini bilemiyordu. İkisi arasında durmadan gitti geldi ve Gizella'yla ancak 1919'da kadın elli dört, kendisi de kırk altı yaşındayken evlenebildi. Gizella'nın kocasının, evlendikleri gün intihar ettiği rivayet edilir.

Ferenczi'nin bu kadınlardan kaynaklanan çatışmaları, Freud'la olan ilişkisiyle tamamen iç içe geçmişti. Freud'un Jung'a meftunluğu 1912'de bir infilakla noktalanınca, halefini kaybeden Profesör için "libidosunu yatırdığı" kişi Macar arkadaşı oldu. Ferenczi ise Profesör'ün münasip bulmadığı bir kadınla olgun bir ilişkiye girmeyi çok zor buluyordu. Hem Gizella hem de Freud'la ilişkisinde bağımlı bir çocuk gibiydi.

Psikanalizin o ilk zamanlarında, terapi, eğitim ve kişisel ilişkiler birbirine geçmiş olduğundan böyle karmaşık durumlar olağandı.[12] Freud kendisiyle birlikte harekette görev alan, Eitingon ve kızı Anna gibi pek çok kişiyi analiz etmişti. 1913'te Jones'u analiz için Ferenczi'ye yolladı, mektuplarında beraberce İngiliz meslektaşlarını çekiştirdiler. Yine de, bu vakada neyin nerede başlayıp nerede bittiği iyice karışmıştı. Ferenczi önce metresini, sonra onun kızını analiz etmiş, ikisine de âşık olmuş, hangisiyle evleneceğine karar verememişti. Sonra kızı Freud'a göndermiş, derken hâlâ tam kararını vermemişken tekrar analize geri almıştı. Elma'nın analizleri hem Freud hem de Ferenczi'nin gözünde, Sándor için iyi bir eş olup olmayacağını sınayan testlerdi, bu arada kızcağıza gerçekleri söylemesi ve teda-

viye "direnmemesi" için sürekli baskı yapıyorlardı. Freud konuya tarafsız ya da nesnel yaklaşamıyordu çünkü hep Gizella'yı tutmuştu. Bu karmaşık ilişkilere bir de mahremiyet eksikliği eklenmişti, zira herkes birbirine ötekinin ne söylediğini ya da hissettiğini anlatıyordu, anlatılanlara sözde analizler de dahildi. Üstüne üstlük bu sırları ifşa ederken, başkalarına anlatmamaları için birbirlerini uyarıyorlardı.

Ferenczi-Freud-Gizella-Elma macerasının yaralayıcı gevezelikleri, Freud'un analiz uygulamasının tipik bir örneğiydi. Kendisi kurucu olduğu ve yaptıkları takipçilerinin çoğunun uygulamalarını şekillendirdiği için, hepsi olmasa da çoğunluğu onun kadar boşboğazdı. O yıllarda bazı analistler şimdi gerekli görülen mahremiyet sınırlarını tanımasalar da, bu vaka zamanın standartlarında bile aşırı mahremiyet ihlalleriyle doluydu. İki hastanın, Gizella ve Elma'nın esenlikleri, denetimi elinde bulunduran analistlerin, Freud'la Ferenczi'nin çıkarları uğruna feda ediliyordu.

Bu meselede Freud için iki şey çok önemliydi: Ferenczi'yle kişisel yakınlığı ve psikanaliz hareketinin yükselmesi. Ferenczi'nin Gizella'yla kalmasının bu çıkarlara daha iyi hizmet edeceğine inanıyordu çünkü Gizella Profesör'e saygı duyuyordu, davaya sadıktı, aynı zamanda Sándor'u erkek çocuk konumunda tutacak bir anne figürüydü. Daha Ferenczi ona anne-kız çatışmasını açmadan önce Freud, Gizella'yla tanışmış ve Jung'a şöyle yazmıştı: "Harika, kadın güzelliğinin doruğundan henüz inmiş bir kadın, zihni berrak ve çok hoş bir sıcaklığı var. Bizim ilmi iyice hatmettiğini ve sağlam bir taraftarımız olduğunu söylememe gerek bile yok".[13]

Freud Elma'ya çok farklı değer biçmişti. Bir seferinde ona "erken bunama" (şizofreni) teşhisi koymuştu, oysa bunu gösterir kanıt yoktu. Sonradan hem anne hem de kızıyla görüşmüş ve Ferenczi'ye şöye yazmıştı: "Bayan G.'nin ziyareti çok hoştu; özellikle muhabbeti pek güzeldi. Kızı daha kaba malzemeden yapılmış, konuşmaya pek katılmadı, genellikle yüzünde boş bir ifadeyle oturdu. Tabii bunun dışında en ufak bir anormalliği yoktu. Yara izi [Elma yüzünden yeni ameliyat geçirmişti] hiç göze çarpmıyor ve yadsınamaz kendini beğenmişliğini sergilemekten onu alıkoymuyor".[14]

Freud'un Elma'ya uyguladığı terapi, özellikle karakteristik kadınlarla birlikte çalışma tarzını sergilemişti. Kızın Ferenczi'ye karşı hissettikleri için şöyle demişti: "Besbelli sana olan sevgisi babasına karşı tavrına ve annesiyle rekabetine dayanıyor".[15] Sonradan, "çalışma önünde büyük engel oluşturan ve açık narsisizmin büyük bölümünü teşkil eden, iffet taslama biçiminde gözüken babayla özdeşleşmesine nüfuz etmeyi ve kırmayı başardım" diyecekti.[16] Ferenczi'ye, Elma'dan sır saklayacağına ikna ettikten sonra, şöyle yazmıştı: "Esas direnç noktasına geldik, —babasından aktardığı— intikam arzusuna; o zamandan beri işler zorlaştı. Bugün sert davrandım, giderken yüzünde çok kızgın bir ifade vardı. Sana yazdığı mektuptan haberim var. Onun arkasında da aynı intikam arzusu yatıyor, doğal olarak üzerinde şimdilik kalın bir örtü var, şimdiye kadar ortaya çıkan her şeyde olduğu gibi. Onu yırtmak için gayret gösteriyorum".[17]

Ortaya çıkan her şeyi örten kalın örtü, Elma'nın kendisinin bütün bunları söylemediği anlamına geliyordu; bunlar, sözde onun analizde anlattıkları üzerine Freud'un yaptığı yorumlardı. Mesela "kendini beğenmiş" olduğunu söylerken, yirmi yaşındayken kız kardeşlerinden birine söylediklerini tekrarlıyordu; onu da, övgüler karşısında başının döndüğü ve "kendini beğenmiş, şımarık, tahammül edilmez" olacağı konusunda uyarmıştı. Genç kadınların cinselliği karşısındaki yasaklayıcı tavırları otuz yılda pek değişmemişti. Sonunda Ferenczi'ye şöyle yazdı: "Elma'ya karşı sağlam durduğunu ve numaralarını boşa çıkardığını öğrendiğime çok sevindim".[18] "Direnç", "intikam", "kendini beğenmişlik", "narsisizm", "numaralar" —bu kelimeler, sevdiği iki kişi: annesi ve eski analisti arasında kalmış depresyondaki genç bir kadına karşı Freud'un tavrını gösteriyor.

Kızının aksine, hem Freud hem de Ferenczi, Gizella'yı çok fedakâr buluyorlardı, ikisinin de çok yinelediği ve takdir ettiği bir özelliğiydi bu. Ferenczi onun "asil, uysal ve cömert halleri"nden, "akıl almaz anlama ve affetme kapasitesinden" söz ediyor, "sevgili, tatlı Bayan G... . anlatılmaz bir aşk ve acı içinde" diyordu.[19] Kadın bütün bu kararsızlık döneminde Sán-

dor'un yanında olmuş, aynı zamanda kızına da destek olmaya çalışmıştı. Bu iki erkeğin gözünde Gizella kendini son kertede feda eden bir anneydi. Adeta kendine ait bir benliği yoktu; sadece âşığının, kızının ve psikanaliz davasının ihtiyaçlarını yerine getirmek için yaşıyordu.

Kendini hiçe sayan Gizella tam da Freud'un kendini yanında rahat hissettiği türden bir kadındı. Freud'a göre, bir diğer Martha, kişiliğini erkeğin ihtiyaçlarına uyduran bir kadındı. Ferenczi'nin hayatında ille de bir kadın olması gerekiyorsa, böyle bir kadın olması daha iyiydi, çünkü Elma gibi cinsel cazibesi olan bir kadın, Freud'un arkadaşı üzerindeki hükmünü tehlikeye sokabilirdi: "Ekspres mektubun geldiğinde, doğal olarak [Elma'yla] nişanlandığın haberini alacağımı düşündüm, bu suratsız ihtiyarı, o güzel genç kadın uğruna ihmal edersen hiç sitem etmeme kararı aldım... Yaz tatiline benim yerime onunla çıkacağın fikrine yavaş yavaş alışıyorum, ama böyle bir şey hakikaten gerçekleşirse *benim* sayemde olmayacak. Tam aksine, bu iş olmasın diye elimden gelen her zorluğu çıkaracağım".[20]

Ferenczi nihayet Freud'a durumu şöyle özetledi: "Elma meselesi tümüyle sona erdi. Bütün teşebbüslerini kibarca ama kararlılıkla geri çevirdim. Gençlik ve güzelliği arzulasam da onunla birlikte olursam beni ne gibi tehlikelerin beklediğini gayet iyi görebiliyorum. Hem artık kişiliği de bana çekici gelmiyor. Geriye yapacak bir tek şey kalıyor: Bayan G.'yle entelektüel ve duygusal bir birleşmeye razı olacağım, bu da gelişmeme imkân tanıyacak —artan libidomu da sana ve bilime vakfedeceğim".[21]

Böylece Ferenczi sonunda Freud'un dediğine geldi ve Gizella'yla evlendi. Freud'un gözünde kadın bir diğer Martha olsa da, Ferenczi için çok daha fazla şey ifade ediyordu, aralarında hakiki bir sevgi ve ortaklık olduğunu gösteren pek çok şey vardı; belki Freud'un müdahalesi olmasa bile Ferenczi onu tercih edecekti. Ama bu meselede Freud'un isteğine boyun eğme ihtiyacının tercihini özgürce yapmasını engellediği de açıktır. Evlendikten sonra Sándor'la Gizella'nın arasında geçenler pürüzsüz değildi. Dürüstlükten ayrılmayan Ferenczi, düşündüklerini ve yaptıklarını ona anlatırdı; Elma'dan hoşlandığını, fahi-

şelerle birlikte olduğunu, hatta Gizella'nın kız kardeşiyle bir macera yaşadığını bile Gizella'ya anlatmıştı. Ferenczi'nin açık, duygusal mizacı arada bir kendisini zaptetmesini zorlaştırıyordu, bu da yakınındakilere acı veriyordu.

Ferenczi, senelerce, çok kararsız ve müşkül bir durumda itaatkâr oğul konumundan kurtulmak, bağımsız olmak ve kendi fikirlerini ifade etmek için mücadele verdi. Oğul rolündeyken doktriner Karl Abraham gibi konuşabiliyor ya da teorik spekülasyonun derin sularına Freud'un ardından dalabiliyordu.[22] Aynı zamanda, hastalarıyla çalışırken daha etkili yollar aramaktan ve klasik terapi yaklaşımının sınırlarını genişletmekten kendini alamıyordu. Açmazları ya da tedavi başarısızlıklarını dirence atfetmek onu tatmin etmiyordu; davranışlarını —sessizliğini, çekimserliğini, tarafsızlığını ve yorumlarını— hastanın bakış açısından görmeye çalışıyordu. Her-şeyi-bilen-bir-otorite-olarak-analist rolünü oynamak onu rahatsız ediyordu. Hayatının son yıllarında daha etkin terapi biçimleri denedi ve sonunda "rahatlama prensibi" ve "yeniden duygusal boşaltım" olarak tabir ettiği iki yöntem belirledi. Hastaların travmatik malzeme ve analiste karşı her türlü tepkileri de dahil, mümkün olduğunca deneyimlerini ifade edebilecekleri güvenli bir terapi ortamı yarattı.

Ferenczi'nin terapiye getirdiği yeniliklerin gelişimi, 1928'den öldüğü 1933 yılına kadar yazdığı bir dizi makalede takip edilmektedir; bu makaleler bir psikanalist olarak nasıl bir evrim geçirdiğini de gayet iyi gösterir.[23] Zamanla "yol yordam" ve "empati"nin önemi ile analist-hasta ilişkisinin başlıbaşına bir iyileştirme vasıtası olarak ne kadar merkezi bir rolü olduğunu anlamıştır. Analistin açık olması gerekir: "İnsan kendi hatalarını hiç çekinmeden itiraf etmekten utanç duymamalıdır".[24] Daha da önemlisi analistin "müsamahakâr" olması gerekir: hastayı hüsrana uğratmamalıdır; bu fikir Freud'un "tarafsızlık" ve "çekimserlik" prensiplerine taban tabana zıttı. Ferenczi nevrozların sebeplerine değinirken, gerçek travmaların ve çeşitli ebeveyn istismarlarının, aile içinde bunların örtbas edilmesi ve çarpıtılmasıyla birlikte çok önemli olduğunu belirtmişti. Kendi ifadesiyle: "Annenin anlayış, şefkat ve —pek ender rastlanan—

tam bir dürüstlükle davranması halinde, çocuklar bellek kaybına uğramadan ya da nevrotik sonuçlara maruz kalmadan çok ciddi şokları atlatabiliyorlar".[25]

Ferenczi'nin son makalesi, *Yetişkinlerle Çocuk Arasında Dil Karmaşası: Şefkatin ve Tutkunun Dili* (1933) en çok bilinen makalesidir.[26] Bu noktaya kadar çalışmalarında bağdaşmayan şeyleri bağdaştırmaya, yani kendi düşüncelerini Freud'un çerçevesine oturtmaya çalışmıştı. Şimdi, sonunda, bu imkânsız işi terk ediyordu. Başlıktaki "dil karmaşası" sevginin ve fiziksel temasın çocuklarla yetişkinler için başka başka şeyler ifade ettiğine gönderme yapıyordu. Çocuklar fiziksel ve duygusal kalıplarda şefkat arıyorlardı ama, anababaları ya da başkaları onların bu girişimlerini yetişkin cinselliği olarak algılayıp "tutkularını" çocuğa dayattığında sonuç travma oluyordu.

Ferenczi'nin sık sık tartışılan "ayartma mı fantezi mi" sorusuna getirdiği çözüm buydu. Açıklıkla belirttiği gibi, kimse sadece fantezileri ya da dürtüleri yüzünden akıl hastalığına yakalanmıyordu; çocukların maruz kaldıkları travma ve istismarın hafiften ağıra kadar çeşitli biçimleri vardı. Anababalarının gerçeklik tanımını kabul etmeye ve boyun eğmeye can atan çocukların çok farklı zihinsel kapasiteleri olduğunun farkındaydı; bu durum analistin, hastanın çocukluğunda başından tam olarak neler geçtiğini anlamasını genellikle zorlaştırır. Ayrıca anababanın çocuklara yaptıkları kötü muamelenin üstünü yarı-doğrular ve yalanlarla örtmesinin verdiği hasara da dikkat çekmişti.

Ferenczi, sonunda klasik analiz yöntemini tümüyle geride bırakabilmişti. Ancak kendini hastalarının deneyimine açtıktan, güvenli bir atmosfer yarattıktan ve onların eleştirilerini ciddiye aldıktan sonra, bilgiç-analist-otorite ve itaatkâr-çocuk-hasta dansının ötesine geçebilmişti: "Bana duyarsız, soğuk, hatta katı ve zalim diye saldıran, bencillikle, kalpsizlikle, yapmacıklıkla suçlayan hastalarımı dinlemeye başladım" diyordu.[27]

Dil Karmaşası makalesinde Ferenczi, hastaların çocukluklarında maruz kaldıkları travmalar sırasında anababalarının gerçeklik versiyonuna boyun eğmeleriyle, yetişkin hastalar olarak klasik analistin otoritesine boyun eğmeleri arasında bir köprü kurmuştu. Bu otoriteyi bir kenara bırakıp, hastaların, analistin

sessizliğinin, çekimserliğinin ve hüsranlarının etkisi üzerine söylediklerine kulak kabarttığında, o zamana kadar kendilerine sakladıkları travmatik anıların ve hislerin, analiz seanslarında kuvvetle açığa çıktığını görmüştü. Ferenczi, Freud'un yönteminin sınırları içinde kaldığında, bu malzemenin açığa çıkmadığını fark etmişti. Yenilikçi tekniklerini geliştirmeden önce, deneyimlerinin bütün gerçekliğini açıklamakta kendini özgür hissetmeyen itaatkâr hastalar görüyordu —Freud ve klasik takipçilerinin görmeyi sürdürdüğü gibi. Bu içgörü, Ferenczi'nin Freud'a karşı en radikal ve tehdiktâr meydan okumasıydı çünkü klasik tarzdaki analizin hastayı yeniden travmaya sokabileceğini gösteriyordu. Freud kendini güçlü ve güvenilir bir baba olarak düşünse de hastalarının çoğu bu tedaviyi katı, soğuk hatta zalimce buluyordu.

Ferenczi'nin kendisinin de Freud'un otoritesinden kurtulması bu zamana rastladı. Klasik psikanalize yönelttiği en sert eleştiriyi *Klinik Günlüğü*'nün mahremiyetinde yazmıştı: "Analiz durumu, ama özellikle katı teknik kuralları, çoğunlukla hastada yoğun bir ıstırap, analistteyse hastaya duyulan küçümsemenin eşlik ettiği haksız bir üstünlük hissi uyandırıyor... Analiz, başka alanlarda biraz ehliyetsiz, kendine-güveni ve etkinliği kıt kimselere kendilerini bir sultan gibi hissetme fırsatı sunuyor, böylece sınırlı sevgi yeteneklerini telafi etmiş oluyorlar".[28]

Ferenczi yeni fikirlerini, eşsiz empati kapasitesi, olan biteni hastanın bakış açısından görebilme becerisi sayesinde geliştirmişti. Çalışmalarında sürekli kendini yenilemesi onu ilk psikanalistlerin en *bilimseli* yaptı, oysa Freud'la yardakçıları onu *sadece terapist* —yardım etme ve iyileştirme ihtiyacıyla hareket eden bir adam— olarak tanımlarlar, kendileriniyse gerçek bilimsel teorisyenler olarak görürlerdi. Freud'un, 1933'te ölen Ferenczi'nin ardından yazdığı kısa ölüm yazısı bunu gayet iyi ortaya koyuyordu; Freud eski meslektaşının 1924'te yazdığı *Thalassa: Tenasül Uzuvları Teorisi* gibi en uçuk teorik sallamalarını övüyor, aynı zamanda klinik katkılarını küçümsüyordu:

> Bu şekilde başarısının doruğuna ulaştıktan sonra arkadaşımız yavaş yavaş bizden uzaklaştı... İyileştirme ve yardım ihtiyacı onun için

her şeyin önüne geçti. Muhtemelen kendine, şimdiki terapi vasıtalarıyla kesinlikle ulaşılmaz olan hedefler belirlemişti. Bitmez tükenmez duygusallık pınarlarından fışkıran inanca göre insan, hastalarına, çocukluklarında özlem duydukları sevgiyi ne kadar çok verebilirse o kadar etkili olurdu... Muhtemelen hayatını senelerdir gölgelemekte olan ağır bir organik yıkım sürecinin belirtileri yavaş yavaş kendini göstermeye başladı. Altmış yaşını doldurmasına çok az kala ölümcül bir anemiye yenik düştü. Bilim tarihimizin onu unutacağına inanmak mümkün değil.[29]

Bu, Freud'un propagandacı yönüydü: incelikli ama sinsi. "İyileştirme ihtiyacı" gerçekdışı —hatta kaprisli ve çocuksu— bir umut olarak sunulmuştu, "bitmez tükenmez duygusallık pınarları" ise Ferenczi'nin terapideki gayretlerinin akıldışılığına işaret ediyordu. Freud, kendisine katılmayanların fikirlerinin hep duygularından kaynaklandığını düşünmüştür; onun serinkanlı akılcılığı karşısında, körlemesine, hisleri doğrultusunda hareket ettiklerini ileri sürmüştür. Hastalara, eksikliğini çektikleri sevgiyi vermesi konusunda söyledikleri, Ferenczi'nin hastalarına sarılarak ve onları öperek iyileştirdiği dedikodularına göndermeydi —senelerce psikanaliz folklöründe kabul görse de bu iddia gerçeği ciddi biçimde çarpıtıyordu. Son olarak da "hayatını senelerdir gölgelemekte olan organik yıkım süreci" kasıtlı bir saptırmaydı çünkü Freud, Ferenczi'nin anemisinin hayatanın son senesinde ortaya çıktığını biliyordu.

Freud'un aldığı tavır, ona tapanları Ferenczi'ye karşı hücuma geçirdi ve katkılarının sansürlenmesi sonucunu doğurdu. Ölümünden sonra, yıllarca, hastalarıyla cinsel ilişkiye girdiği rivayet edildi; sarılarak ve öperek iyileştirmeye çalışan aptal bir doktor olarak karikatürize edildi. Bu suçlamalar, Ferenczi'nin kendini duygusal olarak hastalarının deneyimine açmak yönündeki ciddi gayretlerinin saptırılmasıydı. Ferenczi kolayca hislerine kapılabilen bir adamdı; *Klinik Günlüğü*'nün editörü Judith Dupont'un da belirttiği gibi, arada bir "durum üzerindeki denetimini yitirirdi".[30] Freud'a yazdığı bir mektupta bunu kendisi de kabul etmişti, onunla tedavi konusunu tartışan çekici, genç bir kadını "öpmekten kendimi alamadım" demiş, ama

hemen ardından "daha fazla yakınlaşmaktan" kaçındığını ve terapiye geri döndüğünü de eklemişti.[31] Elma Palos hastası olduğunda, onu öpmekten daha ileri gidip gitmediği açık değildir ama terapi boşboğazlıklar ve sınır ihlalleriyle doluydu. Bu ilk hareketlerini hata olarak görmüş ve sonraki çalışmalarında bunları tekrar etmemeyi öğrendiğini söylemişti.

En iyi bilinen şefkatli temas vakası Amerikalı psikiyatr Clara Thompson'a aittir; 1928-1929 yıllarında Ferenczi'ye giden Thompson, "Ferenczi Baba'yı istediğim kadar öpebiliyorum" diye böbürlenmişti.[32] Bu sözler Freud'a yetiştirilmişti; sonradan Jones başka bir hikâye anlatırken laf arasında "Ferenczi'nin son yıllarındaki şeytani dehanın" Thompson olduğunu söylemişti.[33] Şeytani deha olmak bir yana Thompson, ciddi bir psikanalist ve önde gelen bir neo-Freudcu olmuş, Karen Horney'le çalışmış ve sonraki yıllarda bu alana önemli katkılarda bulunmuştu. Ayyuka çıkan şefkatli temas suçlamaları karşısında Freud, 1931'de Ferenczi'ye şunları yazdı:

> "Neden öpücükle yetinmeli?" İnsan biraz daha ileri gidip "sarılmayı" da işin içine katabilir, ne de olsa bu kadarı bir kadını hamile bırakmaz.. Daha cüretkâr olanlar soyunup dökünebilir de [böylece] okşama seansları ve rasgele cinsel ilişki başlamış olur... Yarattığı bu sahneye yukarıdan bakan, vaftiz babası Ferenczi kendi kendine şöyle der: "Anne sevgisi tekniğini geliştirirken öpücükten *önce* durmam gerekirde belki de". ... şimdi de vahşi baba tarafından sana bir nasihat... yanlış hatırlamıyorsam, analiz öncesi zamanlarda hastalarla cinsel oyunlara [Gizella-Elma meselesini kastediyor] bir meylin vardı, belki bu yeni teknikte o eski yanlışla bağlantılıdır.[34]

Ferenczi yeni yöntemlerini ciddi ölçüde çarpıtan bu suçlamalara kırılmıştı. "Müsamaha ilkesinin" sınırlarını zorladığı sıralarda bazı hastalarının kendisini öpmesine izin vermişti — Thompson da bunlardan biriydi— ama kendisine göre terapi açısından sağlam gerekçeleri vardı. Freud'un mektubuna verdiği cevapta eski hatalarını kabul ediyor, yaptıklarının sorumluluğunu üstleniyor, ama hastalarını kendi kendini —cinsellik ya da sevgi ihtiyacını— tatmin etmek için kullanmadığını, bir an-

ne sıcaklığı atmosferi yaratmaya çalıştığını açıklıyordu. Ferenczi'nin bu iddiasını sonradan Arnold Rachman da teyit etti: "Ferenczi'nin kendi eserleriyle ona analiz olanların, meslektaşlarının, arkadaşlarının ve başka araştırmacıların anlattıklarından yola çıkarak, klinik davranışları üzerine on yılı aşkın süredir yaptığım araştırmalarda, *hastalarıyla doğrudan cinsel eylemlere girdiğine ya da bir analist namzetini, kendine danışanları veya meslektaşlarını buna teşvik ettiğini gösteren hiçbir kanıta rastlamadım*".[35]

Freud'la Ferenczi arasındaki, artan çatışmalar, Ferenczi'nin hayatının son yıllarında iyice had safhaya çıktı. Psikanaliz hareketi içinde geçirdiği yıllara dair pek çok derin gözlem, ayrıca Freud'un kişiliği ve psikanalistliğine dair nihai bir değerlendirme içeren *Klinik Günlüğü*'ne bu çatışmalar da yazılmıştı. Ferenczi, günlüğünün mahremiyetinde, senelerdir sevdiği, saygı duyduğu ve takip ettiği adam hakkındaki hislerini dile getirme imkânını bulmuştu:

> Freud artık hastalarını sevmiyor. İyi-düzenlenmiş ve terbiye edilmiş süperegosuna yöneltti sevgisini —bunun bir kanıtı da psikotikler, sapıklar ve genelde "çok anormal" olan her şeye karşı antipatisi ve aşağılayıcı sözleri... analize hâlâ zihni bir bağı var ama duygusal bağı kalmadı... terapi yöntemi de teorisi gibi düzen, karakter, kötü bir süperegonun yerine iyisinin konması üzerinde gittikçe daha fazla odaklanıyor; pedegojik olmaya başladı.
>
> Bu rol içinde kendini çok rahat hissediyor olmalı; hiçbir muhalefetle karşılaşmadan teorik fantezileriyle kendini pohpohlayabilir ve özsaygısını arttırmak için gözünü bağladığı öğrencilerinin coşkulu fikirbirliğini kullanabilir. Aslında parlak fikirleri genelde tek bir vakadan çıkardı, mesela benim de gözümü kamaştıran, beni sersemleten o süslü yazıları... Körlemesine onu takip etmenin faydaları şunlardı: 1) kralın garantisi altında, seçkin bir grubun üyesi olmak, hatta mareşal payesi almak —veliaht prens fantezisi 2) insan ondan ve onun tekniğinden, hayatını ve çalışmalarını kolaylaştıran şeyler öğrenirdi: serinkanlı, duygusuz mesafelilik; kendinin daha iyisini bildiğine dair sarsılmaz bir güven; ve teoriler, başarısızlığın nedenini kendimiz yerine hastada aramak ve bulmak. İnsanın tekniği kendine saklaması-

nın namertliği; hastaların teknik konusunda bir şey öğrenmesine izin verilmemesi tavsiyesi; ve nihayet, sadece güvenilir birkaç kişiyle paylaşılan karamsar bakış açısı: nevrotikten adam olmaz.[36]

Ferenczi Freud'u son olarak 1932'de, *Diller Karmaşası* makalesini ona okumak için ziyaret etti, kendisinden çok şey vererek geliştirdiği klinik yenilikleri Profesör'ün dinleyeceğini ve anlamaya çalışacağını umuyordu. Ama Freud çoktan ona düşman kesilmişti bile; o sıralarda başkalarına söylediklerinden ona zındık damgası vurduğu anlaşılıyordu. Eitingon'a şöyle yazmıştı, "Ferenczi de çekilir dert değil. Yine aylardır haberini almadık. Kadın öğrencileriyle anne-çocuk oyunu oynamasına hayran kalmadık diye kendini hakarete uğramış hissediyor".[37] Jones'a ise şöyle diyordu: "Üç yıldır, artan yabancılaşmasını, teknik hataları konusundaki uyarılara kulaklarını tıkayışını ve bana karşı şahsi bir husumeti gözlemliyorum".[38] Ferenczi'nin makalesini dinledikten sonra Freud, Eitingon'a şu telgrafı çekti: "Ferenczi makaleyi yüksek sesle okudu. Zararsız, aptalca, ayrıca yetersiz. İzlenimim olumsuz".[39] Kızı Anna'ya da makalenin "karışık, muğlak, yapay" olduğunu söylemişti.[40] Bu son buluşmaları nihayete erdiğinde Ferenczi vedalaşmak için sıcak bir tavırla ona elini uzatmış ama Freud sırtını dönüp odadan dışarı çıkmıştı.[41]

Freud'un onu bu son terslemesinden kısa süre sonra Ferenczi şöyle yazmıştı: "Bende kan-krizi [ölümcül anemi] 'daha yüksek bir güç' tarafından korunmak şöyle dursun, onun yolunda değil de kendi yolumda gittiğim anda bu kayıtsız güç tarafından çiğneneceğimi fark ettiğim zaman patlak verdi".[42] Macaristan'da Ferenczi'nin öğrencisi ve meslektaşı olan, sonradan da İngiltere'de yenilikçi bir psikanalist olarak çalışan Michael Balint'in ifadesiyle: "Ferenczi'nin sağlık durumu, Freud'la son buluşmasında yıkıcı bir darbe aldı, daha sonra yakalandığı hastalığın bir rastlantı mı yoksa bir sonuç mu olduğunu bilmek imkânsız".[43]

Freud'la son buluşmasından sonra Ferenczi'nin *Diller Karmaşası* makalesini 1932'deki Psikanaliz Kongresi'nde okumasına ve Almanca olarak *Internationale Zeitschrift*'te yayımlanması-

na izin verildi. Ama Jones, makalenin İngilizce olarak, editörlüğünü yaptığı *International Journal*'da yayımlanmasını engelledi. Bu hayati sansür Ferenczi'nin fikirlerini senelerce gizli tuttu çünkü Hitler'in iktidara gelişiyle psikanaliz Almanya ve Avusturya'da yasaklanacak, 1945'te savaş bitene kadar da yeni psikanaliz yayınlarına sadece İngilizce'de ulaşılabilecekti. Ferenczi'nin ölümüyle ve çalışmalarının İngilizce yayınlarda sansür edilmesiyle, katkıları ve kişiliği hakkında yalan yanlış şeyler söylemek kolaylaştı. Jones, Freud biyografisinde Ferenczi'den bahsederken "zihinsel yıkım... gizli psikotik eğilimler... nihayetinde bir sanrı durumu" gibi sözler sarfediyordu.[44] Jones abartıdan kaçınmamıştı: "Hayatının sonlarına doğru, her şey bir yana Freud ve doktrinlerine sırt çevirmesinde kendini gösteren psikotik belirtiler geliştirdi. Uzun zamandır gözlerden saklı olan, yıkıcı psikoz tohumları nihayet filizlenmişti... Freud'un sözde düşmanlığı üzerine sanrılar... şiddetli paranoyak patlamalar, hatta cinayete yatkınlık başgöstermişti".

Peter Gay de Ferenczi'yi yanlış yola sapmış, sanrılar içindeki bir çocuk; Freud'u ise çok çileler çekmiş, haksızlığa uğramış baba gibi gösteren bir tablo çizmişti. Jones'un psikoz teşhisinin kendinden değil Freud'dan kaynaklanması manidardır; İngiliz destekçisine yine her zamanki yaftalarla ("zihinsel yıkım" ve "paranoya") dolu bir mektup yazmıştı. Freud özellikle, Ferenczi'nin hastalarının ona anlattıklarına inanmasına ve travma teorisini yeniden diriltmesine öfkelenmişti. Kızı Anna'ya şunları yazmıştı: "Ferenczi, hastaların düşmanca davranışları üzerine gözlemlerini, insanın eleştirilerini ciddiye almasının ve hatalarını onların *önünde* kabul etmesinin gerekli olduğunu söylüyor... 35 yıl önce inandığım ve terkettiğim Etiolojik fikirlere tümüyle geri dönmüş: nevrozların sebebinin çocukluktaki cinsel travmalar olduğunu, hem de tam benim o zaman kullandığım sözcüklerle söylüyor!"[45]

Ferenczi, Freud'un kadim inançlarına meydan okusa da, bu karşıt fikirlerin saygı duyduğu bir meslektaşından, senelerce en yakın çalışma arkadaşı ve dostu olmuş birinden gelmesi Freud'u biraz durup düşünmeye sevkedebilirdi. Freud'un hayatının son safhasında kendi fikirlerini değiştirmesini bekle-

mek akılcı olmasa da en azından bu yeni fikirleri lanetlemeden önce biraz dikkate alabilirdi. Oysa onun Ferenczi'nin yeniliklerine tepkisi, öfke ve saldırı olmuştu.

Son günlerinde Ferenczi'yle doğrudan temas halinde olan insanların hepsi, zihinsel bir yıkıma uğradığı hikâyesinin kesinlikle doğru olmadığını belirtmişti. Karalama amaçlı bu teşhis Freud tarafından ortaya atılmış, Jones, Gay ve başkaları da bunu iyice pekiştirmişti. Balint, Budapeşte'deki meslektaşıyla son nefesini verene kadar temas halindeydi ve takatsiz olduğu halde zihninin açık ve tetikte olduğunu belirtmişti. Freud biyografisi çıktıktan sonra Balint, Jones'u tekzip eden bir yazı yayımladı ama bu yazının rivayetler üzerinde fazla bir etkisi olmadı.[46] İsviçreli psikanaliz araştırmacısı André Haynal, son günlerinde Ferenczi'yle temasta olan doktor ve psikiyatrlar da dahil pek çok kişinden temin ettiği bilgileri derledi ve hepsinin Ferenczi'nin hasta ve bitkin olduğunu kabul ettiklerini, ama zihninde bir sorun olmadığını söylediklerini ortaya çıkardı.[47] Endişeli, nazik ve sevecen Ferenczi'yi "vahşi bir paranoyak", "cinayete yatkın" biri olarak hayal etmek çok saçma. Hatta o kadar hassas bir adamdı ki uzun yıllar süren bir yakınlığın ardından gelen Freud'un haşin tepkisi, ölümüne neden olmamışsa bile muhtemelen hızlandırmıştı.

Bölüm 25

Son Yıllar

Freud'un 1932'de Ferenczi'den kopması ve ertesi yıl Macar psikanalistin ölümü, ilk Komite'nin de sonu oldu. Abraham 1925'te ölmüştü; Rank ihraç edilmiş ve Amerika'ya yerleşmişti; 1933'e gelindiğinde Eitingon, Jones ve Sachs sadakatlerini korusalar da başka başka ülkelerde yaşıyorlardı. Eski meslektaşlarla dostlar da dağılmıştı: Freud'un yüzyıl başından beri konuşmadığı Josef Breuer 1925'te, 1902'den beri görmediği Wilhelm Fliess de 1928'de ölmüştü. Psikanaliz öncesinden tanıdığı ve her Cumartesi kâğıt oynadığı, doktor arkadaşlarının üçü de ölmüştü: Leopold Königstein 1924'te, Ludwig Rosenberg 1928'de ve en yakın olduğu Oscar Rie 1931'de. Eski psikanaliz muhafızlarının çoğu ölmüş ya da başka yerlere taşınmışlardı ama Paul Federn ve Eduard Hitschmann gibi ilk takipçilerinin çoğu hâlâ Viyana'da oturuyordu.

Psikanaliz pek çok ülkede dal budak salmıştı ama Freud'un kendi hayatı, yaşlılık ve ilerleyen hastalık yüzünden gittikçe zorlu bir hal alıyordu. Kansere ilaveten kalbinden de hastaydı; doktorları ve Anna'ya olan bağımlılığı gittikçe artıyordu. 1923'te çenesi ve damağındaki büyük ameliyatları yapmış olan Hans Pichler ilerleyen yıllarda da kanserli dokuları almaya devam etmiş, ayrıca rahatsızlık hissini azaltmak için yeni protezler yapmıştı ama bunların hiçbiri fazla tatminkâr olmadı. Viyanalı genç bir dahiliyeci olan Max Schur 1927'de Freud'un özel

doktoru oldu ve aralarında bir anlaşma yaptılar: hastalık tahammül edilmez bir hal aldığında Schur, Freud'un ölmesine yardımcı olacaktı.

Anna'yla birlikte Bayan Lou, Oskar Pfister, Alman romancı Arnold Zweig gibi eski mektup arkadaşlarının yanı sıra, saflara yeni katılanlar —Marie Bonaparte, Heinz Hartmann, Ernst Kris ve karısı Marianne, Oscar Rie'ın kızı— hareketin istikbalinden duyduğu umudu körüklüyordu. Davaya baş koyan Prenses Bonaparte, Freud'un son yıllarında önemli bir rol oynayacaktı. Napoléon'un erkek kardeşi Lucien'in torunuydu ve Yunanistan Prensi Yorgo'yla evliydi; zenginliğinin ve nüfuzlu tanıdıklarının yanı sıra akıllı ve faal bir kadındı. Freud bir keresinde onun için "enerji şeytanı" demişti.[1] Kendisi gibi aristokratların uçarı sosyal hayatında ve kendinden büyük kocasında duygusal tatmin bulamamıştı; obsesyondan ve cinsel bozukluk semptomlarından mustaripti, çareyi psikanalizde bulmuştu. 1925 Eylülü'nde Freud'a tedavi olmaya başladı, sonraki yıllarda geniş maddi olanaklarını Fransa'da psikanalizin örgütlenmesine vakfetti, aynı zamanda Viyana'daki Psikanaliz Yayınevi'ne de yardımda bulunuyordu. Prenses ile Profesör yakınlaşmışlardı. Prenses tam da onun sevdiği kadın tipiydi: psikanaliz doktrinlerini asla sorgulamayan, minnettar bir analizan. Freud'un Eitingon'a yazdığına bakılırsa, "çok müstesna, yarı erkeksi bir dişiden çok daha öte" biriydi Bonaparte.[2]

Ümit vaat eden yeni destekçilere rağmen, Freud son yıllarında arkadaşlarının ve takipçilerinin ona ihanet ettiğini, onu yarı yolda bıraktığını hissediyordu; bu yüzden de daha güvenilir dostlara merak sarmıştı: köpeklere. Anna, Alman çoban köpeği Wolf'u 1927'de almıştı; arkadaşı Dorothy Burlingham, Freud'a, yanından ayırmadığı bir Çin köpeği hediye etmişti, daha sonra devamı gelecek olan bu köpekler arasında Freud'un gözdesi, en son gelen Jo-Fi'ydi. Ağzında çok ağrısı olduğunda ve yeme zorluğu çektiğinde, tabağını yere, köpeğinin önüne koyardı, hem de Martha'yı çıldırtmak pahasına. Son on yılda Freud'a analiz olanlar, analiz seansları boyunca köpeğin divanın ayakucunda yattığını, zaman dolduğunda da haber verir gibi ayağa kalktığını anlatırlardı.[3]

"Kara Perşembe", 29 Ekim 1929'da borsanın çöküşü, 1930'lardaki Büyük Buhran'ı doğurmuştu, uzun zamandır tırmanmakta olan finansal bir felaketin son basamağıydı bu. Büyük Savaş'tan sonraki yıllarda bütün Avrupa'da siyasi ve iktisadi durum istikrarsızdı, farklı farklı ülkelerde bir düzelip bir bozuluyordu. Almanya'da Sosyalistler, Komünistler ve sağcı gruplar arasındaki şiddetli çatışmalar 1920'lerde artmış, demotratik Weimar Cumhuriyeti'ni hassas bir konuma getirmişti. Kaotik ekonomik koşullar, pek çok ailenin birikimlerini değersizleştiren ve iş kaybına neden olan kontrolden çıkmış enflasyon, siyasi kargaşayı ateşliyor, totaliter rejimlerin yükselmesinin yolunu açıyordu. Modern faşist diktatörlerin ilki olan Mussolini İtalya'da 1922'de iktidara geldi. Artık Almanya için sahne hazırdı.

Adolf Hitler'in, Nasyonal Sosyalist (Nazi) Partisi'nin 1928'de Reichstag, yani parlamentoda sadece 12 koltuğu vardı, ama 1930'a gelindiğinde 111 koltukla en büyük ikinci parti olmuşlardı. Ekonomideki kötü gidişat ve siyasi aşırılıkçıların sokaklarda çatışmaya başlaması, Alman Cumhuriyeti'nin yaşlı başkanı Paul von Hindenburg'un, düzeni yeniden tesis etme umuduyla 1933'te Hitler'i şansölye tayin etmesine neden oldu. Martın başlarında yapılan seçimlerden Nasyonal Sosyalistler birinci parti çıktı ve yeni Reichstag büyük bir hızla şansölyesine diktatör olma imkânını tanıdı. Düzen gerçekten de yeniden tesis edilecekti ama Nazilerin dayattığı düzen, modern dünyanın daha önce hiç görmediği bir şeydi.

Hitler vakit kaybetmeden bütün demokratik kurumları fesh etti; artık seçim yapılmayacaktı; henüz Yahudiler için olmasa da siyasi muhalifler için toplama kampları açılmıştı; gazeteler ve radyo propaganda amacıyla kullanılıyordu; paramiliter Kahverengi ve Siyahgömlekliler çeteleri sokaklarda kol geziyor, rejimi açıkça desteklemeyenleri dövüyor, tutukluyor ya da öldürüyorlardı. Yahudiler ve diğer "istenmeyenler" hükümetten, üniversitelerden, gazetelerden ve sanat dallarından ihraç edilmişti. Hitler'in *Mein Kampf*'ında açıkça telaffuz ettiği anti-Semitizm artık hükümetin resmi politikasıydı.

1933 Mayısı'nda, Propaganda Bakanlığı, Berlin ve Almanya'nın diğer şehirlerinde kitap yakıyordu; diğer Yahudilerle —

Einstein, Marx, Kafka, Schnitzler ve Stefan Zweig— ve Nazilerin fikirlerini tehlikeli bulduğu Yahudi olmayan Thomas ve Heinrich Mann, Émile Zola ve Havelock Ellis gibi yazarlarla birlikte Freud'un eserleri de ateşe atılıyordu. Freud göze çarpan bir gruba dahildi.

Avusturya'nın büyük bölümü Katolik ve muhafazakârdı, tarihlerinde anti-Semitizm vardı ama Viyana, Almanya'yla birleşmeyi, yani *Anschluss*'u isteyen Naziler ve 1928'de hükümete karşı ayaklanmış olan Sosyalistler ve işçiler arasında bölünmüştü. Muhafazakâr Şansölye Engelbert Dollfuss askeri güçle bu ayaklanmayı bastırmış —binden fazla ölü vardı—, 1932 yılında parlamentoyu dağıtmış ve siyasi muhalifler için kamplar oluşturmuştu; Sosyalistler hapse atılmış ve bir kısmı da idam edilmişti. Gittikçe artan dikta rejimine rağmen henüz Nazi Almanyası seviyesine gelinmemişti; Yahudilere karşı topyekün zulüm uygulanmasına daha vardı.

Hitler'in denetimi ele geçirmesi ve anti-Semitizmin yükselişe geçmesiyle bazı Yahudiler gelmekte olan tehlikeyi hissedip, olabildiğince çabuk Almanya'yı terkettiler. 1933'te Freud'un iki oğlu, hem Ernst hem de Oliver Berlin'de yaşıyorlardı; Ernst'in oğullarından birine okulda "Yahudi Freud" dendiğinde, ailecek İngiltere'ye taşındılar. Oliver karısı ve kızıyla Viyana'ya geri döndü; sonra Fransa'ya —önce Paris'e, oradan Nice'e— taşındı; Freud'un ona verdiği parayla küçük bir fotoğrafçı dükkânı açtı. Almanya'daki bazı psikanalistler göç etmişlerdi: Max Eitingon Filistin'e, Hanns Sachs, Otto Fenichel, Erich Fromm, Ernst Simmel ve Yahudi olmayan Karen Horney de dahil daha elli kadarı Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmişti. Almanya'da yaşayanlar için, orada kalmanın ne kadar tehlikeli olduğu çok açıktı ama çevre ülkelerde yaşayanların bazıları da kaçınılmaz sonu tahmin etmişlerdi: Helene Deutsch ve kocası Felix yine bu sıralarda Avusturya'dan Amerika'ya göç ettiler.

Olumsuzlukları sezmekte usta olan Freud işlerin nasıl sarpa sardığının farkındaydı; Hitler hakkında yanılsamalara da kapılmamıştı. Yine de yaklaşmakta olan dehşetin o kadar büyük boyutta olduğuna inanamıyordu; Viyana'dan son ayrılanlar arasında olacaktı. Ferenczi, 1933 Mayısı'nda yazdığı son

mektuplardan birinde Profesör'e kaçmasını telkin etmişti ama Freud bu isteğe kulaklarını tıkadı. Avusturya'dakilerin çoğu endişeli bir belirsizlik ve korkunç bir mahrumiyet içinde yaşasa da onun durumu nispeten rahattı. Saati 25 dolardan günde beş saat hasta bakmak yeterince para getiriyordu, buna ilaveten kitaplarından aldığı telif ücretleri vardı; böylece kendini ve ailesini, Mathilde'i (kocası Robert iş bulamıyordu), ayrıca Hamburg'daki damadı Max Halberstadt'ı geçindirebiliyor, üstüne de biraz para biriktirebiliyordu.[4] 1933 Nisanı'nda, Ernest Jones'a, Hitler hareketinin Avusturya'ya yayılacağını tahmin ettiğini ama Avusturyalılar Alman kuzenleri kadar barbar olmadıklarından, hareketin Avusturya'da o kadar kötü bir hal almayacağını yazmıştı. Almanya, güney komşusunu işgal etmeye kalkışırsa Fransa'nın ve Milletler Cemiyeti'nin buna izin vermeyeceğini tahmin ediyordu, "Milim kıpırdamaya niyetim yok" diye bitirmişti.[5] Manchester'daki yeğeni Samuel Freud'a şöyle yazmıştı: "Sonuna kadar burada kalmaya kararlıyız. Belki de beklendiği kadar kötü olmaz".[6]

Freud 1933'te yetmiş yedi yaşındaydı, on yıldır kanser hastasıydı ve doktorlarına bağımlıydı. Dört yaşından beri Viyana'da yaşıyordu ve çok sıkı bir düzeni olan hayatının içinde kapalı kalmıştı. Eski seyahat fobisi de tümüyle kaybolmamıştı. Onun yaşında ve onun sağlık durumundaki birinin başka bir ülkeye taşınması son derece güç olurdu. Ondan çok daha genç ve sağlıklı olanlar da dahil, başarılı hayatlar süren ve kendilerini öncelikle Avusturyalı ya da Alman olarak gören pek çok Yahudi, Nazilerin yapacağı kıyımı önceden hissedememişti. Antisemitizm yüzyıllardır Avurpa hayatının bir parçasıydı; olsa olsa bazı kısıtlamalara ve mahrumiyetlere maruz kalacaklarını düşünüyorlardı. Hiç kimse gaz odalarını ve *Holocaust*'u hayal bile edemezdi. Freud'un yaklaşmakta olan felaketi görüp Viyana'yı daha önce terketmesi gerektiğini söylemek şimdi kolay, ama biz bunu geçmişe bakarak söylüyoruz. Freud'un Viyana'dan neden bir türlü ayrılamadığı anlaşılır bir şeydi belki, ama onun inadı Yahudi takipçilerinin gitmesini de zorlaştırıyordu; çünkü "batan gemiyi önce fareler terkedermiş" diyordu. Göç etmek ona karşı başkaldırmak demekti.

1934 Temmuzu'ndaki bir darbe girişiminde, Avusturyalı bir Nazi, Şansölye Dollfuss'a suikastte bulundu. Darbenin önüne geçildi, şansölyeliğe Kurt von Schuschnigg'in getirilmesiyle Hitler bir iki yıl daha uzak tutuldu. Schuschnigg bir yandan Nazileri hoş tutarken bir yandan da Avusturya'nın bağımsızlığını korumaya çalışıyordu ve Freud bütün umudunu buna bağlamıştı.

1936 Mayısı'nda Freud sekseninci doğumgününü kutlarken Thomas Mann ve Stefan Zweig'ın kaleme alıp, daha pek çoklarının imzaladığı bir kutlama mektubu aldı. Arnold Zweig'a aile hayatından, özellikle de "bir babanın bütün taleplerini eşi görülmemiş bir biçimde karşılayan" Anna'dan çok memnun olduğunu yazmıştı.[7] Marie Bonaparte'a, Martha hakkında, "Evlilik meselesini böyle çözmek hiç de fena olmamış, hâlâ şefkatli, sağlıklı ve faal" diye yazmıştı.[8] Ağzındaki kanserli dokuları almak için yapılan ameliyatlar, bazen de büyük ıstıraplar vererek devam ediyordu. Özel doktoru Max Schur, kanserin sigara içmekten kaynaklandığını —artık bilimsel olarak kanıtlanmıştı— ayrıca kalbine de kötü etkisi olduğunu belirtmişti, ama bu alışkanlığını ancak kısa dönemler için bırakabiliyordu.

Yıl sonunda Wilhelm Fliess yeniden hayatına girdi. Fliess 1928'de öldüğünde, dul karısı Freud'a yazıp, kocasının mektuplarını istemişti. Freud onları attığı ya da bulamadığı cevabını verdi, gerçekten de bu mektuplar asla ortaya çıkmadı. Ama Ida Fliess'in elinde Freud'un Wilhelm'e yazdığı mektuplar vardı ve bunları Alman bir yayıncıya satmıştı, mektuplar basılmak üzereydi. Marie Bonaparte bunu öğrendiğinde, muhafaza etmek ümidiyle mektupları 500 dolara satın aldı. Freud, mektupları ortadan kaldırmak için ondan geri istedi: "Yazışmalarımız gayet mahremdi... Bunların hiçbirini mahut gelecek nesillerin öğrenmesini istemiyorum".[9] Prenses bunu kabul etmedi ve mektupları Avrupa'dan çıkartmayı başardı; ama sonunda Anna'nın eline geçtiler. Freud'un, mektupları ortadan kaldırmak için iyi sebepleri vardı, zira inşa etmek için uzun süredir emek verdiği efsanevi oto-portresiyle çelişen pek çok şey içeriyorlardı.

Fliess'e yazdığı mektupların hâlâ ortalıkta dolaştığını öğrendikten üç hafta sonra Freud, *Bitimli ve Bitimsiz Analiz* de-

nemesini yazmaya başladı. Bir erkeğin, bir başka erkeğe karşı "pasif" ya da "kadınsı" arzular duymasının tehlikesine tekrar döndüğü deneme, Berlinli arkadaşına karşı duyduğu, mazide kalmış o bağlılığı yankılıyordu. Freud, Emma Eckstein vakasını yeniden ele alıyor ve Fliess'le kendisini yine temize çıkarıyordu.

Senelerdir Freud'u görmeyen Alfred Adler, 1937 yazında, konferans vermek için çıktığı bir tur esnasında altmış yedi yaşında öldü. Arnold Zweig bu ölümün ona hüzün verdiğini yazmıştı, Profesör şöyle karşılık verdi: "Adler'e duyduğun sempatiyi anlayamıyorum. Viyana'nın kenar mahallelerinden çıkma küçük bir Yahudi için, İskoçya'nın Aberdeen şehrinde ölmek başlı başına bir başarı ve ne kadar çok yol katettiğinin kanıtı. Doğrusu, psikanalize karşı çıkarak yaptığı hizmetleri çağdaşları fazla fazla ödüllendirdi".[10]

Lou Andreas-Salomé de 1937'de, yetmiş beş yaşında öldü. Freud öldüğünü gazeteden öğrendi ve Zweig'a şöyle yazdı: "ondan çok hoşlanıyordum... ama tuhaftır en ufak bir cinsel çekim bile hissetmedim".[11]

Bütün siyasi ve ekonomik karmaşaya, dostlarıyla eski meslektaşlarının ölümlerine ve aile üyelerine yönelik tehditlere rağmen Freud kendini yazmaya vermişti. Uzun zamandır özdeşleştiği Musa'ya dair bir kitap üzerinde çalışıyordu, Yahudilerin ilk önderinin Mısırlı bir prens olduğunu kanıtlama gayretindeydi. *Musa ve Tektanrıcılık*'ı Londra'ya taşındıktan sonra bitirdi; Yahudilere uygulanan şiddetin hayatı boyunca görmediği kadar tırmandığı o yıllarda kendi Yahudiliğine karşı karmaşık bir tavır sergiliyordu. Freud, Yahudi olduğunu söylemekten hiç kaçınmamıştı —dışlanan bir grubun dikbaşlı bir üyesi olmaktan gurur duyardı— yine de dinle arasına mesafe koymuş, kurucusunu Yahudi olmayan biri yapmaya çalışmış ve yeni kitabının inananlar arasında yaratacağı öfkeyi düşünürken keyiflenmişti.

1938'de, Şansölye Schuschnigg, Hitler'in baskısıyla görevinden çekildi. Nazi yardakçısı Arthur Seyss-Inquart, hükümeti devraldı ve Almanları Avusturya'ya davet etti. Anschluss gerçekleşmişti: Alman birlikleri sınırdan girdiler ve Nazizm, Avus-

turya'nın içindeki yadsınamaz anti-Semitizmi de açığa çıkararak Viyana'da bütün gücüyle patlak verdi. Yahudi apartmanları, dükkânları ve sinagogları yağmalandı; çeteler kurban arayarak mahallelerde kol gezmeye başladı; kadınlarla erkekler sokaklarda dövülüyor, aşağılanıyordu.

Wilhelm Stekel, Naziler şehre girmeden bir gün önce Viyana'dan kaçtı, bütün malını mülkünü ardında bırakarak İsviçre'ye giden bir trene atladı; daha sonra da Londra'ya geçmeyi başardı. Yine bu sıralarda ilk "hainlerden" birinin, Carl Jung'un haberleri geliyordu. Hitler'in 1933'te iktidara gelmesinin ardından, Uluslararası Psikoterapi Derneği ve dergisi, partinin çizgisine uymaya, psikanalistleri ve Yahudileri dışlamaya zorlanmıştı. Jung dernek başkanı ve dergi editörü oldu ve Yahudi üyeleri korumak için derneğin merkezini tarafsız İsviçre'ye taşıdı. Ayrıca Yahudi psikoterapistleri Naziler'in elinden kurtarmak için de elinden geleni yaptı. Aynı zamanda, "Ari ırk"ın Yahudi ruhuna olan üstünlüğünü öven makaleler yazıyor, Yahudilerin Alman halkını anlamaya muktedir olmadığını iddia ediyordu. Siyasi olayları, arketipler teorisinde ele alma teşebbüsü —Hitler ve Naziler'in yükselişini, Kuzey tanrısı Wotan'ın kolektif bilinçdışından geri dönüşü olarak açıklamıştı— tam bir fiyaskoydu, siyasi görüş namına bir şeyi varsa, sağa meyliyordu. Savaştan sonra o ve takipçileri bütün bunları tevil etmeye çalıştılar; Jung'un asla Nazi olmadığı ve 1940'ta Hitler'in adamları derneği ele geçirdiklerinde istifa ettiği bilinse de durumu pek hoş değildi.

Jung'un Yahudilerin psikoterapisini neden yerdiğini anlamak için "Yahudi" kelimesinin yerine "Freud" ismini koymak yeterlidir. Eski yol göstericisine ve Komite'ye duyduğu öfke canlı kalmış ve onu, siyasi bağlam göz önüne alındığında, Nazi sempatizanı kabul edilebilecek şeyler yazmaya sevketmişti. Kızgınlığına rağmen Freud'un şahsen karşı karşıya olduğu tehlikenin farkındaydı; bu yüzden de meslektaşı Franz Riklin'le birlikte ona yardım etmeye çalışmışlardı. Sarışın, ari ırka mensup görünümlü oğul Franz Riklin'i 10.000 dolarla Viyana'ya göndermişler, parayı Freud'a vermesini ve hemen şehri terketmeye zorlamasını söylemişlerdi. Küçük Riklin, Berggasse 19'un

kapısında belirdiğinde ondan şüphelenen Anna içeri almakta tereddüt etti. Sonra Freud kapıya geldi, teklifi dinledi ve "Düşmanlarıma teslim olmayı reddediyorum" diyerek parayı geri çevirdi.[12]

Anschluss'tan sonra Viyana'daki Yahudilerin çoğunluğu Naziler tarafından zulme uğrasa da Freudlar genelde bundan muaf kalmışlardı, ama bir keresinde bir çete evlerini basıp 500 dolarlarını gaspetmişti. Artık meslektaşları ve arkadaşları, Viyana'dan ayrılması için Freud'a her zamankinden daha fazla yalvarıyorlardı ama o hâlâ kararını verememişti. Sonra Naziler, Psikanaliz Yayınevi'ni bastılar ve Martin'i bir günlüğüne nezarete attılar. Bir hafta sonra Gestapo, Anna'yı bir günlük sorgudan geçirdi. Artık Freud kaçma zamanının geldiğine ikna olmuştu ama biraz fazla beklemişti; ayrılmak için belgeler düzenlemesi ve Nazi yetkililere para ödemesi gerekecekti, bu da zordu. Neyse ki nüfuzlu bazı arkadaşları devreye girdi, bunlar arasında Freud'un 1930'da karısını tedavi ettiği, Paris'teki Amerikan Büyükelçisi William Bullitt de vardı; birlikte Woodrow Wilson'un psikobiyografisini yazmışlardı.[13] Bullitt mevkiini kullanarak Başkan Roosevelt ve ABD Dışişleri Bakanlığı'nın araya girmesini sağladı; Prenses Bonaparte, Paris'ten parasını ve adını kullandı, Ernest Jones da İngiltere vizesini garantiye almak için Londra'daki tanıdıklarını ve nüfuzunu devreye soktu.

Endişeyle geçen birkaç haftanın ardından Freud kafilesinin Avusturya'dan ayrılmasına izin verildi. Martha, Minna, Mathilde ve kocası, müteveffa Sophie'nin oğlu Ernst, hep birlikte İngiltere'ye doğru yola çıktı. Martin'le oğlu Anton Walter de onlarla Londra'ya gitti, karısı Esti ise kızları Sophie'yle birlikte Paris'teki kız kardeşinin yanına gitti. Freud'un kardeşi Alexander, karısı ve oğlu Harry İsviçre'ye geçmeyi, oradan İngiltere'ye, sonra da Kanada'ya gitmeyi başardı. Bu aile üyelerine ek olarak kafilede Freud'un köpeği, kâhya Paula Fichtl, Max Schur, karısı ve iki çocukları vardı. Freud'un yetmiş yaşlarındaki kız kardeşleri, Rosa, Mitzi, Pauline ve Dolfi —en büyükleri olan Anna yüzyıl başından beri New York'ta yaşıyordu— Viyana'da kaldı. Jones, Freud'la Alexander'ın onlara yüklüce mik-

tarda para bıraktığını yazmıştı ama Naziler Yahudilerin banka hesaplarına el koydukları için bu para hiç işe yaramadı.

Alman yetkililerin, kafilenin dışarı çıkmasına izin vermeden önce Freud'a "saygı ve ilgi" gördüğünü belirten bir kâğıt imzalattığı anlatılır. Freud'un da bir eklemede bulunmayı rica ettiği ve "Gestapo'yu herkese hararetle tavsiye ederim" yazdığı söylenir.[14] Bu tam da Freud'a yaraşır bir ironi gibi geliyor kulağa, ama tam ayrılmak üzereyken o kadar kişinin hayatını tehlikeye atmak aptallık olurdu. Bu belge sonradan ortaya çıktı ve böyle bir ifade içermediği görüldü. Belki de Freud böyle bir şey yazdığını hayal etmişti.

Freud trenle Paris'e gitti, bir gece Marie Bonaparte'ın evinde kaldı, ertesi gün de İngiltere'ye giden gece trenine bindi. Yolculuğun bu son etabında, kendini 1066'da İngiltere'ye çıkan Fatih William gibi hissediyordu.[15] Jones onları Londra'da karşıladı; Freud'un yeğeni Sam Manchester'dan ziyaretlerine geldi; birkaç hafta boyunca İngilitere'de bulunan çeşitli kimseler onlara misafirperverliklerini ve iyi dileklerini sundu. Hatta Kraliyet Cemiyeti'nin üç üyesi tarafından ziyaret edildi, resmi defterlerine imza atmasını rica ettiler; imzası hâlâ Isaac Newton, Charles Darwin ve başka pek çok ünlü bilim adamınınkiyle birlikte orada durmaktadır.

Korku dolu son dakika kaçışından sonra Freud kafilesi Londra'da güvendeydi; Ernst, Hampstead'da, Mansfield Gardens 20 numaradaki yeni evlerini tadilattan geçirirken onlara kalacakları geçici bir ev tuttu. 1938 Eylülü'nde bu eve taşındılar. Freud'un meşhur divanı ve antika koleksiyonu da dahil bütün ofis mobilyaları Viyana'dan İngiltere'ye gönderildi ve Anna'yla Paula Fichtl her şeyi Bergasse 19'da olduğu gibi düzenlediler.

İngiltere'ye geldikten iki hafta sonra Freud, *Musa ve Tektanrıcılık* üzerine yeniden çalışmaya başlamıştı. Eskiden yazdığı *Totem ve Tabu*'da uygarlığın güçlü baba ve onu öldürmek isteyen oğulları arasındaki çatışmadan doğduğu spekülasyonunda bulunmuştu. Bu sefer Musa'yı, ilkel bir Sami kabilesini denetimi altında tutan güçlü lider olarak resmetmişti —Museviliğin ilksel babası, tıpkı kendisinin psikanalizin ilksel babası olduğu

gibi. Freud'un anlatımına göre, kabile sonunda Musa'nın hükümdarlığına isyan etmiş ve onu öldürmüştü. Onların oedipal suçunun, nesilden nesile miras kalan anıları, ona göre Yahudilerin özel etik erdemlerini açıklıyordu.

İşin ilginç tarafı, Freud'un Musa ve eski Mısır hakkındaki bu kitabı, 1930'ların sonunda, Naziler memleketini işgal etmiş ve Yahudilere tahayyül edilebilecek en korkunç zulmü uygulamaktayken yazmasıdır. Hayallerdeki antik bir dünyaya kaçmak, Freud'un en eski, travmayla başetme yöntemiydi; bunu çocukluğunda kitap okuyarak yapardı, yetişkin hayatının büyük bölümünü de ofisinde antik eserlerle çevrili vaziyette geçirmişti. Bu teselli faaliyetinin çeşitli versiyonları teorik yazılarının çoğunda bulunabilir. Kendi çağındaki Avrupa'nın dehşetleri arasında yaşamaktansa kendi hayal dünyasında yaşamayı tercih etmesine şaşmamak lazım. Hem Hitler'in yükselmesiyle Yahudilerin içine düştüğü durum, muhtemelen uzun süredir bastırdığı korku ve çaresizlik hislerini de uyandırmış olmalı. Viyana'da yaşarken de anti-Semitizm bir görünüp bir kaybolurdu ama artık ölümcül boyutlara ulaşmıştı. Freud, potansiyel tehlikeyle başa çıkabilmek için Nazilerin oluşturduğu tehdidi azımsamıştı. 1937'de onu ziyaret eden arkadaşı, Fransız analist René LaForgue, Avusturya'dan ayrılmasını salık verince Freud şöyle cevap vermişti: "Naziler mi? Onlardan korkmuyorum. Sen daha çok gerçek düşmanımla savaşmama yardım et".[16] LaFourge şaşırmış ve bu düşmanın kim olduğunu sormuş, Freud "Din, Roma Katolik Kilisesi" cevabını vermişti. Keşke öyle olsaydı.

Musa ve Tektanrıcılık'ta Freud Musa'nın Yahudi olmadığını, bir Sami kabilesinin liderliğine gelmiş Mısırlı bir prens olduğunu ve onları firavun Ahenaton'dan devraldığı tek tanrılı bir dine zorladığını savunuyordu. Güçlü liderlerle özdeşleşmesiyle Freud, aşağı ve tehlike içindeki Yahudi kimliğinden masalsı bir kaçış yapıyor, aynı zamanda kitabının inananlar arasında yaratacağı infiali düşünüyordu. *Musa ve Tektanrıcılık* sık sık "kesif çoğunluk" diye sözünü ettiği gruba meydan okumak için düşünülmüş, yazılmış ve yayımlanmıştı. Eitingon'a şöyle yazıyordu: "Yahudilerin saldırısına hazırlıklıyım".[17] Kendisine zul-

medenlerden kaçmak zorunda kalmış pek çok Yahudi'den biri değil, hâlâ güçlü Freud'du —zihninde Mısır prensi, Musa'nın ta kendisiydi.

Freud bu sıralarda, *Giriş Konferansları*'yla aynı doğrultuda, teorilerini gözden geçirerek özetlemiş ve *Psikanalizin Ana Hatları* adıyla yayımlamış, çoğunu tamamlayamadığı birkaç kısa yazıya başlamıştı. *Musa ve Tektanrıcılık* savunma yönünü sergiliyordu; 1938'in Ocak ayında yazdığı *Savunma Sürecinde Egonun Bölünmesi* adlı makalesiyse kendi kendini keşfetmeyi sürdürdüğünü gösteriyordu. Mark Brunswick'i vaka örneği olarak kullandığı makale gerçek travmayı vurguluyor ve —Breuer'in seneler önce "hipnoid durum" adını verdiği— çözülme fikrine geri dönüyordu. Hayatının sonlarına doğru Freud, psikanalizdeki ilk ortağıyla ayrılmasına neden olan temel meselelere dönmüştü: travma ve benliğin bölünmesi.

Bunlar Freud'un yazdığı son anlamlı şeylerdi. 1938 Eylülü'nde Schur, ağzında büyük bir yumru tespit etti ve Pichler, Londra'ya gelerek onu iki saatlik bir ameliyata aldı. Bu operasyon kanseri kısa süreliğine kontrol altına almıştı ama birkaç ay sonra daha meşum bir yumru başgösterdi. Nazilerin vahşi uygulamalarının Avrupa'da bütün hızıyla sürdüğü 1939 senesinde Freud'un kanseri yayılmayı sürdürdü. Artık ameliyat yapılamıyordu, sonunda yazmayı bırakmak zorunda kaldı. Muazzam bir acı çekiyordu ve bunu dindirmek için sadece aspirin içiyordu, geceleri uyuyamıyor, gittikçe zayıf düşüp bitkinleşiyordu. Arkadaşlarıyla takipçileri —Jones, Amerika'dan Sachs— ziyaretine geliyordu ama onun için en anlamlı kişi her an yanında bulunan Anna'ydı. Sonunda kanser yüzünden yanağında bir delik açıldı; çürüyen dokunun kokusu öyle berbattı ki sevgili köpeği bile ondan uzak duruyordu. Schur'la konuştu, ona 1929'da yaptıkları anlaşmayı hatırlattı: "Anna'yla konuş, o da uygun görürse şu işi bitir" dedi.[18] Anna biraz daha vakit geçsin istiyordu ama Schur, artık babasının yaşamasının bir anlamı olmadığına onu ikna etti. Anna razı oldu. Morfin enjekte edildi; Freud komaya girdi ve 23 Eylül 1939'da öldü. Küçüklüğünden beri ölüm korkusunun pençesinde yaşamış, Fliess'in sabit dönemlerine göre elli bir ya da altmış iki yaşında öleceği-

ni düşünen, elli yaşlarında Jung'un yanında bayıldığında "kim bilir ölmek ne tatlıdır" diyen, hepimizi inorganik duruma döndüren karşı konmaz bir güç olarak ölüm içgüdüsünden söz eden bu adam, seksen üç yaşında hayatının sonuna gelmişti.

Minna Teyze savaş esnasında eceliyle öldü, Martha ise mütevazı, titiz hayatını sürdürdü. Son aylarda Schur kocasını muayene ederken, çarşafları kirletmesin diye, yatağa oturmasına karşı çıkıyordu. Ölen kocasının ardından şunları söylemişti: "Elli üç yıllık evliliğimizde aramızda en ufak bir tatsızlık çıkmadı ve elimden geldiğince günlük hayatın *misére* yönlerini ondan uzak tutmaya çalıştım. Sevgili reisimize bakabilmek büyük bir ayrıcalıktı".[19] 1951'e kadar Londra'da yaşadı. Freud'un erkek kardeşi Alexander 1943'te Toronto'da öldü. En büyük kız kardeşi Anna Freud Bernays, doksan yedi yaşına kadar New York'ta yaşadı, oğlu Edward Bernays Amerika'da reklamcılık ve halkla ilişkiler alanında ünlü —daha doğrusu bednam— bir yenilikçi oldu.[20] Aile Nazilerden kaçarken Viyana'da bırakılan dört kız kardeşin hepsi 1942'de toplama kamplarında öldü.

Mathilde'nin kocası Robert 1959'da öldü; kendisi 1978'e kadar zarif ve hoş bir yaşlı hanım olarak, Londra'da yaşamını sürdürdü. Martin'le karısı Esti, aile Viyana'dan kaçarken ayrılmışlardı. Esti'yle kızı Sophie sonradan Amerika'ya yerleşti, Martin ise Anna özel hayatını onaylamadığı için aileden yalıtılmış vaziyette Londra'da kaldı. Küçük bir dükkân işletiyordu, yardımcısı ve eşi olan genç bir kadın yaşlandığında ona baktı. 1967'de Sussex'de öldü. Oğlu Anton Walter, İkinci Dünya Savaşı sırasında Britanya Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde paraşütçü olarak hizmet verdi; savaştan sonra kimya mühendisi oldu; evlendi ve üç çocuk yetiştirdi. Martin'in kızı Sophie, sosyal hizmet gönüllüsü, profesör ve yazar olarak Amerika'da müstesna bir kariyer yaptı. Oliver'la karısı Henny 1943'te Fransa'dan kaçtılar ama kızları Eva, Yahudi olmayan bir kimlikle orada kaldı, savaştan hemen sonra gebelik zehirlenmesinden öldü. Oliver senelerce Philadelphia'da mühendis olarak çalıştı, emekliliğinde Henny'yle şehir dışına yerleştiler. 1969'da öldü. Ernst mimarlık mesleğini sürdürdü, aynı zamanda babasının mektupla-

rının ilk seçkilerini yayına hazırlarken Anna'yla birlikte çalıştı. 1970'te öldü. En büyük oğlu Stephen küçük bir dükkân işletiyordu, diğer iki oğluysa yeni ülkelerinde son derece başarılı oldular: ortanca oğlu Lucian ünlü bir ressam oldu; en küçük oğlu Clemens ise televizyoncu ve milletvekili oldu. Sophie Halberstadt'ın hayatta kalan oğlu Ernst, adını W. Ernst Freud olarak değiştirdi ve Anna'nın kanatları altında psikanalist oldu.

Anna, babasının imparatorluğunu devraldı ve klasik psikanalizin dünyadaki bir numaralı sözcüsü oldu. Babasının ölümüyle özel hayatı ve çalışma hayatı iki farklı yol izledi. Kendisinin mahrumiyet çekmiş çocuk yönünü biraz ifade etmeyi başardı, ama babasının elçisi olarak hizmet vermeyi de sürdürdü. İkinci Dünya Savaşı'nın İngiltere'yi de içine almasıyla Dorothy Burlingham'la birlikte, savaş yüzünden ailelerini kaybetmiş bir grup çocuğun bakımını üstlendi ve kendini onlara vakfetti. Onu, özellikle de sevilmemiş ve terkedilmiş çocukların yanında görenler, onlara gösterdiği hakiki sevgi ve ilgiden, ayrıca onlara yardım etmekteki ustalığından çok etkilenmişlerdi. Anna Freud'un en iyi yaptığı iş buydu.

Anna Freud, dış dünyaya karşı Freudcu psikanalizin resmi temsilcisiydi: babasının imgesini ve şöhretini ne pahasına olursa olsun korurdu, yetişkin hastalarına karşı katı bir klasik analistti, öğretmenlik yaparken ve makalelerinde babasının doktrinlerini savunurdu. İngiltere'deki takipçileriyle —ve Amerika'daki Ernst Kris, Kurt Eissler gibi ortodoksi kaleleriyle— birlikte Freud'un mektupları ve üzerindeki kutsal haleyi solduracak her türlü belge üzerinde sıkı bir sansür uyguladı. Dostu Dorothy Burlingham'la birlikte oturduğu Maresfield Gardens onun kliniği oldu, orada psikanaliz yapardı; ayrıca bu ev Freud'dan kalan şeylerle, metinler ve eşyalarla doluydu. Anna 1982'de öldü. Ev şimdi Freud Müzesi yapılmıştır.

Ek Bölüm

Bitimsiz Psikanaliz: Terapist Olarak Freud

Sebep ve Teorinin çalkantılı denizinden Sonuç ve Gerçeğin güvenli topraklarına rahatlayarak adım atıyorum.

—Winston Churchill, 1898

1937'de, uzun kariyerinin bitimine az kala Freud, *Bitimli ve Bitimsiz Analiz*'i yazdı; bu denemede uzun yıllara yayılan psikanaliz tecrübesini gözden geçiriyor, "biliminin" kanıtladıklarını sıralıyor ve terapi tedavisinin imkânları ve sınırları üzerine nihai düşüncelerini sunuyordu. Bu denemeyi yazdığı sıralarda enetelektüel bir dev olmuş, şöhret ve bir miktar servet kazanmış, düşmanlarının çoğunu saf dışı etmişti; çocukluğundaki fakirlik ve çaresizlikten bu noktaya gelene kadar çok uzun yol katetmişti. Psikanaliz dünya çapında pek çok ülkeye yayılmıştı; ona kendini adamış takipçileri vardı, Anna da eserini geleceğe, tam da istediği şekilde, taşıyacak bir müritti. Yine de içten içe bir tatminsizliği vardı.

Bitimli ve Bitimsiz Analiz karamsar bir denemeydi; analizin sınırları, imkânlarına kat be kat ağır basıyordu. 1937'de Freud yaşlı, hasta ve acılar içindeydi, bütün Avrupa uçurumun kenarındaydı. Bu koşullar altında böyle bir karamsarlık beklenmedik bir şey değildir. Yine de, yazının genel havası, kanser olmadığı ve gücünün doruğunda olduğu zamanlardan çok farklı de-

ğildi. Bu deneme ilginç bir belgedir; psikanaliz tedavisinin geleceğine dair son bir değerlendirme olarak sunulsa da dikkatli bir okuma, eski vakaları yeniden kotardığını, teorik parolalarını tekrar ettiğini, Otto Rank ve Sándor Ferenczi'yle olan tartışmasını sürdürdüğünü gösterir.

Bitimli ve Bitimsiz Analiz, ilk olarak Rank'ın ortaya attığı, tedavi süresini kısaltma girişimlerinin irdelenmesiyle başlıyordu. Freud, Rank'ın çalışmalarını önemsememişti, "çağının çocuğu... Rank'm bu planının uygulamalarının hastalık vakaları üzerine nasıl bir etki yarattığını henüz bilmiyoruz. Devrilen bir gaz lambası yüzünden yanmaya başlamış bir eve gelip de yerdeki gaz lambasını kaldırmaktan başka bir şey yapmayan bir itfaiyeciden öteye geçememiştir muhtemelen".[1] Hatalı hareket eden itfaiyeci imgesi insanın aklında kalıyor; ama Freud'un retoriğinin hoş bir parçası olsa da, kendisinin ve Rank'ın çalışmaları arasındaki önemli farkları dikkate almıyor.

Analizi kısaltma imkânları daha sonra Kurt Adam vakasına gönderme yapılarak inceleniyordu. Freud tedavi için zorunlu bir bitiş tarihi belirlediğinde, Rank'ın öğütleyeceği gibi, hastanın ayrılmaya vereceği tepki üzerinde durmadan, bunu bir başarı ilan etmişti. Ama sonraki yıllarda Kurt Adam'ın rahatsızlıkları tekrar etmiş ve başka bir meslektaşa gönderilmişti. Vakayı anlatırken Freud kendini bir düşmanıyla savaşan bir kahraman gibi resmetmişti: kurt-hastanın inatçı nevrozuyla mücadele eden aslan-analist, ölü dokuları ve kemikleri kesip atan cerrah. Ama birisinin meşhur analistiyle olan ilişkisinin kesilmesinden doğabilecek hissi asla düşünmemişti. Freud, Rank'ın ayrılma kaygısına dair fikirlerini o kadar kesinlikle reddetmemiş olsaydı, hastası için onu kaybetmenin önemli bir endişe kaynağı olduğunu ve analizi sona erdirmek şeklindeki "kahramanca hamlesinin", hayatı ölüm ve duygusal mahrumiyetle dolu bu evsiz genç adam için yeni bir travma olduğunu anlayabilirdi.

Freud sonra, seneler önce, 1937'de ölmüş olan Ferenczi'ye uyguladığı tedaviye geçmişti. Terapideki yenilikleri tartışırken, kendi klasik tekniğini haklı çıkarıyor, Ferenczi'nin, Freud'un kendisine uyguladığı analizin pek bir faydası olmadığı şeklin-

deki şikâyetini çürütmeye çalışıyordu. Freud şöyle devam ediyordu, "Ferenczi gibi bir analiz ustasının, hayatının son yıllarını neden terapi deneylerine adadığını anlayabiliriz, ama maalesef bu deneyler boş çıkmıştır".[2] Rank vakasında olduğu gibi burada da önemli olan ve Freud'un da dikkate almadığı, Ferenczi'nin analistin görevini tekrar tanımlamış olmasıdır. Ferenczi'nin terapiye getirdiği yeni yaklaşımın başarısız olduğunu nereden biliyordu ki? Onu hareketten ihraç ettikten sonra iletişim kurma imkânı kalmamıştı; ne Freud ne de destekçileri Ferenczi'nin hastalarının —bunlar arasında Clara Thompson gibi sonradan bu alana damgasını vuracak kimseler de vardı— analizleri konusunda neler düşündüğünü öğrenmek için onlarla temasa geçmemişti. Sonraki yıllarda öğrenilenler, Ferenczi'nin Freud'dan çok daha etkili bir terapist olduğunu gösteriyordu. Yöntemleri, pek çok modern psikoterapi türüne öncülük etmişti; ileriki yıllarda yapılan araştırmaların göstereceği üzre etkili tedavinin temel öğelerini barındırıyordu.

Freud daha sonra, seneler önce tedavi ettiği, "histerik" sebeplerle yürüyemeyen bir kadının vakasını ele almış, "bir yılın dörtte üçünü kapsayan analiz meseleyi ortadan kaldırdı; harika ve kıymetli bir insan olan hastaya hayattan hak ettiği payı geri verdi" iddiasında bulunmuştu.[3] Birkaç yıl sonra, "muazzam bir kanama" sonucu kadının kanser olduğu anlaşıldı ve rahmi alındı, bunun ardından "yeniden hastalandı... hayatının sonuna kadar da anormal kaldı". Tarihsel dedektiflik bu kadının Emma Eckstein olduğunu ortaya çıkardı, 1895'te Fliess'in gerçekleştirdiği başarısız burun ameliyatından sonra kanamadan ölmesine ramak kalan kadın.[4] Freud'un 1937'de çizdiği tablonun aksine, terapinin ardından düzelmiş ama sonradan eski haline dönmüş ve hayatının son yıllarını yatalak bir münzevi olarak geçirmişti. Freud, Emma'nın ailesiyle yakın olduğu, kendisiyle mektuplaştığı ve yeğenini 1910'da analiz ettiği için bu tedavinin başarılı kabul edilemeyeceğini biliyor olmalıydı.

Rank, Kurt Adam, Ferenczi ve Emma Eckstein, Freud'un psikanaliz terapisinin başarısını gözler önüne sermek için kullandığı yegâne örneklerdir. *Bitimli ve Bitimsiz Analiz*'in geri kalanı savlardan ve teorik spekülasyonlardan oluşuyordu. 1937'de

şöhretinin doruğundaydı ama yine de bu vakalara takılıp kalmıştı: olgun psikanalitik yaklaşımını geliştirmeden önce gördüğü Emma Eckstein; analizi ciddi anlamda yetersiz bir yedi haftalık süre boyunca devam eden Ferenczi ve Kurt Adam. Analizlerinin başarılı olduğunu düşünen daha bir sürü hasta vardı, ona takdirlerini ve minnettarlıklarını ifade etmişlerdi ama görünüşe göre aklmda bunların hiçbiri yoktu. Keza senelerce kendisinin ve diğer meslektaşlarının yaptığı pek çok teorik ve terapik yeniliğe rağmen, tedaviye dair tartışmasını hâlâ Rank ve Ferenczi'yle sürdürüyordu. Bu dördü ve temsil ettikleri, iyileşmeyi reddeden eski yaralar gibiydi.

Freud'un yayımladığı dört vaka hikâyesinden ancak ikisi başarılı sayılabilirdi ve onlardan da sadece Kurt Adam hayattaydı; "Sıçan Adam" Büyük Savaş'ta ölmüştü. Dolayısıyla, psikanalizin sözde iyileştirici gücünü kanıtlayan *vaka* esas olarak buydu. Dahası Freud, Kurt Adam'ın nevrozunu yorumlarıyla çözmesini, kendi teorilerinin Adler ve Jung'unkilere üstünlüğünü kanıtlamak için kullanmak istemişti. Ama hasta şikâyetlerini sürekli tekrar ettiği ve Viyana'da dolaşıp herkese durumunu anlatmaya devam ettiği için, Freud bu vakayı en baştan ele almış ve tam bir iyileşmenin gerçekleşmemesinin kendi suçu olmadığını göstermeye çalışmıştı. Emma Eckstein vakasında da olduğu gibi hâlâ kendini aklama derdindeydi.

Freud'un Rank ve Ferenczi'yle meşgul olmaya devam etmesi, hem onlarla kişisel ilişkilerinden hem de aralarındaki teorik farklılıklardan kaynaklanıyordu. Bu iki eski meslektaşının da savunduğu yenilikler, onun teorilerinin, daha da önemlisi klasik tedavi yönteminin değerini sorguluyordu. Bu tip şeyler onda hep karşı saldırıya geçme ihtiyacı uyandırmıştı çünkü bu fikirler, Freud'un kaldıramadığı hisleri kendinden uzak tutmak için kullandığı savunmaları tehdit ediyordu. Rank, kaygının esas kaynağını anneden ayrılmak olarak belirlemiş, böylece Freud'un sürekli kavramaya çalıştığı ama son anda yüzleşemediği komplekse işaret etmişti. Freud 1926'da *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı*'da Rank'ın fikirlerini kullandı ama orada ana hatlarını çizdiği yeni kaygı teorisinin, sonraki yayınları ve hastalarına uyguladığı tedavi üzerinde hiç etkisi olmadı.

Ferenczi'nin yenilikleri, Freud'un uzun süre önce yaptığı psikanaliz tekniği tanımına meydan okuyordu. Freud, her şeyi bilen psikanalist konumunda güç ve iktidar bulmuştu. Aktarım kavramını kendisinin icat etmiş olmasına rağmen çalışmalarında bunu çok sınırlı kullanıyordu. Bir diğer icadı olan karşı-aktarımda ise durum daha da çarpıcıydı; analiz esnasında kendi tepkilerinin ve duygularının sonuçlarını incelediği neredeyse hiç vaki değildi. Ferenczi'nin psikanaliz tedavisine yaklaşımı ise buna dayanıyordu. Sürekli kendini —ihtiyaçlarını, duygularını ve hareketlerini— didikliyor ve bunların hastaları üzerinde nasıl bir etki yarattığını anlamaya çalışıyordu. Aynı zamanda analistin sessiz, tarafsız ve mesafeli olması gerekliliği gibi kabul görmüş inançları sorgulamaya devam ediyordu, yorumların etkisinden şüphe duyuyordu —analizin gittikçe daha da entelektüelleşen bir oyun olmaya başladığını belirtmişti— ve empatik, özenli bir ilişkinin başlı başına iyileştirici bir güç olduğunu vurguluyordu. Psikanaliz tedavisini kapsamlı bir biçimde yeniden tanımlamasının yanı sıra gerçek travmaların önemini ve Breuer'in eski katarsis —duyguların serbestçe ifade edilmesinin faydalı etkisi— kavramını da yeniden diriltmişti. Bütün bu yenilikler Freud'un sistemine karşı ciddi itirazlar içeriyordu, bu yüzden de Freud, 1932'de arkadaşını son olarak terslediğinde yaptığı gibi, bu fikirleri çürütme ihtiyacı hissediyordu.

Son olarak, *Bitimli ve Bitimsiz Analiz*'de Freud'un, Ferenczi'nin deneylerini değersiz kabul etmesi, eski meslektaşını zayıf ve yolunu şaşırmış biri olarak tanımlaması kaçınılmazdı. Bunun aksine inanmak kendi inkâr ettiği travmalarını, ihtiyaçlarını ve özlemlerini kabul etmek olurdu: bütün bunlarla başa çıkmak için hayatı boyunca —büyük teorilerin yarı-doğrularına kaçarak, travma yerine istek ve içgüdüyü koyarak, kahraman baba rolünü benimseyerek, sevgi özlemini sürekli inkâr ederek— hep yanlış yollara saptığı olasılığıyla yüzleşmesi gerekirdi.

Bitimli ve Bitimsiz Analiz'in sonunda Freud, analiz tedavisinin önündeki engelleri tartışırken kırk küsur yıllık deneyimini özetlemiş ve yine sağlamladığı doktrinlerine geri dönmüştür. Analiz süreci niye bu kadar zorludur, neden bu kadar uzun sü-

rer, neden sonuç bu kadar kesinlikten uzaktır? Bu temel sorulara iki cevap vermiştir. Bir, insanlar içgüdüsel tatminlerinin peşinde koşarken engel tanımaz; bebeklik tatminlerini arzulamayı asla bırakmaz. İki, saldırganlık ve ölüm içgüdüsüyle —"canlıların başlangıçtaki ölüm içgüdüsünden kaynaklanan ... saldırganlık ya da yıkım içgüdüsüyle"— hareket ederler, bu da onların iyileşmelerine engel olur.

Freud'un bencil, bebeklikten kalma ve saldırgan güdüler anlatımı çok caziptir çünkü benzer deneyimleri yansıtır. Kuşkusuz hazlarından vazgeçmeyi reddeden, tembel, zalim ve saldırgan insanlar vardır: dürüst olmayan siyasetçiler, askeri diktatörler, uyuşturucu kullanıcıları, alkolikler, suçlular, cinsellik avcıları, sadizme, şiddete, yalana ve hileye müptela olanlar vardır. İnsanlık tarihinde bu nahoş karakterlerden bolca bulunur. Freud'un savındaki sorun, böyle eğilimleri olan insanların, birkaç istisna hariç psikanaliz tedavisini arzulamadıkları iddiasıdır. Freud'un vakaları arasında kuşkusuz böyleleri yoktu. Hırs, saldırganlık ve yıkıcılık anlatımı çok etkileyici olabilir ama gerçek hastalarıyla pek alakası yoktur.

Freud'un psikanaliz tedavisinin sınırları üzerine yürüttüğü tartışmayı "analiste olağanüstü zorluk çıkaran" iki temayla bitiriyordu, kadınlarda "penis kıskançlığı" ve erkeklerde "bir başka erkeğe karşı gerçekleştirdikleri pasif ya da kadınsı tavırlarla mücadele".[6] Freud bu ikisinin, analizle tedavi olmanın önündeki en büyük dirençler olduğuna kanaat getirmişti. *Bitimli ve Bitimsiz Analiz*'in sonunda da şöyle diyordu:

> Bir kadını, gerçekleşmesinin mümkün olmadığını söyleyerek penis sahibi olma isteğinden vazgeçirmek ya da bir erkeği, başka bir erkeğe karşı pasif tavrının her zaman kastrasyon manasına gelmediğine inandırmak öyle zordur ki yinelenen gayretler insana bir bunalma hissi verir, analizin en sıkıcı kısmı da budur... Erkeğin isyankâr aşırı-telafisi en güçlü aktarım-dirençlerinden birini oluşturur. Baba yerine koyduğu kişiye boyun eğmeyi reddeder ya da her şey için kendini ona borçlu hisseder, neticede doktordan tedaviyi kabul etmeyi reddeder... Bu noktaya gelindiğinde bütün psikolojik katmanları aşıp, esas tabakaya gelmişiz demektir; dolayısıyla faaliyetlerimiz de sona ermiştir.[7]

Diğer eserlerinin çoğu gibi *Bitimli ve Bitimsiz Analiz* de genel psikanaliz telakkileri kılığında sunulan bir iç monologdu. Esas "bitimsiz" olan, Freud'un senelerce teorik denemelerinde sürdürdüğü kendi kendini analiziydi ve hayatının sonuna yaklaşmış olmasına rağmen hâlâ tatmin olamamıştı. Erkeklerin pasif özlemlerinden vazgeçemeyeceklerini, baba yerine koydukları kişiye boyun eğemeyeceklerini iddia ederken hem "oğulları" Rank ve Ferenczi'nin otoritesine boyun eğmeyi reddetmesi hem de kendi sevgi ve ilgi arzusunu tümüyle bastıramayışı üzerine yorumda bulunuyordu.

Freud'un *Bitimli ve Bitimsiz Analiz*'deki iddiaları, üzeri örtülü kendi kendini analiziyle o kadar iç içe geçmişti ki, bunları kendi uyguladığı psikanaliz tedavilerinin etkisine dair nesnel ya da adil değerlendirmeler olarak kabul etmek imkânsızdır. Ama böyle bir değerlendirme önceki bölümlerde ele alınan — bazıları hastaların bağımsız anlatımlarına dayanan— çok sayıda vakaya bakılarak yapılabilir. Freud nasıl bir terapistti? Hastaların, onları tedavi olmaya iten semptomları iyileşiyor muydu? Değişiyor, kendilerini iyi hissediyor, ketlemelerini aşıyor, daha tatminkâr ve üretken hayatlar sürdürebiliyorlar mıydı? Bir yardım görüyorlarsa onlara yardım eden neydi? Bazıları zarar görmüş müydü, görmüşse neden görmüştü?

Freud, psikanaliz tekniği üzerine yazdığı makalelerde klasik yöntemi perhiz, tarafsızlık, gizlilik, mahremiyet ve kişisel ilişkilere girmemek olarak tanımlamıştı. Gördüğümüz gibi vakalarının büyük bölümünde, bir analistin yapması gerektiğini söylediği şeylerle kendi uygulamaları hiç bağdaşmıyordu. Psikiyatr David Lynn ve George Vaillant, kısa süre önce, Freud'un kırk üç vakasını elen alan bir kitap yayımladılar; bu kitapta gerçekten uyguladığı yöntemlerle, yayımladığı tavsiyeleri kıyaslıyorlar.[8] Bulguları çok çarpıcı. Freud, yayımladığı tavsiyelerde analistlere tarafsız olmaları, hastalarının kimliklerini belirtmemeleri ve hastanın mahremiyetine saygı duymalarını söylediği halde, kendi uygulamalarında kimlikleri gizleme ilkesine hiç uymamış, sadece vakaların yüzde 14'ünde tarafsız davranmış ve yüzde 50'sinde mahremiyeti ihlal etmişti. Ayrıca vakaların yüzde 72'sinde tedavi dışında kişisel ilişkiler ve

önemli temaslar vardı. Önceki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınan pek çok vaka da bu sonuçları doğruluyor.

Vaka malzemeleri, Freud'un hastalara karşı muamelesinde, onlara karşı kişisel tepkisine bağlı olarak büyük değişkenlik sergilediğini gösterir. Özellikle iki etken çok önemlidir: teorik ya da politik gündemine ne kadar uyum sağladıkları —bebek cinselliği fikirlerini ne kadar doğruladıkları ya da Adler'le Jung'a karşı zafer kazanmasına ne kadar yardım ettikleri— ve taleplerine ne kadar boyun eğdikleri. Terapilerinde olumlu ya da kısmen olumlu deneyimler yaşamış olan hastaların hepsi onun titrine hayrandı, ona açıkça meydan okumuyordu ve kendilerini kabul etmesinden şeref duyuyordu. Bu, Albert Hirst vakasında barizdi, Abram Kardiner, Eva Rosenfeld, Smiley Blanton, John Dorsey, H.D. ve daha pek çokları için de geçerliydi. Onu idolleştiren, uysal hastalara karşı Freud ilgili, şakacı, hoş, zeki biri olabiliyor, hatta kendini eleştirebiliyordu. Hirst ve Kardiner gençliğindeki hisleri uyandıran özel vakalardı, bu da Freud'un olağandışı destekleyici davranmasına neden olmuştu. Ona boyun eğmeyenler —Dora, genç homoseksüel kadın, Joseph Wortis ya da Clarence Oberndorf gibi teorileri ve yöntemleri açıktan açığa sorgulayanlar— güdüleri ve dirençlerine dair yorumlarla saldırıya uğruyorlardı. Belli ki Freud'un hastalarına karşı olumlu tepkisi, onların kendisi için yaptıklarına, kendi tarihinin bazı yönlerine temas etmelerine, yüceltilme ihtiyacına cevap vermelerine, teorilerini doğrulamalarına, yüksek ücret ödemelerine ya da harekete maddi destekte bulunmalarına bağlıydı.

Freud, mahremiyet tavsiyesine hemen hemen hiç uymamıştı, özellikle de kişisel ya da politik bir çıkarı olduğunda. Ferenczi, metresi Gizella ve kızı Elma'yla olan ilişkisi, sınırların aşılması ve sonu gelmez dedikodularla doluydu. Mektupları da daha pek çok hastasının ona anlattığı özel şeyleri açıkladığını gösterir. Daha da çarpıcı olan, Freud'un kişisel ilişkilerle analiz ilişkilerini birbirine karıştırmasıdır; bu uygulamayı sonraki klasik analistler kesinlikle yasaklamıştır. En bariz örnek, kızı Anna'nın analizidir çünkü burada kişisel, mesleki ve terapik ilişkiler birbirine karışmıştı. Freud ayrıca Anna'nın en yakın ar-

kadaşları Eva Rosenfeld ve Dorothy Burlingham'ı da analize almıştı. Anna'nın arkadaşı olmasına rağmen tedavi ettiği bir diğer kadın Kata Levy'ydi, aynı zamanda ağabeyi Anton von Freund'u da kabul ediyordu. Üç Brunswick'i de aynı anda tedaviye almıştı ve zamanla üçü de bunun bir hata olduğuna kanaat getirmişti.

Freud için psikanaliz terapisi entelektüel bir teşebbüstü. Hastaya serbest çağrışım kuralına uyma görevi veriliyordu; direniş bekleniyor, sonra da yorumlanıyordu. Hedef içgörü, insanın kendi bilindışının farkına varmasıydı. Aktarımdan haberdar olduğu halde —ne de olsa bu kavramı kendisi icat etmişti— uygulamada hastanın kendisine verdiği duygusal tepkileri diğer dirençler gibi ortadan kaldırılması gereken engeller olarak görürdü. Şimdi aktarım olarak görülebilecek şeyin pek çok yönünü —hastalarının dehasını idolleştirmesini, kariyerleri üzerindeki gücünden korkuları, kanserine ve olası ölümüne tepkileri, tedavilerindeki kesintiler ya da aniden terapiyi kesmeye karar vermesi— göz ardı ederdi, tabii eğer farkındaysa. Empatiden son derece yoksun olduğu bazı durumlar vardı, hastaları üzerindeki etkisinin, özellikle gücünden duydukları korkunun farkında değildi. Teorisinde eksik kalan sadece kaygının merkeziyetine gereken önemi vermemesi değildi, bu durum tedavide gözden kaçmıştı. H.D. ilk karşılaştıkları zaman, göz teması kuramadığında ondan ürkmüştü ama Freud ya bundan habersizdi ya da bunu bir direniş olarak görüyordu. Mark Brunswick, Freud'un onu nasıl sindirdiğini anlatmıştı ama bundan analiz esnasında söz etmemişti; Kardiner de otorite korkusunu, Freud'un, çocukluktaki baba korkusu olarak yorumladığını, besbelli Freud'un kendisinden çekindiğini anlamadığını söylemişti.

Freud'un terapi tarzı, hastanın duygusal hayatının büyük bölümüne hiç ilişmiyordu. Breuer'in ilk başta geliştirdiği, Ferenczi'nin de yeniden keşfettiği duygusal boşaltma yöntemini değersiz buluyordu. Bütün hastalarına karşı duygusuz değildi; bazıları üzerinde odaklanabiliyordu, ama Helene Deutsch, David Brunswick, Strachey'ler ve John Rickman gibileri söz konusu olduğunda dikkati dağılıyor, hatta bazen uyukluyordu. Onu

esas ilgilendiren, elindeki vakanın psikanalize olan katkısıydı, insanlara genelde mesafeli, hatta soğuk davranırdı.

Freud'un teorileri seneler içinde değişmiş olsa da —*Yas ve Melankoli* (1915) ve *Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı* (1926) depresyona, kaygıya, sevgi kaybına, annenin ve annelik işlevlerinin önemine yeni yaklaşımlar getiriyordu— bu teorik yeniliklerin hiçbiri çalışma tarzını etkilememişti. 1929'dan 1931'e kadar tedavi ettiği Eva Rosenfeld, analizini çok faydalı bulsa da hayatının en önemli kaybı olan kızının ölümüne, ya da ondan önce, iki küçük oğlunun ölümlerine hiç değinmediğini söylemişti. Kayıpları tedavinin merkezine yerleştirmekten kaçınması, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'daki kadınlardan, Küçük Hans'a, Kurt Adam'a, Horace Frink'e, H.D.'ye ve kızı Anna'ya kadar vakalarının çoğunun çarpıcı bir öğesiydi.

İncelenen hatıraları aktaran hastalarının çoğu, Freud'a, 1930'lu yıllarda, kaygı ve kayıp teorisini değiştirdikten çok sonra gitmişlerdi, yine de Freud'un yorumları yüzyıl başındakinden farklı değildi: baba ve Oedipus kompleksi, erkeklerdeki bilinçdışı homoseksüellik, birincil sahneye maruz kalmak, kadınlarda penis kıskançlığı hep mihenk taşları oldu. Bu fikirlerden vazgeçemiyordu çünkü onun için savunma işlevleri üstlenmişlerdi. Yine de, kendini yanında en rahat hissettiği hastalarda, rüyaları ve simgesel malzemeyi yorumlamaktaki sezgisel dehası kendini gösteriyordu, tıpkı Kardiner'in maske fobisine getirdiği içgörü gibi.

İncelediğimiz vakaların hemen hiçbirinde, Freud'un psikanalizle tedavi için elzem saydığı şeylerin: bilinçdışı yorumlarının, özellikle de teorik doktrinlerinden türettiği yorumların, başarılı bir sonucu olmamıştır. Bazen, bilinçdışının açıklığa kavuşması, hastanın deneyiminin önceleri şaşırtıcı gelen yönlerine bir anlam kazandırmak açısından faydalı olmuştur ama başarıyla sonuçlanan vakaların hiçbirinde ana etken bu değildir. Tekrar edersek, 1909-1910'da tedavi edilen genç Albert Hirst'ten, 1930'larda tedavi edilen orta yaşlı Smiley Blanton'a kadar, en önemli şey Freud'la olan ilişkidir. Bu hastaların çoğu, onu bir deha, bir kahraman figürü olarak görüyor; düşünceleri, anıları ve fantezileriyle ciddi ciddi ilgilenmesinden, dürüst ve

açık tavırlarından, mizah duygusundan, onlara verdiği yoğun ilgiden, kuvvetli kişiliğinden, hastalık ve husumet karşısındaki cesaretinden etkileniyordu. Onların gözünde yeni bir idealdi, doğruluk arayışında peşinden gidebilecekleri bir adamdı ve birebir onlarla çalışması gerçeği son derece anlamlıydı.

Freud'un kişiliğine ve konumuna ek olarak, psikanaliz sürecinin, yorumlardan ve içgörülerden bağımsız bir iyileştirici etkisi vardı. Psikanaliz ortamı açık ve serbest iletişimi sağlayacak şekilde düzenlenmişti; hastalardan akıllarına gelen her şeyi sansürlemeden söylemeleri isteniyordu, genellikle hayatlarında ilk defa ciddiyetle dinleniyorlardı. Freud gözde yorumlarını dayatarak genellikle laflarını kesse de, en azından bir müddet açık davranıyor ve onları kınamıyordu. Sıçan Adam, Hirst, Kardiner ya da Blanton gibi suçluluk hissi altında ezilen insanlar için bu son derece önemliydi. Bizzat bu sürecin değeri hastaların çoğunun sözlerinden de anlaşılır; onlar için açıktan açığa kendini keşfetmek başlı başına terapi demekti. Genç homoseksüel kadın bile, Freud onu dinlerken, henüz yorumlarını dayatıp tedaviyi mahvetmemişken, olumlu terapik tepkiler vermeye başlamıştı.

İdeal bir figür olarak Freud'la kişisel bağlantının ve psikanaliz sürecinin yanı sıra, hastalarını övdüğü ve desteklediği, yeteneklerini ve iyi özelliklerini öne çıkarttığı, hediyeler verdiği, sırlar paylaştığı da olurdu; bütün bunlar hastaların kendilerine değer verildiğini ve takdir edildiklerini hissetmelerini sağlardı. Kızı Anna en yakını ve halefi olmuştu. Ruth Brunswick gözdesi olduğunu biliyordu, Sıçan Adam, Hirst, Kardiner, H.D. ve Blanton onun kendilerinden hoşlandığını hissediyorlardı. İlginç bulmadığı ya da onu kızdıran hastaların deneyimleri daha farklıydı. David Brunswick'i sıkıcı buluyordu, analizin de bir faydası olmamıştı. Freud, Horace Frink'i psikanaliz hareketini geliştirmek için kullanma girişiminde bulunmuştu; sonuç, ümit vaat eden bu genç adamın hayatı için, tam bir felaket oldu. Dora, Wortis, Oberndorf gibi hazzetmediği hastalar, onlara yaptığı muameleden zarar görmüştü.

Burada büyük bir ironi vardır. Freud'un teknik üzerine yazdığı makaleler başarılı terapik sonuçlar yaratan —kişisel

destek, övgü, dostça ilişkiler, hediye verme gibi— uygulamaları yasaklar ama —mesafelilik, gizlilik, sessizlik gibi— faydasız, hatta zararlı yöntemleri tavsiye eder. Freud'un teknik üzerine yazdıkları senelerce klasik psikanalizi belirlemiştir; hastalarına karşı gerçek davranışlarının yarattığı etkiyse ancak üç beş hatıradan, hikâyeden ya da röportajdan anlaşılmaktadır, bunlar da "doğru analiz"in nasıl yapılacağına dair kurallara etki etmemiştir. Yorumcular, Freud'un yayımladığı tavsiyelere göre analiz tatbik etmediğini belirtirken, bunu genelde bir atlama olarak mazur görürler zira Freud, onlara göre, istediğini yapmakta serbest olan bir dehadır. Daha aşikâr ve radikal sonucu çıkartmaya yanaşmazlar: klasik psikanaliz yönteminin, en iyi durumda, ona tahammül edecek kadar uysal olan hastalara asgari bir faydası dokunmuştu; daha da önemlisi, Freud'un ve ortodoks takipçilerinin iddia ettikleri gibi teorilerini kanıtlayacak bulgular ya da kanıtlar sunmamıştı.

Arka Plan ve Kaynaklar

Her Freud yorumu; yorumcunun bakış açısı, arka planı, aldığı eğitim ve bağlılıkları tarafından biçimlenir. Psikanaliz hareketinin bir parçası olanlar, ister Jones, Abraham, Sachs, Anna Freud ya da Kurt Eissler ve ortodoksinin daha sonraki savunucuları gibi Freud'a sonuna kadar sadık savaşçılar olsunlar, ister ondan kopan analistlerle aynı safta yer alsınlar (Adlerciler, Jungcular, Horneyciler vb.), onu bu deneyimin merceğinden görürler. Günümüz psikanalizinde ortodoksiye en bağlı olanlardan ona son derece eleştirel yaklaşanlara kadar birçok görüş ve konum vardır. Bütün bu analistlerin en azından bir ortak yanları vardır: Analiz ve psikoterapi sırasında hastalarla birlikte çalışırlar. Ayrıca, klinik deneyimleri olmadığı ya da çok az olduğu halde Freud hakkında yazmış olan geniş bir grup da -felsefeciler, edebiyat eleştirmenleri, tarihçiler, deneysel psikologlar- söz konusudur. Bu yorumcuların her birinin güçlü ve zayıf yanları vardır; hiçbir konum, yazarın Freud ve eserine ilişkin tutarlı bir yoruma ulaşmasını garantilemez. Gelgelelim, yazarların kendi tikel yorumlarını etkilemiş olan perspektifler ve kaynaklar konusunda açık davranmaları önemlidir. Ben de burada, okurun, fikirlerimi nelerin biçimlediğini, belli sonuçlara ulaşırken hangi deneyim ve verilerden hareket ettiğimi anlayabilmesi için, kendi arka planımı sunmak istiyorum.

Yıllar boyunca profesyonel kariyerim birbirine paralel iki yolu takip etti. Aktif bir psikoterapist ve psikanalist olarak çok çeşitli hastalarla ve kısa terapilerden kapsamlı, derinlemesine psikanalize kadar uzanan çeşitli yöntemlerle çalıştım. Bütün eğitimimi, ki buna kendi analizim de dahildir, bir psikanaliz enstitüsünde aldım ve en sonunda kendim de eğitimci ve denetleyici analist sıfatıyla enstitünün yönetim komitelerinde hizmet verdim. Hastalara ve terapi sürecine, uzun yıllar bunlarla dolaysız bir bağ kurmam sayesinde aşinayım ve örgüt yapısı ve politikası dahil psikanalizi birinci elden biliyorum.

Ayrıca akademik bir psikolog sıfatıyla öğretmenlik yaptım ve neredeyse hepsi şu ya da bu biçimde Freud'la ve psikanalizle ilgili olan çok çeşitli inceleme ve araştırma projeleri hazırladım. 1960'ların sonlarında lisansüstü öğrencilerimle birlikte, REM (rapid eye movement [hızlı göz hareketleri]) uykusunu gözlemlemek için yeni geliştirilmiş olan teknikleri kullanarak rüyalar hakkında araştırma yaptım. Freud'un rüya teorisi hem deneysel yöntemler hem de doğalcı gözlemler kullanılarak sınanmış oldu. Bu çalışmadan iki metin çıktı: "Rüyaların İşlevi" ve öğrencilerim Ian Hunter ve Ron W. Lane'le birlikte, *Psychological Issues* dergisinde yayımladığımız *The Effect of Stress on Dreams* monografı. Birkaç yıl sonra mesai arkadaşlarımla birlikte kısa psikoterapi alanında bir araştırma, eğitim ve tedavi programı oluşturduk. Bu çalışmalar psikoterapi süreci ve sonuçları hakkındaki çok sayıda ilginç araştırmayla tanışmamı sağladı. Yine bu dönemde kişilik gelişimi hakkındaki kitabım *From Instinct to Identity: The Development of Personality*'yi yayımladım. Bu kitapta Freud, Erik Erikson, yeni-Freudcular, John Bowlby ve Jean Piaget'den aldığım teorik fikirleri insandışı primatlar, ilkel kültürler, rüyalar ve çocuk gelişimi hakkındaki araştırma bulguları ile bütünleştirmeye çalıştım. Akademik hayatımın sonraki yıllarında California Institute of Technology'nin Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü'nde dersler verdim. Buradaki mesai arkadaşlarım aslen tarihçiler, felsefeciler ve edebiyat fakültesi mensuplarıydı. Çoğu psikanalizle ilgileniyordu ve bir yandan onlarla birlikte düzenlediğimiz seminer ve derslerin, bir yandan da psikoterapist sıfatıyla çalışmayı sürdürmemin ürünü *Dostoevsky: The Author as Psychoanalyst* adlı kitabım oldu. Geleneksel psikanalitik edebiyat yorumları yazarları ve karakterleri adeta analizdeki hastalar gibi ele almışlardı; bense kitabımda, son derece vukuflu bir psikolojik gözlemci olan Dostoyevski'nin bize neler öğretebileceğini görmeye çalıştım.

Bütün bu terapik çalışma ve araştırmalarda, Freud ve psikanaliz karşısında eleştirel bir tavır takınmaya çalıştım. Nelerin geçerli olup olmadığını sınıflandırmak için dolaysız deneyimlerimden ve edebiyattan süzebildiklerimden yararlandım. Örneğin, rüya araştırmaları rüyaların aslen istekleri yerine getirmeye hizmet etmediğini göstermiştir; Freud'un zannettiği gibi, rüyalar libido ya da haz ilkesi tarafından yönlendirilmez, daha çok çeşitli duygusal deneyimleri -en sık olarak da kaygı ve çatışmayı- kişilik yapısı içine dahil etme işlevi görürler. Bununla bağlantılı biçimde, psikoterapi araştırmaları da yorumlardan elde edilen içgörülerin etkili psikoterapinin bileşenlerinden sadece biri olduğunu, ayrıca da çoğunlukla en önemli bileşen olmadığını göstermiştir. Bir açıklık, güven, emniyet, kabullenme ve destek iklimi yaratmayı kolaylaştıran empatik bir ilişki

kurmak daha önemlidir. Günümüzün psikanalitik tedavi yaklaşımları - benlik-psikolojisi odaklı, öznelerarası, ilişkisel, kişilerarası yaklaşımlar- genelde bu araştırmadan destek aldıkları halde, Freud'dan kaynaklanan klasik analiz bu desteği almaz.

Freud's Unfinished Journey: Conventional and Critical Perspectives in Psychoanalytical Theory adlı kitabım, teorinin nasıl biçimlendiğini anlama konusundaki eski merakımın sürdürülmesi niteliğindeydi. O kitabı elinizdekiyle kıyasladığımda, Freud'un teorilerine ve hastaları tedavi etme tarzına karşı epey eleştirel bir tavır takınmış olsam da, o zaman hâlâ Freud'un kişisel mitinin büyüsü altında kalmış olduğumu görebiliyorum. Yani, psikanalizdeki yanlışlıkların sık sık zikredilen kültürel ve tarihsel etkenlerle -on dokuzuncu yüzyıla ait miyadını doldurmuş bilimci varsayımlar, cinsellik karşısındaki Viktoryen tutumlar, erkeklik ve kadınlık hakkındaki toplumsal önyargılar- açıklanabileceğine, Freud'un hatalarının kişiliğinden kaynaklanmadığına hâlâ inanıyormuşum. Hâlâ onun, başladığı yer göz önünde bulundurulduğunda, gidebileceği yere kadar gittiğine ve bu alandaki sınırlar ve yanlış yönelimlerden kişisel olarak onun sorumlu tutulmaması gerektiğine inanıyormuşum. O zamanlar Freud hakkındaki mevcut biyografileri ve hayatının az çok kabul görmüş hikâyesini biliyordum. Son birkaç yılda çeşitli etkenler bu görüşleri kökten değiştirmeme neden oldu.

Psikanaliz dünyasının üst düzeylerindeki dolaysız deneyimlerim sayesinde bu alanın sunduğu en iyi şeyleri temsil eden insanlarla temas kurdum: Kıdemli eğitimci analistler, enstitü müdürleri, önemli yazıların yazarları ve Amerikan Psikanaliz Derneği'nin liderleri. Bu kişilerin çoğunu ve hastalarını tanıdım ve çok sayıda kişisel psikanalizin sonucunu gördüm. Çok sayıda psikanalistin fiili pratiğini, psikanalitik tedavinin uzun vadeli sonuçlarını ve psikanaliz politikasını bu şekilde gözlemlemem, benim için aydınlatıcı bir deneyim oldu. Freud'un ufuk açıcı denemelerinde karşılaştığımız versiyon değil, gerçek dünyadaki psikanalizdi bu. Kişisel ya da eğitim amaçlı analizler çok çeşitliydi -bazıları işe yarıyordu, bazıları faydasız, bazıları da düpedüz zararlıydı; öğretim katı ve büyük ölçüde miyadını doldurmuştu; politika da başka yerlerde olduğundan daha aydınlatıcı sayılmazdı. Bütün bu deneyimler yeni bir Freud görüşüne ulaşmamda bir rol oynadı.

Elinizdeki kitabın yazılışı sırasında, eğitimimin ve kariyerimin bütün bu yönleri, en başta da öğretmen, araştırmacı ve psikanalist sıfatıyla Freud'un çalışmaları ve diğer psikanalitik kaynaklarla uzun yıllar boyu hemhal oluşum öne çıktı. Bence aktif bir terapist olarak yaşadığım dolaysız deneyimler çok değerliydi. "Histeri", "takıntılı nevroz", "direnç", "akta-

rım" ya da Freud'un tedavi anlayışıyla Rank'ın ya da Ferenczi'ninkiler arasındaki ihtilaflar hakkında yazıldığında, bu etiketlerin yapıştırıldığı kişilerle ve tedavi süreçleriyle dolaysız bir temas kurmuş olup olmadığınız muazzam bir fark yaratıyor. Bu olguları sadece kitaplardan tanıyan yorumcu, muhtemelen çok farklı bir perspektife sahip olacaktır. Etkilendiğim diğer kaynaklar arasında rüyalar, psikoterapi ve Dostoyevski hakkındaki araştırmalarım da bulunuyor. Travma, bebek gözlemi, bellek, feminizm ve kadın incelemeleri alanlarındaki önemli araştırmalara aşina olmak da görüşlerimi psikanalizin ötesine genişletti.

Bu kitap bir anlamda, neredeyse kırk yıldır olgunlaşmakta. İşe beş yıl önce Freud'un hayatının ilk dönemlerindeki kayıpları ele alan bir makale yazma niyetiyle başlamıştım. Freud'un Fliess'e yazdığı bütün mektupları yakından okumak insana birinci elden çok önemli veriler sunuyordu, zira burada kendi çocukluk anıları ve temel teorilerini geliştirirken hissettiği duygularla cebelleşen Freud'u kendi sözleriyle görebiliyordunuz. Yazma süreci ilerledikçe, makale ayrı bir hayat kazanmaya başladı; bebeklik ve çocukluk dönemleri hakkındaki bölümlerde geliştirilen açıklama şeması beni geniş bir biyografi yazmaya götürdü. Kendimi yanlışlıkla bir teoriye takılıp bunun birçok veriyi yeni ve daha tutarlı bir form içinde yeniden düzenlediğini gören bir bilim adamı gibi hissettim. Araştırmalarımı derinleştirdikçe, yapboza tam oturan ve açıklamayı zenginleştiren başka bilgilere de rastladım.

Birincil Kaynaklar

Freud hakkında yazan birçok yazar, kabaca üç kategoriye yerleştirilebilir. Onu bizzat kendisinin yarattığı kişisel mitin merceğinden görenler vardır; ne gibi yeni kanıtlar bulunursa bulunsun, ne gibi eleştiriler geliştirilirse geliştirilsin, teoride ya da tedavide ne gibi eksiklikler sergilenirse sergilensin, bu yazarlar hepsine bir kulp bulurlar. Kurt Eissler, Peter Gay, Ernest Jones, Ernst Kris ve daha birkaç kişi, ayrıca *International Journal of Psychoanalysis* ve *Journal of the American Psychoanalytic Association*'da yayımlanan yazıların büyük çoğunluğu bu kategoriye girerler. Bu biyografi yazarları ve yorumcularının çoğu Freud'un yazdığı her kelimeyi değerli ve sonsuzca incelenmeye layıkmış gibi ele alma ihtiyacını hissederler. Öbür uçta Freud'u bir şarlatan, fikirlerini çalıntı, psikanalizi de yalan olarak görenler vardır. Bu kamptaki eleştirmenler arasında Freud'u bütünüyle bir kenara atanlar olduğu gibi ciddi itirazlar getirenler de vardır. Frederic Crews ilk gruptan gürültücü bir eleştirmendir -bkz. Crews, *The Me-*

mory Wars: Freud's Legacy in Dispute (New York: New York Review, 1995). Diğer eleştirel yaklaşımlar yakın tarihli bir dizi yazı ve kitapta bulunabilir: Mikkel Borch-Jacobson, *Remembering Anna O.: A Century of Mystification*, çev. Kirby Olson (New York: Routledge, 1996); Allen Esterson, *Seductive Mirage: An Exploration of the Work of Sigmund Freud* (Chicago: Open Court, 1993); John Farrell, *Freud's Paranoid Quest: Psychoanalysis and Modern Suspicion* (New York: New York University Press, 1996); Peter J. Swales, "Freud, His Teacher and the Birth of Psychoanalysis", Paul E. Stepansky, y.h., *Freud: Appraisals and Reappraisals: Contributions to Freud Studies*, c. 1 içinde (Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1986, s. 3-82); Richard Webster, *Why Freud Was Wrong: Sin, Science and Psychoanalysis* (New York: Basic Books, 1995); ve Robert Wilcocks, *Maelzel's Chess Player: Sigmund Freud and the Rhetoric of Deceit* (Boston: Rowman and Littlefield, 1994). Bu yazarlar bir dizi değerli gözlemde bulunurlar; hatta bazı eleştirileri bu kitaptakilerle örtüşür. Ama, bu yorumcular çok sık olarak, Freud'un çalışmalarının belli bir bölümüne yönelttikleri geçerli bir eleştiriden bütün eserini mahkûm etmeye sıçrayıverirler.

Benim kendimi de yerleştireceğim üçüncü grup, bir yandan Freud'un yaptığı birçok katkının önemini görürken, bir yandan da psikanalizin diğer yönlerini dengeli ve eleştirel bir biçimde değerlendirenlerden oluşur. Bu kategorideki yazarlar ve yayınlar arasında şunlar sayılabilir: George E. Atwood ve Robert D. Stolorow, "Freud", *Faces in a Cloud: Subjectivity in Personality Theory* içinde, 2. basım (New York: Jason Aronson, 1993); Henri F. Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry* (New York: Basic Books, 1970); Robert J. Holt, *Freud Reappraised: A Fresh Look at Psychoanalytic Theory* (New York: Guilford Press, 1989); Charles Rycroft, *The Innocence of Dreams* (New York: Pantheon, 1979); Madelon Sprengnether, *The Spectral Mother: Freud, Feminism and Psychoanalysis* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1990); ve Robert J. Stoller, *Perversion: The Erotic Form of Hatred* (New York: Pantheon, 1975).

Freud

Ben Freud'u ünlü İngilizce çevirisinden okuyorum: *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, (çev. ve y.h. James Strachey) Anna Freud, Alix Strachey ve Alan Tyson'ın yardımlarıyla, c. 1-24 (London: Hogarth Press, 1955-1975). *Standard Edition* çok değerli bir kaynaktır: Strachey'nin çevirisi A.A. Brill'in daha önce Amerika'da ya-

yımlanan çevirisinden çok üstündür; ayrıca kitap ve yazılara eklenerek onları bir bağlam içine oturtan sunuş yazılarıyla zenginleştirilmiştir. Birçok yazar Strachey'nin Almanca'dan yaptığı çeviri hakkında sorular ortaya atmışlardır ki bunların en popüler olanı şurada bulunabilir: Bruno Bettelheim, *Freud and Man's Soul* (New York: Knopf, 1983). Çeviri sorunlarına ilişkin ayrıntılı akademik tartışmalar şu harika kitaplarda bulunabilir: Darius Ornston, *Translating Freud* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1992); Ilse Grubrich-Simitis, *Back to Freud's Texts: Making Silent Documents Speak* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1996). Patrick J. Mahony de Freud'un vakalarını yakından inceleyen birkaç çalışma yapmıştır: *Cries of the Wolf Man* (New York: International Universities Press, 1984); *Freud and the Rat Man* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1986) ve *Freud's Dora: A Psychoanalytic, Historical and Textual Study* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1996). Ben Almanca bilmediğim ve İngilizce çevirilere bağımlı olduğum için, İngilizce versiyonların beni yanıltmış olabilecek ciddi çarpıtmalar içerip içermediğini anlamak için bütün bu çalışmaları dikkatle inceledim. Strachey'nin Freud'u bilimselleştirme eğiliminde olduğu, onun gündelik, şiirsel ve çağrışımlı Almancasını daha mesafeli, gayri şahsi ve keskin ifadeli bir İngilizce'yle çevirdiği üzerinde genel bir fikir birliği vardır. Örneğin, Strachey *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi*'nde merkezi bir yeri olan ve sürçmeler yahut hatalar için kullanılan sözcüğü "parapraksis" olarak çevirmiş olmasına rağmen, "gaf" diye çevirmesi daha doğru olurmuş. Herkesin kullandığı "o" ve "ben" sözcükleri Freud'un Almanca'da kullandığı terimleri daha iyi karşıladığı halde o "id" ve "ego" gibi Latinceden alınma terimler kullanmış. Ornston tipik bir örnek veriyor: "Birbirine ait olan ve ortak bir duygusal tınısı bulunan bir fikirler grubu" cümleciği, Strachey'nin çevirisinde "duygulanım yatırımında bulunulmuş, birbirine bağımlı fikri unsurlar grubu" haline gelmiş (Ornston, s. 15). Freud'u bu şekilde bilimselleştirmesinin yanı sıra, Ernest Jones'dan çok etkilendiği anlaşılan Strachey, Freud'un tereddüt ve belirsizlik belirten ifadelerini atıp meseleleri daha sorunsuz gösterme eğilimindedir; bazen de üstadı daha olumlu bir ışık altında sunmak için çeviride çarpıtmalar yapmıştır. *Standard Edition* üzerinde çalışılırken bu tür düzeltilerin akılda tutulması gerekse de -Ornston, Mahony ve diğerlerinin sağladığı enformasyonlarla donanıldığı taktirde- İngilizce'de Freud okunabilir ve Freud'un temel teorileri, vaka malzemeleri ve savlarının anahatları kavranabilir, çünkü Strachey'ye yöneltilen eleştirilerin çoğu görece önemsiz noktalarla ilgilidir. Yeri gelmişken, Grubrich-Smiths, Freud'un bazı yazılarının ilk taslaklarına ulaşmıştır ve -Jones'un ve başka birkaç kişinin yaydığı- bir başka miti, yani Freud'un yazılarını neredeyse son halleriyle yazdığı,

psikanalizi, sonradan hiçbir düzeltme yapmaya gerek duymadan yazabilecek kadar kusursuz bir biçimde tasarlamış olduğu mitini de bertaraf eder. İşin aslı, Freud bazen Rank ve Ferenczi gibi meslektaşlarının önerilerini yazılarına dahil ediyordu ve tıpkı bütün yazarlar gibi önce yazıyor, sonra yazdıklarını gözden geçiriyor, bir daha yazıyor ve fikirlerini en iyi şekilde ifade etmenin yollarını arıyordu.

Freud durmadan mektup yazan biriydi; kapsamlı yazışmalarının önemli bir bölümünü İngilizce'de bulmak mümkün. Bunlardan yapılan ilk seçki, oğlu Ernst Freud'un yayına hazırladığı, Freud'un on yedi yaşında olduğu 1873 yılı ile öldüğü 1939 yılı arasında yazılmış olan mektupları içeren *The Letters of Sigmund Freud* (New York: Basic Books, 1960)'du. Bu, kitapta nişanlılık yıllarında Martha Bernays'a yazılmış bir dizi mektup (ama bunlar o dönemde ona yazılmış olan yaklaşık dokuz yüz mektubun sadece onda biridir; diğerleri kilit altında kalmıştır) ve diğer aile üyelerine, arkadaşlarına ve meslektaşlarına yazdığı mektuplar bulunur. Freud'un Wilhelm Fliess'e yazdığı mektuplar -Fliess'inkiler ortada yokturilk kez Marie Bonaparte, Anna Freud ve Ernst Kris tarafından yayına hazırlanan *The Origins of Psycho-Analysis*'de yayımlanmıştır (New York: Basic Books, 1954). Fliess'e yazılan bütün mektuplar şurada bulunabilir: *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess, 1887-1904*, çev. ve y.h. Jeffrey M. Masson (Cambridge: Harvard University Press, 1985). Bu iki versiyon karşılaştırıldığında, Bonaparte, Anna Freud ve Kris'in Freud'u kendilerince olumlu bir biçimde göstermek için neleri dışarıda bıraktığını gösterir. Birkaç mektupta kesintiler yapılmış, birçoğu da bütünüyle atlanmıştır; *Origins*'de toplam 290 mektubun, kısmen ya da bütünüyle, sadece 140 tanesi yayımlanmıştır. *The Complete Letters*'da Fliess'in son dönemlerde Freud'a yazdığı üç mektuba da yer verilmiştir.

Freud/Fliess mektuplarının iki versiyonunu birbiriyle tam olarak karşılaştırmak başlı başına uzun bir yazı yazmayı gerektirirdi; sadece birkaç örnek *Origins*'in tek yanlı bir Freud tablosu yaratmak üzere yayına hazırlandığını göstermeye yetecektir. Freud 20 Ağustos 1893 tarihli mektupta "sevgili dostum" diye hitap eder ve evliliği hakkında "artık perhiz yaparak yaşıyoruz; bunun nedenlerini de biliyorsun" der. 22 Haziran 1894 tarihli bir mektupta kalp hastalığından ölme korkusunu, puroyu bırakma mücadelesini, Breuer tarafından reddedilişi olarak yorumladığı olayın onu ne kadar yaraladığını ve Fliess'in desteğine ihtiyacı olduğunu anlatır. Bu, Fliess'e şunları söylediği, 14 Temmuz 1894 tarihli mektupta da devam eder: "Övgülerin benim için nektar demek, abıhayat demek, çünkü övgüde bulunmanın senin için ne kadar zor olduğunu biliyorum". Freud'u pek de bir üstat edası içinde göstermeyen bu üç mektup da Bonaparte-Anna

Freud-Kris seçkisinde yer almaz. Freud'un Breuer hakkındaki küçültücü ve iğneleyici yorumları sansürlenmiştir. Fliess'in Emma Eckstein'ın burnu üzerinde yaptığı beceriksizce ameliyat, kanama ve ameliyat sonrası ortaya çıkan komplikasyonlar ve Freud'un Fliess'i aklayıp suçu Eckstein'a yıkma çabaları (bunlar 4, 8, 14, 28 Mart ve 11, 26 Nisan 1895 tarihli mektuplarda anlatılır) seçkide hiç görülmez. *Origins*, travma teorisinin terk edilişiyle ilgili, Julius'un ölümü, hemşire, Kasten olayı ve kendi Oedipus kompleksini keşfedişi konusundaki ilk dönem hatıraları hakkında canalıcı malzemeler içeren önemli mektupların çoğunu içermez (21 Eylül ve 3, 15 ve 27 Ekim 1897 tarihli mektuplar). İçerdiği bu tür malzemelerde de sansür vardır. Örneğin 11 Şubat 1897 tarihli mektubu, şu önemi bariz cümleyi atarak yayımlamışlardır: "Ne yazık ki, babam da bu sapıklardan biriydi ve bütün semptomları özdeşleşmeden ibaret olan- erkek kardeşimin ve birkaç kız kardeşimin histerisinden o sorumludur".

Freud'un oğlu Ernst ve Abraham'ın kızı Hilda tarafından yayımlanan Freud-Karl Abraham mektuplaşması da, İngilizce'de, Bernard Marsh ve Hilde C. Abraham'ın çevirisiyle *A Psychoanalytic Dialogue: The Letters of Sigmund Freud and Karl Abraham, 1907-1926* adıyla çıkmıştır (London: Hogarth Press ve Psiko-Analiz Enstitüsü, 1965). Bonaparte, Anna Freud ve Kris'in yayına hazırladığı Fliess mektupları versiyonu gibi, bu da iki adamın çarpıtılmış bir tablosunu sunan sansürlü bir versiyondur. Ernst Falzeder şu anda bu yazışmanın tamamı üzerinde çalışmaktadır ve "Whose Freud Is It? Some Reflections on Editing Freud's Correspondence" (*International Forum of Psychoanalysis* 5, 1996, s. 77-86) adlı etkileyici bir yazıda, Freud'a iman edenlerin yayına hazırlama pratiklerine özgü sansürleme mekanizmalarını açığa çıkartmıştır. "Bariz sansür ve belli mitlerin beslenmesi"nden bahsetmiş, Anna Freud'un "*The Origins* üzerindeki kapsamlı etkisi"nden ve kesintileri ve atlamaları nasıl düzenlediğinden bahsetmiştir. En önemlisi, Falzeder Freud/Abraham mektuplarının sansürlü versiyonunun teorik tartışmaları olduğu gibi bırakırken, mahrem kişisel malzemeleri, özellikle de diğer insanlar hakkındaki düşmanca yorumları dışarıda bıraktığını göstermiştir.

Freud ile Jung arasındaki bütün mektuplar şurada bulunabilir: *The Freud/Jung Letters: The Correspondence Between Sigmund Freud and C. G. Jung*, y.h. William McGuire, çev. Ralph Manheim ve R. F. C. Hull (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1974). Bu, çok önemli bir yazışmanın sansürsüz bir versiyonudur. Freud'un yeniyetmelik arkadaşı Eduard Silberstein'a yazdığı mevcut bütün mektuplar -Silberstein'ın mektupları bulunamamıştır- 1990 yılında yayımlanmıştır: *The Letters of Sigmund Freud to Eduard Silberstein: 1871-1881*, y.h. Walter Broechlich, çev. Arnold J. Pome-

rans (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1990). Bu mektuplar genç Freud'un kafa yapısı hakkında aydınlatıcı bir tablo sunar. Freud ile Ernest Jones arasındaki bütün mektuplar R. Andrew Paskauskas'ın yayına hazırladığı, *The Complete Correspondence of Sigmund Freud and Ernest Jones: 1908-1939* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press,1990) adlı kitapta yayımlanmıştır. Freud ile Sándor Ferenczi arasındaki çok ilgi çekici mektupların iki cildi çıkmıştır: Eva Brabent, Ernst Falzeder ve Patrizia Giampieri-Deutsch, y.h, *The Correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi, c. 1, 1908-1914* ve Eva Brabent ve Ernst Falzeder, y.h., Patrizia Giampieri-Deutsch'un yardımlarıyla, *The Correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi, c. 2, 1914-1919* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993 ve 1996). Üçüncü ve son cilt anlaşılan yayımlanmayacak. Diğer mektuplaşma derlemeleri arasında şunlar sayılabilir: İsviçreli rahip Oskar Pfister'le Freud arasındaki yazışmalardan bir seçki, *Psychoanalysis and Faith: The Letters of Sigmund Freud and Oskar Pfister*, y.h. Heinrich Meng ve Ernst L. Freud, çev. Eric Mosbacher (New York: Basic Books, 1963); yazar Arnold Zweig'la yazışmalardan bir seçki, *The Letters of Sigmund Freud and Arnold Zweig*, y.h. Ernst L. Freud (New York: Harcourt, Brace and World, 1970); ve arkadaşı ve destekçisi Lou Andreas-Salomé ile yazışmaları, *Sigmund Freud and Lou Andreas-Salomé: Letters*, y.h. Ernst Pfeiffer, çev. William Robson-Scott ve Elaine Robson-Scott (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972).

Biyografiler

Fritz Wittels'in *Sigmund Freud: His Personality, His Teaching and His School* (London: Allen and Unwin, 1924), Freud'un yayımlanmış ilk biyografisidir. Wittels yüzyıl başlarında Freud'un konferanslarından birini dinlemiş ve 1905 yılında Çarşamba Toplantıları'na katılmaya başlayarak, bunu 1910 yılına kadar sürdürmüş. Bu kitabın güçlü yanları, Viyana grubunda bulunup uluslararası kongrelere katıldığı yıllarda yaptığı birinci el gözlemlerden gelirken, zayıf yanları da Wittel'in önyargıları ve 1924 yılında, sonradan açığa çıkacak birçok enformasyona henüz ulaşılamıyor oluşuydu. Wittels'in Freud karşısında ikircikli bir tutumu vardı; onu çağın en büyük psikoloji dehası olarak görüyor, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'yi en önemli kitabı sayıyor ve cinsellik teorileri ile Oedipus kompleksini sorgusuz sualsiz benimsiyordu. Freud'un kadınlar hakkındaki gerici fikirlerini de paylaşıyordu. Öte yandan, Freud'un başkalarının yaptığı katkıları kabul edemediğinin farkındaydı ve ondan "doktrininden en ufak

bir sapmaya bile tahammülü olmayan bir despot" diye bahsediyordu (s. 18). Anlaşılan, 1910 yılında Viyana Cemiyeti'nden de bu yüzden ayrılmıştı. Wittels, Freud'un çocukluğu, aile hayatı ve Breuer, Adler ve Jung'la yaşadığı kopuşlar hakkında kendi anlattıklarını esas almıştı; halbuki kendisi Stekel'le birlikte çalışıyor ve kapsamlı klinik kanıtlara dayalı olduğu için onun çalışmalarına değer veriyordu. Psikanaliz hareketi içindeki çatışmaların ardında teorik farklar değil siyasi iktidar arayışlarının yattığına inanıyordu ve Freud'un metapsikolojiye gittikçe daha fazla ilgi göstermesinin -o bunu bilimden felsefeye doğru yapılan talihsiz bir hamle olarak niteliyordu- Adler, Stekel ve diğerlerinin yaptığı katkıları özümseyememesinin ürünü olduğunu düşünüyordu.

Ernest Jones'un üç ciltlik biyografisi, *The Life and Work of Sigmund Freud*, c. 1, *The Formative Years and the Great Discoveries, 1856-1900*, c. 2, *The Years of Maturity, 1901-1919;* ve c. 3, *The Last Phase, 1919-1939* (New York: Basic Books, 1953, 1955, 1957), resmi onay almış olan biyografidir -Jones'un ithafı şöyledir: "Ölümsüz bir Babanın Hakikatli Kızı, Anna Freud'a"- ve Anna, Jones'un birçok yayımlanmamış malzemeye ulaşmasına izin vermiştir. Jones neredeyse en başından beri psikanaliz hareketinin aktif katılımcılarından biriydi; Komite üyesiydi, öbür analistlerin çoğunu tanıyordu ve psikanaliz savaşlarında Freud'a sadık bir savaşçı rolünü oynadı. Freud'un kahramanlığına toz kondurmuyor ve hemen her şeyi klasik teorinin merceğinden görüyordu; aslında, sonraki yıllarda Melanie Klein'ın fikirlerine yaklaşmış, böylece bebeklikteki içgüdüsel dürtüler açısından yapılan yorumlara Freud'dan bile daha düşkün hale gelmişti. İlk analistlerden birkaçıyla kendi ilişkileri pek dostane sayılmazdı -Rank ve Ferenczi'ye özel bir husumet besliyordu-, o nedenle Jones'un onların Freud'la yaşadıkları çatışmalar hakkında yazdıklarına itibar etmemek gerekir. Yine de bu önyargılar göz önünde bulundurulduğu takdirde, Jones'un çalışmasında yine de çok zengin ayrıntılar ve birinci elden malzemeler bulunur.

Max Schur'un *Freud: Living and Dying* (New York: International Universities Press, 1972) adlı çalışması önemli bir kaynaktır. Schur son yıllarında Freud'un kişisel hekimiydi; kanser dayanılmaz bir aşamaya ulaştığında Freud'a hayatını sona erdiren morfini o vermişti. Kitap özellikle Freud'un tıbbi durumu hakkında birçok değerli bilgi içerir; örneğin, Freud'un 1890'larda yaşadığı kalp sorunlarıyla ilgili çok ayrıntılı bir açıklamaya ve Freud'un yazılarında ölüm temalarına ilişkin bir tartışmaya rastlanır. Ayrıca Schur, 1966 tarihli bir yazısında, -Bonaparte-Anna Freud-Kris'in hazırladığı Fliess mektuplarında hiç yer verilmeyen- Emma Eckstein vakasını gündeme getiren ilk kişidir. Sonraları Amerika'da klasik tip-

te bir analist olan Schur da, Jones gibi, Freud'a her zaman sadık kalmıştır, kitabını da bunu göz önünde bulundurarak okumak gerekir.

Roland Clark'ın *Freud: The Man and the Cause* (New York: Random House, 1980) adlı eseri pek çok faydalı bilgi içerir, rahat okunur, varolan biyografilerin belki de en iyisidir. Clark psikanalist ya da terapist değildi, bunun hem faydası olmuş hem de bazı sınırlamaları. Jones gibi sadakat bağları olmadığından otosansür uygulamamış ama psikanalize dair fikirleri ve terapiyi Freudcu bakış açısından başka bir şeyle değerlendirememiş. Kitap, Fliess mektuplarının ve diğer önemli temel kaynakların yayımlanmasından önce çıkmış ki bu da ciddi bir eksiklik.

Peter Gay'in *Freud: A Life for Our Time* (New York: Norton, 1988) adlı eseri en iyi bilinen modern biyografidir. Gay, Masson'un bütün Fliess mektupları da dahil bütün yeni akademik malzemelere ulaşabilmiştir. Çalışmasını tarafsız, titizlikle belgelenmiş ve nesnel bir kaynak olarak sunmuştur —ama bence öyle değil. Müthiş miktarda araştırma ve arşiv malzemesi toplamış, İngilizce'de bulunmayan Alman kaynaklarından yararlanmış ve bazı kişilerle röportaj yapmıştır. Kitapta ayrıca çeşitli psikanalitik ihtilaflarla ilintili veriler vardır. Esas mesele bu verilerin hiçbirinin Gay'in Freud'a bakışını değiştirmemesidir, o da Jones gibi Freud'a tapar. Bu biyografiyi okuduktan sonra Freud'un bütün ihtilaflarda haklı olduğu, onun kahraman diğerlerinin korkak, alçak ya da deli olduğu sonucuna varılır. Özellikle Breuer, Stekel, Adler, Jung, Rank ve Ferenczi meselelerinde bu durum iyice göze çarpar. Freud gibi Gay de bu ihtilafları, verileri dengeli bir biçimde göz önünde bulundurarak çözmeye çalışmamış, tarafların güdülerini yorumlamayı tercih etmiş ve anlatımı belagatli bir dille süslemiştir. Mesela, Bertha Pappenheim erotik aktarımını itiraf ettiğinde Breuer'in sözde ondan kaçışını (s.66-67) Freud'un versiyonuyla bir hakikat olarak sunmuştur, oysa Henri F. Ellenberger'in *The Discovery of the Unconscious* ve Albert Hirschmüller'in *The Life and Work of Josef Breuer: Physiology and Psychoanalysis* (New York: New York University Press, 1989) eserlerini kaynak göstermiştir ki bu kitapların ikisinde de Breuer'in sözde kaçtıktan sonra, Bertha'yı birkaç yıl daha tedavi ettiği belirtilmiştir (bkz. 9. bölüm).

Gay'in versiyonunda, Freud-Ferenczi ilişkisinin sonu, Freud'un Ferenczi'nin son günlerinde delirdiği beyanı da dahil, Breuer'in Bertha Pappenheim'a uyguladığı tedavi gibi çarpıtılmıştır. Ferenczi'nin akıl hastası olduğu söylentilerini Gay de pekiştirmiş, "bir nevi kendi icadı panteizmle, mistik bir evrenle bütünleşme hissiyle... analizanlarıyla sözde kaynaştığını" söylemiştir (s.576-586). Ferenczi'nin son dönemde yazdığı makaleler incelendiğinde —bkz. 24. bölüm— bu iddiaların temeli olmadığı görülür.

Gay, Freud'un "ağır bir hezeyan patlaması... paranoya biçimini almış zihinsel bir çöküntü" sözlerini de onaylayarak kullanmıştır. Son günlerinde Budapeşte'de Ferenczi'nin yanında olan Michael Balint, Jones'un biyografisinde yer alan söylentileri yalanlamak için bir mektup yayımlamıştır (Michael Balint, "Sándor Ferenczi's Last Years" [editöre mektup], *International Journal of Psychoanalysis* 39, 1958, s. 68-71). Gay bu kaynağı değerlendirmemiş, diğer muhaliflere karşı da aynı tavrı takınmıştır.

Gay, kendi biyografisinin, Freud'un annesini Jones'tan daha farklı resmettiğini iddia etmiştir. Freud'un çocukluğunu anlattığı bölümde Amalia'dan "oğluna düşkün, enerjik ve mütehakkim" diye söz ettiği, Jones'un ise bu son sıfatı kullanmadığı doğrudur. Ayrıca Gay ilk yıllardaki kayıplara da değinmiştir. Ancak Amalia'nın zorlu kişiliğini metnin sonlarına gömmüş (s.504-505), daha da önemlisi bu bilgiler Freud'un küçüklüğünü anlamasını sağlamamıştır. Freud'un karmaşık aile ağının yarattığı merakla hareket ettiği, oedipal ve cinsel çatışmalar yaşadığı yollu standart belirlemelerde bulunmuştur. Gay, Freud'unkiler dışındaki teorileri ciddiye almamıştır; mesela bağlılık, kayıp ve keder üzerine çalışmaları daha 1960'larda psikanaliz dergilerinde çıkmaya başlayan John Bowlby'den kitabında hiç söz etmemiştir. Heinz Kohut'un, Freud'a gayet iyi uyan, ideal figür arayışının güçlü bir motivasyon olduğuna dair fikirlerini Gay şöyle geçiştirir: "Kohut'un kendine has narsisizm okumasını bir ideolojiye çevirmeden önce yazılan fikirleri, deneme kabilinden ve deneysel fikirlerdir" (s.766). Özetle, Gay'le ben aynı verilerden yola çıkarak çok farklı sonuçlara vardık çünkü o Freud'u sadece kendini takdim ettiği şekilde görebiliyordu.

Freud: A Life for Our Time'ın arkasındaki "Bibliographic Essay"de (s.741-779) Gay, Freud ve harekete dair engin literatürün büyük bölümünü sıralamıştır. Psikanalitik ihtilafların çeşitli taraflarında yer alan farklı yazarları da burada ele almıştır. Jones'un biyografisi dört dörtlük olmasa da "pek çok dirayetli yargı içerir" diye yazmıştır; ona göre Eissler ve Schur'un biyografik bir eskizi "güvenilir"dir; Schur'un *Freud: Living and Dying* kitabı "sağgörülü, sağlam bilgilere dayalı yargılar" içerir; Hans Sachs'ın *Freud: Master and Friend* çalışması "Freud'a hayranlığını ifade eder, ama dalkavukça değildir, insana doğru bir yerde durduğu 'hissi'ni verir" (hayranlığın bu raddesini hayal etmek bile zordur; Sachs, Freud'un insanlardan "çok sıkı nefret edebildiği"ni söyler ve bunu bir erdem gibi gösterir); Lionel Trilling'in 1955 tarihli konferansı "parlak, medeni, derin düşünce ürünü bir savunu"dur; Heinz Hartmann'ın 1960 tarihli Freud konferansı da "dikkatle okunmaya değer"dir (bkz. s. 743-745). Bütün bu insanlar ortodoks analiz yanlısıdırlar. Gay, Freud'un saldırganlık ve ölüm içgüdüsü teorilerini tartı-

şırken bu konudaki "önde gelen katkılardan bazıları"nı anar; zikrettiği bütün yazarlar ortodoks meşreplidir: Otto Fenichel, Anna Freud, Beata Rank, Heinz Hartmann, Ernst Kris, Rudolph Loewenstein ve Kurt Eissler. Psikanalitik teorinin bu en sorunlu cephesiyle ilgili eleştirel görüşler hiç ele alınmamıştır. Genelde, ana ihtilaf alanlarının çoğu açıkça ortaya konmamış ve alternatif konumlara adil bir söz hakkı tanınmamıştır.

Gay'in onayladığı yorumcular "güvenilir", "ikna edici", "akıllıca", "bilgili" ve "dirayetli" olarak betimlenirken, farklı görüşler ifade etmiş olanlar çok çeşitli sıfat ve imalarla karalanmıştır. Gay, Paul Roazen'ın *Freud and His Followers* (New York: Knopf, 1975) adlı kitabı hakkında Richard Wollheim'ın yazdığı mahkûm edici yazının şu son cümlesini "kesinlikle haklı" diyerek alıntılar: "Markus Antonius, Brütüs için ne kadar iyi bir arkadaş sayılırsa Profesör Roazen da Freud için o kadar iyi bir arkadaş sayılabilir". Aslında, Roazen'm kitabı psikanaliz hareketi hakkında, harekete katılanlarla birinci elden yapılan söyleşilere dayalı çok zengin bilgiler içerir; birinci dereceden veriler sunan bu çok değerli kaynak, Gay tarafından sunulan kanıtlar hiç tartışılmaksızın bir kenara atılır. Keza, Roazen'ın Freud ve Victor Tausk hakkındaki kitabını da "taraflı bir çalışma" diye damgalamıştır. Helen Puner'ın -ileride ele alacağımız- ilk biyografi çalışmalarından biri "gayet düşmancadır ve bir akademisyene yakışmadığı gibi güvenilir de değildir". Freud tarafından analiz edilme deneyimi hakkında yazmış bir psikiyatr olan Joseph Wortis (bkz. 19. bölüm) de "son tahlilde tatmin edici olmaktan uzak" bulunur, "çünkü Wortis analiz edilmekle gerçekten ilgilenmiyordu" (s. 771). Kitap okunduğu zaman açıkça görülür ki Wortis ne zaman meşru sorular sorsa Freud ona direnç gösterdiğine ilişkin teorilerle saldırmıştır; Gay de bu taktiği devam ettiriyor.

Gay, Freud'un kadınlar hakkındaki görüşlerine yöneltilen birçok eleştiriyi de aynı şekilde ele alıp şöyle yazar: "Freud'un kadınların gelişimi, özellikle de cinselliği üzerine görüşleri etrafında gelişmiş olan literatürün önemli, hatta büyük kısmı polemik niteliğindedir: Mesele neredeyse bütünüyle siyasileştirilmiştir. Neyse ki erkek ve kadın analistler soğukkanlılıklarını korumuşlardır. Sorumlu bir tavır geliştiren iki yazıyı ele alalım..". Gay, Freud'un görüşlerinde, onun "açık seçik" ve "rasyonel" bulduğu ufak tefek değişiklikler yapan birkaç yazıyı zikreder (bkz. s. 773-774). Diğer yazarların -herhalde o kadar "sorumlu", "açık seçik" ve "rasyonel" bulmadığı- kapsamlı, iyi belgelenmiş ve ikna edici çalışmalarından oluşan literatür hiç zikredilmez. (Bu eleştirel literatüre kapsamlı göndermeler içeren bir yazı için bkz. Gloria Steinem, "What if Freud Were Phyllis?", *Moving beyond Words* içinde [New York: Simon and Schuster, 1994, s. 19-90]).

Son olarak, Gay o çok önemli meseleyi: Freud'un, odağı, ayartma teorisinden cinsel içgüdü ve fantezilere kaydırmasını ele almış ve beklenece-ği üzre, Freud'un sunduğu versiyonu sorgulamamıştır. "Bibliographical Essay" bölümünde, Jeffrey M. Masson'ın *The Assault on Truth* adlı kitabında geliştirdiği eleştirileri şöyle yorumlamıştır:

> Freud'un mahut ayartma teorisi üzerindeki tartışma, -abes bir şekilde- Freud'un bu teoriyi, radikal düşünceleri yüzünden Viyana tıp kurumundan tecrit edilmeyi göze alamadığı için terk etmiş olduğunu iddia eden Jeffrey Moussaieff Masson tarafından bulandırılmıştır. [Gay daha sonra Freud'un bazı vakalarda baştan çıkarma ve tecavüzün yaşanmış olduğunu hiçbir zaman inkâr etmediğini söyledikten sonra lafını şöyle bağlar] ... Freud'un ayartma teorisi karşısındaki tavrı konusunda Jones (C. 1, s. 263-67) ve diğer yazarların sunduğu standart açıklamalar hâlâ geçerlidir (s. 751).

Freud'un, muhtemelen az sayıda kimi hastaların cinsel travmalara maruz kaldıkları fikrini tümüyle bir kenara bırakmadığı doğrudur ama uygulamada hemen hemen hiçbir zaman yorumlarını bu çerçeveye oturtmamıştır. Gay'in genelde yaptığı Masson'un, Freud'un teoriyi *neden* bıraktığına dair tahminlerine —ki Masson bunların tümüyle spekülasyon olduğunu açıkça belirtmişti— saldırmaktı, bu arada temel meseleden de uzak duruyordu: Freud'un hastaları cinsel istismara ve diğer travma türlerine maruz kalmış mıydı yoksa nevrozlarının sebebi cinsel itkileri ve fantezileri miydi? Günümüzde, çocukluktaki cinsel istismarın yaygın ve son derece zararlı etkileri olduğunu belgeleyen pek çok veri vardır. Genel izlenimler ve 8. bölümdeki tartışma için bkz. *A Sourcebook on Child Sexual Abuse*, y.h. David Finkelhor (Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1986); Judith L. Herman, *Trauma and Recovery* (New York: Basic Books, 1992); Jennifer J. Freyd, *Betrayal Trauma: The Logic of Forgetting Childhood Abuse* (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1996). Kaygı, depresyon ve semptomlarının kökeninde, cinsel dürtüler ve fantezilerin değil çeşitli gerçek kötü deneyimlerin yattığını gösteren aşırı miktarda klinik veri vardır. Ama psikanaliz ana-akımının dışında kalan bu verileri Gay ciddiye almamıştır.

Gay'den sonra biyografik malzeme içeren çok sayıda kitap yayımlanmıştır. Lisa Appignanesi ve John Forrester'ın yazdıkları *Freud's Women* (London: Virago Press, 1992) Freud'un hayatındaki kadınlarla ilişkisi üzerine yoğunlaşan kısa bir biyografik skeçtir. Ama literatür araştırıldığında, tam anlamıyla biyografi sayılabilecek iki yeni kitap vardır. Bunlardan birincisi Peter M. Newton'un *Freud: From Youthful Dream to Mid-Life Crisis* (New York: Guilford Press, 1995). Kitapta Freud'un hayatı, yetişkin gelişi-

minin safhaları açısından yorumlanıyor; Newton çocukluktan ergenliğe, genç yetişkinliğe, otuz yaş geçişine, orta yaş geçişine, orta yaş krizine vs. uzanan safhaların teorik bir şemasını kullanmış. Sonra bu açıklayıcı şema içine Freud'un hayatının belli başlı olaylarını oturtmaya çalışmış. Benim bu kitapta kullandığım verilerden yola çıkmış olsa da hemen her seferinde benden farklı sonuçlara ulaşmış. Yetişkin-gelişimi teorisini kullanmasına rağmen, Freud'u kavrayışı bütün itibariyle Jones, Gay ve diğer sadık takipçilerden farklı değil. Onun anlatımında Amalia ideal bir anne; Oedipus kompleksi çocukluğun en önemli olayı; Freud'un Gisela Fluss'a aşkı on yıl sürüyor; Freud'un esas tutkusu büyük bir iyileştirici olmak ve ilişkilerindeki kopuşun sebebi Breuer.

Bir diğer yeni biyografi Paul Ferris'in *Dr. Freud: A Life* (Washington D.C.: Counterpoint, 1997). Romancı ve gazeteci olan Ferris daha pek çok biyografi yazmış. Araştırmacılığı söylentilerle karıştıran, dedikoducu ve geçiştirmeci bir üslûpla eski ve yeni malzemeleri kitabında toplamış. Yer yer önemli yeni bilgiler olsa da Ferris bana göre terapi gören hastaların neyle mücadele ettiğini anlama yetisinden yoksundur —"histerikleri" kendilerini hasta gösteren numaracılar olarak tanımlar—, ayrıca Freud ve diğerlerinin psikolojik dinamiklerini de anlayamamıştır. Freud'un hayatı ve çalışmaları üzerinde uzun vadeli etkiler yaratan temel ihtilaflarla, önemsiz dedikodu parçalarını birbirinden ayırmaktan acizdir. Mesela, Freud'un bu ihtilafı hayatının sonuna kadar bir saplantı haline getirmesine rağmen Adler ve fikirlerine üç sayfa ayrılmıştır, ama Peter Swames'in Freud'un baldızı Minna'yla bir ilişki yaşayıp yaşamadığı konusundaki spekülasyonları yedi sayfa tutmuştur. En beteri de Ferris'in karikatürler yaratmak için kaba bir dil kullanmasıdır, mesela Freud ve Jones'tan söz ederken "İki adam da kafa-sikmenin Babanın ihtisası olduğunda hemfikirse, neden şikâyet etmeli?" demiştir (s. 269). Sonuçta, okurun bu biyografiden bir şey edinebileceğini hayal etmek zordur; hele insan olarak Freud'a dair tutarlı bir kavrayış ve psikanalizin karmaşıklıklarına dair bir fikir edinmesi mümkün değildir.

Helen W. Puner'ın *Freud: His Life and His Mind* (New York: Howell, Soskin, 1947) adlı eserini, ancak bu kitabı bitirmek üzereyken okuyabildim. Hem Jones hem de Gay bu kitaba saldırmışlardı, bir de Anna Freud'un Puner'a bilgi verdiği için kardeşi Oliver'a kızdığını okuyunca kitaba göz atmaya değeceğine karar verdim. Yayımlandığı tarih dikkate alındığında, son derece kavrayışlı bir çalışma olduğunu gördüm. 1947 yılında Freud'un mektuplarının hiçbiri yayımlanmamıştı -Puner, Julius adlı bir bebeğin ölmüş olduğunu ya da Freiberg'deki aile hayatının gerçek koşulları hakkında herhangi bir şey bilmiyordu ve Freud'un ebeveyni ve ço-

cukluğu hakkında sunduğu tablo, bizzat onun yazdıklarıyla sınırlıydı. Wilhelm Fliess diye birinin varlığından da haberi yoktu. Yine de, dengeli bir anlatım kurmayı başarmıştır; Freud'un başarılarını takdir ettiği gibi, hareket içindeki otokratik davranışlarını, bir kahraman olup büyük bir teori yaratma arzusunu, Martha'ya muamele ediş tarzını ve son yıllarını içinde geçirdiği burukluk ve mutsuzluğu da göz ardı etmemiştir. Puner'ın Freud'u, şu içgörülü satırlarda görebileceğimiz üzre, Jones ve Gay'de bulabileceğimizden çok daha insancadır: "Freud zaman zaman adeta bir Mesih'miş gibi davranırdı. Nazik, yardımsever, iyi bir insandı, ama nezaketinde yumuşaklık, yardımseverliğinde şefkat, iyiliğinde de insaf yoktu. Her zaman, kendi sözünün sorgulanamayacağı, otoritesine karşı çıkılamayacağı varsayımıyla davranırdı" (s. 253).

Freud'un kendi yayınları, mektupları ve yukarıda andığımız biyografiler dışında, bir dizi başka kaynaktan da yararlandım. Herman Nunberg ve Ernst Federn, (y.h.), *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society* c. 1, 1906-1908; c. 2, 1908-1910; c. 3, 1910-1911; c. 4, 1912-1918 (New York: International Universities Press, 1962, 1967, 1974, 1975), hareketin ilk günleri konusunda önemli bir kaynaktır. O zamanlar derneğin sekreterliğini yapan Otto Rank tarafından tutulan bu tutanaklar Freud ile ilk psikanalistler arasındaki tartışma ve ihtilafları dolaysız olarak izleme şansı verirler. Burada Adler, Rank, Stekel, Tausk, Sabina Speilrein ve diğerlerinin ilk dönemlerdeki katkılarını kendi sözlerinden okumak mümkündür.

Henri F. Ellenberger'ın *The Discovery of the Unconscious*'u son derece değerli bir eserdir. Ellenberger Freud'u ve eserini geniş bir bağlam içine oturtmuş, onda neyin özgün neyin taklit olduğunu göstermiştir. Adler, Jung ve Fransız psikoterapist Pierre Janet hakkında yazdığı bölümler çok aydınlatıcıdır. Ellenberger birincil kaynaklar üzerinde araştırmalar yürütmüş ve aralarında Breuer'in Bertha Pappenheim'a uyguladığı tedaviyle ve Freud'un "erkek histerisi" hakkındaki bildirisinin Viyana tıp camiasınca sözde düşmanca karşılanmış olmasıyla ilgili olanların da bulunduğu birçok miti bozan ilk kişi olmuştur. Freud'un ilk yıllarda meslektaşlarından gördüğü kötü muamele ve karşılaştığı tecrit hakkında anlattıklarının gerçeklerce desteklenmediğini göstermiştir. Ellenberger Freud'un bir kahramanlık miti yaratması ve 1890'larda yaşadığı psikolojik rahatsızlık hakkında ilginç şeyler söylemiştir; bu rahatsızlığı "yaratıcı bir hastalık" olarak açıklamıştır, ama kısmen önemli kaynakların 1970 yılında bulunmaması nedeniyle benim çok önemli olduğunu düşündüğüm travmalar ve kayıplara değinmemiştir. Ayrıca, verileri titiz bir biçimde gözden geçirerek, Freud'un kendisini düşman güçlere karşı tek başına savaşan bir kahraman olarak tasvir etmek için karşılaştığı anti-Semitizm'in boyutlarını,

akademik dünyanın muhalefetini ve Viktorya çağına özgü önyargıları nasıl abarttığını ve bununla birlikte, kendi mutlak özgünlüğünün altını çizmek için de öncellerinin, müritlerinin, rakiplerinin ve diğerlerinin başarılarına nasıl kara çaldığını göstermiştir. Clark, özellikle Breuer-Bertha Pappenheim meselesini tartışırken Ellenberger'dan yararlanmıştır, ama yazdığı biyografi *The Discovery of the Unconscious*'dan on sekiz yıl sonra çıkan Gay, "Bibliographic Essay"inde Ellenberger'a sadece bir iki satır yer ayırmıştır.

Paul Roazen'ın *Freud and His Followers*'ı, Freud'u tanıyan kişilerle, müritler, hareket üyeleri, diğer psikanalistler, Freud'un yirmi beş hastası, eşinin bazı akrabaları ve üç çocuğu ile, 1964 ile 1967 yılları arasında yapılmış olan yüzden fazla söyleşiye dayalıdır. Aile üyeleri ile hastaların anlattıkları daha sonra şu kitaplarda yayımlanmıştır: *Meeting Freud's Family* (Amherst: University of Massachusetts Press, 1993) ve *How Freud Worked: First-Hand Accounts of Patients* (Northvale, N.J.: Jason Aronson, 1995). Bütün bu kitaplar, birinci elden bilgilere dayalı oldukları için çok zengin enformasyon kaynaklarıdır. Bir örnek vermek gerekirse, Roazen söyleşiler sırasında Anna Freud'un babası tarafından analiz edilmiş olduğunu açığa çıkarmıştır ki Anna Freud ve daha birçok kişi bunu yıllarca gizlemişlerdir. *Freud and His Followers*'da hareket ve sadık üyeleri hakkındaki bölümlerin yanı sıra, Profesör'le araları bozulan önemli şahsiyetlerin çoğu hakkında da bölümler vardır. Roazen'ın malzemesi hakkında yaptığı yorumların hepsine katılmasam da, onun Freud biyografisi eskizi, bence Jones, Schur veya Gay'inkilerden çok daha dengelidir ve bu kitaplardaki birincil kaynak malzemeler çok değerlidir.

Hendrik M. Ruitenbeek'in *Freud as We Knew Him* (Detroit: Wayne State University Press, 1973) adlı çalışması, çoğu, Freud'u doğrudan tanıyan ya da onunla kişisel temasları olmuş çeşitli yazarlara ait, bir dizi kısa yazıdan oluşur. Freud'un kız kardeşi Anna ve yeğeni Judith Bernays Heller'ın kısa yazıları buradadır. Roazen'ın kitabındaki malzeme gibi, bu anlatımları da anlatıcının bağlılıklarını göz önünde bulundurarak okumak gerekir; yine de çok değerli malzemeler içerirler.

George E. Atwood ve Robert D. Stolorow Freud hakkında çok ufuk açıcı bir biyografik eskiz yayımlamışlardır: *Faces in a Cloud: Subjectivity in Personality*, 2. basım (Northvale, N.J.: Jason Aronson, 1993). Freud'un hayatının ilk yıllarında annesiyle bağlantılı olarak yaşadığı kayıpların yaygın etkilerini ayrıntılarıyla anlatan ilk yazarlar olan Atwood ve Stolorow, Freud'un annesiyle yaşadığı deneyimlerin nasıl yoğun bir çelişik duygu ürettiğini ve buna karşı kendisini onun imgesini idealize ederek koruduğunu, ona duyduğu nefretin parçalanarak bir dizi başka hedefe yöneldiği-

ni göstermişlerdir. Bu örüntünün Martha ve Fliess'le ilişkilerinde nasıl bir seyir izlediğini ve teorilerini nasıl etkilediğini göstermişlerdir.

E. James Lieberman'ın *Acts of Will: The Life and Work of Otto Rank* (New York: The Free Press, 1985; yeni bir önsözün yer aldığı karton kapaklı basım, Amherst: University of Massachusetts Press, 1993) adlı kitabı, Freud, Viyana Cemiyeti ve psikanaliz hareketi hakkında ufuk açıcı bölümler ve Jones ve Gay'le ilgili, benimkilere paralel ama daha eski tarihli mükemmel eleştirel tartışmalar içerir.

Patrick J. Mahony bir yazar olarak Freud'u ele alan bir dizi çalışma yapmış ve önemli vaka hikâyeleriyle ilgili, hepsi de özenli araştırmaları, ayrıntıları ve kavrayışlılığı açısından dikkate değer olan kitaplar yayımlamıştır. Bkz. Patrick J. Mahony, *Freud as a Writer* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1987); *Cries of the Wolf Man; Freud and the Rat Man;* ve *Freud's Dora: A Psychoanalytic, Historical and Textual Study*. Mahony'nin Dora kitabının "Sonuç" bölümünden şu satırları aktarmak istiyorum: "Freud'a verilen ve psikanalizin gelişimini önlemiş olan hatalı, idealize edici ve azizleştirici tepkiler sıkıcı ama acıklı bir hikâye oluşturur. Gelgelelim, benim kesin kanaatim şu ki (fark edilip ele alınması gereken) zaaflarına ve çeşitli yanlışlarına rağmen, Freud'un onu idealize eden korumalara ihtiyacı yoktur: O kendi başına ayakta duracak kadar büyüktür" (s. 149).

Frank Sulloway'in *Freud: Biologist of the Mind: Beyond the Psychoanalytic Legend* (New York: Basic Books, 1979) adlı çalışması, Freud'un ve psikanaliz tarihinin etrafını kuşatan mitleri teşhir etmesi bakımından Ellenberger'ı izler ve epeyce ilave ayrıntı sunar. Kitabın bu yönü gayet değerlidir. Gelgelelim, Sulloway, tarihi bu şekilde yeniden yazmanın ötesine geçip Freud'un temel fikirlerinin çoğunu Fliess'den alan bir "kripto-biyolog" olduğu teorisini savunur ki, 1981'de Sulloway'in kitabı hakkında yazdığım yazıda savunduğum gibi, bu görüşün pek iler tutar bir yanı yoktur.

Psikanaliz tarihi hakkında çalışan herkes, ortodoksinin kalesini yıkıp Freud/Fliess yazışmasının tamamını yayımlayabilmiş olan Jeffrey M. Masson'a teşekkür borçludur. Masson'ın *The Assault on Truth: Freud and Child Sexual Abuse* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1984) adlı kitabı da ilginçtir. Masson burada ayartma teorisinin terk edilmesi konusundaki ortodoks açıklamayı -bence doğru biçimde- sorgular, ama Freud'un bu değişikliği neden yaptığı konusundaki spekülasyonları ikna edici değildir. Kitap ayrıca Emma Eckstein'ın sonraki hayatı hakkında, Eckstein'ın Freud'a yazdığı önemli bir mektubun da dahil olduğu önemli bilgiler içerir. Psikanaliz kurumundaki birçok kişi Masson'a düşman olmuş, onun çalışmasına Freud'un kendi teorilerini sorgulayanlara

yaptığı muameleyi yapmışlardır; Masson da şu kitabında her türlü psikoterapiye eleştirel yaklaşmıştır: *Against Therapy: Emotional Tyranny and the Myth of Psychological Healing* (New York: Fontana, 1990). Bence Masson'ın en ilginç kitaplarından biri olan *Final Analysis: The Making and Unmaking of a Psychoanalyst* (New York: Fontana, 1992) hakkında çok az kişi görüş belirtmiştir. Masson bu kitapta Toronto Psikanaliz Enstitüsü'nde gördüğü eğitimin bir parçası olarak otokratik, keyfi ve ağzı bozuk bir kıdemli analist analizinden geçmesini anlatır. Bazıları çizdiği tablonun fazla aşırı olduğunu düşünebilir, ama ben şahsen hem psikanaliz eğitimi görenlerin anlattıklarından yola çıkarak hem de bu tür epey analisti kendi gözlerimle görmüş olduğumdan Masson'ın anlattıklarının bütünüyle inandırıcı olduğunu düşünüyorum.

Bu kitap bitmek üzereyken, Madaleon Sprengnether'ın *The Spectral Mother: Freud, Feminism and Psychoanalysis* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1990) adlı kitabına ve şu iki yazısına rastladım: "Mourning Freud", Anthony Elliott ve Stephen Frosh, (y.h.), *Psychoanalysis in Contexts* içinde (New York: Routledge, 1995, s. 142-165) ve "Reading Freud's Life" (*American Imago* 52, no. 1, 1995, s. 9-54). Okuduğum bütün çalışmalar içinde, görüşlerim en çok Sprengnether'ınkilerle çakışıyor. Sprengnether'ın Freud yorumu, feminist literatürün eleştirel bir biçimde kullanılarak Freud'un metinlerinin yakından okunmasına dayalı. Freud'un kendi kendini bir kahraman haline getirişini ve Janet gibi öncülerin katkılarına çamur atışını dirayetle betimliyor. Sprengnether'ın analizinin çekirdeğinde, Freud'un hem kendisinin hem de hastalarının hayatında annenin oynadığı rolü ihmal edişi yatıyor. Freud'un Oedipus kompleksini yaratmasını, annenin kaybıyla bağlantılı keder ve yastan bir kaçış olarak, yani bu duygulara karşı bir savunma olarak görüyor. Sprengnether ve ben kısmen çakışan kısmen de farklı kaynaklardan yola çıkarak birbirine çok yakın yorumlara ulaşmışız. *The Spectral Mother*, tıpkı konumunu daha da geliştiren daha yeni iki yazısı gibi, Freud'un başlıca yazıları ve vakaları hakkında dikkatle incelenmeye değen ayrıntılı okumalar da içeriyor.

Sprengnether'ın çalışmaları gibi, Gloria Steinem'in "What if Freud Were Phyllis?" adlı yazısını da kitabım bitmek üzereyken okudum. Bu yazı, Freud'un kadın-karşıtı önyargılarının, onu erkekler hakkında bir dizi ters görüş ifade eden bir kadınmış gibi hayal ederek aydınlatıldığı Swiftvari bir hiciv şeklinde yazılmış: Penis kıskançlığı rahim kıskançlığı haline, histeri de testiseri haline geliyor vs. Hicve Steinem'in mevcut literatürün önemli bir bölümüne hâkim olduğunu gösteren kapsamlı dipnotlar eşlik ediyor ve yazı bu kitapta dikkat çekilen birçok noktayı daha özlü bir biçimde dile getiriyor. Çıkan sonuç, belki de hicvin doğası gereği, Freud'a

neredeyse tamamen eleştirel baksa da, okumaya değer bir yazıyla karşı karşıyayız.

Phyllis Grosskurth'un *The Secret Ring: Freud's Inner Circle and the Politics of Psychoanalysis* (Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1991), "Komite"nin - 1912 yılında Freud'un en sadık takipçilerinin yarattıkları saray muhafızları teşkilatının- oluşumunu, üyelerinin ve ikincil önemdeki oyuncularının çoğunun portrelerini çizerek anlatıyor. 1990 tarihi itibariyle ulaşılabilen bütün kaynaklardan yararlanan bu akademik ve iyi belgelenmiş çalışma, Freud'un siyasetçi olarak başvurduğu taktikleri, psikanaliz hareketini kontrolü ve tahakkümü altına almaya duyduğu ihtiyacı ve "dava"yı her şeyin önüne koymamış olanlara gösterdiği soğuk muameleyi betimleyen iyi bir tablo çiziyor.

Dipnotlar

Notlarda Kullanılan Kısaltmalar

Freud, [Başlık]: Freud'un, sadece başlığıyla belirtilen bütün yayınları, *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, 1-24. ciltler, ed. ve çev. James Strachey, Anna Freud'un katkıları, Alix Strachey ve Alan Tyson'ın yardımlarıyla (London: Hogarth Press, 1953-1974).
Freud, *Mektuplar:* y.h. E. L. Freud, *The Letters of Sigmund Freud.*
Freud/Abraham: y.h. H. Abraham ve E.L. Freud, *A Phsychoanalitic Dialogue.*
Freud/Ferenczi: y.h. E. Brabent ve E. Falzeder, *Correspondence*, 1. ve 2. ciltler.
Freud/Fliess: y.h. J. M. Masson, *The Complete Letters.*
Freud/Jones: y.h. R.A. Paskauskas, *The Complete Correspondence.*
Freud/Jung: y.h. W. McGuire, *The Freud/Jung Letters.*
Freud/Pfister: y.h. H. Meng ve E.L. Freud, *Psychoanalysis and Faith.*
Freud/Salomé: y.h. E. Pfister, *Freud-Andreas-Salomé: Mektuplar.*
Freud/Silberstein: y.h. W. Broehlich, *Mektuplar.*
Freud/Zweig: y.h. E.L. Freud, *Mektuplar.*

Giriş

1. Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 140-141.

Bölüm 1. Travmatik Bir Bebeklik

Freud'un bebekliğine ve çocukluğuna dair hatırladıkları, herkesinkiler gibi, düşle gerçeğin, yeniden inşanın, akrabalarının ona sonradan an-

lattığı anıların ve kendisinin inanmak istediği şeylerin bir karışımıdır. Yazıları, hem doğrudan hem simgesel kişisel göndermelerle dolu olsa da, dolaysız sayılabilecek iki anı çalışması vardır; bunlardan biri 1899 tarihli *Perdeleyici Anılar* yazısı, diğeri 1925 tarihli *Otobiyografik Bir Çalışma* kitabıdır, ama ikincisinde küçüklük yıllarına pek az değinir. En zengin kişisel malzeme, Freud'un kendini analiz ederken Fliess'e yazdığı mektuplarda bulunmaktadır; küçüklüğüne dair hatırlayabildikleri de bu mektuplarda yer alır. *Rüyaların Yorumu*, *Rüyalar Üzerine* eserlerinde kaydettiği kendi rüyaları ve *Gündelik Hayatın Psikopatolojisi* eserindeki çeşitli hatalar, atlamalar ve çağrışımlar da kişisel malzeme içerir. Bunlara, yazılarında ortaya çıkan dolaysız ya da simgesel göndermeler: başka insanlarda, edebi eserlerde, tarihte ve diğer kaynaklarda gördükleri de eklenebilir. Böylesi yorumlar Freud'un, hayatı boyunca üzerinde durduğu belli konuları —bebeklik, çocukluk, cinsellik, zevk, endişe ve kayıp— tartışırken ortaya çıkan küçüklük deneyimlerinin belirlediği kişiliğinin yinelenen örüntülerini gösteriyor. Bu dolaylı kaynaklara ek olarak seneler boyu sürekli tekrar eden duygusal-ilişkisel ayarlamalar—mesela kadınlarla kurduğu ilişkiler ve yakın erkek arkadaşlarıyla sevgi-nefret ilişkisi— var.

Jones, Clark ve Gay'in biyografilerinde Freud'un bebekliğiyle ilgili şeyler var ama bunlar çok kısıtlı ve onun kendi inşa ettiği versiyonun ötesine geçemiyor. Schur daha fazla ayrıntıya yer veriyor ama o da Freud'un kendi yorumunu sorgulamıyor. En iyi ve en ayrıntılı dökümü Marianne Krüll, *Freud and His Father* (İngilizce'ye çev. Arnold J. Pomerans; New York: Norton, 1986; orijinal Almanca baskı 1979) adlı eserinde yapıyor. Krüll, Jacob Freud'un ailesinin Yahudi *shtetl* arka planını kapsamlı olarak resmetmekle kalmıyor, Gicklhorn ve Sajner'in yazıları gibi İngilizce'de bulunmayan özgün Alman kaynaklarına da başvurarak Freiberg'de geçen yılları bütün ayrıntısıyla aktarıyor. Krüll, araştırmaları psikanalitik ortodoksiyle sınırlandırılmamış bağımsız bir düşünür. Ancak iş, özenle topladığı verilerini yorumlamaya geldiğinde pek de ikna edici olmayan spekülasyonlarda bulunuyor. Tezine göre, Jacob Freud, babasının Ortodoks Yahudiliğinden uzaklaştığı için kendini suçlu hissediyormuş ve ilk doğan oğluna onu bu suçluluktan kurtarması için bilincinde olmadan bir "vekâlet" vermiş; bu teori sonradan Freud'un hayatı ve düşüncesinin çeşitli yönlerini açıklamakta çok kullanıldı.

Freud hakkındaki kişisel ve biyografik malumata ek olarak, burada anlatılan şekliyle bebekliği, son zamanlarda yürütülen bebeklik ve anne-bebek etkileşimi araştırmalarına dayanıyor. Bütün bu kaynakların liste-

sini yapmak çok külfetli olacağından küçük bir seçme yapıyorum: John Bowlby, *Attachment and Loss* (New York: Basic Books, 1969-1973) bu işin başını çekiyor. Sonraki katkılar ise şöyle: Mary Ainsworth, M.C. Blehar, E. Waters ve S. Wall, *Patterns of Attachment* (Hillsdale, N.J.:Erlbaum, 1978), Mary Main ve N. Kaplan, "Security in Infancy, Childhood and Adulthood: A Move to the Level of Representation", y.h. I. Bretherton ve E. Watterns *Monographs of the Society for Research in Child Development* (1986) içinde. Daniel Stern, *The Interpersonal World of the Infant: A View from Psychoanalysis and Developmental Psychology* (New York: Basic Books, 1985) kitabında bebekler üzerinde yapılmış araştırmalarla psikanalizi gayet açık bir dille harmanlıyor. Anne-bebek etkileşimi üzerine Beatrice Beebe ve Frank M. Lachmann'ın yazdıkları "Mother-Infant Mutual Influence and Precursors of Psychic Structure" makalesi Arnold Goldberg'in yayına hazırladığı *Progress in Self-psychology* (Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1988) eserinin üçüncü cildinde yer alıyor, s. 3-25. Beatrice Beebe, Frank Lachmann ve Joseph Jaffe'in yazdıkları harika bir makale, "Mother-Infant Interaction Structures and Presymbolic Self —and Object Representations" (*Psychoanalytic Dialogues* 7, 1997, s. 133-182) güncelleştirilmiş bir kaynakça da içeriyor. Ayrıca bakınız Edward Tronick, "Emotions and Emotional Communication in Infants" (*American Psychologist* 44, 1989, s.112-119). Bebek belleği üzerine Michael Moscovitch'in yaptığı bir çalışma var; *Infant Memory* (New York: Plenum Press, 1984), bebeklerin duygusal gelişimi de L. Alan Sroufe'un harika kitabı *Emotional Development: The Organization of Emotional Life in Early Years*'de (Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1995) anlatılıyor, ayrıca pek çok başka kaynağa göndermeler de var.

Bebek gelişimi üzerine yapılan araştırmalar, travma ve kayıpların etkileri kadar çocukların böyle olaylarla baş edebilmek için geliştirdikleri —çözülme gibi— yöntemleri de açıklığa kavuşturmaya yardımcı olacaktır. "Çözülme" ve "bastırma" arasındaki farklar ve çocukluğun başlarında bellek ve unutkanlık konuları, Jennifer J. Freyd'in *Betrayal Trauma: The Logic of Forgetting Childhood Abuse* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996) kitabında irdeleniyor. Erken travmalar, tipik olarak dille temsil edilmeyen "örtük bilgi" üreten "usulen anılar" olarak depolanıyor. Bellek üzerinde yapılan görece yeni araştırmalar, çocukların yenilerde saptanan psikolojik kapasiteleriyle neleri hatırlayabildiğine dair Freud'un o zamanki iddialarını gözden geçirmemize yardımcı olacaktır. Örneğin, *Perdeleyici Anılar* makalesinde Freud, Freiberg'deki yıllarından bir anısını yazar, "evimizin yanındaki o güzel ormana daima özlem duydum, —o günleri hatırlıyorum da— daha yürü-

meyi bile öğrenmeden önce babamdan kaçıp o ormana giderdim" (s. 312). Bebekler bir yaşlarında yürümeyi öğrenirler, ayrıca babalarından da kaçmazlar, kendileriyle ilgilenen kişiden ihtiyatla uzaklaşırlar ve onu kaybederlerse endişelenirler. Hem iki yaşındaki çocuklar "güzel orman"lara âşık da olamazlar; temel olarak onlara bakan yetişkinlere bağlıdırlar. Freud'un "belleği", oedipal yeniden inşası gibi, ona tarif ettiği yaşa nazaran daha büyük bir bağımsızlık atfetmektedir. Ayrıca doğa sevgisi daha sonra edinilen bir şeydir; Freud'un ormana duyduğu özlem, kendisini Freiberg'de meydana gelen acılı olaylardan korumak için sonradan yarattığı ideal bir görüntüdür. (Freud'un "Pribor Belediye Başkanına Mektup"unda söz ettiği Freiberg'deki mutlu günler de incelenmeye değer, *Standard Edition*, cilt 21, s. 259)

1 Charles Rycroft, "Freud, Sigmund: 1856-1939" y.h. Justin Wintle, *Makers of Modern Culture* (New York: Facts on File, 1981) s. 177.
2 Freiberg, Yahudilerin konumu, Yahudi tarihinin daha önceki yılları, Jacob Freud ve Amalia'nın özel konumları ve geniş aile, temelde Krüll'ün *Freud and His Father* kitabından ve kendisinin sözünü ettiği diğer kaynaklardan alınmış, Jones, Gay, Clark ve Schur'la desteklenmiştir.
3 Freud/Fliess, s. 268. Ayrıca bkz. Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 483.
4 Bkz. Freud, *Screen Memories*.
5 Bu dönemin en ayrıntılı dökümünü Krüll yapmıştır, başka kaynaklarda belirtilmeyen, Amalia'nın erkek kardeşi Julius'un ölümünden ilk o söz etmiştir.
6 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 583.
7 *Age*, s. 204-205.
8 Freud/Fliess, s. 268.
9 Freud, "Kadınlık", *The New Introductory Lectures*, s. 121-123.
10 Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 10'da Freud'un, kız kardeşi Anna'yı hiç sevmediğini söyler. Freud sonraları, 1900'de "en büyük kız kardeşim Anna, dört çocuğuyla birlikte New York'tan geldi. Bunun ne anlama geldiğini bilmiyorum, iyiye de yormuyorum. Onunla hiç özel bir yakınlığımız olmamıştır". diye yazmıştı. Freud/Fliess, s. 408.
11 Freud'un dadısı hakkındaki bilgiler biyografilerde bulunabilir, bunların en ayrıntılısı Krüll'ün *Freud and His Father* kitabı, s. 119-122'de.
12 Freud/Fliess, s. 268.
13 Freud/Fliess, s. 269.
14 *Age.*, s. 271. *Kasten* anısı *The Psychopathology of Everyday Life*'da (s. 49-

51) yeniden anlatılmıştır, 1924'te konulan bir dipnot, bu anıya Fliess mektuplarında olmayan cinsel bir yorum getirmektedir. Dadının cadı gibi tarif edilmesi Freud'un yakınlarında her zaman bulunan hizmetkârların, anne babaya yöneltilmesi tehlike arz edecek öfkeyi boşaltacak hedefler haline geldiğini gösteriyor. Bu da kadınların ideal —sevecen, ince, güzel— ve değersiz olmak üzere ikiye ayrılmasına somut bir gerçeklik kazandırıyor. Bebek Freud'un annesinin sevgisine duyduğu büyük ihtiyaç, hüsranı ve öfkesini ona ifade etmesini tehlikeli kılmıştı. Başkaları tarafından aşağı varlıklar olarak görülen hizmetkârlara saldırmak daha güvenliydi.

15 Jacob'un iflası, Jones tarafından Moravia ekonomisindeki kötülemeye ve anti-Semitism'e atfedilmiş ve sonraki bütün biyografilerde bu malumat yinelenmişti. Krüll, *Freud and His Father*'da bunları düzeltiyor; bkz. s. 143-145.

16 Freud, *Screen Memories*, s. 314.

17 Freud'un yolculuk fobisine göndermeler Freud/Fliess, s. 268-269, 392'de bulunabilir. Ayrıca bkz. Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 13. Freud'un analiz ettiği, Anna'nın ve ailenin yakın dostu Eva Rosenfeld, Freud'un tren yolculuğundan önce bavulları yerleştirilene kadar ne kadar asabi davrandığım hatırlıyordu, kendisi bunu Freud'un küçük bir çocukken evden ayrılmasının "travması"na yormuştu. Bkz. Eva Rosenfeld'le röportaj, Roazen, *How Freud Worked*, s. 215.

18 Freud/Fliess, s. 268.

19 Hem çocuklar hem yetişkinler açısından travmatik anıların çözülmesine dair tartışmalar pek çok kaynakta bulunabilir. Judith L. Herman, *Trauma and Recovery* (New York: Basic Books, 1992), Freyd, *Betrayal Trauma*. Diğer faydalı kaynaklar, David Finkelhor'un yayına hazırladığı *A Sourcebook on Child Sexual Abuse* (Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1986); Jody M. Davies ve Mary G. Frawley, *Treating the Adult Survivor of Childhood Sexual Abuse* (New York: Basic Books, 1994); Richard P. Kluft'un yayına hazırladığı *Incest-Related Syndromes of Adult Psychopathology* (Washington, D.C.: American Psychiatric Press, 1990); Lenore C. Terr, *Unchained Memories: True Stories of Traumatic Memories, Lost and Found* (New York: Basic Books 1994); Basil A. van der Kolk, *Psychological Trauma* (Washington D.C.: American Psychiatric Press, 1987).

20 Freud/Fliess, s. 268.

21 Freud, "Kadınlık" *New Introductory Lectures*, s. 133.

22 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 584.

23 *Age*. s. 483.

24 Freud'un, kendisindeki suçluluk duygularının iki yaşında, kardeşi Julius'un ölümüyle başladığı iddiası çocukların duygusal gelişimi üzerinde yapılan çalışmalara aykırıdır. Bebekler iki yaşında utanç hissedebilirler ama bu duygunun temeli dışarıdadır; bir yetişkinin varlığını gerektirir. Gurur ve suçluluk üç yaşına kadar ortaya çıkmaz, kişiliğin ayrışması ve standartların içselleşmesiyle birlikte oluşur. Freud'un John ve Pauline'le "cinsel" oyunları için de aynı şey geçerlidir. Bu konular hakkındaki en iyi tartışma, fazladan göndermelerle birlikte Sroufe, *Emotional Development*'da bulunabilir; özellikle s. 72, 194, 198-200'de.

25 Siegfried Bernfeld, "Sigmund Freud, M.D., 1882-1885", *International Journal of Psycho-Analysis* 32: 204-217 (1951), s. 208.

Bölüm 2. Çocukluk ve Ergenlik

Freud'un çocukluğuna dair ayrıntılar bütün biyografilerde bulunuyor; Krüll, her zamanki gibi en kapsamlı, en iyi belgelenmiş bilgileri sunuyor. Freud'un babasının ve annesinin tanımları temel olarak oğlu Martin'in günlüğünden geliyor, *Sigmund Freud: Man and Father* (New York: Vanguard Press, 1958; sonraki basımlarda başlığı *Glory Reflected* olarak değiştirilmiştir). Freud'un kız kardeşi Anna ve yeğeni Judith Bernays'ın kısa hatıraları Ruitenbeek'in *Freud as We Knew Him* eserinde yer alıyor. Freud'un ergenliğinin en ayrıntılı portresi yakın arkadaşı Eduard Silberstein'a yazdığı mektuplarda ortaya çıkıyor.

1 Freud, *Screen Memories*, s. 312.

2 *Sigmund Freud, His Life in Pictures and Words*, y.h. Ernst Freud, Lucie Freud ve Ilse Grubrich-Simitis, çev. Christine Trollope (New York: Harcourt, Brace, Jovanovic, 1976), s. 134.

3 Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 21.

4 Josef Freud ve sahte para skandalının en ayrıntılı dökümü Nicholas Rand ve Maria Torok'un, *Questions for Freud: The Secret History of Psychoanalysis* adlı kitabında bulunabilir (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997). Ayrıca bkz. Krüll, *Freud and His Father*, s. 164-166. Bence Rand ve Torok, sahte para skandalının Freud'un hayatı üzerindeki etkisini biraz fazla büyütüyorlar ama kitaplarında çok faydalı tarihi araştırmalar var; Jensen'in *Gradiva* romanının özgün metnini, Freud'un edebi analiziyle karşılaştırıyorlar; bu kıyaslama Freud'un ölüm ve kayıptan nasıl sakındığını gösteriyor.

5 Emanuel ve Philipp'in, sonradan aileleriyle nasıl bir hayat sürdürdükleri Krüll'de bulunabilir, *Freud and His Father*, s. 172-176. Ayrıca bkz. Michael Molnar, "Sigmund Freud's Notes on Faces and Men" y.h. Michael S. Roth, *Freud: Conflict and Culture* (New York: Knopf, 1998), s. 42-44.

6 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 86.

7 Freud/Fliess, s. 374.

8 Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 10.

9 Judith Bernays Heller, "Freud's Mother and Father", Ruitenbeek, *Freud as We Knew Him*, s. 335.

10 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 22.

11 Freud, *Civilization and Its Discontents*, s. 72.

12 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 197.

13 Freud, Fliess'e yazdığı mektuplarda (bkz. Freud/Fliess. s. 398) Hannibal'i bir idol olarak gördüğünü belirtmiş, kendini de *"conquistador"* olarak tanımlamış. Hamburglu eğitmen Joachim Heinrich Campe, *Amerika'nın Keşfi* kitabını 1786-1813 yılları arasında yayımlamış ve bu kitap Almanca konuşulan okullarda ders kitabı olarak okutulmuş; muhtemelen çocukken Freud da bunu okumuştu. Amerika Yerlileri fakir ve cahil olarak tarif ediliyordu; Cortés ise büyük *conquistador*'du, "olağanüstü cesur, her türlü zorluğa dayanıklı, daima mükemmeli arayan, dur durak bilmez bir zihne sahipti". Campe, Alman çocukları Cortés'i örnek almaya, onun gibi "büyük adam" olmaya teşvik ediyordu. Bkz. Susanne Zantop, *Colonial Fantasies: Conquest, Family and Nation in Precolonial Germany, 1770-1870* (Durham, N.C.: Duke University Press, 1997, s. 116).

14 Freud, *Some Reflections on Schoolboy Psychology*, s. 244.

15 Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 11.

16 Judith Bernays Heller, "Freud's Mother and Father", s. 336-339. Amalia'nın karakteri hakkında Alexander Freud'un karısı fazladan bilgiler vermiştir, Roazen, *Meeting Freud's Family*, s. 195, Viyanalı bir psikanalist ve Freud'un eski bir hastası olan Robert Jokl da bazı katkılarda bulunmuştur, Roazen, *How Freud Worked*. Jokl'a göre "Freud annesine çok 'bağımlıydı' ve Freud'un kaygısı içten içe ona bağlı olmasından kaynaklanıyordu. Freud'un annesi 'ufak tefek, hoş ve mütehakkim' bir kadındı; etrafında bir aile 'maiyeti' toplamıştı". (s.140).

17 Freud, *An Autobiographical Study*, s. 8.

18 Freud'un isyankâr bir öğrenci olmadığının kanıtları için bkz. Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious*. Ellenberger, Gicklhorn'un okul arşivlerine dayanan araştırmasından yararlanarak, Freud'un "yaramaz çocuklardan olmadığı, bilgi vererek otoritelerle işbirliği yaptığı" sonucuna varıyor (s. 458).

19 Freud'un zaten az bildiği İbranice'yi unuttuğu iddiası için bkz. Gay, *Freud* , s. 599-600. Clark, *Freud* (s.12)'de, Freud'un eserlerinin İbranice ve Yidiş tercümelerinden telif ücreti almayı reddettiğini yazıyor. Krüll, *Freud and His Father* (s.138)'de, Amalia'nın yaşlılığında bile Yidiş konuştuğunu, bu yüzden de Freud'un küçükken Freiberg'de muhtemelen bu dile gayet aşina olduğunu belirtiyor. Yapılan araştırmalar, erken anıların çocuğun büyürken duyduğu dille kodlandığını ve hayatının ileriki bölümlerinde başka bir dil kullanan erişkinlerin bilinçlerinde bu anılara daha zor ulaştığını gösteriyor. Bu da Freud'un Yidiş'ten uzak durması için bir diğer sebep; bu sesler sadece fakir *shtetl* Yahudilerini çağrıştırmakla kalmıyordu, kendi erken tavmalarıyla da bağlantıları vardı. Bkz. RoseMarie Perez Foster, *The Power of Language in the Clinical Process* (Hillsdale, N.J.:Jason Aronson, 1997).

20 Freud, *Some Reflections on Schoolboy Psychology*, s. 241.

21 Alexander Freud'dan alıntı, *Sigmund Freud, His Life in Pictures and Words*, y.h. Ernst Freud, Lucie Freud ve Ilse Grubrich-Simitis, s. 59.

22 Anna Freud Bernays, "My Brother, Sigmund Freud", Ruitenbeek, *Freud as We Knew Him*, s. 142. Freud'un kız kardeşi aile hayatı üzerine izlenimlerini seksen yaşına yakınlaştığında yazmıştı, muhtemelen anılarının bazıları tam da aslına uygun değildi. Bazı şeyleri olduklarından daha iyi hatırlıyordu, babası için "zeki" kelimesini kullanmıştı, yaşadıkları evi de olduğundan daha az yoksul tarif etmişti. Yine de bazı özel anılarda doğruluk payı var, hem Freud'un çocukluğuna dair başka bilgilerle de uyuşuyor.

23 Freud'dan alıntı, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 21.

24 *Age.*, 142. Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 19'da babasının oturdukları evde piyano çalınmasını yasakladığını yazıyor.

25 Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 17-18. Freud'un müzik nefreti, analiz ettiği Mark Brunswick tarafından da doğrulanmıştır, Roazen, *How Freud Worked*. Çocukken müzik dinleyen V.I. Lenin, bir devrimci olarak kendini katılaştırmak için sonradan müzik dinlemeyi kesmişti.

26 Schnitzler'in otobiyografisi, *My Youth in Vienna*, çev. Catherine Hutter (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970) o yıllarda Viyana'daki hayat hakkında çok iyi fikir veriyor, oyunlarıyla romanları da öyle.

27 Freud'dan Julie Braun-Volgestein'a, Freud, *Letters*, s. 379.

28 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 96.

29 Freud, *Screen Memories*, s. 34.

30 Freud/Silberstein, s. 17-18.

31 *Age.*, s. 18.

32 *Age.*, s. 92-93.

Bölüm 3. İlk Yetişkinlik Yılları: Kimlik Arayışı

1 On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Viyana, Yahudilerin konumu, değişik mesleklerde Yahudilerin yüzdesi ve ilintili şeyler Steven Beller'in, *Vienna and the Jews: 1867-1938* kitabından (Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1989); George E. Berkley, *Vienna and Its Jews: The Tragedy of Success, 1880s-1980s* (Cambridge, Mass.: Abt Books, 1988); *The Jews of Austria: Essays on Their Life, History and Destruction*, y.h. Josef Fraenkel (London: Vallentine, Mitchell, 1970); Marsha L. Rozenblit, *The Jews of Vienna, 1867-1914: Assimilation and Identity* (Albany: State University of New York Press, 1983). Freud'un deneyimleri hakkında özel bilgiler, Jones, Clark ve Gay'in biyografilerinde bulunabilir. Freud üniversitede okuduğu müddetçe, arkadaşı Silberstein'a yazmayı sürdürmüştür, bu mektuplar kendi sesinden kıymetli bir bilgi kaynağı oluşturuyor.

2 Freud'un Viyanası'nda asimile olmuş Yahudilerin konumu karmaşıktı. Dışarıdan bakıldığında geçmişlerinin izlerini silseler de Yahudiliklerinden kaçamadıkları bazı alanlar vardı. Parasal, mesleki, toplumsal başarıları, onları, Sanayi Devrimi yüzünden hayatlarını eskisi gibi sürdüremeyen, çoğu Katolik küçük tüccar ve esnafın nefret nesnesi haline getiriyordu. Bu grupların üyeleri kendi kötü durumlarının suçlusu olarak yukarı sınıfları görüyorlardı; bankerlerin ve sanayicilerin çoğu Yahudi olduğundan anti-Semitizm'in hortlaması için uygun bir zemin vardı. Sonraki olayların ışığında bakıldığında, Viyana Yahudilerinin başarısının, yüzyıllarca süren ayrımcılık ve baskıyla, çok yakında başlarına çökecek yeni, ırkçı anti-Semitizm arasında bir geçiş olduğu anlaşılıyor. Tabii başlarına gelecekleri bilemezlerdi, çoğu da rahat şartlarda yaşıyordu. Önceki nesillerin maruz kaldığı meşakkat üzerinde durmuyorlar, utancın ve fakirliğin yaşayan kalıntıları olan yeni göçmenlerle kendilerini bir tutmuyorlardı. Yine de mirasları zihinlerinin bir köşesinde canlı kalmıştı. Büyüklerinden duydukları hikâyeler, zulmün sadece bir iki kuşak geride kaldığını gösteriyordu. Ayrıca devam eden bazı işaretler de vardı; başarılarına ve kendilerine sunulan fırsatlara rağmen, hâlâ önyargılı davranışlarla karşılaşıyorlardı. Çocuklara sataşılıyor, çirkin isimler takılıyor, bazı mahallelerde dövülüyorlardı, yüzyıl sona ermek üzereyken üniversitede de anti-Semitik hareket artış gösteriyordu.
1885'te, Karl Lueger, anti-Semitik bir platformda Viyana belediye başkanı seçildi. Kendisi tam bir oportünizmle hareket etmişti: Yahudilere karşı şahsi bir düşmanlığı yoktu, seçildikten sonra da özgürlüklerini kısıtlayıcı bir şey yapmadı. Aslında, onun görev başına gelmesinin on

üçüncü yılında Yahudiler hiç olmadığı kadar kalkınmışlardı. Karl Lueger çok etkili bir belediye başkanıydı, şehir yararına pek çok kamu projesine imza atmıştı. Yine de açıktan açığa anti-Semitik bir platformdan başkan seçilmesi, bu yöndeki inançları meşrulaştırmış ve yirminci yüzyıldaki vahşi anti-Semitizm'e zemin hazırlamıştı.

3 Freud'dan Emil Fluss'a, Gay, *Freud*, s. 19'dan alıntı.
4 Freud/Silberstein, s. 78.
5 *Age.*, 166.
6 Silberstein ve hayatının en ayrıntılı dökümü, torununun yazdığı anılarla birlikte aynı kaynakta bulunuyor.
7 Rosita Braunstein Vieyra, "Biographical Notes on Dr. Eduard Silberstein", *Age.*, 193-194.
8 *Age.*, s. 27, 36, 45.
9 *Age.*, s. 77.
10 *Age.*, s. 21, 24.
11 *Age.*, s. 83.
12 *Age.*, s. 93.
13 *Age.*, s. 40.
14 *Age.*, s. 83.
15 *Age.*, s. 153.
16 Rosita Braunstein Vieyra, "Biographical Notes on Dr. Eduard Silberstein", *Age.*, s. 192.
17 Walter Boehlich, *Age.*, s. xv. Diğer biyografilerde, nedense Silberstein'ın karısının Freud'un ofisinde intihar ettiği kaydedilmiyor.
18 *Age.*, s. 87.
19 Freud, *An Autobiographical Study*, s. 8.
20 *Age.*, s. 8.
21 Freud/Silberstein, s. 24.
22 *Age.*, s. 96.
23 *Age.*, s. 70.
24 Viyana Üniversitesi ve tıp fakültesinin en ayrıntılı dökümü için bkz. Gay, *Freud*, s. 29-31.
25 Freud, Manchester'a yaptığı seyahatten Freud/Silberstein, s. 174'te söz ediyor.
26 Freud, *An Autobiographical Study*, s. 9.
27 Emil Du Bois-Reymond'dan alıntı, David Shakow, "Psychoanalysis and American Psychology", *Clinical-Cognitive Psychology: Models and Integrations*, y.h. Louis Breger, (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1969), s. 60.
28 Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 44.
29 Freud, *Beyond the Pleasure Principle*, s. 73.

Bölüm 4. Açılma: Martha, Kokain, Fleischl

1 Anna Freud Bernays, Ruitenbeek, *Freud as We Knew Him*, s. 145.
2 Freud alıntısı, Theodor Reik, *Listening with the Third Ear: The Inner Experience of a Psychoanalyst* (New York: Farrar, Strauss, 1948), s. 7.
3 Eli'yle Anna'nın kızları Judith, daha önce adı geçen bir anı kitabında dedesi ve anneannesini anlatmıştı. Oğulları Edward Bernays "halkla ilişkiler"i icat etti ve New York'ta reklamcılık alanında uzun süre çalıştı.
4 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 69.
5 *Age.*, s. 101.
6 *Age.*, s. 190.
7 *Age.*, s. 75-76.
8 Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 102.
9 *Age.*, s. 120.
10 *Age.*, s. 117.
11 *Age.*, s. 137.
12 Freud'dan Martha'ya, *Age.*, s. 116'dan alıntı.
13 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 38.
14 Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 110.
15 Freud, *An Autobiographical Study*, s. 10.
16. Jones, Freud'un hayatı boyunca "tedaviye pek cevap vermeyen, onu güçsüz düşüren migren ağrıları" çektiğini belirtiyor. (*The Life and Work*, 1. cilt, s. 169).
17 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 202.
18 Breuer'in, 5 Temmuz 1895'te Wilhelm Fliess'e yazdığı bir mektuptan alıntı, Hirschmüller, *The Life and Work of Josef Breuer.*
19 Freud'un Martha'ya yazdığı, yayımlanmamış bir mektuptan alıntı, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 197.
20 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 40-41.
21 Freud'dan Martha'ya, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 167.
22 *Age.*, s. 167.
23 Freud'un kokain üzerine yazdığı bütün makaleler, ilintili malzemeyle birlikte, bkz. y.h. Robert Byck, *Cocaine Papers by Sigmund Freud* (New York: New American Library, 1974).
24 *Über Coca*, *Age.*, s. 50.
25 Freud'dan alıntı, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 80.
26 Freud'dan Martha'ya, *Age.*, s. 84.
27 Freud, kokain kullanmayı 1900'den sonra nihayet bıraksa da güçlü nikotin müptelalığı ömür boyu sürdü. Yeni yapılan araştırmalar kokain

ve nikotinin benzer etkiler yarattığını gösteriyor; ikisi de karamsarlığı gideriyor, bilme yetisini güçlendiriyor ve iştahı azaltıyor. Bkz. Stephen M. Stahl, *Essential Psychopharmacology: Neuroscientific Basis and Clinical Applications* (Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1996, s. 359-363).

28 Freud, *An Autobiographical Study*, s. 14-15. Freud'un meşhur olamadığı için neden Martha'yı suçladığını insan merak ediyor —laf aramızda, Koller'i şimdi kim hatırlıyor?— daha da önemlisi, acaba neden kokaini bırakmış gibi yazmıştı? Kokain kendisinde çok işe yaradığına göre, neden hastalarının semptomlarını gidermek için bir ilaç olarak kullanımını incelemeye devam etmedi? Sonraki bir yazıda, Freud, Fleischl'ın kokaine müptela olmasının nedeninin, uyuşturucuyu kendisi gibi ağızdan almak yerine damarına enjekte etmesi olduğunu iddia eder. Ama Freud'un kendisinin de bir müddet başka hastalara bu uyuşturucuyu enjeksiyon yoluyla tavsiye ettiğini ifşa etmez. (Bkz. Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 95-96).

29 Freud, "On the General Effect of Cocaine", Byck, *Cocaine Papers*, s. 115.

30 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 11.

31 Freud'dan Martha'ya, alıntı, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 90. Freud'un Fleischl'a karşı olan duygularının "homoseksüel" olup olmadığı tartışılabilir. Kuşkusuz fiziksel cazibe unsurları vardır: Fleischl'ın "erkeksi yüz hatları"nın farkında oluşu ve arkadaşını, yaşlı erkeklerle oğlanlar arasında homoseksüelliğin saygı gördüğü antik Yunanla bağdaştırması bunlardandır. Freud'un "insanı altüst eden, heyecanlandıran... tarif edilmez bir bütün" oluşturduğunu düşündüğü o gecelerde, Fleischl'ın küvette oluşu, fiziksel, zihinsel ve duygusal bir yakınlığa işaret ediyor. Öte yandan, o zamanlar erkeklerin kendi ilgi alanlarını paylaşan kadınlar bulmalarının zor olduğu da söylenebilir; bilim ve tıp dünyaları neredeyse tümüyle erkeklere aitti. Bu kültürel etkenler Freud'un Fleischl'a olan yakınlığını açıklayabilir mi? Tümüyle değil. Zira Freud, birkaç yıl sonra, potansiyel sevgi ve yakınlık kaynakları olarak bir eşe ve çocuklara sahipken de Wilhelm Fliess'le aynı şekilde yakınlaşmıştı.

İki erkeğin açık homoseksüel eylemde bulunduğuna dair kanıt yoktur. Hayatının sonraki döneminde, Freud pek çok erkek meslektaşına karşı homoseksüel bir çekim hissettiği imasında bulunmuştur ama böyle duyguları son derece tehlikeli bulduğunu da belirtmiştir; onları kontrol etmesi, yakınlaştıktan sonra uzaklaşması ve kendini bu itkilerden kurtarmak için sürekli mücadele vermesi gerekmişti. Bu arzu-

ları bebekliğindeki sevgi özleminin ifadesi olduğundan, sanırım sonradan kendisinin ortaya attığı "biseksüellik" terimi daha uygun düşüyor. Temelde hem erkeklerden hem kadınlardan aynı şeyi bekliyordu, bunu erkek arkadaşlarında araması bir bakıma daha tehlikesiz olsa da, onun da kendine göre tehlikeleri vardı.

32 Fleischl ve Braun'un resimleri, E. Freud, L. Freud ve I. Grubrich-Simitis'in, *Freud: His Life in Pictures and Words* adlı eserinde, s. 66 ve 88'de bulunmaktadır. Fleischl'ın, Freud'un divanı üzerindeki fotoğrafı, aile Viyana'dan ayrılırken çekilmiş Bergasse 19 fotoğraflarının albümünden alınmıştır; bkz. Edmund Engelman, *Bergasse 19: Sigmund Freud's Home and Offices, Vienna 1938* (Chicago: University of Chicago Press, 1976), no. 10.

33 Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 44.

34 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 11.

35 Freud'dan alıntı, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 90.

36 *Age.*, s. 91.

Bölüm 5. Jean-Martin Charcot: "Nevrozların Napoléon'u"

Bu bölümde yararlandığım kaynaklar: Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious*; Sulloway, *Freud: Biologist of the Mind*; Georges Guillain, *J.M. Charcot, His Life, His Work* (London: Pitman Medical Publishing, 1959); Guy Williams, *The Age of Miracles: Medicine and Surgery in the Nineteenth Century* (Chicago: Academy Press, 1987). Bunlara ilaveten, 1893'te Freud'un, Charcot'nun ölümü ardından yazdığı biyografisi, Martha'ya mektupları ve *An Autobiographical Study*'den alınmış bölümler var.

1 Freud'dan Martha'ya, Gay, *Freud*, s. 47'den alıntı.

2 Fleischl'dan Freud'a, *Age.*, s. 47.

3 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 173.

4 *Age.*, s. 181.

5 *Age.*, s. 187.

6 Freud'dan Martha'ya, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 183.

7 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 187-188.

8 Freud'dan Martha'ya, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 184.

9 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 174, 176.

10 *Age.*, s. 197, 199.

11 *Age.*, s. 200.
12 *Age.*, s. 177.
13 *Age.*, s. 195-196.
14 *Age.*, s. 201, 203.
15 *Age.*, s. 176.
16 *Age.*, s. 185.
17 *Age.*, s. 175.
18 Leon Daudet alıntısı, Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious*, s. 92.
19 Goncourt kardeşlerin günlüğünden alıntı, *Age.*, s. 92.
20 Freud, *Charcot (Obituary)*, s. 12.
21 Axel Munthe'den alıntı, Williams, *The Age of Miracles*, s. 164.
22 Freud, *An Autobiographical Study*, s. 13.
23 Charcot'nun hipnoz gösterileri ve histeri çalışmalarındaki sapmaları çok iyi belgeleyen iki eser vardır: Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious*, s. 98-101 ve Sulloway, *Freud: Biologist of the Mind*, s. 39-41.
24 Freud, *Charcot*, s. 21.
25 *Age.*, s. 19.
26 Freud Adolf Baginsky'yle Berlin'de bir ay çalıştıktan sonra on yıl boyunca Viyana'daki Kassowitz Enstitüsü'nde yarım gün çalıştı. Bu esnada "sinir hastalıkları"ndan mustarip pek çok çocuk gördü. Baginsky, "histeri"ye ve başka birkaç çocuk hastalığına mastürbasyonun yol açtığını savunanların tanınmış bir sözcüsüydü, bu inançlar yüzünden çocukların —özellikle kızların— cinsel organlarını sağırlaştıran ameliyatlar yapılıyordu. Bu çocukların bir kısmı muhtemelen çeşitli tacizlerin kurbanıydı ama Freud bebekler ya da çocuklarla olan temasından ya da bu deneyimlerin kendi çalışmaları üzerindeki etkisinden hiç söz etmemiştir. İtalyan psikanalist Carlo Bonomi'nin kısa süre önce yayımlanan iki makalesi bu konu üzerine: "Why Have We Ignored Freud the 'Pediatrician'?" (*Cahiers Psychiatriques Genevosis*, Özel Sayı, 1994, s. 55-99) ve "'Sexuality and Death' in Freud's Discovery of Sexual Aetiology" (*International Forum of Psychoanalysis*, 3, 1994, s. 63-87).
27 Freud, *An Autobiographical Study*, s. 15-16. Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious*, s. 437-438'de Freud'un erkek histerisi üzerine bildirisinin infialle karşılandığı iddiasını yalanlayan belgeler sunmaktadır. Freud'un tarihi yeniden yazma alışkanlığı sonradan ısrarcı bir taktik halini almıştır; kendini hep düşman dünya karşısında mücadele veren yalnız bir yenilikçi olarak göstermiştir.
28 Freud, *Charcot*, s. 13.
29 *Age.*, s. 19.

Bölüm 6. Martha: "Bir Yanılsamanın Bozulması"

1 Gay, *Freud*, s. 53.
2 Freud'un Emmeline Bernays'a yazdığı bir mektuptan alıntı, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 150.
3 Martha'nın kuzenine yazdığı bir mektuptan alıntı, Clark, *Freud*, s. 89.
4 Freud'un Emmeline ve Minna Bernays'a yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 54.
5 Clark, *Freud*, s. 112.
6 Peter Swales, "Freud, Minna Bernays, and the Conquest of Roma: New Light on the Origins of Psychoanalysis" adlı makalesinde (*New American Review* 1 (2/3), 1982, s. 1-23) Freud'un, baldızı Minna'yla bir gönül macerası yaşadığını ileri sürmüştür. Hikâye, Viyana'da Freud'ları ziyaret eden Jung'un bazı sözlerinden çıkmış, sonra da John Bilinski'nin "Jung and Freud: The End of a Romance" makalesinde (*Andover Newton Quarterly 10*, 1969, 39-43) yer almıştır. Ayrıca bkz, Harvard'lı psikolog Henry Murray'in, Roazen'ın *How Freud Worked*, s. 208'de alıntıladığı yorumları. Swales çok karışık bir senaryo geliştiriyor; Freud'la Minna'yı aynı anda İtalya'daki bir kaplıcaya yerleştiriyor ve Freud'un bazı rüyalarıyla sözlerini tekrar yorumlayarak, ikisinin ilişkiye girdiklerini, Minna'nın hamile kaldığını, kürtaj parasını da Freud'un verdiğini iddia ediyor. Swales'ın hikâyesi tahminlere ve varsayımlara dayanıyor, gerçekten meydana gelip gelmediği bilinmeyen bu olayları şu anda doğrulamak imkânsız. Başka sorunların yanı sıra, cinsel ve duygusal açıdan kendilerini son derece baskı altında tutan hem Freud hem de Minna'nın böyle bir ilişkiye girmeleri imkânsız görünüyor. Zaten daha önce de gördüğümüz gibi Freud'a erkekler çok daha cazip geliyordu, ama bu "ilişkileri" de tümüyle entelektüel bir seviyede tutuyordu. Ayrıca Swales'ın hikâyesi doğru olsa ne fark ederdi diye sormadan edemiyor insan. Psikanalizin değerini ya da değersizliğini değiştirmiyor. Ferenczi gibi Jung'un gönül maceraları vardı —muhtemelen bu yüzden, Minna'yla Freud arasında gözlemlediği entelektüel uyuma, fiziksel bir yakınlığın da eşlik ettiğini zannetmişti— ama bu durum terapi konusundaki teorilerinin ya da yaklaşımlarının doğruluğu veya değerini etkilemez.
7 Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 60.
8 Freud, *"Civilized" Sexual Morality and Modern Nervous Illness*, s. 194-195.
9 Freud/Fliess, s. 276.
10 Freud/Jung, s. 292.
11 Freud'dan James J. Putnam'a, Freud, *Letters*, s. 308.

12 Freud'un Martha'ya yazdığı bir mektuptan alıntı, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 140.

13 Freud/Fliess, s. 129.

14 Martha'dan alıntı, Ruitenbeek, *Freud as We Knew Him*, s. 342'de, Rene Lafourge, "Personal Memories of Freud".

15 Anna Freud'un Kurt Eissler'e yazdığı mektuptan alıntı, Elisabeth Young-Bruehl, *Anna Freud: A Biography* (New York: Summit Books, 1988), s. 30.

16 Freud'un Martha'ya yazdığı bir mektuptan alıntı, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 128.

17 *Age.*, s. 174.

18 Freud'dan Martha'ya, Freud, *Letters*, s. 50-51.

19 Martha'dan alıntı, Gay, *Freud*, s. 60.

20 On dokuzuncu yüzyılda gebeliği önleyici önlemler konusundaki bilgi için bkz. Janet F. Brodie, *Contraception and Abortion in Nineteenth-Century America* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1994), bu kitapta başka kaynaklar da belirtilmiştir. Viyana'da kondom kullanımı için bkz. Frederic Morton, *A Nervous Splendor: Vienna, 1888-1889* (London: Penguin, 1979) s. 195. Sigi Ernst adında kondom satan bir tüccarın, yaptığı iş gayet iyi bilindiğinden, yaptığı reklamlarda kondom lafını kullanmadığını anlatıyor. 1888'de, Freud'la Martha evlendikten iki yıl sonra, daha kibar müşterilerinin girmesi için, dükkânına gözlerden uzak ikinci bir kapı açmış.

21 Freud'un Albert Hirst analizi, David J. Lynn, "Sigmund Freud's Psychoanalysis of Albert Hirst" makalesinde (*Bulletin of the History of Medicine* 71, 1997, s. 69-93) ayrıntısıyla anlatılıyor. Ayrıca bkz. Roazen, *How Freud Worked*, s. 1-30.

22 Martha'yla, bir sonraki bölümde anlatılacak olan arkadaşı ve çağdaşı Bertha Pappenheim (Anna O.) büyük bir tezat oluşturuyorlardı. Ortodoks Yahudi bir evde yetiştirilmiş olan Bertha, uysal kadın rolüne tahammül edememişti ve bu isyanı sinirsel durumundaki bozulmanın önemli bir unsuruydu.

Hizmetçileri Paula Fichtl, Freud ailesine ilişkin bazı ilginç yorumlarda bulunmuş. Minna "sert"miş, Martha ise "sakin ve iyi huyluydu. Utangaçtı, Profesör için her şeyi yapardı ama hep ciddiydi. Asla şaka yapmaz, fazla konuşmazdı... Kimse onunla uğraşmazdı. Sanki kenara itilmiş gibiydi. Çocuklar bile annelerine düşkün değildi. Babalarını severlerdi, Bayan Freud (Anna) babasını severdi, Minna Teyze —hepsi, bütün hepsi babalarını severlerdi". Paula Fichtl'le röportaj, Linda Donn, *Freud and Jung: Years of Friendship, Years of Loss* (New York: Scribner's, 1988) s. 12.

Bölüm 7. Josef Breuer ve Psikoterapinin İcadı

Josef Breuer'in hayatı ve bilimsel başarıları, ayrıca Bertha Pappenheim üzerindeki çalışmalarının daha ayrıntılı bir dökümü için bkz. Albrecht Hirschmüller'in akademik biyografisi, *The Life and Work of Josef Breuer: Physiology and Psychoanalysis.*

1 Breuer ve Freud, *Studies on Hysteria*, s. 6.

2 Jones'a bakılırsa, Freud, Breuer'e Bertha Pappenheim'a uyguladığı tedaviyi "tekrar tekrar" anlattırmıştı, *The Life and Work*, 1.cilt, s. 226.

3 Freud, *Five Lectures on Psychoanalysis*, s. 9.

4 *Age.*,, s. 11.

5 *Age.*,, s. 28.

6 Bertha Pappenheim (Anna O.) vakası hakkında çok şeyler yazılmıştır. Bkz. Henri F. Ellenberger, "The Story of Anna O.: A Critical Review of New Data" (*Journal of the History of the Behavioral Sciences* 8, 1972, 267-279). Hirschmüller, *The Life and Work of Josef Breuer*, s. 95-132 ve 276-308'de Breuer'in vaka notlarının orijinallerini, ayrıca mektuplar ve ilintili diğer verileri bütünüyle sunuyor. Lucy Freeman'ın *The Story of Anna O.* (New York: Walker, 1972) adlı kitabı rahat okunuyor. Marianne Tolpin de olayı benlik-psikolojisi açısından tartışıyor, "The Unmirrored Self, Compensatory Structure, and Cure: The Exemplary Case of Anna O.", *Freud's Case Studies: Self-Psychological Perspectives*, y.h. Barry Magid (Hillsdale, N:J.: Analytic Press, 1993, s. 9-29). Mikkel Borch-Jacobson, *Remembering Anna O.: A Century of Mystification* kitabında mesafeli bir yaklaşım sergilese de, kitap bazı kıymetli göndermeler içeriyor.

7 Hirschmüller, *The Life and Work of Josef Breuer*, s. 129. Bertha Pappenheim'la Breuer'in annesi arasındaki bağlantı, George H. Pollock'un bir bildirisinde tartışılıyor, "The Possible Significance of Childhood Object Loss in the Josef Breuer-Bertha Pappenheim (Anna O.)-Sigmund Freud Relationship. I. Josef Breuer" (*Journal of the American Psychoanalytic Association* 16, 1968, s. 711-739).

8 Breuer, *Studies on Hysteria*, s. 21-22.

9 *Age.*, s. 24.

10 *Age.*, s. 24.

11 *Age.*, s. 25.

12 *Age.*, s. 38-39.

13 *Age.*, s. 22.

14 Breuer'in Bertha üzerinde çalışmaya devam ettiğine dair veriler Hirschmüller, *The Life and Work of Josef Breuer*, s. 137'de yer alıyor, ayrıca yine aynı kitapta Breuer'in 1912'ye kadar terapi yapmayı sürdürüğü belirtiliyor.

15 Bertha Pappenheim'ın şiirinden alıntı, *Age.*, s. 308.
16 Breuer'den alıntı. *Age.*, s. 277.
17 *Age.*, s. 278.
18 *Age.*, s. 145.

Bölüm 8. Breuer, Freud ve Histeri Üzerine Çalışmalar: 1886-1895

1 Freud'un dört vakasının gerçek isimleri ve hayat koşulları üzerine bilgiler, ayrıca bu malzemeye dair diğer göndermeler için bkz. Appignanesi ve Forrester, *Freud's Women*, s. 91-120.
2 Emmy von N. vakası üzerine derinlemesine bir tartışma için bkz. Philip M. Bromberg, "Hysteria, Dissociation, and Cure: Emmy von N Revisited" (*Psychoanalytic Dialogues* 6, 1996, s. 55-71). Travma ve çözülme üzerine daha geniş bir tartışma için Bromberg'in harika kitabı, *Standing in the Spaces: Essays on Clinical Process, Trauma and Dissociation*'ı tavsiye ederim (Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1998).
3 Freud, *Studies on Hysteria*, s. 49.
4 *Age.*, s. 49.
5 *Age.*, s. 52, 55.
6 *Age.*, s. 60.
7 *Age.*, s. 88, 103.
8 Freud, Bayan Emmy'nin travmalarını semptomlarıyla gayet açık bir biçimde ilişkilendirse de, gözlemlerini soyut teorik terimlerle aktarıyor. Bunu iki şekilde yapıyor: bir, güç ve enerji kavramlarıyla; iki, cinselliğin temel rolünü vurgulayarak: "Histerik semptomları, sinir sistemi üzerinde travma olarak etki göstermiş tahriklerin sonucu ve kalıntısı olarak görüyoruz. İlk tahrik ertelenmiş tepki ya da düşünce faaliyeti yoluyla boşaltıldığında böyle kalıntılara rastlamıyoruz... Bu süreci, sinir sistemine tecavüz eden bir tahrik yekûnunun, kendi büyüklüğüyle orantılı bir dış faaliyete dökülmeyerek kronik semptomlara dönüşmesi olarak görmeliyiz" (*Age.*, s. 86).
Freud burada, tehditkâr deneyimleri, nörolojinin gayrişahsi terimlerine tercüme etmektedir. Başka bir deyişle, hastalarında gözlemlediği duygularla ilişkileri, Brücke'nin laboratuvarındaki dile dönüştürmektedir. Kaygı, korku, ölüm ve keder —ki Bayan Emmy'nin vakasında bunlardan bol bol vardı— daha uzak "tahrikler" halini almaktadır; düğümlenme etkisi, boşaltılmamış sinirsel enerji diye tanımlanmaktadır.

9 *Age.*, s. 117.
10 *Age.*, s. 132.
11 *Age.*, s. 134.
12 *Age.*, s. 135.
13 *Age.*, s. 140.
14 *Age.*, s. 141.
15 *Age.*, s. 156-157.
16 Sonraki bir röportajda, Elisabeth, Freud'u "beni gönderdikleri genç, sakallı bir sinir hastalıkları uzmanı" diye tanımlamış ve "beni enişteme âşık olduğuma ikna etmeye çalışmıştı ama bu doğru değildi" demişti. Gay, *Freud*, s. 72.
17 Freud, *Studies on Hysteria*, s. 162-169.
18 Beş uzun, altı kısa vaka hikâyesine ek olarak, Cäcilie M. vakası da vardı —gerçekte zengin bir kadın olan Anna von Lieben— önce Breuer'in tedavi ettiği kadın, daha sonra Freud'a geçmişti; Freud kadını 1893'e kadar üç yıl yoğun olarak, bazen günde iki kere görmüştü. Tedavi, *Studies on Hysteria*'da ayrıntılı olarak anlatılmamıştır, bunun nedeni belki de tedavinin uzunluğuna rağmen hastanın iyileşmemiş olmasıdır; ama psikolojik çatışmaların somatik temsilini göstermek için bazı ayrıntılara yer verilmiştir, mesela feci bir yüz ağrısı, "surata atılmış bir tokat" gibi tecrübe edilen bir hakarete bağlanmıştır. Freud'un Cäcilie M.'ye uyguladığı tedavi üzerine kapsamlı yorumlar için, bkz. *Freud: Appraisals and Reappraisals: Contribution to Freud Studies*'de Peter J. Swales, "Freud, His Teacher and the Birth of Psychoanalysis", y.h. Paul E. Stepansky, 1. cilt (Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1986, s. 3-82), ayrıca M. Appignanesi ve Forrester, *Freud's Women* (s. 72, 86-91).
19 Freud, *Sexuality in the Aetiology of the Neurosis*, s. 263, 269.
20 *Aetiology* makalesinde Freud'un öne sürdüğü "cinsel etkenler" şaşırtıcıdır: mastürbasyon, coitus interruptus, perhiz, kendisinin "cinsel birleşmenin muzır biçimleri" tabir ettiği, doğum kontrolü yöntemleri — aslına bakılırsa onun "normal" cinsellik dediği, gebeliği engelleyici hiçbir müdahale olmaksızın iki erişkinin boşalana kadar ilişkide bulunması dışındaki her şey bu listeye dahil edilebilir. Cinsel işlev konusunda günümüzde sahip olduğumuz bilgiler, bu iddiaların gerçeklere dayanan bir temeli olmadığını gösteriyor: mastürbasyon bitkinliğe yol açmaz, gebeliği engelleyici önlemler nevrotik semptomlar yaratmaz, perhiz kaygıya neden olmaz. Bu sözde etkiler, Freud'un gözlemlediği verilerden temel almayan spekülasyonlardı. 1898'deki makalenin amacı, dar bir "normal" tanımı dışındaki bütün cinsel ifade tarzlarını hastalıklı ilan etmekti.

Bölüm 9. Breuer'le Kopuş

1 Freud'dan Martha'ya, 2 Şubat 1886 tarihli mektuptan alıntı, Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 197.
2 Freud/Fliess, s. 304-305.
3 Breuer ve Freud, *Studies on Hysteria*, s. 5-6.
4 *Age.*, s. 213.
5 *Age.*, s. 247.
6 Breuer, 1895'te verdiği bir konferanstan, Freud/Fliess, s. 151.
7 Freud, *Studies on Hysteria*, s. 285-286.
8 *Age.*, s. 110.
9 *Age.*, s. 139.
10 *Age.*, s. 266.
11 *Age.*, s. 305.
12 Freud, *Sexuality in the Aetiology of the Neuroses*, s. 269.
13 Schur, *Freud: Living and Dying*, s. 40-62'de kalp hastalığı dönemini dikkatle gözden geçirmiştir, 1890'larda bilinenlere ek olarak modern tıp bilgisini de kullanmıştır. Freud'da koroner tıkanması olduğu sonucuna varır, semptomlar tipiktir: kalp bölgesinde ağrı (*angina*), hızlı ve düzensiz kalp atışı (*taşikardi*), sol kolda ağrı, nefes darlığı (*dispne*). Bütün bunlar kalp hastalığının belirgin semptomlarıdır, o zamanlar da gayet iyi tanınıyorlardı. Schur, Freud'un muhtemelen küçük bir koroner arterinde tıkanıklık olduğu (*thrombus*) teşhisini koymuş, ama bu ya sonradan geçmiş ya da Freud küçük bir kalp krizi atlatmış. Freud'un kalbi kuvvetlendiren bir ilaç olan *digitalise* olumlu tepki vermesi de bu teşhisi doğruluyor.
Fliess, daha pek çok şey gibi Freud'un kalbindeki semptomların da burnundan kaynaklanmış olabileceğini öne sürmüştü, bir burun ameliyatının faydalı olabileceğini iddia etmiş ve birkaç ay sonra Freud'u burnundan ameliyat etmişti. Freud hem burnu hem de kalp semptomlarıyla ilgili çeşitli fiziksel tepkilerini şöyle rapor etmişti: "İnsanı rahatlatmak için söylenmemesine rağmen, bu bilgi memnuniyet verici çünkü kalbin durumunun burnun durumuna bağlı olduğunu bir kez daha vurguluyor" (Freud/Fliess, s. 67). Bundan bir ay sonra, Fliess'in ona uyguladığı kalp tedavisine dair hem umutlarını hem de şüphelerini dile getirmişti: "Hastalığımla ilgili olarak haklı çıkmaya devam edersin umarım —yani bu işte kalpten çok burnun parmağı vardır. Nabzım ve yetersizlik [gerçek koroner semptomları] göz önünde bulundurulduğunda, sık sık bunun aksini düşündüğüm için kimse beni suçlayamaz". (Freud/Fliess, s. 125).

14 Freud, *On the History of the Psycho-Analytic Movement*, s. 12.

15 Ellenberger'in yazdığı "The Story of Anna O"., Breuer'in Bertha Pappenheim'dan kaçtığı hikâyesini yalanlayan kanıtları ilk ortaya koyan yazıdır. Bkz. Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious*, s. 481-484 ve Hirschmüller, *The Life and Work of Josef Breuer*, s. 112-116, 136-141.

16 Breuer'in 21 Kasım 1907'de August Forel'e yazdığı mektuptan alıntı, Paul F. Cranefield, "Josef Breuer's Evaluation of His Contribution to Psychoanalysis" (*International Journal of Psycho-Analysis* 39, 1958, s. 319-322). Ayrıca bkz. Andre E. Haynal, *The Technique at Issue: Controversies in Psychoanalysis from Freud and Ferenczi to Michael Balint*, (London: Karnac Books, 1988), s. 31.

17 Breuer'in şöhret, yani büyük teoriler kurma peşinde olmadığı *Studies on Hysteria*'nın son bölümündeki yorumlarından bellidir:

> Burada kalkıştığımız, bugün histeri hakkında bildiklerimizden sentetik bir histeri kurgusu oluşturma girişimi, eklektizm suçlamasına tabi tutulabilir, tabii böyle bir suçlamanın iler tutar bir yanı bulunabilirse. Birçok histeri formülasyonu vardı... Zaten başka türlü de olamazdı; zira birçok kusursuz gözlemci ve keskin zekâ, histeriyle ilgilenmişti. Bu formülasyonların her birinin belli bir hakikat payı içermemesi mümkün değildir. Gerçek durum ileride sergilendiğinde, bu sergileme kesinlikle bunların hepsini içerecektir ve sadece konu hakkındaki bütün tek yanlı görüşleri tek bir gerçeklik halinde birleştirecektir. Dolayısıyla, eklektizm utanacak bir şey değilmiş gibi geliyor bana [s. 250].

18 Hanna Breuer'in, 21 Nisan 1954'te Jones'a yazdığı mektuptan alıntı, Clark, *Freud*, s. 138-139.

Bölüm 10. Kendi Kendini Analiz ve Oedipus Kompleksinin İcadı

1 Freud/Fliess, s. 272.

2 Freud'un modern hayattan neredeyse tümüyle kopuk olduğu, apartmanı ve ofisinin döşeniş tarzından, müzik dinleyememesinden ve edebiyat zevkinden belli olmaktadır. 1907'de yayıncısı Hugo Heller, ondan en sevdiği on yazarın listesini istemişti. Freud, İsviçreli Gottfried Keller ve Conrad Ferdinand Meyer, Fransız Anatole France ve Émile Zola, İngiliz Rudyard Kipling ve Lord Macaulay, Rus Dimitri Merezhkovsky (*Leonardo da Vinci'nin Romansı* kitabından ilham alacaktı), Hollandalı "Multatuli" (denemeci ve romancı Eduard Douwes Dekker) ve Amerikalı Mark Twain'i saymıştı. Tuhaf bir liste, sadece

Zola, Kipling ve Twain —belki biraz da Anatole France— geçen zamana direnebildi. Freud'un yemek alışkanlığı da gelenekseldi: en sevdiği yemek *Rindfleisch* —soğanlı biftek— idi, Fransız mutfağını da hiç sevmezdi.

3 Freud/Fliess, s. 152. Freud ömrü boyunca Viyana'yla bir sevgi-nefret ilişkisi içindeydi. Jones, Martha'ya yazdığı yayımlanmamış mektuplardan yola çıkarak, Viyana'nın onu "tiksindirdiğini" ve ona "fiziksel açıdan itici" geldiğini belirtiyor; Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 293. 1900'de Fliess'e "Viyana'dan adeta şahsen nefret ediyorum" yazmıştı (Freud/Fliess, s. 403). Yine de ayrılmakta büyük zorluk çekerdi, belli ki şehre çok bağlıydı.

4 Freud/Fliess, s. 184.

5 *Age.*, s. 236.

6 *Age.*, s. 15.

7 *Age.*, s. 16.

8 *Age.*, s. 193, 238-239.

9 *Age.*, s. 31.

10 *Age.*, s. 56.

11 *Age.*, s. 73.

12 *Age.*, s. 123.

13 *Age.*, s. 158.

14 *Age.*, s. 54.

15 *Age.*, s. 68.

16 *Age.*, s. 117.

17 *Age.*, s. 118.

18 *Age.*, s. 125.

19 *Age.*, s. 183.

20 Emma Eckstein'ın hayatının geri kalanına dair az sayıda bilgiyi Masson, *The Assault on Truth*, s. 241-258'de bulmak mümkün. Anlaşılan Freud'un uyguladığı tedavi sayesinde Emma histeriden kurtulmuş, bir müddet psikanalizdeki hastalarla görüşmüş ve çocukluktaki cinsellik hakkında üç beş yazı yazmış. Sonradan hastalığı depreşmiş, hayatının geri kalanını, koltuğundan kalkamayan bir münzevi olarak geçirmiş. Freud, 1905 Kasımı'nda ona yazdığı bir mektupta, Emma'yı kendisini ücret ödemeden görmek istediği için, ayrıca, daha da önemlisi, başka bir doktorun hastalığını, sanki organikmiş gibi başarıyla tedavi ettiğine inandığı için suçluyor. Freud'a göre, analizin Emma üzerinde etkili olmamasının nedeni buymuş. Emma'nın yeğeni Albert Hirst'e göre "Freud, hayır işi olarak sürdürdüğü, kendisine yük olan böyle bir vakadan kurtulduğu için hiç de mutsuz sayılmazdı" (Mas-

son, *The Assault on Truth*, s. 258). Freud, yayımladığı son yazılardan birinde —1937 tarihli, *Analysis Terminable and Interminable*— Emma'dan söz etmişti, onu uyguladığı tedaviyi haklı çıkartmaya çalışmış, kendi ve Fliess'in kadına yaşattığı travmaya hiç değinmemiş ve hastalığın depreşmesini histerektomiye bağlamıştı.

21 Fliess'in 1897'de yayımlanan kitabı hakkındaki yazı, Freud/Fliess, s. 310'da alıntılanmış. Freud dergiyle ilişkisini kesmişti ama rüyalarından birinin analizi sırasında şu satırları yazmıştı: "istifa mektubumda, [editöre] şahsi *ilişkilerimizin bu olaydan etkilenmeyeceğini* umduğumu ifade etmiştim"; Freud, *On Dreams*, s. 663. Yani alenen arkadaşını desteklese de gelecekteki çıkarlarını kollamaktan geri durmamıştı.

22 Freud/Fliess, s. 193.

23 *Age.*, s. 356.

24 Fliess'in biyolojik teorilerine kapılmanın sancıları içinde Freud, *Project for a Scientific Psychology*'i yazdı, zihnin nörolojik modelini oluşturma girişimiydi bu. Arkadaşına heyecanla şunları yazdı:

> Sınırlar aniden kalktı, perdeler düştü ve her şey şeffaflaştı —nevrozların ayrıntılarından, bilinci belirleyen etkenlere kadar her şey. Her şey yerli yerine oturdu sanki, çarklar dönmeye başladı; artık bütün bunların kısa süre içinde kendi kendine çalışmaya başlayacak bir makine olduğu izlenimi taşıyorum. Üç nöron sistemi; serbest ve bağlı nicelik durumları; birincil ve ikincil süreçler; sinir sisteminin ana eğilimi ve tamamlayıcı eğilimi; iki biyolojik kural: dikkat ve savunma; nitelik, gerçeklik ve düşüncenin karakteristiği; psikoseksüel grubun durumu; baskı konusundaki cinsel belirlenim; son olarak da algının bir işlevi olarak bilinci belirleyen etkenler —bütün bunlar eskiden beri doğruydu, hâlâ da öyleler! Doğal olarak içim içime sığmıyor [*Age.*, s. 146].

Freud, psikanalizin ana kavramlarını, *Project*'in nörolojik kalıbına uydurmaya çalışmıştı. Ama uymadılar, o da bu gayretten vazgeçti; *Project* bir taslak olarak hazırlandı, Fliess'e gönderildi ama asla basılmadı. Sonraki büyük eseri *The Interpretation of Dreams* psikolojik bir zeminde yazılmıştır. Ama Proje'nin fizikalist varsayımları tümüyle ortadan kalkmamıştır; sonraki "metapsikolojik" ve başka spekülatif eserlerde boy gösterirler. James Strachey'in belirttiği gibi: "*Project*, daha doğrusu görünmez hayaleti, Freud'un bütün kuramsal yazılarına sonuna kadar musallat olmuştur". (*Project for a Scientific Psychology*'nin önsözünden, *Standart Edition*, c.1, s. 290).

Freud, psikanalizde, "bilimsel"in "biyolojik"le bir tutulduğu uzun bir gelenek başlattı; psikolojik katkılar, biyolojik spekülasyonlardan daha değersiz görüldü. Tipik bir örnek: "Belki senin [Fliess'in] yardımınla,

psikolojik açıklamalar yapmayı bırakıp fizyolojik bir temel bulacağım o güvenli zemine ulaşabilirim!" (Freud/Fliess, s. 193). Aslında bunun tam tersi söz konusudur. Psikanalizde "biyolojik" tabir edilen şeyler, gözlemden temel almayan spekülasyonlardır; Fliess'in sayısal, sözde-biyolojik teorilerinin benzerleridir. Biyoloji doğası gereği bilimsel olmadığı gibi psikoloji de doğası gereği spekülatif değildir. İnsan her konuya bilimsel olarak yaklaşabilir, ister hücrelerle hastalıklar olsun, ister duygular, cinsellik, nevrozlar, aile ilişkileri olsun. Gözlemlere dayanan dikkatli bir çalışma, verilere bağlılık, kendi içinde tutarlı ve bilinen gerçeklerle uyumlu genellemelerde bulunmak bunun için yeterlidir. Freud bu yönteme oldukça aşinaydı; fizyoloji laboratuvarında bu disiplin içinde eğitim görmüştü, nöroanatomi ve afazi alanlarında özenli bilimsel araştırmalar yapmıştı.

25 Freud/Fliess, s. 202.

26 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 317.

27 Yıllarca Freud'la yakın ilişki içinde olan ve *The Interpretation of Dreams*'i gözden geçirirken ona yardım eden Otto Rank, kendi kendini analizin başlamasında, Breuer'in kaybının, Jacob Freud'un ölümünden daha önemli rol oynadığını düşünüyordu. Kendi deyimiyle: "40 yaşındaki Freud'un hayatında hangi olayın daha önemli olduğuna dair şüpheye pek yer yoktur: bu olaylardan birincisi babasının ölümü, ikincisi *eşzamanlı* olarak Breuer'den ayrılmasıdır; nevrotik hastaları anlamasını ve kendi başarısının temelini ona borçluydu, kendi yolunda ilerleyebilmek için ondan kopmak zorunda kalmıştı". (Rank'tan alıntı, Lieberman, *Acts of Will*, s. 323).

28 Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 304-305.

29 Freud/Fliess, s. 264-265.

30 *Age.*, s. 272.

31 *Age.*, s. 266.

32 Hummel ve Kutschera davalarının tutanakları ve günlük gazetelerde geniş yer buluşu için bkz. Larry Wolff, *Postcards from the End of The World: Child Abuse in Freud's Vienna* (New York: Atheneum, 1988).

33 Freud, *On the History of the Psycho-Analytic Movement*, s. 17-18.

34 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 421.

35 *Age.*, s. 422.

36 Fliess hakkında başka kaynaklarda fazla malumat yoktur. Freud'un analiz ettiği, çevirmen Alix Strachey onunla 1924'te tanışmış ve kocası James'a şu satırları yazmıştır: "Evet, o büyük Fliess. Çok hoş ve eski-ye bağlı bir adam; adeta koca göbekli bir cüce". Edward Shorter, *From Paralysis to Fatigue: A History of Psychosomatic Illness in the Modern Era*

(New York: Free Press, 1992), s. 67. En üzücü iddia, Fliess'in, Freud/Fliess mektuplarında sık sık adı geçen oğlu Robert'i cinsel olarak taciz ettiği iddiasıdır. Masson, *The Assault on Truth*, s. 138-142'de, Fliess'in oğlunu taciz ettiğini ileri sürer. Bir yetişkin olarak Robert Fliess, psikanalistlik mesleğini uzun zaman sürdürmüştür, son yayınlarından birinde —*Symbol, Dream and Psychosis* (New York: International Universities Press, 1973)— Freud'un ayartma teorisini bırakmakla hata ettiğini, şiddetle savunmuştur. Psikanalitik kurumun temayülüne aykırı olarak, kendi klinik çalışmalarında, nevrotik hastaların çoğunda yaygın fiziksel ve cinsel istismara rastladığını belirtmiştir. "Gizli psikotik" adını verdiği özel bir ebeveyn türü tanımlamıştır —dışarıdan normal görünen, yeri geldiğinde büyük bir bilim adamı bile olabilen ama evinin mahremiyetinde çocuklarını istismar eden biri. Fliess'in yazdıkları babasına uyuyor ama kitapta bunu açıkça belirtmiyor. Masson, Robert Fliess'in dul eşi Elenore'la özel bir görüşme yaptığını ve kocasının, babası tarafından istismar edildiğini onun doğruladığını belirtiyor. Bkz. Masson, *The Assault on Truth*, s. 231.

Bölüm 11. Rüyaların Yorumu ve Fliess Macerasının Sonu

1 Freud/Fliess, s. 243.
2 *Age.*, s. 298.
3 *Age.*, s. 313.
4 Irma rüyasını, Fliess'in Emma Eckstein'a yaptığı burun ameliyatına ilk olarak Max Schur bağlamıştır. Bkz. Max Schur, "Some Additional 'Day Residues' of the Specimen Dream of Psychoanalysis", *Psychoanalysis: A General Psychology—Essays in Honor of Heinz Hartmann* (New York: International Universities Press, 1966, s. 45-85) y.h. Rudolph M. Loewenstein, Lotte M. Newman, Max Schur ve Albert J. Solnit. Erik Erikson, "The Dream Specimen of Psychoanalysis"de (*Journal of the American Psychoanalytic Association* 2, 1950, s. 5-56) rüyayı hem kişisel hem de sosyal bağlamlara yerleştiren duyarlı bir tartışma sunuyor. Rüyadaki "Irma", Emma Eckstein ve Freud'un eski İbranice hocasının kızı Anna Hammerschlag-Leichteim'ın karışımıydı; Anna da Freud'un hastasıydı, kızına da onun adını vermişti. Aslında Freud rüyayı gördüğünde Martha, Anna'ya hamileydi. Yine de Emma Eckstein'ın burun ameliyatının getirdiği olayların, rüyanın esas duygusal sebebi olduğu açıktır.

5 Oscar Rie, Freud'un hem eski dostu hem de bütün çocuklarının doktoruydu. Yine de rüyalarında Freud ondan hep intikam alır. Irma rüyasından başka bir rüyada —*The Interpretation of Dreams*, s. 269-271— Rie'dan "kaderi rüyalarımda haksızlığa uğramakmış" diye söz eder (s. 271). Freud'un kendi anlattıklarına bakılırsa, Rie çocuklara harika davranırmış, onları hastalıklardan kurtarmış, hediyeler bile alırmış. Başka bir deyişle Breuer gibi verici bir baba figürüymüş, bu yüzden de hem sevgi hem de nefrete maruz kalmış. Irma rüyası üzerine başka konuşmalarında Freud, hem Rie'a hem de Breuer'e yöneltilmiş "intikam arzusundan" söz eder (*Age.*, s. 124).

6 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 106.

7 *Age.*, s. 107.

8 *Age.*, s. 119.

9 *Age.*, s. 160.

10 Freud/Fliess, s. 417.

11 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 1.

12 *Age.*, s. 105. Irma rüyasından bir örnek, rüyalardaki kelime oyunlarını gösterecek, aynı zamanda Freud'un en açık gibi göründüğü zamanlarda bile kendisi hakkındaki şeyleri gizleme eğilimini açıklığa kavuşturacaktır. Rie'ın Emma'ya iğne yaparken kullandığı kirli "şırınga", Almanca'da *Spritze*'dir, argoda penis anlamına gelir, Türkçe'de buna "kamış" karşılık gelebilir. Dolayısıyla Emma, içine kirli bir kamış sokulduğu için hastalanmıştır. Çağrışımlarda Freud'un karısı Martha'dan da söz edilir ama rüya görüldüğü sırada beş aylık hamile olduğundan bahsedilmez; Martha —sekiz yılda altıncısı olan— bu gebeliği istememişti. Dolayısıyla Freud penisini Martha'ya sokup, onu istemediği bir şişmeye maruz bıraktığı için kendini suçlu hissediyordu; tıpkı Fliess'in Emma Eckstein'a yaptığı müdahalenin feci sonuçlarından duyduğu suçluluk gibi ama bu gerçek suçluluk kaynaklarının ikisini de rüyada inkâr etmişti.

13 *Age.*, s. 354.

14 *Age.*, s. 359-360.

15 *Age.*, s. 151.

16 Freud, *Moses and Monotheism*, s. 98-99. Freud'un rüya simgelerini evrensel ya da bireysel olarak değerlendirmesi üzerine, bkz. Rand ve Torok, *Questions for Freud*, s. 9-23. Kitapta, Freud'un *The Interpretation of Dreams*'i seneler içinde nasıl birkaç kere değiştirdiğine dikkat çekiliyor; 1923'teki baskıya gelindiğinde kitaba 185 yeni sayfa eklenmişti. Bu eklemelerde bireysel anlamlardan, evrensel simgelere doğru bir kayma vardı. Evrensel simgelerle yorum yapmak, rüyayı gören hasta-

nın katılımını gerektirmez, bu yüzden de analizci daha da bilgiç bir otorite halini alır. Yıllar içinde Freud'un çeşitli hastalar üzerindeki çalışmaları incelendiğinde bireysel yorumlardan standart yorumlara doğru gittiği görülür. *The Interpretation of Dreams*'de kendi rüyalarını analiz ederken, bekleneceği üzre, anlamlarını sabit kategorilere sokmaya uğraşmaz. Sevdiği hastalar için de aynı şey geçerlidir. Ama "direnç" gösteren —ona boyun eğmeyen ya da onunla aynı fikirde olmayan— bir hastası olduğunda kendi yorumlarının doğruluğu konusunda çok ısrarcıdır.

17 Freud/Fliess, s. 379.

18 *Age.*, s. 368-369.

19 *Age.*, s. 405.

20 Freud, *On the History of the Psycho-Analytic Movement*, s. 22-23.

21 Freud, *An Autobiographical Study*, s. 48.

22 Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 361.

23 Näcke'den alıntı, Sulloway, *Freud: Biologist of the Mind*, s. 450-451.

24 Freud/Fliess, s. 353.

25 Eserinin nasıl karşılandığı yolunda Freud'un anlattıkları doğru mudur? Kendini düşmanlarla dolu bir dünyaya karşı savaşan yalnız ve kahraman bir öncü olarak tecrübe ediyordu ama bu onun kendine has bir gerçeklik kurgusuydu; dünya çapında ün saldıktan sonra bile yanlış anlaşıldığını ve kötü muamele gördüğünü hissetmeyi sürdürmesi de bunu gösterir. Başka bir deyişle, yayınlarına verilen gerçek tepki, başkalarının ona karşı tutumlarını algılaması üzerinde pek etkili değildir. Eserleri tam bir kabul ve hayranlıkla karşılanmayınca kendini haksızlığa uğramış hissetmiştir. Bkz. Hannah S. Decker, "The Medical Reception of Psychoanalysis in Germany, 1894-1907: Three Brief Studies" (*Bulletin of History of Medicine*, 45, 1971, s. 461-481); Decker'e göre Freud'un bu tutumu "ortaya çıkarttığı gerçekleri bütün tıp dünyasının anında kabul etmesi gibi mantıksız bir beklentiden kaynaklanıyordu. Bu gerçekleşmeyince de kendini 'yalıtılmış' hissediyordu, psikanaliz hakkındaki bütün yazılarında bu görülür; fazla araştırmaya gerek duyulmadan onun bu versiyonu, olduğu gibi kabul edilmiştir" (s. 480).

Son zamanlarda yapılan dikkatli araştırmalar çok daha farklı bir tablo ortaya koymaktadır. Tıp camiasının bir kısmı düşmanca bir tavır sergilese de geri kalanlar Freud'un çalışmaları hakkında olumlu fikirlere sahipti; onu hastalarına tavsiye ediyor, kitapları hakkında özenli ve saygılı eleştiriler yazıyorlardı. Psikanalizin ilk başta nasıl karşılandığı, Roazen'in *Freud and His Followers* kitabın-

da, özellikle de Ellenberger'in belgelere dayanan *The Discovery of the Unconscious* adlı eserinde ayrıntısıyla anlatılmaktadır. Bilim tarihçisi Sulloway, *Freud: Biologist of The Mind* adlı eserinde, Freud'un ilk çalışmalarının nasıl karşılandığını gayet ayrıntılı bir biçimde aktarmaktadır. *The Interpretation of The Dreams* ve 1901'de yayımlanan *On Dreams* hakkında en az otuz eleştiri yazısı çıkmıştı, çoğu bu eserleri önemli ve orijinal kabul ediyordu. 1906'da yayımlanan *Three Essays on the Theory of Sexuality* için yazılmış bir eleştiride "Başka hiçbir eser... önemli cinsel meseleleri bu kadar özlü, bu kadar dâhiyane, bu kadar zekice ele almamıştır" deniyordu. Kuşkusuz eleştiriler vardı ama günümüz bakış açısından, bunların çoğu meşruydu. Sulloway şöyle yazıyor:

> Freud'un teorilerine verilen ilk tepki güçlü bir muhalefet olmamıştı; bu konu üzerindeki geleneksel tarihi senaryoya hâkim olan, cinsel tutuculuk, yenilik düşmanlığı ve anti-Semitizm üçlüsünden kaynaklanan bir muhalefet ise hiç yoktu. Hem Freud'un ilk başta iyi karşılanan rüya ve cinsel gelişim teorilerini, tek-etkenli —cinsel— bir açıklama getirdiği için büyük muhalefet yaratan nevroz teorilerinden ayırmak gerekir. Freud'un etiolojik teorilerine yöneltilen muhalefet 1890'ların ortalarında başlar, daha o zamanlarda bile Freud'un çağdaşlarının itirazları, psikanalist-tarihçilerin kabul etmeye razı olmadıkları kadar mantıklı —ve haklıydı [s. 453].

Freud'un psikanalizin erken tarihi versiyonunun elli yıl boyunca en etkili döküm olduğunu akılda tutmak gerekir. Yeni tarihi kanıtlar ancak 1970'ten sonra ortaya çıkmıştır; yaygınlaşmaları ise 1980'lerin sonlarını bulmuştur. Freud'un müthiş bir yalıtılmışlıkla geçen yıllarının hikâyesi, hele hele teorilerinin düşmanlıkla karşılandığı inancıyla birleşince, örgütlü psikanalizi şekillendirirken takındığı kuşatma zihniyetini haklı çıkarır. Yaşadığı müddetçe onunla birlikte çalışanların hepsi, sadece Profesör'den duyduklarını bilmektedirler; hatta sadık psikanalistlerin çoğu hâlâ yeni tarihi kanıtlara itibar etmez.

26 Freud/Fliess, s. 398.

27 *Age.*, s. 398.

28 *Age.*, s. 405.

29 1906'da Fliess'in yaptığı açıklamalar, Bonaparte, Anna Freud ve Kris'in *The Origins of Psycho-Analysis*, s. 394'te yeniden basılmıştır.

30 Freud/Fliess, s. 447.

31 *Age.*, s. 426.

32 *Age.*, s. 412.

33 Freud'un Abraham'a 13 Şubat 1911'de yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 182; ayrıca bkz. Dipnot, s. 676. Freud'un başka saldırgan yo-

rumları gibi bu da ilk baskıya alınmamıştır. Mektupların kısaltılmamış versiyonunu şu anda Ernst Falzeder yayına hazırlıyor.

34 Freud, *Beyond the Pleasure Principle*, s. 45.

Bölüm 12. Büyük Freud'un Ortaya Çıkışı

1 Freud/Fliess, s. 324.
2 *Age.*, s. 324.
3 *Age.*, s. 425.
4 Freud, *The Claims of Psychoanalysis to Scientific Interest*, s. 166.
5 Freud, *The Psychopathology of Everyday Life*, s. 25.
6 *Age.*, s. 41.
7 *Age.*, s. 59.
8 *Age.*, s. 90.
9 *Age.*, s. 93.
10 *Age.*, s. 144.
11 Freud, *Signorelli* ismini unutuşunu, *The Psychopathology of Everyday Life*, s. 2-7'de tartışıyor. Bütün alıntılar bu sayfalarda bulunabilir.
12 *Age.*, s. 276.
13 Freud/Fliess, s. 427.
14 *Age.*, s. 434.
15 Freud, *Fragment of an Analysis of a Case of Hysteria*, s. 23.
16 *Age.*, s. 28.
17 *Age.*, s. 92.
18 *Age.*, s. 116. Aktarımla çalışma, zaman içinde psikanalitik tedaviyi neredeyse diğer bütün yöntemlerden ayıran bir özellik halini almıştır. Bir terapi olarak bu yönteme büyük güç katar, analist bu gücü iyiye ya da kötüye kullanabilir. Freud, aktarımı bir direnç olarak görmüştü çünkü kendi tanımladığı şekliyle analize, yani bilinçdışı malzemenin açığa çıkarılmasına engel oluyordu. Sonradan keşfettiği karşı-aktarımı, yani analistin hastaya verdiği bilinçdışı tepkileri de aynı şekilde değerlendirdi. Bunu da analiz işinin yapılabilmesi için ortadan kaldırılması ya da atlatılması gerekli bir şey olarak gördü. Sonradan psikanalistler hem aktarım hem de karşı-aktarım kavramlarını epeyce genişlettiler. Aktarım artık ortadan kaldırılması gereken bir direnç olarak görülmüyor; analizin içinde vuku bulduğu ortamın ta kendisi oldu.
19 Freud/Fliess, s. 456.
20 Dora vakası üzerine geniş bir ikincil literatür vardır, önemsiz ayrıntılar üzerinde duran analistlerin yazdığı makalelerden, çeşitli kimsele-

rin: feministler, çocuk ve ergen terapistleri ve çağdaş teorisyenlerin eleştirilerine kadar pek çok şey yazılmıştır. Bu yorumların çoğu Dora'nın nevrozunu, Freud'dan daha tatminkâr bir biçimde açıklarlar. Bay K.'nın ilk ayartma girişimi sırasında sadece on üç yaşında, ergen bir kızdı; dalavere, kandırmaca ve sırlarla dolu bir aile örüntüsüne kısılmıştı. Kendisi için önemli olan bütün yetişkinler, sömürülmesi konusunda ona yalan söylemişti. Temizlik hastalığı neredeyse psikotik boyutta olan annesine ulaşamıyordu, çok sevdiği babası ise, Bay K.'nın karısına karşılık olarak onu sunmuştu, aynı zamanda Bayan K.'yla arasında bir şey olduğunu inkâr ediyordu.

İlk eleştirel yorumlar için bkz. Erik Erikson *Insight and Responsibility* (New York: W.W. Norton, 1964), Steven Marcus "Freud and Dora: Story, History, Case History" (*Psychoanalysis and Contemporary Thought* 5, 1976, s. 389-442). *Freud's Unfinished Journey*, s. 75-79'da ben de bu konuyu tartışıyorum; Hannah Decker'in, *Freud, Dora, Vienna 1900* (New York: Free Press, 1991) kitabı, vakayı sosyal bağlamına oturtuyor. Charles Bernheimer ve Claire Kahane'nin editörlüğünü yaptıkları *In Dora's Case: Freud-Hysteria-Feminism* (New York: Columbia University Press, 1985) çok sayıda kıymetli deneme içeriyor; özellikle bkz. Madelon Sprengnether, "Enforcing Oedipus: Freud and Dora", s. 254-276. Paul H. Ornstein, "Did Freud Understand Dora?" *Freud's Case Studies: Self-Psychological Perspectives*, y.h. Barry Magid (s. 31-85). Patrick J. Mahony'nin *Freud's Dora* adlı kitabı bu konu üzerine son çıkan ve konuyu en geniş irdeleyen eser. Tarihi ve geri plan malzemesini, Freud'un edebi stratejilerini ve tedavi meselelerini, hayatındaki yinelenen endişeleri harika ele alıyor, çok faydalı göndermeler de içeriyor. Son cümlesini alıntılamadan geçemeyeceğim: "Freud keyfi bir yeniden kurgulamada bulunmuştu, genç Dora'ya kendi heyecanlarını ve onun heyecanlanması isteğini yansıtmış, kızın, bilgisinin ve hırslarının yörüngesine giren arzularını kuşatmıştı. Sağduyu ve nezaketten nasibini almadığı için kurbanın şikâyetlerine kulaklarını tıkayıp, saldırganı övmüştü. Freud'un Dora'ya ne saygısı ne de sempatisi vardı" (s. 143).

21 Freud/Fliess, s. 417.

22 *Age.*, s. 332.

23 *Age.*, s. 285.

24 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 196-197.

25 Freud/Fliess, s. 449.

26 Freud'un Roma yolculuğuna dair bütün alıntılar Gay, *Freud*, s. 135'ten, Freud Müzesi'ndeki kartpostallar da belirtilmiş.

27 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 19.

28 Gay, *Freud*, s. 136.

29 Freud, *Fragment of an Analysis of a Case of Hysteria*, s. 12.

30 Freud, *Professor Extraordinarious* mevkiine terfi etmeyi sonunda nasıl garanti altına aldığını, 11 Mart 1902'de Fliess'e yazdığı bir mektupta anlatmıştı; bkz. Freud/Fliess, s. 456-457. Ayrıca bkz. Jones, *The Life and Work*, 1. cilt, s. 340 ve Gay, *Freud*, s. 136-137.

31 Freud/Fliess, s. 389.

32 Sigmund Freud'un *Three Essays on the Theory of Sexuality*'sine Steven Marcus'un yazdığı önsöz (New York: Basic Books, 1962), s. xx. On dokuzuncu yüzyıl sonunda Avrupa, İngiltere ve Amerika'da, mastürbasyon, parmak emme ve çocukluğun diğer keyifli-duyumsal faaliyetlerinin, fiziksel ve psikolojik hastalıklara yol açtığına dair bir nevi cinsel çılgınlık söz konusuydu. Anababalara bu cinsel musibetlerin kötülükleri anlatılıyordu; çocuklar kendilerine "dokunmasın" diye yatakta elleri bağlanıyor, parmaklarını ya da penislerini haz almak için kullanırlarsa bu uzuvlarının kesileceğiyle tehdit ediliyorlardı. Bazı aşırı durumlarda, kızlarla kadınların cinsel organlarına cerrahi saldırılarda bulunuluyordu. Günümüzde barbarca görünen bu fikirler ve uygulamalar din kökenliydi; 1885'te Paris'ten döndükten sonra Freud'un da kısa süre Berlin'de birlikte çalıştığı çocuk doktoru Adolf Baginsky dahil bazı tıp otoriteleri bu fikirlere "bilimsel" bir kılıf uyduruyordu. Freud'un cinsellik teorilerini oluşturduğu zamanlarda kültürel arkaplan böyleydi. Eserleri, başkalarının da eserleriyle birlikte, toplumun bu inançlar ve uygulamalardan kurtulmasında büyük rol oynamıştı. Çeşitli cinsel fanteziler, mastürbasyon, kardeşlere ve anababaya yöneltilmiş düşmanca-rekabetçi hisler artık insan gelişiminin normal yönleri olarak görülüyor.

33 Freud, *The Interpretation of Dreams*, s. 127.

34 Freud, *Three Essays on the Theory of Sexuality*, s. 228. Bu alıntıda da kişisel bir gönderme var. "Bir sevgilinin kıskançlığının kökeni mutlaka bebekliğindedir" ifadesini görünce insanın aklına, Martha'ya kur yaparken sergilediği yoğun kıskançlık ve bunun bebekliğiyle çocukluğuna olan bağlantısı geliyor.

35 Freud'un homoseksüellik üzerine teorileri o zaman için modern sayılırdı ama sınırları da yok değildi. Üzeri örtülü olarak kendine-göndermeler de içeren manidar bir pasaj:

> İncelediğimiz bütün vakalarda, müstakbel dönmelerin [homoseksüellerden söz ediyor] erken çocukluk yıllarında, bir kadına —genellikle annelerine— kısa süreli ama çok yoğun bir saplantı duyduklarını, bunu geride bıraktık-

tan sonra da kendilerini bir kadınla özdeşleştirdiklerini ve *kendilerini* cinsel nesne olarak onların yerine koyduklarını gözledik. Yani, kendilerine benzeyen ve annelerinin onları sevdiği gibi sevebilecekleri bir erkek arıyorlar... Böylece hayatları boyunca, dönmeliklerine neden olan mekanizmayı yineliyorlar. Erkeklere karşı zorlayıcı özlemlerini, kadınlardan sürekli kaçmaları belirliyor. [*Age.*, s. 145]

Şimdiki bilgiler ışığında, bu açıklamaların erkek homoseksüelliğini tümüyle kapsamadığını biliyoruz —Freud da bunu iddia etmemişti— hatta, muhtemelen kaç türlü heteroseksüellik varsa bir o kadar da homoseksüellik var. Freud'un da katılacağı gibi biyolojik eğilimlerin bir rol oynadığı kuşkusuz. Esas önemli olan bu ifadeyi destekleyen açıklayıcı modeldir, duygusal prototiplere işaret eden bir modeldir bu: yetişkin aşk nesnesinin seçimi, küçüklükteki aşk ilişkileri ya da bunların başarısızlığıyla şekillenir. Bu anlatım gayet imalıdır: neden anneyle olan bağlantı kısa süreli olmak zorundadır? Neden kimi insanlarda kendilerini bir aşk nesnesi olarak kullanma eğilimi vardır da başkalarında yoktur? Babalar bu tablonun neresindedir? Freud, "Hem annenin hem de babanın varlığının önemli bir rol oynadığını gözledik. Çocuklukta güçlü bir babanın yokluğu, dönmeliğin gerçekleşmesine imkân tanıyor" diyor. Buna ilaveten, bazı yorumlarını, kendi tarihine dolaylı göndermeler olarak görmek mümkün. Kendi "biseksüelliği" onu küçük oğlanlara değil idealize edilen erkeklere yöneltmiş olsa da annesiyle "kısa süreli" bir bağlantısı olmuş, "güçlü bir babanın" yokluğunu hissetmiş ve senelerce —Fliess'le ilişkisi bitene kadar— "kadınlardan kaçıp" bir erkeğe "zorlayıcı bir özlem" duymuştu.

36 *Age.*, s. 226.

37 *Age.*, s. 224.

38 *Age.*, s. 224.

39 *Age.*, s. 203.

40 *Age.*, s. 191.

41 *Age.*, s. 275-276. Freud'un erken cinsel teorilerinden birinde, mastürbasyon "nevrasteni" sebebi olarak gösteriliyordu; bitkinlik, enerjisizlik, çalışma zorluğu —günümüzdeki tanımıyla, hafif ila orta şiddetli depresyon— türünde belirtiler gösteren nörotik bir durumdu bu. Martha'yla yazışmalarında Freud zaman zaman kendi nevrastenisinden bahsetmişti. Mastürbasyonun çeşitli hastalıklara sebep olduğu inancı, insanın "cinsel maddesi"ni boşaltmasının tüketici bir etki yarattığına dair, on dokunucu yüzyıl dini ve sözdetıbbi görüşlerden kaynaklanıyordu, bunların gerçek bir temeli yoktu. Mastürbasyon, kendi başına, depresyona, bitkinliğe ya da benzeri şeylere sebep ol-

maz, Freud'un vaka malzemesi içinde de bu fikri destekleyecek bir veri yoktur. Bu yüzden de neden böyle modası geçmiş bir inanca saplandığı bilmecesiyle yüz yüze kalıyoruz. Yine, küçüklük özlemini, cinsellik yerine koymak bize bir cevap sunuyor. İnançlarının yapısı muhtemelen şöyleydi: "Özlemlerime —bakılma, duyumsal haz, yakınlık ve mahremiyet isteklerime— teslim olursam, küçüklüğümdeki kayıpların o müthiş üzüntüsünü duyma tehlikesine maruz kalırım: depresyona girerim, nevrasteni olurum. İyisi mi bu özlemlerle, bu tehlikeli cinsel içgüdülerle mücadele edeyim".

Bölüm 13. Psikanaliz Hareketi: Savaş İmgeleri

1 Rudolf Reitler ve Max Kahane hakkında fazla malumat yoktur. Reitler'in uzun ve ağır bir hastalık sonucu erken yaşta öldüğü anlaşılıyor; Kahane ise, Stekel'e göre Freud'un gençliğinden tanıdığı, "sonradan onunla kavgalı ayrılan" eski bir arkadaştı; Bernhard Handlbauer, *The Freud-Adler Controversy* (Oxford, U.K.: Oneworld, 1998), s. 15'ten alıntı.

2 *The Autobiography of Wilhelm Stekel* (New York: Liveright, 1950), s. 116. Stekel'in biyografisi, hem kişiliği hem de terapist olarak çalışmaları hakkında faydalı bilgiler veriyor, ayrıca Freud'la olan ilişkisinin kendi versiyonu da mevcut.

3 Stekel'in *Prager Tagblatt*'ta yayımlanmış makalesi, Handlbauer, *The Freud-Adler Controversy*, s. 18'de tercüme edilerek yeniden yayımlanmış.

4 Max Graf, "Reminiscences of Professor Sigmund Freud" (*Psychoanalytic Quarterly* 11, 1942, s. 471, 474-475). Freud takipçilerine karşı sert ve talepkârdı, hastalarından riayet beklerdi ama cömert ve oyuncul bir tarafı da vardı; 1905'te başağrısı ve görme bozukluğu sebebiyle ona başvuran Bruno Goetz adındaki delikanlıya uyguladığı tedavi de bunu gösterir. Freud delikanlının şiirlerini okudu, gözleri için ona bir ilaç tavsiye etti —gerekli ilacı nereden bildiği muammadır— analize ihtiyacı olmadığını söyledi ve "şiirlerin ve gençliğinin hikâyesiyle bana verdiğin zevk için" dedikten sonra, ona içinde 200 kron bulunan bir zarf vererek gönderdi. Bkz. Goetz, "Some Memories of Sigmund Freud", Ruitenbeek, *Freud as We Knew Him*, s. 266-268.

5 Helene Deutsch, "Freud and His Pupils: A Footnote to the History of the Psychoanalytic Movement" (*Psychoanalytic Quarterly* 9, 1940, s. 188-189). Viyana Psikanaliz Cemiyeti'nin toplantıları, 1906'da Rank sekreterliğe getirilene kadar kayda geçirilmemişti, bu yüzden de

1902-1906 dönemine ait yazılı bir kayıt yoktur. İlk yıllarda neler olduğu, katılımcıların az sayıdaki ifadelerinden çıkarılmak zorundadır.

6 C. G. Jung, *The Psychology of Damentia Precox*'dan alıntı, William McGuire, "Introduction", Freud/Jung, s. xvii.

7 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 43. Freud/Jones mektupları, ilişkinin iki taraflı güzel bir tablosunu sunuyor. Jones, psikanalitik literatüre büyük katkılarda bulunmuştur; Freud'un biyografisini bitirdikten sonra kendi otobiyografisini yazdığı sırada vefat etmiştir: bkz. Jones, *Free Associations: Memories of a Psychoanalyst* (New York: Basic Books, 1959).

8 Freud/Abraham mektuplarının yayımlanmış versiyonu, yazışmalar arasından seçilerek hazırlanmıştır; mektupların tamamı şu anda Ernst Falzeder tarafından yayına hazırlanmaktadır. Abraham'ın psikanalize yaklaşımı toplu makalelerinden anlaşılabilir: Karl Abraham, *Selected Papers of Karl Abraham, M.D.*, çev. Douglas Bryan ve Alix Strachey (London: Hogarth Press, 1949).

9 Sachs'ın kişiliğini en iyi, otobiyografik *Freud: Master and Friend* kitabı sergilemektedir, (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1944).

10 Freud/Pfister yazışmaları ilişkilerini gözler önüne seriyor.

11 Karl Furtmüller'den alıntı, Handlbauer, *The Freud-Adler Controversy*, s. 24.

12 Stekel, *Autobiography*, s. 106.

13 Emma Goldman, *Living My Life* (New York: Knopf, 1931), s. 173.

14 Sachs, *Freud: Master and Friend*, s. 43.

15 Wittels, *Sigmund Freud*, s. 129'dan alıntı, Gay, *Freud*, s. 156.

16 Joan Riviere, "An Intimate Impression", Ruitenbeek, *Freud as We Knew Him*, s. 129.

17 Sachs, *Freud: Master and Friend*, s. 43.

18 Mark Brunswick'le bir röportajdan alıntı, Roazen, *How Freud Worked*, s. 88.

19 Nunberg ve Federn, *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society*, 1. cilt, s. xxi.

20 Stekel'den alıntı, Handlbauer, *The Freud-Adler Controversy*, s. 26.

21 Freud, *Notes upon a Case of Obsessional Neurosis*, s. 207-208, 249. Elizabeth Zetzel, Sıçan Adam vakası üzerine Freud'un kendi notlarını ilk kullananlardandır, "Additional Notes upon a Case of Obsessional Neurosis" (*International Journal of Psychoanalysis* 47, 1966, s. 123-129). Ben de *Freud's Unfinished Journey*, s. 65-67'de hastanın kaygısını, ölüm korkusu olarak tartışıyorum. Sandra Kiersky ve James L. Fosshage, *Freud's Case Studies*, s. 107-133'te, "The Two Analyses of Dr. L: A Self-

Psychological Perspective on Freud's Treatment of the Rat Man" adlı makaleleriyle vakaya benlik-psikolojisi açısından değerli bir yorum getiriyor. Mahony, *Freud and the Rat Man*'de, ilgili göndermelerle birlikte vakayı enine boyuna gözden geçiriyor. Mahony, gayet ayrıntılı bir tartışma sonucunda, Freud'un "hastanın kişiliğinin tümüyle yeniden yapılandırıldığı ve ... ketlemelerinin ortadan kalktığı" yönündeki iddiasının, takipçilerini etkilemek ve psikanaliz hareketini güçlendirmek gayesi güttüğünü belirtiyor.

22 Freud, *Notes upon a Case of Obsessional Neurosis*, s. 158.

23 *Age.*, s. 200-201.

24 *Age.*, s. 205-206.

25 *Age.*, s. 309. Bu malzeme "vakanın özgün kayıtlarından" alınmıştır ama Freud'un kendi yayımladığı versiyonunda mevcut değildir.

26 Küçük Hans vakasının eleştirel tartışmaları için bkz. Erich Fromm, "The Oedipus Complex: Comments on the Case of Little Hans" (*Contemporary Psychoanalysis* 4, 1968), s. 178-188; E.J. Anthony, "The Reactions of Parents to the Oedipal Child", *Parenthood* (Boston: Little, Brown, 1970), y.h. E. J. Anthony ve Theresa Benedek, s. 275-288; Magid, *Freud's Case Studies* s. 87-106'da Anna Ornstein, "Little Hans: His Phobia and His Oedipus Complex". Ornstein güncel göndermelerle birlikte vakayı, benlik psikolojisi bakış açısından irdeliyor.

27 Freud, *Analysis of a Phobia in a Five-Year-Old Boy*, s. 8.

28 *Age.*, s. 44-45.

29 Freud'un teknik üzerine bildirileri şunlar, *The Handling of Dream-Interpretation in Psychoanalysis* (1911); *The Dynamics of the Transference* (1912); *Recommendations to Physicians Practising Psychoanalysis* (1912); *On Beginning the Trans Treatment (Further Recommendations on the Technique of Psychoanalysis I)* (1913); *Remembering, Repeating and Working-Through (Further Recommendations on the Technique of Psychoanalysis II)* (1914); ve *Observations on Transference-Love (Further Recommendations on the Technique of Psychoanalysis III)* (1915).

30 Freud, *Lines of Advance in Psychoanalytic Therapy*, s. 162.

31 Alıntılanan diyalog da dahil, Freud'un Walter'e uyguladığı tedavinin dökümünü sunan Bruno Walter'in, *Theme and Variations: An Autobiography* (London: Hamish Hamilton, 1947), s. 184'ten alıntı, Clark, *Freud*, s. 193.

32 Hirst'in analizi, yayımlanmamış otobiyografik bir metne ve başka kaynaklara dayanarak, David J. Lynn'in "Sigmund Freud's Psychoanalysis of Albert Hirst" makalesinde (*Bulletin of the History of Me-*

dicine 71, 1997, s. 69-93) ayrıntısıyla anlatılıyor. Roazen, Hirst'le röportaj yapmıştı, *How Freud Worked*, s. 1-30'da bu tedavi üzerine bir bölüm var.

33 Freud'un aldığı ücretin günümüz parasıyla neye tekabül ettiğini, California Institute of Technology ekonomi profesörü Dr. Rod Kiewiet hesaplamış. 1910 yılında doların değeri günümüzdeki 18.86 dolara eşitti, Freud'un seans başına 25 dolar aldığı 1932 yılında ise 14.54 dolara eşitti, böylece 1930'lardaki bunalım yıllarında aldığı ücreti, seans başı 363 dolara denk geliyordu.

34 Freud'un Hirst'e söylediklerinden alıntı, Roazen, *How Freud Worked*, s. 20.

35 Lynn, "Sigmund Freud's Psychoanalysis", s. 82.

36 Hirst'in babası on ayın sonunda oğluna analizi bıraktırdı, ertesi yıl da Albert New York'a göç etti. 1920'lerin başında, eski yetersizlik ve başarısızlık duyguları yeniden canlandı ama analizinden ve Freud'un düşüncelerinden hatırladığı dersleri kullanarak bunu başarıyla yendi. Uzun ve başarılı bir meslek hayatının ardından, Tanrı'ya, Amerika'nın cömertliğine ve Sigmund Freud'un analizine minnettar olduğunu yazarak, 1974'te öldü. Kurt Eissler, Freud Arşivleri için Hirst'le röportaj yaptığında, analizin klasik yöntemi takip ettiğini söylemesi için ona baskı yaptı ama Hirst kendi hatırladıklarından vazgeçmedi. Ona göre, sadece Freud'la konuşuyor olduğu gerçeği onun üzerinde her şeyden daha fazla etkili olmuştu.

37 Freud, *Lines of Advance in Psychoanalytic Therapy*, s. 168.

38 C. G. Jung, *Memories, Dreams, Reflections*, y.h. Aniela Jaffe, (New York: Random House, 1961; tekrar basım, Vintage Books, 1989), s. 156.

39 *Age.*, s. 158.

40 Gay, *Freud*, s. 567.

41 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 59-60.

42 Edward Bernays'dan alıntı, Roazen, *Meeting Freud's Family*, s. 170, Freud'un yeğeni de oğlu Oliver gibi Roazen'e, Freud'un Amerika'ya tepkisi hakkında bilgi vermişti.

43 Amerika hakkında bu ve bunu takip eden sözler Gay, *Freud*, s. 563-566'da yer alıyor. Sadık Jones bile Freud'un Amerika'ya karşı hislerinin akıldışı olduğunu görebilmişti:

> Freud, Amerika'dan pek olumlu bir izlenimle ayrılmadı. Böylesi önyargılar onda pek uzun ömürlü olurdu, bu da hiçbir zaman tümüyle ortadan kalkmadı... Freud'un kendisi, Amerika'yı sevmemesini, alışık olduğu yiyeceklerden çok farklı olan Amerikan mutfağından kaynaklandığını iddia ettiği, uzun süreli bir sindirim sorununa bağlamıştı. Ama hayatının büyük bölü-

münde, Amerika'ya gitmeden yıllarca önce ve döndükten yıllarca sonra bu şikâyetten mustarip olduğu gerçeğini göz ardı etmişti... Hatta Amerika yolculuğundan sonra el yazısının bile bozulduğunu söyleyecek kadar ileriye gitmişti (*The Life and Work*, 2. cilt, s. 59-60).

44 Eugen Bleuler'in, 19 Ekim 1910'da Freud'a yazdığı bir mektuptan alıntı, Clark, *Freud*, s. 294. Bleuler ilk gerçek psikolog psikiyatrdı ve adını da kendisinin koyduğu şizofreni üzerine özenli tanımlayıcı çalışmaları, o sıralarda bu alanda standart halini almıştı. *Derinlik psikolojisi, çift değerlilik* ve *autism* gibi terimleri o buldu. Şizofreni tanımı, kişilikte birlik eksikliğini, düşünceyle duygulanım arasındaki kopukluğu, "çifte muhasebeyi" ve sevgiyle nefretin aynı anda varolmasını vurguluyordu. Freud'un, onu psikanaliz hareketinin üyesi ve destekçisi olarak görmeye can atmasına ve Bleuler'in onun psikanalizle ilgili fikirlerini okuyup etkilenmesine rağmen, Freud onun çalışmalarını hiç okumuşa benzemiyor, en azından 1911'de yayımladığı paranoyak şizofren bir yargıç olan Schreber vakasında, bunlardan hiç faydalanmamış.

45 Wittels, *Sigmund Freud*, s. 140.

46 Freud/Jung, s. 388.

47 Stekel, Üçüncü Uluslararası Psikanaliz Kongresi'ne hitabından alıntı, Clark, *Freud*, s. 218.

48 Eduard Bernstein'den alıntı, James Joll, *The Origins of the First World War*, ikinci basım (London: Longman, 1984), s. 79.

49 Alfred Vagts, *A History of Militarism* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1981), s. 13.

Bölüm 14. Afred Adler: İlk Muhalif

Adler'in, gerçekten tatminkâr bir biyografisi yoktur ama hayatı hakkında çeşitli kaynaklardan bilgi edinilebilir. Phyllis Bottome, kocasının Adler'in en yakın İngiliz arkadaşı olduğunu belirtiyor, *Alfred Adler: Apostle of Freedom* (London: Faber and Faber, 1939) Adler'in ricası üzerine yazılmış. Hayranlık dolu bir kitap olması şaşırtıcı değil ama faydalı bilgiler içermiyor. Carl Furtmüller'in 1946'da yayımlanan *A Biographical Essay* yazısı, Heinz L. Ansbacher ve Rowena R. Ansbacher'in yayına hazırladıkları, *Superiority and Social Interest: A Collection of Later Writings*'de bulunabilir. (London: Routledge and Kegan Paul, 1965, s. 330-393). Furtmüller Adler'in dostu ve meslektaşıydı, denemesinde de Viyana'da meydana gelmiş bazı olaylar anlatılıyor. Manes

Sperber, *Masks of Loneliness: Alfred Adler in Perspective*, çev. Krishna Winston (New York: Macmillan, 1974) Adler'in çalışma arkadaşlarından biri tarafından yazıldığı için hayatından ziyade katkıları üzerinde duruyor. Ellenberger'in *The Discovery of Unconscious* (s. 571-656)'da Adler'e ayırdığı bölümde harika bir biyografik özet var, ayrıca Adler'in katkıları da enine boyuna tartışılıyor. Roazenin *Freud and His Followers* kitabında Adler, Stekel ve Freud'la farklılıkları üzerine bilgilendirici bir bölüm yer alıyor. Paul E. Stepansky'nin, *In Freud's Shadow: Adler in Context* kitabı (Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1983) temel olarak Adler'in çalışmalarını, Freud ve onun çevresindekilerle ilişkilerini anlatıyor. En yeni kaynak olan Handlbauer'in *The Freud-Adler Controversy* kitabı başka yerlerde bulunmayan malumat içeriyor.

Adler'in kendi yayınlarında sunduğu teorileri ve yöntemleri takip etmek pek kolay değil ama Heinz L. Ansbacher ve Rowena R. Ansbacher, *The Individual Psychology of Alfred Adler*'de (New York: Basic Books, 1956) çalışmalarını düzenleyerek sunma konusunda harika bir iş çıkartmışlar. Kendi ifadeleriyle: "Son derece kısa ve özlü bir üslubu var, bu yüzden de tek bir cümle içinde pek çok önemli fikir bulunabiliyor. Genellikle kavramlarını sadece ana hatlarıyla, deyim yerindeyse ipucu şeklinde açıklıyor".

1 Roazen, *Freud and His Followers*, s. 178, 569.

2 Freud ve Adler'in hastalarının karşılaştırmalı toplumsal sınıf arkaplanı, Isidor Wasserman'ın "A Letter to the Editor" çalışmasından geliyor (*American Journal of Psychotherapy* 12, 1958, s. 623-627), Handlbauer'in *The Freud-Adler Controversy* kitabında zikrediliyor.

3 Freud'un telefondan ve bisiklet gibi diğer modern çağ aletlerinden nefreti Martin Freud'un kitabı, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 38, 106, 121'de bulunuyor.

4 Klinikler hakkındaki bilgi, Sheldon T. Salesnick'in "Alfred Adler, 1870-1937: The Psychology of the Inferiority Complex", *Psychoanalytic Pioneers*, y.h. Franz Alexander, Samuel Eisenstein ve Martin Grotjahn (New York: Basic Books, 1966) s. 84'te bulunabilir.

5 Bottome, *Alfred Adler*, s. 117.

6 Reitler'den alıntı, Nunberg ve Federn, *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society*, 1. cilt, s. 71.

7 Stekel'den alıntı, *Age.*, s. 162.

8 Hitschmann'dan alıntı, *Age.*, s. 163.

9 Wittels'ten alıntı, *Age.*, s. 241.

10 Stekel'den alıntı, *Age.*, s. 255-256.

11 Wittels'ten alıntı, *Age.*, s. 257.

12 *Age.*, s. 315-317. Viyana Cemiyeti toplantılarındaki çatışmalar konusundaki en ayrıntılı tartışma Handlbauer'in *The Freud-Adler Controversy*, s. 38-66'da bulunabilir. Ayrıca bkz. Stepansky, *In Freud's Shadow*, s. 81-149.

13 Handlbauer'in *The Freud-Adler Controversy*, s. 62-63.

14 Adler'den alıntı, Nunberg ve Federn, *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society*, 1. cilt, s. 41.

15 Freud'dan alıntı, *Age.*, s. 46-47.

16 Hem saldırganlık hem de sevgi ihtiyacı sonradan yeniden tanımlanmıştı. Saldırganlık, daha genel bir "yenme çabası", daha yüksek bir entegrasyon ya da bütünlüğe ulaşma fikri altında toplanmıştı. Pek çok modern teorinin merkezinde yer alan ustalık kavramının öncüsüdür bu. Sevgi ihtiyacı sonradan "cemaat hissi"nin, başkalarıyla özene ve işbirliğine dayalı ilişkiler kurma yöneliminin özel bir tezahürü olarak tanımlanmıştır. O zamanlar saldırganlık, yenme çabasının hastalıklı bir biçimi olarak görülüyordu, tıpkı bir çocuğun "şımartıldığı" zaman, aşırı bir hüsran, anlayış kıtlığı veya zalimlikle karşılaştığında olduğu gibi. Başka bir deyişle, nevroz, saldırganlıkla cemaat hissi arasındaki çatışma saldırganlık kazandığında, ortaya çıkar. Ansbacher ve Ansbacher, *The Individual Psychology* (s.48)'de yer alan aşağıdaki alıntıda saldırganlık "erkeksi protesto" olarak tanımlanmıştır ve Adler'in bu güdülerin işleyişini nasıl gördüğünü gayet iyi gösterir:

> Normal ve nevrotik bireylerdeki her türlü iç zorlanma, erkeksi protesto teşebbüsünden kaynaklanır. Başarılı olduğunda doğal olarak erkeksi eğilimleri fazlasıyla arttırır, kendine en yüksek ve erişilmez hedefleri seçer, tatmin ve zafer arzuları geliştirir, bütün yetenekleri ve egoist dürtüleri yoğunlaştırır, kıskançlık, tamah ve hırsı fazlalaştırır ve her türlü dış zorlanmayı, tatmin eksikliğini, küçük düşmeyi ve zarara uğramayı tahammül edilmez kılan bir iç huzursuzluk getirir. Mukavemet, intikam ve sitem şaşmaz eşlikçileridir. Duyarlılığı sınırsızca arttırsa da bitmek bilmez çatışmalara neden olur.

Günümüzde patolojik narsisizm ve karakteristik narsistik öfke adını verdiğimiz şeylerin iyi bir tanımıdır bu.

17 *Age.*, s. 35.

18 *Age.*, s. 40.

19 *Age.*, s. 55.

20 *Age.*, s. 47.

21 *Age.*, s. 64.

22 *Age.*, s. 72.

23 *Age.*, s. 69.

24 Freud'dan alıntı, *Age.*, s. 70. *Minutes* yayımlanmadan önce bunları kullanan eski bir makaleden yararlanmışlar, Kenneth M. Colby, "On the Disagreement between Freud and Adler" (*American Imago* 8, s. 229-238).

25 Freud'dan alıntı, Ansbacher ve Ansbacher, *The Individual Psychology*, s. 70-71.

26 Freud, *On the History of the Psychoanalytic Movement*, s. 51.

27 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 130.

28 Adler'in teorileri şöyle özetlenebilir: gözlemleri ve kavramları insan deneyimine yakın bir dille ifade edilmiştir; saldırganlık, güç arayışı, ve rekabetçi mücadele merkezi konumdadır ("kardeş rekabeti" kavramı ona aittir); libido sevgi ve şefkat ihtiyacı olarak tanımlanır. Teori ego psikolojisidir: kendisini aşağı ya da yeterli, erkeklikten uzak ya da güçlü, zayıf ya da kuvvetli hisseden insanın benliğidir. Freud, ego üzerindeki bu vurguyu tenkit etmişti ama Adler'i günümüz psikanaliz teorisyenlerine yaklaştıran özelliği de budur. Adler yenme, bütünlüğü arama dürtüsünü vurgularken, bütünlüklü bir kimlik, tutarlı bir benlik ihtiyacı üzerinde duran günümüz fikirlerini önceler. Son olarak da, "hayat planı" ya da "kişisel mit" kavramı, inancın içsel yapıları hakkındaki modern fikirleri önceler.

29 Sachs, *Freud: Master and Friend*, s. 53.

30 Wittels'ten alıntı, Clark, *Freud*, s. 308.

31 Handlbauer, *The Freud-Adler Controversy*, s. 131.

32 Adler'i destekleyen grup istifa etmeden önce cemiyetin faaliyetlerini protesto eden bir bildiri yayımladı: "Bize göre Cemiyet ve *Zentralblatt* psikanaliz karşıtlarıyla mücadelede manivela olarak kullanılmalıdır... ama bu edimler [Adler'e saldırı ve editörlükten atılması] psikanaliz çerçevesinde güç odakları yaratma ve bu odaklara tipik güç mücadelesinin amansızlığıyla sahip çıkma teşebbüslerini ortaya koymaktadır. Bu tür edimleri onaylamıyoruz". Aktaran Handlbauer, *The Freud-Adler Controversy*, s. 140.

33 Freud/Jung, s. 273.

34 Freud/Jones, s. 93, 112.

35 Ansbacher ve Ansbacher, *The Individual Psychology*, s. 115.

36 *Age.*, s. 117.

37 Stekel'den alıntı, Nunberg ve Federn, *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society*, 3. cilt, s. 345.

38 Freud'dan altıntı, *Age.*, 4. cilt, s. 38-39, 41. Freud'un görüşlerinin özeti, s. 92-94'te. Viyana Cemiyeti'ndeki mastürbasyon tartışmaları, üyelerin çoğunun Freud'un mastürbasyonun nevrozla doğrudan ilintili ol-

duğu görüşünü benimsediğini gösteriyor (bkz. 3. cilt, s. 320). Stekel, gözlenebilir kanıtlarla daha fazla ilgileniyor, mastürbasyon çatışmalarını toplumun belirlediğini düşünüyordu; yani Katolikler daha suçluydu. Ama bu azınlığın fikriydi, zira Adler ve dokuz üye çoktan gruptan çıkarılmıştı. 24 Ocak 1912'deki tartışmada, Josef Karl Friedjung, yaptığı ampirik bir çalışmada, görüştüğü dadıların, (kız ve erkek) bütün çocukların mastürbasyon yaptığını belirttiğini söylemişti; dolayısıyla mastürbasyon kimin nevrotik olup kimin olmayacağını belirlemiyordu. Freud bu kanıtları kabul etmemişti, psikanalizin bir ve iki yaşlarına uzanarak bunun aksini kanıtladığını iddia etmişti.

39 Freud'un, Stekel'i editörlükten ayrılmaya zorlaması için bkz. Roazen, *Freud and His Followers*, s. 211-222. Ayrıca bkz. Handlbauer, *The Freud-Adler Controversy*, s. 138-139.

40 Freud, *On the History of the Psychoanalytic Movement*, s. 19.

41 Freud/Abraham, s. 127.

42 Freud/Jones, s. 264.

43 Stekel'in Freud'a hâlâ dostça yaklaşımlarda bulunduğu mevzuu için bkz. Roazen, *Freud and His Followers*, s. 220 ve Roazen, *How Freud Worked*, s. 126. Krüll de, Stekel'in fikirlerinin ileri dönük olduğunu ve Freud'un savunması için nasıl tehdit oluşturduğunu belirtmişti; bkz. *Freud and His Father*, s. 190, 265.

Bölüm 15. Kral ve Şövalyeleri: Komite

Phyllis Grosskurth'un *The Secret Ring: Freud's Inner Circle and the Politics of Psychoanalysis* kitabı Komite'nin ayrıntılı bir tarihini aktarıyor, başlıca aktörlerin portrelerini sunuyor ve kapsamlı, tarafsız bir döküm yapıyor. Christine Gallant, *Tabooed Jung: Marginality as Power* (New York: New York University Press, 1996), Komite'nin politik mekanizmasını, toplumsal bağlamda analiz ediyor ve pek çok faydalı kaynak sunuyor.

1 Gay, *Freud*, s. 229-230.

2 Freud/Jones, s. 147.

3 *Age.*, s. 148.

4 *Age.*, s. 149.

5 Roazen, *Freud and His Followers*, s. 342.

6 James Strachey'den Alix Strachey'e yazılmış mektuptan yapılan alıntının tamamı şöyle: "Jones'la çok usandırıcı bir saat geçirdim... küçük hayvanın —bu sözleri sarf etmeden edemedim— bütün gıcıklığı üze-

rindeydi". *Bloomsbury/Freud: The Letters of James and Alix Strachey*, y.h. Perry Meisel ve Walter Kendrick (New York: Basic Books, 1985), s. 83.

7 Sachs, *Freud: Master and Friend*, s. 128.

8 *Age.*, s. 112, 117, 122-123.

9 Hilda Abraham'dan aktaran Martin Grotjahn, "Karl Abraham: The First German Psychoanalyst", *Psychoanalytic Pioneers*, Alexander, Eisenstein, Grotjahn, s. 2.

10 Gay, *Freud*, s. 180.

11 Sachs ve Theodor Reik'ten alıntı, Roazen, *Freud and His Followers*, s. 331.

12 Jones, "Introductory Memoir", *Selected Papers of Karl Abraham, M.D.*, çev. Douglas Bryan ve Alix Strachey (London: Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis, 1949), s. 39.

13 Grotjahn, "Karl Abraham", s. 11.

14 Abraham, "The Experiencing of Sexual Traumas as a Form of Sexual Experience", *Selected Papers*, s. 48.

15 *Age.*, s. 54.

16 *Age.*, Abraham'ın diğer bildirileri, görüşlerinin aşırı doktriner yapısını ortaya koyar. "A Particular Form of Neurotic Resistance Against the Psycho-Analytic Method", *Selected Papers*, s. 303-311'de, onun yorumlarına katılmayan hastaların "olağanüstü bir mukavemet gösteriyor, bunun prototipi çocuğun babasına karşı davranışları" olduğunu söyler. Ona boyun eğmeyen, kendilerini ondan daha iyi tanıdıklarını düşünen hastalar "kıskançlıklarını" sergiliyorlardı. Bu makale, Abraham'ın analist kurallarına ve otoriteye mutlak güveni olduğunu ve işler gerektiği gibi yürümezse, diyelim hasta divana yatmaz ya da temel serbest çağrışım kuralına uymazsa bu onların bilinçdışı —cinsel, sadistçe, kıskanç— güdülerinin bir kanıtıydı. "Manifestations of the Female Castration Complex", *Selected Papers*, s. 338-369'da toplumun kadınlara karşı tavrının önemli olmadığını savunmuştu:

> Erkek çocuklara daha fazla özgürlük tanındığı için, kızların daha çocuklukta erkeklere nazaran dezavantajlı bir konumda olduğu söyleniyor; ya da hayatın ileriki dönemlerinde erkeklerin mesleklerini seçmesine ve faaliyet alanlarını çeşitli yönlerde geliştirmesine izin verildiği, özellikle cinsel hayatlarında daha az kısıtlamaya maruz kaldıkları söyleniyor. Ama Psikanaliz bu tür bilinçli savların pek kıymeti olmadığını, fikir yürütmenin sonucu olduklarını gösteriyor —bu da altta yatan güdüleri perdeleyen bir süreç. Küçük kızlar üzerinde yapılan doğrudan gözlemler, gelişmelerinin belli bir safhasında, kendi cinsel organlarının eksikliği yüzünden kendilerini dezavantajlı hissettiklerini ortaya koyuyor. Yetişkinlerin psikanalizinden edini-

len sonuçlar da bu gözlemi tümüyle doğruluyor. Kadınların büyük bölümünün bu dezavantajın üstesinden gelemediğini ya da psikanaliz sırasında, bunları başarıyla bastıramadıklarını ifade ettiklerini görüyoruz [s.339].

Makalenin geri kalanı çeşitli nevrotik ve semptomatik durumlar —soğukluk, homoseksüellik, erkeklere karşı sadist-düşmanca ya da "anal" bir tavır— kadınların penis kıskançlığı, anatomik eksikliğini kabule yanaşmayışı üzerinde duruyor.

17 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 161.

18 Eitingon, "Bulletin of the International Psychoanalytical Association" (*International Journal of Psychoanalysis* 9, 1928, s. 133).

Bölüm 16. Carl Gustav Jung: En Gözde Oğulun Kovulması

Jung'un çocukluğu, aynı zamanda Freud'la ayrılışı üzerine kendi versiyonu için temel kaynak, C.G. Jung, *Memories, Dreams, Reflections*, y.h. Aniela Jaffe, çev. Richard Winston ve Clara Winston (New York: Vintage Books, 1989). Bu otobiyografik eseri, 1956 ila 1959'da, seksen yaşını geçtikten sonra yazmıştı. Jung'un pek çok denemesi ve kitabı, yirmi ciltlik *Collected Works*'de bulunabilir, çev. R. F. C. Hull (New York: Pantheon 1953-1983). Dördüncü cilt, *Freud and Psychoanalysis* (1961)'de Jung'un psikanaliz hareketi içindeyken yazdığı makaleler yer alıyor, ayrıca Freud ve psikanalizle ilgili sonradan yazılmış denemeler de var. Freud/Jung mektuplarının tümü kuşkusuz çok faydalı bir kaynak.

Jung hakkında pek çok biyografi ve biyografik bilgi içeren eser yazılmış ama gerçekten tatminkâr olan, yakın zamanda yazılmış, kapsamlı bir şey yok. Victor Brome, *Jung* (New York: Atheneum, 1981) fena değil. Frank McLynn, *Carl Gustav Jung* (New York: St. Martin's Press, 1996) en yeni biyografi ama bana göre yazar, konusuna sempati duymadığı ve pek de iyi anlayamadığı için pek tatminkâr değil. Deirdre Bair şu anda yeni bir Jung biyografisi üzerinde çalışıyor; önceki çalışmalarından yola çıkarak bunun tam da ihtiyaç duyulan şey olacağını tahmin ediyorum. Diğer faydalı eserlerden, Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious*, s. 657-748'deki Jung bölümünde hem hayat hikâyesi hem de katkılarının ayrıntılı bir dökümü yer alıyor. Roazen, *Freud and His Followers*, s. 223-295'te Jung üzerine bir bölüm var, Freud'la olan ilişkisi ve ondan kopuşu üzerine odaklanmış. Atwood ve Storo-

low, *Faces in Cloud*, s. 73-109'da Jung'un teorilerinin önemli yönlerini küçüklüğündeki deneyimleriyle ilintilendiriyor. Ayrıca bkz. Linda Donn, *Freud and Jung: Years of Friendship, Years of Loss*; Robert C. Smith, *The Wounded Jung: Effects of Jung's Relationships on His Life and Work* (Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1996); ve Christine Gallant, *Tabooed Jung: Marginality as Power*.

1 Jung, *Memories, Dreams, Reflections*, s. 6.
2 *Age.*, s. 9.
3 *Age.*, s. 8. Smith, *The Wounded Jung*'da, *Memories, Dreams, Reflections*'ın sansürlenmemiş versiyonunun, Jung'un annesinin zihinsel sapmalarını daha ayrıntılı ele aldığını belirtiyor; "Üniversiteden ayrıldıktan sonra hayatı kötüye giden kocasından duyduğu hayalkırıklığı yüzünden histerik olduğu" (s.17) ve ancak Carl 21 yaşındayken, kocasının ölmesiyle kendini toparladığı yazılıydı. Kolej çağından itibaren Freud bilime ve mantığa yönelmiş, hayatı boyunca din karşıtı olmuştu: Tanrı onun için her şeye muktedir bir babaya sahip olma yolundaki çocukça isteğin bir yansımasıydı; dinin, ondan daha üstün olan psikanalitik yorumlarla alaşağı edilmesi gerekiyordu. Jung, papaz babasının geleneksel Hıristiyanlığını reddetmiş ama dünya mitleri ve ruhani inanç sistemlerinde bir anlam aramayı sürdürmüştü.
4 *Age.*, s. 17.
5 Albert Oeri'den alıntı, John Kerr, *A Most Dangerous Method: The Story of Jung, Freud and Sabina Spielrein* (New York: Knopf, 1994), s. 46.
6 Jung, *Memories, Dreams, Reflections*, s. 19.
7 *Age.*, s. 44-45.
8 Jung'un 1 numaralı ve 2 numaralı kişiliklerini tartışması, *Age.*, s. 68-69.
9 Jung, Freud/Jung, s. 95.
10 Jung, *The Collected Works*, 1. cilt, s. 3-88'de, *On the Psychology and Pathology of So-Called Occult Phenomena*.
11 Bkz. Jung, *Studies in Word Association* (New York: Moffat Yard, 1919).
12 Freud, Freud/Jung, s. 3.
13 Bu ve Bleuler hakkındaki daha önceki yorumlar, *Age.*, s. 4-5.
14 Freud, *Age.*, s. 5.
15 Freud, *Age.*, s. 8.
16 Jung, *Age.*, s. 14.
17 Freud, *Age.*, s17.
18 Jung, *Age.*, s. 20.
19 Psikiyatri mesleğini uzun zaman sürdüren Binswanger, kendisiyle

Jung'un Freud'a yaptıkları ilk ziyareti, aynı zamanda ilerleyen senelerde Freud'la olan ilişkisini anlatmış. Bkz. *Sigmund Freud: Reminiscences of a Friendship* (New York: Grune and Stratton, 1957).

20 Jung, *Memories, Dreams, Reflections*, s. 149.

21 Jung, Freud/Jung, s. 45.

22 Freud, *Age.*, s. 48.

23 Jung, *Age.*, s. 95.

24 Binswanger, *Sigmund Freud*, s. 2.

25 Jung, Freud/Jung, s. 95-96.

26 Jung'un Jolande Jacobi'ye yazdığı mektuptan alıntı, Donn, *Freud and Jung*, s. 151.

27 Jung, Freud/Jung, s. 96.

28 Jung'un Freud'la yakın olduğu zamanlarda yayımladığı çalışmalar için bkz. *Freud and Psychoanalysis* (*The Collected Works*, 4. cilt).

29 Kerr, *A Most Dangerous Method*'da, 1907-1908'de, Freud'un Viyana'daki psikanaliz hareketinin mi yoksa Zürich'te Jung ve Bleuler etrafında yapılan çalışmaların mı zamanla daha kalıcı olacağının bilinmediğini yazıyor.

30 Freud, Freud/Jung, s. 209.

31 Jung, *Age.*, s. 212.

32 Freud, *Age.*, s. 218.

33 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 33.

34 Jung'un meslektaşları, hastaları üzerine söyledikleri ve bir terapist olarak çalışmaları duygusal değişkenliğini ve özgün, eleştirel zihnini gözler önüne seriyor. Bütün bu yıllar zarfında Abraham da Burghölzli'deydi ve Jung, başkalarının fikirlerini çaldığını düşündüğü bu adamdan hiç hoşlanmamış ona hiç güvenmemişti. Freud'a yazdığı ilk mektuplardan birinde: "Asistanlarımız arasında, önemli çalışmalara hep mesafeli yaklaşan, sonra da tek başına bir yayınla spot ışıkları altına fırlayan bir tek o var. Sadece ben değil diğer asistanlar da bunu pek hoş karşılamıyor. Akıllı ama özgün değil, gayet uyumlu ama psikolojik empatiden tümüyle yoksun, bu yüzden de hastalar arasında pek fazla sevilmiyor" (Jung, Freud/Jung, s. 78).

Bu sözler de başkaları gibi —Max Eitingon'dan "beş para etmez gaz balonu" diye söz etmişti (bkz. Freud/Jung, s. 90)— kısmen Freud'un gözüne girme konusundaki rekabetten kaynaklanıyordu, zaten bunu kendisi de kabul etmişti. Yine de Abraham hakkındaki yorumları, Alman analistin sonraki kariyerine bakıldığında haklı görünüyor. Freud, içerik olarak Jung'un şikâyetlerine katıldığı halde onu dava adına

birlikte çalışmaya zorlamıştı. Jung sonunda Profesör'den farklı bir konum almaya başlayınca Abraham onu zındık ilan ederek hemen saldırıya geçmişti.

35 Jung'un Spielrein'le olan çalışması, ayrıca kadının sonraki hayatı ve kariyeri Aldo Carotenuto'nun *A Secret Symmetry: Sabina Spielrein between Jung and Freud* kitabında yer alıyor, çev. Arno Pomerans, John Shepley ve Krishna Winston (New York: Pantheon, 1982), ayrıca bkz. Kerr, *A Most Dangerous Method*.

36 Jung, *Memories, Dreams, Reflections*, s. 128. Amerikalı psikiyatr Irmarita Putnam 1920'de önce Jung sonra Freud tarafından tedavi edilmişti ve "insan bu kadar farklı iki insan hayal edemez" demişti. Roazen, *How Freud Worked*, s. 172.

37 Jung, Freud/Jung, s. 153.

38 Bkz. Jung, *Symbols of Transformation*, The Collected Works, 5. cilt.

39 Freud, Freud/Jung, s. 469.

40 Jung, *Age.*, s. 471.

41 Freud, *Age.*, s. 507.

42 Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 316.

43 Freud, Freud/Jung, s. 488.

44 Jung, *Age.*, s. 491.

45 Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 434.

46 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 317.

47 Freud, Freud/Jones, s. 524.

48 Freud'un Ludwig Binswanger'e yazdığı mektuptan alıntı, Binswanger, *Sigmund Freud*, s. 49.

49 Freud/Jones, s. 182.

50 Freud, Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 440.

51 Jung, Freud/Jung, s. 526.

52 *Age.*, s. 534-535.

53 Freud, *Age.*, s. 539.

54 Jung, *Age.*, s. 540.

55 Jones, Freud/Jones, s. 199.

56 Freud, Freud/Abraham, s. 141. Jung'un —seneler sonra *Memories, Dreams, Reflections*'da yazdığı— Freud'la geçirdiği günlerin dökümüyle, Freud'un 1914'teki *History* denemesi arasında ilginç bir tezat vardır. İkisi de, o tarihlerde yazılmış mektuplarla kıyaslandığında, Jung'un versiyonunun daha az saptırılmış olduğu görülmektedir. Jung, kitabında Freud'a duyduğu hayranlığı açıkça ortaya koyar,

farklılıklarını adil denebilecek bir biçimde tanımlar ve eski yol göstericisine saldırmaya ya da onu yerin dibine batırmaya kalkışmaz. Freud ise denemesinde kendini, öfkeli ve nankör oğulları Adler ve Jung'un hoşgörülü, haksızlığa uğramış babası olarak gösterir.

57 *Age.*, s. 186. Freud/Abraham mektuplarının editörleri "sofu papağanlar" lafını daha yumuşak "müritler" lafıyla değiştirmiştir. (Bkz. Ferris, *Dr. Freud*, s. 435 n.)

58 Jung, *Memories, Dreams, Reflections*, s. 167, 170.

59 *Age.*, s. 176, 179.

60 *Age.*, s. 171.

61 *Age.*, s. 170.

62 Antonia "Toni" Wolff da Sabina Spielrein gibi, Jung onu tedaviye ilk başladığında hastaneye kapatılmış bir hastaydı. Terapi ona iyi gelmiş, Freud'dan ayrılmasının ardından Jung'un kendisi, neredeyse psikotik bir duruma düşünce, ona yardımcı olmuştu. Jung sonradan onu metresi yapmış ve karısının da onu kabul etmesinde ısrar etmişti, yıllar içinde iki kadın için de çok zor bir durum ortaya çıkmıştı. Önde gelen Zürihli bir ailenin kızı olan Emma, kocasının ilişkisi yüzünden toplumsal itibarını kaybetmiş, Toni ise onun bu hale düşmesinin acısını yaşamıştı. Psikozundan kurtulup, Jungçu bir terapist olarak çalışmaya başladıktan sonra durumu içine işlemiş, alkolik olmuş ve içki yüzünden genç yaşta ölmüştü. Bkz. Brome, *Jung*, s. 129-132; McLynn, *Carl Gustav Jung*, s. 182-184; Donn, *Freud and Jung*, s. 178-181; ve Polly Young-Eisendrath'ın yazara mektubu, 1998.

Bölüm 17. Birinci Dünya Savaşı

1 Freud, Freud/Abraham, s. 181.

2 James Joll, *The Origins of the First World War*, 2. baskı (London: Longman, 1984), s. 131.

3 Holger H. Herwig, *The First World War: Germany and Austria-Hungary, 1914-1918* (New York: St. Martin's Press, 1998), s. 273.

4 Alexander Freud'dan alıntı, Gay, *Freud*, s. 346.

5 Oscar Kokoschka'dan alıntı, Martin Gilbert, *The First World War: A Complete History* (New York: Henry Holt, 1994), s. 46.

6 Freud, Freud/Abraham, s. 185-186.

7 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 171.

8 Frenczi, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 11.

9 Frenczi, Freud/Ferenczi, s. 13.

10 Gay, *Freud*, s. 26.
11 George L. Mosse, *Fallen Soldiers: Reshaping the Memory of the World Wars* (New York: Oxford University Press, 1990), s. 4.
12 Joll, *The Origins of the First World War*, s. 165.
13 Mosse, *Fallen Soldiers*, s. 19.
14 Abel Bonnard'dan alıntı, Joll, *The Origins of the First World War*, s. 217.
15 Karl von Stengel'den alıntı, Roger Chickering, *Imperial Germany and a World Without War: The Peace Movement and German Society, 1892-1914* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1975), s. 394.
16 Albert Einstein'dan alıntı, Gilbert, *The First World War*, s. 40.
17 Roland N. Stromberg, *Redemption by War: The Intellectuals and 1914* (Lawrence: Regents Press of Kansas, 1982), s. 190.
18 General Helmuth von Moltke'den (yaşlı) alıntı, Niall Ferguson, *The Pity of War* (New York: Basic Books, 1999), s. 8. "Kısa savaş yanılsaması" bütün Avrupalı askeri düşünürler tarafmdan paylaşılmıyordu. 1895'te Alman Genel Kurmayı'mn levazımcısı Tuğgeneral Köpke gelecekteki savaşın, "usandırıcı ve kanlı bir sürünme"den ibaret olacağı uyarısında bulunmuştu (*Age.*, s. 88). 1912'de (genç) Moltke ve Savaş Bakanlığı'na yazdığı bir mektupta Erich Lunderdorff da bunu yineledi (*Age.*, s. 97). Yüzyıl sonunda Rusya'da, Genel Kurmay Akademisi'nden Yarbay A.A. Gulevich bir sonraki Avrupa savaşının uzun ve tüketici olacağı tahmininde bulunmuştu. Gulevich'in, Ivan Bloch'un eserine katkıda bulunduğu düşünülür; bkz. Walter Pintner, "Russian Military Thought: The Western Model and the Shadow of Suvorov" *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, y.h. Gordon A. Craig ve Felix Gilbert'in katkılarıyla Peter Paret, (Princeton N.J.: Princeton University Press, 1986), s. 365. Yeni tayin edilen İngiliz savaş müsteşarı Lord Kitchener, ilk bakanlar kurulu toplantısmda savaşın üç yıl süreceği ve milyonlarca askere ihtiyaç duyulacağı tahmininde bulunmuştu; bkz. Anthony Babington, *Shell-Shock: A History of the Changing Attitudes to War Neurosis* (London: Leo Cooper, 1997), s. 42.
19 Paul Crook, *Darwinism, War and History* (Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1994), s. 101.
20 Friedrich Engels'ten alıntı, Joll, *The Origins of the First World War*, s. 207.
21 Freud, Freud/Abraham, s. 195.
22 *Age.*, s. 193.
23 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 13.
24 Yüzbaşı Spears'ten alıntı, Gilbert, *The First World War*, s. 51-52.

25 General Helmuth von Moltke'den (genç) alıntı, *Age.*, s. 73.
26 Henry James'ten alıntı, Alan Price, *The End of the Age of Innocence: Edith Wharton and the First World War* (New York: St. Martin's Press, 1998), s. xii.
27 Freud, Freud/Abraham, s. 195.
28 *Age.*, s. 197.
29 *Age.*, s. 197.
30 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 37.
31 Victor Fleming'den alıntı, Gilbert, *The First World War*, s. 112.
32 Herwig, *The First World War*, s. 119.
33 Herwig, *The First World War*, s. 120.
34 Gilbert, *The First World War*, s. 123.
35 *Age.*, s. 274.
36 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 36.
37 *Age.*, s. 37.
38 Freud, Freud/Abraham, s. 208.
39 *Age.*, s. 210.
40 Freud-Ferenczi mektuplarının editörleri Ernst Falzeder ve Eva Brabant'a göre, B'nai B'rith konferansı 16 Şubat 1915'te verilmiştir. Küçük değişikliklerle *Thoughts of War and Death*'nin ikinci bölümü olarak yayımlanmıştır; bkz. Freud/Ferenczi, s. 56 n. *Standart Edition*'da, Strachey, *Our Attitude towards Death*'in Nisan'da, *The Disillusionment of the War*'dan sonra yazıldığını belirtiyor. Denemenin iki bölümünün içerikleri Falzeder ve Brabant'ın verdiği kronolojiye uyduğu için ben onlarınkini kabul ettim. Freud, B'nai B'rith locasına —Yahudi kardeşlerine— 1897'de, Breuer'den yoksun ve Berlin'deki Fliess'ten uzakta kendini yalıtılmış hissettiği için katılmıştı. Bir iki konferans verdi ama 1902'de psikanaliz hareketinin başlamasından sonra toplantılara katılmamaya başladı. Savaş onu meslektaşlarından ayrı düşürünce yine bu gruba döndü.
41 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 56.
42 Freud, *Our Attitude towards Death*, s. 291.
43 *Age.*, s. 299. Mihver Devletleri'nin başarısı üzerine Abraham psikanalizi askeri bir seferle kıyaslamıştı, İttifak'ı yoruma direnç gösteren bir hastaya benzetmişti: "Prensipte savaş çoktan kazanıldı ama karşı taraf bunu henüz kabul etmek istemiyor. Bazı zor vakalarda gördüğümüz duruma benziyor bu. Böyle dirençlere ve sonunda teslim olduklarını görmeye alışığız". Abraham, Freud/Abraham, s. 231.
44 Freud, *Our Attitude towards Death*, s. 289.
45 *Age.*, s. 297.

46 *Age.*, s. 290.
47 *Age.*, s. 290.
48 *Age.*, s. 291.
49 *Age.*,
50 *Age.*, s. 299.
51 *Age.*, s. 300.
52 Bu hissin kaynakları için bkz. Samuel Hynes, *The Soldiers' Tale: Bearing Witness to Modern War* (New York: Penguin Books, 1997), s. 39, ve Ferguson, *The Pity of War*, s. 361-362.
53 Richard Tawney'den alıntı, Alfredo Bonadeo, *Mark of the Beast: Death and Degradation in the Literature of the Great War* (Lexington: University Press of Kentucky, 1989), s. 20.
54 Pierre Drieu La Rochelle'den alıntı, *Age.*, s. 55.
55 Stephan Máday'den aktaran, Herwig, *The First World War*, s. 204.
56 Ernst Toller'den aktaran, *Age.*, s. 204.
57 Ernst Jünger'den aktaran, Bonadeo, *Mark of the Beast*, s. 96.
58 Freud, *Our Attitude towards Death*, s. 297.
59 Wilfred Owen'dan alıntı, Bonadeo, *Mark of the Beast*, s. 96.
60 Freud, *Our Attitude towards Death*, s. 291.
61 C.R.M.F. Cruttwell'den alıntı, Hynes, *The Soldiers' Tale*, s. 56-57.
62 Gilbert, *The First World War*, s. 61; Babington, *Shell-Shock*, s. 43.
63 Freud, *The Disillusionment of the War*, s. 275.
64 *Age.*, s. 275. Freud sadece sivillerin hislerinden söz ediyordu; çaresizlik fikri, siperlerdeki askerleri içine almıyordu.
65 *Age.*, s. 276. Burada Freud'un Avrupai hayalkırıklığı tartışması Edward Said'in kültür emperyalizmi dediği şeyin açık bir örneğidir: dünyaya hükmetmek, askeri fetihleri sayesinde değil yüksek kültürleri sayesinde "beyaz ırktan" uluslara "düşmüştür". Freud oldum olası kendinden *"conquistador"* olarak söz etmekten hoşlanırdı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, daha savaşın başında Sırpları ezip geçme planları onu hiç rahatsız etmiyordu; Hırvatların tarihini okumuş olan Ernest Jones, Sırplara sempati duyuyordu; 1912'de "Sırplar çok küstah" sözünü sarf eden Freud'un başka milletlere dar bir bakış açısıyla baktığını fark etmişti. Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 168. Bu retoriğin Avrupa'da yaygın olduğu ve hiç sorgulanmadığı, Said'in *Kültür ve Emperyalizm* (İstanbul: Hil, 1998) kitabında tartışılıyor.
66 Freud, *The Disillusionment of the War*, s. 278.
67 *Age.*, s. 280.
68 Freud'un yazışmalarında aşağılayıcı ulusal stereotipler ifade etmesi eski bir alışkanlıktı. Buradaki denemelerinde bile Amerikalılara sataş-

maktan kendini alamamıştı: "... diyelim ki, Kıta'daki bir aşk macerası yanında bir Amerikan flörtü gibi sığ ve boş..". Freud, *Our Attitude towards Death*, s. 290. Paris'te okurken, Minna Bernays'a yazdığı bir mektupta Fransızları "piskolojik salgınların, histerik kitle karışıklıklarının insanları", diye tanımlamıştı. Gay, *Freud*, s. 48. Savaştan önce Freud bir İngilizseverdi ama Lou Andreas-Salomé'ye 1914 Kasımı'nda yazdığı bir mektupta, savaşın tetiklediği şovenizmi yansıtıyordu: "Bizim Alman halkının bu işte olabildiğince iyi davranmış olmaları bir teselli; belki de zaferden emin oldukları içindir. İflasın eşiğinde tüccar hep dolandırıcılığa sapar". Freud/Salomé, s. 21. Ama Belçika'nın işgalinden sonra Almanya'nın barbar ilan edilmesine çok kızmıştı. Freud, *The Disillusionment of the War*, s. 279.

69 Gilbert, *The First World War*, s. 318.

70 Joll, *The Origins of the First World War*, s. 142.

71 Savaş öncesi kültürünün daha ayrıntılı bir dökümü için bkz. *Age.*, 8. bölüm, s. 199-229.

72 Stromberg, *Redemption by War*, s. 190-191. Savaş gönüllüleri arasında, hayatta daha yüksek bir gaye arayışında olanlar için bkz. Eric J. Leed, *No Man's Land: Combat and Identity in World War I* (Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1979).

73 Lloyd George'tan alıntı, Gilbert, *The First World War*, s. 537.

74 Freud, *The Disillusionment of the War*, s. 286.

75 1914 Kasımı'nda Lou Andreas-Salomé'ye yazdığı mektupta savaş sonrası dünyanın alacağı hal konusunda çok karamsardı: "Dünya bir daha asla mutlu bir yer olmayacak. Çok iğrenç. Ne acıdır ki psikanaliz bilgimizle insanların tam da böyle davranmasını beklememiz gerekirdi". Freud/Salomé, s. 21.

76 Jules Romain'den alıntı, Bonadeo, *Mark of the Beast*, s. 123.

77 Planlanan denemelerin neticede sadece beş tanesi yayımlandı ama bir altıncısı "A Phylogenetic Fantasy" kısa süre önce el yazması halinde bulundu. Ferenczi'ye yazdığı mektuplarda bu son yazı hakkında söyledikleri, Lamark'ın edinilmiş özelliklerin kalıtımla aktarılması fikrinin onu ne kadar heyecanlandırdığını gösteriyor. Bu denemede daha önce *Totem and Taboo*'da sunduğu teoriyi genişletiyordu; kaygı ve nevrozun, türün tarihi boyunca nasıl aktarıldığını, insanoğlunun "çocukluk" döneminin nasıl bireylerin çocukluğuna benzediğini ve bu "ırk evrimi kalıtımının" nasıl psikolojik bozuklukların üreme alanı olduğunu göstermek istiyordu. Bazı kaygıların, insanlar Buzul Çağı'nda yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığında ortaya çıktığını ve ilkel doğum kontrol yöntemlerinin histeriyle alakalı olduğunu tahmin edi-

yordu. *A Phylogenetic Fantasy: Overview of the Transference Neuroses*, y.h. Ilse Grubrich-Simitis, çev. Axel Hoffer ve Peter T. Hoffer (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1987).

78 Freud, Freud/Fliess, s. 216.
79 Freud, *Mourning and Melancholia*, s. 247.
80 Herwig, *The First World War*, s. 275.
81 Freud, Freud/Salomé, s. 35.
82. *Age.*, s. 43.
83 Freud, Freud/Abraham, s. 235.
84 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 182.
85 Herwig, *The First World War*, s. 277.
86 Freud, Freud/Abraham, s. 255.
87 *Age.*, s. 255.
88 J.M. Roberts, *Europe, 1880-1945* (London: Longman, 1970), s. 285.
89 Herwig, *The First World War*, s. 274.
90 Gilbert, *The First World War*, s. 391.
91 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 245.
92 Freud, Freud/Abraham, s. 276.
93 *Age.*, s. 275.
94 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 291.
95 *Age.*, s. 291.
96 *Age.*, s. 291.
97 *Age.*, s. 302.
98 Celia Bertin, *Marie Bonaparte: A Life* (NewYork: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1982), s. 156.
99 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 311.
100 *Age.*, s. 310.
101 *Age.*, s. 311.
102 Gilbert, *The First World War*, s. 540.
103 Béla Királyi, "Elements of Limited and Total Warfare", *The Hapsburg Empire in World War I*, y.h. Robert A. Kann, Béla K. Királyi ve Paula S. Fichtner (Boulder, Colo.: East European Monographs, 1977), s. 137.
104 Paul Valery'den alıntı, Hans Kohn, "The Crisis in European Thought and Culture", *World War I: A Turning Point in Modern History*, y.h. Jack Roth, (New York: Knopf, 1967), s. 29.
105 Arthur Marwick, *War and Social Change in the Twentieth Century: A Comparative Study of Britain, France, Germany, Russia and the United States* (London: Macmillan, 1974), s. 84.
106 Martin Stone, "Shell Shock and the Psychologists", *The Anatomy of Madness: Essays in the History of Psychiatry*, y.h. W.F. Bynum, Roy Por-

ter ve Michael Shepherd (London: Tavistock Publications, 1985), 2. cilt, s. 243.

107 Andrew Scull, Charlotte Mackenzie ve Nicholas Hervey, *Masters of Bedlam: The Transformation of the Mad-Doctoring Trade* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1996), s. 273.

108 Cyril Burt'ten aktaran, Stone", Shell Shock and the Psychologists", s. 245.

109 Marwick, *War and Social Change*, s. 93.

Bölüm 18. Travmaya Dönüş: Savaş Nevrozları

1 Freud'un giriş yazısından, Sándor Ferenczi, Karl Abraham, Ernst Simmel ve Ernest Jones, *Psychoanalysis and the War Neuroses* (London: International Psycho-Analytical Library, 1921), s. 1.

2 I. Dünya Savaşı gazisinden aktaran, Richard A. Gabriel, *No More Heroes: Madness and Psychiatry in War* (New York: Hill and Wang, 1987), ön kapak yazısı.

3 *Age.*, s. 113.

4. Yarbay Gordon Holmes'den aktaran, Gilbert, *The First World War*, s. 61.

5 Gabriel, *No More Heroes*, s. 113, Müttefik orduları üzerine; Babington, *Shell-Shock*, s. 47, Almanlar üzerine. Birinci Dünya Savaşı'nda sayıları fazla olsa da, zihinsel çöküşe ilk kez bu savaşta rastlanmıyordu. Otuz Yıl Savaşları sırasında İspanyol Flanders Ordusu'nda, askerlerin akli denge bozukluğundan cephe gerisine gönderildiği rapor edilmişti; on yedinci yüzyıl askeri doktorları semptomların nedeninin fiziksel olmadığını anlamış, "bütün bunlara ancak muhayyile neden olabilir" belirlemesinde bulunmuşlardı, Gabriel, *No More Heroes*, s. 57. 1899'daki Boer Savaşı'nda, yüksek delilik oranı kayıtlara geçmişti ve İngiliz ordusu tarafından yetkin bir araştırma yapılmıştı, Babington, *Shell-Shock*, s. 35-37. I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce 1905'te, Rus-Japon Savaşı sırasında Rusya, cepheye psikiyatr gönderen ilk ulus olmuştu ve zihinsel çöküş zaiyatı belgelenmişti; Gabriel, *No More Heroes*, s. 61. Bu savaşın bir özelliği hareketsizlikti, Birleşik Devletler Sıhhiye Birliği'nden, gözlemci Yüzbaşı R.L. Richards, zihinsel malullerin sayısına "hayret etmiş" ve gelecekteki savaşlarda bu rakamın artacağı tahmininde bulunmuştu, Babington, *Shell-Shock*, s. 39-40 ve Leed, *No Man's Land*, s. 165. Büyük Savaş'ta, savaş nevrozları ve psikozlarının şaşkınlıkla karşılanması,

moralin zafer anahtarı olarak görüldüğü hücum doktrininin vurgulanmasına bağlı bir "bilmeme ihtiyacı"yla ilintiliydi.

6 Hynes, *The Soldiers' Tale*, s. 62.

7 Leed, *No Man's Land*, s. 8.

8 *Age.*, s. 171. Ayrıca bkz. Hans Binneveld, *From Shell-Shock to Combat Stress: A Comparative History of Military Psychiatry*, çev. John O'Kane (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997), s. 84, 87-102. 1920'de bile, İngiliz bir psikiyatr olan Sir Robert Armstrong, Medico-Psychological Society'nin bir toplantısında Freud'un fikirlerini reddetmişti: psikanaliz "muhtemelen Avusturya ve Almanya hudutlarındaki insanlara uygulanabilir ama İngilizler gibi çevik, spor-sever, açık-hava düşkünü insanlara asla". Stone, "Shell-Shock and the Psychologists", s. 247.

9 Aktaran Herwig, *The First World War*, s. 193.

10 Gilbert, *The First World War*, s. 275. Askeri mahkemelerin kayıtlarını inceleyen Babington, İngiliz ordusunda akli dengesini kaybeden askerlerin, savaş sırasında idam edildiğini gösteren bazı vakaları belgelemiş. Babington, *Shell-Shock*, s. 1-6, 56, 70, 92. 1917 Aralığı'nda Avam Kamarasındaki Sorgu Saatinde, savaş bakanı yardımcısı, "haberdar olduğum bütün vakalarda, mahkemeler mahkûmlar hakkındaki raporları dikkatle incelemiştir", demişti. Aslında, General Sir Douglas Haig, Aralık ayına kadar dört ay boyunca raporlarında şarapnel-şoku yüzünden hastanede tedavi gördüğü yazan aşkerlerin ölüme mahkûm edildiğini doğrulamıştı, s. 101-103. İtalya Genel Kurmay Başkanı, General Luigi Cadorna, toplu idamlarla dehşet yaratmaya dayalı bir disiplin rejimi emretmişti. İtalyan hükümeti ancak 1917'de onun mutlak iktidarını elinden alıp, toplu idamlar üzerinde sivil bir otorite kurabildi; bkz. Bonadeo, *Mark of the Beast*, s. 81-84.

11 Rus-Japon Savaşı'nda çok iyi motive olmuş Japon birliklerinin başarısı, Avrupalı gözlemcileri, moralin modern silahların yarattığı sorunları yeneceğini ikna etmişti. Bkz. Michael Howard, "Men against Fire: Expectations of War in 1914", ve Stephen Van Evera, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War", *Military Strategy and the Origins of the First World War*, y.h. Steven Miller, (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1985); ve Michael Howard "Men Against Fire: The Doctrine of the Offensive in 1914", Paret, *Makers of Modern Strategy*, s. 510-527. Rus strateji uzmanları Büyük Savaş arifesinde farklı düşüncelerdeydiler; eski bir "milli ekol"e silahın gücünü vurgulayan modernizasyoncular karşı çıkıyordu; bkz. Pintner, "Russian Military Thought", Paret, *Makers of*

Modern Strategy, s. 359, 367-369. Askeri strateji milliyetçi projeksiyonlarla karışmıştı: "Bir Britanyalı için savunma asla kabul edilebilir bir rol değildir, bunun üzerinde çok az durur, hatta hiç durmaz". (Tuğgeneral Sir W.G. Knox'tan alıntı, Howard, "Men against Fire: Expectations of War in 1914", s. 55). 1913'te Fransız ordusundaki yeni düzenlemeler şöyleydi: "Eski geleneklerine dönen Fransız ordusu, hücumdan başka kanun tanımaz" (aktaran Howard "Men Against Fire: The Doctrine of the Offensive in 1914", s. 520). İtalya Genel Kurmay Başkanı General Cadorna, bu doktrinin İtalya'nın yüceliğini yeniden ortaya çıkaracağına inanıyordu; bkz. Bonadeo, *Mark of the Beast*, s. 83-86.

12 Binneveld, *From Shell-Shock to Combat Stress*, s. 107.

13 Paul Dubois'dan aktaran Ruth Leys, "Traumatic Cures: Shell-Shock, Janet and the Question of Memory" (*Critical Inquiry* 20, 1994, s. 621-662, 628).

14 W.H.R. Rivers'dan alıntı, Clark, *Freud*, s. 386, 598.

15 Leys, "Traumatic Cures", s. 621-625.

16 Simmel'in kitabı İngilizce'ye çevrilmemiştir ama *Psychoanalysis and the War Neuroses* makalesi duruşunu gayet iyi özetlemektedir.

17 Siegfried Sassoon'dan alıntı Babington, *Shell-Shock*, s. 112. W.H.R. Rivers'ın, Sassoon ve diğer İngiliz askerleriyle çalışmaları, Pat Barker'in *Regeneration* romanında bütün canlılığıyla hayata geçirilmiştir (New York: Viking, 1991). Rivers'ın kendi hayatı, Büyük Savaş'taki çalışmaları da dahil, Richard Slobodin'in *W.H.R. Rivers* kitabında anlatılmaktadır (New York: Columbia University Press, 1978).

18 Abraham, Freud/Abraham, s. 271.

19 *Age.*, s. 280.

20 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 265.

21 *Age.*, s. 296.

22 Abraham'dan aktaran Binneveld, *From Shell-Shock to Combat Stress*, s. 120.

23 Bu ve devamındaki alıntılar Abraham'ın *Psychoanalysis and the War Neuroses* çalışmasındaki makalesindendir, s. 23-28. Freud, Abraham'ın sadece savaş nevrozları değil, dürtü/fanteziye karşı gerçek travma meselesinde de kendisine çok yakın bir konum aldığının farkındaydı. 1921'de Abram Kardiner'e şöyle demişti, "[Abraham] takipçilerim arasındaki en titiz ve dürüst işçi". (Bkz. Kardiner, *My Analysis with Freud: Reminiscences* [New York: W. W. Norton, 1977] s. 83). John Dorsey 1935'te Freud'a en iyi öğrencisinin kim olduğunu sormuş ve hiç beklemeden "Karl Abraham" cevabını almıştı. (Dorsey, *An American*

Psychiatrist in Vienna, 1935-1937, and His Sigmund Freud [Detroit: Center for Health Education, 1976] s. 52).

24 Freud, *Psychoanalysis and the War Neurosis*'deki giriş yazısından, s. 1-2.

25 Breuer'in savaş sırasındaki çalışmaları için bkz. George H. Pollock, "The Possible Significance of Childhood Object Loss in the Josef Breuer-Bertha Pappenheim (Anna O.)-Sigmund Freud Relationship, I. Josef Breuer".

26 Freud, Freud/Pfister, s. 64.

27 Freud, *Our Attitude towards Death*, s. 291.

28 W.H.R. Rivers'tan aktaran, Binneveld, *From Shell-Shock to Combat Stress*, s. 117.

29 Freud, *Our Attitude towards Death*, s. 295.

30 Leed, *No Man's Land*, s. 107.

31 Freud, *Psychoanalysis and the War Neurosis*'deki giriş yazısı, s. 1.

32 Leed, *No Man's Land*, s. 189.

33 Wilfred Owen'dan alıntı, Gilbert, *The First World War*, s. 318.

34 Hynes, *The Soldiers' Tale*, s. 99.

35 Edmund Blunden'dan aktaran Paul Fussell, *The Great War and Modern Memory* (Oxford, U.K.: Oxford University Press, 1977), s. 256.

36 Leed, *No Man's Land*, s. 2-3.

37 Stuart Cloete'ten alıntı, *Age.*, s. 2.

38 Hynes, *The Soldiers' Tale*, s. 9.

39 Sassoon'dan aktaran Herman, *Trauma and Recovery*, s. 23.

40 Freud/Salomé, s. 91-92.

41 Dr. Fritz Kaufmann ve Alman ordusunda "sürpriz saldırı yöntemi" için bkz. Binneveld, *From Shell-Shock to Combat Stress*, s. 107-109; İngiliz ordusundaki Dr. Lewis Yealland için, *Age.*, s. 111, 113.

42 Victor Tausk, "On the Psychology of the War Deserter", çev. Eric Mosbacher ve Marius Tausk (*Psychoanalytic Quarterly* 38, 1969), s. 354-381.

43 Adler'in Birinci Dünya Savaşı üzerine yazdıkları İngilizce'ye çevrilmemiştir. Fikirlerinin bir özeti için bkz. Ansbacher ve Ansbacher, *The Individual Psychology*, s. 457-459.

44 Gabriel, *No More Heroes*, s. 62.

45 Binneveld, *From Shell-Shock to Combat Stress*, s. 195.

46 *Age.*, s. 195. 1971'de Savaş karşıtı Vietnam Gazileri, kendi denetimleri altında savaş gazilerine psikolojik yardım yapılması için psikiyatr Robert Lifton ve Chaim Shaton'la temasa geçmişlerdi. Lifton'la Shaton, "rap grupları", formel olmayan, demokratik grup terapisi uygulamaya başlamışlardı. 1973'te Lifton, Vietnam gazilerinin kendilerine has sorunlarını ele alan, *Home from the War: Learning from Vietnam War Ve-*

terans'ı yayımladı (Boston: Beacon Press, 1973). Bu bulgular, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin *Diagnostic and Statical Manual (DSM-I)*'de yer alan travma tanımını değiştirme çalışmalarının bir parçasıydı; 1976'da editörler komitesi, düzeltilmiş ikinci baskıyı *(DSM-II)* hazırlamaya başladı. Sivil felaketlere verilen travmatik tepkilerle birlikte, Lifton ve arkadaşlarının bulguları 1978'de komite tarafından kabul edildi: PTSB resmi bir tanı terimi halini aldı. *Age.*, s. 184-189.

47 Freud, *Beyond the Pleasure Principle*, s. 24.

48 *Age.*, s. 36.

49 1921 Mayısı'nda Freud'un Ferenczi'ye yazdığı bir mektuptan, aktaran Ferris, *Dr. Freud*, s. 338.

50 Freud'dan alıntı, Smiley Blanton, *Diary of My Analysis with Sigmund Freud* (New York: Hawthorn Books, 1971), s. 48.

Bölüm 19: Freud İş Başında: Savaş Sonrası Yılları

1 Freud, Freud/Abraham, s. 306.

2 Yirmi yedi yaşında, babasının ölümünden sonra sinirsel bir çöküntüye giren Riviere, 1916'da Ernest Jones'la beş yıllık bir analiz dönemine girmişti; Jones bu analiz sırasında cinsel ilişkide bulunmak hariç bütün mesleki sınırları ihlal etti. Ona düzenli radevular vermezdi, kendi sorunlarını anlatırdı, yazlığını kullanmasına izin verirdi, Freud'un eserlerini onunla birlikte İngilizce'ye çevirmişti. Kendisi de "analizin" başarısız olduğunu ifade etmişti. Riviere'yi 1922'de Freud'a yollamış, "hiç aralıksız bana eziyet ediyor... şeytani bir sadist" diye yazmıştı (Jones, Freud/Jones, s. 454). Freud kadını tedavi etmeye başladığında Jones'a şöyle yazmıştı "bana hiç de senin anlattığın kadar olumsuz görünmedi" (Freud, Freud/Jones, s. 464).

3 Psikanalize ılımlı bakan bir sosyolog olan Phillip Rieff, Le Bon'u "adı kötüye çıkmış bir ırkçı, siyasi bir Yahudi karşıtı, Fransız asker sınıfının entelektüel uşağı" diye tanımlamıştı. Phillip Rieff, "Origins of Freud's Political Psychology" (*Journal of the History of Ideas* 17, 1956), s. 238. Aktaran Clark, Freud, s. 433.

4 Georg Groddeck, *The Book of the It* (New York: Random House, 1961).

5 Freud, *The Ego and the Id*, s. 25.

6 *Age.*, s. 58.

7 Bu ve sonraki alıntılar Ilse Grubrich-Simitis, "Nothing about the Totem Meal! On Freud's Notes", çev. Veronica Mächtlinger, *Freud: Conflict and Culture*, y.h. Michael S. Roth (New York: Knopf, 1998), s. 18.

8 Freud, *From the History of an Infantile Neurosis*, s. 33.
9 *Age.*, s. 11.
10 Kurt Adam'la teması olan başka kimselerin yayınları önemli tamamlayıcı kanıtlar sunuyor, hayatını ve tedavisini anlattığı kendi çalışması da... Vaka çeşitli bakış açılarından ele alınabilir: Freud'unki, Sergei'ninki ve onu tanıyanlarınki. Bu ek malzemenin büyük bölümü bir kitapta toplanmış: *The Wolf-Man by the Wolf-Man*, y.h. Murial Gardiner (New York: Basic Books, 1971). Kitapta, Sergei'nin kendisinin yazdığı "Recollections of My Childhood", kendisi de Freud'un hastası olduğundan onun formülasyonlarını sorgulamayan Ruth Mack Brunswick'in ona uyguladığı tedaviyi anlattığı "Supplement" ve Gardiner'in Kurt Adam'la uzun süreli ahbaplığından kalma anıları var. Sergei'yle daha ileriki yıllarda yapılmış röportajlar için bkz. Karen Oberholzer, *The Wolf-Man Sixty Years Later* (New York: Continuum, 1982). Ayrıca, Patrick Mahony, *Cries of the Wolf-Man*; Barry Magid, "Self Psychology Meets the Wolf Man", Magid, *Freud's Case Studies*, s. 157-187. Kurt Adam vakasının Adler ve Jung'u çürütmek için yazıldığı, Strachey'in vakaya yazdığı önsözde belirtiliyor, *Standart Edition*, 14. cilt, s. 5.
11 Aktaran Oberholzer, *The Wolf-Man Sixty Years Later*.
12 Freud, *The Psychogenesis of a Case of Homosexuality in a Woman*, s. 148.
13 *Age.*, s. 156.
14 *Age.*, s. 149.
15 *Age.*, s. 157.
16 *Age.*, s. 149.
17 *Age.*, s. 169.
18 *Age.*, s. 162.
19 *Age.*, s. 164.
20 *Age.*, s. 165.
21 *Age.*, s. 163.
22 Freud'un yayımlanmış diğer vaka hikâyeleriyle karşılaştırıldığında homoseksüel kadın üzerine çok az ikincil literatür vardır. Bkz. Barry Magid, "The Homosexual Identity of a Nameless Women", Magid, *Freud's Case Studies*, s. 189-200 ve Adrienne Harris, "Gender as Contradiction" (*Psychoanalytic Dialogues* 1, 1991), s. 197-224.
23 Abram Kardiner, *My Analysis with Freud*, s. 17.
24 *Age.*, s. 27.
25 *Age.*, s. 37.
26 *Age.*, s. 61.
27 *Age.*, s. 77-78.

28 Bildiren Paul Roazen, *Brother Animal: The Story of Freud and Tausk* (New York: Knopf, 1969), s. 94.

29 Freud'dan alıntı, Kardiner, *My Analysis with Freud*, s. 70. Kardiner, Oberndorf'un daha ilk seansta Freud'la anlaşmazlığa düştüğünü bildiriyor. Oberndorf rüyasında, biri beyaz biri siyah iki atın çektiği bir arabada bilinmeyen bir yöne doğru gittiğini görmüş. Freud ona siyah kadın mı yoksa beyaz kadın mı seçeceğini bilemediği için asla evlenemeyeceğini söylemişti. Oberndorf siyah bir *"mammy"* tarafından yetiştirilmiş bir güneyliydi, yani bir beyaz bir siyah iki annesi vardı. Asla evlenmedi, böylece Freud'un yorumu da çıkmış oldu. Ancak ilk seansta böyle tepeden inme bir biçimde söylendiği için Oberndorf bu yorumu ne anlayabildi ne de çözebildi, Freud onu postalayana kadar da aylarca bu rüyayla meşgul oldu. *Age.*, s. 75-76.

30 Freud'dan, *Age.*, s. 51.

31 Kardiner'den, *Age.*, s. 58.

32 *Age.*, s. 98.

33 *Age.*, s. 62-63. Bütün itibariyle, Kardiner, Freud'un kendisine uyguladığı analizi son derece kıymetli bir deneyim olarak görmüştü. Ama ortodoks kalıba uyum sağlayamamıştı; kendi hayat tecrübesinin bazı yönleri —ilk sosyal ortamının etkisi ve maruz kaldığı travmalar— onu psikanalizi antropolojiyle bütünleştirmeye ve savaş travmaları üzerinde çalışmaya sevk etmişti. Bkz, Abram Kardiner ve Herbert Spiegel, *War, Stress and Neurotic Illness* (1941; düzeltilmiş baskı, New York: P. Hoeber, 1947). *My Analysis with Freud*'un son bölümlerinde Kardiner, dogmatik bir dine benzettiği psikanaliz hareketini sert bir dille eleştirir.

34 Freud'un Frink'e uyguladığı tedavi üzerine temel kaynaklardan biri, Frink'in kızı Helen Frink Kraft'ın yayımlanmamış biyografik bir metnine dayanan, Silas L. Warner'ın kaleminden çıkma "Freud's Analysis of Horace Frink, M.D.: A Previously Unexplained Therapeutic Disaster" (*Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 22, 1994, s. 137-152). Ayrıca bkz. Lavinia Edmunds, "His Master's Choice" (*Johns Hopkins Magazine*, Nisan 1988, s. 40-49), yeni baskı, *Unauthorized Freud: Doubters Confront a Legend* y.h. Fredrick C. Crews, (New York: Viking, 1998, s. 261-276). Freud'un Jones'a yazdığı mektuplarda Frink hakkında yaptığı yorumlar açıklayıcı. İlk başlarda Frink "çok iyi" ve "çok hoş bir çocuk" —Freud/Jones, s. 418, 434. Ama psikoza yenik düşünce, bu durumun "bebeklik arzularının serbest tatmininin" hüsrana uğramasına tahammül edememesinden kaynaklandığı söyleniyor. *Age.*, s. 552.

35 Freud, Jones'a "Angie'yi, Frink'in sevgisinin yoğunluğuna ve samimiyetine ikna etmesi gerektiğini, ayrıca Frink'e de kendi kendine iti-

raf etmeye cesaret edemediği bu hislerin varlığını kabul ettirdiğini" yazmıştı. *Age.*, s. 443.

36 Frink'ten alıntı, Warner, "Freud's Analysis of Horace Frink", s. 148.

37 Freud'un Brunswickler'i analizi hakkında malumat, 1960'ların sonunda hem Mark hem de David Brunswick'le röportaj yapan Roazen'ın, *How Freud Worked* kitabında bulunuyor, s. 31-114. Ruth Mack Brunswick hakkında ek bilgiler için bkz. Roazen, *Freud and His Followers*, s. 420-436. Freud, New York ve Viyana Psikanaliz Cemiyetleri arasında arabulucuk yapması için Ruth'a güveniyordu. Freud tarafından doğrudan doğruya eğitilen ilk Amerikalı psikanalistlerden olan Ruth, sonraki nesilde öne çıkan çok sayıda insanı analiz etmişti, Max Schur ve karısı, Muriel Gardiner, Karl Menninger ve Wilhelm Fliess'in oğlu Robert de bunlardandır.

38 Blanton'ın birinci tekil şahıs anlatımı, Blanton, *Diary of My Analysis with Sigmund Freud.*

39 *Age.*, s. 112.

40 H.D.'nin kendi analizinin dökümü, H.D. *Tribute to Freud* (New York: New Directions, 1956).

41 Bkz. Dorsey, *An American Psychiatrist in Vienna, 1935-1937, and His Sigmund Freud.*

42 *Age.*, s. xvi.

43 *Age.*, s. 196.

44 Bkz. Joseph Wortis, *Fragments of an Analysis with Freud* (New York: Simon and Schuster, 1954).

45 Freud'un Tausk'la ilişkisinin ayrıntılı bir dökümü için bkz. Roazen, *Brother Animal.* Roazen'in kitabı üzerine Kurt Eissler cevaben bin küsur sayfalık bir kitap yazmıştır, *Talent and Genius: The Fictitious Case of Tausk contra Freud* (New York: Quandrangle Books, 1971). Roazen'in çalışması daha ikna edicidir, zira Freud'un Tausk'a muamelesi, başka pek çok meslektaşını dışlamasıyla tutarlıdır.

46 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 78.

47 Bkz. Tausk, "On the Psychology of the War Deserter", s. 354-381.

48 Paul Federn'den alıntı, Roazen, *Brother Animal*, s. 153.

49 Freud, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 361.

50 Freud, Freud/Salomé, s. 98.

51 Freud'dan alıntı, Roazen, *Freud and His Followers*, s. 339. Ayrıca bkz. Silberer'i iyi tanıyan Robert Jokl'la röportaj, Roazen, *How Freud Worked*, s. 117. Jokl, Silberer'i "biraz kadınsı" diye tarif etmişti, Freud'un onu dışlamasının bir nedeni de bu olabilir. (Jokl, aktaran Roazen, *How Freud Worked*, s. 138).

52 Freud, *An Autobiographical Study*, s. 53.

Bölüm 20. Freud Evde

Başlıca biyografiler ve mektuplara ek olarak bu bölümde aşağıdaki kaynaklardan faydalanılmıştır: Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, bazı aile üyeleri ve Freudları tanıyan başkalarıyla yüz yüze röportajlara dayanan, Roazen'ın, *Meeting Freud's Family* (ayrıca bkz. Roazen, *Freud and His Followers*'ta aile hayatı üzerine bölüm, s. 55-63); Sophie Freud, *My Three Mothers and Other Passions* (New York: New York University Press, 1988), Freud'un en büyük oğlu Martin'in kızının yazdığı denemeler. Erich Fromm, *Sigmund Freud's Mission: An Analysis of His Personality and Influence* (New York: Grove Press, 1959), Freud ve ailesiyle ilişkileri konusunda önemli içgörüler içeriyor.

1 Freud'un Marie Bonaparte'a yazdığı mektuptan alıntı, Bertin, *Marie Bonaparte: A Life*, s. 155.
2 Roazen, *Freud and His Followers*, s. 56-57. Ayrıca bkz. Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 382.
3 Jones, *Age.*, s. 382.
4 Harry Freud, "My Uncle Sigmund", Ruitenbeck, *Freud as We Knew Him*, s. 312.
5 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 393.
6 Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 12. Amalia'nın ölümünden sonra Pazar aile toplantıları Sigmund'la Martha'nın evinde devam etti; dört kız kardeş, Alexander ve bazen çocuklarla torunların bir kısmı da gelirlerdi. Freud'un kendisi şöyle bir görünürdü, Alexander'ın çalışma odasına girmesine izin verse de kız kardeşlerini oraya almazdı. (Sophie Freud'la röportajdan.)
7 Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 80.
8 Oliver Freud'dan aktaran Roazen, *Meeting Freud's Family* , s. 180.
9 Freud'un 22 Kasım 1917'de Lou Andreas-Salomé'ye yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 405'teki çeviri daha doğru.
10 Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 29.
11 Roazen, *Meeting Freud's Family* , s. 119-134'de Mathilde'le yapılmış bir röportaj yer alıyor.
12 Freud'un Mathilde'e yazdığı mektuptan, Freud, *Letters*, s. 272.
13 Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 160.
14 Oliver Freud'la röportaj, Roazen, *Meeting Freud's Family*, s. 179.
15 Martin Freud, *Sigmund Freud: Man and Father*, s. 58.
16 Martin, "pek çok maceraya... düellolara, öğrenci kavgalarına... dağdaki kurtarma operasyonlarına karıştım... o zamanlar insanın kendini

öldüremeyeceği sporların ahlaki bir değer taşımadığını düşünürdüm", demiş. *Age.*, s. 157. Martin evliliği boyunca pek çok kadınla ilişkiye girmişti, Freudların hepsi 1938'de Naziler'den kaçmak zorunda kalınca, güzel sevgililerinin fotoğraflarıyla dolu gizli dairesi de ortaya çıktı. İlginçtir, fotoğrafları, babasının *Four Case Studies* kitabının içine saklamıştı. Cinsel kaçamakları gün ışığına çıkınca boşandı ve aile —özellikle de artık kontrolü ele almış olan Anna— onu hakir gördü, parayı idare eden Anna ondan maddi desteğini kesti. Martin'in kızı Sophie'ye göre, sonraki yıllarda, Londra'da küçük bir dükkân işletirken genç bir kadını işe almıştı, sonradan bu kadın hayat arkadaşı oldu. Bkz. Sophie Freud, *My Three Mothers*, s. 291-297. Mark Brunswick, 1930'larda Martin'in adının Don Juan'a çıktığını söylemişti, bkz. Roazen, *How Freud Worked*, s. 94. Bütün bu eylemler —tehlike peşinde koşma, savaşta kahramanlıklar yapma, cinsel ilişkiler— çocukken tecrübe ettiği kontrol ve duygusal durgunluğa verilen karşı tepkiler olabilir. Aynı zamanda, güçlü ama kitap kurdu ve cinsel açıdan kendini ketleyen babasına üstün gelmese bile ondan farklı olduğunu ortaya koymanın yoluydu bunlar.

17 Esti Freud'dan aktaran Roazen, *Meeting Freud's Family*, s. 137, 138.

18 Freud'un şöhreti ve başarısı doruk noktasına ulaştığı zamanlarda bile aile gösterişe meraklı değildi ve çok tutumluydu. (Sophie Freud'la röportaj.)

19 Roazen, *Meeting Freud's Family*, s. 154.

20 Freud/Fliess, s. 358, 364.

21 Bkz. Roazen, *Meeting Freud's Family*, s. 186 ve Young-Bruehl, *Anna Freud*, s. 115.

22 Freud'un 28 Ocak 1934'te Arnold Zweig'a yazdığı mektuptan aktaran, Gay, *Freud*, s. 429-430. Bu yorumun yayımlanmış Freud/Zweig yazışmalarından alındığı anlaşılıyor. Freud, Zweig'a, Oli "Paris'te hiçbir başarı kazanamaz", diye de yazmıştı. Freud/Zweig, s. 54. Ama Zweig, Oli'yle buluştu ve Büyük Savaş'taki ortak deneyimlerini konuştular. Freud'a, Oliver için, "hayata kolayca uyum sağlayamayacak kadar dürüst. Savaşta verdiği hizmetleri anlatırken nasıl ateşlendiğini görmek insanın yüreğini paramparça ediyor" diye yazmıştı. Geniş bir muharebe deneyimi olan Zweig, Oliver'e sempati duymuştu, oysa savaşın oğullarına nasıl bir zarar verdiğini hissedemeyen Freud sempati duymaktan uzaktı. *Age.*, s. 56-57.

23 Freud'un 13 Aralık 1920'de Max Eitingon'a yazdığı mektuptan alıntı, Young-Bruehl, *Anna Freud*, s. 115. Diğer aile üyeleri, Oliver'in oldum olası kendini bastırdığını ama tek çocuğunun ölümünden sonra iyice

içine kapandığım söylemişlerdi. 1943'te Oliver'le karısı Amerika'ya yerleştiler, orada yıllarca mühendis olarak çalıştı. Yetmiş beş yaşında onunla röportaj yapan Roazen onu, "son derece nazik, vicdanlı ve doğrucu" bulmuştu. Oli'de çocukken görülen titizlikleri o da gözlemlemişti. 1938'de Viyana'dan kaçtıktan sonra bütün Freudların London'ya yerleşmelerine rağmen, Oliver babasının nefret ettiği ülkeye gitmişti. 1947'de, Amerikalı gazeteci Helen Puner'e, pek de pohpohlayıcı olmayan Freud biyografisinde yardım etti ve Anna'nın gazabını üzerine çekti.

24 Freud/Fliess, s. 187.

25 Ferenczi, Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 462.

Bölüm 21. Anna Freud: Mükemmel Mürit

Bu bölümde kaynak olarak, temelde Elisabeth Young-Bruehl'in *Anna Freud: A Biography* adlı eserinden yararlandım ama onun Anna hakkındaki genel görüşünü ve katkılarına dair yaptığı değerlendirmeleri paylaşmıyorum. Anna'nın "... neslinin bilimsel açıdan en kesin ve geniş kapsamlı teorik ve eleştirel katkılarında bulunduğu" (s.18) görüşünü savunuyor ama Anna'nın kendi yayınlarında bunu destekleyecek fazla bir şey yok, zira pek az özgün fikir içeriyorlar, genellikle babasının teorilerinin kölece uygulanmasından öte geçemiyorlar. Sophie Freud'un, *My Three Mothers and Other Passions* kitabında (özellikle 1,2 ve 20. bölümler) halasını anlattığı bölüm çok aydınlatıcı. Peter Heller'in yayına hazırladığı *Anna Freud's Letters to Eva Rosenfeld*, çev. Mary Weigand (Madison, Conn.: International Universities Press, 1992), Heller, Victor Ross (Eva Rosenfeld'in oğlu) ve psikanaliz araştırmacısı Gunther Bittner'in mülahazalarıyla harika bir kaynak. Anna tarafından analiz edilen pek çok kişi, deneyimlerini yazmışlar. Benim gözümde en iyisi Peter Heller'inki: "Reflections on a Child Analysis with Anna Freud and an Adult Analysis with Ernst Kris" (*Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 20, 1992, s. 48-74). Ayrıca bkz. Esther Menaker, *Appointment in Vienna* (New York: St. Martin's Press, 1989), ve Arthur S. Couch, "Anna Freud's Adult Psychoanalytic Technique: A Defense of Classical Analysis" (*International Journal of Psychoanalysis* 76, 1995, s. 153-171).

1 Anna Freud'un Max Eitingon'a mektubundan alıntı, Young-Bruehl, *Anna Freud*, s. 156.

2 Eva Rosenfeld'den aktaran, Roazen, *Meeting Freud's Family*, s. 208. Anna'yı ve aileyi çok iyi tanıyan Eva, 1947'de Anna'ya kendisini nasıl

uzaklaştırdığını anlatan bir mektup yazmıştı: "Dorothy'le birlikte, bir zamanlar annenle teyzenin senin için temsil ettiği 'geçilmez kaleyi' nasıl tekrar ettiğinin farkındasındır kuşkusuz". Heller, *Anna Freud's Letters*, s. 182. Martha'yla Minna, "Siyam ikizleri" diye bilinirlerdi; anlaşılan Anna, çocukken kendisini nasıl ittiklerinden, Eva'yla samimi oldukları zamanlarda bahsetmiş.

3 Anna Freud'un Max Eitingon'a mektubundan alıntı, Young-Bruehl, *Anna Freud*, s. 35.

4 Anna Freud'un Murial Gardiner'a mektubundan alıntı, *Age.*, s. 37.

5 Anna Freud, *Age.*, s. 43.

6 Young-Bruehl "psikasteni", "hafif bir yeme bozukluğu" ve "döndürme semptomları"ndan söz ediyor; mutsuzluğu açık ifade etmesi engellendiğinden, bu duyguyu gizemli semptomlarla açığa çıkaran birinin depresif tepkileri üzerine farklı sözler...

7 Anna Freud'un babasına yazdığı mektuptan alıntı, *Age.*, s. 57-58.

8 Freud'un 2 Şubat 1913'te Anna'ya yazdığı mektuptan, *Age.*, s. 59.

9 Anna Freud'un şiirinden alıntı, *Age.*, s. 88.

10 Anna Freud, "Beating Fantasies and Daydreams" (*International Journal of Psychoanalysis* 4, 1923, s. 89-102).

11 Bu ve takip eden alıntılar *Age.*

12 *Age.*, s. 153.

13 Freud'un oedipal yorumu, Anna'nın hayallerinde kendini bir oğlan yapma ihtiyacını ya da gerçek ilişkiler yerine fanteziye olan düşkünlüğünü açıklamıyordu. Gündüz düşlerinin kendini cezalandırıcı niteliğini, uyanıkken duyduğu bedbahtlığı ve kendinden nefret etmesini de açıklamıyordu. Freud'un teorisinde bütün bu etkenler cinsel içgüdülerinin kuvvetiyle açıklanıyordu. Ama bu çok kabataslak bir açıklamadır. Birisinde aşırı suçluluk ya da güçlü oedipal saplantı varsa kuvvetli içgüdülerden kaynaklanıyordur, yine de bu kuvvetin yegâne kanıtları suçluluk ve Oedipus kompleksinin ta kendisidir. Dahası, bu yorum, Anna'nın depresyonunun ima ettiği hemen her şeyi: anne sevgisi eksikliğini, dadısını kaybetmesini, Sophie ve diğer çocukların kayırılmasını, baskıcı, duygusal açıdan kısıtlayıcı aile atmosferini ve on dokuzuncu yüzyıl Avrupa toplumunda erkek çocukların tercih edilmesini göz ardı ediyordu.

Anna belli ki kendini çirkin buluyordu ve bir kadın olarak sevilemeyeceğini düşünüyordu. Mathilde ve Sophie ailede kadınsı olarak tanımlanmışlardı, kendisi değil. Martha'yla Minna Teyze de sevgi nesnesi ya da dişi rol modeli olmaya elverişli değillerdi. Oğlan olsa — toplum erkekleri açıkça üstün tutuyordu— sevilme ve kabullenilme

şansı olacağına inanıyordu. Ergenlik şiirinin de gösterdiği gibi erkeklerin manalı bir iş sahibi olma imkânı da vardı. Sevilmediği ve depresyonda olduğu için dünyada fazla bir mutluluk bulamayacağına inanıyordu; kimse onu sevmeyecekti, kendi kendini rahatlatıp teskin etmesi gerekiyordu. Bunun üzerine kendi kendini uyarmanın ve özel fantezi hayatının verdiği tatminlere başvurmuştu. Stekel'in de 1911'de belirttiği gibi "Kadınlar, uygun bir tatmin kaynağına ulaşamadıkları için mastürbasyon yapmışlardır" (Viyana Psikanaliz Derneği'nde mastürbasyon üzerine yapılan tartışmalarda Stekel'in söyledikleri, Nunberg ve Federn, *Minutes*, cilt. 4, s. 42). Anna'nın biraz keyif bulabilmek için verdiği suçluluk yüklü mücadelenin merkezindeki mastürbasyon, Freud'un cinsellik teorisinin kızının analizini nasıl şekillendirdiğini anlamakta anahtar görevi üstlenir. Mastürbasyon tartışmalarında Freud'la Stekel'in görüşlerinin kıyaslanmasının da açığa çıkarttığı gibi Freud mastürbasyonun "patojenik etkilerin vasıtası" olduğuna, yani bizzat kendisinin nevroz sebebi olduğuna inanıyordu, özellikle de fanteziyle birleştiğinde. Kuşkusuz bu inançları analiz esnasında kızına da sirayet etmişti; bu da, kendini tatmin ederken duyduğu suçluluk duygusunu pekiştirmiş, aynı zamanda onu, duygusal çatışmalarını itaat ederek çözmeye itmişti.

14 Freud'un Anna'ya yazdığı mektuptan alıntı, Young-Bruehl, *Anna Freud*, s. 67.

15 Anna Freud'un babasına yazdığı mektuptan alıntı, *Age.*, s. 96.

16 Freud'un Andreas-Salomé'ye mektubundan, Freud/Salomé, s. 113.

17 Anna'nın babasına yazdığı mektuptan alıntı, Young-Bruehl, *Anna Freud*, s. 68.

18 Margarethe Rie, Viyana Psikanaliz Cemiyeti'nin üyesi olan Hermann Nunberg'le evlenmiş ve 1932'de Philadelphia'ya göç etmişti. Kız kardeşi Marianne, Ernst Kris'le evlenmişti ve ikisi birden Amerika'da psikanalist olmuşlardı, ayrıca Anna Freud'la da yakın işbirlikleri vardı, üstüne üstlük o da Kris'in analistiydi.

19 Anna Freud'un Andreas-Salomé'ye mektubundan, *Age.*, s. 121.

20 *Age.*, s. 113.

21 Freud'un kanseri, genel sağlık durumu bağlamında Schur'un, *Freud: Living and Dying*, 13-15. bölümlerinde tartışılıyor.

22 Freud'un Kata ve Lajos Levy'ye mektubundan, Freud, *Letters*, s. 344.

23 Freud'un 7 Temmuz 1923'te Max Halberstadt'a yazdığı mektuptan alıntı, Clark, *Freud*, s. 441.

24 Jones, *The Life and Work*, 3. cilt, s. 96.

25 Bkz. Anna Freud, "An Introduction to the Technique of Child Analy-

sis", *The Writings of Anna Freud*, 1. cilt (*New York: International Universities Press*, 1973).

26 Freud, Freud/Salomé, s. 182.

27 Eva ve hayatı hakkında bilgiler için bkz. Heller, *Anna Freud's Letters* ve Roazen, *How Freud Worked*, s. 195-230.

28 Anna'dan Eva'ya mektup, Heller, *Anna Freud's Letters* , s. 145.

29 Eva Rosenfeld, *Age.*, s. 36, 69.

30 *Age.*, s. 69.

31 *Age.*, s. 71.

32 Anna, *Age.*, s177.

33 *Age.*, s138.

34 *Age.*, s. 149.

35 *Age.*, s169. Leo Tolstoy en küçük kızı Sacha'nın hayatını gaspetmiş, Freud'un Anna'ya yaptığı gibi onu müridi yapmıştı. Anna gibi Sacha da annesi tarafından ihmal edilmiş, sevgi açlığı çeken bir son çocuktu. Bkz. Anne Edwards, *Sonia: The Life of Countess Tolstoy* (New York: Simon and Schuster, 1981).

36 Bkz. Michael J. Burlingham, *The Last Tiffany: A Biography of Dorothy Tiffany Burlingham* (New York: Atheneum, 1989). Dorothy'nin bütün hayatını kapsayan bu biyografi, bilindiği kadarıyla Freud'la analizini ve Anna'yla ilişkisini de içeriyor.

37 Sonradan psikanalize önemli katkılarda bulunan pek çok kişi Rosenfeld-Burlingham Okulu'nda çalışmıştı. Anna'nın analiz ettiği Erik Erikson orada öğretmenlik yapmıştı. Yine Anna'nın hastası olan Peter Heller de orada öğrenciydi. Daha sonra Dorothy'nin en küçük kızı "Tinky"yle evlenmiş ve sonra ondan boşanmıştı. "Reflections in a Child Analysis"de eski kayınvalidesi hakkında yerici yorumlarda bulunmuştu, s. 78.

38 Eva Rosenfeld'in oğlu Victor Ross'dan alıntı, Heller, *Anna Freud's Letters*, s. 38. Anna'nın terapistliğine dair pek çok kaynakta bilgi mevcuttur. Esther Menaker şöyle demişti:

> Kendine ait cinsel ve erotik hayattan vazgeçmesi, analizanı olarak bana en zor gelen şeydi. Yeni evlenmiş genç bir kadındım, kendimden biraz büyük olan kocama âşıktım, memleketimden ilk olarak ayrılmış, yabancı bir ülkenin kültürüne ve yeni, yakın ilişkilere uyum sağlamaya çalışıyordum; analistimin erotik hisleri ve cinsel ilişkiler bağlamında gerekli olan ayarlamaları anlamasına ihtiyacım vardı. Oysa o, perhiz yapan, erdemli, vicdan azabı çeken bir kız öğrenci gibi çıkmıştı karşıma —almlıydı, cazibesi ve zarafeti vardı ama aseksüeldi. İnanamadığım bir cinsel hayatın fantezilerini onun kişiliğine yansıtmak zorunda kalmıştım. Böyle kısıtlı bir rejimle büyüyebilmiş olmam, insan hayal gücünün ne kadar takdire şayan olduğunu gösteriyor doğrusu.

Esther Menaker, "On Anna Freud: A Discussion of Personal Analytic Reactions in the Early Days of Psychoanalysis" (*Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 19, 1991), s. 608.

Anna'nın, çok daha ileriki bir dönemde nasıl bir analist olduğunu Arthur Couch, "Anna Freud's Adult Psychoanalytic Technique"de gözler önüne seriyor. Couch ilk eğitimini Boston'da almış, sonra London'ya gitmiş ve 1967 Ekimi'nde Anna'yla altı yıllık bir analize başlamış. Bu, klasik yöntemlerle çalışan olgun Anna'ydı. Couch genel olarak analizinden memnun kalmıştı. Onun rahatlığından ve doğallığından etkilenmişti ama terapide katı bir Freudcuydu. Soğuk görünmese de mesafeyi koruyordu, çalışmaları da bilinçdışı malzemenin yorumlanması üzerine odaklanmıştı, özellikle de rüyaların, çocukluk anılarının ve aktarım tepkilerinin. Couch, onun çocukluğunun yeniden inşası üzerinde çok durmasına rağmen asla anne-bebek ilişkisine değinmediğini belirtiyor. Ayrıca aktarım üzerinde çok çalışılsa da odadaki duygusal ilişkiyle ilgilenilmiyordu; Anna asla "beni kastediyorsun" gibilerinden bir söz söylemiyordu. Bu son iki özelliği babasına çok benziyordu, kendi ıstırabının derin alanlarından kaçıyor, duygusal seviyeden ziyade zihinsel seviyede çalışıyordu.

Anna'nın sonraki hayatından iki örnek, babasının teorilerini ve hareketi koruma ihtiyacını, aynı zamanda babası tarafından eğitilmiş olmaktan kaynaklanan *kendinin farkında olmama* halini gözler önüne seriyor. İlk psikanaliz eğitimini İngiliz Enstitüsü'nde alan John Bowlby, anne-bebek bağlılığı ve anneden ayrılma ya da onu kaybetme konusunda gayet etkili teoriler dile getirmişti; yayımladığı ilk makalelerden birini —"Grief and Mourning in Infancy and Early Childhood" (*Psychoanalytic Study of the Child* 15, 1960, s. 9-94)— Anna Freud incelemişti. Araştırmalar ve klinik kanıtlarla gayet iyi belgelenmiş olan Bowlby'nin eseri, çocuğun emniyet duygusunun oluşumunda anne-bebek bağının rolüne, aynı zamanda kaygı ve depresyon sebebi olarak ayrılma ve kayba dikkatleri çekmekte muazzam etkili oldu. Anna, Bowlby'nin makalesi üzerine yaptığı yorumlarda, kanıtları göz önünde bulunduramamış, babasınınkilerle çelişen fikirleri ciddi olarak ele alamamıştı. Eleştirileri basmakalıptı: Bowlby'nin bulguları "psikanalizin göstermiş olduğu" ya da "psikanalizin bildiği" şeyler değildi.

1967'de, psikanalitik benlik-psikolojisinin kurucusu olan Heinz Kohut, Anna'ya çocukluğun gerçek travmalarını vurgulayan bir bildiri göndermişti, bu da Bowlby'nin eseri gibi anne-çocuk bağlılığındaki gerçek sorunların etkilerine dikkat çekiyordu. Anna ona şöyle cevap vermişti:

Küçüklükte gerçekleşen nesnenin kaybı, anne ya da baba nesnesine karşı travmatik hayalkırıklığı: hemen ekleyeyim ki şimdi yaygınlık kazanmış kavramlara karşı, son zamanlarda bir güvensizlik edindim. Bu terimler, dış dünyada gerçek olaylar olduğunu ima ediyor ama ben genellikle bunun doğru olmadığını düşünüyorum. Esas etki yaratan, duygusal yatırımın tümüyle içsel salınımları. Elbette sorunsuz ilişki diye bir şey yok, hele nesne üzerindeki taleplerin çok gerçekdışı olduğu çocuklukta. Burada aklıma iki hastam geliyor, ikisi de analizlerinden önce homoseksüeldi, ikisi de narsistik kişilikti, birisi aynı zamanda madde bağımlısıydı, diğerinin de obsesif nevrozu vardı. İkisinin de anneleri, kendilerini onlara adamıştı ve hiç durmadan ilgi gösteriyorlardı. İkisinin de kardeşleri vardı ve kendileri en küçük çocuktu; bu da bir kardeşin varlığının, baştan itibaren verilmiş, yadsınamaz bir gerçek olduğunu, travmatik bir olay olmadığını gösteriyor. Buna rağmen, bazı zamanlarda anneleri tarafından terk edilmiş gibi davranıyorlardı ve bağımlılık da bunu telafi etmek amaçlıydı. Analiz, kardeşlere karşı duyulan aşırı bir kıskançlığı ortaya çıkarttı, bu da annenin onlara gösterdiği her türlü ilgiyi travmatik bir deneyime dönüştürüyordu. Siz buna, nesneden kaynaklanan bir hayalkırıklığı ya da nesnenin kaybı diyebilir misiniz? Aslında, feci sonuçlar yaratan aşırı bir talepti. Bu, özel bir aşırıduyarlılık ve nesne-ilişkinin sarsıntılı oluşu, yani bu bakımdan bir hüsranı tolere etmek için başarısız bir deneme miydi? Her ne ise, ölüm, ayrılık ve ihmal gibi gerçek hayat deneyimleriyle karıştırılmamalı.

The Curve of Life: The Correspondence of Heinz Kohut, y.h. George Cocks (Chicago: University of Chicago Press, 1994), s. 184.

Anna'nın çocukluğu hakkında bilinenler düşünüldüğünde Kohut'un fikirlerini reddetmesi de Bowlby'ye saldırması gibi gayet aydınlatıcıdır. Savının dayanağı, hastasının sapıantılarının, bağımlılığının ve homoseksüelliğinin, annesiyle ilişkisindeki gerçek sorunlarla açıklanamayacağıydı, çünkü onlar en küçük çocuklardı, artlarından yeni kardeşler gelmemişti, dolayısıyla travmaya uğramamışlardı. Ama kendisi de en küçük çocuktu ve kendi ailesine has bir durum yüzünden annesi tarafından sevilmemişti. Kendi kardeş rekabeti de ağabeylerinin ve ablalarının kayırılmasıyla kuvvetlenmişti. Bu gerçek deneyimler yetişkin benliğindeki cinsel ketlemeler ve karmaşık cinsiyet üzerinde rol oynamıştı. Homoseksüelliği patoloji olarak gören klasik psikanaliz çizgisinde olması da manidardır; hastalarının ikisi de sözde "cinsel sapıklıklarından" kurtulmuşlardı. Aynı zamanda hastalarının obsesyonları ve bağımlılıklarını da tedavi ettiğini iddia etmişti, yine de kendi çocukluğunun obsesif titizliği hayatı boyunca sürmüştü; örgü müptelasıydı ve kendisine gelen her mektupla notu sistematik bir bi-

çimde dosyalardı. Fantezi ve mastürbasyona olan "bağımlılığı" ile gerçekleştirdiği büyük mücadele gayet iyi belgelenmişti.
Babasıyla analizinde, Anna'nın semptomları, fantezileri ve mastürbasyonu annesini kaybetmesine ya da sevgi eksikliğine bağlanmamıştı; zaptedilemez cinsel içgüdülerinin sonucu diye yorumlanmıştı. Kohut'a yazdığı cevap, bu yorumu sahiplendiğini gösteriyordu; "duygusal yatırımın tümüyle içsel salınımları"ndan, "nesne[anne] üzerindeki taleplerin çok gerçekdışı olduğu"ndan, "kardeşlere karşı duyulan aşırı bir kıskançlık"tan bahsediyordu. Analizinin sonucu —babasının kendi kendini analizi gibi— annesini kaybetmenin ıstıraplı travmasını inkâr etmek olmuştu, bu inkârı bir teoriyle ve hastalara dayattığı bir yorumlama yöntemiyle kutsallaştırmıştı.

39 Sophie Freud, *My Three Mothers and Other Passions*, s. 325.

Bölüm 22. Otto Rank: "Her Şeyimle İçindeydim"

E. James Lieberman'in yazdığı *Acts of Will: The Life and Work of Otto Rank* bu bölümün başlıca kaynağıdır. Lieberman'ın biyografisi, hem Rank, hem de Freud ve psikanaliz hareketi konusunda kapsamlı, dengeli ve içgörülü. Jessie Taft'ın yazdığı *Otto Rank: A Biographical Study Based on Notebooks, Letters, Collected Writings, Therapeutic Achievements and Personal Associations* (New York: Julian Press, 1958) çok yararlı oldu. Taft, Rank'ın Amerika'da hastası, öğrencisi, sonradan da meslektaşı ve yakın arkadaşı olmuştu. Kitabın başlığının da gösterdiği gibi Rank'ın on sekiz yaşından yirmi bir yaşma kadar tuttuğu *Daybooks* da dahil pek çok önemli belge içeriyor. Esther Menaker, *Otto Rank: A Rediscovered Legacy* (New York: Columbia University Press, 1982) fazladan biyografik bilgiler içeriyor. Her şeyi özetleyen harika bir makale de var: Robert Kramer, " 'The Bad Mother Freud Has Never Seen': Otto Rank and the Birth of Object-Relations Theory" (*Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 23, 1995, s. 293-321). Robert Kramer'in yayına hazırladığı *Otto Rank: A Psychology of Difference: The American Lectures* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1996), çok değerli bir kaynak; Kramer'in giriş yazısı ve 1924 ile 1938 yılları arasında verilen konferansları kapsayan kitap, Rank'ın fikirlerine açıklık kazandırıyor. Sekizinci konferans, "The Anxiety Problem", Rank'm, Freud'un *Inhibitions, Symptoms and Anxiety*'sine verdiği cevabı içeriyor. Rank'ın ilk kitabı *The Artist*'ten son kitabı *Beyond Psychology*'ye kadar bütün eserleri paha biçilmez bir kaynak oluşturuyor.

1 Freud, *On the History of the Psycho-Analytic Movement*, s. 25.
2 Otto Rank, *Der Künstler*, 2. basım, Viyana: Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1925.
3 *Daybooks*'da otobiyografik malzemeye ek olarak, şiirler, gözlemler, felsefi spekülasyonlar, üzerinde çalıştığı romanlara göndermeler de vardı.
4 *Daybooks*'dan alıntı, Taft, *Otto Rank*, s. 10. Lieberman, Rank'ın annesini "duyarlı" ve "ilgili" olarak tanımlıyor (s. 22). *Acts of Will*'in "Epilog"unda, Rank'ın Viyanalı bir arkadaşı olan Isidor Sax'tan gelen bir mektubu alıntılıyor, mektupta Rank'ın "annesine çok düşkün olduğu, ona karşı ölümsüz bir sevgi beslediği" yazıyormuş (s. 395). Ergen ve yetişkin Rank'ın annesiyle görünürdeki ilişkisi böyle olabilir ama *Daybooks*'da ve daha hasta kabul etmeye başlamadan önce yazdıklarında, anne-bebek ilişkisi merkezli derin bir kaygı göze çarptığı için, insan bunun küçüklük deneyimlerinden kaynaklandığını düşünüyor.
5 *Age.*, s. 16.
6 *Age.*, s. 16.
7 *Age.*, s. 10-11.
8 *Age.*, s. 11.
9 *Age.*, s. 22-23.
10 Lieberman, *Acts of Will*, s. 134. Rank yüksek eğitimini sürdürürken Freud ve cemiyete sekreterlik yapmaya devam ediyordu. Toplantı tutanakları tartışmalara aktif olarak katıldığını, ayrıca özgün makalelere katkıda bulunduğunu gösteriyor. Aynı zamanda araştırma yapıyor, mitoloji, sanat, antropoloji, tarih ve edebiyat bilgisini geliştiriyordu. İkinci yayını olan *The Myth of the Birth of the Hero* 1909'da yayımlanmıştı; Freud'un da özgün malzeme katkısında bulunduğu kitap çok sayıda okuyucuya ulaşmıştı. Bu dönemdeki diğer eserler arasında, Poe, Dostoyevski, E.T.A. Hoffmann ve R.L. Stevenson'ın eserlerindeki çift ya da bölünmüş kişilikleri inceleyen *The Double* ve 1912'de yayımlanan üçüncü kitabı *The Incest Motif in Poetry and Legend* vardı. Bütün bu eserler, Rank'ın psikanaliz teorisine ne kadar hâkim olduğunu, ansiklopedik —özellikle mitoloji— bilgisinin ne kadar engin olduğunu ve iki alanı birleştirmekteki ustalığını gösteriyor. Freud, fikirlerinin yeni alanlara genişletilmesinden çok memnundu. *Kral Oedipus* ve *Hamlet*'e göndermeler yaparak bu yolun önünü daha *The Interpretation of Dreams*'i yazdığı zamanlarda açmıştı. Şimdi de Rank bu ilk akınlara kaldığı yerden devam ediyordu.
11 Sachs, *Freud: Master and Friend*, s. 62-63. Rank, psikanalizi edebiyat ve sanata uygulamak amacıyla Sachs'la birlikte *Imago* dergisini kurmuştu. Freud'un *The Interpretation of Dreams* kitabına bölümler eklemiş ve

sonraki basımlarının editörlüğünü yapmıştı. Rank'ın mazisi ve hayat koşulları düşünüldüğünde, başarılarının ne kadar takdire şayan olduğu daha iyi anlaşılır. *The Artist*'le meyvesini veren ilk çalışmalarını tek başına sürdürmüştü; öğretmeni, öğrenci arkadaşları yoktu, sadece kitaplardan ve tiyatrodan alabildikleri vardı. Yine de hayatının sonuna kadar sürdüreceği bir kendini-inceleme ve psikolojik keşif programı belirlemişti.

12 Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 160.

13 Freud, Freud/Jung, s. 403.

14 *Age.*, s. 150.

15 Jones, *The Life and Work*, 3. cilt, s. 12.

16 Freud'un 25 Aralık 1918'de Abraham'a yazdığı mektuptan, Gay, *Freud*, s. 471.

17 Freud'un analiz ettiği bir Viyana Cemiyeti üyesi olan Robert Jokl şöyle demişti: "Bayan Rank psikanalizin bakış açısından 'sapmadı'... 'çok akıllıca' davrandı ve Freud'dan 'asla tam anlamıyla kopmadı'". Roazen, *How Freud Worked*, s. 124.

18 Sándor Ferenczi ve Otto Rank, *The Development of Psychoanalysis*, Çev. Caroline Newton (1924; yeni basım, New York: Dover, 1956).

19 Otto Rank, *The Trauma of Birth*, Çev. Sabir Yücesoy, (*Doğum Travması*, İstanbul: Metis, 2001).

20 *Age.*, s. 43.

21 Rank, Nunberg ve Federn, *Minutes*, 1. cilt, s. 233.

22 Rank, *The Trauma of Birth*.

23 Anneden ayrılmanın gerçek bir travma olarak vurgulanması, kabul gören teoriyle farklılık gösteren başka fikirlere yol açtı. Rank, çocukta "iyi" ve "kötü" anne imgeleri olduğunu ileri sürmüştü; birincisi rahimdeki hayatın keyfi ve emniyetiyle özdeşti, ikincisi ise doğum travması ve sonraki bütün ayrılık ve hüsranlarla özdeşti. Bu fikirler, annenin iyi ve kötü versiyonlara "ayrıldığını" tanımlayan sonraki teorilerin öncülleriydi. Rank'ın teorisinin önemi, iyi ve kötü imgeleri anne-çocuk ilişkisine bağlı gerçek haz ve acı deneyimleriyle ilintilendirmesidir, Melanie Klein'ın sonradan yapacağı gibi doğuştan gelen dürtülerle değil.

24 *Age.*, s. 46.

25 Rank sonradan *The Trauma of Birth*'in haddini aştığını söylemişti. O sıralarda tezini lafzen kabul edenler, bebeklerin doğum travmasına maruz kalmamaları için bütün doğumların sezaryenle yapılmasını öneriyorlardı!

26 Jones'tan alıntı, Lieberman, *Acts of Will*, s. 210.

27 Abraham, Freud/Abraham, s. 349.
28 Freud'un Rank'a yazdığı bir mektuptan alıntı, Taft, *Otto Rank*, s. 78-79.
29 Abraham, Freud/Abraham, s. 351.
30 Jones'un Abraham'a yazdığı mektuptan alıntı, Lieberman, *Acts of Will*, s. 223.
31 Freud'un Rank'a yazdığı bir mektuptan alıntı, Taft, *Otto Rank*, s. 99.
32 Rank'ın Freud'a yazdığı mektuptan, Lieberman, *Acts of Will*, s. 219.
33 Rank'ın Freud'a yazdığı mektuptan, Taft, *Otto Rank*, s. 101-103.
34 Jung, Freud/Jung, s. 534.
35 Freud'un Rank'a yazdığı bir mektuptan alıntı, Taft, *Otto Rank*, s. 108.
36 Rank'ın Komite'ye yazdığı mektuptan, *Age.*, s. 110 ve Lieberman, *Acts of Will*, s. 249.
37 Clark, *Freud*, s. 456.
38 Freud, Freud/Salomé, s. 143.
39 Freud'dan ayrıldıktan sonra, Amerika'ya yerleşmeden önce Rank Paris'te bulunmuş, başka faaliyetlerinin yanı sıra Anaïs Nin'i tedavi etmişti. Analiz bittikten sonra ilişkiye girmişlerdi —zaten Anaïs Nin hayatına giren hemen hemen her erkekle ilişkiye girerdi. Bkz. Lieberman, *Acts of Will*, s. xviii-xix ve Deirdre Bair, *Anais Nin: A Biography* (New York: Penguin Books, 1995), s. 186-193.
40 Freud'un 26 Nisan 1925'te Ferenczi'ye yazdığı mektuptan alıntı, Lieberman, *Acts of Will*, s. 260.
41 Sachs, *Freud: Master and Friend*, s. 150.
42 Rank'tan alıntı, Taft, *Otto Rank*, s. xvi.
43 Jones, *The Life and Work*, 3. cilt, s. 45. Lieberman, Jones'un başlattığı Rank'a iftira etme kampanyasını derinlemesine inceliyor. Bkz. *Acts of Will*, s. xxxix-xlii.
44 Freud'dan alıntı, Lieberman, *Acts of Will*, s. 321. Freud 1935'te hâlâ Rank'a yüklenmeyi sürdürüyordu; Arnold Zweig'a şöyle yazmıştı, "topu attı... ağır bir saplantılı nevrozu dört ayda iyileştirdiğini söyleyerek ortalıkta dolaşıyor!" Freud, Freud/Zweig, s. 107-108.
45 *New York Times Book Review*, 13 Ekim 1957, s. 7.
46 Otto Rank, *Modern Education*, çev. Mabel Moxon (New York: Knopf, 1932), s. 193-194.
47 Freud'un Rank'a yazdığı bir mektuptan alıntı, Taft, *Otto Rank*, s. 87.
48 Freud, *Three Essays on the Theory of Sexuality*, s. 224.
49 Freud, *Inhibitions, Symptoms and Anxiety*, s. 32.
50 *Age.*, s. 134.
51 John Bowlby'nin tartışması, "Grief and Mourning", s. 53-84.
52 Rank'tan alıntı, Taft, *Otto Rank*, s. xvi.

Bölüm 23. "Bir Kadın Ne İster?"

1 Freud, *The Future of an Illusion*, s. 7. *The Future of an Illusion* hakkında ilginç bir tartışma için bkz. Freud/Pfister yazışmaları, s. 115-116. Pfister, Freud'un bütün, dini kendi rasyonel, "bilimsel" bakış açısına indirgeme girişimini aşan pek çok iyi fikir öne sürüyor.
2 Freud, *Civilization and Its Discontents*, s. 72.
3 *Age.*, s. 82.
4 *Age.*, s. 134.
5 *Age.*, s. 145.
6 Aktaran Roazen, *Freud and His Followers*, s. 46, Otto Isakower'la röportajdan.
7 Freud, *Letters*, s. 400.
8 Freud, Freud/Jones, s. 677.
9 Freud'un 7 Şubat 1873'te Emil Fluss'a yazdığı bir mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 522.
10 Freud, *Three Essays on the Theory of Sexuality*, s. 151.
11 Freud, *The Question of Lay Analysis*, s. 212.
12 Freud'dan aktaran Jones, *The Life and Work*, 2. cilt, s. 468.
13 Freud, *Three Essays*, s. 22.
14 Freud, *Some Psychical Consequences*, s. 252-253.
15 Freud, *Female Sexuality*, s. 229-230.
16 Freud, *The Exceptions*, s. 315.
17 Freud, *Some Psychical Consequences*, s. 257-258. *Civlization and Its Discontents* çalışmasında şöyle der: "Kadınlar çok geçmeden uygarlığa muhalif olurlar, geriletici ve dizginleyici etkilerini sergilerler—bunlar en başta sevgi talepleriyle uygarlığın temellerini atmış olan aynı kadınlardır. Kadınlar, aileyi ve cinsel hayatı temsil eder. Uygarlık işleri daha çok erkeklerin konusu halini almıştır, karşılarına gittikçe zorlaşan vazifelerle çıkar ve onları, kadınların pek muktedir olmadıkları içgüdüsel yüceltmeleri gerçekleştirmeye zorlar" (s.103-104).
18 Karen Horney, "The Flight from Womanhood: The Masculinity Complex in Women as viewed by Men and Women", *Feminine Psychology*, y.h. Harold Kelman (1926; yeni baskı, New York: W.W. Norton, 1967, s. 54-70). Horney 1930'da Amerika'ya taşınmadan önce Abraham'ın Berlin Enstitüsü'nde ilk eğitimini almıştı. Ortodoks doktrinlere, özellikle de kadınlık teorisine karşı çıktığı için New York Psikanaliz Enstitüsü ve Amerikan Psikanaliz Derneği'nden ihraç edildi. Bkz. Bernard J. Paris, *Karen Horney: A Psychoanalyst's Search for Self-Understanding* (New Haven, Conn.: Yale University Pres, 1994).

19 Freud, *Female Sexuality*, s. 243.
20 Cynthia E. Russett, *Sexual Science: The Victorian Construction of Womanhood* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989), s. 190.
21 Bkz. Peiter M. Judson, "The Gendered Politics of German Nationalism in Austria: 1800-1900", *Austrian Women in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, y.h. David F. Good, Margarete Grandner ve Mary Jo Maynes, (Providence, R.I.: Berghahn Books, 1996,) s. 1-18.
22 John Stuart Mill'den alıntı, Russett, *Sexual Science*, s. 1.
23 Bu alanda harika bir genel bakış için bkz. Age. Good ve diğerleri, *Austrian Women* çalışması da bu başlık altında makaleler içeriyor.
24 Bkz. Marie-Luise Angerer, "The Discourse on Female Sexuality in Nineteenth Century Austria", *Austrian Women in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, y.h. David F. Good ve diğerleri, s. 179-196.
25 Wilhelm Fliess, *The Course of* Life'tan alıntı, Gay, *Freud*, s. 513.
26 Bkz. Judson, "The Gendered Politics", s. 8.
27 Bkz. James C. Albisetti, "Female Education in German-Speaking Austria, Germany and Switzerland, 1866-1914", *Austrian Women*, y.h. David F. Good ve diğerleri, s. 50.
28 Russett, *Sexual Sicence*, s. 28 ve 169.
29 Freud, Nunberg ve Federn, *Minutes*, 1. cilt, s. 351.
30 Adler, *Age.*, s. 352.
31 Yine de kadınlar psikanalize başvuruyordu, çünkü karışık duygularını ifade edebilecekleri pek az yer vardı. Analiz terapisinde kafa karışıklıklarını, çatışmalarını, sorunlarını —hatta cinselliklerini rahatça inceleyebiliyorlardı. Kadınlar "Psikanalizden ne bekliyorum?" sorusunu soruyorlardı. Psikanalizin kişisel özgürlüklerini arttırma potansiyelini keşfettikçe, çelişkili bir biçimde kadının aşağı olduğuna dair habis ve eski moda inançlarla dolu olduğunu da fark ediyorlardı.
32 Freud, Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 423, 476.

Bölüm 24. Sándor Ferenczi: Akıllı Bebek

Ferenczi'nin kapsamlı bir biyografisi yok. Bu bölümde kullanılan faydalı kaynaklar şunlar: pek çok faydalı makale içeren *The Legacy of Sándor Ferenczi* y.h. Lewis Aron ve Adrienne Harris (Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993); Andre E. Haynal, *The Technique at Issue: Controversies in Psychoanalysis from Freud and Ferenczi to Michael Balint*; Martin Stanton, *Sándor Ferenczi: Reconsidering Active Intervention* (Northvale, N.J.: Jason Aronson, 1991); Arnold W. Rachman'ın yayına hazırla-

dığı bir makale seçkisi olan "Psychoanalysis' Favorite Son: The Legacy of Sándor Ferenczi" (*Psychoanalytic Inquiry* 17, 1997). Roazen'ın *Freud and His Followers* kitabında Ferenczi'ye ayrılmış bir bölüm var, s. 363-371. Ferenczi'nin makaleleri iki cilt halinde toplanmış: *First Contributions to Psycho-Analysis* ve *Final Contributions to the Problems and Methods of Psycho-Analysis* (London: Hogarth Press, 1955). *The Clinical Diary of Sándor Ferenczi* paha biçilmez bir kaynak, y.h. Judith Dupont, çev. Michael Blaint ve Nicola Z. Jackson (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1955) ve elbette iki ciltlik Freud/Ferenczi mektupları.

1 Freud, Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 202.
2 Ferenczi'nin 3 Eylül 1923'te Freud'a yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 576.
3 Freud, Freud/Jones, s. 708-709.
4 Ferenczi, *The Clinical Diary, s.* 160, 186.
5 Ferenczi'nin, Georg Groddeck'e yazdığı mektuptan alıntı, Stanton, *Sándor Ferenczi*, s. 7.
6 Ferenczi, Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 383.
7 Freud, *Sándor Ferenczi (Obituary)*, s. 227-228.
8 Ferenczi, Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 219.
9 Ferenczi'nin, Groddeck'e 24 Aralık 1921'de yazdığı mektuptan alıntı, Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 215'te dipnotta.
10 Ferenczi, Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. 219.
11 Freud, *Age.*, s. 221. Palermo olayım Lewis Aron derinlemesine tartışmış, " 'Yours, Thirsty for Honesty Ferenczi': Some Background to Sándor Ferenczi's Pursuit of Mutuality", *American Journal of Psychoanalysis* 58, 1998, s. 5-20.
12. Psikanalist-tarihçi Andre Haynal şöyle demiş:

> Elma'nın psikanalizinde, iki erkek arasında bolca boşboğazlık olmuştu... Bu işin içindeki herkes boşboğazlık yapmıştı: Ferenczi, Freud'a Elma'nın mektuplarının kopyalarını göndermişti, bu mektuplarda Elma, 'Freud'un Ferenczi'ye kendisi hakkında yazdıklarını öğrenmek istiyordu'; Freud, Gizella'ya Ferenczi hakkında gizli şeyler yazmış —mektup sonunda Ferenczi'nin eline geçmişti... Ferenczi de Freud'dan, kendi adına Gizella'ya bazı şeyler söylemesini rica etmişti... Ferenczi Elma hakkında konuşmak için Freud'u Viyana'da ziyaret etmişti. Bu buluşma, o sırada Viyana'da oturan Elma'dan saklanmıştı.

Haynal, giriş yazısı, Freud/Ferenczi, 1. cilt, s. xxiii.
13 Freud, Freud/Jung, s. 270-271.

14 Freud, Freud/Ferenczi, 1.cilt, s. 254.
15 *Age.*, s. 327.
16 *Age.*, s. 340.
17 *Age.*, s. 349.
18 *Age.*, s. 395.
19 Ferenczi, *Age.*, s. 336, 343, 375.
20 Freud, *Age.*, s. 324.
21 Ferenczi, *Age.*, s. 413. Ferenczi-Freud-Gizella-Elma meselesinin ayrıntılı bir tartışması için bkz. Andre Haynal ve Ernst Falzeder, "'Healing Through Love'? A Unique Dialogue in the History of Psychoanalysis" (*Free Associations* 2, 1991, s. 1-20)
22 Bkz. Ferenczi, *Thalassa: A Theory of Genitality*, çev. Henry A. Bunker (1924; yeniden basım, London: Karnac Books, 1989). Burada Ferenczi, Freud'un *Beyond the Pleasure Principle* adlı eserindeki "ölüm içgüdüsü" ve "nirvana ilkesi" gibi spekülasyonlara giriyor. Freud, Ferenczi'nin ölümü ardından yazdığı yazıda, *Thalassa*'yı "en önemli ve en üretken başarısı..." (s.288) olarak tanımlamış, ama Ferenczi'nin sonraki eserlerinde gerçekçi olmayan bir "iyileştirme ihtiyacı" teşhis etmişti.
23 Ferenczi'nin son yıllarındaki klinik yenilikler, beş makalesinde ana hatlarıyla belirtilmiştir, *Final Contributions to the Problems and Methods of Psycho-Analysis*'de yer alan makaleler şöyle: "The Problem of the Termination of the Analysis" (1927), s. 77-85; "The Elasticity of Psycho-Analytic Technique" (1928), s. 87-101; "The Principle of Relaxation and Neocatharsis" (1929), s. 108-125; "Child Analysis in the Analysis of Adults" (1931), s. 126-141; ve "Confusion of Tongues between Adults and the Child" (1933), s. 156-167.
24 Ferenczi, "Elasticity of Technique", s. 95.
25 Ferenczi, "Child Analysis", s. 138.
26 *Confusion of Tongues* makalesi üzerine, psikanaliz kurumu tarafından nasıl karşılandığını da içeren ayrıntılı bir tartışmayı Arnold W. Rachman yapmış, "The Confusion of Tongues Theory: Ferenczi's Legacy to Psychoanalysis" (*Cahiers Psychiatriques Genevois* [Özel sayı], 1994, s. 235-255).
27 Ferenczi, "Confusion of Tongues", s. 157. Başkalarının yanı sıra Freud da, Ferenczi'nin nevrozu kavrayışının ve tedavi yaklaşımının, sadece gördüğü az sayıda "zor vakaya" uygulanabileceğine savunmuştu. Freud, kendisinin aynı klinik olgularla karşılaşmadığını çünkü daha "sağlıklı" bireylerle —temel olarak eğitim gören analistlerle— çalıştığını söylemişti. Freud'un vakalarının, inanmayı tercih ettiği gibi trav-

madan uzak olup olmadığı tartışma götürür; Dora, Sıçan Adam, Kurt Adam, Horace Frink, H.D. ve daha pek çoğunun ciddi rahatsızlıkları vardı. Esas mesele, Ferenczi'nin vakalarının aslında *Studies on Hysteria*'da tanımlanan hastalara çok benzemesiydi; Freud psikanalizin temellerini işte bu hastlardan yola çıkarak atmıştı. Freud'la Ferenczi arasındaki farklılığın değişik hastalarla çalışmalarından kaynaklandığı tezi doğru değildir. Ferenczi de Rank gibi Breuer'in 1890'larda bulduklarını yeniden keşfetmiştir: travmanın rolü, çözülme, benlik parçalanması ve "dostça" ve işbirliğine dayalı yaklaşımın değeri, Freud'un çoktan gözden çıkarttığı fikirlerdi. *The Clinical Diary* (s.58)'de Ferenczi şöyle der: "Bu süreçte kendime muhtemelen Dr. Breuer'i örnek aldım; bir histeriğin en manasız sözlerinde bile gerçeği aramaktan ve bulmaktan kaçınmamıştı o, bunu yaparken de hem teorik hem teknik açıdan hastanın sunduğu ipuçlarına ve imalara güvenmişti".

28 Ferenczi, *The Clinical Diary*, s. 194.

29 Freud, *Sándor Ferenczi (Obituary)*, s. 229.

30 Judith Dupont, "Michael Balint: Analysand, Pupil, Friend and Successor to Sándor Ferenczi", *The Legacy of Sándor Ferenczi* , Aron ve Harris, s. 156.

31 Ferenczi, Freud/Ferenczi, 2. cilt, s. 252-254. Ferenczi'nin mektubunda açıkladığı gibi vaka karmaşıktır. Genç kadın tedaviye geldiğinde intihara meyilliydi, Ferenczi kararsız bir rota izlemiş, kızla bir yakınlaşmış, bir uzaklaşmıştı. Onu hayat hikâyesini yazmaya teşvik etmiş, bunu yayınlatma isteğini onaylamamıştı. Ona olan empatisiyle Freud'un kurallarını uygulamak arasında sıkışıp kalmış gibiydi. Mektubunda da kabul ettiği gibi kadınlara karşı beslediği karmaşık duygular, bu genç kadına da zarar vermişti.

32 Clara Thompson'dan aktaran Haynal, *The Technique at Issue*, s. 30.

33 Jones, Freud/Jones, s. 729.

34 Freud'dan aktaran Haynal, *The Technique at Issue*, s. 30 ve Dupont, Ferenczi, *The Clinical Diary*, s. 3-4.

35 Arnold W. Rachman, "Ferenczi and Sexuality", Aron ve Harris, *The Legacy of Sándor Ferenczi*, s. 84-85.

36 Ferenczi, *The Clinical Diary*, s. 93, 185-186. Ferenczi'nin, Freud'a atfettiği "nevrotikten adam olmaz" sözünü başka pek çok kaynak da destekliyor. Freud, İtalyan takipçisi Eduardo Weiss'a şöyle demiş: "Maalesef sadece birkaç hasta onlara verdiğimiz emeği hakediyor". Bkz. Weiss, *Sigmund Freud as a Consultant: Recollections of a Pioneer in Psychoanalysis* (New York; Intercontinental Medical Book Corp., 1970), s. 37. Oskar Pfister'e şöyle yazmıştı: "Genelde insanoğlunda 'iyi' olan

pek az şey buldum. Benim gördüğüm kadarıyla çoğu beş para etmez". Freud/Pfister, s. 61. 1928 Nisanı'nda, Macar psikanalist İstvan Hollos' şöyle demişti: "Sonunda bu hasta insanları sevmediğimi, benden ve insani olan her şeyden bu kadar uzak olmalarına sinirlendiğimi kendi kendime itiraf ettim... [belki de] bu *ide* karşı bir düşmanlıktan, zihnin önceliğine her zamankinden daha fazla taraftar olmamdan kaynaklanıyordur. Başka ne olabilir?" Gay, *Freud*, s. 537.

37 Freud'un Eitingon'a yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 582.

38 Freud, Freud/Jones, s. 708-709.

39 Freud'un Eitingon'a yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 583.

40 Freud'dan Anna'ya, *Age.*, s. 584.

41 Freud'un Ferenczi'nin elini sıkmayışını Fromm, *Sigmund Freud's Mission*, s. 69-70'de anlatıyor, bunu Ferenczi'nin öğrencisi ve dostu olan Izette de Forest'ten duymuş. Ayrıca bkz. Haynal, *The Technique at Issue*, s. 52.

42 Ferenczi, *The Clinical Diary*, s. 212.

43 Michael Balint'ten alıntı, *Age.*, s. ,222.

44 Jones, *The Life and Work*, 3. cilt, s. 45. Ayrıca bkz. s. 127, 166, 176, 178.

45 Freud'un Anna'ya yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 583-584.

46 Michael Balint, "Sándor Ferenczi's Last Years", editöre mektup (*International Journal of Psychoanalysis* 39, 1958, s. 68-71).

47 Haynal, *The Technique at Issue*, s. 53-54. Ayrıca bkz. Sandor Lorand, "Sándor Ferenczi: Pioneer of Pioneers", Alexander, Eisenstein ve Grothjahn, *Psychoanalytic Pioneers*, s. 14-35. Haynal ve Ernst Falzeder, "The Psychoanalytic Movement: 'Healing Through Love?' A Unique Dialogue in the History of Psychoanalysis"de şöyle diyor: "Ferenczi öldükten sonra, böylesi yakın bir dostluğun bile bu sorunlar yüzünden sona ermesinden etkilenen analistler, teknik konusundaki tartışmalarda daha ihtiyatlı olmaya başladılar" (s.17).

Bölüm 25. Son Yıllar

1 Freud'un Ferenczi'ye 23 Ekim 1927'de yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 541. Bonaparte'ın, Freud'la analizi de dahil, hayatı için bkz. Bertin, *Marie Bonaparte*.

2 Freud'un 30 Ekim 1925'te Eitingon'a yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 542.

3 1933'te Freud tarafından analiz edilen Amerikalı psikiyatr Roy Grinker, köpeğin odadan dışarı çıkmak için kapıyı tırmaladığını, Freud'un

da "Jo-Fi konuştuklarınızı onaylamıyor", dediğini bildirmişti. Köpek geri geldiğinde ise "Jo-Fi size bir şans daha veriyor", demişti. Grinker şöyle anlatıyordu: "büyük bir hararetle duygularımı anlatırken, kahrolası köpek üzerime atladı, Freud 'Gördünüz mü, Jo-Fi kaygınızın kaynağını bulduğunuz için sizin adınıza ne kadar heyecanlandı,' dedi". Bunlar "Dr. Roy Grinker'ın Anıları"nda aktarılmıştı. (*Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 3, 1975), s. 216.

4 Freud'un aldığı ücret günümüz parasıyla, saatte 363 dolara eşittir.

5 Freud, Freud/Jones, s. 716.

6 Freud'un Sam Freud'a yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 593.

7 Freud'un 17 Haziran 1936'da Arnold Zweig'a yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 613. Freud/Zweig mektuplarından çıkarılan bölüm şöyleydi, "... tutkulu bir kadın cinselliğini neredeyse tümüyle yücelttiğinde!"

8 Freud'un 27 Eylül 1936'da Marie Bonaparte'a yazdığı mektuptan alıntı, Jones, *The Life and Work*, 3. cilt, s. 209.

9 Freud'un 3 Ocak 1937'de Marie Bonaparte'a yazdığı mektuptan alıntı, Mason'un Freud/Fliess mektuplarına yazdığı giriş yazısı, s. 7. Bkz. Mahony, *Freud's Dora, s.* 23. Mahony, Freud/Fliess ilişkisi üzerine de uzun bir makale yazmıştı "Friendship and Its Discontents" (*Contemporary Psychoanalysis* 15, 1979, s. 55-109).

10 Freud'un 22 Haziran 1937'de Arnold Zweig'a yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 615. Bu mektup Freud/Zweig yazışmaları arasında yoktur. Freud'un *Judenbube* terimini nasıl çevirmek gerektiği üzerine tartışma çıkmıştır. Jones buna ilk başta "Yahudi çocuk" demişti, "küçük Yahudi" sözü küçümseme içerdiğinden Gay de "Yahudi çocuk" demeyi tercih etmişti. Gay, Freud'un Adler'e yaptığı göndermenin "katı ve kötü niyetli" olduğunu söylüyor; Adler'e karşı nefretinin hiç yumuşamadığı gayet açık.

11 10 Şubat 1937, *Age.*, s. 616; Freud/Zweig'a alınmamış.

12. Daha ayrıntılı bir anlatım için bkz. Gay, *Freud*, s. 779. Gay ilk başta bu hikâyeye şüpheyle yaklaşmıştı ama bunu yazan Robert McCully'yle görüştükten sonra ikna olmuştu. Bkz. Robert McCully, "Remarks on the Last Contact between Freud and Jung" (*Quadrant: Journal of the C.G. Jung Foundation* 20, 1987, s. 73-74). Ayrıca bkz. McLynn, *Jung*, s. 416-417.

13 Freud-Bullitt ilişkisi ve Wilson psikobiyografisi üzerinde birlikte çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gay, *Freud*, s. 555-562. Clark, *Freud*, s. 474-478'de, Gay'in aksine bu uyduruk kitap için Freud'u övmez.

14 Esas hikâyeyi Jones anlatmıştır, Jones, *The Life and Work*, 3. cilt, s. 226.

Gerçek belgeyi Roazen aktarmıştır, *Meeting Freud's Family*, s. 47, burada bir makaleyi zikreder, *Journal of the International Association for the History of Psychoanalysis*, İngilizce basım, 8, 1989, s. 13-14.

15 Bkz. Jones, *The Life and Work*, 3. cilt, s. 228.

16 Freud'dan aktaran LaForgue, Ruitenbeek, *Freud as We Knew Him*, s. 344.

17 Freud'un Eitingon'a 5 Mart 1939'da yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 646.

18 Bkz. Schur, *Freud: Living and Dying*, s. 529. Gay, Schur'un yayınlamadığı malzemeye dayanarak son günleri, *Freud* s. 651, 739'da anlatmıştır.

19 Martha'nın 7 Kasım 1939'da Ludwig Binswanger'e yazdığı mektuptan alıntı, Gay, *Freud*, s. 60.

20 Edward Bernays hakkında ilginç bir döküm için bkz. Malcolm Gladwell, "The Spin Myth", *New Yorker*, 6 Temmuz 1998, s. 66-74.

Ek Bölüm. Bitimsiz Psikanaliz: Terapist Olarak Freud

1 Freud, *Analysis Terminable and Interminable*, s. 216.

2 *Age.*, s. 230.

3 *Age.*, s. 222.

4 Bkz. Masson, *The Assault on Truth*, s. 241-258.

5 Freud, *Analysis Terminable and Interminable*, s. 243.

6 *Age.*, s. 250.

7 *Age.*, s. 252.

8 Bkz. David J. Lynn ve George E. Vailant, "Anonymity, Neutrality and Confidentiality in the Actual Methods of Sigmund Freud: A Review of Forty-Three Cases, 1907-1939" (*American Journal of Psychiatry*, 155:2, 1998, s. 163-171).

Kaynakça

ABRAHAM, Hilda C., ve FREUD, Ernst L., y.h. *A Psychoanalytic Dialogue: The Letters of Sigmund Freud and Karl Abraham, 1907-1926.* Çev: Bernard Marsh ve Hilda C. Abraham. London: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1965.

ABRAHAM, Karl. *Selected Papers of Karl Abraham, M.D.* Çev: Douglas Bryan ve Alix Strachey. London: Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, 1949.

AINSWORTH, Mary, BLEHAR, M.C., WATERS, E., ve WALL, S. *Patterns of Attachment.* Hillsdale, N.J.: Erlbaum, 1978.

ALBISETTI, James C. "Female Education in German-Speaking Austria, Germny, and Swietzerland, 1866-1914" İçinde, David F. Good, Margarete Grandner ve Mary Jo Maynes, y.h. *Austrian Women in the Nineteenth and Twentieth Centuries: Cross-disciplinary Perspectives.* Providence, R.I.: Berghahn Books, 1996, s. 39-58.

ALEXANDER, Franz, EISENSTEIN, Samuel ve GROTJAHN, Martin, y.h. *Psychoanalytic Pioneers.* New York: Basic Books, 1966.

ANGERER, Marie-Luise. "The Discourse on Female Sexuality in Nineteenth Century Austria" İçinde, Devid F. Good, Margarete Grandner, ve Mary Jo Maynes, y.h. *Austrian Women in the Nineteenth and Twentieth Centuries: Cross-disciplinary Perspectives.* Providence, R.I.: Berghahn Books, 1996, s. 179-196.

ANSBACHER, Heinz L., ve ANSBACHER, Rowena R., y.h. *The Individual Psychology of Alfred Adler.* New York: Basic Books, 1956.

ANTHONY, E.J. "The Reactions of Parents to the Oedipal Child" İçinde E.J. Anthony ve Theresa Benedek, y.h., *Parenthood.* Boston: Little, Brown, 1970, s. 275-288.

APPIGNANESI, Lisa ve FORRESTER, John. *Freud's Women.* London: Virago Press, 1992.

ARON, Lewis. "Yours, Thirsty for Honesty, Ferenczi': Some Background to Sándor Ferenczi's Pursuit of Mutuality". *American Journal of Psychoanalysis* 58, 1998, s. 5-20.

ARON, Lewis, ve HARRIS, Adrienne, y.h. *The Legacy of Sándor Ferenczi.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993.

ATWOOD, George E., ve STOLOROW, Robert D. "Freud". İçinde *Faces in a Cloud: Subjectivity in Personality Theory.* 2. baskı. New York: Jason Aronson, 1993.

———. "C.G. Jung". İçinde *Faces in a Cloud: Subjectivity in Personality Theory.* 2. baskı. New York: Jason Aronson, 1993.

BABINGTON, Anthony. *Shell-Shock: A History of the Changing Attitudes to War Neurosis.* London: Leo Cooper, 1997.

BLAIR, Deirdre. *Anaïs Nin: A Biography.* New York: Penguin Books, 1995

BALINT, Michael. "Sándor Ferenczi's Last Years". Editöre mektup. *International Journal of Psychoanalysis* 39, 1958, s. 68-71.

BARKER, Pat. *Regeneration.* New York: Viking, 1991.

BEEBE, Beatrice, ve LACHMANN, Frank M. "Mother-Infant Mutual Influence and Precursors of Psychic Structure". İçinde Arnold Goldberg, y.h., *Progress in Self-psychology, c.*3. Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1988, s. 3-25.

BEEBE, Beatrice, LACHMANN, Frank ve JAFFE, Joseph. "Mother-Infant Interaction Structures and Presymbolic Self and Object Representations". *Psychoanalytic Dialogues 7,* 1997, s. 133-182.

BELLER, Steven. *Vienna and the Jews: 1867-1938.* Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1989.

BERGAHN, Volker R. *Militarism: The History of an International Debate, 1861-1979.* Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1981.

BERKLEY, George E. *Vienna and Its Jews: The Tragedy of Success, 1880s-1980s.* Cambridge, Mass.: Abt Books, 1988.

BERNHEIMER, Charles ve KAHANE, Claire, y.h. *In Dora's Case: Freud-Hysteria-Feminism.* New York: Columbia University Press, 1985.

BERTIN, Celia. *Marie Bonaparte: A Life.* New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1982.

BETTELHEIM, Bruno. *Freud and Man's Soul.* New York: Knopf, 1983.

BILINSKY, John M. "Jung and Freud: The End of a Romance". *Andover Newton Quarterly 10,* 1969, s. 39-43.

BINNEVELD, Hans. *From Shell-Shock to Combat Stress: A Comparative History of Military Psychiatry.* Çev: John O'Kane. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997.

BINSWANGER, Ludwig. *Sigmund Freud: Reminiscences of a Friendship.* New York: Grune and Stratton, 1957.

BLANTON, Smiley. *Diary of My Analysis with Sigmund Freud.* New York: Hawthorn Books, 1971.

BONADEO, Alfredo. *Mark of the Beast: Death and Degradation in the Literature of the Great War.* Lexington: University Press of Kentucky, 1989.

BONAPARTE, Marie, FREUD, Anna ve KRIS, Ernst, y.h. *The Origins of Psycho-Analysis: Letters to Wilhelmm Fliess: Drafts and Notes: 1887-1902.* New York: Basic Books, 1954.

BONOMI, Carlo. "Sexuality and Death' in Freud's Discovery of Sexual Aetiology". *International Forum of Psychoanalysis* 3, 1994, s. 63-87.

———. "Why Have We Ignored Freud the 'Pediatrician'?" *Cahiers Psychiatriques Genevois,* Özel Sayı, 1994, s. 55-99.

BORCH-JACOBSON, Mikkel. *Remembering Anna O.: A Century of Mystification.* Çev: Kirby Olson. New York: Routledge, 1996.

BOTTOME, Phyllis. *Alfred Adler: Apostle of Freedom.* London: Faber and Faber, 1939.

BOWLBY, John. "Grief and Mourning in Infancy and Early Childhood". *Psychoanalytic Study of the Child* 15, 1960, s. 9-94.

———. *Attachment and Loss.* Cilt 1: *Attachment.* New York: Basic Books, 1969.

———. *Attachment and Loss.* Cilt 2: *Separation.* New York: Basic Books, 1973.

BRABENT, Eva, FALZEDER, Ernst ve GIAMPIERI-DEUTSCH, Patrizia, y.h. *The Correspondance of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi.* Cilt 1, *1908-1914.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993.

BREGER, Louis. "Function of Dreams". *Journal of Abnormal Psychology Monograph* 72, s. 1-28, 1967.

———. *From Instinct to Identity: The Development of Personality.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1974.

———. *Freud's Unfinished Journey: Conventional and Critical Perspectives in Psychoanalytic Theory.* London: Routledge ve Kegan Paul, 1981.

———. "Freud Conventionalized: Review of Frank J. Sulloway, *Freud: Biologist of the Mind". Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 9, 1981, s. 459-472.

———. *Dostoevsky:The Author as Psychoanalyst.* New York: New York University Press, 1989.

BREGER, Louis, y.h. *Clinical-Cognitive Psychology: Models and Integrations.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1969.

BREGER, Louis, HUNTER, Ian ve LANE, Ron W. "The Effects of Stress on Dreams". *Psychological Issues,* monograph 27. New York: International Universities Press, 1971.

BRIDENTHAL, Renate ve KOONZ, Claudia, y.h. *Becoming Visible: Women in European History.* Boston: Houghton Mifflin Company, 1977.

BRODIE, Janet F. *Contraception and Abortion in Nineteenth-Century America.* Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1994.

BROEHLICH, Walter, y.h. *The Letters of Sigmund Freud to Eduard Silberstein: 1871-1881.* Çev: Arnold J. Pomerans. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1990.

BROMBERG, Philip M. "Hysteria, Dissociation, and Cure: Emmy von N Revisited, y.h". *Psychoanalytic Dialogues* 6, 1996, s. 55-71.

———. *Standing in the Spaces: Essays on Clinical Process, Trauma and Dissociation.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1998.

BROME, Victor. *Jung.* New York: Atheneum, 1981.

BURLINGHAM, Michael J. *The Last Tiffany: A Biography of Dorothy Tiffany Burlingham.* New York: Atheneum, 1989.

BYCK, Robert, y.h. *Cocaine Papers by Sigmund Freud.* New York: New American Library, 1974.

BYNUM, W.F., PORTER, Roy ve SHEPHERD, Michael, y.h. *The Anatomy of Madness: Essays in the History of Psychiatry,* cilt 1-2. London: Travistock Publications, 1985.

CAROTENUTO, Aldo. *A Secret Symmetry: Sabina Spielrein between Jung and Freud.* Çev: Arno Pomerans, John Shepley ve Krishna Winston. New York: Pantheon, 1982.

CARR, William. *The Origins of the War of German Unification.* London: Longman, 1991.

CHICKERING, Roger. *Imperial Germany and a World Without War: The Peace Movement and German Society, 1892-1914.* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1975.

CLARK, Ronald W. *Freud: The Man and the Cause.* New York: Random House, 1980.

COCKS, George, y.h. *The Curve of Life: Correspondence of Heinz Kohut.* Chicago: University of Chicago Press, 1994.

COHEN, Gary B. *Education and Middle-class Society in Imperial Austria, 1848-1918.* West Lafayette, Ind: Purdue University Press, 1996.

COLBY, Kenneth M. "On the Disagreement between Freud and Adler". *American Imago* 8, 1951, s. 229-238.

COUCH, Arthur S. "Anna Freud's Adult Psychoanalytic Technique: A Defense of Classical Analysis". *International Journal of Psychoanalysis* 76, 1995, s. 153-171.

CRANEFIELD, Paul F. "Josef Breuer's Evaluation of His Contribution to Psychoanalysis". *International Journal of Psycho-Analysis* 39, 1958, s. 319-322.

CREWS, Frederick C. *The Memory Wars: Freud's Legacy in Dispute.* New York: New York Review, 1995.

CREWS, Frederick C., y.h. *Unauthorized Freud: Doubters Confront a Legend.* New York: Viking, 1998.

CROOK, Paul. *Darwinism, War and History.* Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1994.

DAVIES, Jody M. ve FRAWLEY, Mary G. *Treating the Adult Survivor of Childhood Sexual Abuse.* New York: Basic Books, 1994.

DECKER, Hannah S. "The Medical Reception of Psychoanalysis in Germany, 1894-1907: Three Brief Studies". *Bulletin of History of Medicine* 45, 1971, s. 461-481.

———. *Freud, Dora, Vienna 1900.* New York: Free Press, 1991.

DEUTSCH, Helene. "Freud and His Pupils: A Footnote to the History of the Psychoanalytic Movement". *Psychoanalytic Quarterly* 9, 1940, s. 184-194.

DONN, Linda. *Freud and Jung: Years of Friendship, Years of Loss.* New York: Scribner's, 1988.

DORSEY, John M. *An American Psychiatrist in Vienna, 1935-1937, and His Sigmund Freud.* Detroit: Center for Health Education, 1976.

DUPONT, Judith. "Michael Balint: Analysand, Pupil, Friend, and Successor to Sándor Ferenczi". İçinde Lewis Aron ve Adrienne Harris, y.h., *The Legacy of Sándor Ferenczi.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993.

EDMUNDS, Lavinia."His Master's Choice". *Johns Hopkins Magazine,* Nisan 1988, s. 40-49. Yeniden basım, içinde, Fredrick C. Crews, y.h., *Unauthorized Freud: Doubters Confront a Legend.* New York: Viking, 1998, s. 261-176.

EDWARDS, Anne. *Sonia: The Life of Countess Tolstoy.* New York: Simon and Schuster, 1981.

EISSLER, Kurt. *Talent and Genius: The Fictitious Case of Tausk contra freud.* New York: Quadrangle Books, 1971.

EITINGON, Max. "Bulletin of the International Psychoanalytical Association". *International Journal of Psychoanalysis* 9, 1928.

ELLENBERGER, Henri F. *The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry.* New York: Basic Books, 1970.

———. "The Story of Anna O.: A Critical Review of New Data". *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 8, 1972, s. 267-279.

ENGELMAN, Edmund. *Bergasse 19: Sigmund Freud's Home and Offices, Vienna 1938.* Chicago: University of Chicago Press, 1976.

ERIKSON, Erik. "The Dream Specimen of Psychoanalysis". *Journal of the American Psychoanalytic Association* 2, 1950, s. 5-56.

———. *Insight and Responsibility.* New York: W. W. Norton, 1964.

ESTERSON, Allen. *Seductive Mirage: An Exploration of the Work of Sigmund Freud*. Chicago: Open Court, 1993.

EVANS, Richard J. *Comrades and Sisters. Feminism, Socialism, and Pacifism in Europe, 1870-1975*. New York: St. Martin's Press, 1987.

FALZEDER, Ernst. "Whose Freud Is It? Some Reflections on Editing Freud's Correspondence". *International Forum of Psychoanalysis* 5, 1996, s. 77-86.

FALZEDER, Ernst ve BRABANT, Eva, GIAMPIERI-DEUTSCH, Patrizia'nın katkılarıyla. *The Correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi*. Cilt 2, *1914-1919*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996.

FARRELL, John. *Freud's Paranoid Quest: Psychoanalysis and Modern Suspicion*. New York: New York University Press, 1996.

FERENCZI, Sándor. *First Contributions to Psycho-Analysis* ve *Final Contributions to the Problems and Methods of Psycho-Analysis*. London: Hogarth Press, 1955.

———. *Thalassa: A Theory of Genitality*. Çev: Henry A. Bunker. 1924. Yeniden basım, London: Karnac Books, 1989.

———. *The Clinical Diary of Sándor Ferenczi*. Y.h. Judith Dupont. Çev: Micahel Balint ve Nicola Z. Jackson. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1995.

FERENCZI, Sándor ve RANK, Otto. *The Development of Psychoanalysis*. Çev: Caroline Newton. 1924. Yeniden basım, New York. Dover, 1956.

FERGUSON, Niall. *The Pity of War*. New York: Basic Books, 1999.

FERRIS, Paul. *Dr. Freud: A Life*. Washington, D.C.: Counterpoint, 1997.

FINKELHOR, David. *Sexually Victimized Children*. New York: Free Press, 1979.

FINKELHOR, David, y.h. *A Sourcebook on Child Sexual Abuse*. Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1986.

FLIESS, Robert. *Symbol, Dream and Psychosis*. New York: International Universities Press, 1973.

FRAENKEL, Josef, y.h. *The Jews of Austria: Essays on Their Life, History and Destruction*. London: Vallentine, Mitchell, 1970.

FREEMAN, Lucy. *The Story of Anna O*. New York: Walker, 1972.

FREUD, Anna. "Beating Fantasies and Daydreams". *International Journal of Psychoanalysis* 4, 1923, s. 89-102.

———. "An Introduction to the Technique of Child Analysis". İçinde, *The Writings of Anna Freud*, cilt 1, New York: International Universities Press, 1973.

FREUD, Ernst L., y.h. *The Letters of Sigmund Freud*. Çev: Tania Stern ve James Stern. New York: Basic Books, 1960.

———. *The Letters of Sigmund Freud and Arnold Zweig.* New York: Harcourt, Brace and World, 1970.

FREUD, Ernst, FREUD, Lucie ve GRUBRICH-SIMITIS, Ilse, y.h. *Sigmund Freud, His Life in Pictures and Words.* Çev: Christine Trollope. New York: Harcourt, Brace, Jovanovic, 1976.

FREUD, Harry. "My Uncle Sigmund". İçinde, Hendrik M. Ruitenbeck, y.h., *Freud as We Knew Him.* Detroit: Wayne State University Press, 1973, s. 312-313.

FREUD, Martin. *Sigmund Freud: Man and Father.* New York: Vanguard Press, 1958.

FREUD, Sigmund. Bütün başlıkların yeraldığı *The Standart Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud,* y.h. ve çev.: James Strachey, Anna Freud'un katkıları ve Alix Strachey ile Alan Tyson'ın yardımlarıyla. Lonfdra: Hogarth Press. Çalışmalar başlık, cilt, tarih ve sayfa numarasına göre verilmiştir.

———. *Studies on Hysteria* (with Josef Breuer), 2, 1893-1895, s. 1-335 (*Stüdien über Hysterie*) [*Histeri Üzerine Çalışmalar,* çev. Emre Kapkın, İstanbul: Payel, 2001] .

———. *Charcot (Obituary),* 3, 1893, s. 9-23 (*Charcot*)

———. *The Aetiology of Hysteria,* 3, 1896, s. 189-221 (*Zur Ätiologie der Hysterie).*

———. *Sexuality in the Aetiology of the Neurosis,* 3, 1898, s. 261-285 (*Die Sexualität in der Ätiologie der Neurosen*)

———. *Screen Memories,* 3, 1899, s. 301-322 (*Über Deckerinnerungen).*

———. *The Interpretation of Dreams,* 4 ve 5, 1900, s. 1-627 (*Die Traumdeutung*) [*Düşlerin Yorumu* 1,çev. Emre Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları, 1996] [*Düşlerin Yorumu II,* çev. Emre Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları, 1996]

———. *On Dreams,* 4, 1901, s. 631-686 (*Über den Traum).*

———. *The Psychopathology of Everyday Life,* 6, 1901, s. 1-310 (*Zur Psychopathologie des Alltagslebens) [Günlük Yaşamın Psikopatolojisi,* çev. Şemsa Yeğin, İstanbul: Payel Yayınları, 1996].

———. *Fragment of an Analysis of a Case of Hysteria,* 7, 1905, s. 3-122. (*Bruchstück einer Hysterie-Analyse [Dora].*) [*Olgu Öyküleri* 1 *"Dora ve Küçük Hans"* içinde, çev. Ayhan Eğrilmez, İstanbul: Payel Yayınları, 1998].

———. *Three Essays on the Theory of Sexuality,* 7, 1905, s. 125-243 [*Cinsellik Üzerine* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki, 1997] (*Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*).

———. *Jokes and Their Relations to the Unconscious,* 8, 1905, s. 3-258(*Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten) [Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri,* çev. Emre Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları, 1996].

———. *Obsessive Actions and Religious Practices*, 9, 1907, s. 115-127 (*Zwangshandlungen und Religionsübungen*) [*Dinin Kökenleri* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995].

———. *'Civilized' Sexual Morality and Modern Nervous Illness*, 9, 1908, s. 177-204 (*Die "kulturelle" Sexualmoral und die moderne Nervosität*) [*Uygarlık Din ve Toplum* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995].

———. *Analysis of a Phobia in a Five-Year-Old-Boy*, 10, 1909, s. 3-149 (*Analyse der Phobie eines fünfjährigen Knaben*).

———. *Notes Upon a Case of Obsessional Neurosis*, 10, 1909, s. 153-326 (*Bemerkungen über einen Fall von Zwangsneurose*) [*Olgu Öyküleri I*ı içinde, çev. Ayhan Eğrilmez, İstanbul: Payel Yayınları, 1996].

———. *Five Lectures on Psychoanalysis*, 11, 1910, s. 3-36 (*Über Psychoanalyse. Fünf Vorlesungen*).

———. *The Handling of Dream-Interpretation in Psychoanalysis*, 12, 1911, s. 85-96 (*Die Handhabung der Traumdeutung in der Psychoanalyse*).

———. *The Dynamics of the Transference*, 12, 1912, s. 97-108 (*Zur Dynamik der Übertragung*).

———. *Recommendations to Physicians Practising Psycho-Analysis*, 12, 1912, s. 109-120 (*Ratschläge für den Arzt bei der psychoanalytischen Behandlung*).

———. *On Beginning the Treatment (Further Recommendations on the Technique of Psychoanalysis, I)*, 12, 1913, s. 121-144 (*Zur Einleitung der Behandlung (Weitere Ratschläge zur Technik der Psychoanalyse, I)*).

———. *Remembering, Repeating and Working-Through (Further Recommendations on the Technique of Psychoanalysis, II)*, 12, 1914, s. 145-156 (*Erinnern, Wiederholen und Durcharbeiten (Weitere Ratschläge zur Technik der Psychoanalyse, II)*).

———. *Observations on Transference-Love (Further Recommendations on the Technique of Psychoanalysis, III)*, 12, 1914, s. 157-171 (*Bemerkungen über die Übertragungsliebe (Weitere Ratschläge zur Technik der Psychoanalyse, III)*).

———. *Totem and Taboo*, 13, 1912, s. 1-161 (*Totem und Tabu*) [*Dinin Kökenleri* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995].

———. *Some Reflections on Schoolboy Psychology*, 13, 1914, s. 241-244 (*Zur Psychologie des Gymnasiasten*).

———. *On the History of the Psycho-Analytic Movement*, 14, 1914, s. 3-66 (*Zur Geschichte der psychoanalytischen Bewegung*) [*Ruhçözümlemesinin Tarihi* içinde, çev. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları, 2000].

———. *Instincts and Their Vicissitudes*, 14, 1915, s. 105-140 (*Triebe und Triebschicksale*).

———. *Repression*, 14, 1915, s. 141-158 (*Die Verdrängung*).

———. *The Unconscious*, 14, 1915, s. 161-215 (*Das Unbewußte*).
———. *A Metapsychological Supplement to the Theory of Dreams*, 14, 1917, s. 217-235 (*Metapsychologische Ergänzung zur Traumlehre*).
———. *Mourning and Melancholia*, 14, 1917, s. 237-258 (*Trauer und Melancholie*).
———. *Thoughts for the Times on War and Death*, 14, 1915, s. 273-302 (*Zeitgemässes über Krieg und Tod*) [*Uygarlık Din ve Toplum* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995].
———. *Some Character Types Met with in Psycho-Analytic Work*, 14, 1915, s. 273-302 (*Mitteilung eines der psychoanalytischen Theorie widersprechenden Falles von Paranoia*).
———. *Introductory Lectures on Psychoanalysis*, 15 ve 16, 1916-1917, s. 15-496 (*Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse*) [*Ruhçözümlemesine Giriş Konferansları*, çev. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları, 1998].
———. *From the History of an Infantile Neurosis*, 17, 1918, s. 3-122 (*Aus der Geschichte einer infantilen Neurose [Der "Wolfsmann"].*) [*Olgu Öyküleri 1 "Dora ve Küçük Hans"* içinde, çev. Ayhan Eğrilmez, İstanbul: Payel Yayınları, 1998].
———. *Lines of Advance in Psycho-Analytic Therapy*, 17, 1919, s. 157-168 (*Wege der psychoanalytischen Therapie*).
———. *'A Child Is Being Beaten': A Contribution to the Study of the Origin of Sexual Perversions*, 17, 1919, s. 177-204 (*"Ein Kind wird geschlagen". Beitrag zur Kenntnis der Entstehung sexueller Perversionen*) [*Psikopatoloji Üzerine* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınları, 1997].
———. *"Introduction" to Psycho-Analysis and the War Neuroses*, 17, 1919, s. 206-210.
———. *Beyond the Pleasure Principle*, 18, 1920, s. 3-64 [*Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd* içinde, çev. Ali Babaoğlu, İstanbul: Metis, 2001] (*JENSEITS DES LUSTPRINZIPS*).
———. *Group Psychology and the Analysis of the Ego*, 18, 1921, s. 67-143 (*MASSENPSYCHOLOGIE UND ICH-ANALYSE*) [*Uygarlık Din ve Toplum* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995].
———. *The Psychogenesis of a Case of Homosexuality in a Woman*, 18, 1920, s. 145-172 (*Über die Psychogenese eines Falles von weiblicher Homosexualität*) [*Olgu Öyküleri 1 "Dora ve Küçük Hans"* içinde, çev. Ayhan Eğrilmez, İstanbul: Payel Yayınları, 1998].
———. *The Ego and the Id*, 19, 1923, s. 3-66 [*Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd* içinde, çev. Ali Babaoğlu, İstanbul: Metis, 2001] (*DAS ICH UND DAS ES*).
———. *Some Psychical Consequences of the Anatomical Distinction between the*

Sexes, 19, 1925, s. 243-258 (*Einige psychische Folgen des anatomischen Geschlechtsunterschieds)* [*Cinsellik Üzerine* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki, 1997].

———. *An Autobiographical Study*, 20, 1925, s. 3-74 (*"Selbstdarstellung". DIE MEDIZIN DER GEGENWART IN SELBSTDARSTELLUNGEN).*

———. *Inhibitions, Symptoms, and Anxiety*, 20, 1926, s. 77-174 (*HEMMUNG, SYMPTOM UND ANGST)* [*Psikopatoloji Üzerine* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınları, 1997].

———. *The Question of Lay Analysis*, 20, 1926, s. 179-258 (*DIE FRAGE DER LAIENANALYSE).*

———. *The Future of an Illusion*, 21, 1927, s. 3-56 (*DIE ZUKUNFT EINER ILLUSION)* [*Uygarlık Din ve Toplum* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995].

———. *Civilization and Its Discontents*, 21, 1930, s. 59-145 (*DAS UNBEHAGEN IN DER KULTUR)* [*Uygarlık Din ve Toplum* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995].

———. *Female Sexuality*, 21, 1931, s. 223-243 (*Über die weibliche Sexualität)* [*Cinsellik Üzerine* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki, 1997].

———. *New Introductory Lectures on Psycho-Analysis*, 22, 1933, s. 3-182 (*NEUE FOLGE DER VORLESUNGEN ZUR EINFÜHRUNG IN DIE PSYCHOANALYSE)*[*Ruhçözümlemesine Yeni Giriş Konferansları*, çev. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın, İstanbul: Payel Yayınları, 1998].

———. *Sándor Ferenczi (Obituary)*, 22, 1933, s. 227-229 (*Sándor Ferenczi).*

———. *Moses and Monotheism: Three Essays*, 23, 1939, s. 3-137 (*Der Mann Moses und die monotheistische Religion: Drei Abhandlungen)* [*Dinin Kökenleri* içinde, çev. Selçuk Budak, Ankara: Öteki Yayınevi, 1995].

———. *An Outline of Psycho-Analysis*, 23, 1940, s. 141-207 (*Abriß der Psychoanalyse).*

———. *Analysis Terminable and Interminable*, 23, 1937, s. 211-253 (*Die endliche und die unendliche Analyse).*

———. *Splitting of the Ego in the Process of Defence*, 23, 1940, s. 273-278 (*Die Ichspaltung im Abwehrvorgang).*

FREUD, Sophie. *My Three Mothers and Other Passions.* New York: New York University Press, 1988.

FREYD, Jennifer J. *Betrayal Trauma: The Logic of Forgetting Childhood Abuse.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996.

FROMM, Erich. *Sigmund Freud's Mission: An Analysis of His Personality and Influence.* New York: Grove Press, 1959.

FURTMÜLLER, Carl. *A Biographical Essay.* İçinde, Heinz Ansbacher ve Rowena R. Ansbacher, y.h., *Superiority and Social Interest: A Collection of Later Writings.* London: Routledge and Kegan Paul, 1965, s. 330-393.

FUSSELL, Paul. *The Great War and Modern Memory.* Oxford, U.K.: Oxford University Press, 1977.

GABRIEL, Richard A. *No More Heroes: Madness and Psychiatry in War.* New York: Hill and Wang, 1987.

GALLANT, Christine. *Tabooed Jung: Marginality as Power.* New York: New York University Press, 1996.

GARDINER, Murial, y.h. *The Wolf-Man by the Wolf-Man.* New York: Basic Books, 1971.

GAY, Peter. *Freud: A Life for Our Time.* New York: W. W. Norton, 1988.

———. *The Cultivation of Hatry.h.* New York: W. W. Norton, 1993.

GICKLHORN, Renee. "The Freiberg Period of the Freud Family", *Journal of the History of Medicine* 24, 1969, s. 37-43.

GILBERT, Martin. *The First World War: A Complete History.* New York: Henry Holt, 1994.

GILLIS, John R., y.h., *The Militarization of the Western World.* New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1989.

GLADWELL, Malcolm. "The Spin Myth". *New Yorker,* 6 Temmuz , 19998, s. 66-74.

GOLDMAN, Emma. *Living My Life.* New York: Knopf, 1931.

GOOD, David F., GRANDNER Margarete ve MAYNES Mary Jo, y.h., *Austrian Women in the Nineteenth and Twentieth Centuries: Cross-disciplinary Perspectives.* Providence, R.I.: Berghahn Books, 1996.

GRAF, Max. "Reminiscences of Professor Sigmund Freud". *Psychoanalytic Quarterly* 11, 1942, s. 465-476.

GRINKER, Roy R., Sr. "Reminiscences of Dr. Roy Grinker". *Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 3, 1975, s. 211-221.

GRODDECK, Georg. *The Book of the It.* New York: Random House, 1961.

GROSSKURTH, Phyllis. *The Secret Ring: Freud's Inner Circle and the Politics of Psychoanalysis.* Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1991.

GROTJAHN, Martin. "Karl Abraham: The First German Psychoanalyst". İçinde, Franz Alexander, Samuel Eisenstein ve Martin Grotjahn, y.h., *Psychoanalytic Pioneers.* New York: Basic Books, 1966, s. 1-13.

GRUBRICH-SIMITIS, Ilse, y.h. *Back to Freud's Texts: Making Silent Documents Speak.* Çev: Philip Slotkin. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1996.

———. "Nothing about the Totem Meal! On Freud's Notes". Çev: Veronica Mächtlinger. İçinde, Michael S. Roth, y.h., *Freud: Conflict and Culture.* New York: Knopf, 1998, s. 15-31.

GRUBRICH-SIMITIS, Ilse, y.h. *A Phylogenetic Fantasy: Overview of the Transference Neuroses* (Sigmund Freud). Çev: Axel Hoffer ve Peter T. Hoffer. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1987.

GUILLAIN, Georges. *J.M. Charcot, His Life, His Work.* London: Pitman Medical Publishing, 1959.

HANDLBAUER, Bernhard. *The Freud-Adler Controversy.* Çev: Laurie Cohen. Oxford, U.K.: Oneworld, 1998.

HARRIS, Adrienne. "Gender as Contradiction". *Psychoanalytic Dialogues* 1, 1991, s. 197-224.

HAYNAL, Andre E. *The Technique at Issue: Controversies in Psychoanalysis from Freud and Ferenczi to Michael Balint.* Çev: Elizabeth Holder, London: Karnac Books, 1988.

HAYNAL, Andre ve FALZEDER, Ernst. "The Psychoanalytic Movement: 'Healing Through Love'? A Unique Dialogue in the History of Psychoanalysis". *Free Associations* 2, 1991, s. 1-20.

H.D. (Hilda Doolittle). *Tribute to Freud.* New York: New Directions, 1956.

HELLER, Judith Bernays. "Freud's Mother and Father". İçinde, Hendrik M. Ruitenbeek, y.h. *Freud as We Knew Him.* Detroit: Wayne State University Press, 1973, s. 334-340.

HELLER, Peter. "Reflections on a Child Analysis with Anna Freud and an Adult Analysis with Ernst Kris". *Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 20, 1992, s. 48-74.

HELLER, Peter, y.h. *Anna Freud's Letters to Eva Rosenfeld.* Trans. Mary Weigand. Madison, Conn.: International Universities Presss, 1992.

HERMAN, Judith L. *Trauma and Recovery.* New York: Basic Books, 1992.

HERWIG, Holger H. *The First World War: Germany and Austria-Hungary, 1914-1918.* New York: St. Martin's Press, 1998.

HIRSCHMULLER, Albrecht. *The Life and Work of Josef Breuer: Physiology and Psychoanalysis.* New York: New York University Press, 1989.

HOLT, Robert R. *Freud Reappraised: A Fresh Look at Psychoanalytic Theory.* New York: Guilford Press, 1989.

HORNEY, Karen. "The Flight from Womanhood: The Masculinity Complex in Women as Viewed by Men and Women". İçinde, Harold Kelman, y.h., *Feminine Psychology,* 1926. Yeniden basım, New York: W. W. Norton, 1967, s. 54-70.

HYNES, Samuel. *The Soldiers' Tale: Bearing Witness to Modern War.* New York: Penguin Books, 1997.

JANNEN, William Jr. *The Lions of July: Prelude to War, 1914.* Novato, Calif.: Presidio Press, 1997.

JOLL, James. *The Origins of the First World War.* 2. baskı. London: Longman, 1984.

JONES, Ernest. *The Life and Work of Sigmund Freud.* Cilt 1: *The Formative Years and the Great Discoveries, 1856-1900.* New York: Basic Books, 1953.

———. *The Life and Work of Sigmund Freud.* Cilt 2: *The Years of Maturity, 1901-1919.* New York: Basic Books, 1955.
———. *The Life and Work of Sigmund Freud.* Cilt 3: *The Last Phase, 1919-1939.* New York: Basic Books, 1957.
———. *Free Associations: Memories of a Psychoanalyst.* New York: Basic Books, 1959.
JUDSON, Peiter M. "The Gendered Politics of German Nationalism in Austria: 1800-1900" İçinde, David F. Good, Margarete Grandner ve Mary Jo Maynes, y.h., *Austrian Women in the Nineteenth and Twentieth Centuries.* Providence, R.I.: Berghahn Books, 1996, s. 1-18.
JUNG, C. G. *Studies in Word Association.* New York: Moffat Yard, 1919.
———. *Symbols of Transformation.* İçinde, *The Collected Works of C. G. Jung.* Cilt 5. Çev: R.F.C. Hull, New York: Pantheon, 1956.
———. *On the Psychology and Pathology of So-Called Occult Phenomena.* İçinde, *The Collected Works of C.G. Jung.* Cilt 1. New York: Pantheon, 1957, s. 3-88.
———. *Freud and Psychoanalysis.* İçinde, *The Collected Works of C. G. Jung.* Cilt 4. Çev: R.F.C. Hull. New York: Pantheon Books, 1961.
———. *Memories, Dreams, Reflections.* Y.h. Aniela Jaffe, Çev: Richard Winston ve Clara Winston. New York: Vintage Books, 1961 [*Anılar, Düşler, Düşünceler,* çev. İris Kantemir, İstanbul: Can Yayınları, 2001].
KANN, Robert A., Béla K. Királyi ve Paula S. Fichtner, y.h. *The Hapsburg Empire in World War I.* Boulder, Colo.: East European Monographs, 1977.
KARDINER, Abram. *My Analysis with Freud: Reminiscences.* New York: W. W. Norton, 1977.
KARDINER, Abram ve SPIEGEL, Herbert. *War, Stress and Neurotic Illness.* 1941. Rev. y.h., New York: P. Hoeber, 1947.
KEEGAN, John. *The First World War.* New York: Knopf, 1999
KERR, John. *A Most Dangerous Method: The Story of Jung, Freud and Sabina Spielrein.* New York: Knopf, 1994.
KIERSKY, Sandra ve FOSSHAGE, James L. "The Two Analyses of Dr. L: A Self-Psychological Perspective on Freud's Treatment of the Rat Man" İçinde, Barry Magid, y.h., *Freud's Case Studies: Self-Psychological Perspectives.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993, s. 107-133.
KLEIN, George S. *Psychoanalytic Theory: An Exploration of Essentials.* New York: International Universities Press, 1976.
KLUFT, Richard P., y.h. *Incest-Related Syndromes of Adult Psychopathology.* Washington, D.C.: American Psychiatric Press, 1990.
KOHN, Hans. "The Crisis in European Thought and Culture". İçinde, Jack Roth, y.h., *World War I: A Turning Point in Modern History.* New York: Knopf, 1967.

KORCHIN, Sheldon ve SANDS, Susan H. "Principles Common to All Psychotherapies". İçinde, Charles E. Walker, y.h., *Handbook of Clinical Psychology*. Homewood, Ill.: Dow-Jones, Irwin, 1982.

KRAMER, Robert. "The Bad Mother Freud Has Never Seen': Otto Rank and the Birth of Object-Relations Theory". *Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 23, 1995, s. 293-321.

KRAMER, Robert, y.h. *Otto Rank: A Psychology of Difference: The American Lectures*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1996.

KRÜLL, Marianne. *Freud and His Father*. Çev: Arnold J. Pomerans. New York: W. W. Norton, 1986.

LAFORGUE, Rene. "Personal Memories of Freud". İçinde, Hendrik M. Ruitenbeek, y.h., *Freud as We Knew Him*. Detroit: Wayne State University Press, 1973, s. 341-349.

LEED, Eric J. *No Man's Land: Combat and Identity in World War I*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1979.

LEYS, Ruth. "Traumatic Cures: Shell-Shock, Janet and the Question of Memory". *Critical Inquiry* 20, 1994, s. 621-662.

LIEBERMAN, E. James. *Acts of Will: The Life and Work of Otto Rank*. New York: The Freepress, 1985; yeni önsözlü karton kapak y.h., Amherst: University of Massachusetts Press, 1993.

LIFTON, Robert J. *Thought Reform and the Psychology of Totalism*. New York: W. W. Norton, 1961.

———. *Home from the War: Learning from Vietnam War Veterans*. Boston: Beacon Press, 1973.

———. *The Life of the Self*. New York: Simon and Schuster, 1976.

———. *The Protean Self: Human Resilience in an Age of Fragmentation*. New York: Basic Books, 1993.

LORAND, Sandor. "Sándor Ferenczi: Pioneer of Pioneers". İçinde, Franz Alexander, Samuel Eisenstein ve Martin Grotjahn, y.h., *Psychoanalytic Pioneers*. New York: Basic Books, 1966, s. 14-35.

LUBORSKY, Lester, CRITS-CHRISTOPH, Paul, MINTZ, John ve AUERBACH, Alice. *Who Will Benefit From Psychotheraphy? Predicting Therapeutic Outcomess*. New York: Basic Books, 1988.

LYNN, David J. "Freud's Analysis of A.B., a Psychotic Man, 1925-1930". *Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 21, 1993, s. 63-78.

———. "Sigmund Freud's Psychoanalysis of Albert Hirst". *Bulletin of the History of Medicine* 71, 1997, s. 69-93.

LYNN, David J. Ve VAILLANT, George E. "Anonymity, Neutrality, and Confidentiality in the Actual Methods of Sigmund Freud: A Review of Forty-Three Cases, 1907-1939". *American Journal of Psychiatry* 155:2, 1998, s. 163-171.

MAGID, Barry. "The Homosexual Identity of a Nameless Woman", İçinde, Barry Magid, y.h., *Freud's Case Studies: Self-Psychological Perspectives.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993, s. 189-200.

———. "Self Psychology Meets the Wolf Man". İçinde, Barry Magid, y.h., *Freud's Case Studies: Self-Psychological Perspectives.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993, s. 157-187.

MAGID, Barry, y.h. *Freud's Case Studies: Self-Psychological Perspectives.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993.

MAHONY, Patrick J. "Friendship and Its Discontents". *Contemporary Psychoanalysis* 15, 1979, s. 55-109.

———. *Cries of the Wolf Man.* New York: International Universities Press, 1984.

———. *Freud and the Rat Man.* New Haven, Conn.: Yale University Press, 1986.

———. *Freud as a Writer.* New Haven, Conn.: Yale University Press, 1987

———. *Freud's Dora: A Psychoanalytic, Historical and Textual Study.* New Haven, Conn.: Yale University Press, 1996.

MAIN, Mary ve KAPLAN, N. "Security in Infancy, Childhood and Adulthood: A Move to the Level of Representation". İçinde, I. Bretherton ve E. Watterns, y.h., *Monographs of the Society for Research in Child Development.* N.p.: 1986.

MARCUS, Steven. Introduction to Sigmund Freud, *Three Essays on the Theory of Sexuality.* New York: Basic Books, 1962, s. xx.

———. "Freud and Dora: Story, History, Case History". *Psychoanalysis and Contemporary Thought* 5, 1976, s. 389-442.

MARGOLIS, Deborah P. *Freud and His Mother: Preoedipal Aspects of Freud's Personality.* Northvale, N.J.: Jason Aronson, 1996.

MARWICK, Arthur. *War and Social Change in the Twentieth Century: A Comparative Study of Britain, France, Germany, Russia, and the United States.* London: Macmillan, 1974.

MASSON, Jeffrey M. *The Assault on Truth: Freud and Child Sexual Abuse.* New York: Farrar, Straus and Giaux, 1984.

———. *Against Therapy: Emotional Tyranny and the Myth of Psychological Healing.* New York: Fontana, 1990.

———. *Final Analysis: The Making and Unmaking of a Psychoanalyst.* New York: Fontana, 1992 [*Son Analiz: Bir Psikanalistin Acı Serüveni*, çev. Üstün Öngel, İstanbul: Ekin Yayınları, 2000].

MASSON, Jeffrey M., y.h. ve çev. *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess: 1887-1904.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1985.

McCULLY, Robert S. "Remarks on the Last Contact between Freud and Jung". *Quadrant: Journal of the C. G. Jung Foundation* 20, 1987, s. 73-74.
McGUIRE, William, y.h. *The Freud/Jung Letters: The Correspondence between Sigmund Freud and C. G. Jung*. Çev: Ralph Manheim ve R.F.C. Hull, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1974.
McLYNN, Frank. *Carl Gustav Jung*. New York: St. Martin's Press, 1996.
MEISEL, Perry ve KENDRICK, Walter, y.h. *Bloomsbury/Freud: The Letters of James and Alix Strachey*. New York: Basic Books, 1985.
MENAKER, Esther. *Otto Rank: A Rediscovered Legacy*. New York: Columbia University Press, 1982.
———. *Appointment in Vienna*. New York: St. Martin's Press, 1989.
———. "On Anna Freud: A Discussion of Personal Analytic Reactions in the Early Days of Psychoanalysis". *Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 19, 1991, s. 606-611.
MENG, Heinrich ve FREUD, Ernst L., y.h., *Psychoanalysis and Faith: The Letters of Sigmund Freud and Oskar Pfister*. Çev: Eric Mosbacher. New York: Basic Books, 1963.
MILLER, Steven E., y.h. *Military Strategy and the Origins of the First World War*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1985.
MOLNAR, Michael. "Sigmund Freud's Notes on Faces and Men". İçinde, Michael S. Roth, y.h., *Freud: Conflict and Culture*. New York: Knopf, 1998, s. 42-44.
MORTON, Frederic. *A Nervous Splendor: Vienna, 1888-1889*. London: Penguin, 1979.
MOSCOVITCH, Michael. *Infant Memory*. New York: Plenum Press, 1984.
MOSSE, George L. *Fallen Soldiers: Reshaping the Memory of the World Wars*. New York: Oxford University Press, 1990.
NEWTON, Peter M. *Freud: From Youthful Dream to Mid-Life Crisis*. New York: Guilford Press, 1995.
NUNBERG, Herman ve FEDERN, Ernst, y.h. *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society*. Cilt I, *1906-1908*. Cilt 2, *1908-1910*. Cilt 3, *1910-1911*. Cilt 4 *1912-1918*. New York: International Universities Press, 1962, 1967, 1974, 1975.
OBERHOLZER, Karen. *The Wolf-Man Sixty Years Later*. New York: Continuum, 1982.
ORNSTEIN, Anna. "Little Hans: His Phobia and His Oedipus Complex". İçinde, Barry Magid, y.h., *Freud's Case Studies: Self-Psychological Perspectives*. Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993, s. 87-106.
ORNSTEIN, Paul H. "Did Freud Understand Dora?" İçinde, Barry Magid, y.h., *Freud's Case Studies: Self-Psychological Perspectives*. Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993, s. 31-85.

ORNSTON, Darius G:, y.h. *Translating Freud.* New Haven, Conn.: Yale University Press, 1992.

PARET, Peter, y.h., CRAIG, Gordon A ve GILBERT, Felix'in katkılarıyla. *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age.* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1986.

PARIS, Bernard J. *Karen Horney: A Psychoanalyst's Search for Self-Understanding.* New Haven, Conn.: Yale University Press, 1994.

PASKAUSKAS, R. Andrew. *The Complete Correspondence of Sigmund Freud and Ernest Jones: 1908-1939.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993.

PEREZ FOSTER, Rosemarie. *The Power of Language in the Clinical Process.* Hillsdale, N.J.: Jason Aronson, 1997.

PFEIFFER, Ernst, y.h. *Sigmund Freud and Lou Andreas-Salomé: Letter.* Çev: William Robson-Scott ve Elaine Robson-Scott. New York: Harcourt Bracer Jovanovich, 1972.

PICK, Robert. *The Last Days of Imperial Vienna.* London: Weidenfeld and Nicholson, 1975.

POLLOCK, George H. "The Possible Significance of Childhood Object Loss in the Josef Breuer-Bertha Pappenheim (Anna O.)-Sigmund Freud Relationship. I. Josef Breuer". *Journal of the American Psychoanalytic Association* 16, 1968, s. 711-739.

PRICE, Alan. *The End of the Age of Innocence: Edith Wharton and the First World War.* New York: St. Martin's Press, 1998.

PUNER, Helen W. *Freud: His Life and His Mind.* New York: Howell, Soskin, 1947.

RACHMAN, Arnold W. "Ferenczi and Sexuality". İçinde, Lewis Aron ve Adrienne Harris, y.h., *The Legacy of Sándor Ferenczzi.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1993, s. 81-100.

———".The Confusion of Tongues Theory: Ferenczi's Legacy to Psychoanalysis". *Cahiers Psychiatriques Genevois* (Özel Sayı), 1994, s. 235-255.

RACHMAN, Arnold W., y.h. "Psychoanalysis' Favorite Son: The Legacy of Sándor Ferenczi". *Psychoanalytic Inquiry* 17, 1997, s. 393-572.

RAND, Nicholas ve TOROK, Maria. *Questions for Freud: The Secret History of Psychoanalysis.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997.

RANK, Otto. *Modern Education.* Çev: Mabel Moxon. New York: Knopf, 1932.

———. *Beyond Psychology.* Camden, N.J.: Haddon Craftsmen, 1941.

———. *The Myth of the Birth of the Hero.* Çev: Fred Robbins ve Smith Ely Jelliffe. 1909. Yeniden basım, New York: Brunner, 1952.

———. *The Trauma of the Birth.* 1924. Yeniden basım, New York: Robert Brunner, 1952 [*Doğum Travması*, çev. Sabir Yücesoy, İstanbul: Metis, 2001.

———. *The Double.* Çev: Harry Tucker. 1914. Yeniden basım, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1971.
REIK, Theodor. *Listening with the Third Ear: The Inner Experience of a Psychoanalyst.* New York: Farrar, Strauss, 1948
RIEFF, Phillip. "Origins of Freud's Political Psychology". *Journal of the History of Ideas* 17, 1956, s. 235-249.
ROAZEN, Paul. *Brother Animal: The Story of Freud and Tausk.* New York: Knopf, 1969.
———. *Freud and His Followers.* New York: Knopf, 1975.
———. *Meeting Freud's Family.* Amherst: University of Massachusetts Press, 1993.
———. *How Freud Worked: First-Hand Accounts of Patients.* Northvale, N.J.: 1995.
ROBERTS, J.M: *Europe, 1880-1945.* London: Longman, 1970.
ROBERTSON, Priscilla S. *An Experience of Women: Pattern and Change in Nineteenth Century Europe.* Philadelphia: Temple University Press, 1982.
ROPP, Theodore. *War in the MODERN WORLD.* New York: Macmillan, 1962.
ROSENBAUM, Max ve MUROFF, Melvin, y.h. *Anna O.: Fourteen Contemporary Reinterpretations.* New York: Free Press, 1984.
ROTH, Michael S., y.h. *Freud: Conflict and Culture.* New York: Knopf, 1998.
ROZENBLIT, Marsha L. *The Jews of Vienna, 1867-1914: Assimilation and Identity.* Albany: State University of New York Press, 1983.
RUBIN, Jeffrey B. *A Psychoanalysis for Our Time: Exploring the Blindness of the Seeing I.* New York: New York University Press, 1998.
RUITENBEEK, Hendrik M., Y.h. *Freud as We Knew Him.* Detroir: Wayne State University Press, 1973.
RUSSETT, Cynthia E. *Sexual Science: The Victorian Construction of Womanhood.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989..
RYCROFT, Charles. *Psychoanalysis Observy.h.* New York: Coward-McCann, 1967.
———. *The Innocence of Dreams.* New York: Pantheon, 1979.
———. "Freud, Sigmund: 1856-1939". İçinde, Justin Wintle, y.h., *Makers of Modern Culture.* New York: Facts on File, 1981, s. 174-177.
SACHS, Hanns. *Freud: Master and Friend.* Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1944.
SAID, Edward W. *Culture and Imperialism.* New York: Knopf, 1993.
SCHNITZLER, Arthur. *My Youth in Vienna.* Çev: Catherine Hunter. New York: Nolt, Rinehart and Winston, 1970.
SCHORSKE, Carl E. *Fin-de-Siècle Vienna: Politics and Culture.* New York: Vintage Books, 1981.

SCHREINER, George A. *The Iron Ration: Three Years in Warring Central Europe.* New York: Harper and Brothers, 1918.

SCHUR, Max. "Some Additional 'Day Residues' of the Specimen Dream of Psychoanalysis". İçinde, Rudolph M. Loewenstein, Lotte M. Newman, Max Schur ve Albert J.Solnit, y.h., *Psychoanalysis: A General Psychology—Essays in Honor of Heinz Hartmann.* New York: International Universities Press, 1966, s. 45-85.

———. *Freud: Living and Dying.* New York: International Universities Press, 1972.

SCULL, Andrew, MACKENZIE, Charlotte ve HERVEY, Niholas. *Masters of Bedlam: The Transformation of the Mad-Doctoring Trade.* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1996.

SALESNICK, Sheldon T. "Alfred Adler, 1870-1937: The Psychology of the Inferiority Complex". İçinde, Franz Alexander, Samuel Eisenstein ve Martin Grotjahn, y.h., *Psychoanalytic Pioneers.* New York: Basic Books, 1966, s. 78-86.

SHAPIRO, Ester R. "Grief in Freud's Life: Reconceptualizing Bereavement in Psychoanalytic Theory". *Psychoanalytic Psychology* 13, 1996, s. 547-566.

SHAY, Jonathan. *Achilles in Vietnam: Combat Trauma and the Undoing of Character.* New York: Atheneum, 1994.

SHORTER, Edward. *From Paralysis to Fatigue: A History of Psychosomatic Illness in the Modern Era.* New York: Free Press, 1992.

SLOBODIN, Richard. *W. H. R. Rivers.* New York: Columbia University Press, 1978.

SMITH, Robert C. *The Wounded Jung: Effects of Jung's Relationships on His Life and Work,* Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 1996.

SNYDER, Jack. *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disasters of 1914.* Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1984.

SPERBER, Manes. *Masks of Loneliness: Alfred Adler in Perspective.* Çev: Krishna Winston. New York: Macmillan, 1974.

SPRENGNETHER, Madelon. "Enforcing Oedipus: Freud and Dora". İçinde, Charles Bernheimer ve Claire Kahane, y.h., *In Dora's Case: Freud-Hysteria-Feminism.* New York: Columbia University Press, 1985, s. 254-276.

———. *The Spectral Mother: Freud, Feminism and Psychoanalysis.* Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1990.

———. "Mourning Freud". İçinde, Anthony Elliott ve Stephen Frosh, y.h., *Psychoanalysis in Conttexts.* New York: Routledge, 1995, s. 142-165.

———. "Reading Freud's Life". *American Imago* 52, sayı 1, 1995, s. 9-54.

SROUFE, L. Alan. *Emotional Development: The Organization of Emotional Life in the Early Years.* Cambridge, U.K.: Cambridge University press, 1995.
STAHL, Stephen M. *Essential Psychopharmacology: Neuroscientific Basis and Clinical Applications.* Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1996.
STANTON, Martin. *Sándor Ferenczi: Reconsidering Active Intervention.* Northvale, N.J.: Jason Aronson, 1991.
STARGARDT, Nicholas. *The German Idea of Militarism: Radical and Socialist Critics, 1866-1914.* Cambridge, U.K.:Cambridge University Press, 1994.
STEINEM, Gloria. "What if Freud Were Phyllis?" İçinde, *Moving beyond Words.* New York: Simon and Schuster, 1994, s. 19-90.
STEKEL, Wilhelm. *The Autobiography of Wilhelm Stekel.* New York: Liveright, 1950.
STEPANSKY, Paul E. *In Freud's Shadow: Adler in Context.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1983.
STERN, Daniel. *The Interpersonal World of the Infant: A View from Psychoanalysis and Developmental Psychology.* New York: Basic Books, 1985.
STOLLER, Robert J. *Sex and Gender.* Cilt 1. New York: Science House, 1968
———. *Perversioon: The Erotic Form of Hatred,* New York: Pantheon, 1975.
STOLOROW, Robert D., BRANDCHAFT, Bernard ve ATWOOD, George E. *Psychoanalytic Treatment: An Intersubjective Approach.* Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1987.
STROMBERG, Roland N. *Redemption by War: The Intellectuals and 1914.* Lawrence: Regents Press of Kansas, 1982.
STRUPP, Hans H. "Can the Practitioner Learn from the Researcher?" *American Psychologist* 44, 1989, s. 717-724.
SULLOWAY, Frank J. *Freud: Biologist of the Mind: Beyond the Psychoanalytic Legend.* New York: Basic Books, 1979.
SWALES, Peter J. "Freud, Minna Bernays, and the Conquest of Roma: New Light on the Origins of Psychoanalysis". *New American Review* 1 (2/3), 1982, s. 1-23.
———. "Freud, His Teacher and the Birth of Psychoanalysis". İçinde, Paul E. Stepansky, y.h., *Freud: Appraisals and Reappraisals: Contributions to freud Studies.* Cilt 1. Hillsdale, N.J.: Analytic Press, 1986, s. 3-82.
SWENSON, Carol R. "Freud's 'Anna O.': Social Work's Bertha Pappenheim". *Clinical Socail Work Journal* 22, 1994, s. 149-163.
TAFT, Jessie. *Otto Rank: A Biographical Study Based on Notebooks, Letters, Collected Writings, Therapeutic Achievements and Personal Associations.* New York: Julian Press, 1958.
TAUSK, Victor. "On the Psychology of the War Deserter". Çev: Eric Mosbascher ve Marius Tausk. *Psychoanalytic Quarterly* 38, 1969, s. 354-381

TERR, Lenore C. *Unchained Memories: True Stories of Traumatic Memories, Lost and Found*. New York: Basic Books, 1994.

TRONICK, Edward. "Emotions and Emotional Communication in Infants". *American Psychologist* 44, 1989, s. 112-119.

VAGTS, Alfred, y.h., *A History of Militarism*, Westport, Conn.: Greenwood Press, 1981.

VAN DER KOLK, Basil A. *Psychological Trauma*. Washington, D.C.: American Psychiatric Press, 1987.

WALTER, Bruno. *Theme and Variations: An Autobiography*. London: Hamish Hamilton, 1947.

WARNER, Silas L. "Freud's Analysis of Horace Frink, M.D.: A Previously Unexplained Therapeutic Disaster". *Journal of the American Academy of Psychoanalysis* 22, 1994, s. 137-152

WASSERMAN, Isidor. "A Letter to the Editor". *American Journal of Psychotherapy* 12, 1958, s. 623-627.

WEBSTER, Richard. *Why Freud Was Wrong: Sin, Science and Psychoanalysis*. New York: Basic Books, 1995.

WEISS, Edoardo. *Sigmund Freud as a Consultant: Recollections of a Pioneer in Psychoanalysis*. New York: Intercontinental Medical Book Corp., 1970.

WILCOCKS, Robert. *Malzel's Chess Player: Sigmund Freud and the Rethoric of Deceit*. Boston: Rowman and Littlefield, 1994.

WILLIAMS, Guy. *The Age of Miracles: Medicine and Surgery in the Nineteenth Century*. Chicago: Academy Press, 1987.

WILLIAMSON, Samuel R. Jr. *Austria and the Origins of the First World War*. New York: St. Martin's Press, 1991.

WITTELS, Fritz. *Sigmund Freud: His Presonality, His Teaching and His School*. London: Allen and Unwin, 1924.

WOLFF, Larry. *Postcards from the End of the World: Child Abuse in Freud's Vienna*. New York: Atheneum, 1988.

WOLFHEIM, Richard, y.h., *Freud: A Collection of Critical Essays*. New York: Anchor, 1974.

WORTIS, Joseph. *Fragments of an Analysis with Freud*. New York: Simon and Schuster, 1954.

YOUNG-BRUEHL, Elisabeth. *Anna Freud: A Biography*. New York: Summit Books, 1988.

ZANTOP, Susanne. *Colonial Fantasies: Conquest, Family, and Nation in Precolonial Germany, 1770-1870*. Durham, N.C.: Duke University Press, 1997.

ZETZEL, Elizabeth. "Additional Notes upon a Case of Obsessional Neurosis". *International Journal of Psychoanalysis* 47, 1966, s. 123-129.

Dizin

Abraham, Karl 267, 417-418, 462
  Freud takipçisi olarak 228, 272, 277, 298-301, 376, 417-421
  savaş nevrozu teorisi 280, 336, 338, 344
  ve Komite 272, 277-280
  ve psikanaliz hareketi 233, 238, 275, 278-281, 292, 338, 351, 434
  ve Rank 409, 412, 416-418, 421, 422
Adler, Alfred 59, 253-270, 296
  geçmişi 253-256, 259
  hareketten dışlanışı 252, 261-269, 272, 300, 376, 409-410, 417, 446,
  kişiliği ve görünüşü 254-256, 264
  ölümü 468
  özel mülk olarak kadınlar üzerine 439
  toplumsal eylemciliği 254, 261, 381-382
  ve psikanaliz hareketi 225, 226, 233, 248, 267-268, 271, 275
  ve Rank 404, 425
  teorileri 254, 256, 259-261, 264-267, 299-300, 343-344, 349, 435
Adler, Victor 58, 381
afyon 94
"Ağabeyim, Sigmund Freud" (A. F. Bernays) 48-49
ahlakçılık 50, 214, 219, 434, 435
ahlaki kaygı 424
Alexander, Franz 275, 386, 425
Almanya 69-70, 438
  ve Aydınlanma 18, 57-58
  ve Bernays ailesi 77-79
  ve Birinci Dünya Savaşı 303-304, 309, 311
  ve psikanaliz hareketi 228, 233, 238, 275
  Ayrıca bkz. Naziler
aktarım 141, 161-162, 164, 240
  Freud'un kör noktaları 364, 480, 484
  Freud'un tanımlaması 206, 208-209
  Sıçan Adam vakasında 236
aktif terapi 411-412, (etkin) 453
Amerika Birleşik Devletleri
  feminist hareket 436, 438
  Freud'un aile üyeleri 79, 470, 474
  Feud'un hoşlanmaması 246-247, 370, 426
  Freud'un seyahati 29, 229, 245-248, 445, 447
  -nden gelen Freud'un hastaları 362-372

psikanaliz hareketi 228, 233, 238, 247-248, 352
Rank'ın çalışmaları 425-426
Amerikan Psikanaliz Cemiyeti 247
analist-hasta ilişkisi
ayrılma ve bırakma durumları 415
Ferenczi ve Rank'ın yaklaşımı 411-412, 415, 453-454
Ferenczi'nin güvenli atmosfere verdiği önem 454-458, 480
Freud'un yaklaşımı 415, 453, 480
Jung'un bakışı 288
klasik analizde 482
ve iyileşme süreci 336
anal 218, 298
"anatomi kader" kavramı 434-437
Andreas-Salomé, Lou 322, 323, 342-343, 381, 397, 400, 421, 429, 441, 463
Anna Freud'la bağlantısı 397, 398
ölümü 468
ve Victor Tausk, 373-375
Anılar, Düşler, Düşünceler (Jung) 285
Anna O. vakası 90, 132, 135-147, 152-153, 158,
anne etkisi. *Bkz.* anneler/anneden yoksunluk
anneler/anneden yoksunluk
Anna Freud'un sorunları ve 389-390, 393, 397
bağlılık teorisi ve 219-220, 221, 414-416, 424, 440-441
başetme teorisi ve 347
Ferenczi'nin teorileri ve 444, 457
Freud'un gözden geçirilmiş görüşü 424-425, 431
Freud'un kişisel sorunları 22-35, 53-56, 68, 82, 121, 179, 205, 222, 245, 393, 440
Freud'un teorik olarak göz ardı etmesi 353, 355, 358, 428
Jung'un teorilerindeki önemi 295-296, 302
klasik analizin bakış açısından 424
Küçük Hans vakasında 239-240
ve kadınların penis kıskançlığı 433-434
Rank'ın teorileri ve 413, 414-415, 418, 423, 479
Antigone 389, 400
antikiteler
Freud'un antik eser koleksiyonu 168, 309, 371, 379, 409, 471
ve Freud'un kahramanları 10-11, 47, 210-213
anti-Semitizm 28, 69, 255
Avrupa tarihinde 18, 19
Breuer'in tecrübeleri 134
dinsel karşısında ırksal 59, 60
Freud'un tecrübeleri 12, 40, 57-58, 60-61, 210, 212, 213, 472
Nazilerinki 465, 46 469, 472
Viyana'da 12, 37, 57, 59, 60, 92, 166, 212
askeri liderlik 353
askeri metaforlar 245, 250-251, 272, 274, 304, 310, 312
askeri psikoloji. *Bkz.* savaş nevrozları
aşağılık kompleksi (Adler'in kavramı) 254-255, 259-260, 262, 264, 266-267, 300, 349
Freud'un kabul etmemesi 435
Avusturya-Macaristan (Habsburg) İmparatorluğu 17, 18, 19, 58, 166
Franz Josef'in yahudi-yanlılığı 18-19, 36, 50, 381
kadınların durumu 435-438
ve Birinci Dünya Savaşı 303-309, 311, 322-326
Ayrıca bkz. Viyana
ayartma teorisi 179-180, 290-291, 454

Aydınlanma 18, 58
ayrılık kaygısı 219, 346, 414-415, 424, 477, 479

babalar/baba figürleri
Freudcu teorideki önemi 353-354, 355, 425, 428, 440
Freud'un kişisel yaşamında 40-45, 46-48, 56, 61, 71-72, 177-178, 185, 198, 210, 353
psikanaliz hareketinde 232-233, 267, 281, 353-354, 356-357, 421, 440
ve kadın cinselliği 434
Ayrıca bkz. Oedipus kompleksi
Baginsky, Adolf 112
bağlılık, 219-220 (bağlanma) 221, 424-425, 440-441
Rank'ın teorisi 414-415, 477
Balint, Michael 459, 461
barışçılık 307-308
Baskı (Freud) 321
bastırma 157, 176
bastırma-savunma teorisi 157, 176
başetme teorisi 347, 352
Bauer, Ida. *Bkz.* Dora vakası
Bauer, Otto 58, 382
bebek bakımı 117, 125, 218, 220-221
bellek kaybı
çocukluk dönemine yönelik 218
savaş travmasında 334
bebeklik cinselliği teorisi 214-222, 230, 268-269,
Abraham'ın onaylaması 279-280, 338
Adler'in görüşü 262-263
bilinçdışı çatışma 219, 279-280
eleştirisi 220-222
evrensel yönlendirici güdü olarak 13, 148-149, 153-154, 156, 159, 174, 180-181, 184, 189, 294, 424-425, 480-481
Freud-Breuer ayrımı 156, 161-162, 164
Freud'un ayarlaması 345-350
Freud'un keşfine popüler bakış 214-215
gelişim düzeyleri 216-219
Jung'un görüşleri 271, 288-296
kaygıyla bağlantısı 13, 125-126, 148-149, 219-220, 423-424, 433
Kurt Adam vakasında 357-359
önemi 218-219
ve ayartma teorisinin bırakılması 179-180
ve birincil sahneye maruz kalma 357
ve Dora vakası 206-209
ve Freud'un sevgiye bakışı 260, 428-429
ve Freud'un kadınlara bakışı 440
ve rüya analizi 193
Rank'ın meydan okuması 413-416, 418-419
savaş nevrozlarıyla bağlantısı 280, 337-339, 342-343
Sıçan Adam vakasında 234-235, 239, 244
Ayrıca bkz. dürtü-fantezi teorisi; Oedipus kompleksi
Berggasse 19 (Viyana) 119, 212, 471
Berlin Psikanaliz Enstitüsü ve Cemiyeti 229, 238, 275, 279, 281, 338, 352, 434
Bernays, Berman (kayınpederi) 77, 118
Bernays, Edward (yeğeni) 247, 474
Bernays, Eli (kayınbiraderi) 78, 79, 83-87, 102
Bernays, Emmeline Phillip (kayınvalidesi) 77-78, 83-87, 100, 116
Bernays, Martha. *Bkz.* Freud, Martha Bernays
Bernays, Minna (baldızı) 77-78, 86, 100, 127, 441, 474

Avusturya'dan göçü 470
Freud ailesiyle yaşamı 119-120, 211, 378, 390, 391
Bernheim, Hippolyte 132
Beş Yaşında Bir Çocuğun Fobisinin Analizi (Freud) Bkz. Küçük Hans vakası
Beyond Psychology (Rank) 426
Bilimsel Bir Psikoloji Projesi (Freud, basılmadı) 74
bilinçdışı
anahtarı olarak psikanaliz 328, 484, 485
anahtarları olarak rüyalar 13, 186, 189-190
Breuer'in teorileri 140, 157
gerçeklikten ayrı oluşu 180
günlük yanlışlar ve 202-206
id sayesinde kendini gerçekleştirmesi 355
Jung'un kolektif teorisi 469
kanıt olarak Charcot'nun çalışması 109
önemi 13, 77, 190, 201
suçluluk duygusu 355
şakalar ve söz oyunları ve 214
yaratıcılık ve 193-194, 302
Bilinçdışı (Freud) 321
bilinçdışı çatışmalar 230
çocuk cinselliğinde 218-219, 279
fiziksel ifadesi 140
savaş nevrozlarında 333-334
bilinçdışı eşcinselllik teorisi 13, 365-366, 448, 481, 485
1848 devrimleri 18-19, 36, 58, 436
Binswanger, Ludwig 228, 289, 291, 297, 340
Binswanger, Otto, 341
Bir Bebeklik Nevrozunun Tarihinden (Freud) 357
Bir Çocuk Dövülüyor (Freud) 394, 435
Bir Histeri Vakasının Analizinden Bölümler (Freud) 209
Bir Kadın Homoseksüelliği Vakasının Psikojenezi (Freud) 359
Bir Yanılsamanın Geleceği (Freud) 427, 428
Birinci Dünya Savaşı 74-75, 303-628, 354, 380-381
Abraham ve 277, 278, 280, 309
Freud'un görüşleri ve 251, 304, 305, 317-321
Freud'un oğulları silah altında 309, 310, 313, 314, 322-323, 324-326, 349
-na özgü dehşetler 309-311, 316, 330-331
siyasi arkaplanı 250-251, 303-304
Rank ve 410
zaiyatı 310, 311, 316, 324, 326-328, 340, 341
Ayrıca bkz. savaş nevrozları
birincil sahne 357, 485
birincil ve ikincil süreçler 192-193
Biseksüellik
Dora vakasında 207, 208
Fliess'in teorisi 172, 176
Freud'un kavramı benimsemesi 200, 204, 215, 217, 300
Bitimli Ve Bitimsiz Analiz (Freud) 266, 467, 476-482
Blanton, Smiley 350, 369-370, 371, 483, 485, 486
Bleuler, Eugen 227, 228, 229, 248, 250, 286, 288
B'nai B'rith konferansları (1915) 313-315, 317
Bonaparte, Marie 97, 441, 463, 467, 470, 471
Bowlby, John 425
Braun, Heinrich 52, 58, 62, 67, 95, 118-119, 228, 381
Brentano, Franz 68
Breuer, Bertha 133, 136
Breuer, Josef 146-165, 250, 383

Brinci Dünya Savaşı doktoru olarak 339
çözülme teorisi 108, 157, 164, 335, 473
empatisi 90, 131, 132, 133, 139, 158
Freud'la ayrıştığı noktalar 155-158, 484
Freud'la birlikte histeri çalışmaları 146-154, 186, 334
Freud'la yaşadıkları kopuş 154, 155-165, 168, 178, 194-195, 198, 222, 440
Freud'un akıl hocası olarak 89-92, 98, 116, 128
Freud'un sonraki büyüklenmesi 164-165, 270
geçmişi 133-135
ölümü 462
ve psikanalizin başlangıcı 128, 131-132
Breuer, Mathilde Altmann 91, 115, 117, 118, 134
Breuer, Dora 162, 163
Brill, Abraham A., 228, 238, 247, 352, 365, 376,
Rank'ı karalaması 422, 425
Brown, William 334-335, 336, 343
Brunswick, David 367, 368-369, 484, 486
Brunswick, Ruth Mack 358, 367-369, 382, 435, 441, 484
Brunswick, Mark 231, 367-369, 382, 472, 484
Brücke Ernst 62, 69, 87, 88, 89, 95, 97-99, 113, 134
bakışları 9, 73, 74, 113, 183, 231
Freud'a örnek olarak 9, 71-76, 88, 97, 165
Freud'un oğluna ismini vermesi 119
ölümü 177, 178
Budapeşte Kongresi (1918) 337-338
Buel, Estelle 426
Bullitt, William 470
Burlingham, Dorothy 402, 403, 463, 475, 484
Burghölzli Akıl Hastanesi 227, 293
burun ameliyatı 173-175, 188
burun refleksi nevrozu (Fliess'in teorisi) 172, 173
Büyük İskender 10, 42, 212
büyüsel düşünme 234

Chrobak, Rudolf 437
cinsel taciz
Breuer'in çözülme teorisi 157
fantezi olarak görülmesi 150-153, 179-181, 279-280, 290-291
kurban olarak Ferenczi 444
kurban olarak Jung 285, 291
kurban olarak Rank 405-406, 413
Cinsellik 13, 328
kadınlar ve 220-222, 431, 432-434, 437-440, 451
Fliess'ın burun refleksi teorisi 172
Freud'un kişisel çatışmaları 31-32, 51, 53-56, 120-121, 126, 172, 431-432
Freud'un "zararlı" olduğu şeklindeki görüşleri 82-83, 125
Rank'ın olumlu görüşü 413
Ayrıca bkz. biseksüellik; homoseksüellik; bebeklik cinselliği teorisi; libido
Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme (Freud) 213-221, 280, 362, 423, 431
Cinsiyetler Arasındaki Anatomik Farklılıkların Bazı Psişik Sonuçları (Freud) 432, 435
cinsiyet farklılıkları 439
Charcot, Jean-Martin 99-114, 116, 135, 165

bakışları 9, 107, 109, 114, 231
Freud'un üzerindeki etkisi 9, 113, 118
hipnozu kullanması 108, 109, 113, 132
karizması 106, 109-110
şöhreti 89, 104
ölümü 177
Cinsel Aktivite Biçimi Olarak Cinsel Travmaların Yaşanması (Abraham) 279
Clark, Ronald 250, 421
Clark Üniversitesi konferansları (1909) 133, 162, 245-247
Craiglockhart Savaş Hastanesi 333, 336, 341
Cromwell, Oliver 42, 118, 212

Çarşamba Cemiyeti. *Bkz.* Viyana Psikanaliz Cemiyeti.
Çocuk Analizinin Tekniğine Giriş (A. Freud) 400
çocuk istismarı. *Bkz.* çocukluk, cinsel taciz
çocukluk
aşağılık duygusu 259-261
bağlılık/ayrılma kaygısı 219-220, 414-415, 424
Ferenczi'nin istismarın farklı şekillerini tanımlaması 444, 454
Freud ve Adler'in kucaklama konusundaki fikirleri 125, 260, 385
Freud'un gelişmeci yaklaşımı 216-217
gerçek ve fantezi olarak istismar 179-181, 236-237, 279-280, 290-291
psikanalizdeki önemi 13, 205
rüya sembolleri ve 190
tekrarlanan oyunun önemi 346
temel olarak Oedipus kompleksi 355
Ayrıca bkz. dürtü-fantezi teorisi; bebeklik cinselliği teorisi; cinsel taciz
çocukluk dönemine yönelik bellek kaybı 218
çözülme 108, 157, 164, 335, 473

Darwin, Charles 10, 69, 195, 215-216, 437, 471
Dava (Kafka) 50
Dayak Fantezileri Ve Gündüz Düşleri (A. Freud) 394
depresyon
ergen Anna Freud'unki 390-394
Freud'un mücadeleleri 92-93, 102-103, 127-128, 171, 178, 387, 398-399
Freud'un kayıplarla bağlantı kurması 321
Deutsch, Felix 398, 465
Deutsch, Helene 227, 364, 374-375, 398, 435, 441, 465, 484
Diagnostic Association Studies (Jung) 287
Diagnostic Considerations Concerning the Symptomatology of the So-called War-psychoses (Tausk) 373-374
din, Freud'un teorisi 253, 354, 427-428, 472
Ayrıca bkz. Katoliklik; Yahudilik ve Yahudiler
direnç
Abraham'ın savaş nevrozları teorisinde 339
Freud'un formülleştirmeleri 153-154, 157, 159, 175, 208, 240, 251, 263, 294, 361, 451, 484
Rank'ın tekrar kavramlaştırması 412
doğum kontrolü 120, 124, 125, 126
doğum sırası 264
doğum travması (Rank'ın teorisi) 413-418, 435

Doğum Travması (Rank) 278, 413-418
Dora vakası 58, 206-210, 212, 213, 214, 234, 483
Freud'un zarar verici tedavisi 208-209, 362, 486
Sıçan Adam davasıyla farkları 235-236
Dorsey, John 371-372, 483
Dostoyevski, Fyodor 78, 214, 273
Doolittle, Hilda. *Bkz.* H.D.
duygusal boşaltma (katarsis) yöntemi 98, 132, 136, 144, 145, 163
Breuer'in empatisi ve 158
Ferenczi'nin yeniden keşfi 480, 484
Freud'un benimsemesi 146, 147, 150
Freud'un değersiz bulması 158-160, 484
savaş nevrozları için 335, 336-337, 340
dürtü-fantezi teorisi 180-181, 184, 193
Abraham'ın onaylaması 279
Jung'un yaklaşımı 290, 292
Ayrıca bkz. bebeklik cinselliği teorisi; cinsel taciz

Eckstein, Emma 173-175, 187-189, 242, 468, 478-479
ego. Bkz. İd-ego-süperego teorisi
ego savunması 264
Ego Ve Id (Freud) 352, 354-356
Einstein, Albert 307, 318, 465
Eitingon, Max 228, 293, 352, 376, 386, 459, 463, 472
Filistin'e göçü 465
Freud'un analizi 449
ve Anna Freud 402
ve Komite 272, 275, 280, 281, 462
elektroterapi 132, 135, 332, 343
Elisabeth von R. vakası 147, 151-153
Ellis, Havelock 372, 439, 465
Emmy von N. vakası 146-149, 152-153, 159
empati
Abraham'ın eksikliği 280
Breuer'inki 90, 131, 132, 133, 139, 158
Ferenczi'ninki 453-456, 480
Freud'un eksikliği 158-160, 208, 240, 244, 294
savaş nevrozları tedavisinde 336
Erb'in elektroterapisi 132
Erikson, Erik 62
erkek döngüsü (Fliess'in teorisi) 172, 198
"Erkek Histerisi" (Freud) 112
Erkek ve Kadın (Ellis) 439
erkeklik/kadınlık
Adler'in görüşleri 260, 266-267
Freud'un ailesinin geleneksel davranışları 382, 386-387, 389, 391, 436
Freud'un aktiflikle pasifliği eşdeğer kabul etmesi 221, 435
Freud'un gelişim teorisi 214-215
Freud'un mahremiyet durumları 213, 447
Freud'un teorilerinin eleştirileri 435
savaş alanıyla bağlantı kurulması 306-307, 337-338
erkeksi protesto (Adler'in kavramı) 260, 262, 266, 267, 300, 435
erken bunama (dementia praecox). *Bkz.* şizofreni
Erken Bunamanın Psikolojisi (Jung) 227
erojen bölgeler 218
evrim teorisi 69, 216, 437
Exner, Sigmund 71

fanteziler. *Bkz.* dürtü-fantezi teorisi
feminizm 81, 144, 166, 436, 438, 439
Federn, Paul 226, 258, 265, 374, 462
Ferenczi, Sándor 238, 247, 267, 397, 442-461
aşk üçgeni 432, 443, 448-453, 483
atılan iftira 422, 440-441, 456-461, 480
duygusal olarak açıklığı 444, 446-448, 452-453, 455, 456
Freud tarafından analizi 274, 446, 483
Freud'a sadakati 271, 277, 375, 443, 444-446
Freud'dan kopuşu 440, 458-461, 462, 477, 478, 480
Freud'la ABD gezisi 229, 245, 246, 445, 446, 447
Freud'la arasındaki teori farklılıkları 376, 417-418
Freud'la tatil gezileri 380, 445, 447
Freud'u son olarak değerlendirmesi 455-459
Jones'le bağlantısı 275, 449
geçmişi 229, 443-444
Komite üyesi olarak 271-272, 274, 281, 417-418, 446
ölümü 462
özgün ve yaratıcı olarak 443, 454-455, 457, 459, 480
psikanaliz hareketine sadakati 229, 271, 444-446
Rank ve 411-412, 417-418, 422
savaş nevrozlarına yaklaşımı 337-338, 343
terapi yaklaşımı 411-412, 415, 443, 453-455, 457-458, 477
ve Birinci Dünya Savaşı 309, 319
Feuerbach, Ludwig 69
Fichtl, Paula (hizmetçi) 470, 471
Fizyoloji Enstitüsü 69, 71-75, 76, 87-89, 95, 97, 100, 101
Fliess, Ida 199, 467
Fliess, Wilhelm 74, 128, 168-179, 350
beceremediği burun ameliyatı 173-175, 186-189, 468, 478
dul eşinin Freud'un mektuplarını satması 467
Freud'dan kopuşu 196-200, 204, 210, 211, 212-213, 222
Freud'la ilk ve son buluşmaları 117, 168, 197-198, 199
Freud'un bağımlılığı 182-183, 212-213, 275, 447-448
Freud'un Breuer'den geçişi 155, 165, 168, 200
Freud'un büyük aşkı olarak 169-172, 174-175, 183, 184, 197, 200, 228, 362, 432
Freud'un Jung'la arasında kurduğu benzer duygusal bağ 293, 297
kadınların zihinsel olarak eksik oldukları üzerine 437
kokain reçeteleri 94, 168, 172, 173, 175
ölümü 462
teorileri 172-173, 175-176, 196, 198, 204, 300, 473
terapik bir şarlatan olarak 174-177
ve Freud'un Roma yolculuğu 211
ve Freud'un kendi kendini analizi 177-179, 186-189, 212-213
yüceltilmesi 173, 175-177, 195, 196
Fleischl von Marxow, Ernst 71, 100, 116, 134
Freud'la yakınlığı 76, 94-98, 100, 119, 228
ölümü 177-178, 182-183
uyuşturucu bağımlılığı 92, 94, 96, 101

Fluss, Bayan 54-55, 56, 65, 77, 432
Fluss, Emil 21, 53, 60, 62, 431
Fluss, Gisela 53-55, 56, 65, 77
fort-da oyunu 346, 349
Fraulein Else (Schnitzler) 78
Franz Josef, İmparator 57, 60, 166
Yahudi yanlılığı 18-19, 36, 50, 381
Freiberg, Moravia 17, 18, 20-28, 32
Freud ailesinin oradan taşınması 28-29, 179, 205
Freud'un idealleştirdiği hatıraları 29-30
Freud'un tekrardan ziyareti 53-56, 65
Freud, Adolfine (Dolfie; kızkardeşi) 26, 38, 43, 44, 430, 436, 470, 474
Freud, Alexander (kardeş) 26, 38, 48, 118, 254, 304, 378, 474
Avusturya'dan göçü 470
Freud'la yolculukları 210, 211, 380
Freud'un ismini koyması 42
Freud, Amalia Nathanson (anne) 17-29, 46, 62, 64, 79, 83, 117, 436
baskın karakteri 43-45, 49, 54, 86
doğurduğu bebekler 20, 22-23, 24, 25-26, 38
Freud üzerindeki duygusal etkisi 22-26, 30-35, 38, 43-45, 55, 185, 267, 430-431, 440
ölümü 430-431
yetişkin Freud'la ilişkisi 379
Freud, Anna (kızı) 119, 122, 168, 309, 326, 368, 389-403, 439, 459, 460, 463
anneden yoksunluk hisleri 389-390, 393, 397
duygusal geçmişi 389-395,
etkisi ve şöhreti 403, 474-475
evlilik ihtimalleri 387, 396, 408
Freud'un müridi olarak 388, 398-403, 430, 441, 467, 474-475, 476, 486
Freud tarafından analizi 339, 373, 392, 394-395, 396, 435, 483-484, 485
kadınlarla yakınlığı 397-398, 401-403
Komite üyesi olarak 272
teorileri ve yayınları 344, 400
ölümü 475
ve Freud'un kanseri 398-400, 462, 473
ve Naziler 470
Freud, Anna (kızkardeş; sonradan Bernays) 26, 28, 38, 41, 77, 102, 470, 474
evliliği ve New York'a taşınması 79, 83, 84
Freud'un kızlara karşı tavrı üzerine 48-49
Freud, Anton Walter (torun) 470, 474
Freud, Clemens (torun) 475
Freud, Emanuel (üvey ağabey) 18, 20-22, 102
Freud'a baba-figürü olarak 209-210
Freud'la süren bağı 39-40, 70, 238
İngilere'ye taşınması 28, 38-40
Freud, Ernestine Drucker (Esti; gelini) 384-385, 441, 470, 474
Freud, Ernst (oğlu) 71, 119
İngiltere'ye göçü 465, 471, 474
Freud'la ilişkisi 382-384, 387
kişiliği 386, 387
savaş hizmeti 310, 322, 326, 339, 349, 386
Freud, Eva (torun) 385, 474
Freud, Harry (yeğen) 378, 470
Freud, Henny Fuchs (gelini) 285, 474
Freud, Jacob (babası) 17-37, 51, 60, 79, 114
evlilikleri 18, 19, 20, 22
Freud üzerindeki duygusal etkisi 33, 38, 40-45, 56, 185, 210

iş başarısızlıkları/maddi zorluklar 28, 29, 38-40, 62, 78, 83, 88, 102
kişiliği 19-20, 40-41, 42, 44-45
ölümü 177
Freud, John (uzaktan-yeğen) 21, 28, 31, 33, 34, 70, 179, 182, 183, 238
Freud, Josef (amca) 38-39
Freud, Julius (bebekken ölen kardeşi) 22, 23, 24, 25, 31, 34, 179, 202, 298
Freud, Lucian (torun) 475
Freud, Lucie Brasch (gelin), 386
Freud, Marie (kız kardeş) 38, 78, 470, 474
Freud, Marie (üvey yenge) 21, 28
Freud Müzesi (Londra) 475
Freud, Martha Bernays (eşi) 159, 211, 313, 389, 390, 391, 399, 470
aile geçmişi 77-79,
çocuklarına ad konulması ve 42, 117-118, 119,
çocuklarının doğumu 117, 118, 119, 127
ev yaşamı 377, 378, 380, 387, 393
evlilik durumu 120-122, 126-127, 172, 185, 399, 432, 467, 474
itaati 86-87, 115-120, 123-124, 126, 127, 257, 382, 386, 436, 452
ketlemeleri 123-124, 125, 380
ölümü 474
psikanalizle ilgisizliği 122, 389
uzun süren nişanlılığı 76, 77, 80-87, 92, 100, 126-127
ve Freud'un kıskançlığı 83-87, 125-126,
ve yaşamboyu kardeşiyle bağı 119-120,
Freud, Martin (Jean Martin; oğlu) 169, 226, 384, 385, 387, 470
aile hatıraları 20, 41, 43-44, 119-120, 380, 381, 385
Avusturya'dan göçü 470
Charcot'nun adını alması 114, 118
Freud'la ilişkisi 382-384, 388
Londra'daki yaşamı 474
savaş hizmeti 309, 313, 322, 325, 326, 339, 349
Freud, Mathilde (kızı; sonradan Hollitscher) 117, 118, 326, 367, 443
geleneksel kadın rolü 382, 387, 466
Londra'ya göçü ve oradaki yaşamı 470, 474
Freud, Oliver (oğlu) 42, 118, 168-169, 349
göçü ve sonraki yaşamı 465, 474
Freud'la ilişkisi 380-381, 382-384, 386, 388
obsesif-kompulsif eğilimleri 386, 387, 391
savaş hizmeti 325, 326, 349, 385
Freud, Pauline (uzaktan yeğen) 21, 28, 31, 34, 70, 182, 238
Freud, Pauline (kızkardeş) 38, 209, 470, 474
Freud, Philipp (üvey ağabey) 18, 20, 22, 27
İngiltere'ye taşınması 28, 38, 39, 40, 70
Freud, Rebecca (Jacob'un varsayılan ikinci eşi) 19, 22
Freud, Rosa (kızkardeş) 38, 48-49, 209, 211, 323, 386, 470, 474
Freud, Sally Kanner (Jacob'un ilk eşi) 18, 20, 22
Freud, Samuel (yarı-yeğen) 70, 209, 238, 466, 471
Freud, Sigmund
ABD seyahati 29, 133, 229, 245-248, 426, 445, 446
ahlakçı iffeti 45, 48, 51, 55-56, 65, 123, 221-222, 432, 451

aile geçmişi 17-22
aile soyağacı, 16
Amerikan karşıtlığı 246-247
askeri idealleştirmeleri 250-251, 305, 312, 313, 315, 317-318
askeri-kahramansal özdeşleşmeleri 11-12, 42, 48, 61, 68-69, 118, 180, 211-213, 267, 312-313
baba olarak 41, 117, 118, 119, 168-169, 349-350, 367, 377-378, 381-388, 389-390, 436
bağımlılıkları 221-222, 467
bakıcısının önemi 21, 26-31, 205
bakışları 9, 74, 182-183, 231
bayılma olayları 245, 297-298
bilimsel tutkuları 68-70
cinsel ketlemeleri 51, 55-56, 77, 83, 120-127, 171, 432
Clark Üniversitesi konferansları 133, 162
çocuklara isim koyması 42, 71, 118, 119, 385
çocukluğu 36-49
çocukluğundaki duygusal ve fiziksel yoksunlukları 20-35, 43, 53-56, 68, 82, 101-102, 121, 179, 205, 219-220, 221, 245, 267, 297, 393, 423, 440
çocukluğundaki kaçış mekanizmaları 10-12, 13, 21-35, 40, 48, 211-212, 472-473
doğumu 17, 20
duygusal açılmaları 76, 91, 94-95, 97, 212-213
duygusal engelleri 45, 49, 51, 65-66, 73-74, 122-123, 126, 46-47, 432, 447-448
düşmanlık algıları 64, 112, 194-195, 248-250, 255
edebi ve retorik yetenekleri 12, 46-47, 67, 251, 261
efsanesi 14, 181, 201, 214-215, 218
eğitimi 45-46, 52, 57, 61-63, 69-75
entelektüel odağı 38, 46, 51, 61-62, 68-69, 480
ergenliği ve ilk yetişkinlik yılları 51-75
erkek yol arkadaşları 380, 445, 446, 447
erkeklere bağlanma örüntüsü 52-53, 55-56, 62-65, 66-67, 76, 79, 94-98, 117, 118-119, 128, 155-165, 198, 292-293, 421, 445
etkilediği travmatik ayrılmalar 415
ev seçimi 118-119
ev yaşamı 120-122, 377-388, 436
fiziksel görünümü 61, 231
Fizyoloji Enstitüsünde 71-76, 87-89, 95
geleneksel değerleri 168, 377, 382
gördüğü maddi destekler 62, 101, 116, 119, 131, 160, 324
haşin süperegosu 355-356
ilk aşkı 53-55, 65
kadın düşmanlığı 48-51, 65-66, 84, 101, 215, 220-221, 427, 431-441, 451
kalp semptomları 160, 164, 171, 173, 177
kanseri 270, 369, 398-399, 412, 421, 427, 462, 467, 473
kardeşleri 22-28, 38, 48-49, 78
kaybetme korkusu 82, 121, 182
kendi kendini analiz. *Bkz.* Freud'un kendi kendini analizi
kıskançlık ve sahiplenmesi 83-87, 126
kişisel kâğıtlarını yok etmesi 9-10
kişisel kör noktaları 13, 26, 29-35, 56, 112, 122, 126, 127-128,

160, 174-177, 236-237, 247, 392-393, 424-425, 440-441
kitap koleksiyonu ve okuması 38, 46-47, 56, 103
köpeği 463, 473
kokain kullanımı 76, 92-95, 100, 103, 168, 222
kötüye giden sağlığı 462, 466
Martha'yla uzatmalı nişanlılığı 76, 77, 80-87, 92, 100, 126-127
muhafazakarlığı 256, 381, 382
müzik nefreti 49, 51, 123, 168, 255, 432
otoriterliği 118-119, 158-159, 247-248, 356-357, 376, 384-385, 480
otobiyografik yanıltmaları 9-10, 12, 45, 68, 93, 112, 161-162, 195, 302, 376
ölümü 473
Paris sayahati 99-112
psikosomatik bozuklukları 88, 92-93, 100, 102, 127-128, 171, 247, 379
puro içmesi 40, 161, 222, 324, 398, 467
Roma seyahati 29, 210-213, 246
ruh halindeki değişmeler 88, 92-93, 102, 171
rekabetçiliği 183, 349
sadakat beklentisi 376
seçkinci sempatileri 381
son yılları 56, 427, 462-475
şöhret şöhret arzusu 68, 89, 92, 126-127, 154, 159-160, 162, 179-180, 188
teorileri. *Bkz.* Freud'un teorileri
terapist olarak. *Bkz.* terapist olarak Freud
tıp eğitimi ve uygulamaları 67-69, 77, 87-89, 99-113, 115-116, 131
torununun ölümü karşısında duyduğu depresyon 398-399
ve Birinci Dünya Savaşı 251, 305, 309-328, 339-340, 349
ve eski arkadaşlarıyla meslektaşlarının ölümü 177-178, 182, 462
ve evlilikte cinsellik 120-123, 127-128, 171, 185, 380, 432, 467
ve İngiliz akrabaları 70, 238
ve Nazi tehdidi 467-471
Yahudi geçmişi 17-19, 37, 39, 46, 57-58, 60-61, 212, 255
Yahudilikten kopması 46, 60, 86-87, 117, 468, 472-473
yarattığı kahraman kimliği 9-11, 13, 251
yolculuk fobisi 29, 88, 178, 205, 210-213, 245-246, 466
Ayrıca bkz. psikanaliz; psikanaliz hareketi
Freud, Sophie (kızı; sonradan Halberstadt) 119, 309, 386, 398, 402
gözde kız olarak 386-387, 389, 390-392
grip salgınında ölmesi 349, 382
Freud, Sophie (torunu) 385, 403, 470, 474
Freud, Stephen (torunu) 475
Freud: Ustam Ve Dostum (Sachs) 276
Freud, W. Ernst. *Bkz.* Halberstadt Ernst
Freudcu sürçme 206
Freud'un kendi kendini analizi 10, 12-14, 98, 177-184, 185-200
devamı olarak süregelen teorik yazıları 356-357, 473, 482
duygusal kökenli hatıralar karşısında teori temelli yeniden kurmalar 14, 30-35, 178-180, 198
Fliess'la ilişkisinin önemi 24, 178-179, 186-187, 198, 210-213
içinde önemli bir tema olarak

ölüm 182-184
içinde rüya analizi 21, 23-24, 186-194
içinde son basamak olarak kaygı teorisini gözden geçirmesi 423-425
sürçmeleri ve hataları 201-202
ürünü olarak Oedipus kompleksi 183-184
ve ayartma teorisinin reddi 179-181
ve gençlik kaygıları 28, 40, 42-43
ve Roma ziyareti ketlemesi 210-213
yolculuk fobisi üzerine 29, 31
Freud'un teorileri
Adlerinkilerle karşılaştırılması 256, 260, 261
ayartma teorisini bırakması 179-180, 292, 460
bağlılık/ayrılma duygularına kayıtsızlığı 414
başkalarından aldıkları 300, 423
dengeli değerlendirmeleri 13-14, 201
gelişmeci yaklaşım 216-17
gözden geçirmeleri 345-349, 353, 423-425
kapsayıcı genellemeler olarak 13, 154, 185, 188-189, 341
kendi çatışmalarının genelleştirmeleri olarak 185
kendini yanıltması 25, 32-33, 175
merkezinde Oedipus kompleksi 31-33, 179-180, 184
popülerleşmesi 352
Rank ve 410, 413-415, 423-425
sabitlenmiş doktrinleri 480-481
uyarlamaları 345-349
üzerindeki son önemli yazıları 471-473
üzerine konfreans serileri 322
vaka deneyimleriyle bağlantısız olarak 458, 485-486
ve diğer teorilere tahammül edememesi 252, 253, 262-270, 272
yazılarının çevirileri 352
Freud'un Nevroz Teorileri (Hitschmann) 226
Freund, Anton von 281, 385, 397, 484
Frink, Horace 365-366, 371, 485, 486
Fromm, Erich 275, 465
Furtmüller, Karl 230

Galiçya 18, 20, 43
Gay, Peter 211, 250, 277, 460, 461
gebelikten korunma 120, 124, 125, 126
gelişim psikolojisi 215-219
Goethe, Johann Wolfgang 58, 68, 429
Graf, Herbert. *Bkz.* Küçük Hans
Graf, Max 226-227, 239, 376
grip salgını 326, 327, 342, 349, 386,
Groddeck, Georg 355, 443
grup aklı 353-354, 427
Grup Psikolojisi ve Ego Analizi (Freud) 352-354
Gündelik Hayatın Psikopatolojisi (Freud) 198, 199, 202-206, 210, 214, 322, 349
günlük hayat
hatalar ve sürçmeler 186, 198, 201-206, 349
rüyayla bağlantısı 190

H. D. (Hilda Doolittle) 370-371, 483, 484, 485, 486
hadım edilme kaygısı 219, 239, 296, 424
ve penis kıskançlığı 433-435
"hakiki nevroz" teorisi 125
Halberstadt, Ernst (torun; sonradan

W. Ernst Freud) 349, 402, 470, 474
Halberstadt, Heinz (torun) 382, 387, 398
Halberstadt, Max (damadı) 309, 249, 387, 392, 466
Hall, G. Stanley 245
Hamlet (Shakespeare) 31, 192, 275
Hammerschlag, Samuel 46, 92, 116, 119
Hannibal 10, 42, 48, 61, 211, 212, 213
hasta-terapist ilişkisi. *Bkz.* analist-hasta ilişkisi
Hayatın Seyri (Fliess) 437
Haz İlkesinin Ötesinde (Freud) 74, 200, 345-350, 352, 353, 354, 356
Heller, Judith Bernays (yeğen) 41, 44, 79
Helmholtz Tıp Okulu 72, 113
Herzl, Theodor 59
hipnoid durum. *Bkz.* çözülme
hipnoz 108, 109, 113, 132, 136, 146, 147
  savaş nevrozları için 332-333, 334, 340
Hirst, Albert 124, 242-245, 362, 483, 485, 486
histeri 128, 146-154, 186, 280
  Breuer'in çalışmaları 89-90, 133, 135-145, 157, 161-164
  Charcot'nun yaklaşımı 107-112, 135
  Jung'un bakış açısı 288
  Freud'la Breuer'in teorilerinin karşılaştırılması 155-159, 161-162, 164
  Freud'un çalışmaları 112, 113, 132-133, 146-154, 159, 181, 189, 195, 206-207, 478
  savaş nevrozlarıyla benzerliği 329, 335-336
  tedavileri 132-133, 135-136, 141
  travmatik kökeni 111, 112, 138-139, 142, 147-148, 153, 156
Histeri Üzerine Çalışmalar (Breuer ve Freud) 90, 128, 146-154, 155-158, 160, 162, 165, 180, 190, 334, 414, 485
Histerik Olguların Psişik Mekanizması Üzerine Bir Giriş Yazısı (Breuer ve Freud) 146, 156, 165
Hitler, Adolf 460, 464-469, 472
Hitschmann, Eduard 257, 262, 439, 462
Hofmannsthal, Hugo von 58, 167
Hollitscher, Robert (damadı) 382, 466, 470, 474
Holocaust 59, 466
homoseksüel libido teorisi 217, 228, 267, 280, 361-362, 441, 481, 485
homoseksüellik
  Freud'un bilinçdışı teorisi 13, 365, 448, 481, 485
  Freud'un dengeli açıklamaları 217, 361-362
  Jung'un korkuları ve 291-292
  kadınların vaka hikâyeleri 359-362, 486
  ve Freud'un erkek dostlukları 212-213, 228, 267, 298, 447, 448, 467
  ve Abraham'ın savaş nevrozları teorisi 280, 338
Horney, Karen 275, 434, 457, 465
Huckleberry Finn (Twain) 426

İbranice 46
İçgüdüler Ve Değişimleri (Freud) 320
id-ego-süperego teorisi 192, 354-356, 424, 428-429
ilkel sürü 354
ikili içgüdü teorisi 349
İkinci Dünya Savaşı 426, 474, 475

İkiz (Rank) 426
İngiltere 304, 470
Freud ailesinin göçü 402-403, 465, 471-475
Freud'un hayranlığı 39-40, 70
Freud'un üvey kardeşleri 28, 38-40, 70
psikanaliz hareketi 233, 328, 352, 411
savaş nevrozları tedavisi 333-335, 341
Internationale Zeitschrift 270, 271, 459
International Journal of Psychoanalysis 274, 408, 460
Imago (dergi) 275, 408
İrma rüyası 187-189
ispiritizma 283, 286
isteklerin tatmin edilmesi 188, 346
İstisnalar (Freud) 433

Jahrbuch für Psychoanalytische und Psychopatologische Forschungen 238, 271, 300, 311
Janet, Pierre 332-333
James, William 246
Jones, Ernest 38, 49, 73, 123, 165, 262-269, 305, 378
Anna O. Vakası 161-163
ilk Freud yandaşlarından 228
Fleischl'ın acıları üzerine 96
Freud'a sadakati 271, 274-275, 376, 417-421
Freud'un Roma yolculuğu üzerine 211
Freud'un kadınlarla ilgili görüşleri üzerine 431, 432
Freud'un kanseri üzerine 399-400
Freud'un kişisel yaşamı üzerine 82, 86, 87, 118, 378
Freud'un ortayaş nevrozu üzerine 178
Jung üzerine 292, 299, 301
kişiliği ve çalışması 274-275
ve Anna Freud 394, 396, 399-400
ve Ferenczi 449, 460, 461
ve Freud'un bayılma olayları 297
ve Freud'un İngiltere'ye taşınması 471
ve Komite 271-272, 277, 280, 281, 446, 462
ve psikanaliz hareketi 233, 238, 247, 274, 293, 328
ve Rank 409, 410, 412, 416-422
ve savaş nevrozları tedavisi 337, 343
Jung, Carl 282-302
aşk ilişkileri 286-287, 293, 302
duygusal sorunları 232, 282-285, 287, 298, 300-302
geçmişi ve mizacı 282-287, 292-293
Ferenczi'yle karşılaştırılması 443-446, 449
Freud'a Nazilerden kaçması için yardım etme girişimi 469
Freud'dan uzaklaşması 271, 278, 281, 282, 284, 288-289, 293, 296-302, 303, 310, 376, 387, 409-410, 417, 420, 440
Freud'la birlikte ABD yolculuğu 229, 245-247, 445, 447
Freud'un müridi olarak 227-228, 229, 233, 238, 247-250, 253, 282, 287, 289-293
Rank'ın tasdiki 425
teorileri 285, 295-296, 300-301, 302
ve Freud'un bayılma olayları 245, 297-298
ve Naziler 469
Jung, Emma Rauschenbach 286, 289

kâbuslar 346-347
Kadın Cinselliği (Freud) 432, 434
kadınlar 427-441
entelektüel faaliyetlerde bastırılmaları 143-144, 151
feminist hareketler ve 81, 144, 166, 436, 438, 439
Freud'un "bir kadın ne ister?" araştırması 431
Freud'un cinsel mesafe koyması 51, 55-56, 65-66
Freud'un çarpık fikirleri 48-50, 65-66, 81-82, 86, 101, 158, 220-221, 359-360, 411, 427, 430-441, 449-453
Freud'un ilk deneyimleri 22-35, 440
Freud'un kadınlık kavramları 81-82, 382, 385, 435, 449-453, 463
Freud'un penis kıskançlığı teorisi 13, 66, 219, 221, 360, 433-434, 441, 481, 485
Freud'un teorilerinin eleştirileri 433-436
histerik hastalar olarak 108, 110, 113, 143, 146-153, 158
karşısında tarihsel önyargılar 50-51, 436-438
Viyanalıların baskıları 50-51, 57, 78, 151, 166, 435-437
Ayrıca bkz. erkeklik/kadınlık; anneler/ anneden yoksunluk
Kadınların Köleliği (Mill) 436
kadınlık. *Bkz.* erkeklik/kadınlık; kadınlar
Kadınlık (Freud) 25, 32, 432
Kadınlıktan Kaçış (Horney) 434
Kafka, Franz 50, 465
Kahane, Max 225, 226
Kann, Loe 274, 397
Karamazof Kardeşler, (Dostoyevski) 273
kardeş rekabeti 264, 267, 349
Kardiner, Abram 362-365, 371, 483, 484, 485, 486
karşı-aktarım 480
Kassowitz Enstitüsü 112, 116
Kasten olayı 27, 32
Katharina vakası 147, 150, 153, 159
Katoliklik 36, 58, 59, 124, 390
Avusturya-Macaristan İmparatorluğunda 166
Freud ve 26, 205, 210, 472
Jung'un fobisi 284
kaygı
Freud'un cinselliğe atfettikleri 13, 125-126, 149, 219-220, 432-433
Freud'un gözden geçirilmiş bakışı 347, 423-425, 479
Freud'un fiziksel semptomları 88, 102, 127-128
Freud'un kayıpları ve 23-24, 39, 83, 177-178, 205, 219-220, 362-363, 485
Freud'un kokain kullanımı 92-95, 222
Freud'un kör noktaları 215, 219-220, 236, 296, 485
Jung'un görüşleri 295-296
Rank'ın görüşleri 413-415, 479
savaş nevrozlarında 330, 346
Ayrıca bkz. ayrılma kaygısı
Ketlemeler, Semptomlar ve Kaygı (Freud) 423, 424, 427, 479, 485
kişilik gelişimi 215, 216
klasik psikanaliz
Adler'in farklılığı 261
Freud'un sapmaları 241-245, 369, 450, 480, 483-484, 487
Freud'un savunması 477-480, 487
Freud'un tanımı 240-241, 482

Freudcu teorinin gözden geçirmeleri ve güncelliği 424-425, 485
genel olarak etkisizliği 487
hastayı tekrar travmaya sokması 455
kadınlara bakışı 431, 451-452
Rank ve Ferenczi'nin ayrılmaları 411-412, 443, 452-456, 477-480
savunucusu olarak Anna Freud 475
üzerine Freud'un çalışması 240
kitle davranışı, Freud'un teorisi 352-354, 381, 427-428
Klein, Melanie 277, 348, 402
Klimt, Gustav 167
Klinik Günlüğü (Ferenczi) 443, 455, 456, 458
klitorektomi 437
kokain
Fliess'in tavsiyeleri 168, 172, 173, 175
Freud'un deneyleri 76, 92-95, 97, 100, 103, 115, 222
Kokoschka, Oskar 167, 304
kolektif bilinçdışı 469
Komite 271-281, 309, 399
amacı 271-272
içindeki çatışmalar 412-413, 416-418
ilk üyeler 272, 281, 410, 446
Rank'ın nedamet mektubu 420-421
varolduğu süre 273, 462
ve Freud'un kanseri 412, 421
ve Jung'un sapışı 298-299, 299-300
"konuşma kürü" 98, 136, 139, 158
korku 315, 330, 344, 347
Königstein, Leopold 117, 213, 462
Kral Oedipus (Sophocles) 31, 42
Krafft-Ebing, Richard von 213, 286
Kraus, Karl 58, 308
Kris, Ernst 463, 475
Kurt Adam vakası 357-359, 367, 477, 478-479, 485
Küçük Hans vakası 226, 234, 239-240, 485

LaForgue, René 472
Lamarckçı teori 437, 439
Lanzer, Ernst. *Bkz.* Sıçan Adam vakası
Lay Analysis (Freud) 431
Le Bon, Gustav 353
Leopoldstadt (Vienna) 37, 46, 60, 405
Levy, Kata 397, 484
libido
Freud'un kaygıyla bağlantı kurması 126
Freud'un tanımları 260, 295
Ayrıca bkz. homosksüel libido; cinsellik
Londra 402-403, 471-475
Lucy R. vakası 147, 149-150, 152-153
Lueger, Karl 381

Mahler, Gustav 51, 58, 167
mahremiyet ihlalleri 368, 450, 483
Manchester, İngiltere 28, 39, 70, 238
Maresfield Gardens (Londra) 475
Marx, Karl 255, 465
mastürbasyon 125, 180, 181, 222, 242, 380-381, 394, 395, 433, 435, 437-438
Viyana Cemiyeti'ndeki tartışma 268-270
mazohizm 215, 217, 221, 435
"Medeni" Cinsel Ahlak ve Modern Sinir Hastalığı (Freud) 120, 122, 124, 185
Meynert, Theodor 88, 115-116

Michelangelo 211, 214
migren ağrıları 88, 102, 171, 416
Mill, John Stuart 81, 436, 437, 438
mitoloji 43, 295-296, 354, 416, 469
Modern Eğitim (Rank) 422-423
modernizm 168
morfin 94, 96, 97, 368, 473
  histeri tedavisinde 135, 141
Musa 42, 211, 468, 471-473
Musa ve Tektanrıcılık (Freud) 192, 468, 471-473
müzik 49, 51, 123, 167, 168, 255, 432

Napoléon 10, 42, 105, 111, 212, 463
Narsisizm Üzerine (Freud) 300
Nathanson, Julius (amca) 20, 22, 24, 25
Naziler 57, 59, 256, 275, 320, 425, 426, 464-474
  Freud ailesinin kaçışı 469-471
  Freud'un kardeşlerini öldürmeleri 474
  Freud'un tehdidi küçümsemesi 465-472
  kitap yakmaları 464-465
  psikanalizi yasaklamaları 460, 469-470
nevrasteni 102, 107, 132
nevroz 230
  aktarım ve 209
  bilinçdışı faktörler 140
  Freud'a göre evrensel nedeni 148, 153, 215, 268, 316, 322
  Freud'un grup teorisi 427-428
  Freud'un kadınlarınkine temel göstermesi 432-434
  Jung'a göre tarih öncesi kökenleri 300
  Rank'ın tek-ilke teorisi 415, 416
  sebep olarak gerçek travma 414, 453
  yinelemeler 347
  Ayrıca bkz. dürtü-fantezi teorisi; histeri; savaş nevrozları
Nevrozun Etiolojisinde Cinsellik (Freud) 153, 222
New York 79, 352, 425, 474
New York Psikanaliz Cemiyeti 228, 247, 365
Nietzsche, Friedrich 297
Non vixit rüyası 74, 182-184, 187
Nothnagel, Hermann 69, 88, 116, 213
nöroloji 99, 100, 104, 113, 131
Nuremberg Kongresi (1910) 247-248, 250, 252, 253

Oberndorf, Clarence 364, 371, 483, 486
Obsesif Bir Nevroz Vakası Üzerine Notlar (Freud). *Bkz.* Sıçan Adam vakası
Obsesif Davranışlar Ve Dini Pratikler (Freud) 427
obsesif-kompulsif semptomlar 234-28, 386, 391
Oedipus 10, 42, 43, 96, 179-180, 212, 227, 389
Oedipus kompleksi
  Adler'in yeniden yorumlaması 262
  Dora vakasında 207
  evrensel olarak 13, 179-180, 188, 219, 220, 355-356, 365, 396, 425, 485
  Freud'un çocukluğundaki kayıplara maske olarak 33, 179-180
  Freud'un kadınlara uygulaması 434
  Freud'un kendi çocuklarıyla ilişkilerine uygulaması 382-384, 392, 393, 395

Freud'un kendine uygulaması 31-33, 179-180, 183-184, 211-213, 298
Freud'un Komite'ye uygulaması 412
Freud'un liderler ve takipçilerine uygulaması 353-354
Freud'un yakınlık arzularına uygulaması 447
gerçek deneyimin rolünü azımsaması 184
Küçük Hans vakası ve 239-240
örneği olarak *Hamlet* 192, 275
Rank'ın yerine çocuk travmasını koyması 416-418
tanımı 13
Okul Çocuğu Psikolojisi Üzerine Düşünceler (Freud) 43, 47, 185
orallık 218
organ yetersizliği (Adler'in teorisi) 259
Organ Yetersizliği Ve Fiziksel Telafisi (Adler) 259
Otobiyografik Bir Çalışma (Freud) 45, 67, 87, 93, 112, 126, 162, 185, 194, 376
Owen, Wilfred 315, 333, 341
oyun terapisi (Jungcu) 284, 302

ölüm
Freud'un kaygıları 74, 182-184, 245, 246, 297, 298, 349-350, 473-474
Freud'un savaş zamanında verdiği konferans 313-316
Jung'un korkuları 283, 284, 298
ve savaş nevrozu suç/korku ilişkisi 335, 336, 348
ölüm içgüdüsü (ölüm dürtüsü) 348-350, 474, 481

Palos, Elma 448-452, 457, 483
Palos, Gizella 448-453, 457, 483
Pankejeff, Sergei. *Bkz.* Kurt Adam vakası
Paneth, Joseph 62, 68, 101, 116, 119, 177, 182, 183
Pappenheim, Bertha (Anna O.) 90, 132, 136-145, 146-147, 152-153
psikoterapinin yaratımına katkısı 139, 144, 158, 159
sonraki katkıları 141-145, 438
vakanın Freud tarafından sonradan anlatımı 161-163
Paris 99-112
penis kıskançlığı 13, 66, 219, 221, 360, 433-434, 435, 441, 481, 485
Perdeleyici Anılar (Freud) 45
Pfister, Oskar 339, 376, 463
Pichler, Hans 399, 462, 473
post-travmatik stres bozukluğu 142, 345
pozitivizm 72, 73, 74-75, 76, 193
prototipler 216-217
Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine (Freud) 133, 181, 185, 194
Adler'in düşmanlığı üzerine 263
Breuer'le ayrılmanın bir versiyonu 161-163
Jung'a saldırılar 300
Rank'ın sadakati üzerine 404
rüya sembolizmine Stekel'in katkısı üzerine 269, 270
psikanaliz hareketi 225-252
Adler ve Stekel'in ayrılmaları 261-272, 409, 410, 417, 446
analizin sınırların bulandırılması 230-233, 372-373, 446, 447, 449
askeri metaforlar 245, 250, 251, 272, 274, 304, 310, 311-312
ayrılan üyeler 376
baba-figürü olarak Freud 232, 267, 281, 353, 356, 420, 440
benzersiz özellikleri 230
Birinci Dünya Savaşı'nın ertesi 351-352

eğitim enstitüleri 351-352
Ferenczi'nin çalışmasının çarpıtılması 456-458
Freud'un seçilmiş halefi olarak Jung 248, 249, 253, 292-293
Freud'un hakimiyeti 222, 226-227, 230-233, 248-250, 251, 252, 253, 262-265, 271, 416-421, 447
Freud'un Hıristiyanlara kur yapması 228
Freud'un izin verdiği versiyonu 251, 263-265, 376
hakkındaki mitler 249-250
parolası olarak Oedipus kompleksi 219
içindeki çatışmalar 257-260
ilk üyeler 225-233
ilk üyeler arasında çoğunluk olarak Yahudiler 60, 227, 233, 249
Jung'un ayrılması 299-301, 303, 410, 417
kadın analistler ve 441
kapalı bir sistem olarak. *Bkz.* Komite
Nazilerden kaçanlar 465
Rank'ın ayrılması 421-425, 462
son yıllar 462-475
suçlu damgası vurma 418
ve Birinci Dünya Savaşı 309, 311, 317-321
Psikanaliz Üzerine Yeni Giriş Konferansları (Freud) 432-433
Psikanaliz Kongresi (1927) 281
Psikanaliz ve Savaş Nevrozları (monografi) 338
Psikanaliz Yayınevi 412, 463, 470
Psikanalizin Ana Hatları (Freud) 473
Psikanalizin Gelişimi (Frenczi ve Rank) 411-412, 416
psikanaliz teorisi ve terapisi
Adler'in katkıları 261, 264
aktarım. *Bkz.* aktarım
Breuer'in doğumundaki rolü 128, 131-145, 161-162
direnç. *Bkz.* direnç
Ferenczi'nin yenilikleri 411-412, 443, 453-454, 478
Freud-Breuer'in farklılıkları 155-165
Freud-Jung farklılıkları 288, 294-302
Freud'u tüketen merakı 122
Freud'un çekirdek fikirleri formüle etmesi 13, 22
Freud'un entellektüelleştirmesi 480, 484
Freud'un etkileyen genellemeleri ve önyargıları 13, 35, 153-154, 188, 252, 294, 370
Freud'un son düşünceleri 476-483
ilk popüler kitap 226
Jung'un inanç sistemi olarak 301-302
katarsis ve, 98. *Ayrıca bkz.*, duygusal boşaltım yöntemi.
klasik yöntem. *Bkz.* klasik psikanaliz
merkezinde Oedipus kompleksi 31-33, 179-180
Nazilerin yasaklaması 460, 469
popülerleşmesi 328, 351, 352, 411, 476
Rank'ın yenilikleri 411-412, 425-426
sürecinde iyileştirici güç 486
tedavinin uzunluğu 159-160, 232, 477
temel özellikleri 139
temeli olarak Freud'un kendi kendini analizi, 12-13. *Ayrıca bkz.* Freud'un kendi kendini analizi.
terapik ilişki. *Bkz.* analist-hasta ilişkisi

ve savaş nevrozları 316, 329, 330-347
Ayrıca bkz. terapist olarak Freud; psikanaliz hareketi
Psikanalize Giriş Konferansları (Freud) 192, 322, 339, 473
psikoterapi. *Bkz.* psikanaliz teorisi ve terapisi
puro içmek 40, 161, 218, 222, 276, 324
Freud'un kanseri ve 398, 467
Çarşambe Cemiyeti ve 225, 226
Putnam, James Jackson 121, 122, 246, 247

Rank, Otto 59, 275, 404-426
ABD'de 418, 425-426, 462
"dışlanışı" 278, 418-426, 440, 446
etkilediği psikanalistler 425
evlilikleri 385, 413, 426, 441
Freud destekçisi olarak 226, 232, 233, 271, 309, 376, 404-409
Freud'la tartışması 418-425, 427, 440, 477, 479
geçmişi 404-407
kişisel gelişimi 410-413, 425-426
kişisel sorunları 232, 405-407
nedamet mektubu 420-421
söylentilerle silinmesi 422
teorileri 376, 411-419, 435, 477, 479
ve Komite 271, 272, 281, 421-424, 462
Rank, Tola 385, 410-411, 413, 426, 441
Reik, Theodor 277, 376, 402
Reitler, Rudolf 225, 226, 257
Rickman, John 363-364, 484
Rie, Marianne (sonradan Kris) 383, 463
Rie, Oscar 275, 380, 383, 397, 438
Freud'la uzun süren dostluğu 117, 378
Freud'un yaklaşımını eleştirmesi 209
Irma rüyasında yer alması 187, 188
ölümü, 462
Riklin, Franz ve Franz Jr. 469
Rivers, W. H. R. 333, 335, 336, 340, 343
Riviere, Joan 231, 352
Roazen, Paul 274, 378, 382
Rolland, Romain 307-308, 428
"Roma nevrozu" 29, 210-213, 222, 246
Rosenberg, Ludwig 383, 462
Rosenfeld, Eva 390, 400-403, 483, 484, 485
Rosenfeld-Burlingham Okulu 402
rüya analizi 185-200, 201, 322
bilinçdışı motiflerin anahtarı olarak 13, 186, 189-190
bireysel çağrışımlar 191
Dora vakası ve 206, 207
Freud'un kendini analizinde 12, 21, 23-24, 32, 181-192
Freud'un yorumlayıcı kabiliyetleri 363, 485
içindeki Freudcu semboller 191-192
Jung ve 291-292
tekrarlanan rüyalar 346-348
ve isteklerin tatmin edilmesi 188, 346
ve Rank'ın doğum travması teorisi 416
ve savaş nevrozu kurbanları 335
"yalan söyleyen rüyalar" kavramı 361
Rüya Teorisine Metapsikolojik Bir Katkı (Freud) 321
Rank'ın çalışmaları 409

Rüyalar Üzerine (Freud) 186, 189, 190, 195
Rüyaların Yorumu (Freud) 177, 181-198, 202, 210-214, 216, 269
anlamı 189-194
kendisini ifşa etmesi 185-190
Rank'ın çalışmaları 409
satışları 194-195
temeli olarak kendi kendini analizi 12, 21, 23-24, 41
ve psikanaliz hareketi 225, 227, 229, 254

Sachs, Hanns 352, 370, 408, 411, 421
ABD'ye göçü 275, 465
Freud destekçisi olarak 231, 265, 276-277, 376, 473
geçmişi 13
kişiliği 275-276
ve Komite 275-277, 277, 281, 462
sadizm 215, 217, 221
Sadger, Isidor 258
saldırganlık (aggression)
Adlerci teori 259-260, 264, 300, 349
Freud'un teorisi 348, 349, 350, 352, 481
süperegonun bir işlevi olarak, 429,
savaş tepkisi teorileri ve 315, 338, 340, 342, 344, 347, 353
Salpêtrière Hastanesi 104, 106, 109, 110
Salzburg Kongresi (1908) 233, 235, 238, 240
Sanatçı: Cinsel Bir Psikolojiye Doğru (Rank) 404, 407, 408, 410
Sassoon, Siegfried 333, 336, 342
savaş, görüşler 306-307, 312-319, 340-341, 353. *Ayrıca bkz.* Birinci Dünya Savaşı
savaş nevrozları 329-350, 352, 373, 414
Abraham'ın görüşü 280, 336-337, 338
cezalandırıcı ve iyileştirici yaklaşımlar 331-343
Freud'un yanlış inançları 339-346
post-travmatik stres bozukluğunun tanınması 345
savaş alanı duyguları ve 315-317, 340-341
uzun süren etkileri 341-343
ve savaş sonrası psikanalizin algılanması 328
Savaş Ve Ölüm Üzerine Düşünceler (Freud) 313, 317, 327
Savunma Sürecinde Egonun Bölünmesi (Freud) 473
Schliemann, Heinrich 212
Schnitzler, Arthur 51, 55, 58, 78, 167, 383, 465
Schönberg, Ignaz 79, 82, 86, 119
Schreber analizi 295, 447, 448
Schur, Max 421, 425, 462-463, 467, 470, 473
sembolizm (simgesellik) 230, 485
rüyalarda 189-190, 191-192, 269
semptomlar olarak 139, 186
Sıçan Adam vakasında 234-235, 244
serbest çağrışım 240, 369, 372, 484
sevgi 260, 428-429, 454
Shakespeare, William 31, 192
Sıçan Adam vakası 233-239, 240, 244, 358, 486
Signorelli, Luca 202, 204-205, 210
Silberer, Herbert 373, 375-376
Silberstein, Eduard 52-55, 62-69, 82, 94, 97, 256
sigara içmek. *Bkz.* puro içmek
Sigmund Freud: Man and Father (M. Freud) 41
Simmel, Ernst 335, 336-339, 368, 373, 465

Siyonist hareket 29, 166
Sophocles 31, 42
Sosyal Demokratlar 255, 256, 381
Sosyalistler 166, 307, 319, 465
  Adler 255, 256, 439
söz oyunları 191, 213
Sperl Gymnasium 46, 60, 62
Spielrein, Sabina 293
Stekel, Wilhelm
  Adler'i savunması 265
  aykırı olarak 253, 269, 272, 372, 376, 439
  hareketten ihracı 269-270, 410
  Nazilerden kaçışı 469
  mastürbasyon tartışmasındaki duruşu 268-269
  ve psikanaliz hareketi 225, 226, 230, 232, 233, 249, 250, 257-258, 259
Strachey, Alix 274, 352, 484
Strachey, James 203, 274, 352, 363, 484
suçluluk duygusu 33, 34, 189, 215, 234, 486
  şavaş nevrozlarında 330, 335, 336
  süperego ve 355, 429
süperego. *Bkz.* id-ego-süperego teorisi
sürçme ve hatalar 186, 198, 201-206, 322, 349
  örnekleri 203-205, 210
  şakalar ve söz oyunlarıyla bağlantıları 213-214
Symbols of Transformation (Jung) 271, 295, 296, 301
  Ferenczi'nin eleştirel görüşleri 281, 406

Şakalar Ve Bilinçdışıyla İlişkileri (Freud) 213, 349
şarapnel-şoku. *Bkz.* savaş nevrozları
şizofreni (erken bunama) 227, 280, 286, 288-289, 295, 300, 301, 302, 450

Taft, Jessie 425, 426
Tausk, Victor 343, 373-375, 376
tekrarlanan kompulsiyon 347
tekrarlanan rüyalar ve semptomlar 346-348
telafi teorisi 254, 259
terapik ilişki. *Bkz.* analist-hasta ilişkisi
terapist olarak Freud 476-487
  Amerikalı hastalar 362-373,
  dikkatinin dağılması 484
  Ferenczi'nin değerlendirmesi 458-460
  herşeyi bilen otoriter yanı 158, 160, 356, 480
  histeri tedavileri 131-133, 146-149
  "iyileşmeler" icat etmek istemesi 159-160, 235
  kişisel tepkilerinin etkileri 294, 362-365, 483, 486-487
  mahremiyet ihlalleri 450, 483
  muayenehanesi 95, 98, 212, 471
  takipçilerin analizleri 233, 446, 449,
  tedavinin kısalığı 148
  teorideki gözden geçirmelerden etkilenmemesi 352, 424-425, 485
  uygulanan karşısında önerilen yaklaşım 241-242, 243, 357, 369-370, 450, 480, 482-483, 486-487
  vaka başarısızlıkları 365-367, 368, 372-373, 374-376, 477-479, 486
  vaka incelemeleri 206-209, 212, 233-240, 357-362, 447, 448
  yaklaşımları 158-160, 207-208, 240-245, 352, 357, 363-364, 369-370, 450, 451, 480

yanlış yorumlamaları ve kör noktaları 175, 215-220, 236-240, 359, 365-367, 368, 415
Terziler İçin Sağlık Kitabı (Adler) 255
Thompson, Clara 457, 478
toplumsal cinsiyet. *Bkz.* erkeklik/kadınlık; kadınlar
Totem Ve Tabu (Freud) 296, 298, 300, 354, 471
travma
Abraham'ın azımsaması 279-280
ayrılma travması 415
Breur'in çözülme teorisi 157, 164, 473
doğum travması 413-418, 435
Ferenczi'nin gerçek olana yaptığı vurgu 453-455, 460, 480
Freud'un azımsaması 148, 150-151, 153, 181, 189, 220, 236, 341, 344, 350, 358, 423
gerçek olanın dürtü-fantezi teorisi ile ikame edilmesi 180-181, 290-291
histeri semptomları ve 111, 138-140, 142, 147, 150-151, 153, 156
Rank'ın verdiği önem 413-416
savaş nevrozları ve, 337-341, 344-346, 414
Ayrıca bkz. cinsel taciz
Twain, Mark 185, 426

Uluslararası Psikanaliz Derneği 248, 253, 271, 277, 282
Komite'nin kontrolü 273
Rank'ın sışlanması 278
Jung'un dışlanmassı 300
Ferenczi'nin önerisi olarak 446
uluslararası psikanaliz kongreleri 233, 247-248, 337-338, 351, 459
Uygarlığın Huzursuzluğu (Freud) 41, 428-431

vajinal orgazm 433-434
Viktorya ahlakı
bağlamında Freud'un görüşleri 13, 50, 66, 122-123, 214, 250, 432, 440
kadın histerisiyle bağı 142
Viyana
1870 ve 1880'lerde atmosferi 57
anti-Semitizm 12, 37, 57, 59, 60, 92, 166, 212
Bernays ailesi 77-79
çocuk istismarı davaları 180-181
Freud'un çocukken taşınması 20, 29, 32, 36-38, 45
Freud'un terk etmekte oyalanması 465-466
kadınların durumu 50-51, 57, 79, 436
mevcut olan doğum kontrol yöntemleri 124-125
müzik geleneği 49, 51, 167
psikanalizin merkezi olarak 233, 411
savaş nevrozları tedavisi 343
ve Birinci Dünya Savaşı 304, 311, 322-328
ve Naziler 371, 465, 466, 470
Yahudi cemaati 36-37, 58-61, 133
Viyana Psikanaliz Cemiyeti 233, 343, 351, 371, 373
Adler'in eleştirileri 261-268
başkanı olarak Adler 249, 265
Çarşamba Cemiyeti olarak kurulması 225-233, 289, 376, 408
içindeki çatışmalar 253, 257-258, 263-270, 271, 375-376
istifalar 265-266, 376
mastürbasyon üzerindeki tartışmalar 268-269
Rank'ın tutanakları 408
Silberer'in çıkartılması 375-376
üyesi olarak Rank'ın eşi 411

üyesi olarak Anna Freud 394
Wittel'in kadınların zayıf olması üzerine bildirisi 439
Viyana Üniversitesi 51, 57, 60-62, 69-75, 134, 322, 378, 408, 437
kadınların kabul edilmesi 438
Privatdozent olarak Freud 131
Professor Extraordinarius olarak Freud 213, 222

Wagner-Jauregg, Julius 343
Wandlungen und Symbole der Libido (Jung), 271
Weir Mitchell sistemi 132
Willek, Resi 26
Wittels, Fritz 226, 258, 265, 439
Wolff, Toni 302
Wollstonecraft, Mary 144
Wortis, Joseph 372, 483, 486

Yahudiler. *Bkz.* Yahudilik ve Yahudiler
Yahudilik ve Yahudiler
asimilasyon ve 19-20, 37, 59-60, 381
Avusturya ve Almanya'daki durumları 19-20, 37, 50, 57-61, 381
Bernays ailesinin Ortodoksluğu 77-78, 86-87
Breuer'in bağları 134-135
çocuklara isim verme geleneği 42, 117-118
eğitime verdikleri önem 46,
Freud ailesinin geçmişinde 18, 19-20, 21, 36-37, 51
Freud'un uzaklaşması 46, 60, 86-87, 116
Freud'un yakın arkadaşları ve 63, 67
hıristiyanlaşmaları 59, 255
Jung'un görüşleri 469-470
Musa ve Tektanrıcılık üzerine 468, 471-473
ve Naziler 464-466
ve psikanaliz hareketi 60, 227, 228, 233, 249, 254
ve tıp eğitimi 60, 438
Ayrıca bkz. anti-Semitizm
yanlış hatırlama 186, 204, 210
yaratıcılık 194, 214, 302
yaratıcı irade (Rank'ın kavramı) 412
Yas ve Melankoli (Freud) 321, 322, 355, 485
Yetişkinlerle Çocuk Arasında Dil Karmaşası: Şefkatin ve Tutkunun Dili (Ferenczi) 454, 459
Yidiş dili 19, 46, 63
yolculuk fobisi (Freud'un) 88, 178, 205, 245
kökenleri 29, 31
Sachs'ın benimsemesi 276
ve göçmekte gönülsüzlüğü 466
ve Roma'yı gezme tutkusu 210-213

Zeitschrift (dergi) 274, 408
Zentralblatt für Psychoanalyse (gazete) 249, 265
Freud'un değişiklikleri 269-270, 271
Zürih 227, 229, 233, 238, 248, 294
Zweig, Arnold 463, 467, 468
Zweig, Stefan 58, 162, 465, 467

Sigmund Freud ruhun gizlerinin çözümlemesini, önce kendini inceleyerek gerçekleştirdi. Kuramlarıyla insanın bilinçdışına, cinsel hayatına bakışı kökten değiştiren psikanalizi kurdu. Modern psikoloji onun kuramlarıyla şekillendi.

İnsan ilişkilerinde buyurgandı. Duygusal sarsıntılar yaşadı. Kokaini kendinde denedi, geri adım attı. Bilime bakışındaki sınır tanımazlığın aksine, kadın-erkek ilişkilerine ve aile hayatına bakışı şaşırtıcı ölçüde muhafazakârdı. Meslektaşları ve öğrencileriyle ilişkisi otoriterdi, bir süre sonra bu erkeklere bağlılığını kendisi için tehlikeli görerek Fliess'ten başlayarak, Jung, Adler ve Ferenczi gibi, psikanalizi birlikte oluşturduğu bu önemli erkek figürleri yaşamından uzaklaştırdı. Dahiydi ve alabildiğine hırslıydı.

Tartışmalardan kurtulamayan bir dehanın, Louis Breger tarafından yazılan bu yaşamöyküsü, 19. yüzyıl Viyanası'nın Yahudi orta sınıfının hiç de kolay olmayan yaşamını da sergiliyor.